NEGYVENEZER MÉRTFÖLD

VITORLÁVAL ÉS GŐZZEL.

NEGYVENEZER MÉRTFÖLD

VITORLÁVAL ÉS GŐZZEL

IRTA

DR. GÁSPÁR FERENCZ

119 eredeti képpel. 2. kiadás.

Budapest
Singer és Wolfner kiadása
Andrássy-ut 10. szám

964935

BUDAPEST HIRLAP NYOMDÁJA.

Előszó helyett a szerzőhöz.

Tisztelt Barátom!

sakis szives baráti indulatának kell tulajdonitanom, hogy becses könyvéhez tőlem óhajt irodalmi *útlevelet*. Hiszen én szerkesztői állásomnál fogva inkább a vámos hivatásának élnék s nem is az utlevelek kiállitása, mint inkább az illetéktelen utazók irodalmi határokon átlopózkodó csempészek föltartóztatása képezné kötelességemet!

Azonban jól van igy is!

Ön már annyira ismeretes utazó mindnyájunk előtt, hogy Önnek vagy Öntől utlevelet kérni nevetséges dolog volna. Az ilyen utazó előtt a határon a vámtiszt udvariasan szalutál s azt mondja: „Csak tessék szabadon!“ Még utimálháját sem vizsgálja meg.

A mi ezt az utóbbit illeti, ez részemről különben is fölösleges munka volna. Barátságos és nem a mai keletü irodalmi viszonyunkkal járt, hogy én magam is segitettem Önnek ezen irodalmi utazás előtt a felpakolásnál.

Ismerek mindent apróra, a mit Ön ezen könyvbe fölvett s nem egy becses, müvészies tárgyat, vagy finoman metszett

gondolatot csodáltam meg, mielőtt puha selyempapirba csavargatva elhelyeztem volna.

Emlékezni fog még, a mikor Pólából, — pár év előtt, — mint haditengerészeti orvos első dolgozatait nekem, meglehetősen indokolatlan aggodalommal elküldötte. A postagalambokra, a melyeket a bóra lecsap a hullámos Adriára s a nehéz fregatt megmenti a madarakat. A hajófödelen felejtett kóczdarabra, a melyet a hajófegyelem szemüvegén át, a parancsnok biztatására mindenki rémitő szemétdombnak kénytelen elismerni. Az Ön dalmát „malijára", aki a hajón, vasárnap előszedi zsákjából édes anyja és szeretője leveleit s egész ünneplése abból áll, hogy azt nézegeti. Azután a nagy keleti utazás részleteire, a Vöröstenger izzó temperaturájára, a colombói szinek ragyogására s a khinai élet csudálatos tarkaságaira, melynek, — hogy őszinte legyek, — még a szagát is tisztán megéreztem, a mikor az Ön leirásait Khinából és Koreából megkaptam, némelykor ugy, hogy az egész földgömböt megkerülték.

Én voltam, a ki mindezeket először olvastam és megszerettem; ime az én jogczimem!

Ezekből és tömérdek sok más, nem kevéssé érdekes és tanulságos tárgyból csinál most Ön nekünk itthon ebben a könyvében muzeumot. Hát hogy is ne eresztené át az ember kalaplevéve az ilyen málhát az irodalmi vámsorompón!

Esetlen dolog volna azonban, ha most külön magyarázatot akarnék irni az Ön becses muzeumának katalogusához.

Elmondok e helyett egy kis történetkét:

Néhány év előtt magam is keleten járván, (ne vegye sértésnek) egy beavatott államférfiutól kértem egy kimeritő és jó leirást, mondjuk Anatoliáról. Egy iró nevét emlitettem, a ki ilyeneket szokott gyártani. Ő mosolygott.

— Az valóban tehetséges ember.

— Hogyan méltóztatik ezt érteni? — kérdeztem tovább.

— A hogyan mondtam. Ritkán találni hozzá hasonló irót, a ki mindent oly alaposan megnézne s olyan kiváló tehetsége volna arra, hogy semmit meg ne lásson.

Nos tehát körülbelül ez a helyes mértéke minden irodalmi leirás becsének s meg fogja nekem engedni, hogy én ezek után (ámbár ez a hölgyek dolga volna) az ön mélyen és tisztán látó szemei iránt kifejezzem alacsony irigységemet.

A hol más ember csak tárgyakat és szineket lát s legfölebb azoknak a mozgás által keletkezett mechanikai változásait veszi észre, Ön ott magát az *életet* látja s egyszerre látja mind az öt érzékével és azonfelül elméjével is. És a mi legbecsesebb minden irodalmi müben s bizonyára az életben magában is: mielőtt nézne, olyan helyre áll föl, a melyet mi a *humor* magasabb álláspontjának szoktunk nevezni.

. . . Egyébként legjobb lesz, ha itt abbahagyom, mivel látom, hogy a baráti szerencsekivánatot innen tul már a kritikai dicséret hangjai zavarnák. Ez pedig két okból is veszedelmes lenne.

Először azért, mivel a kritikáról való fogalmaink, ez időszerint, a „lerántás“ szinvonalán alig állanak felül, következőleg senki sem tenné föl, hogy más okból dicsérem müvét, mint, — a hogyan magunk közt szoktuk mondani, — silány barátkozásból.

Másodszor meg ez az Ön *első* könyve a nélkül is elsőrangu irodalmi auspiciumok közt indul utnak. Lelkemre nem venném, hogy én is bünrészesévé legyek egy irodalmi elkényeztetésnek.

Sőt arra kérem; azt ne higyje el, a mit fönnebb mondottam, hanem csak utazzék és dolgozzék tovább ugy, mintha semmi sem történt volna köztünk.

Baráti kézszoritással:

Budapesten, 1892. nov. derekán.

KENEDI GÉZA.

I. RÉSZ

A TENGER ÉS HADITENGERÉSZET.

COTILLON ÉS MAGÁNTÁNCZ.

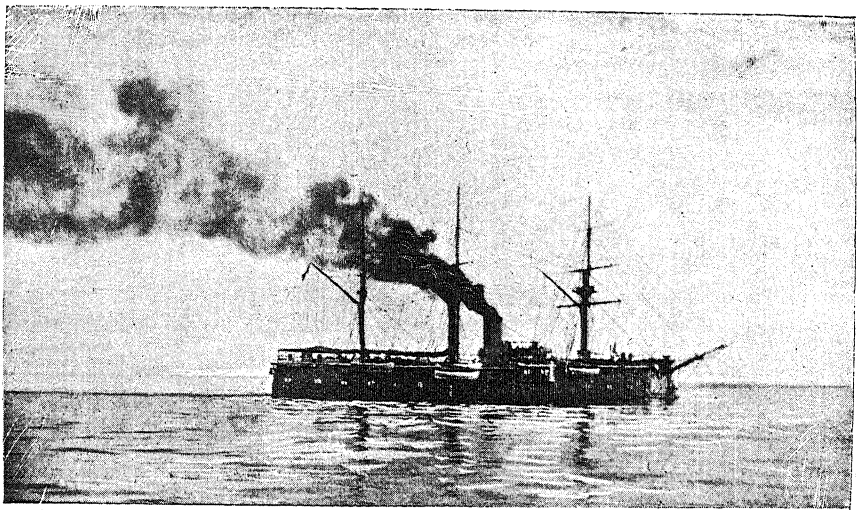

Cotillon és magántáncz.

— Vitorla-manöverek. —

Heten voltunk a bálban, — a tengeren.

A hatalmas Laudon, a hős Zrinyi és a kissé vénecske *Friedrich*, mint urak. A nyulánk Narenta és a sugár árboczu Hum (ő fensége Károly István főherczeg parancsnoksága alatt), továbbá a karcsutestü *Mőve,* mint hölgyek. A briggvitorlás Kerka, mint jelzőhajó a Laudon közelében keringett duzzadt vitorláival.

Tánctermünk a hullámfodros kék Adria déli része. A kissé tulhangos zenét egy szerény észak-keleti borino szolgáltatja. A nagydobot Krupp és Warndorf urak püfölik, mig a kis dobot Hotchkiss uram pergeti gyorstüzü mitrailleusével, melylyel perczenkint 200 vasgömböcskét lehet az ellenhajó fedélzetére barátságosan átszállitani.

Voltunk ugyan többen is a hullám-parkettes tánczteremben, de a többiek, mint „czivilek," nem számitanak. Az „aristocratismus" már régóta divik a tengeren, a hol a „polgári" kereskedelmi hajó még ezer méternyi távolságban is háromszor vonja be köszöntve a lobogóját, mig a „kékvérü" hadihajó csak a harmadik köszönésre felel. Akkor is csak amugy félvállról. Két matróz fedetlen fővel, térde közé szoritva a sapkáját, egyik szemével a köszönő „czibilre" sandit, a másikkal a méltóságosan lengő hadilobogóra tekint és lassu méltósággal vonja be 1—2

méternyire a keresztárbocz csonka-rudján lengő hadi lobogót. Tehát csak „magunk közt“ mulatunk.

A rendező jelvény (az altengernagyi lobogó) a Laudon középárbocz csucsán leng. Ugyancsak ezen fregatte nagyárboczának sudár-vitorla-rudjára van felrántva a vezényjel, négy különböző szinü tarka lobogó.

— Hajósodorban felvonulni!*

Hat hajó egymásután sorakozva két kábelnyire az előző hajó tatormójától, a vitorláktól megkövetelhető pontossággal tartja be a kimért távolságot. A Kerka, soron kivül, a Laudonnal párhuzamban foglal helyet.

Uj vezényszó jelenik meg a Laudon árboczán.

— Tizenhat vonallal „szél alá“ fordulni! (A Károly-kaszárnya udvarán ez magyarul annyit jelent, hogy: rekcum!)

Alig hajtá végre az admiralis-hajó e meglehetősen komplikált mozdulatot, a többi hajó már egyenletes távolságban sorakozik melléje, ugy, hogy az előbbi hosszvonalból most egy szabályos homlokvonal képződik.

Vezényjelre vezényjel következik. Különböző fordulatok, formácziók és evolucziók. Sorra veszszük az „elől-zárt-szögü“ formatiot, a „hátul-zárt-szöget,“ a kettős hadi-sort, stb. Ilyenforma lehetett Nelson és Rodney ellenállhatatlan háromszöge, a Suffron phalanxa.

A közepes erejü szél, mely a szárazföld felől fuj, meglehetős hü. Nem ugrik, nem változik. Állandóan észak-kelet-északról fuj, egy kissé azonban fokozatosan erősbödve. A nagy nyomásnak kitett óriási vitorlák mélyen oldalt nyomják a hajókat, melyek 6—7 mfnyi gyorsasággal sikamlanak tova a fehér tajtékos zöldes-kék hullámokon.

A Laudon sudár-vitorla rudján uj vezényszó leng:

Friedrich kémszemlére; ellenséget jelezni.

A *Friedrich* enged a parancsnak és megnagyobbitja vitorláit. Csakhamar elhagyja a sort és délfelé tart. A kémszemlére induló Friedrich nemcsak hogy felfedezi a képzelt ellenséget, hanem egyszersmind magára vállalja ennek a szerepét is, és támadó szándékkal ismét felénk tart.

— Harczra készülj!** — parancsolja a vezérhajó. Az admirálishajón lengő jelzést majdnem egyidejüleg ismétlik a többi hajók is. Egyrészt azért, hogy jelezzék, miszerint megértették a parancsot, másrészt pedig, hogy „kézről-kézre“ adják a jelzést a távolabbra eső hajóknak.

Recsegő kürtharsogás és metsző fütty-zápor hangzik a hajókon az adott rendelet után.

---

* Formation in Kielwasserlinie.

** Klar zum Gefecht.

Kürt és sip, az összes hangszerek e legigénytelenebbjei, sajátságosan fontos szerepet játszanak a hadihajókon. Sok tekintetben talán ép oly nélkülözhetlenek, mint akár az ágyu vagy vitorla. A hajó berendezése követeli igy. A kürt harsogó hangjával felriasztja a hajó legmélyebb és legtávolibb részeiben foglalkozó matrózokat s egyszersmind jelzi is, hogy mi czélból hivják fedélzetre. A sip pedig sivitó, metsző füttyével az egyes vezényszókat, (melyeket ugyszólván már a vezénylő tiszt ajkain

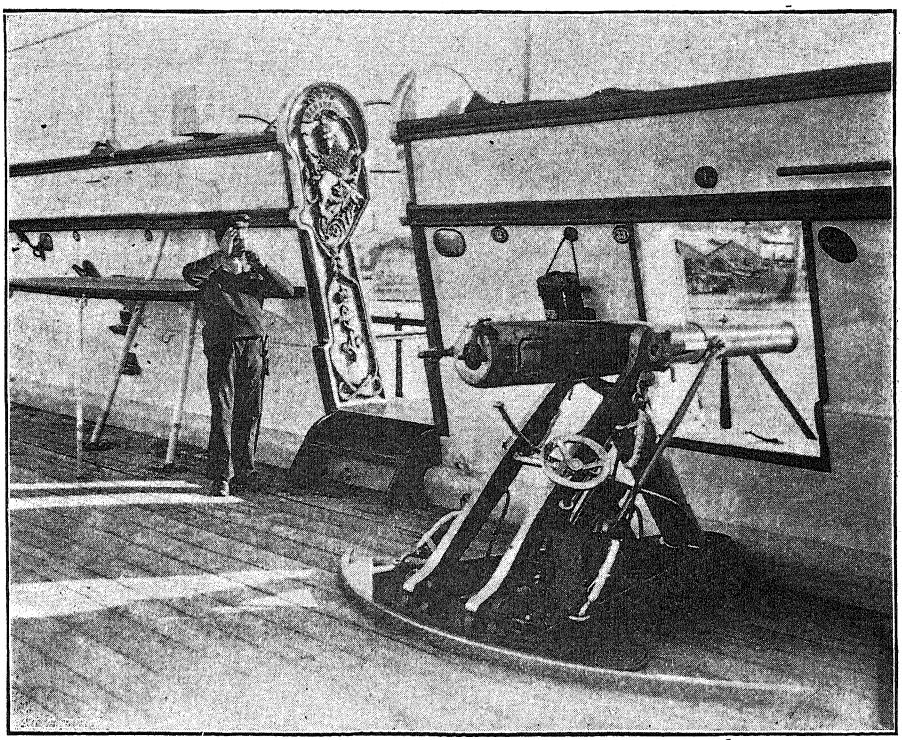

Tiszt jön a hajóra.

foszlányokká tép a zugó szél), a legmagasabb árbocz csucsán dolgozó-matróznak is érthetően adja tovább.

„Huzd. Feszitsd. Ereszd. Forditsd. Vigyázz. Kösd meg. Szállj le. stb. Mindez érthetően kifejezhető ez egyszerü kis sip trillázó füttyével.

Hát még minő fontos szerepet játszik a fogadtatásnál, mikor hajótiszt (különösen főrangu) jön a hajóra. Nincs az a Darázs Miska, aki a nótát ugy ki tudná czifrázni, vagy az a Mokány Berczi, a ki ilyen czikornyás miatyánkot tudna elimádkozni a maga hangszerén, mint az árbocz-altiszt egy ilyen alkalommal.

A kürt-rivalgásra, a sipszóra mintha megtizszeresedett volna a legénység száma. Lármás, élénk zsibongás támad a hajó minden zugában. Fegyver-, ágyu-, kormány- és árbocz-matrózok egymáson keresztülkasul futnak, ugrálnak előre kijelölt helyeikre. Ha egy szárazföldi patkány látná e pokoli zürzavart, e látszólag fegyelem és ész nélküli ide-oda futkosást, megbotránkozva bámulna a képzelt fejetlenségen.

Pedig nagyon tévedne a jámbor. A hires meiningeni szintársulat, mely csakis a végletekig vitt szerep-begyakorlásnak köszönheti hirnevét, — Kis Miska, vagy legalább is szilasbalhási vándortrupp a matróz szereptudásához képest. Jól betanult, heteken, hónapokon keresztül gyakorolt szerepe van mindenkinek e zürzavarban, a tüzértiszttől kezdve le a legutolsó piquet-matrózig.

Egy uj kürtharsogás. Csak egy rövid, megszakitott hang és a nyüzsgő, bolygó, taszigáló, fütyülő, kuszó tömeg egy pillanat alatt megannyi szoborrá változik.

Egy hang, egy suttogás nem hallható; egy mozdulat sem látható többé. Mintegy megdermedve áll mindenki abban a helyzetben, melyben ama rövid kürtharsogás érte.

A néma csendben csengőn hangzik a parancsnok vezényszava, melyet egy uj kürtjel és a sivitó füttyök egész özöne követ és — megindul a hajrá, az előbbi zürzavar megint, t. i.: a parancs végrehajtása.

A tüzérek ágyuikat vontatják a nyilások felé. A fegyveresek kardjaikat, revolvereiket rántják elő. Az árboczlegénység a laikusnak elképzelhetlen macskaügyességgel fut föl a különböző vitorlarudakra, nedves pokróczokat, vizes dézsákat, hordágyat, fegyvereket vontatva föl az árbocz-kosárba.

(Mellesleg legyen megjegyezve, ez az ugynevezett „árboczkosár“ épen ugy hasonlit egy kosárhoz, mint egy turócz-szt.-mártoni tót kalap — a kendilónai juhsajthoz.)

A jelenleg pihenő gépek legénysége szivattyuival a hajó különböző pontjain: a lőporkamránál, kórháznál, fedélzetnyilásoknál foglal helyet. Mások a lőporkamra esetleges viz alá sülyesztéséről gondoskodnak.

Mindenkinek kijut a magáé, de tudja is mindegyik a maga szerepét. Mert hej, sok szép éjszakán zavarta ki a kürt „harczra készülj“ (Gefechtsklar) jelszava a szegény „malit“ a lágyan rengő függőágy meleg pokróczai alól.

Siri csönd van a hajón. Maga a borino is — mintha sejtelme lenne a komoly és fontos pillanat felől — pár perczre alább hagy zugásával és közelebb hozza egymáshoz a két ellenséges hajót.

A megtöltött ágyuk előtt álló tüzérek dobogó szivvel, feszült figyelemmel várják a pillanatot, melyben az ellenhajó biztos lőtávolba jut.

Az értékes compassokat és a rendkivül érzékeny chronométereket kellő intézkedések által óvják meg a lövések által okozott rázkódástól.

Az ellenfél hosszoldalával kezd párhuzamba fölvonulni a mi corvettánkkal. Majdnem belenézhetünk a felénk irányozott csövek gyilkos torkába.

— Aczélgránáttal tölts! 800 méter. Czél: Ellenség! Rajta!

Villámgyorsan van végrehajtva a vezényszó és az ágyukolosszus csöve az ellenhajó hosszoldalára van irányozva.

— Tüzelj!

Fülrepesztő dörej és pár pillanatra mindent elfedő sürü füst. A cső jól volt irányozva; az ellenség bizonyára találva van. Csak rajta, tovább.

— Kartácscsal 500 méterre. Tüzelj!

Lövés lövésre dördül. Központtüzre hosszoldal-tüz egymásután. A Warndorf-cső tompa durranásába beleszól a Krupp pukkadó dörgése.

A hajók puskalövésre közeledtek. Csakhamar hozzájárul az ágyuk dörgéséhez a kis fegyverek gyors ropogása. A sürü fojtó füst, melyen mint villám czikázik keresztül a lövés lángnyelve, a harsány vezényszó, kürtharsogás, vitorlacsapkodás, kötélzet-suhogás és a szél sivitása sajátságosan izgató, csaknem lelkesitő khaoszszá egyesülnek.

Végre a megsérült ellenség — kifeszitve az elő- és nagy-árbocz összes sudárvitorláit, „szél alá“ fordul és teljes erejével igyekszik a széllel menekülni.

A győztes korvetta utána! Még egynéhány lövést küldenek a mellvéd-ágyuval a menekülő ellenség tat-jába és kitudja, meddig üldöznők, ha vissza nem hivná a hajót a Laudon ujabb lobogó-parancsa.

Rövid tanácskozás és az események kritikai megbeszélése következik. Folytatása pedig nem lesz. A borin t. i. erősbödik és ezzel nem igen lehet harczolni.

— Szabad manöver! Találkozás nyolcz nap mulva vitorlával Punta-Mulónál! — szól az uj parancs.

A cotillon feloszlik. A tánczoló párok köszönve válnak el — kezdődik a magántáncz.

A Kerka, Hum, Narenta és Mőve, mint gyengébb vitorlázó ágyunaszádok a szárazföld felé igyekeznek védelmet keresni a felvonuló bóra ellen a közeli partok alatt.

A hatalmas Laudon, mely 2600 lóerejü gépén kivül még kitünő vitorlás is (a Laudon összes kifeszithető vitorlái 2060 m^2 óriási területtel birnak), Lissa felé veszi az irányt. A Zrinyi azonban, melynek még egy érdekes feladatot kellett végrehajtania, a nyilt tengernek ereszkedett.

Az angol és franczia tengerészetnél már régebben alkalmazott minta szerint, néhány postagalambot kellett szabadon bocsátanunk, hazájuktól, a pólai tengerészeti csillagdától mintegy 70—80 mértföldnyi távolságban.

A szabadon bocsátás pontját és idejét tartalmazó kis sürgönyökkel ellátott galambokat páronkint eresztettük a beláthatlan, zajló tengerszin fölé. Legtöbbjük egyszer-kétszer körülröpkedte a korvettet s csakhamar eltünt a távolban, meglehetősen helyes irányt véve.

Egy szelidszemü, piros lábu, hófehér nőstény három-négyszer is körülröpködte a vitorlákat. Felszállt a keresztárbocz csucsára s tétován

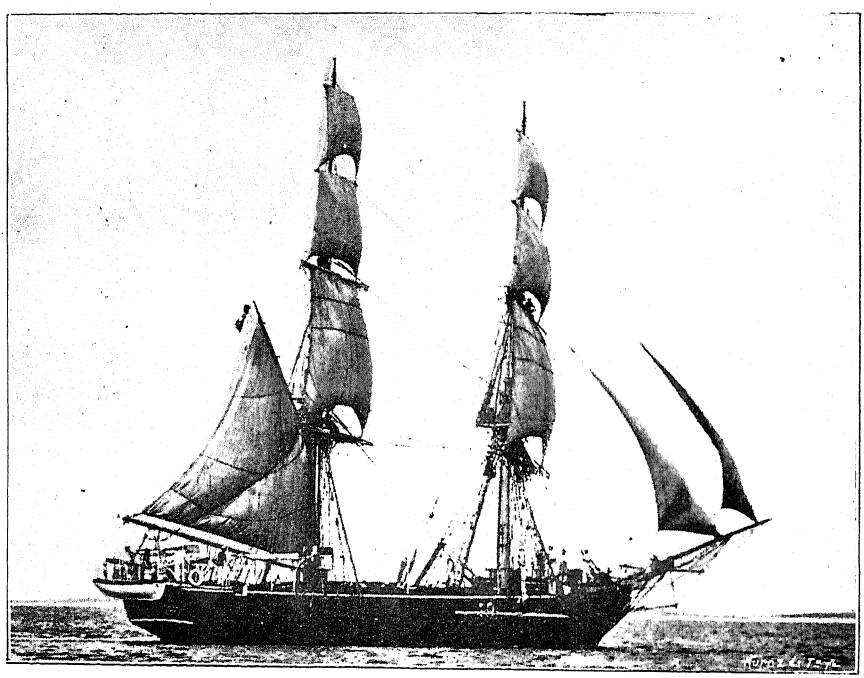

„Artemisia“ vitorlás-brigg.

nézdegélt széjjel. Majd a zajgó végtelenségbe, majd a nyüzsgő fedélzetre, mintegy fontolgatva: menjen-e vagy maradjon?

Végre nekibátorodva fölrepült, de vesztére. Alig 200 méternyire a hajótól egy haragos szélroham lecsapta az ártatlan teremtést a tengerre, a hol remegve csapkodta gyenge szárnyaival a durva habokat.

„Elővitorlákat forditsd, nagy — vitorlákat fékezd, kormányt egészen jobbra! — vezénylé a humanus parancsnok. És a hatalmas hajó, mely pánczélhajókkal küzdeni van hivatva, bóra és háborgó tenger daczára a galamb megmentésére sietett.

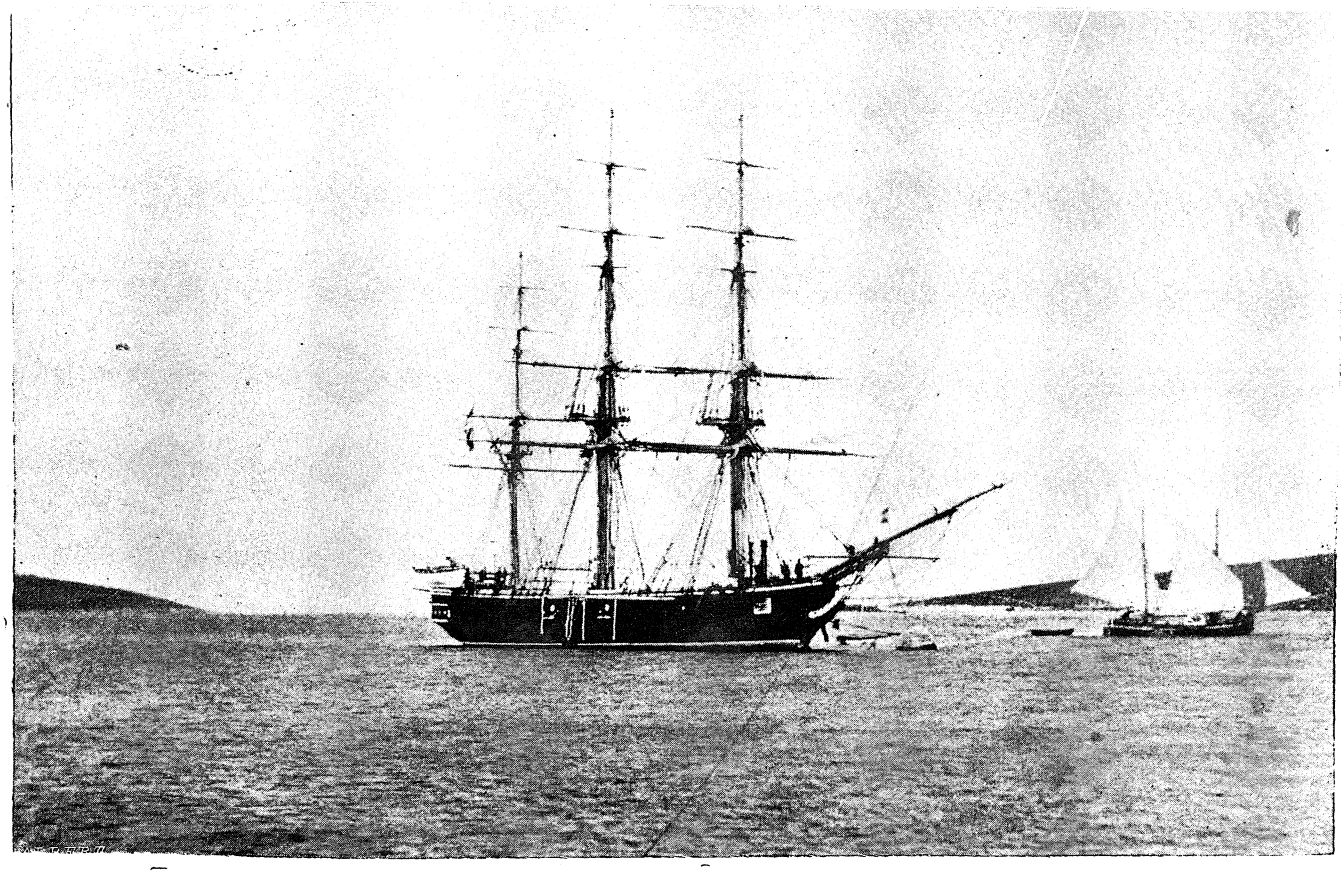

Ő felsége corvettája „Zrinyi“.

Kétszáz matróz, a hajó párkányára, kötélhágcsókra, és vitorlarudakra kuszva, izgatottan nézte a páratlan mentési kisérletet.

Egyike a derék fiuknak dereka körül kötött kötéllel a vizre bocsátkozott. Egyik kezével egy lenyujtott kötélbe kapaszkodva, másik kezében egy csónakkampóra erősitett kosárral szállott le a galambért. A kis árva teremtés ezalatt kétségbeesve csapkodta szárnyaival a nedves sir görönggyeit, a hullámokat.

Valóban meginditó volt a szegény kis teremtés kinos vergődése, melylyel magát mentői megérkezéseig fentartani igyekezett. Majdnem esdekelve nyujtotta felénk gömbölyü kis fejét és emelgette viztől bénitott gyenge szárnyait.

Végre sikerült! A derék matróz kihajlott a viz fölé s a kosarat a galamb alá igyekezett mártani. Még egy hullámlökés, — egy zugó hurrah! és a megmentett kis jószág ott piheg a derék dalmát kérges tenyerei között, — a nagy szeretettől másodszor is kitéve a megfulladás veszélyének a galambczirógatáshoz nem szokott matróztenyerek között.

És most kezdődött az érdekes magántáncz.

* * *

Az est beálltával haragosan suhogtatta szárnyait a tánczmesterek nagymestere, a vén Bóra.

A manöver messze ki, a nyilt tengerre hajtotta a Zrinyit. Nagy nehezen és csak többszöri kisérlet után sikerült a szelet keresztezve, irányt változtatni, mely a mintegy 40 mtfnyire eső sziklás dalmát partok elé vezetett.

A vitorlák egy része, mint pl. a vihartarcsló és a középárbocz derék-vitorlái részint egészen bevonattak, részint fékszárra lettek véve, azaz területekben megkisebbittettek. A szél, mely előbb derékszög alatt müködött, most előlről beeső hegyesszög alatt feszité a vitorlákat. Azaz lavirozásnak ereszkedtünk.

Ugyszólva irány és czél nélkül bolyongott a korvetta a háborgó ólomszürke hullámokon. Az előbbi, gyorsan váltakozó szélrohamok helyett most szabályos, egyenletes haraggal zugott a vihar. Sem világitó-torony, sem egy csillagfény. A hollósötét éjet csak pillanatra világitja meg az óriás hullámok tajtékzó fehér habja.

Hirtelen, minden átmenet nélkül sürü, metsző hózivatar csap le teljes dühvel. Az előbbi hajóhossznyi láthatár is elsötétül. Árbocztól árboczig sem lehet látni. Az ember nem látja saját szeméi elé tartott

ujjait. És jobbra tőlünk, veszedelmes közelben a dalmát part száz meg száz, mélyen kinyuló szirtfoka, melyek mindegyike most ezer halál.

Szél ellen (tudvalevőleg) nem lehet — vitorlázni. Kivált most, hogy a fáradt bórát felváltotta anyósa, a boron. Meg kell fordulnunk és futni, repülni széllel, hullámmal.

— Árboczra föl! Ki a vitorlarudakra! Vond be! — hangzik a hajóhid karfájába görcsösen kapaszkodó parancsnok harsány vezényszava.

Mint sötét árnyak, nesztelenül suhannak fel az árboczlegények a kötélhágcsó vékony zsinegein a széditő magas árboczokra, halk hangon biztatva egymást. Mint egymáshoz szoruló fecskék a rengő dróthuzalon, guggolnak künn a derék legények. Mások erős markaikkal a megfeszülésig duzzadt nehéz vitorlákat göngyölik, melyeken jégpánczéllá fagyott a vastag hólepel. Fogával, lábával a vaskemény ruddá fagyott kötelekbe kapaszkodva, „függő“ állapotban dolgozik a többi a keskeny vitorlarudon, mely óriási iveket ir le az áthatlan sötét ürben.

Mintha gigasoktól alkotott aeol hárfa hurjain fékevesztett démonok játszanák üvöltő danájukat, ugy bőg, zug, sivit a tomboló vihar a tulfeszitett kötélhálózaton. Egy szabaddá lett vitorladarab suhogva csapkod. Mint puskalövés hangzik a lobogó pattogása.

A vasból épült korvette ropog, nyöszörög minden eresztékében. Hol oldalt, hol előlről, zugva csap rajta keresztül a néha huszonöt lábnyi magas hullám, mely megtörve a hajó mellvédén merészen kihajló „törökverő, buzogányos Zrinyin“* — tájtékozva zug végig az előárboczig, lefutva onnan a corridorban csoportokban fetrengő „tengerbeteg“ matrózokra, a kik egymáson keresztül-kasul fekve, helyre való tekintet nélkül — adják meg a tengernek azt, a mi a tengeré.

Igy telt el a végtelennek tetsző hosszu éjszaka.

Reggel a vihar még fokozottabban dühöng. Hajónk sajátságos látványt nyujtott. Mintha éjszaksarki expedición volnánk Jan-Mayen körül és nem a „déli Adria“ kék hullámain lebegnénk. Árbocz, vitorla, kötélhálózat vastag jégkéreggel van bevonva. A hulló jégcsapok veszélyessé teszik a fedélzeten való tartózkodást. Hogy a járás lehetővé váljék a sikos fedélzeten, kötelek vannak kifeszitve, hogy az ember belekapaszkodhassék. Az árboczokról lelógó vitorlakötelek és a hatalmas vonócsigák oda vannak fagyva a fedélzethez. A hajó peremén magasra felkötött csónakokban is ujjnyi vastag jégkéreggé képződött a csónakokba becsapó hullám.

---

* A legtöbb hadihajónak — különösen a régebbieknek — orrmányán egy faragott alak — „Gallion-Figur“ — volt alkalmazva, mely vonatkozásban állott a hajó nevével.

Márczius a déli Adrián!

Igy nem lehet tovább küzdeni. A megfagyott vitorlák hasznavehetetlenek. A legénység egy része pedig (nagyobbára ujonczok) csaknem agyonkinozva a tengeri betegségtől, fetreng a corridorban és a fedélzetre beemelt csónakok alá bujva.

A gépeket kezdik befüteni. Rövid idő mulva érezzük talpunk alatt a gőzkazánok feszitő remegését és déltájt már teljes gőzerővel (most már öntudatosan) vágtat a korvetta éjszak-keletnek, menekülést, pihenést keresve valamelyik dalmát kikötőben.

Mózes nem örvendett talán ugy a pusztát bevilágitó lángoszlopnak, mint mi, megpillantva délfelé Lucietta vörös fényét, északra pedig Portó-Tayer világitó tornyának „szende fényü szép szövétnekét.“ Oda tartottunk.

E gyürü-alakban körülálló kopár szikláktól alkotott zug-kikötőben, melyet csak nagy ritkán látogat meg egy-egy vihar elől menekülő hajó, bevégződött a magántáncz. Itt nincs vihar, nincs hullám; sem füszál, sem ember; csak örökös nyugalom.

No meg egy toronyőr, a kit állitólag *husz darab élő magzattal* áldott meg a jó Isten. Még le sem vertük magunkról az ut porát, már ott ficzkándozott a hajónk körül vagy egy tuczat belőle. Valamennyin meglátszott a jövő tengerész, mert valamennyinél kilógott — hátul a kormánylapát.

SZÉLCSEND.

Szélcsend.

– A matrózéletből. —

Szélcsend a szó legszorosabb értelmében.

A légben nincs egy lehelet, a vizen nincs egy redő. A tenger, a meddig a szem ellát az észfárasztó végtelenségen, egy tündöklő ezüstlaphoz hasonlit, melyen fehér fényben törik meg a nyári hőséggel ráeső napsugár.

Egy magányosan kóválygó sirály az egyedüli lény, mely panaszos vijjogásával még feltünőbbé teszi az ünnepies, isteni magányt.

Hajónk mintegy pihenőt tartva a napokig tomboló vihar után, mozdulatlanul, mint sziklafok, nyugszik a sima viztükrön. Harmadik napja, hogy mintegy ideszegezve, minden irányból szelet várva veszteglünk e ponton, a gravosai magaslaton.

A tengerrel azonban nyugszik hü társa, a szél is. A vitorlák lomhán, unalmat gerjesztően lógnak alá a széditő magas árboczokról. Maga a parányi kis szélmutató, mely különben a legkisebb szellőre is már vigan emelgeti fejét, most mozdulatlanul lóg le. Pihen, mint a játékban elszunnyadt gyermek.

A hajóhidon álló őrtiszt kihajolva a korláton, elmerengve néz le a titokszerü mélységbe. Mennyi varázs, mennyi bübáj lakik abban! Mennyi vágy és gondolatgerjesztő titokszerüség! A ki ismeri a tengert, csak az tudja azt. — Aztán tovább folytatja utját a keskeny hajóhid szük korlátai között és sóhajtva néz fel, fel északra, mintegy keresve gondolatban a helyet, a hol a tengerésztisztek egyedül üdvözitő Mekkája: — Bécs fekszik.

A szolgálatban lévő legénység, felhasználva a szélcsend miatt a rendesnél kissé hosszabb ebédutáni szünetet, az árboczok tövébe, kötélcsomókra s ágyutalpakra leheveredve pihenőt tart, azaz hogy alszik.

Hja, az alvás! A mi a nőnek a szerelem, (meg egy uj köntös), a fösvénynek a pénz, a gourmandnak a haut-gout, az a matróznak az alvás. Zaklatott, munkaterhes életének egyetlen drága füszere, vágyainak netovábbja.

— Ha ur lennék, egész nap aludnám, — ez a matróz-lélektan legfőbb dogmája. A khinaiak ama kivégzési módja, hogy az elitéltet halálra gyötrik az aludni nem hagyás által, előtte a legrettenetesebb, a

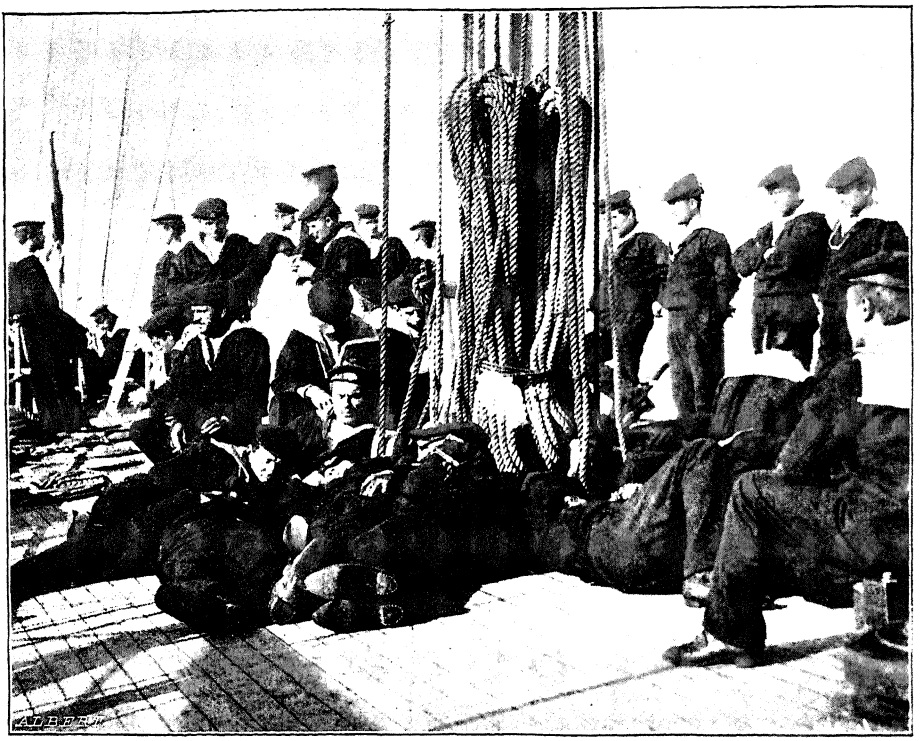

Déli siesta.

legirtózatosabb halál. Némelyik oly tökélyre viszi az alvás művészetét, hogy dühöngő viharban, zuhogó záporban, egy árboczról lelógó kötélvégbe kapaszkodva — alszik.

Megjegyzendő azonban, hogy a nap 24 órájából a matróz csak 5 órát alszik — jogosan. A nap többi órája fárasztó nehéz munkában, nagyon gyakran gyötrő izgatottságban, máskor meg lelekölő unalomban, de mindig és mindenütt a meg nem szünő örökös munkában telik el.

De hát honnan a mennyköből van olyan sok dolguk? Kérdezhetné valaki. Persze, erre nagyon nehéz megfelelni, mert nehéz azt mind elősorolni. Annyi azonban áll, hogy hadihajókon a nap nem órákra, de perezekre van beosztva, és minden percznek megvan a maga munkája.

Más ember ha fölkel egyenesen fekvő ágyából, kényelmesen megreggelizik, kiszivja a pipáját, elolvassa a kedvencz ujságját, elsétál az irodába, gyárba vagy hivatalba, dolgozik ott egynehány órát; egy kicsit eltrécsel a társaival, szomszédjaival, aztán szépen hazasétál és megebédel,

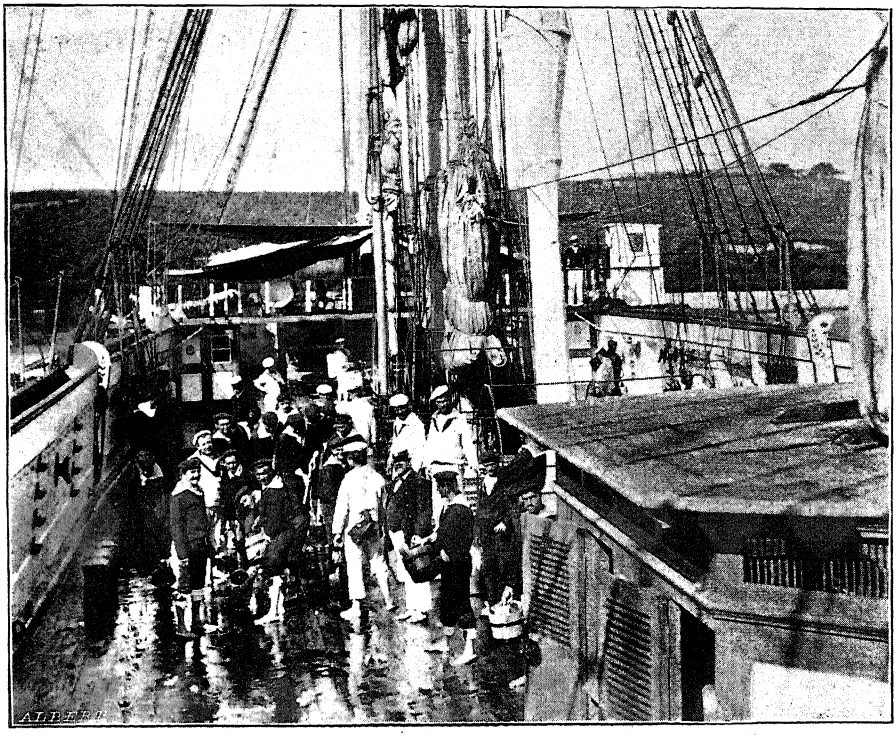

Fedélzetmosás.

szóval: él szépen, kényelmesen és nyugodtan, mint egy szárazföldi boldog ember, a kinek télen be van jól fütve a szobája, nyáron behütve jól az itala.

Mennyit dolgozik azonban a szegény „mali", a mig csak szerény reggelijéhez, egy szilke fekete kávénak csufolt, barna-piszkos lőréhez és a fogtörő galett-jéhez, a kőkemény kétszersülthez jut!

Függő ágyát, a melyben alig aludt egy néhány rövid órát, t. i. éjféli 12 óra 10 percztől hajnali 3 óra 55 perczig a „reveille"-re leakasztja

a szegről, s nagy machinációval összegyömöszöli a nehéz ágyhálót. A pokróczokat, takarókat egy kis csomaggá gyöngyöli, melyet könnyen beledughatna egy baka-bornyuba. Aztán felmennek vele a fedélzetre, ott glédába állanak, álmosan, dülöngve, ásitozva, esetleg dideregve a metsző Borában, vagy bőrig ázva a zugó záporban. Aztán átadja függő-ágyát az altisztnek, a ki azokat a hajómellvéd üregébe helyezi el. Előbb azonban ez alaposan megvizsgálja, vajjon a nehéz pokróczok az előirt rövidségre vannak-e összegöngyölve, és hogy az összefüző kötelek párhuzamosan vannak-e összeszoritva. Aztán jelenti az őrkadetnek, hogy él és létezik. Erre pedig következik a mindennapi „matróz-miatyánk", a fedélzet-mosás.

365-ször az esztendőben, szökő évben 366-szor történik e fontos esemény a hajókon, a mely müveletnél a szivattyuk és dézsák akkora tömeg vizet szednek föl a tengerből, hogy a tenger szine csaknem szemmel láthatólag alább sülyed egynehány hüvelykkel.

— De hát az Isten szerelmeért, miért surolnak annyit? Hiszen a tengeren nincs por, meg szemét, a mi bepiszkolná a pádimentomot? — kérdezhetné valaki?

Igaza van ugyan, de hát mégis igy van. Még pedig igy van, mert: 1-ször, az már igy szokás; 2-or, mégis csak *előfordulhatna* por és szemét; 3-szor, ez a mindennapi fedélzetmosás nagyon alkalmas arra, hogy egy óráig elvonja a matróz figyelmét afeletti elmélkedésétől, hogy mégis csak jobb lenne — egri püspöknek lenni; 4-szer pedig, a tisztasági érzék a legelső, a legjellemzőbb és csaknem véréve vált tulajdonsága a tengerésznek.

És pedig nemcsak a hadihajókon, hanem a legigénytelenebb, a legpiszkosabb mesterséggel foglalkozó kereskedelmi hajókon is.

A grönlandi fókavadász, a khinai teherszállitó, az angol kőszenes, a ki bokáig gázol a piszokban, szemétben, mintaszerü tisztasággal gondozza a saját kis kajütjét. A kanadai czethalvadász, a ki egész életét büzös mocsokban, félig rothadt halak és czetháj között tölti el: a kinek a hajója már mérföldekről csavarja az ember orrát; a ki három hónapban egyszer vált inget (t. i. a belszinével kifelé forditja a régit és a nagy árbocz tövébe rovással jegyzi meg magának a fehérneműváltás idejét); a kinek a keze, arcza hetekig nem jön vizzel érintkezésbe, — legalább direkt mosdási czélból nem, — ez az ember is megindító gonddal, szeretettel, mint fiatal özvegy egyetlen gyermekének sirját, ugy ápolja, gondozza hajójának egy részét mindennap, holott csak vasárnaponkint teszi be oda a lábát egy pár perczre imádkozni vagy — a pénzét olvasni.

A hollandiak köpőládát állitanak a kormányos elé, nehogy az istenért valahogy a padlóra köpjön.

A tisztasági mánia a végletekig megy, a mint bizonyitja azt a következő esemény is.

A minap, vasárnap lévén, a hajóparancsnok szemlét tart. Végig menve a fedélzeten, egyszerre megáll és rémülve néz egy bizonyos pontra.

— Hol a fedélzetmester? — kérdi dühös tekintetet vetve a környezetre. Előhozzák, helyesebben előfütyülik neki a fedélzetmestert.

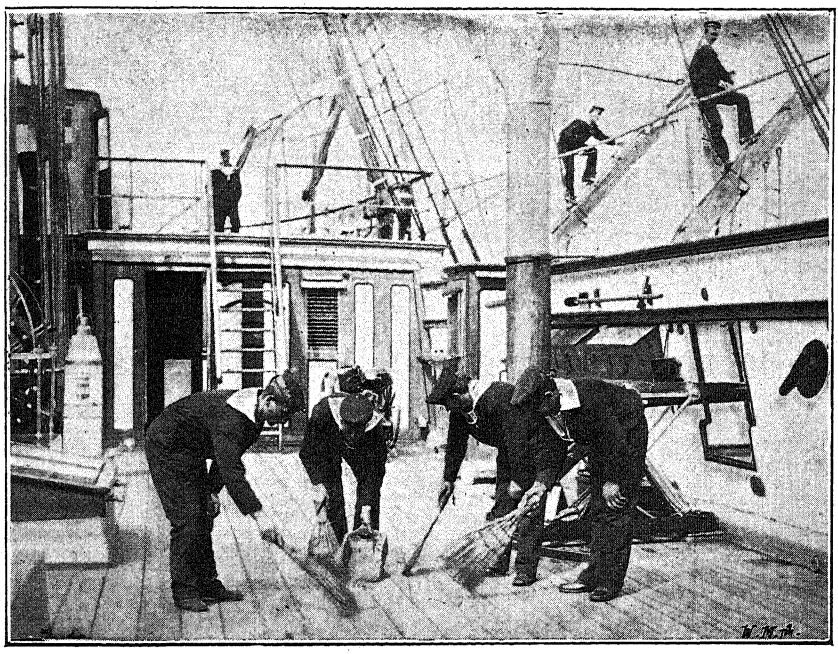

Sepregetik a fedélzetet.

— Micsoda szemétdomb az ott? — kérdi a parancsnok, rámutatva arra a bizonyos pontra.

A fedélzetmester keresi a szemétdombot. A környezet is keresi, de a szemétdomb nem látható! Sőt ellenkezőleg: ragyog minden a tisztaságtól.

— Hát nem látja ott azt az szemétdombot? Mi? — A parancsnok lehajol és felemel egy vékonyka kis — zsinegdarabot...

A fedélzetmosás nem az egyedüli mulatsága a jámbor malinak. A „Dienstreglement" gondoskodik más hasonlóan kellemes időtöltésről is.

Igy pl. a fedélzetmosás után jő a mosakodás (a „szik-vaszen“, a mint a mali mondja a „sich-waschent“); átöltözés, reggeli, ágyu-, fegyver-, revolver- és kardexerczirozás; vitorla-manöverezés, iskola jelzőlobogókkal és jelekkel kis és nagy távolságra. Este ugyanez az iskola lámpákkal, rakétákkal, tülökkel és lövésekkel; kormánygyakorlat, fehérneműmosás; szerep-begyakorlás a támadásokra, tüz- és vizveszélynél, torpedótámadásnál; csónakgyakorlatok evezővel és vitorlákkal; a Dienstreglement magyarázata, stb.

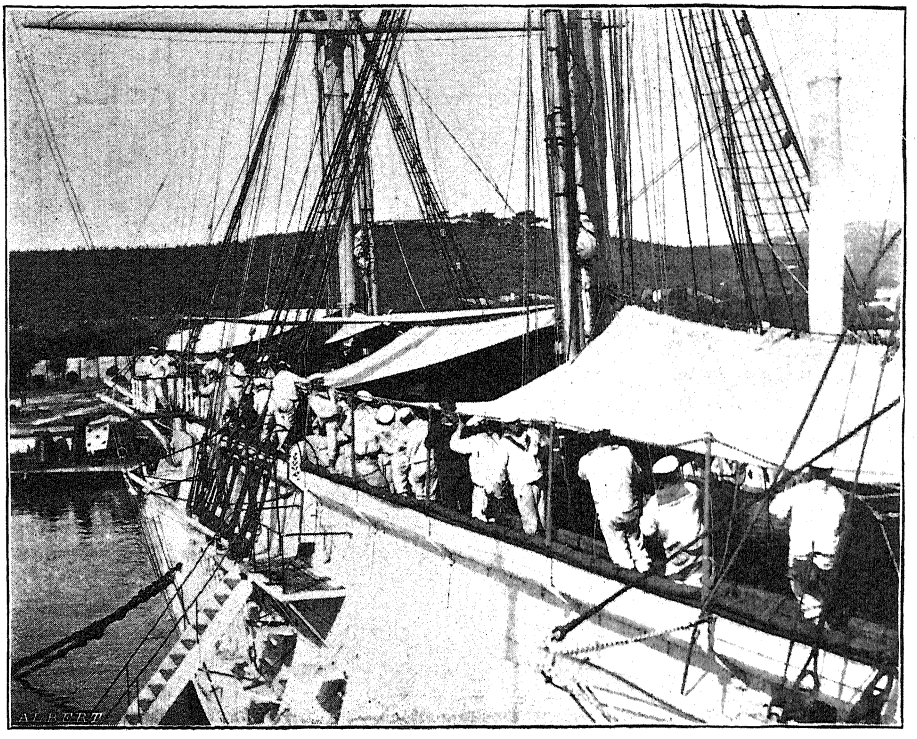

Eső előtt.

Mindez azonban csak kitöltése a rendes időnek és a hajó menetéhez szükséges manöverek közötti rövid szüneteknek.

És ez igy megy napról-napra, hétről-hétre évekig.

Hát még az éjjeli szolgálat! Éjjel t. i. a legénységnek csak egyik fele van szolgálatban. Már most a szél hirtelen megugrik; egy friss szélroham jön ellenkező irányból; a vitorlákat át kell forditani, mert különben kitörik az árboczderekat, a kevés ember azonban nem bir velök. Tehát föl a többi legénynyel is.

— Minden ember a fedélzetre! — dörgi a csónakmester. És a sokat zaklatott szegény matróz kibuvik az alig átmelengetett pokrócz alól, a hol legalább 4 órát remélt pihenni és felmegy, azaz hogy felrohan a fedélzetre. Rohannia kell, hogy ne legyen *utolsó* a megjelenésben. Utolsónak lenni a megjelenésben, de különösen árboczokra való felkuszásban, nem csak szégyenletes dolog, — de kellemetlen is. Egy világhirü admiralisunk idejében az a matróz, ki *utolsó* volt az árboczon, stande pede megkapta a maga — huszonötjét. Miután pedig a fizikai törvények értelmében valakinek okvetlenül *kellett* utolsónak lenni, képzelhető az a gyorsaság, a melylyel a matrózok ugyszólván — felrepültek az árboczokra. A matróz tehát rohan a fedélzetre; félig meztelen mellét és vállait csipi a hideg szél, veri a zugó zápor; fel az árboczokra; vonja a karvastag köteleket teljes erejéből, hogy izzadtság lepi el vihar- és napbarnitotta arczát.

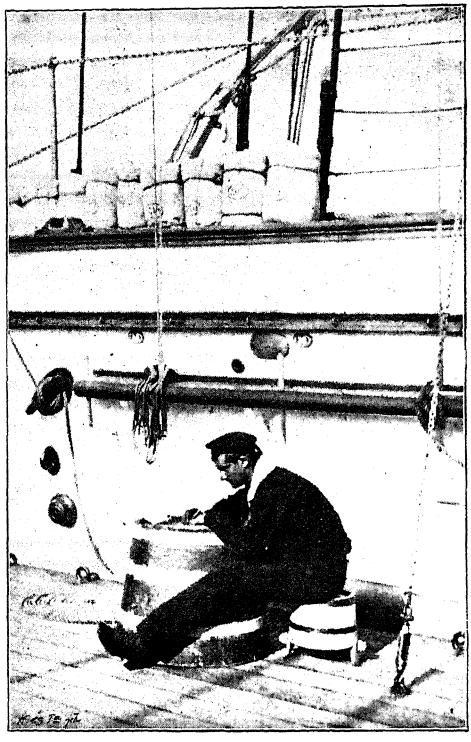

Levél — „Hozzá"

És bizony-bizony, eltelik néha 48 óra is, a mig ismét felkeresheti keskeny kis ágyát.

Viszontagságteljes életében tehát valóságos oázis az ilyen istenadta kis szélcsend.

Minden munka szünetel és „szabad foglalkozás", hivatalos nyelven: „önkénytes vagyonjavitgatás"* van rendelve, a melynek tartama alatt ki-ki saját szive kivánsága szerint ütheti agyon az időt. Magától értetődik, hogy a legnagyobb része alszik. Kikeres magának egy puha deszkát, a feje alá dug egy vonó-csigát párnának, betakaródzik a saját hasával és alszik mint egy — matróz.

Egynehány a nagy árbocz töve köré guggolva levelet ir. A megszólitás persze kivétel nélkül: „Mia Cara!" Az első sor felfut az árboczcsucs felé, a második leigyekszik a lőporkamra felé. Hogy azonban a

* Freiwillige Effectenreinigung.

sok drága papir ne menjen kárba, utólagosan a sorok közti tér is ki lesz töltve gyengéd gondolatokkal. Odahaza aztán a „Mia Cara" hetekig törheti fejét az árbocztöve alól kikerült matrózhieroglif felett.

A harmadik kedvencz ágyuja mellé huzódik. Zubbonyával, kezeivel gyöngéden czirógatja a szeretett kolosszus fénylő részeit és nagy lelki gyönyörüséggel tapasztalja, hogy mégis csak fényesebb az ő ágyuja, mint az a másik a baloldali battériában.

Mert a vetélkedés, az egymást való felülmulás a matróz második természete. Vetekednek az ágyuk kifényesitésében, versenyeznek az árboczra való felfutásban. (Jóllehet az utolsónak szánt — huszonöt már kiment a divatból.) Ha véletlenül két csónak ugyanegy irányba evez, már kész a regatta. Nem egy bevert fejet kötöztem már be, mely ama vakmerő állitásnak lett véres áldozata, hogy a „Tegetthoffnak" nagyobb ágyui vannak, mint a „Custozzának." (Pedig hát tényleg nagyobbak is.)

A másik ismét egy kedvelt tárgy fonásával vagy faragásával foglalkozik, a melyen már hetek, hónapok óta dolgozik, a melyre elköltötte keservesen keresett pénzének egy nagy részét, hogy az *első szóra* — odaajándékozza a *legelsőnek*, a ki tőle kéri.

És csak mikor már mindezzel készen van, akkor veszi elő azt, a mi lelkének, szivének a legdrágább, a miért — talán — képes lenne feláldozni két órai alvást is.

Előveszi a zsákját, azt a numerussal ellátott kincstárt, mely a többiekével egyetemben szépen kisorakoztatva ott lenn fekszik a corridorban egy széles pallosu matróz őrizete alatt, a melyben fehérneműjét, gunyáját, egyáltalán drágaságait tartja. A reá váró gyönyörök és meglepetések egész özönének előérzetében, mosolylyal ajkán oldja föl. Kiszedi belőle egyenként és roppant óvatosan a szép zubbonyt, a jó bő nadrágot, a fényes bakkancsot, a sajátkezüleg mosott kékgalléros (sajnos, még csillagtalan) inget. Kiteregeti őket, megszemléli kivül belől: megczirógatja, megsimogatja gyöngéden, szeretettel; és aztán, hogy elérje a gyönyörök legmagasabbra csigázott fokát, kihuzza a zsák mélyen rejlő kincseit, melyek egy szép piros csiku, kék keszkenőbe vannak begöngyölve.

Tartalma: egy uj sapka, melyen a tenger vize még nem huzott sósbarázdákat. Rajta vadonatuj szalag, melyen csak ugy ragyognak a „Zrinyi" aranyos betüi. Felpróbálja s aztán egy kerek kis pléhtükröt vesz elő (szintén a kincstárból). Belenéz, de csak egy másodpercre, hogy ne kopjék. (A tükör tudniillik.) Továbbá: egy darab mandulaszappan, az érintéstől még szüz selyempapirral. A reservgombok a hozzávaló „puczpulverrel". Egy bugyelláris, melynek minden fiókja, minden alkalommal

alaposan végig szemléltetik. A *leendő* csillagok, melyekhez képest Uranus és Syrius csak hitvány olajmécsesek. Egy-két levél „dalla casa“ és — egy maroknyi por Lissa, Lagosta vagy Curzola szigetének drága földéből. (Hja, én is ereklyeként tartom iróasztalomon az anyám sirjáról hozott drága szilágysági földet.)

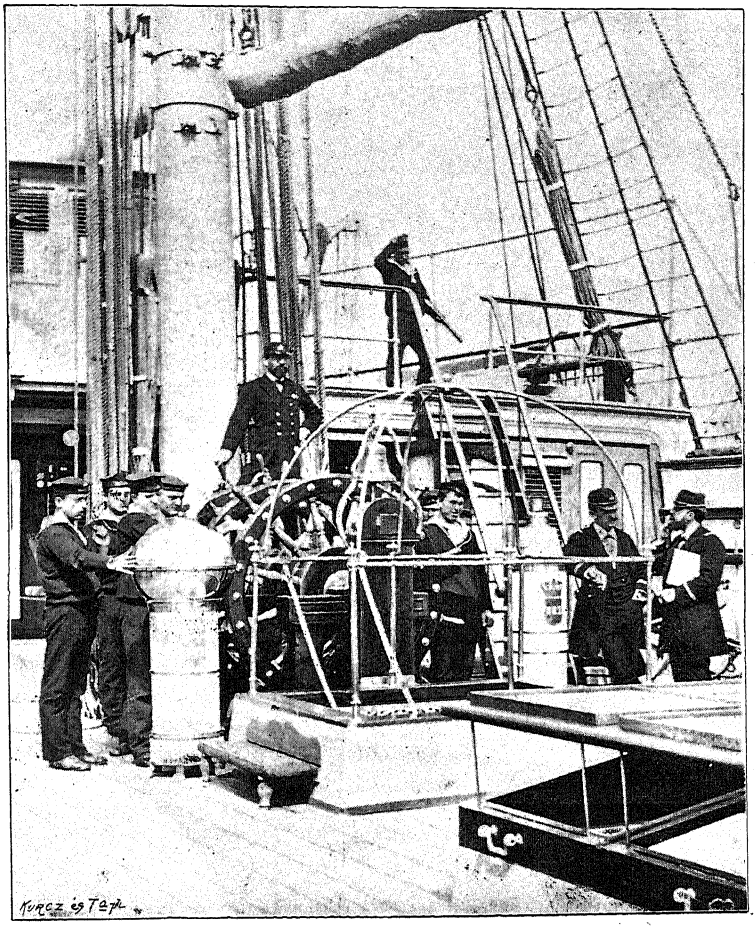

Iskola a kormánynál.

Jóllakva, telesziva magát a sok élvezettel, mint pillangó a himporral, visszarakja aztán a drága kincseket eredeti helyükre és az eredeti sorrendben (melyet a szent biblia: a „Dienstreglement“ szigoruan előir.)

Ugyanezen időben a fedélzet egy másik részében, a hajóorr alatt levő „előcassarett“ (alias matróz-casinó) alatt, továbbá az árboczok tö-

vében, a kormánykeréknél és a battériákban különböző tárgyu leczkék tartatnak. Itt hall aztán a szegény spalatói vagy sabbioncelloi dalmát, a ki az olasz nyelv legkeményebb, legropogósabb idiomájához szokott, olyan szavakat is, hogy csak ugy kétfelé áll tőle a füle:

Vorstengestagsegel. Backspierenhisstalje. Bootsgrosskettenstropp. Längsbackstaljenauge. És más ilyen szépen hangzó szavacskák egész tömegét kell a jámbornak elemésztenie. Persze, hogy meglehetős gyakoriak a következőhöz hasonló kis — felreértések:

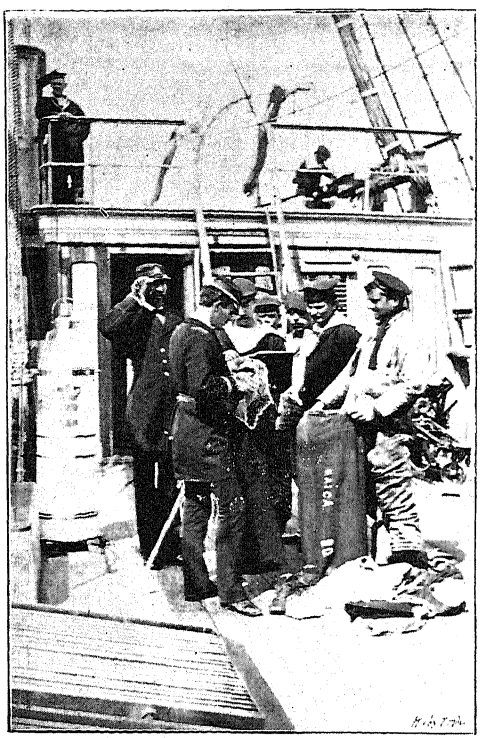

Picsinich rapporton a zsákjával

A tüzérinstructor az ágyutalpnak egy igénytelen kis részére mutatva, kérdi az előtte állók egyikétől, hogy hát hogy is hivják azt? A kérdettnek a bámulattól **V** alakulag állnak kétfelé mezitelen lábainak bütykös hüvelykjei.

— Bic-bacen-puff, — feleli hosszas fejtörés után.

— Asino! — rivall rá az instructor, — hányszor mondtam már, hogy nem: bic-bacen-puff, hanem „bac-bicen-puff"! (Tulajdonképen *Bachs-büchsen-Propf* annak a tisztességes neve.

Közvetlen mellette a rémek réme, a matróz-nagymogul, a csónak-mester* (legmagasabb altiszti rang) tart előadást a „Tincreglán"-ból (értsd: Dienstreglement).

Jelenleg épen azt magyarázza, hogy a matróz az istennek oly válogatott népe, a melynek nemcsak kötelességei, de sőt ellenkezőleg: jogai is vannak.

Igy pl. ha a matróz az ebédnél a rendesnél véletlenül kevesebb hust kap, jogában áll az inspekcziós-tisztnél panaszt emelni. Hanem — én *nem tanácslom,* — jegyzi meg szeliden.

Vagy pedig:

---

* Bootsmann.

— Ha én téged, Picsinics, hátba ütlek a restségedért (mert ti mind restek, tunyák és munkakerülők vagytok), akkor neked jogodban áll a másnap reggeli 9 órakor tartandó rapporton panaszt emelni az „első hadnagynál." * Nos, te nagyfülü, ne tátsd ugy el a szádat, mert még belerepül ez a hajó! Mihez van neked jogod?

— Panaszt emelni.

— Hát aztán mi történik?

Erre már nem tud felelni a jámbor, vagy nem merészel, azt azonban homályosan sejti, hogy az ő egyéni jogának, a panasz-emelésnek bizonyos következményei vannak, még pedig szintén — egyéniek. A csónakmester meg is magyarázza neki rögtön.

— Hát aztán az történik, hogy én ugy elhusángollak ezzel a madzaggal (egy 4 ujjnyi vastag vitorlakötélvég), hogy vakaródzol utána Punta-Blancától Gravosáig.

Az emigyen felvilágositott mali nagyot épülve „természetes jogainak" alaposságán, visszavonulhat, hogy a hajóorom egyik zugában tovább folytathassa a már megkezdett „melldiszitést", a tetovirozást.

A nemes munkához méltó lelki nyugalommal állja ki a finom tühegy száz meg száz szurásait, a melyekkel egyik „festő-müvész" czimborája kiczirkalmazza mellére az obligát szivet, átszurva egy — horgonnyal. Hjah, fanciful for ever!

Az érdekes munkát nagy élvezettel nézik a hajó „cibil" tagjai. A vitorlamester, a szakács, és a proviant-mester.

A vitorlamester, mint vén tengeri medve, egyszersmind kiváló időjós is. Egy alkalommal, a szélcsend második napján, kérdem tőle, hogy mit gondol, milyen időnk lesz holnap? Kapunk-e egy kis szelet?

Az időjós, müértő szemmel végignézve a láthatáron, vállvonogatva mondja az orákulumot:

— Eh sior, se non fa vento sta notte, penso, che restera cosi. (Ha nem támad szél az éjjel, akkor ugy gondolom, hogy igy marad.)

És igaza volt.

Mellette a szakács és segéde, az ugynevezett „czukrász" érdekes társalgásba vannak merülve a proviant-mesterrel. Az egyik olyan szakács, mint a minő mester a másik.

Szakácsunk pl. igaz, hogy nem valami sok számot felmutató menü felett rendelkezik, állván az összes szakácstudománya 6 tál étel elkészitésében; hanem annál nagyobb müvész azoknak változatos feltálalásában.

* Nem „hivatalos" neve a Gesammt-Detail-Officiernek, ki a parancsnok után következő első tiszt a hajón, és az adott körülmények között annak a helyettese.

Mert ha a hét első felében minden nap rizslevest kaptunk pityókával, biztosra vehetjük, hogy a hét második felében pityókalevest kapunk rizszsel.

Vagy pedig: ha hétfőn a sóbafőtt jobbfelől borsóval van garnirozva és balról tepsüben sült paradicsommal, kedden minden bizonynyal baloldalon lesz a paradicsom és jobbfelől a borsó.

Ellenben nagyon jártas a sültek különböző elkészitésében.

Ebéd-kóstolás.

A minap is az ebédnél borjukotteletnek néztem a behozott „fasirozottat" és csak azután tudtam meg, hogy az bizony tojásba sült sonka volt.

Hogy is mondta az uzoni székely? „Ugy elnézem azt a sajtot, azt hiszem, hogy kulacs, há' pég' kinyér!" Pedig a — kalapja volt.

Nagyobb tekintély a szakácsnál a proviant-mester. Már csak azért is, mert tudományokban és sok világrészben jártas ember. Leginkább a phyzikát praktizálja, különösen pedig Archimedes tantételét, a mely szerint: a mely helyet egy bizonyos test elfoglal, ugyanazon helyet ugyanazon időben más test el nem foglalhatja. És e megdönthetlen tantételhez tartva magát, ugy méri ki a legénységnek a bort, hogy mérés közben hüvelykét beledugja pohárba.

Hogy ez az egyetlen fizikai tantétel behajt neki évenként annyit, mint egynémely középiskolai fizikai tanárnak az összes tudománya, könynyen elgondolható, ha az ember kiszámitja, hogy 200 embernek naponkint háromszor méri ki a bort.

Innen van, hogy a proviant-mester az eskünél három ujj helyett csak egyet tart fenn, még pedig — a *hüvelykét*.

Daczára a hadihajókon uralkodó sajátságos, a mindennapitól minden tekintetben oly óriási mértékben eltérő életnek, vagy talán épen

ennek következtében a matróz rajong hajójáért. Szereti azt, mint huszár a lovát és kiszolgálva *négy esztendei* kötelezettségét, nagy része önkénytesen szolgálja tovább a hazát, uralkodóját és annak lobogóját.

Ne feledkezzünk meg azonban a két leghatalmasabban vonzó momentumokról sem, melyek oly elválhatatlanul kötik a tengerhez.

Először is fölebbvalóinak, t. i. a tengerész-tiszteknek szép és vonzó példája, a kik vészben, viharban és sanyaruságokban ép oly hiven osztoznak meg vele, mint a második vonzó momentumban, a kikötői élet gyönyörüségeiben. Sehol és semmiféle fegyvernemnél nem létezik oly nagy közösség a nélkülözések, fáradalmak és szolgálati kellemetlenségek elviselésében, mint a tengerészetnél. A vihar által okozott álmatlan éjjeleken a matróz és tiszt egyaránt virrasztanak. A hömpölygő hullámokon dióként hánykolódó csónakban matróz és tiszt egyformán áznak a bőrig. A hetekig tartó czirkálások alatt matróz és tiszt ugyanazt a conservet eszi; a matróz baja a tiszt baja is, a matróz örömében osztozik a tiszt is. Az a nagy hatalmas gép, melyet hajónak neveznek, nem egyéb, mint egy nagyszámu családnak közös hajléka, a melyben hiven osztozik minden családtag a keserüségben, bajban és veszélyben. De azért az örömekben is. És a tengerész nehéz életében van ebből is, az örömből, sok, de sohasem — elég.

A MI CSATAHAJÓINK.

A mi csatahajóink.

Mintegy tiz mértföldnyire Lissa szigetének északi partjától, csaknem ugyanott, a hol huszonöt évvel ezelőtt a halhatatlan tengerészhős, Tegetthof vivta ki a tengeri ütközetek történetében páratlanul álló győzelmét az olasz flotta felett, „csendes gőz“ alatt mozdulatlanul fekszik tengeri haderőnknek egy raja, mely méltán lehet monarchiánk büszkesége.

Ha a hősök leghősebbje, Nelson, a trafalgári győztes, a ki még az idomtalan három árboczosaival, vitorlákkal, csáklyákkal és mozsárágyukkal kivivott győzelmei által tette nevét halhatatlanná, látná *ezt* a hajórajt, ezeket az árbocztalan, kötélzet- és vitorla nélküli, sürü füstgomolyokat okádó fekete szörnyeket és azt mondanák neki, hogy ezek hajók, bizonyára nem hinné el. „Nem, ezek nem hajók, ez nem flotta! Ezek tulvilági szörnyek; ez egy pokolfajzat.“

És mit mondana Tegetthof, Lissa hőse? „Egy *ilyen* flottával légbe röpiteném a világot!“

A kettős csatasorba felállitott hajók mindegyike az emberi lángésznek, az iparnak és tudománynak egy-egy aczélba öntött mestermüve. Fénylő fekete bordáikon vakitó fehér fényben törnek meg a láthatár fölé emelkedő nap sugarai, rezgő, ide-oda libbenő fekete árnyékot festve le a nyugvó tenger smaragdzöld viztükrére.

Az előlről zárt háromszögbe sorakozott csatahajók élén áll pánczélhajóink leghatalmasabbja: a *Rudolf trónörökös.**

---

* Az itt felsorolt hadihajók 1890-beli flottánkat képezték. Az azóta épitett pánczélosainkról, melyek az itt leirtakat nagyságra, gyorsaságra és erőre felülmulják, mint pl.: „Erzsébet,“ „Mária Theresia,“ „Monarch,“ „Budapest,“ később lesz szó.

Ez a vezérhajó. A rangját mutatja az egyetlen jelző-árboczára felvont altengernagyi lobogó.

Valóságos kolosszus. Egy aczéltömeg, plasztikailag szép idomokba alakitva. *Három deczimeter vastag páncélfalai* között huszonkét ágyut és mitrailleust rejt. Ezek közül három — a 30·5 cm. kaliberü Krupp-ágyuk — külön álló páncéltornyokon vannak alkalmazva. A toronyból messze kinyulik a 10·7 méter hosszu és ötven tonna sulyu hatalmas

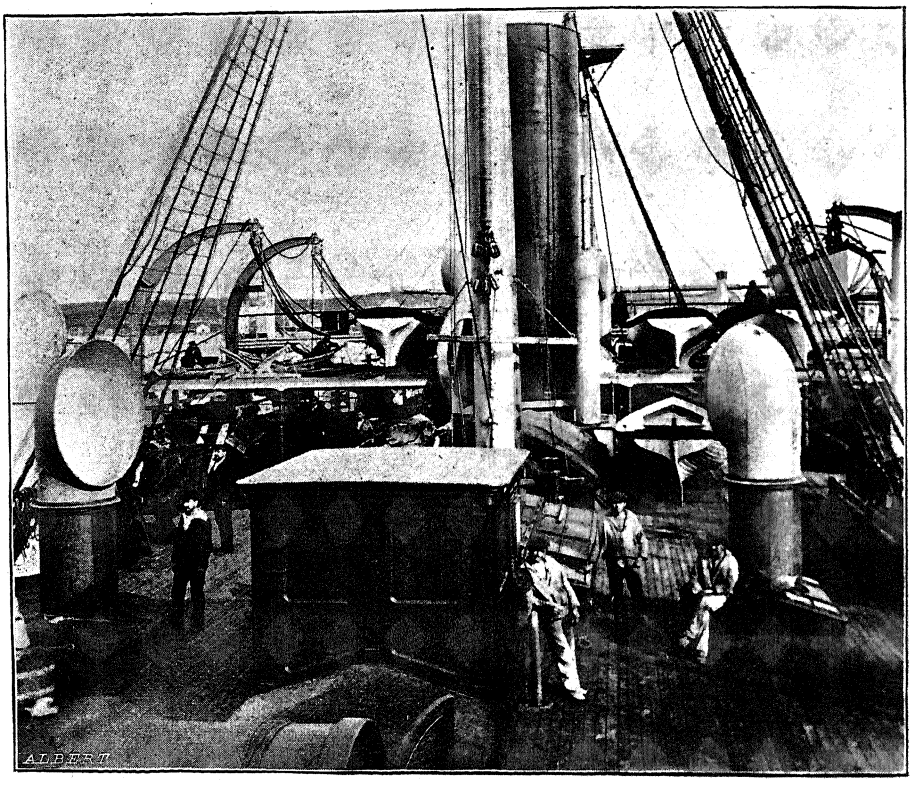

Az „Albrecht főherczeg“ hátsó fedélzete.

ágyucső (egy tonna = ezer kilogramm), a melyből a *százegyven kilogramm* barna lőporral kilőtt, *négyszázötvenöt* kgr-ot nyomó aczél-gránát *lövedék* képes egy hetven centiméter vastag *aczélpáncélt* átfurni, a nélkül, hogy a réstütő lövegen csak egy karczolás is esnék. A hajó első harmadában vannak a szintén páncéllal védett tizenkét cmres Krupp bronzágyuk, és a hajó különböző részein tizenhárom darabb gyorságyu és golyószóró.

Az *első három* ágyuját a hozzá méltó ellenfél *acélbordáinak* átlövésére használja, a mely alkalommal azonban a *tizenkét centiméteres* bronz-ágyuk sem maradnak némán. *Gyorságyuit* és golyószóróit pedig a támadó apró *torpedó-naszádok* ellen alkalmazza, a melyekre mitrailleuseivel perczenként kétszázhatvan lövedéket képes kilőni. Találás esetében már egy is elegendő arra, hogy a kis vakmerő tolakodót a tenger fenekére sülyeszsze.

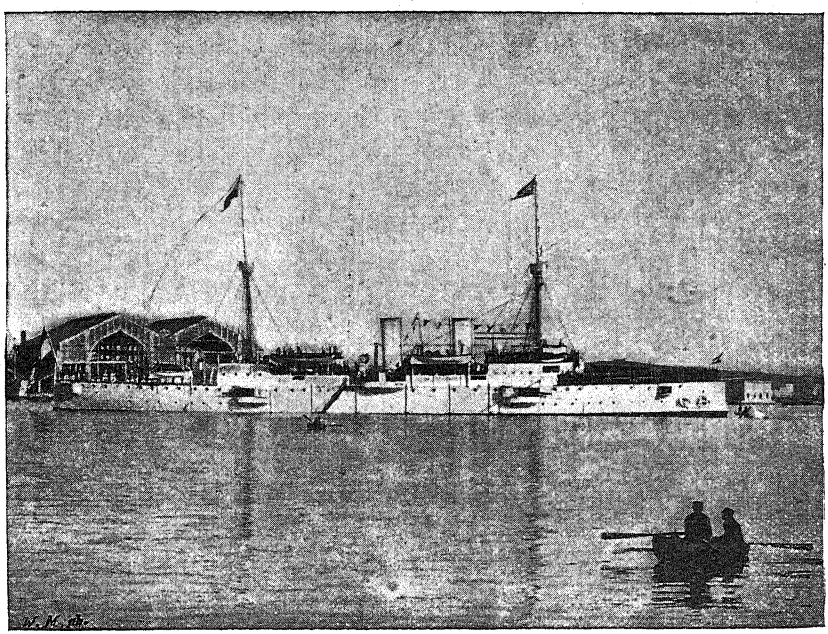

„Erzsébet császárné."

Fegyverei között továbbá nem utolsó helyen áll a *négy torpedója,* a melyek a hajó különböző részein lévén elhelyezve, szükség esetében előlről, hátulról és a két oldaláról dobhatja ki magából a vizszine alatt tovasziguldó torpedót.

Végső esetre pedig ott van a *huszezer kg.-ot* nyomó *acélsarkantyuja,* a melylyel okvetlenül halálos rést üthet az ellen-hajón. Ez nem is olyan nehéz; egy tengerésztiszt kiszámitása szerint nem szükséges hozzá egyéb, mint: *kitünő taktika* + *hideg ész* × *vakmerőséggel.*

A hajó három deczimeter vastag pánczélfala e fegyvereken kivül magában rejti a *hétezerötszáz lóerővel* dolgozó óriási gépezetet, mely a

hétezer tonnát nyomó kolosszust óránként tizenhat mértföldnyi gyorsasággal képes tovahajtani.

A gépezet két önálló, egymástól teljesen független részre van felosztva s a hajó két oldalán, melyek egymástól vastag pánczélfalak és vizálló rekeszek által elválasztva, egy-egy külön propellert hajtanak, a melyeknek egymástóli független müködése nagy mértékben emeli a hajó manöverezési képességét. Nem is szólva arról, hogy ez önálló gépek külön-külön megvédése azzal az óriási előnynyel jár, hogy ha az egyik oldalon a gép golyó vagy torpedó által szétrombolódván, többé nem müködhetik, az alatt a másik még vigan forgathatja nehány tonna sulyu propellerjét és igy a sulyosan megsérült hajó még valamelyik mentő kikötőbe juthat. Az előny fokozódik az által is, hogy a külön müködő propellerek segélyével a hajó manöverező képessége, ugyszólva meghatványozódik. Mert például, ha a *Rudolf*-nak csak egy propeller által hajtva, egy megfordulási körhöz egy háromszáz méter átmérőjü körre van szüksége, ugy két propellerrel hajtva csak kétszáz, sőt százötven méter átmérőjü kis kört is képes befutni, ha az egyik propellerjével — a kör felé esővel — hátra, a külsővel pedig előre hajtja a hajót.

Ez óriási főgépezeten kivül a *Rudolf*-nak több *segédgépe* van, melyekkel a fő-ágyuk *pánczéltornyait forgatják,* az ágyucsöveket irányozzák és megtöltik, a melyekkel továbbá a hatalmas csónakokat ki- és beemelik: az ivóvizet desztillálják és a villamos világitást eszközlik.

Második sorban van ugyan emlitve, de rangra nézve legkevésbé sem áll a *Rudolf* után a *Stefánia trónörökösné* nevü pánczéltornyos hajó. Csaknem egészen olyan arányu és számu ágyukkal, mitrailleusökkel és torpedókkal felfegyverezve, gyorsaságra nézve még felülmulja *Rudolf*-ot, mert a *Stefánia nyolczezerháromszáz lóerejü* gépe óránként tizenhét mértföldet képes megtenni.

A háromszögbe sorakozott csatahajók között harmadik a *Ferencz József.** Némi tekintetben gyengébb ugyan, mint két elődje, de sok tekintetben viszont felülmulja őket.

Az egész hajó, a melynek csak az ágyui és viz alatti részei vannak vastag pánczéllal vértezve, hosszabb az előbbieknél, t. i. *kilenczvennyolcz méter hosszu,* holott csak négyezer tonna vizet szorit ki a helyéből. Tökéletesen vizhatlan rekeszekre van beosztva; falai *celluloiddal* vannak bélelve, mely anyag a lőtt résen benyomuló viz által megdagad és *magától zárja el* a vészthozó *rést.* A parancs-hid szintén pánczéllal

* Az „Erzsébet" pánczélhajó, melyen Ő felsége Ferencz Ferdinánd főherczeg a világ körüli utját tette meg, a „Ferencz József"-nek testvérhajója.

van vértezve és ép ugy, mint az előbbieknél, a hajón levő összes ágyuk, mitrailleusok, torpedók, továbbá a két különálló gép, a jelzések, a gőzzel hajtott kormánykerék, mindezek együtt és egyszerre a parancs-hidról elsüthetők, kilőhetők, vezethetők és felvonhatók.

És mindehhez hozzájárul, hogy *kilenczezer lóerejü* gépével óránként *tizenkilencz mértföldnyi* gyorsaságot képes kifejteni. Szóval, egy kis fantáziával el lehetne róla mondani: egy széttéphetetlen repülő páncélszörnyeteg!

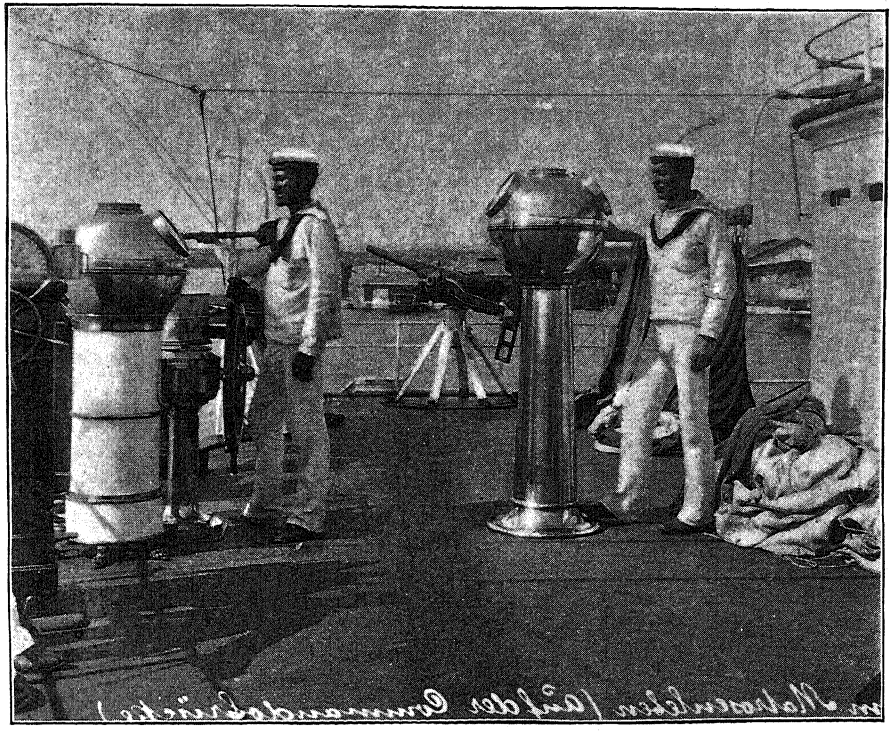

Részlet a „Rudolf" parancsnoki hidjából.

A csatahajók háromszögébe sorakoznak még a hatalmas Custozza kazamáta-hajó, széles óriási testével és az ennél kisebb Prinz Eugen páncélos fregatt.

Valamennyire el lehet bátran mondani, hogy: erős várunk nekünk a — páncélhajó.

A második sorban, a csatahajók háromszögéhez méltó bajtársat megillető közelben, sorakoznak rang és jelentőség szerint a hajórajnak nem *kisebb* jelentőségü, csak *másnemü* hajói, t. i. a torpedóvadászok,

a melyek, ha páncélhajókkal szemben meg nem állanak ugyan, de azért veszedelmes ellenféllé válhatnak ezeknek, a kisebbeknek pedig, különösen a torpedónaszádoknak, esküdt ellenségei.

Jelenleg hárman képviselik azt a typust; a Panther, a Tigris és a Leopárd. Valóságos száguldó tüzokádó bestiák. *Könnyü* testüket — csak a viz alatti részük van páncélozva — a *négyezer lóerejü* kettős gépezet *tizenkilencz mértföldnyi* gyorsasággal hajtja. Tekintettel hivatásukra, t. i. hogy ütközetek alkalmával egyrészt mint éclaireurök — kémhajók — szolgálnak, a mely hivatást aránylagos óriási gyorsaságuknak köszönhetik, — másrészt pedig tekintettel arra, hogy főhivatásuk abban áll, hogy hatalmas pánczél-bajtársaiktól tiszteletteljes távolban tartsák a veszedelmesen tolakodó torpedónaszádokat — inde nomen: torpedóvadász — fegyverzetük csak könnyü ágyukból áll. T. i. fedélzetükön van két darab hosszu, tizenkét czentiméteres Krupp (oly karcsuk, nyulánkak és kecsesek, mint egy fiatal leány) és tizenkét golyószóró meg gyorságyu, a melyekkel valóságos aczélzáport képesek a támadó torpedónaszádokra zuditani.

Ez ágyukon kivül azonban, melyek az e nemü hajóknál nem annyira támadásul, mint inkább védelmül szolgálnak, belsejükben négy helyen vannak torpedókat lancirozó apparátusok elhelyezve, melyeket kizárólag nagyobb fajtáju pánczélosok ellen használnak.

E három torpedó-vadászszal egy kategoriába tartoznak — és velük ugyan egy sorba sorakoznak — kisebb testvéreik, az u. n. torpedójármüvek: a Villám, az Üstökös és a Meteor.

Kár, hogy a szó „csatakigyó“ már más ember-gyilkoló műszerre van alkalmazva. Mert ez utóbb emlitett hajók jellegzésére ez lenne a legtalálóbb elnevezés.

Hosszu, karcsu és nyulánk testükkel alig emelkednek ki a vizből. Aránylag óriási kürtőjük és a jelző lobogók felvonására szolgáló vékony árboczaik merészen dülnek hátra, mintegy jelezve azt a gyors száguldást, a melyre tulerős gépük képesitik. T. i. a *csak háromszáz tonna* sulyu kis hajót egy *háromezer lóerejü* gép hajtja tova!

Ezek a hajók a torpedónaszádnak a tulajdonképeni esküdt ellenségei. Amazoknak t. i. a torpedónaszádoknak, a nagy pánczélhajók légberöpitésére szánt torpedólövedékeken kivül semmi fegyverük nincs, kivéve óriási gyorsaságukat. Faluk pedig oly vékony, hogy egy Mannlicher-löveg képes azt átütni. Az előbbiek azonban, a Tigris, a Leopard és a Panther csaknem épp oly gyorsan futnak, mint a kis naszádok, t. i. huszonegy mérföldet, ezenkivül a fedélzetükön kilencz-tiz revolverágyu van és miután nagyobbak a naszádoknál, a hullámzást is könnyebben birják el.

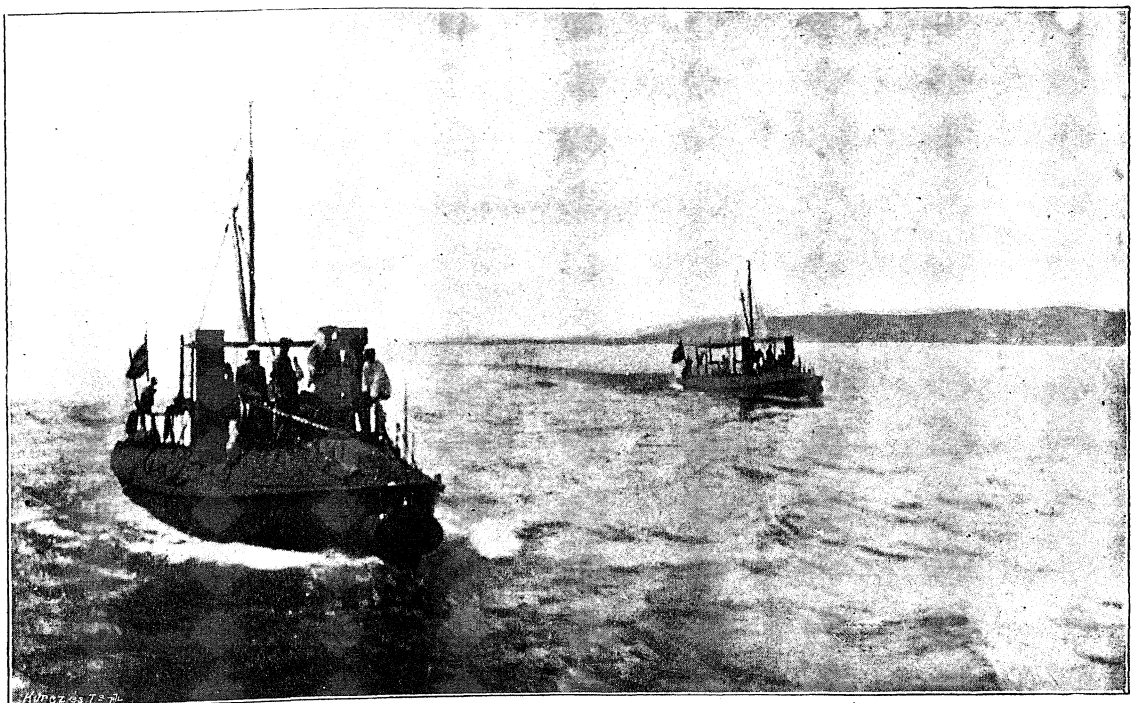

Torpedók kémszemlén.

Jaj annak a naszádnak, mely egy ilyen Tigris-nek vagy Leopard-nak közelébe jutott. Az menthetetlenül veszve van. Ellenállásra gondolnia sem lehet, megfutnia pedig lehetetlen, mert az üldöző golyózáporának a köréből ki nem juthat.

E torpedónaszádok, a melyek közül jelenleg mintegy husz van az emlitett rajhoz beosztva, köztük néhány nagyobbfajtáju I. osztályu, mint pl. a Sas, Keselyü, Kondor, Uhu, Bussard, Flamingo — a csatahajók közvetlen közelében vannak felállitva hármas-négyes csoportokban. A pánczélhajók óriás testükkel védik a kis naszádokat, a melyek csak az ellenfél közelében hagyják el védett állásukat. Ennek közelébe érve, kitörnek a védő pánczélosok alól, nyilsebesen neki rohannak az ellenségnek halált adni, vagy — elsülyedni.

A csatahajók és a torpedóvadászok csoportozatától kissé távolabbra feküsznek a kisebb rangu hadihajók, melyek az ugynevezett „traint" képezik.

Legkarakterisztikusabb közöttük a Cyclop. Egy uszó arzenal. Két hatalmas vasdaruja már messziről megismerteti. Ezekkel vonják fel a Cyclop fedélzetére az ütközetben (vagy a gyakorlatoknál) megsérült torpedónaszádokat, más csónakokat és nehéz géprészeket. A Cyclop-on kétszáz-kétszázötven cyclops (arzenál-munkás) dolgozik. Van gőzkalapácsa, vasöntője és minden műszere, melyek a komplikált gépek rögtönös kijavitásához szükségesek.

Ugyancsak a train-hez tartoznak az Elisabeth, Pelikán és a Pola. Ezek a depot-hajók, a melyek a pánczélhajók tartaléklövegeit, torpedóit, géprészeit viszik magukkal. Továbbá az aknákat, a kikötők bejárását védő óriás dróthálókat, a sürgönykészüléket. Továbbá kőszenet, olajat, élelmet és ivóvizet a torpedó-naszádok számára. (Innen származik nevök: torpedó-anyahajó.)

A kikötői munkálatok végrehajtására, mint például az aknák és dróthálók lerakására, az élelem és ivóviz stb. szállitására szolgálnak e csoportozatnak kisebb tipusai: a Hyppos, a Dromedár, a Bivaly és a Gigas.

A csatarendbe sorakozott hajók mozdulatlanul feküsznek kijelölt helyeiken, halk sistergéssel bocsátva ki szellentyüjökön a felesleges gőzt, mely mint hófehér bárányfelhő gomolyog a fénylő fekete hajók felett.

Északi irányból száguldva vágtat elő egy parányi kis torpedónaszád. Egyenesen a vezérhajó alá tart és a naszád parancsnoka jelentést tesz a hajórajt vezérlő altengernagynak.

E pillanatban megjelennek a vezérhajó jelző árboczán a tarkaszinü jelző lobogók, melyeket gyors váltakozásban cserélnek fel. Valamennyi

hajó ismétli a jelzést, egyrészt annak jeléül, hogy a parancsot megértették, másrészt azért, hogy a vezérhajótól távolabb fekvő hajók is tisztán kivehessék a jelzett parancsot.

Öt perczczel később sürü fekete füst terül el a hajók felett. A kazánok alatti tüzet élesztik fel. A felkelő napnak előbb még ragyogó, tündöklő sugarai csak nehezen tudnak áttörni az izzó szénsziporkáktól megvilágitott sürü füstfelhőn. A gőzszellentyüket elzárták. A hajók most már „teljes gőz" alatt feküsznek.

A vezérhajó ujabb jelzésére valamennyi egyszerre felvonja a lobogódiszt. Száz meg száz tarkaszinü lobogó leng a gyenge szellőben. A kötélhágcsókra, — az árboczokkal ellátott hajókon a vitorlarudakra — felkuszik a diszbe öltözött legénység. A fedélzeten pedig müködésbe jön a hajók tüzérsége. Megtöltik az ágyukat és feszült várakozásban állnak a lövésre kész ágyuk mellett, az ugynevezett „salut-batteriánál."

A hajók készen vannak üdvözölni a legfőbb hadurt, az uralkodót, a kinek rögtöni megérkezését jelentette be a szemlére kiküldött naszád parancsnoka.

Rövid idő mulva feltünik a láthatáron az uralkodói Yacht, a Miramar, közép árboczán ő Felsége lobogójával. A redőtlen, sima viztükrön méltóságteljesen közeledik a gyönyörü, büszke diszhajó. Fényes, fekete bordái ragyognak a fehér napsugárban. A hatalmas lapátai által felvert hullámok tajtékzó fehér habja millió és millió apró szivárványokká változik és aztán mint fehér gyöngyeső hullanak vissza a smaragd-zöld tengerre egy ragyogó, tündöklő, gyöngyuszályt képezve a tova sikló Yacht mögött.

A mint a Miramar a hajóraj közelébe ér, a vezérhajóról eldördül az első lövés, mely után másodperczekre pontosan kiszámitott időközökben száz meg száz lövés következik. A levegő megrezdül a hatalmas dördülésektől. A hófehér, sürü füst egy fátyolszerü burkolatot képez a raj körül. A kötélhágcsókra és vitorlarudakra felkuszott legénység pedig lelkesült hurrá-val üdvözli a szeretett uralkodót, mi alatt ő Felsége szemlét tart kivonult hajóraja felett.

A szemle után — az adott rendeletre — a hajóraj megoszlik. A bajtársakból ellenfelek lesznek.

A Ferencz József pánczélos vezérlete alatt megindul a csatahajóknak, a torpedónaszádoknak és vadászoknak egy része észak-kelet felé. Ezek fogják a partokat védő hazai flottilát alkotni; a visszamaradt rész pedig az ellenséges inváziót fogja ábrázolni.

Nehány órával később, miután t. i. a védőflottila elérte a megvédendő kikötőt, megkezdődnek a napokig tartó izgalmas és érdekes gyakorlatok.

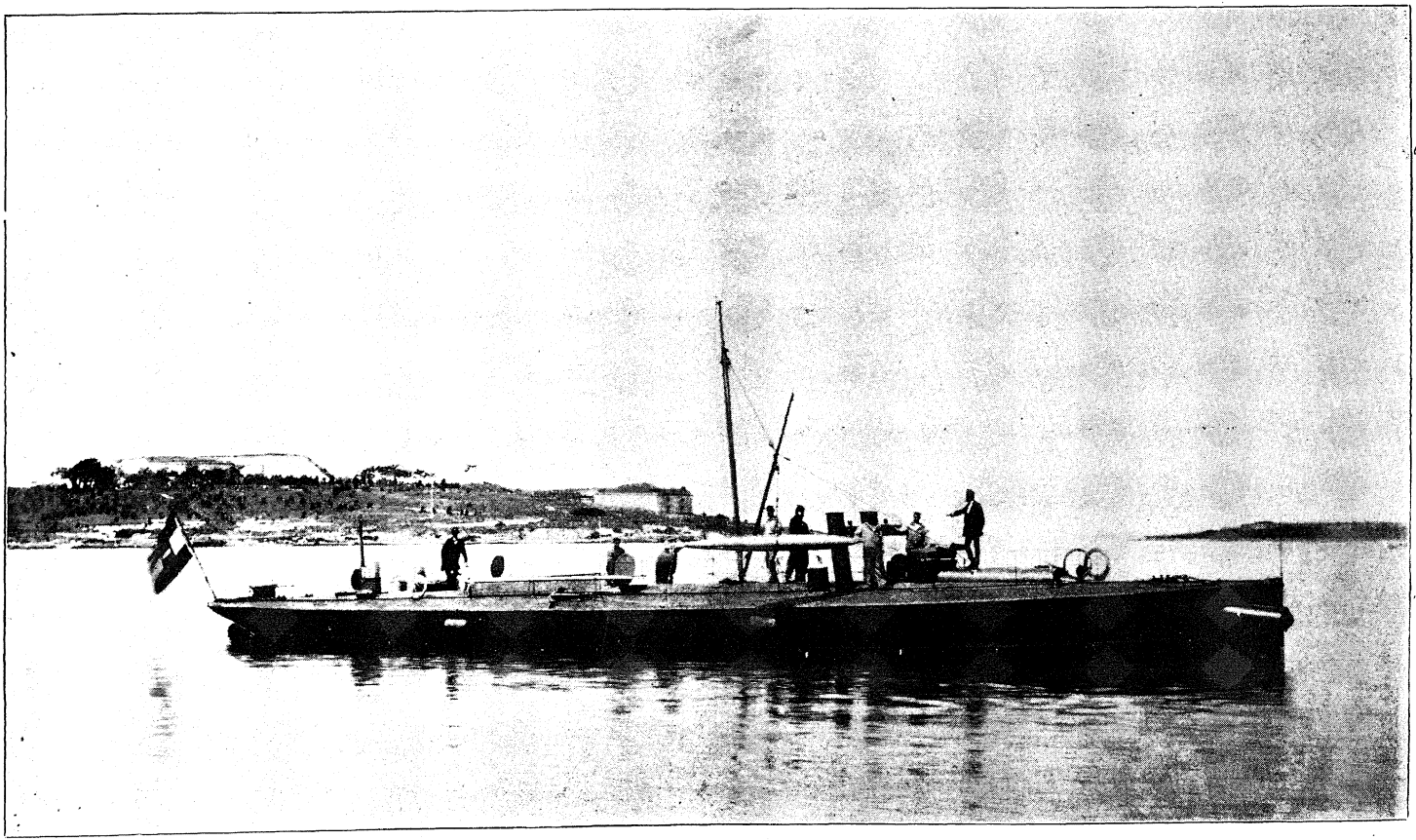

Ő felsége torpedó-naszádja „Kondor“.

TENGERI ÜTKÖZET.

Tengeri ütközet.

Az Adria déli részén, a Lissa, Lesina, Lagosta és Curzola szigetek négyszögében mozdulatlanul fekszik a „Leopárd" torpedó-vadász.

Szélcsend van. A levegőben nincs egy lehelet, a vizen nincs egy redő. A tenger tündöklő, fénylő ezüstlaphoz hasonlit, melyen vakitóan fehér fényben törik meg a ráömlő forró napsugár. Az azurkék égboltozatban nincs egy tenyérnyi felhőcske és mint egy tüneményszerüen szép kupola, ugy boritja be a tükörsima tengert.

Egy-két sirályt kivéve, mely panaszosan hangzó vijjogással libbenve kovályog a Leopárd körül, az észfárasztó végtelenségben nincs egy teremtett lélek, vagy tárgy, mely az alkotásnak e legfelségesebb templomában megzavarná az ünnepies csendet.

Már a negyedik napot tölti künn a Leopárd a tengeren. Feladata abban áll, hogy szemmel tartsa a várt ellenséget, meg az általa kiküldött kémnaszádokat, egyszersmind, hogy visszaüzze őket. Másrészt pedig, hogy az emlitett szigetek csucsain alkalmazott sürgöny-jelzőállomások utján értesitse a főhadiszálláson horgonyzó partvédő pánczélflottát az ellenség minden mozdulata felől. A dalmát partok egész hosszában ugyanis a kiálló hegycsucsokon ideiglenes sürgöny-jelző állomások — semaphorok — vannak felállitva, melyek tengeralatti kabelekkel vannak egymással összeköttetésben.

Ez idő alatt gyakran volt alkalma eleget tenni mind a három kötelességének. Hol szemmel tartotta és követte, biztos távolságból, a támadó flottát, mely az Adria legdélibb részéből vonulva fel ide-oda czirkált, barangolt folytonosan változtatva irányát, hogy tévutra vezesse *a partot védő rajnak* künn ólálkodó kémhajóit, hol pedig magára hagyván az ellenséget, hatalmas gépétől kitelhető gyorsasággal sietett fel a

legközelebb eső szigethez. Itt lobogóival jelezte megfigyelését a csucsokon elrejtett állomásoknak, melyek táviró utján adták tovább az üzenetet a Val-Saldoni öbölben megvonult védő pánczélrajnak.

Majd pedig az ellenfél kémnaszádaival kellett megverekednie, melyek veszedelmesen közel jutottak fel a Val-Saldoni öböl bejáratáig, vagy pedig a sötét éj védelme alatt magára a Leopárd-ra váltak veszedelmesekké az apró kis gyilkosok.

A valódi veszedelmeken kivül folytonos tevékenységben tartották a Leopárdot a vélt veszedelmek is. A kőszén füstje egyformán fekete a hadihajókon is, meg az ártatlan kereskedelmi hajókon is. Valahányszor tehát egy füstfelhő jelent meg a láthatáron, a Leopárdnak rögtön résen kellett lennie. Mindenekelőtt a megfigyelendő hajó közelébe kellett jutnia, hogy szemügyre vehesse, miféle jármü van előtte. Másrészt azonban tisztes távolban kellett tartózkodnia, nehogy kiadja magát az esetleg erősebb pánczélos ágyuinak, a melyek elől nem lett volna menekülése, ha nagyon közel jutott volna hozzájuk. Ellenkezőleg pedig, meglehetős közel kellett jutnia azért, hogy ki ne szalaszsza kezei közül, ha esetleg gyengébb hajóval van dolga, a melynek egyedüli fegyvere csak a Leopárdénál nagyobb gyorsaság lett volna.

A kellő távolság kiszámitása és a minden eshetőségre való készenlét rendkivüli tapintatot és még éberebb figyelmet követelt.

Mialatt a Leopárd egy kémlő torpedó-naszádot vett üzőbe, mely oly közel merészkedett hozzá, mintha egyenesen a biztos halálba akarta volna magát dobni, és aztán egy hirtelen fordulattal maga után csalta üldözőjét, a Leopárdot — ez alatt a támadó raj észrevétlenül jutott fel abba a csatornába vagy öbölbe, melynek a bejáratát szemmel tartani a Leopárd-nak lett volna kötelessége.

Mialatt tehát a Leopárd a magát feláldozó torpedó-naszádot vette üzőbe, azalatt sikerült az ellenfélnek magát egy öbölben befészkelnie, vagy legalább egy rejtett sürgöny-állomást szétrombolnia.

Más alkalommal pedig egy gyakran alkalmazott, de nem mindig sikerülő csellel akarta az ellenfélnek egy kémnaszádja a főhadiszállást kikémlelni. A Leopárd egy apró vitorlás jármüvet pillant meg a láthatáron, mely az alig lengő szél ellenére, bámulatos gyorsasággal halad fel észak-keletnek. A torpedó-vadásznak feltünt az irány is, de különösen a megmagyarázhatlan gyorsaság. Irányt vesz feléje és közeledik hozzá. A mint közelébe ér, az hirtelen megfordul és nyilsebesen elvágtat a Leopárd orra elől. Egy gyorsjáratu torpedó-naszád volt, mely *rögtönzött vitorlákat vont fel jelzőrudjaira*, hogy igy egy bragozzo álarcza alatt voulhasson el a Leopárd előtt.

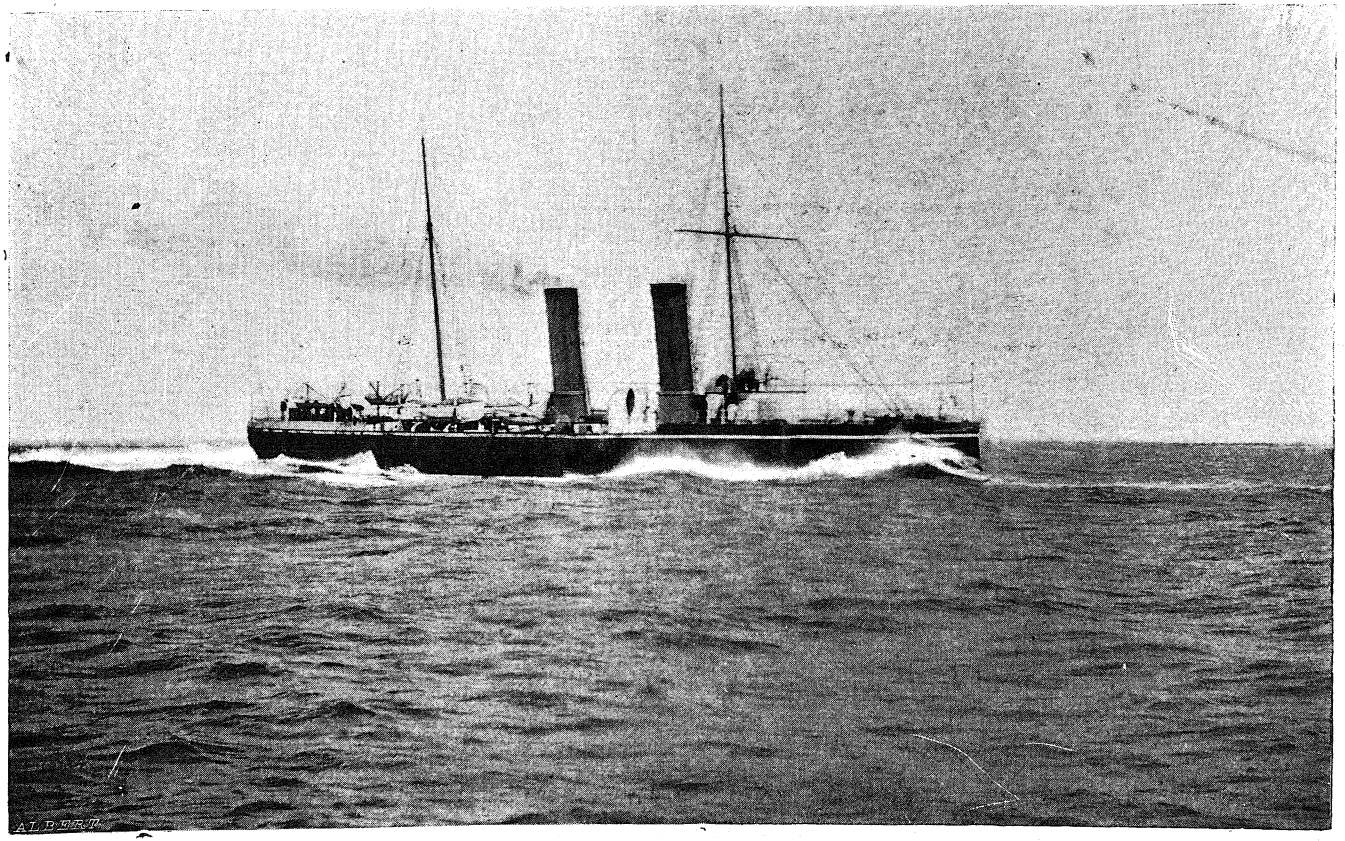

Ő Felsége torpedó-üzője „Leopárd“.

Persze a kis tolakodó életével lakolt, a mennyiben foglyunkul esvén, huszonnégy órára ki volt zárva a további csatározásokból.

Egy más alkalommal viszont a Leopárd jutott a farkasverembe, a melyből csak „lélekjelenléte"-vel és nagy gyorsaságával volt képes pánczélbőrét megmenteni.

Éppen a Lesina-szigeti jelzőállomás révén akarta egy ellenséges torpedó-vadász felett kivivott győzelmét megtáviratozni, a midőn a hosszu és lankás csucsban végződő sziget tulsó oldalán, mely egy keskeny csatornát formál a szomszédos szárazfölddel, nehány füstoszlopot vesz észre.

„Ezek hadihajók, ellenségek! Hányan vannak, milyen nagyok? Nézzük meg."

A Leopárd óvatosan közeledik a sziget csucsához. Talpon van az összes legénység; az ágyuk megtöltve; a torpedók lancirozásra készen, a gépek pedig a kitelhető legnagyobb gyorsaságra készen tartva. Eléri a csucsot, de nem kanyarodik be, hanem folytatja irányát egyenesen tovább, hogy egész hosszában átpillanthassa a ferde irányban huzódó csatornát.

Be is pillantott, de nem igen örült meg a látványnak. Négy hatalmas pánczélhajó, két torpedó-vadász és ezektől kissé távolabb, hátrább, néhány torpedó-naszád feküdt a csatornában. Látszólag mi reánk vártak, mert orrukkal a csatornából kifelé, a Leopárd felé voltak fordulva.

Mintha nem is hadi játékok lettek volna e gyakorlatok, hanem valódi harcz- és háboru,, életre-halálra menő véres ütközetek, oly megdöbbentően hatott reánk az ellenséges hajók megpillantása. Fegyveres védelemről itt szó sem lehetett. Az ellenfél ágyui pozdorjává törték volna a Leopárdot, még mielőtt az ágyutüzelést megkezdhette volna. Itt csak futni lehelett. Azt pedig tud a Leopárd. Kettős propellerje segitségével egy hirtelen kanyarulatot tett, csaknem ott egy helyben, és aztán repült, száguldott, mint talán még soha az előtt. Lázas izgatottság fogott el mindenkit; ujjongva, örvendezve számitottunk minden méternyi előnyt. A vezénylő-gépmérnök lerohant a gépekhez segitségül az őrgépmérnökhöz és odakiáltott a fütőknek: „Nyomunkban az ellenség, fiuk!"

A Leopárd sürü gomolyokban hányta a fekete füstöt és az izzó széndarabokat, aztán zihálva, száguldva repült. A hajónak minden része reszketett a gépek irtózatos feszitő nyomása alatt és a felvert hullám tajtékzó habja felcsapott a hajó orráig.

Sikerült megmenekülnie. Mert mire a pánczélosok kijutottak a csatornából és megkerülték a szigetfokot, a melyen belül hiába használták volna ágyuikat, ezalatt a Leopárd annyi tért nyert, hogy a *2500 méternyi biztos lőtávolon kivül esett.* (Szabály ugyanis, hogy a megtá-

madott hajót elveszettnek tekintik, ha az ellenfél *nappal egy perczig* 2500 méteren belül lőhet reá ágyuival, *éjjel pedig* $1^1/_2$ *perczig* 2000 méterről. Az időt és távolságot a hajókra beosztott részrehajlatlan hadbirálók ítélik meg. Az ilyen elveszettnek deklarált hajó huszonnégy órára ki van zárva a további csatározásokból.)

Igy telt el három nap és éjjel, folytonos csatározásokkal, üldözéssel, jelzéssel és — győzelemmel. (Hiszen csak legalább egyszer vertek volna meg bennünket! Akkor a huszonnégy órát szépen a kikötőben töltöttük volna, nem pedig künn a tengeren.)

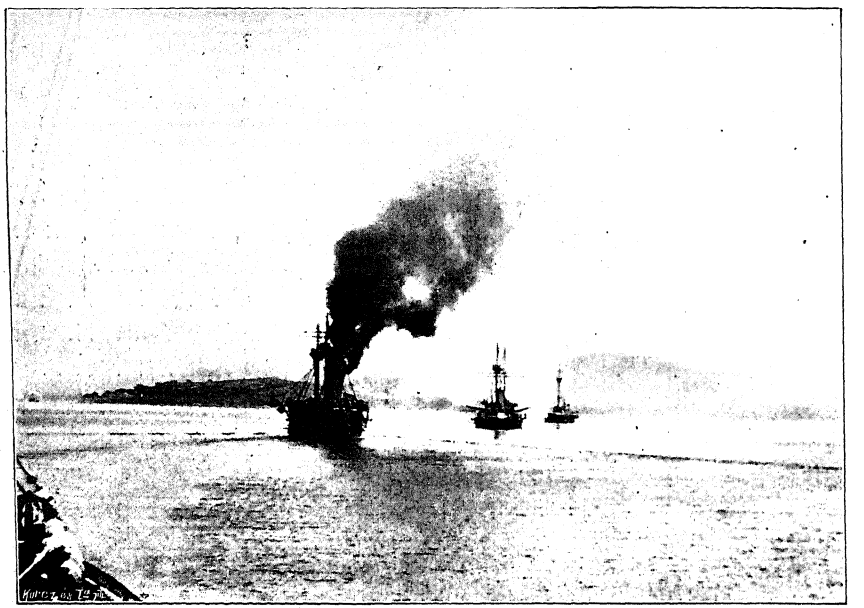

Páncélosok csatarendben.

A negyedik nap hajnalán a négy szigettől bezárt tenger közepén állott a Leopárd. Az éjszaka nyugodtan telt el. Az ellenség nem mutatkozott, kémnaszádok sem zavartak bennünket.

És éppen e nagy nyugalom nyugtalanitá leginkább a Leopárdot. E nyugalom oly nyomasztó, terhes volt, mint vihar előtt a szélcsend. A Leopárd nem is áltatta magát a látszólagos békével. Fenn az árboczon, válogatott őrszemek voltak kirendelve; az ágyuk, mitrailleusök megtöltve, a legénység talpon előttük; a gép pedig teljes gőz alatt áll.

Reggeli hat óra tájt egy gyenge kis füstfelhő mutatkozik délen a láthatáron. A Sárga tengeren, a khinai és japáni partok közt levő vize-

ken vitorlázó hajósok ismernek egy bizonyos parányi kis fekete felhőt, mely hirtelen, minden előzetes jel nélkül jelenik meg a világoskék égboltozaton. Ez a parányi kis fekete pont irtózatos gyorsasággal terjeng és gomolyog. Rövid félóra alatt a világoskék égboltozatból egy szennyes szürke-sárga alacsony láthatár lesz, a melyből elképzelhetetlen, irtózatos dühvel bőg le az orkán, a rettenetes Tayfun. Száz meg száz hajó és ezer meg ezer ember esik évenkint áldozatául.

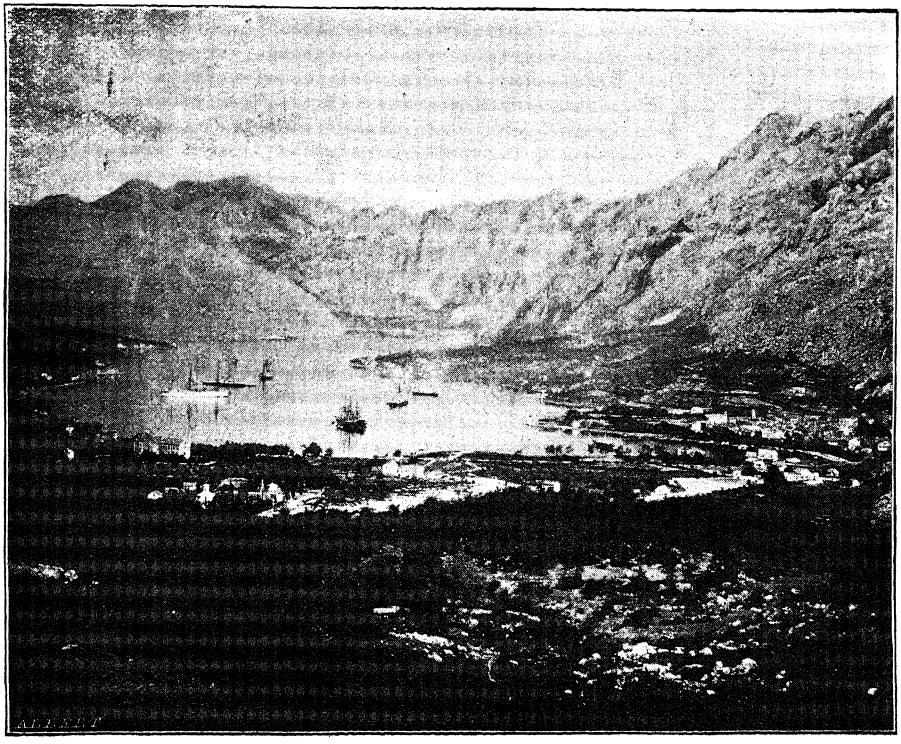

A cattaroi öbölben.

E kis fekete pont rémületes gyorsaságával növekedett e hirtelen feltünő gyenge füstfelhő. Előbb csak egy egyes füstoszlop látszott, mely egy pillanatra felszállt a magasba, aztán hirtelen vizszintes vonalban maradt el. Rögtön utána egy második füstoszlop tünik fel, aztán egy harmadik, negyedik, mig végre az egyes oszlopok összefolynak egy sürü fekete felhővé, mely széles területben fedi el a tenger sima tükrét.

A Leopárd rémülve pillantotta meg e látványt, az egy rajjá egyesült ellenséges hadihajók áruló jelét. Sietett fel a főhadiszállásra, Val-

Saldoneba, mely mintegy 35—40 mértföldnyire fekszik e ponttól. E jól megvédett, öbölben feküdt a partot védő flottilla horgony előtt, *de teljes gőz alatt*, készen minden perczben a kifutásra és a nyilt tengeren való megmérkőzésre.

Egyelőre azonban az öböl bejárata gondosan el van zárva rejtett aknákkal, oly módon, hogy a betörni akaró és az aknák elhelyezési pontját nem ismerő idegen hajónak okvetlenül surolnia kell azt a fenekével, a mely érintkezésre a hajó forgácsokká röpül szét. A belőtt torpedók ellen pedig nehéz dróthálókkal van megvédve. Vastag gerendák zárják el ugyanis az öböl bejáratát egész szélességében, a melyekről dróthálók lógnak le mintegy 6—8 méterre a tengerbe. (A torpedó-naszádról kilőtt torpedó t. i. 6—8 méternyire a viz szine alatt uszik a megtámadott pánczélos vizalatti részének.) A val-saldoni öbölt körülvevő szirtfokokon pedig mindenütt ágyuütegek, fegyverek és táviróállomások vannak elhelyezve.

A Leopárd jelentésére mind e védőkészülékeket rögtön szétszedik. A horgonyokat felszedték, a hajókat tengeri ütközetre kész állapotba helyezték és kivonultak a nyilt tengerre. Itt több tér van a manőverezésre és a mozgó hajók inkább érvényesithetik összes fegyvereiket és egész erejöket.

Künn a tenger tiszta volt. Az ellenségnek egyetlen hajója sem volt látható. A kémszemlére kiküldött naszádok szintén nem fedezhették fel az ellenséget.

Miután azok valószinüleg egy öbölben vagy csatornában huzódtak meg, hogy ott készüljenek elő egy éjjeli támadásra, a védő flottilla hajói is elhagyták a sik tengert és bevonultak egy magas sziklacsucsoktól védett öbölbe, Portó-Tayerbe. Horgonyaikat azonban nem bocsátották le, hanem minden perczben készen voltak a rögtöni kitörésre és az ütközetre.

Azokon a hajókon, melyeken még vannak árboczok, az árboczok nyujtványai, az árboczrudak, vitorlarudjaikkal együtt le vannak eresztve a fedélzetre, hogy esetleg egy lövegtől ledöntve, ne temessék maguk alá a fedélzet legénységét. Csak a csonka törzsek maradnak meg, tetejükön az „árboczkosárban" gyorságyukkal, tüzoltó- és sebesültszállitó eszközökkel és ezek legénységével.

Az ágyuk, valamint a mitrailleusök, a torpedókat lancirozó csövek meg vannak töltve. A hajók hosszoldalán erős sodronyhálók vannak kifeszitve a torpedó-lövegek visszatartására. Az elcsigázott és lankadásig kifáradt legénység, már napok óta pihenés nélkül kitéve a nap égető hevének, egy nehányszor a bőrig átázva, fázva, dideregve és álmosan,

de mindazonáltal kitartóan és a legkisebb kedvtelenség nélkül ott áll az ágyuk és torpedó-csövek előtt. Csak hébe-korba horkol egy nagyot valamelyik, ráborulva a kedves mitrailleusére, vagy kezében tartva a nehéz löveghordó táskát.

Az est beálltával az óvintézkedéseket még szigorubban hajtják végre. A szokásos fényjelzőket nem vonják fel, nehogy az ellenfél kémjei megpillanthassanak egy áruló fénysugarat. (A nemzetközi tengerjog értelmében minden gőz alatt járó hajó köteles a bal oldalán vörös lám-

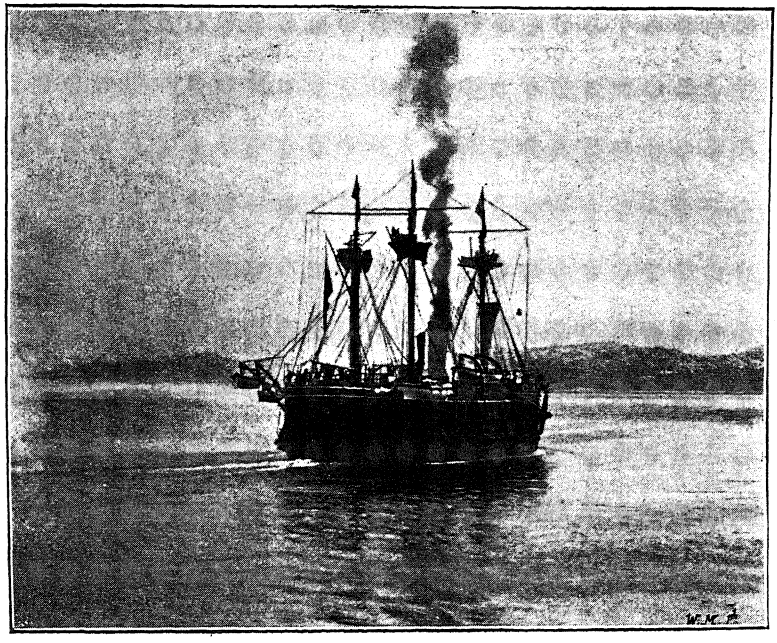

„Don Juan d'Austria" harczra készen.

pát hordani, a jobb oldalán zöldet; az előárboczon pedig fehéret. A vitorlások megkülönböztetésül csak a két oldallámpát viselik.)

Esti tiz óra van. Az égboltozat oly tiszta, a tenger oly nyugodt, hogy minden csillag tisztán látszik a tenger sima vizszinén.

Egy kis torpedó-naszád vágtat be az öböl keskeny bejáratán; egy hozzánk tartozó. Egyenesen a csatasor élén álló tengernagyi hajó alá tart és megteszi jelentését. Erre hirtelen kigyullanak a tengernagyi hajón a villamos jelző parancsok.

„Az ellenség a közelben! A már megjelölt csatarendben követni a vezérhajót!

A raj lassu menetben kivonul az öbölből. Elől a vezérhajó, a „Ferencz-József". Utána hosszu ferde vonalban négy pánczélhajó, oly rendben, hogy minden következő hajó orrával négyszáz méterre esik jobbra az előző hajó hátuljától.

Ezeket követik a torpedó-vadászok, mig a kis torpedó-naszádok négyes csoportokban sorakoznak a pánczélhajók hossza mögé, miáltal a pánczélosok saját testükkel fedik a kicsinyeket az ellenség lövegei ellen.

Lenn délkeletre már látszanak az ellenflotta hajóinak elmosódott körvonalai. A védő flotta félerővel (félgőzzel) irányt vesz feléje. A tengernagyi hajóról szünet nélkül követik egymást a villamos jelzések. A két raj mintegy háromezer méterre közeledett egymáshoz.

Hirtelen vakitó fényes láng világitja meg egy pillanatra a vezérhajó elejét, melyet egy-két másodperczczel később erős, tompa dördülés követ. Az ellenség megtette az első lövést. Mindkét rajnál megujulnak a jelzések. A mi hajóink teljes gőzzel rohannak előre és csaknem ugyanegy pillanatban dördül el több lövés egyszerre. Az ellenséges raj hajói két sorba oszolnak és közre fogják a védőraj hajóit, ugy hogy ezek mindkét oldalukkal ki vannak téve az ellenséges hajók ágyuinak, de egyszersmind mindkét oldalukon sikeres sortüzeléssel használhatják ütegeiket.

A pánczélosok száguldva, zihálva vonulnak el egymás mellett. Az aczélbordáju szörnyetegek reszketnek, remegnek a tulfeszitett gőzerő alatt. Előrészük el van temetve a felkavart hullámok tajtékja alá. Sürü fekete füst gomolyog ki a hatalmas kürtőkön, mig ellenben az ágyukolosszusokból kicsapó fehér lőporfüst ülve marad a vizszinén, mintha valami tengeralatti kráter okádta volna ki

A mint a védő raj kiért az ellenséges hajók kettős sorából, hirtelen megfordul és utána vágtat a tovahaladó ellenség után, hogy megtámadja annak jobb szárnyát, mialatt a torpedó-naszádok csoportjai a torpedó vadászok vezetése alatt a balszárny hajóit támadják meg.

Nehány percz alatt kifejlődik az általános harcz. Támadás és védekezés egyszerre. A pánczélosok főágyuikkal egymásra lövöldöznek, mialatt kisebb ágyuikkal és a mitrailleuseikkel a kölcsönösen támadó torpedó-naszádokat igyekeznek maguktól távol tartani. Ezeket fedezték eddig a saját pánczélhajóik. Most egyszerre hagyják el fedezett állásukat és nyilsebesen rohannak az ellenséges hajók felé, hogy közvetlen közelből, négy-ötszáz méterről lőjjék le a torpedóikat.

Mintha nem is usznának, hanem repülnének a kis naszádok. Messzire felcsapják éles orrukkal a hullámokat, melyek megvilágitva a villamos projektorok erős fényében, mint tündöklő, ragyogó gyöngyeső hullnak vissza a naszádra, egészen elboritva a fedélzetét.

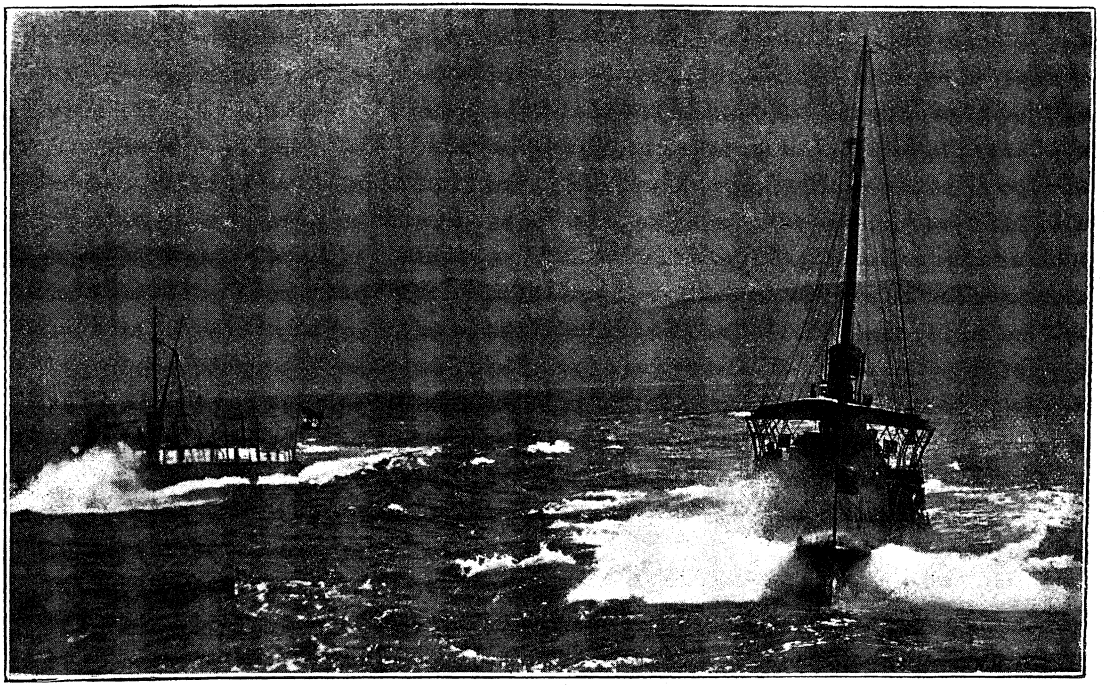

Torpedó-naszádok megtámadnak egy pánczélosat.

Mint egy megzavart nyüzsgő hangyaboly támadnak elő a félelmesen sötét végtelenség minden irányából. Először egy, közvetlen utána egy második, harmadik és negyedik; egész csoportok. Valamennyi vágtat és rohan, mint egy-egy fenevad. A sikerült lövéseket (tudniillik ha sikerült négyszáz méternyire a hajó alá jutniok,) egy rakéta felbocsátásával jelzik és syrének (gőzsipok) sivitó, metsző füttyével váltanak egymás közt jeleket.

A támadó és védő flották megszólaltatják összes ágyuikat. A siketitő dörgés, pukkanás és az apró fegyverek ropogása nem szünik meg egy pillanatra sem. A levegő megrendül, a viz forrong a lövések rettenetes nyomása alatt. A hajók lángtengerben usznak. Fenn az árboczokon, a hajó párkányán, a lőréseken, a hajó orrán és tat-ján, a parancsnoki lakásokból, mindenünnen villámlás czikázik ki. Az egész környéket elfedi a kénszagu sürü lőporfüst, melyet kisérteties fénynyel világitanak meg az ágyucsövekből és a mitrailleusökből kicsapó óriási lángnyelvek, meg a naszádokat kereső sáppadt villámfény, mely nehány ezer méterre világitja meg a tengernek a füsttől el nem fedett részeit.

Az áttörhetetlen sürü lőpor- és kőszénfüstben megbomlik minden csatarend. Hajó hajó ellen küzd. A hajó egyik oldalán az összes kis ágyukat és kézi fegyvereket fel kell használni az általános zavarban igen közel jutott naszádok ellen, mig ellenben a tulsó oldal nagy ágyuival egy percznyi késés nélkül kell kizsákmányolni a közelbe került ellenséges hajónak kedvezőtlen, szorult helyzetét.

A hajók gyakran jutnak kölcsönösen oly helyzetbe, hogy sem ágyuikat, sem torpedólövegeiket nem használhatnák már az egymáshoz való helyzet sajátosságánál fogva, hanem egyedül *csak a hajó orrán levő hatalmas aczélsarkantyut.* (Óriási gyakorlat és bámulatos hidegvér szükséges azonban ahhoz, hogy ez most meg ne történjék!)

Ez idő alatt minden hajón a legintenzivebb módon gyakorolják a valódi ütközeteknél előforduló veszedelmek ellen az óvintézkedéseket. Csaknem minden hajóról hangzik a félrevert harang, mely a tüzvészt jelzi, vagy a kürtnek vizveszélyt jelző harsogása. Egyes ágyuk elnémulnak, mintha szétrombolták volna őket egy ellenséges löveg által, vagy a legénységök hullott volna el. Részben csak egyes numerusok, egyes matrózok esnek el. Igy néha csak öt-hat ember marad az ágyu mellett a normalizált tiz-tizenöt ember helyett. A sebesülteket folyton szállitják a kötöző helyre a hajó minden részéből; az ágyuk mellől, az árboczokról, a fedélzetről, a korridorból.

Az ütközet ép oly lázasan, kitartóan és makacsul folyik, mintha életre-halálra menő igazi csatáról lenne szó.

Csak a láthatár fölé emelkedő első napsugarak szakitják félbe a gyakorlatokat, melyek meg nem szünő erélylyel folytak egész éjszaka.

A védőflotta tengernagyi hajójának parancsára egyesülnek a szétszóródott hajók. Bevonulnak egy közeli kikötőbe, lebocsájtják horgonyaikat, a mire bekövetkezik a . . .

Oh nem! Nem a — jól megérdemelt pihenés. Egy félórával a horgonyok lebocsátása után már az egész csónakraj, mintegy hetven csónak, utban van a part felé és kezdődik egy ujabb gyakorlat: támadás csónakokkal a szárazföldi erődök ellen.

A TORPEDÓ.

A torpedó.*

Egy negyvenöt méter hosszu, három méter széles, a vizből alig egy méternyire kiemelkedő, halalaku fekete aczéltömeg, mely a vizbebocsátás által még mélyebbre süllyeszthető a tenger felszine alá, ugy, hogy az ellenség egy sötét siklapon és az abból kiemelkedő rövid kéményen kivül alig lát valamit, a mire gyorstüzű mitrailleuseit irányozhatná; — egy aczéltömeg, mely függélyes, éles orrán két nyilással bir a lövegek kidobására; egy csónak, mely óránkint 20—24 t. mértföldnyi gyorsasággal szeli a rajta keresztülhömpölygő hullámokat, — ez az az ujonszülött tengeri szörny, mely a legnagyobb hadihajókat is képes egy pillanat alatt pozdorjává tenni.

Mennyi ész, hány geniális ötlet, mennyi kudarcz és csalódás kellett ahoz, a mig a jelenlegi, valamennyi tengerész-nemzet által elfogadott torpedó-naszád, vagy helyesebben mondva, maga a *löveg* (a spanyol és franczia déli parti tengerben élő „torpedó", illetőleg „torpille" nevü villanyos hal után nevezett *torpedó)* létre jöhetett és a haditengerészetben ama páratlan rettegett fontosságot elérhette!

Még mintegy 15—18 évvel ezelőtt láttam és bámultam ama nagy raffinériát, melylyel kis városunk tiszteletbeli mindenese, okleveles szinlaphordója és adóczédula-kézbesítője, a nekem sokoldalu tudománya által roppantul imponáló — Jakab Imre bácsi püffögtette Urnapján a pápista templom udvarán, vagy pedig a perecseni határon a bevonulását tartó főispán tiszteletére a Sirókiné szomszédasszonytól kölcsönkért rézmozsarat, elsütvén azt a Pócsvájer kovácsmühelyéből felajánlott tüzesvégü vasruddal.

---

* E könyv első kiadása — 1894 — óta történt ujabb technikai előhaladásokról és haditengerészetünknél elfogadott módositásokról később lesz szó. Szerző.

Egy ilyen Jakabimre-Sirókiné-Pócsvájer-féle „mozsárágyu“ volt valószinüleg az ükapja a jelenlegi „Whitehead and Mitchell“-féle torpedónak is; mindenesetre azonban már csecsemő korában egy kissé nagyobb kiadásban és talán mégis több raffinériával.

Igy pl., hogy sokat ne emlitsek, 1580. körül a spanyolok által ostromolt hollandiak Antwerpenben egy óriáshajót, jobban mondva lőpormagazint épitettek, melynek vastagon kifalazott gyomrába 3500 kgr. lőport helyeztek el. A lőpor közé egy, a holland szolgálatban álló Gambetti nevü olasz által készitett óragépet alkalmaztak. A hajó a Scheldén lebocsátva, egyenesen a spanyol flotta felé uszott. A spanyolok megpillantván a feléjük közeledő csinosan felszerelt brigget, árboczán a holland lobogóval, már előre nagyokat ittak a medve bőrére. Csakhamar körülfogták a halált rejtő gépet és diadalmasan vontatták be hajóik közé. Pár óra mulva az óra lejárt, a gépé is, meg a spanyoloké is; 2500 spanyol vitéz hagyta ott a gallérját.

A 17. század végén az angolok a St.-Malo körül czirkáló franczia flotta ellen küldöttek egy nagyon ravaszul összeállitott hajógépet, mely 10,000 kgr. jóféle plimouthi barna lőporral volt megtöltve. Az „infernal machine“ azonban tévedésből már közel Jerseyhez, St. Helliernél robbant a levegőbe, mitsem ártva a franczia flottának, de annál többet a szegény ártatlan városnak, mely majdnem tökéletesen romba dőlt.

Tudvalevőleg sokkal nagyobb kárt tett nehány évvel később az oroszok robbanó hajója a török flottában Tcsesmei kikötőjénél, a hol többek közt 4 sorhajó, 400 ágyu és mintegy ezer hivő repült fel Allahhoz kisebb — részletekben.

Nem kevésbé óriás pusztitást vitt véghez a függetlenségi harcz alatt az amerikaiak Buschnell-féle „teknősbéka-torpedója“ az angol hajórajban, mely azonban a függetlenségiek hajóit is kegyetlenül megczibálta.

Később az amerikai Fulton ajánlott fel a francziáknak egy általa felfedezett tengeri pokolgépet. De miután ezek, nem bizva a támadót és támadottat egyaránt veszélyeztető, de mindenesetre szellemdus gépezetben, Fulton ajánlatát visszautasitották s ő az angolokhoz fordult találmányával. Ezek azonban méltatlankodással utasitották vissza a „pirátokhoz, nem pedig gentleman tengerészekhez illő“ pokolgépet. Két évvel később azonban elég „gentlemanlike“-nak tartották a „pirátokhoz illő“ géppel megtámadni a franczia flottát. A helytelen kezelés miatt azonban szintén többet ártottak önmaguknak, mint az ellenfélnek.

Ezután még többször tettek kisérletet az infernal machine-nel, de kevés eredménynyel. Leginkább emlitésre méltó a számos kisérlet között az oroszoké, mintegy harmincz évvel ezelőtt.

Egy tölcsér-alaku hatalmas vasedényt, keskenyebb végével egy horgony által a tenger fenekéhez erősitve, a széles végével pedig — mely egyik részében légüres volt, a másik része azonban mintegy 50 kilogramm lőport tartalmazott — ugy helyezték el a kikötő különböző pontjain, hogy az azok fölött esetleg eluszó mélyjáratu hajóknak okvetlen horzsolniok kellett a tölcsér tetejét, a mely gyöngéd czirógatás száz halállal lett megfizetve.

Ugy ennek, valamint a többi összes tengeri aknáknak, bárminő pokoli szerkezettel lettek légyen is összeállitva, megvolt ama sarkalatos hibájuk, hogy az elhelyezés és a felrobbantás pillanata nem volt önkényüleg rendezhető és igy persze majdnem ép oly veszélyesek voltak a saját, mint az ellenfél hajóira nézve.

A most használatban levő modern „aknák" teljesen a kikötőt védők kezében vannak. Az aknák alakja megegyezik a fent emlitett tölcsér-alakuéval és a kikötő különböző pontjain helyeztetve el, egy villanygépezettel hozatnak összeköttetésbe. A kikötő részletes tervrajza az elhelyezett aknák pontos megjelölésével a megfigyelő állomáson a kikötőnek egy távolabb eső védett pontján van elhelyezve. A tervrajz fölött egy camera obscura függ, melyben a kikötőben levő hajók minden legkisebb mozdulata hiven visszatükröződik. A mely pillanatban az ellenséges hajó a kikötő számos aknáinak egyike fölött lebeg, a megfigyelő megnyom egy kis gombot, a villanyfolyam bezáródik és az ellenséges hajó — fuit!

Természetesen, csupán a kikötő megvédésével már jóeleve nem elégedtek meg a tengerészek. Mert hát mit ér a védelem, ha nem lehet támadni? Az aknával csak akkor lehet fellépni, ha az ellenség idegen kikötőbe merészel behatolni. Miért ne keresnők azonban fel az ellenséget a maga portáján? — gondolá magában valamelyik ánglius — és létrejött az első torpedó.

Az ugynevezett „szigony-torpedó" volt az első, mely kis gőzbárka vagy nagyobb csónak segitségével, lehetőleg észrevétlenül, az ellenség hajója közelébe huzatva, szigonyszerüleg dobatott le az ellenhajó vizalatti része felé.

Mindenesetre szellemdus egy instrumentum volt. Csak azzal a kis hátránynyal birt, hogy majdnem kivétel nélkül mindig a támadó bárkát röpitette első sorban a levegőbe.

Rögtön utána következett a Harvey, vagy „uszony-torpedó", mely hosszu kötelekkel az ellenhajó feneke alá vontatva, hozatott müködésbe. Ez tökéletesen megegyezett az elődeével, ama kis különbséggel, hogy egy pár méterrel még magasabbra röpitette — a kilövő csónakot.

Több ilyen, vagy nem sokkal különb eredménynyel müködő kisérlet után nem csoda, ha valóságos rettegést, általános elszörnyedést okozott

a jelenlegi Whitehead-féle torpedó, a romboló fegyverek leggyilkosabbika, a legpusztitóbb, legrettenetesebb fegyver, a mit valaha emberi lángész kitalált — Isten és a felebaráti szeretet nagyobb dicsőségére !

Mint a kis fürészhal, mely észrevétlenül, menthetetlenül a czet hatalmas teste alá bujva, erős fegyverével halálos sebet fur annak eleven testébe, ugy repül, szintén észrevétlenül, feltartózhatlanul emez aránylag

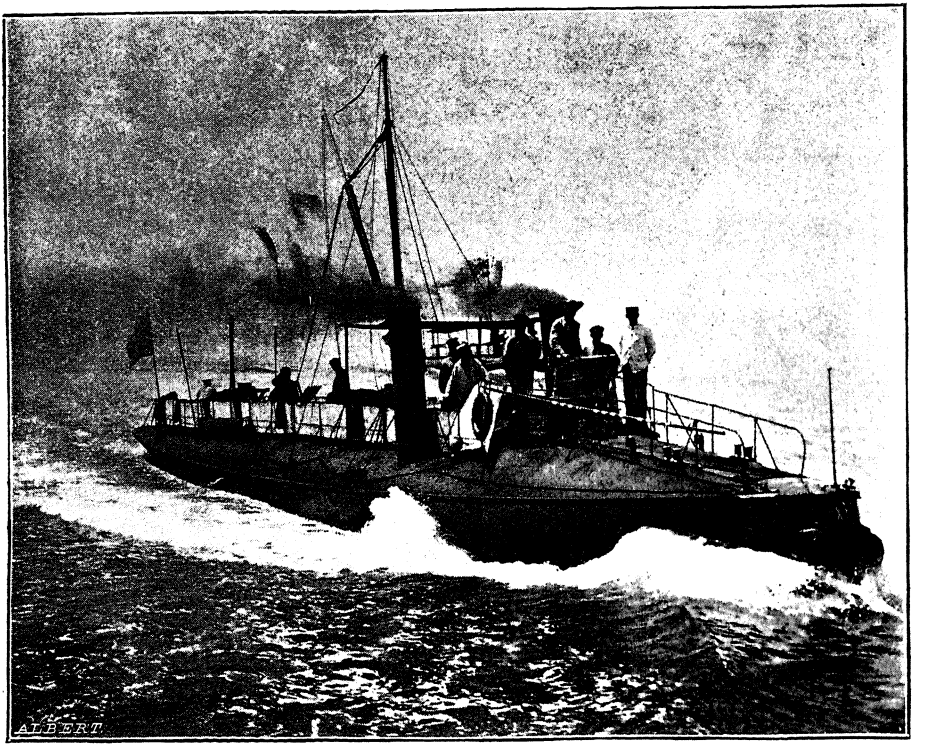

Boussard, torpedónaszád.

parányi kis jószág a pánczéloskolosszba, hogy pozdorjává zuzza az egészet, vagy legalább megsemmisitő rést üssön 400 mm. vastag pánczéltestén.

A brittanika-szivar alaku, vertaczélból vagy foszforbroncból készült löveg mintegy 4 méter hosszu, a legdomborubb része 40 cm. vastag. Sulya 200—300 klgr. A látszólag egyetlen darabból álló torpedó négy részből van összeállitva.

A kupaalaku hegyes végén van a rendkivül szellemdus szerkezetü gyutacs alkalmazva, melynek egy igen fontos alkatrésze egy hegyes szög.

Ha a löveg hegyével valamely kemény tárgyhoz ütődik, ez a mozgató szög belenyul a második részben elhelyezett 25—30 klgr. nedves lőport tartalmazó tölténybe. Hogy azonban nehogy már a kilövés pillanatában magát a kilövő naszádot röpitse a levegőbe, a gyutacs egy gépezettel van ellátva, mely csak bizonyos távolságban (50—60 méternyire a csónaktól) *önmagától* lazitja meg a robbanó szeget. A harmadik rész a löveg fennuszását és a gépezetek müködését eszközli, 70—80 légnyomásu, süritett levegőt tartalmazva.

Ugyane kamrában van a torpedó legimponálóbb, legmesteribb alkatrésze elhelyezve. A gépezetet, mely a löveget a kivánt mélységben, 4—5 méternyire a tenger felszine alatt tartja, ugy lehet igazitani, hogy a löveg futását 400—600 vagy ezer méterre szabályozza. Nemtalálás esetében a löveg vagy a tenger fenekére sülyed, (hogy a saját hajóinknak ne árthasson), vagy pedig egészen a felszinre uszik, hogy kihalászva, uj lövésre használhassák. Megjegyzendő, hogy egy lövés 4—6 ezer frtba kerül.

Ugyanezen kamra tartalmazza a balancirozó rudat mozgató gépet, mely szerint a löveg vagy vizszintesen, vagy hegyes szög alatt uszik a czél felé a kivánt mélységben a viz szine alatt.

A negyedik rész a löveg szabad végén alkalmazott propellerek hajtását eszközlő mechanizmust tartalmazza. A propellerek perczenkint 800—1000 fordulatot téve, másodperczenkint 10—12 méternyi gyorsasággal hajtják a löveget. A torpedó kilövése — lancirozása — következőképen történik: A tükörsima löveget egész hosszában beledugják egy nálánál valamivel hosszabb hengerbe, melyet előlről és hátulról légmentesen lehet elzárni. Hogy a torpedólöveg és a lancirozó-cső között ne legyen nagy surlódás, a cső belső fala sinekkel van ellátva, és ezeken nyugszik a torpedó. A lancirozó cső felett közvetlenül egy rövidebb és kisebb henger van alkalmazva. A két henger egy vékony cső által áll összeköttetésben. Ebbe a rövidebb hengerbe egy légszivattyu segélyével levegőt szivattyuznak 3—4 atmosphära nyomásig. A torpedot még a lancirozó csőbe való dugása előtt megtöltötték 70—80-atmosphära nyomásu süritett levegővel, mely a löveg gépezetének mozgásba hozatalára szükséges. A lövegen több nyilás van, melyek arra szolgálnak, hogy az ezen lyukakon bedugott kulcsok segélyével állitsák be, azaz szabályozzák a löveg automatikusan müködő alkatrészeit. A lyukak között azonban van egy, a mely a lancirozó csőbe való behelyezés alkalmával a csőnek egy kinyuló szegével correspondeal; t. i. a mint beteszik a torpedót a csőbe, ez a szeg benyulik a löveg nyilásába.

Ha már most ki akarják lőni a torpedót, akkor megnyitják azt a billentyüt, mely a két hengert összekötő vékony csövön van; e pillanat-

ban a rövid hengerből a süritett levegő átmegy az alatta levő lancirozócsőbe, és kitolja maga elől az ott levő torpedót.

Kitolás közben a csőnek a kiálló szegje megránt egy billentyüt a torpedóban — az emlitett lyukon — és ez által megnyitja az utat a torpedóba beleszivattyuzott süritett levegőnek a löveget mozgató géprészekhez, ugy, hogy a löveg gépezete már azon pillanatban müködésben van, mialatt a lancirozó-csőből kitolatik. A lancirozott torpedó — löveg — egész hosszában egyszerre zuhan le a tenger szinére, respective nehány méternyi mélységre (már a hány méternyi mélységre szabályozták a sülyedését), és villámgyorsan folytatja utját a czél felé.

A kilőtt löveg utját könnyen lehet figyelemmel kisérni (persze csak nappal). T. i. az elhasznált levegő mint buborék száll fel belőle a vizszinére, másrészt pedig a levegővel hajtott propellerje által felkavart viz, mint fehér szalag huzódik utána.

Ha megfontolja az ember, hogy egy 4 cm. vastag aczélpánczél átütéséhez már egy fél kilogramm dinamit elégséges, akkor fogalmat alkothat magának egy 30 kilogrammnyi lőgyapottal töltött torpedó felrobbanásának pusztitó erejéről.

Igaz ugyan, hogy a torpedó támadásának kitett pánczélhajó nem 40, hanem legalább is 200—300 mm. vertaczél „überczihherrel“ áll ki a sikra. De hát mit ér az is? Melyik pánczél állhat ellen öt millió atmosphära nyomásának? Már pedig 30 kilogramm lőgyapot alább nem adja. Ez pedig elég, hogy a Magurából csupa — rézport csináljon.

De nem olyan fekete az ördög sem.

A torpedó a fent mondottak szerint lehetetlenné tenné a további tengeri ütközeteket. Nullával egyenlővé tenné a legóriásibb pánczélhajó elképzelhetlen erejét. Feleslegessé tenne minden hadi-taktikát. Ostoba fogpiszkáló értékére rántaná le a hajóorrnak 20 ezer kilogrammos vassarkantyuját. Nevetségessé tenne minden személyes bátorságot. Röviden: valamennyi pánczélhajó-kereskedő bezárhatná a boltját.

Mert — gondolná magában a franczia — mire nekem a *Caiman, Magenta, Redoutable,* vagy *Terrible,* melyek legkisebbike is 4—5 millió forintba kerül, ha egy olyan 80 ezer forintos kis csónak a Tonnerem alá ugy röpit egy olyan kis tökmagot, hogy azt sem mondhatom, bick-mague!

Vagy pedig — mondaná John Bull: mit ér nekem az én 50 darab pánczélos-tornyos-sarkantyus-cassemattos hajóm; mit száz meg száz világjáró, rettegett fregattjaim, corvettjeim, ágyunaszádjaim, ha még a — törököt sem dughatnám zsebre, néhány hitvány torpedója miatt?

És ugy is van. Jókai „Örök békéje“ nem lenne utópia, legalább a tengeren nem, ha a torpedó nem lenne egy csomó ha- és de-vel atyafiságban.

Már maga a csónak, mely a torpedót az ellenséges hajó közvetlen közeléből (ha lehet 3—400 méternyiről) kilőni van hivatva, oly komplikált kényes szerkezettel bir s a csónak személyzetére (mely többnyire két tisztből, néhány tüzerből és gépészből áll) akkora közvetlen veszélylyel van összekötve, hogy csak válogatott és hosszu tanfolyamokban gyakorolt legénység képes vele elbánni.

Ebéd a torpedó-naszádon.

Aztán csak tessék egy kissé elképzelni, minő élet az, napokig, sőt hetekig egy járművön élni, melynek egy nagy részét elfoglalják a lövőkamrák és a lövegek, a másikat az aránylag tulerős gépek. A kőszénkészlet, a kazánok, néhány napra való élelmiszer, ivóviz stb. Továbbá a csónaknak ama folytonos, zakatoló, idegessé tevő remegése, — a gyorsan járó gépek e legkellemetlenebb tulajdonsága, — benn a csónakban a tikkasztó hőség, kőszéngőz, füst, olajszag, fülledt levegő, örökös sötétség, egy lépésnyi mozgásra elégtelen tér, fenn pedig a gyors menet által előidézett metsző széláram, a felvert hullámok örökösen átcsapó sós-keserü

fodra; a rossz táplálkozás, a minimális nyugalom: mindezek az élet legprimitivebb kényelméhez megkivánt szükségleteket tökéletesen kizáró hátrányok oly eltürhetlen chaossá egyesülnek, hogy annak jellemzésére legtalálóbb egy franczia tengernagy megjegyzése: A jövendő torpedóütközetet az nyeri meg, a kinek legerősebb — idegei lesznek!

Továbbá, ha a löveg nem birna oly végtelen komplikált kényes szerkezettel. Ha irányzásánál egy milliméternyi hiba nem válnék 400 méter távolságban oly tévedés-chimborassóvá, hogy kevesebbet árthat a Jakab Imre-féle „mozsárágyunál". Ha nem lennének erős sodronyhálóink, párhuzamosan a hajó hosszoldalával kifeszitve, melyeket ha foszlánynyá ép is a torpedó, a hajó sértelenül marad!

Szigorubban véve a dolgot, e sodronyhálók inkább arra szolgálnak, hogy *megakadályozzák a torpedó elsülését.* A torpedó t. i. az által sül el, hogy a hegyén levő mozgatható szög — a gyujtó — egy kemény tárgyhoz ütődve belenyulik a torpedó első negyedében elhelyezett lőgyapotba. Ha azonban a löveg ugy megy neki valamely tárgynak, hogy nem a szigoruan vett hegyével — tehát nem a szöggel — ütődik beléje, akkor ez a szög nem robbanthatja fel a lőgyapotot. Már pedig egy kifeszitett sodronyhálónak az esetében, a melynek pláne nagy szemei vannak, sokkal több a valószinüség, hogy a torpedó hegyével nem a vékony drótot fogja találni, hanem épen belejut a szögével valamelyik hálószembe. Ilyen esetben tehát nem is sülhet el, hanem igenis az ellenség szépen kihalászsza a „hálóba került" foglyot.

Mindazonáltal e sodronyhálók ellen kezdetben nagy ravaszul egymásba dugott kettős torpedót használtak, melyeknek egyike a sodronyháló szétszakitására szolgált, mig a második az ütött résen tovább repült a hajóoldalhoz.

Végtelenül veszedelmessé válnék azonban a torpedó továbbá, ha nem lennének revolver- és Hotchkiss-féle gyorstüzü ágyuink, melyekkel valóságos golyózáport lehet a közeledő csónakra zuditani; vagy pedig, ha éjjeli támadás esetére hajóink nem lennének óriási reflektorokkal felszerelve, melyek nappali fénynyel világitják be a sötét tengert ezer méternyire, sőt nagyobb távolságra is.

Szemmel látható tehát, hogy a mindenesetre rendkivül geniális szerkezetü támadó fegyver ellen ép oly geniális védszereink vannak. A torpedó rettegett és veszedelmes ellenség lesz ugyan mindig, hanem azért: erős várunk nekünk a — pánczélhajó. És hogy jövőben kizárólag a torpedóharcz uralná a tengeri ütközeteket, a milliókba kerülő pánczélhajók pedig a lomtárba kerülnek, ez csak tulvérmes vakhit és kivihetetlen chimära marad.

Nem egy könnyen képzelhető a tengeren végrehajtható összes műveletek, manőverek és gyakorlatok között valami megragadóbb, érdekesebb, mondhatni tüneményszerübb, mint az éjjeli torpedótámadás.

Az ugynevezett „anyahajó", mely a kis torpedó-csónakok számára való felszerelést, mint pl. kőszenet, olajat, a tartalék-lövegeket, müszereket a gépek rögtöni kijavitására, hosszabb időre való élelmiszereket a csónakszemélyzet számára, továbbá néhány hatalmas ágyut az esetleg megtámadott csónakok védelmére viszen magával, csakugyan megérdemli az „anya" nevét. Daczára a 16 mértföldnyi gyorsaságnak, melylyel kis védenczeit „pajkos" játékukban követi, olyan ő a gyorsan ide-oda iramló csónakok között, mint valami lomha czet, mely a napon sütkérezve, pajzán, fürge delfinektől van körülvéve.

A kisdedek meg vannak szoptatva — kőszénnel, olajjal s nehány darab torpedóval. Elhagyják jól fedett rejteküket, egy mélyen benyuló szirtfok sötét partjait. Óvatosan, majdnem nesz nélkül, de gyorsan, mint valami fény- és dörejnélküli villám, ide-oda czikázva keresik, fürkészik a pánczélhajót. A sötét végtelenségben nincs egy pont, egy fény, mely utjoknak irányt adhatna.

Nem találva az ellent, visszafordulnak s jelentik a „mamának", hogy „ott fenn" nincs senki, semmi, legfölebb egy talán fügét szállitó talián shooner, egy angol kőszenes, meg egy szerény „Lloyd". Az ellenfél valószinüleg dél felé huzódott vissza. Tehát előre, dél felé.

A sziklás parthoz közel tartva magukat, gyorsan metszik éles orrukkal a sötét hullámokat. A messze távolban egy fénypontot pillantanak meg. Vajjon világitó-torony fénye-e? Nem. Annak a fénye nagyobb, erősebb és azonkivül negyedperczenkint felvillan szép, halvány piros fénynyel... Csillag? Az sem. A fény egészen közel van a tenger színéhez, félárbocz magasságban. Ez csakis a keresett ellenség előárboczra felvont jelző fénye lehet. Tehát előre, hajrá.

Ködben, lőporfüstben, vagy talán magasabb hullámjárás esetében a csónakok bizonyára veszedelmes közel juthattak volna hajónkhoz. Most azonban a hajóormon álló őrszem sastekintete, vagy talán rendkivül éles hallása észrevette a nyilsebesen közeledő sötét árnyakat és jelt ad.

— Torpedó-csónakok elől, jobbra — hangzik az őrtiszt vezényszava.

Kürtharsogás, éles fütty riasztja föl a legénységet. Fegyvereiket kapkodják és a hajó jobboldali peremére felkuszva, védő állást vesznek. A mitrailleusöket helyreállitják, megtöltik és aztán egy sistergő rakéta, melynek pattogva szétbomló száz meg száz csillagánál pillanatra észre lehet venni a támadó csónakokat — tudatja a többi hajóval a fenyegető veszélyt.

A csónakok, lassitva futásukat, az áthatlan sötétség védelme alatt a hajó közelébe igyekeznek jutni.

Ekkor hirtelen, mint koromsötét felhőkből a villám, két hatalmas fénysugár csap le a fekete hullámokra, kisértetes fénynyel világitva be a tengert, mintegy ezer méternyi távolságban a hajó körül. Mint egy sötét szobában egy szük nyiláson belopódzó napsugár atomjai, forrongnak, hömpölyögnek, emelkednek a villanyos fénypontok miriádjai, a tizenöt méter széles fényszalagban. Ijedve, vijjogva kóvályognak a sirályok, vészmadarak a soha nem látott tünemény körül. Káromkodva vetik magukra a keresztet egy a közelben veszteglő bárka babonás matrózai.

A torpedó-csónakok, óriási gyermek siró bőgéséhez hasonló sajátságos hangot hallatva (a gőzsipon meg a „syrénen") és belátva, hogy észrevétlenül nem érhetik el ama távolságot, melyből biztos eredménynyel lőhetik ki lövegüket, nyilsebesen vonulnak vissza a fénysugarak világító köréből, zeg-zugos köröket irva le a félelmetes ellen körül.

Mintha fecske üldözné a sast, vagy egy parányi egér az elefántot, ugy kerülgetik, fondorkodnak az apró csónakok, bebefutva a hajó meg nem világitott része felé. Hasztalan, az óriás reflektorok röpködve vetik ide-oda erős fénykévéjöket, óriási büvös kört irva le a sötét habokra.

Az egyik csónak könnyelmü vakmerőséggel átlépi e veszedelmes büvkört és a pánczélkolossz tat-ja felé vesz irányt. E pillanatban a mitrailleusökből és lőfegyverekből a lövések egész zápora zudul feléje, mely a vakmerő csónakot visszakergeti, még mielőtt lövést tehetett volna. Visszavonul társaihoz uj terv megbeszélésére.

A hajó óvatosan folytatja utját tovább. A csónakok azonban, folytonosan hangoztatva panaszos siró füttyöket, melyekkel a jobbra vagy balra való kitérést jelzik egymás közt, makacs kitartással, mint a karvaly, röpködnek a hajó körül, magasra csapva körülöttünk a sötét hullámok fehér habját, melynek minden cseppje mint olvasztott ezüst ragyog a villanysugár szende fényében. A szakadatlan fegyver- és gyorságyuropogás, a megvilágitott sürü lőporfüst, a kisértetszerü halvány arczok, a szakgatott vezényszavak s köröttünk a végtelen, néma magány: tüneményes, phantasztikus szép látványt varázsolnak elénk.

A csónakok még egynehányszor tett eredménytelen kisérlet után végkép visszavonulnak előbbi rejtekökbe, szerencsésebb alkalmat várva be egy sikerültebb támadásra.

Hajónk ellenben, felhasználva a kedvező alkalmat, t. i. a meglehetős nyugodt tengert, a már müködésben levő villanygépet, a felszerelt mitrailleusokat — czéllövészetet tart.

Egy nehéz tutajszerü faalkotmányokra vitorlákból alkotott háromfalu sátor a czéltábla, melynek tetejébe kanóczból és olajból óriási nyitott mécset erősitenek meg, s az egészet vizre bocsájtják.

A hajó két fénysugarát hegyes szög alatt a czéltáblára irányozva lassan távozik a mindinkább kisebbnek tetsző vitorlasátortól, mely mint fényes ezüst lemez ragyog a világitásban. Mintegy négyszáz méternyi távolságban esnek az első lövések, melyek a czél előtt vagy mögött vágódnak a hullámokba s magasra szórják fel a villanyfényben tündéries szökőkuttá változó ezüstfehér habokat.

A hajó köralakban folytatja utját, mindinkább nagyobb kört irva le a czéltábla körül, mely végre csak kóválygó, fénylő pontnak látszik a hullámokon.

Lövés lövésre dördül. A czéltáblát a röpülő golyók egész raja veszi körül, beöntözve azt a tündöklő vizporral.

— Rövid, magas, jobbra ment, talált, — hangzik minden lövés után a megfigyelő szava. Minden matróznak (tüzérnek) öt lövése van, és valóságos matróz-ambiczióval igyekszik valamennyi a kevés lövés közül legalább egyszer czélt találni.

Aligha esik lövés nehezebb körülmények között, mint a tengeren, a hol mozgó talajról mozgó czélra lőnek. A hajó jobbról balra inog, elölről hátra bukdácsol, rézsut dülöng; a czélpont pedig hol eltünik egy hullámvölgy mélyében, hol magasra szökik az emelkedő hullámhegyen. Természetes tehát, hogy csak sastekintet és rendkivüli „távolságérzék" segélyével lehet ilyen feltételek mellett egy biztos lövést tenni.

Bámulatos is ama gyakorlott biztonság, melylyel a tengerészeti tüzérség az óriási ágyukkal lő. Szinte csak gyerekjátéknak tartja egy könnyü revolver-ágyuval czélba lőni. Tüzérségünk különben is mint a legkitünőbb van elismerve az egész müvelt világ hadserege előtt. Oly képzett tüzérség és oly kitünően képzett „tüzfegyelem", mint az osztrák és magyar hadseregben, egyetlen nemzet hadseregénél sem található. Hogy a tengerészeti tüzérségünk e tekintetben felülmulja a szárazföldit, a mi különben csak a sajátos helyi viszonyoknak tulajdonitható, mutatja az itt leirt példa.

Hajóink mindinkább nagyobbitva körét, végre mintegy 900 vagy ezer méternyire van a czéltól. A „talált" kezd ritkulni, ellenben gyakoribb az „előtte".

— Egy tallért kap, a ki lelövi a lámpát, — biztatja a tüzértiszt a lövészeket.

Az ágyu előtt álló matróz még erősebben összehuzza balszemét, jobb lábát messze kinyujtja, hátratett balkezével majdnem a jobb zsebét

érinti, fejét pedig most már egészen behuzza meztelen vállai közé, — lő, és a lámpa halvány fénye tovább lobog, kisért és csábit.

— Fijol d'un can'! — mondja egy másik, odaállva az ágyu elé. Lő egyszer: „talált.“ Lő másodszor: megint talált. Lő harmadszor, és abban a pillanatban egy fénynyel kevesebb van a tengeren és egy tallérral több a mali zsebében.

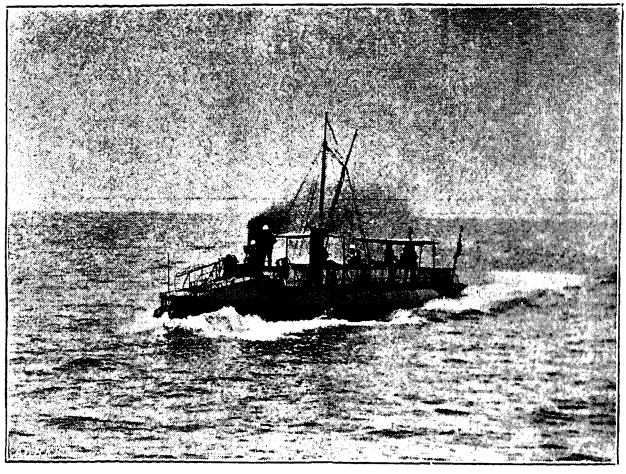

„Uhu“ torpedó-naszád.

A MÉLYSÉGES TENGER.

A mélységes tenger.*

A víz és a föld felülete. — Milyen nagyok a tengerek? — A tenger mélysége. — Mérő-zsinór. — Brooke gömbje. — Thompson apparátusa. — A Tuscerora fenék. — Mennyit nyom a viz és a föld?

Meglehetős gyakran hallható közmondás: „Mi ez mind a tenger sima tükréhez képest.“ Hogy az ember mit akar ezzel mondani, az könnyen érthető. Azt, hogy semmi sem lehet még csak megközelitőleg sem oly nagy, oly véghetetlen, oly impozáns, oly megrendítő, mint a végtelen, hatalmas tenger. Hogy épen ennek a sima tükrét emliti mint utólérhetlen mértékzsinórt, az egy kissé hibás. Sokkal jobban lenne mondva: mi ez mind a tenger mélységéhez képest!

Mert az valóban bámulatos, impozáns.

A sohasem nyugvó emberi szellem, az a „nyughatatlanság bacillus“, mely először vitte Marco Paolot 10 ezer mértföldre, ismeretlen országokba, mely elvitte Columbust uj világrészek felfedezésére, mely elhajtotta Cookot az örök jég hazájába, mely egy sárkányt adott a Franklin kezébe, hogy aczéldróton hozza le a villám-szikrát az égből, ez az „örök nyughatatlanság“ már a legrégibb embert is hajszolta, ösztönözte, hogy nézze meg: mi van a tenger mélyében; mi lakik ott lenn a véghetetlen mélységben.

Ez a bámulatra méltó ösztön, a kutatási vágy és egyszersmind a legnemesebb, — mert legönzetlenebb — ösztön, rávitte az embert, hogy mérje meg a tengert! Hogy milyen nagy a tenger.

És meg is mérte. A világ összes tengerész nemzeteinek leghősebbjei, tudományosan képzett férfiai rászánták magukat e hős vállalatra.

---

* Ebben és a következő czikkben előforduló mérési adatok Jilek lovag cs. s kir. haditengerészeti tengernagy-orvos Oceanographiája után vannak emlitve.

Halált megvető elszántsággal, hősies vakmerőséggel hajtották végre e hősök bámulatra méltó feladatukat, elképzelhetlen nélkülözések, küzdelmek és halálos veszedelmek között.

Fáradalmaik, küzdésük bőven lett jutalmazva. Kutatásaik, észleléseik és megfigyeléseik a véghetetlennek tetsző oczeánoknak megszabták a határait. Végessé tették a véghetetlent! Kifürkészték az oczeánok rejtelmes mélységeit és megismertették velünk a földgömbnél háromszorta nagyobb területü vizgömböt.

Hogy mekkora munkát végeztek ezzel, kitünik abból, ha összehasonlitjuk a földgömböt a vizgömbbel. Ha leszámitjuk a még nem ismert hat millió négyzetmértföldet az Északi sark körül és a Déli sarkra számitott 17 millió négyzet mértföld ismeretlen terennumát, akkor marad még mint összes areal 487 millió négyzetmértföld a földgömb és vizfelület már ismert részeire. Ez összegből azonban csak 136 millió mértföld szárazföld, a többi pedig, t. i. 351 millió mértföld, esik a tengerekre.

Nem érdektelen, hogy miképen oszlik meg a két terület a földgömb két oldalán. Megjegyzendő azonban, hogy nem a nyugati és keleti félről, sem pedig a déli és éjszaki félről van szó, hanem arról a két részről, a melyeken a viz-, vagy a földfelület a tulnyomó.

Ezen oceanografiai (önkénytes) beosztás szerint esik arra a félre, a melyet a szárazföldnek relativ tulnyomó méreteinél fogva szárazföldi félnek neveznek, $120^1/_2$ millió négyzetmértföld a szárazra, $130^1/_2$ millió a vizre. A vizi félgömbön azonban csak $21^1/_2$ millió föld, a többi pedig, azaz: 233 millió négyzet mértföld esik a tengerre.

E véghetetlen nagyság még szembetünőbb, ha az egésznek egyes részeit hasonlitjuk össze, a mely összehasonlitásból egyszersmind kitünik, hogy tulajdonképen mi a különbség tenger és oczeán között:

a földközi tenger	2·9	millió n. mértföld,
az Amerikai (Caraibi) t.	4·6	„ „ „
az Ázsiai-Ausztráliai középtenger	8·2	„ „ „
az Északsarki tenger	15·3	„ „ „

Ezekhez hasonlitva azonban:

az Atlanti Oczeán	79·7	millió n. mértföld,
az Indiai Oczeán	72·5	„ „ „
a Csendes (Pacific) Oczeán	161·1	„ „ „

Tehát az Oczeánok legkisebbje, az indiai, ötszörte nagyobb, mint a tengerek legnagyobbja, az északsarki tenger, a melyhez viszont akár-

melyik melléktenger hasonlitva, pl. az Adriai vagy az Ochotski-tenger csak egy elenyésző csekélység!

Az egyes tengerfelületek közötti nagyságkülönbséget azonban jóval felülmulja a tenger-mélységek közötti számok óriási aránytalansága.

Ha a tenger mélységére vonatkozó adatok nem is annyira határozottak és bevégzettek, mint a felületi nagyságra vonatkozók, mindazonáltal elfogadhatjuk azt az állitást, hogy az eddig tett felfedezések és kutatások elérték a tetőpont, vagy a befejezés előtti utolsó fokozatot.

Aligha létezik felfedezés vagy kutatás, a melynek az initial-stádiuma és a kifejlett, vagy részben befejezett stádiuma között akkora időkülönbség lenne, mint épen a tenger mélységének a megállapitásánál, helyesebben az ezen méreteket végrehajtó eszközök tökéletesbitésénél.

Még a 16. század nagy kutatói is megelégedtek egy zsinegre kötött ólomgömbbel a tengeri mélységek megmérésére. A nagy Magelhaens, e hőslelkü tengerész is elég naiv volt egy 200 méter hosszu mérőzsinórral mérni a tengert Szent Pál szigete és los Tiburones között, tehát egy olyan helyen, a melyről jelenleg apodiktikusan tudjuk, hogy az 3000 méternél is mélyebb.

Évszázadokon keresztül uralkodott az a nézet, hogy a tengeri mélységek bizonyos arányban állanak a szárazföldi hegyek magasságával. Még gróf Marsilli is, a párisi akadémia tagja, határozottan állitotta, hogy a Földközi tenger nyugati részének legnagyobb mélysége épen megfelel a Pyränei hegység legmagasabb csucsának, a Cannigunak, melynek magassága 2730 méterben volt megállapitva. Persze, e mélységet csak amugy „becsülte" a tudós gróf, miután a tulajdonképeni méretek kimutatták, hogy a Földközi tenger e helyen ritkán éri el az ezer métert.

A 18. század is a nélkül telt el, hogy egy tengerész a nyilt oczeánon elérte volna a feneket mérőzsinórjával. Cook a második földkörüli vitorlázása alkalmával már 1200 méter hosszu mérőzsinórt használta, az angol Ellis pedig 1630 méterrel még nem érte el a feneket az észak-afrikai partokon. Phipps a Spitzberg közelében 2000 méterrel, Scoresby pedig ettől északra még 2200 méterrel sem ért fenékre.

Az első valódi sikert sir John Ross érte el 1818-ban. Hat mázsányi sulyu apparatusával, mely egy 2000 méter hosszu kötélen lógott, a Baffin-öbölben a fenékre jutott. Még pedig megczáfolhatlanul, a mennyiben mérőeszközével mintegy hat kilónyi — iszapot emelt fel!

Ez időtől kezdve a mérések oly rohamosan fejlődtek, hogy harmincz évvel később James Clark Ross a Dél-Atlanti Oczeánon, St.-Helena és Brazilia között már képes volt 8000 méter mélyre lebocsátani apparátu-

sát, a nélkül, hogy feneket ért volna! Később kiderült, hogy a mérés volt hibásan végrehajtva, miután itt már 5000 méterben feneket kellett volna találnia.

Legfontosabbak és leghitelesebbek azok a mérések, melyeket az amerikai lángeszü Maury eszközölt. Kutatásai már azért is a legfontosabbak, mert ő penditette meg először az Amerikát és Európát összekötő tenger alatti *kabel* eszméjét!

Maury genialis és systematikus mérései után valamennyi tengerész nemzet a legnagyobb készséggel fogott hozzá a mélységek méréséhez. Egész expedicziók szereltettek fel e czélra és számos hajó czirkált hónapokig az oczeánokon, kizárólag abból a czélból, hogy megállapitsák a mélységeket. A nemes versengésben felülmulták egymást az expedicziók, a mely versengés egyszersmind azt is előidézte, hogy a méréseket eszközlő készülékek tökéletesbitése rohamosan fokozódott. E tekintetben persze az amerikaiak jártak elől és tényleg oly genialis szerkezetü apparátusokat fedeztek fel e czélra, hogy ez apparátusoknál tökéletesebbet fölfedezni még jelenleg sem valószinü.

Mielőtt a mérések által nyert határozott adatokra térnénk át, nem lesz talán érdektelen, röviden megismerkedni azon apparátusokkal, melyekkel a méréseket eszközölték.

A mérő-apparátusok legegyszerübbje, a melylyel csak kis mélységeket mérnek, már meg volt emlitve. Ez áll egy hosszu, erős zsinegből, melynek a végére egy vasgömb van erősitve. Ezzel azonban legfölebb 250—300 méternyi mélységet szoktak mérni. 2000 méterig már egy 70—75 kilogrammnyi sulyu ólomhengert használnak, a melynek az alsó lapján egy mélyedés, ebben pedig viasz van. Ez arra szolgál, hogy a tenger fenekén levő anyagból, homok, iszap vagy esetleg kagylók reá tapadhassanak. A zsineg 25—30 milliméter vastag. A gömbnek azért kell oly sulyosnak lennie, mert máskülönben a tengeralatti áramok elsodornák a zsineget és igy az nem az egyenes, függőleges irányt mutatná. Egy nagy előnye a *kézzel* dobott müszernek az, hogy az ember *megérzi*, hogy mikor ért a gömb feneket. Nagy hátránya viszont, hogy a gömb felhuzása rendkivül sok időt veszen igénybe. Sokkal egyszerübb lenne ugyan az egészet „futni hagyni“, de ez drága mulatság lenne.

Genialis és rendkivül egyszerü az az apparátus, melyet egy amerikai tengerész-kadett talált ki. Brooke ugyanis átfurt egy nagy ágyugolyót és egy hosszu vesszőt vont rajta keresztül, a melynek a felső végén két horog volt alkalmazva. E két horogra lett a golyó felkötve, mely tehát lebocsátás alkalmával nem a kötélen lógott, hanem a golyón keresztülvont vessző horgain. Ha már most a gömb, helyesebben a

vessző fenékre ért, akkor az esés következtében a vessző a gömbben felcsuszott, a golyó pedig a két horogról leoldódott. A gömbtől megszabadult kötél felvonása ezáltal a legnagyobb mértékben megkönnyebbittetett.

A hengerről lefutó kötél egy órát is müködésbe hozott, mely másodperczekben mutatta azt a hosszuságot, mely a hengerre felcsavart kötélből már lefutott. A tapasztalat szerint igy meglehetős biztos adatokat nyertek. Igy pl. megfelelt:

1200—1300 méternek = 1 p. 23 mp.
1800—1900 „ = 1 p. 47 mp.
2300—2400 „ = 1 p. 52 mp.

A felfedezés nagy örömmel fogadtatott mindenütt, annyival is inkább, mert sok helytt a tulságos buzgalom tulságos eredményeket is mutatott fel. Igy pl. Dessham kapitány a La Plata torkolata és Tristan da Cunha szigete között 14,000 méter hosszu zsineggel nem talált feneket; Parker pedig 15,000 méterben nem találta azt, holott a Brooke-féle gömb 5000 mtr. mélységet mutatott e pontokon.

Valamennyi apparátust azonban messzire tulszárnyalja azon mérőeszköz, mely jelenleg valamennyi tengerészetnél el van fogadva és a melynél tökéletesebb alig várható.

Általánosan ismert tény, hogy az a nyomás, melyet a viztömeg a fenekére gyakorol, fokozatosan gyarapodik a viz mélységével. E physikai törvényt tehát épen ugy fölhasználták a mélységek mérésére, mint a hogy alkalmazzák a légnyomás változását a magasban a magasságok megmérésére. Ezen az elven alapszik a Thompson-féle mérő-apparátus.

Az apparátus fő alkatrésze egy vékony és hosszu üvegcsőből áll, mely felül zárva, alól pedig nyitva van. A cső oldala fokokra van beosztva, ugy, mint a barometernél. Ha ezt az üvegcsövet vizbe sülyesztik, akkor a cső felső részében minden körülmények között levegő marad. Ez a levegő azonban annál erősebben comprimáltatik, azaz a csőben annál magasabbra száll a viz, minél nagyobb a viz nyomása. A cső belső fala egy chemiai vegyülékkel van bevonva, minek következtében a cső felhuzása után leolvasható róla, hogy minő magasra nyomult beléje a viz, a viz nyomásából pedig kiszámitható a viz mélysége is. A Thompson-féle cső chromsavas ezüsttel van bevonva, mely a levegőn rózsaszinü, a tengerviz érintése által azonban fehér szint kap.

Ezt az üvegcsövet belehelyezik egy hosszu és sulyos ólomhengerbe, a melynek a nyilásain a tenger vize benyomulhat az üvegcsőhöz, de egyszersmind megóvja azt az irtózatos oldalnyomás által okozott széttöréstől.

Az ólomhenger, a mely rendkivül erős zongora-drótra van felakasztva, sülyedése alkalmával müködésbe hoz egy óraszerkezetet is, a mely a lefutó drót-hosszuságot másodperczekben mutatja ki, és egyszersmind pillanatra pontosan jelzi azt az időt, a melyben az ólomhenger fenékre ért.

Az apparátus geniálitása feljogosit a tökéletes megbizhatóságra. Lássunk tehát most egy néhányat azon mélységek közül, a melyeket e müszerrel megállapitottak. Általánosságban véve a Csendes-Oczeán a legmélyebb. Igy pl. az északnyugoti részében van egy több millió négyzetmfdnyi fenékterület, melynek átlagos mélysége felülhaladja azt 5000 mtrt. Közép- és Délamerikának majdnem egész hosszában, még pedig alig 150 kilométernyire a nyugoti parttól mindenütt 5000 méter mély; Callao magaslatán 6500 méter. Az Aleuták közelében és Aljaskánál 7000 méter.

Két pontja van azonban az összes Oczeánoknak, melyek jelenleg mint határozottan a legmélyebbek tekinthetők. Az egyik pont Tristan da Cunba közelében van, Dél-Amerika és Dél-Afrika legdélibb csucsai között: ez 8400 mtr., melyet azonban felülmul a második pont, mely csodálatos módon egy sziget közvetlen közelében van. Ezen a ponton a Kurilla-szigetcsoport Urup szigetétől keletre 200 kilométernyire: nyolczezer ötszáz-tizenöt méter mély az Oczeán!

Ez a szám csak akkor fog imponálni irtózatos nagyságával, ha összehasonlitjuk a Hymalaya hegység legmagasabb csucsával, mely csak 8840 méter magas!

Mind e kolosszális számok, melyek eddig a tenger felületéről és mélységéről mondattak, elenyésző kicsinyek azon számok mellett, melyeket a föld és vizgömb köbtartalmának arányai mutatnak.

Bessel és Wagner számitásai szerint a kettő együtt egy billió köb kilométer volumennel bir, a melyből az összes oczeánokra csupán $^1/_{888}$-ad rész esik! És ha a földgömb sulyát kereken 6000 trillió tonnával számitjuk (1 tonna = 1000 kgr.) akkor a földet boritó összes vizekre csupán $1^1/_4$ trillió tonna esik, tehát a földgömbnek csak $^1/_{4780}$-ad része!

Körülbelül ilyen arány állhat a légy és az elefánt között.

A FENSÉGES TENGER.

A fenséges tenger.

A tenger szine. — Caprii kék barlang. — Zátonyok. — A vihar-fok. A „veres“ tenger. — A viharos tenger szine. — A tenger átlátszósága. — Fényképezés a tenger fenekén. — A tenger hőmérséke. — Mit talált Du Petit Touars? — A hullámok magassága és hossza. — A „Novara“ fregatta a Csendes Oczeánon. — A „Zrinyi“ az indiai Oczeánon. — A „Kalema“ Felső-Guineában. — Punta d'Ostro.

A mozgásaiban örökké hullámos tenger szinében is örökké változó. Ahányszor látja, az ember és akárhány helyen, szinében sohasem találja ugyanannak. Valószinü, hogy ez a folytonos szinváltozás is nagyban hozzájárul ahoz a vonzó varázshoz, mely az embert a tengerhez köti.

A tenger szine más, ha szélcsendes időben a déli nap függélyes sugárai esnek reá, és más, ha szélcsendes időben a reggeli nap, vagy naplemente előtt a vöröses fényben izzó napkorong sugarai siklanak rajta végig. A mély oczeánok kék vize — minden egyébtől eltekintve is — rendkivül különbözik a vihar által felkorbácsolt hullámok ijesztő, borongós szürke szinétől.

Általánosságban véve a tenger vize *zöld*. De nem ugy zöld szinü, a hogy a Duna Bécsnél: kék, Budapesten pedig: szőke, hanem tényleg és igazán zöld. Még pedig a 80 zöld szinnek azon árnyalatát mutatja, mely semmi máshoz nem hasonlit, mint éppen a tengerzöldhöz.

Az oczeánok némely helyeken óriási mélységüknél fogva, és az ebből kifolyó sajátos fényvisszaverődés következtében kék szinüek. Innen van az, hogy az oczeánokon járó tengerészeket a „kék viz hajósainak“ nevezik.

Bizonyos esetekben, mint pl. a dél-olasz partok közelében a földközi tengereken feltétlenül derült kék égboltozatnál nehány órával a delelő pont után bámulatos, gyönyörü égszinkékben tündöklik a tenger.

A ki csak egyszer látta életében a tengert ebben a köntösében, az a tengert nem felejti el sohasem!

Ez az a kék szin, mely kicsinyben a világhirü „kék barlangban" látható Capri szigetén Nápoly közelében. Ezt a kék barlangot azonban könnyen utánozhatja az ember a nyilt tengeren is. Ha bebocsátanak a tengerbe mintegy 30 méter mélységre egy fémcsövet, melynek a belső falai feketére vannak mázolva, a fenekén pedig egy tükör van elhelyezve, akkor akár órákig is elgyönyörködhetik abban a bámulatosan szép kék szinben, a melyet a cső fenekén levő tükör visszasugároz.

A Capri szigeti kék barlang sem egyéb, mint egy ilyen cső nagyobbitott kiadásban. A barlang bejárata tudvalevőleg oly alacsony és szük, hogy csak kis csónakokkal lehet beevezni. Ennek következtében tehát a barlang csak azon fénysugarak által van megvilágitva, melyeket a viz és a fensik sugároznak vissza a leirt gyönyörü kék szinben.

Minél sekélyebb a tenger, azaz minél közelebb van a felszin a fenékhez, annál inkább befolyásoltatik a tenger szine a fenék minősége által. Igy pl. a tropikus partok közelében, a hol a tengerfenék tiszta fehér homokból áll, vagy pedig a Veres-tenger keleti partjain, különösen Djeddah és Hodeidah között, a tenger szine világos, „almazöld" szint nyer, mig ellenben annál inkább közeledik a sötét olajzöld szinhez, minél iszaposabb a fenék.

A zátonyok fölött szintén egészen más és a környezettől élesen megkülönböztethető a tenger szine. És ez nagy szerencse a tengerészekre nézve. Daczára a legpräcizebb és leggondosabb tengeri térképeknek, sokszor jut egy, a viharok vagy más esélyek által a rendes utjáról letéritett hajó ilyen zátonyok közelébe, melyeken bizonyosan tönkremenne, ha idejekorán észre nem vennék e veszedelmes pontokat. Megjegyzendő azonban, hogy a szinkülönbségen kivül nagyban segitségére jön a tengerszinnek az az erős hullámzása is, mely közvetlenül e vészthozó rejtett szirtek és zátonyok fölött terül el akkor is, ha máskülönben a tenger csak gyenge hullámredős.

Honnan ered ez elnevezés: Veres tenger, Sárga tenger, Fehér tenger? Igazán veres, sárga vagy fehér szinü ez a tenger? Nem az. Hanem e tengereknek egyes pontjain a fenék ily szinü homokot vagy iszapot tartalmaz, még pedig kis mélységekben, a mely szinek által a tenger felszine befolyásoltatik. A homokhoz vagy iszaphoz kevert szineket részben organicus — azaz állati vagy növényi — részben pedig anorganicus alkatrészek szolgáltatják. Igy pl. a Sárga tenger azért kapta e nevet, mert a hatalmas Yang-ce-Kiang és a Hwang-Ho rohamos árjai sárga iszapot hoznak magukkal hatalmas medreikből, és ez künn óriás területen egyesül a tenger vizével.

Az Amazon folyó több mint 10 mértföldnyire a torkolatától még megkülönböztethető a tenger vizétől sötétszürke szine által. Sőt mi több: ebben a távolságban még iható is!

A Veres tenger azért veres, mert a déli részében, különösen a Bab-el-Mandeb közelében óriási területek vérpirosra vannak festve a vizben-élő apró infusoriák billiardjaitól.

Ugyanezt a vérpiros szint mutatja — a hajósok nem csekély ijedelmére — a Cap Horn vidéke is a Dél-Csendes Oczeánban. Ezt a piros szint azonban nem apró infusoriák okozzák, hanem igenis jól megtermett — rákok, melyek csak abban különböznek más tisztességes rákoktól, hogy már — elevenen is pirosak.

Az állhatatlan, örökké változó tenger még a viharban sem mutatja ugyanazon szint. Csak vegyük pl. a mi kis Adriánkat. Az észak-nyugati éles, száraz és hideg Bóra által felkavart hullámok gyönyörü szép zöld szinüek. A magas és hatalmas hullámok hegye világos almazöld, a mély völgyben zajló hullám pedig sötét olajzöld. Ezenkivül hófehér, gyöngyöző hab sistereg a tetején. Az esőben gazdag Sirocco ellenben, e valamennyi szélfajt kellemetlenségre és állandóságra nézve felülmuló erős deprimáló, dél-nyugati szél, szennyes-ólomszürke, egyöntetü, hatalmas hullámokat ver fel, melyeken nem is sistereg fehér hab, hanem az egész zug és bömböl.

Legijesztőbb és legrémesebb a tenger vizének szine a tropikus Cyclonok és a khinai Tayfunok dühöngése alkalmával. Az előbbi a sötét szineknek egész zagyvalékát hozza létre, ez pedig, a Tayfun, mely elképzelhetlen dühvel csap le függélyesen az alant lebegő sárga-szürke felhőkből, ugy látszik, hogy magával hozza e szinkeveréket is.

A mennyire változó a tenger szinében, oly kevéssé az átlátszóságára nézve. (Olyan tehát, mint egy könnyen lobbanékony, szenvedélyes és szeszélyes nő, ki azonban átlátszó és tiszta a szive mélyéig.)

A tenger majdnem mindenütt és bárminő mélységben átlátszó. (A mi azonban nem akarja azt mondani, hogy bármely mélységben a fenekéig átlátszó.)

Legátlátszóbbak a tropicus Oczeánok közepe és ezek után a Földközi és a Caraibi tengerek. Feltünő és sajátságos, hogy *holdvilágnál* a Veres tenger a legátlátszóbb. Djeddah kikötőjében személyesen volt alkalmam nehányszor e sajátságos körülményről meggyőződhetnem. A hold szende és mégis éles fényénél összefolyt a tenger a derült, tiszta kék égboltozattal. Az ember nem tudta megkülönböztetni a tengert az égtől. És a csillagok káprázatos, vakitó fényben ragyogtak — fel a tengerfenékről, mely épen oly véghetetlen mélységnek tetszett, mint a minő véghe-

tetlen magasnak az égboltozat. A horgony előtt fekvő hajók és apró mozgó csónakok mintha a levegőben lebegtek volna; mert az ember nem tudta megitélni, hol szünik meg a tenger és hol kezdődik az égboltozat.

Ez is egyike azon látványoknak, melyeket az ember nem felejt el egész életében! Ehez hasonló felejthetetlen szép látványt észleltünk egy alkalommal az Indiai Oceánon. Ugyanis Sumatra szigetének északi csucsát elhagyva és a Nicobári szigetek felé tartva több éjjelen keresztül, mintha tejóceánon usztunk volna. A végtelen láthatár órákon keresztül hófehér szint mutatott, melyet a véletlenül ugyanakkor ragyogó holdtölte még tüneményszerübbé varázsolt. A tüneményt — a phosphorescálásnak egy nemét — a tengervizben élő billiardszor billiard infusoriák hozzák létre.

Leginkább fogja „megvilágitani" a tenger átlátszóságát egy nehány erre vonatkozó példa.

Horner kapitány egy földkörüli utja alatt tett megfigyelései alkalmával egy zsinórral lesülyesztett tányért még 49 méter mélységben tisztán kivett a Csendes-Oczeánon. Bérard kapitány a Mulgrave Archipel közelében (Csendes-Oczeán) 40 méterben. Hoods kapitány az Északsarki tengerben, Nowaja Semlja közelében állati életet figyelt meg 140 méter mélységben! (Lehetséges azonban, hogy Hoods kapitány egy kissé — optikailag csalódott.) Két tanár *a mi haditengerészetünknél,* Luksch és Wolff, méreteket tettek az Adrián és a Joniai tengeren, a melyek végrehajtásánál 100 méter mélységben még látták a lebocsátott fehér lemezeket! (Itt azonban tökéletesen ki volt zárva az — optikai csalódás.)

Mind e példák csak azt mutatják, hogy mennyire lát le az emberi szem — közvetlenül — a tenger mélységébe. De hogy *mily mélyen* hatolnak be *a napsugarak,* azt fényesen bebizonyitotta Parassin, ki egy fényképészeti apparatussal eszközölt khemiai kisérlete által még *400 méter* mélységben is kimutatta a napsugarak vegybontó hatását!

Rendkivül érdekesek a tengernek *hőmérséki* viszonyai. Jóllehet a napsugarak még 400 méter mélységben is chemiai vegybontást képesek előidézni, a hőség tekintetében már sokkal előbb megszünnek érvényre jutni.

A normalis viszonyoktól, helyesebben a normális viszonyokra alkalmazott physikai törvényektől nagyban eltér a tenger hőmérséklete.

A physikai törvény szerint a viz 4° C-nál legsürübb, és mint ilyen a fenékre száll, kinyomva helyéből a nálánál hidegebb vagy melegebb — tehát egyáltalában *könnyebb* — fajsulyu vizet. E törvényt ily feltétlenül a tengerre alkalmazni nem lehet, miután *rendkivüli* mélységénél fogva a *rendes* viszonyoktól eltér.

Már maga azon körülmény, hogy a felső legmelegebb vizréteg után egy hidegebb réteg, ezután azonban ismét egy melegebb réteg következik, egyike e rendkivüli viszonyok megdönthetlen bizonyitékainak.

Különben pedig a tenger vizének nappali és éjjeli hőmérséklete között nagyon csekély különbség van. A mi saját méreteink alkalmával a Zrinyi corvetten, mely alkalommal az Adrián, Földközi és Veres tengeren; Nyugot-Ázsia partjain, az Arab tengeren, az Indiai Oczeánon, a khinai vizeken és a Sárga tenger északi részében tettem meglehetős gyakori méréseket — közepes mélységekben — legfeljebb 1·2° *átlagos* különbséget találtam a nappali és éjjeli viztemperatura között.

A „Challenger" és „Gazelle" hajók expedicziója, melyeknek egyik legfontosabb feladata abban állott, hogy a tenger vizének hőmérsékletét systematikusan tanulmányozzák, 0·7° *átlagos* különbséget állapitottak meg.

A tropikus tengerek *átlagos* maximuma 28·5° C, a legkisebb 24·6° C. Ugyancsak a Zrinyi corvettával az indiai Oczeánban, néhány mértföldnyire a Nikobárok déli csucsától, továbbá a Malakkai szorosban 2·5 foknyira az Egyenlitőtől északra 29·2° C-t olvastunk le a hőmérőről 5 méter mélységben.

Ellis expedicziója a Dél-Atlanti Oczeánon 22° meleg vizfelületnél egy óriás vasgömböt — egy meritő készüléket — bocsátott le 3200 méter mélységre. A felhuzott gömb és a benne levő iszap jéghideg volt, daczára a többi óráig tartó dörzsölésnek, a melynek a gömb felhuzatása alkalmával ki volt téve.

Ellenben Du Petit Touars ugyancsak az Egyenlitő közelében az Indiai Oczeánon 3·2° C-t talált 1050 méter mélységben. Már ez egyetlen példából kivehető az a rengeteg különbség, mely a felszin és a mélység hőmérséke között létezik.

Midőn az amerikaiak a Golf-áramlat hőmérsékét tanulmányozták, ugyanekkor parti tengerük temperatura-ját is megfigyelték. És ekkor fedezték fel, hogy a tenger vizének hőmérséklete — az északamerikai partok mentén — közel a fenékhez alig *valamivel több 0°-nál!*

Weyprecht a „Tegetthof" hajónkon tett expedicziója alkalmával az Északi jeges tengeren, a Ferencz József föld közelében bővebben foglalkozván a tenger vizének hőmérsékletével, arra a meggyőződésre jutott, hogy a viz átlagos hőmérséke a felületen

nyárban — 2·14° C
télen — 1·48° C

tehát, hogy csodálatos módon *télen ilt a viz melegebb, mint nyáron.*

A különböző megfigyelések a különböző vizeken a következő *alapméreteket* adták: ha a felület 8·6° C, akkor:

100 méter mélységben = 5°
1100 „ „ = 0°
3130 „ „ = — 1°

A tengerész sirja tehát odalenn a tengerfenéken nem csak mély, de bizon — hideg is.

A fenséges tengernek legfenségesebb, legimpozánsabb elemei a *hullámok*. Nem képzelhető valami félelmesebb, megragadóbb látvány, mint a hosszu időig — napokig — tartó nehéz viharok által felkorbácsolt hullámok, ez élő, eleven mozgó hegy-kolosszusok. Daczára az évek mulva bekövetkező megszokásnak, egy oczeáni hullám megdermeszt; az embernek pillanatra elál a lélegzete a bámulástól, a rettegéstől, a megdöbbenéstől. Az ember azt hiszi, hogy megmozdult az egész tenger, hogy ez a fenekestől felkavart viztömeg egyetlen egy hullámmá gömbölyödött, hogy elöntsön, megsemmisitsen és szétromboljon mindent irtózatosan zugó és mennydörgő árjaival. Pedig nagyrészben — optikai csalódás az egész. Először is, mert a tenger, t. i. a mély tenger, sohasem lesz a fenekéig felkavarva. Ez csak a sekély parti tengereken történik, nehéz viharok alkalmával. Ezt csalhatatlanul mutatja azon körülmény, hogy e tengerek fenekén a kavics és homok *gömbölyü, lesurolt*. A csalódás legfőbbképpen abban áll, hogy a mély hullámvölgybe lezuhant hajóról a szemlélő a feléje hömpölygő feltornyosuló hullámhegyet éppen kétszerte oly magasnak látja, mint a minő nagy valóságban.

Magától értetődik, hogy a legmagasabb hullámok ott jöhetnek létre, a hol az Oczeán felett végig tomboló szélvésznek mi sem áll utjában, és a hol az napokig egyenletesen és állandóan fejtheti ki véghetetlen erejét. A legalkalmasabb talaj erre az Atlanti- és Csendes Oczeánok déli része, a hol millió és millió négyzetmértföldnyi területen egyenes irányban üvölthet végig az állandó nyugati vihar.

Tényleg itt is észlelték a legmagasabb hullámokat. Itt mért a „Challenger“ fregatte többször 7 méter magas hullámokat; a mi haditengerészetünk hires fregatteja, a „Novara“, több izben 9 métert; sőt egyetlen egyszer, 40°-nyira délre az egyenlitőtől és 31°-nyira keletre Greenwichtől *11 méter magas hullámokat*. Maga Willkins kapitány, ki évekig bolyongott a Csendes Oczeánon és systematikusan mérte a hullámok magasságát, elismeri, hogy a Novara által mért hullám a legmagasabb, melyet ember eddig látott.

Általánosan elismert tényként lett megfigyelve, hogy a hullámok, egy bizonyos magasságot elérvén, többé nem nőnek, habár a vihar még napokkal is tovább tart. Tapasztaltuk ezt mi is a Zrinyi corvettán. Adentől, Arábia délnyugati csucsától Ceylon nyugati partjáig hajtott bennünket

a szelek legerősebbje, a délnyugati Monszun. A 15 napig tartó vihar oly állandó és erőre nézve oly egyenletes volt, mint egyetlen egy lehellet. Daczára annak, hogy az árboczokon csak a legcsekélyebb területü vitorlákat hordtuk, mégis 200 mértföldnyi átlagos gyorsaságot értünk el naponként. Árboczaink ivalakulag hajoltak előre a Monszun rettenetes nyomása alatt. Irtózatos hullámok hömpölyögtek utánuk folytonos egyhuzamban. Számtalan hullámot figyeltünk meg, melyek látszólag magasabbak voltak a középárbocznál. Egyike e hullámoknak egyszer oldalt kapott bennünket. Oly irtózatos erővel csapta meg a corvettát, hogy ennek a peremét, mintegy 10 méternyi hosszuságban *benyomta!*

A hullámok magasságánál még impozánsabb a hullámok *hosszusága*, melyek természetesen arányban állnak a magassággal. Negyvenötven méter hosszu hullámok gyakran észlelhetők. Hogy mily hihetetlen mérveket ölthet fel a hullám, azt mutatják a következő példák. Chuden kapitány, a »Nautilus« parancsnoka egy rendkivül erős nyugati vihar alkalmával délnyugatra Ausztráliától 300—400 méter hosszu és 7 méter magas hullámokat mért. James Clark Ross, hazatérő utjában a Déli sark felől, nyugatra a Fokföldtől egy 580 méter hosszu és 7 méter magas hullámot észlelt. Még elképzelni is irtózatos!

Tüneményszerü szép látvány a *zajló* tenger, a melynek többek közt megvan az az előnye is, hogy az ember csak ugy az »ablakból«, azaz a partról nézve szemlélheti s legtüneményszerübb mindenesetre az a tengerzajlás, mely Nyugat-Afrikában Felső- és Alsó-Guinea partjain szemlélhető. Ez még leirásokban is oly fenséges szép, hogy érdemesnek tartom egy kiváló megfigyelőnek, Dr. Pechuel-Lüschenek másfél évig tartó ott tartózkodása után tett észrevételeit közölni a „*Kalemáról*“, a hogyan itt a tengerzajlást, e gyönyörü természeti tüneményt nevezik.

»A Kalema fenségesen szép természeti tünemény; kivált akkor, ha tökéletes szélcsend van, tehát, ha sem apróbb, egymást keresztező redők nem zavarják meg a parthoz verődő hullámokat, sem pedig a tenger sima tükrét nem teszik egyenetlenné. Egy kissé emelkedett pontról tekintve a tündöklő tengeren széles és egyenletes barázdák láthatók, melyek a fény és árny által megkülönböztetve, véghetetlen hosszuságban közelednek a parthoz, ezzel párhuzamos irányban. A tenger felől utánnyomuló barázdák — hullámhegyek által hajtatva, folytonosan közelednek a hatalmas, de nyugodt mozgásu hullámok a part felé, mindig magasabb és magasabbra dagadva a sekély fenekére, mig végre a parton megtörnek. Egy pillanatra — a megtörés előtt — a hullámok hatalmas átlátszó alaguthoz hasonlitanak, a másik pillanatban irtózatos eséssel összeomlanak, mennydörögve és sisteregve. A viz-alagutba zárt süritett levegő

vakitó vizsugarakat dobva fel, szabadul ki a nyomás alól, mig a viztömeg, mint habzó örvényben keringő tajték hömpölyög fel a tükörsima parton, mire ismét mint kavargó viztömeg szemberohan a legközelebbi hullámnak. A zaj, melyet a zajlás e neme előidéz, egyszerre emlékeztet a távoli mennydörgésre, a távolról hangzó nehéz ágyuüteg bömbölésére és egy végigszáguldó gyorsvonat zugó robogására. Közbe-közbe majd tompa moraj, majd pedig éles sistergés és ropogás hallható. A tombolás

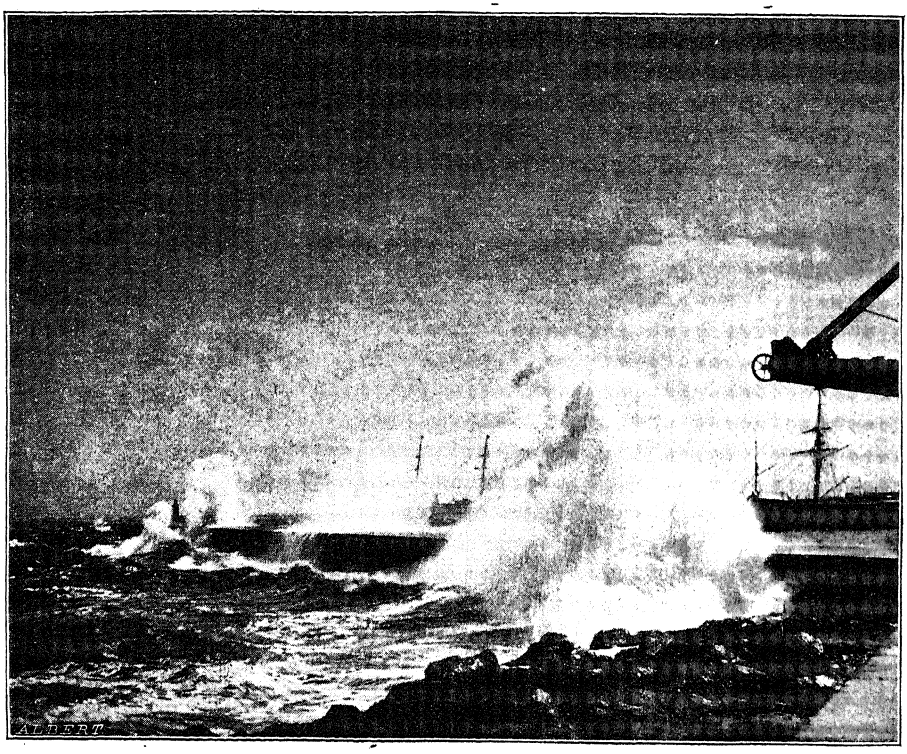

Tengerzajlás.

néha hirtelen megszünik egyetlenegy irtózatos csapással, a melyre egy másodperczig tartó szünet következik, a mire ismét megérkezik az uj hullám zúgva, bőgve, mennydörögve, irtózatos sistergéssel.«

Ha az ember a tenger hullámainak a szirtfokokon való megtörésében, a tengerzajlásban — akar gyönyörködni, azért még nem kell Uj-Guinea partjaira menni, Nyugat-Afrikába. A ki vágyódik a gyönyörü tengerzajlás után, menjen le Pólába és onnan sétáljon át az egy órányira

fekvő Verudellába. Ha ez nem elégitené ki vérmes vágyait, akkor ne sajnálja az utat és hajózzék le a Dalmát partok déli csucsára a Bocche di Cattaroba. Ennek az öbölnek a bejáratát egyfelől Fort Mamula, a másik oldalról Punta d'Ostro képezi. A szük bejárat között toronymagasra dagadnak meg a Scirocco által felhajtott hullámok, melyek néha 40 méternyi magasságban nyaldossák Punta d'Ostro erődének kopasz sziklatalpát.

Oly emlékeket fog e helyekről magával hozni, melyek nem évülnek el emlékében sohasem.

CZÉLLÖVÉS A TENGEREN.

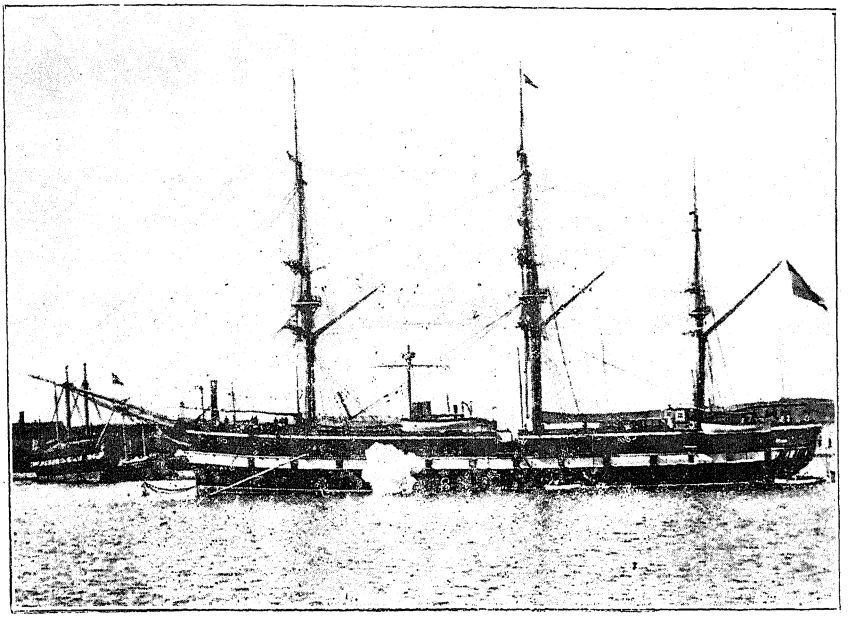

Czéllövés a tengeren.

Készülődés a czéllövészethez. — »Albrecht főherczeg« mint vezérhajó. — »Custozza«. — Kráterek a tengeren. — Krupp-ágyuk. — Bronz-ágyuk. Mitrailleusök és revolverágyuk. — Szökőkutak.

Messze künn a sik tengeren, egészen félre az olasz és isztriai partok nagyobb kikötőihez vezető utaktól, hová tapasztalat szerint csak ritkán téved egy-egy lavirozó brigg vagy shooner, halvány fényben törnek meg a láthatár fölé emelkedő nap sugarai egy mozdulatlanul álló hajórajnak bogárfekete bordáin.

A hatalmas aczél és vastömegek, a melyeket a vizi Eiffelek vasgyuró lángesze impozáns és mégis formás pánczélhajókká alakitott, rendetlenül. csaknem szana-széjjel feküsznek a gyöngén redőzött sima viz tükrén. Hatalmas fehér sugarakban bocsátják ki kürtőjükön a fölösleges, nem használt gőzt, mely sisteregve, idegesen jelzi, hogy egy nehéz munka után a nyugalmat ismét egy nehéz lázas munka fogja fölváltani.

Daczára a hajnali órának, — a mely időben máskor a mindennapi fedélzetmosás teszi a hajókat kiállhatlan tartózkodási helylyé, — ezuttal élénk sürgés-forgás van a hajó minden zugában, kezdve fenn a mitrailleusökkel fegyverzett árboczkosaraktól, le a legmélyebb lőpor-

kamrákig. Különösen élénk sürgölődés van az ágyuk körül, a melyek a mai nap főszereplői lesznek. A szerepüket már tudják.

Az árboczokon gyors egymásutánban váltakoznak a lobogó-jelzések, melyeket azonban a hajók ezuttal nem egymás közt, hanem a hajórajtól mintegy kétezer méternyire fekvő csónak-rajjal váltanak, a hol a nagy számu, ide-oda iramló fürge pontocskák lázas munkával vannak elfoglalva.

Nagy és meleg napra virradtunk. Ma lesz az egész hajóraj együttes czéllövése. Rendkivül fontos nap, mely nemcsak a tüzérségnek egyszerü vizsgálata, hanem vizsgálata és próbaletétele a haditengerészet legkiválóbb tényezőinek. Ma a hajók maguk is vizsgálatot tesznek.

Az ilyen együttes czéllövés alatt tekintetbe vétetnek egy komoly ütközetben előfordulható és némileg előre kiszámitható összes esélyek és véletlenek. A tüzérségen kivül nagy sulyt fektetnek tehát a pánczélkolosszusokkal rendkivül nehezen kivehető taktikai müveletekre is, annak összes evoluczióival, formáczióival és fordulataival. Az ilyen együttes czéllövés meggyőződésül szolgál a hajórajnak tökéletes harczi készültsége, annak czéltudatos és biztos együttmüködése és a kitüzött téma határozott és exakt kivitele felől.

A czéltáblákat (mintegy nyolcz méter magas és a talpuknál ép oly széles háromszögü vitorlasátrak, számra nézve 16—18 darab, melyek mindegyike egy-egy ellenséges hajót ábrázol), ugy állitják fel párhuzamos sorban, hogy a sorok egymástól 2200—2400 méternyire esnek. Az ugyanazon sorban levő egyes czéltáblák közötti távolság pedig 4—5 száz méter.

A sorok, valamint az egyes czéltáblák közötti távolság meglehetősen változatlan marad az egész idő alatt, részint mert a sátrak talpai erős vasburkolattal vannak ellátva, melyek meglehetősen állandó sulypontot nyujtanak, részint pedig azért, mert az áram és szél, mely azokat eredeti helyükről tovább hajtaná, valamennyit egyszerre és egyenlően hajtaná tovább.

A czéltáblák elhelyezése után a csónakok visszaeveznek hajóikhoz. A csónakokat a benne ülő legénységgel együtt felvonják a csónakdarukra, a legénység szétoszlik az ágyuk körül és kezdődik a gyakorlat. A következő perczben már ott leng a vezérhajó előárboczának vitorlarudján a „parancs.“

— Hajósodorba! Harczra készülj!

A kilencz hajó, mely előbb minden formáczió nélkül, egymástól egyenlőtlen távolságban feküdt, hirtelen olyképen sorakozik, hogy minden hajóorr az előző hajó tatjától 400 méternyire legyen. A sor oly szabályos, oly jól fedezett, mintha egy mintaezred minta-szakaszából kilencz válogatott ember fedezné egymást.

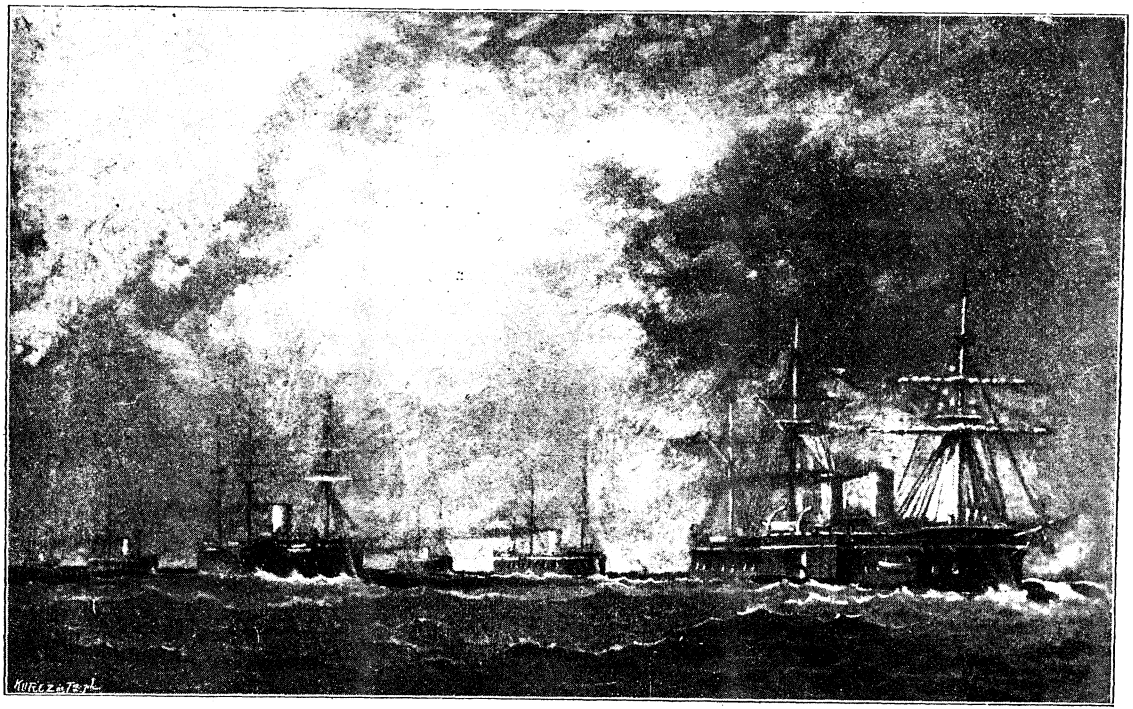

Hajóraj a mars-formatióban.

Felharsan a hajókon a kürtök rivalgása, és a harsány vezénykiáltás. A legénység eszeveszettül fut, dübörg, kuszik, guggol a fedélzeten, az árboczokon, a lépcsőkön, a korridorban, a parancsnoki lakásban, a tiszti carrében (hol szintén egynehány gyorságyu és torpedó dicsőiti az Urat!). Kürtrivalgás, sipvisitás és vezényszó minden zugban.

Az árboczokon repülnek a jelző lobogók; az egyik árboczon le, a másikon fel, lázas zsibongás, lárma és zugás mindenütt, a nélkül, hogy a vezényszavakon kivül valaki egy hangos szót váltana.

A hatalmas vezérhajó, az »Albrecht főherczeg« 8000 tonna sulyával száguld, repül a felkavart vizen, óriás sarkantyujával magas hullámmá verve fel a tajtékzó habot. Sürü, fekete füst gomolyog ki széles kürtőjén, melyet részint az ellenkező irányból lengő szél, részint pedig a gyors száguldás lecsap a fedélzetre. Az aczélbordáju szörnyeteg remeg és reszket minden izében a 4000 lóerővel müködő gépek irtózatos nyomása alatt.

Utánunk 400 méternyi távolságban a még hatalmasabb „Custozza", félig eltemetve az orrával felvert fehér tajtékban, fönn pedig elboritva a sürü füsttől, melyet kürtője okád.

A »Tegetthoff«, a »Don Juan«, a »Prinz Eugen«, meg a többi hajóknak csak az árboczcsucsuk látszik ki; egyéb részüket eltakarja a jól fedező Custozza hatalmas teste.

A czéltáblákból rendezett sor közelébe érve a vezérhajó, gőzerővel kezelt kormányának nyomása alatt egy gyönyörü fordulattal, csaknem derékszög alatt, a czéltáblákból képzett sor közepébe kanyarodik, ugy, hogy a hajó két oldalán levő ágyuktól a jobb és baloldalon elhelyezett czéltáblák most 1100—1200 méternyire esnek.

A megtöltött ágyuknál feszült figyelemmel álló legénység nagy dübörgés és láncz-csörgéssel irányozza a csöveket a közeledő czél felé, mig a tüzmester, a kinek egy szobor nyugodtságával kinyujtott karján legkevésbbé sem látszik meg a belső izgalom, visszafojtott lélekzettel áll a 30 ezer kilogramm sulyu cső mellett, várva a parancsnoki hidról a tüzelés megkezdését jelző csöngetést.

A vezérhajó, mintha csakugyan két sor ellenséges hajó közé került volna, még fokozottabb erővel száguld, zugva és zihálva.

Végre megszólal a csengetyü és a kürt. Abban a pillanatban megindul az »Albrecht« huszonnyolcz ágyujának fülrepesztő, siketitő zenéje. Nyolcz darab 26 cm. kaliberü Krupp, hat 9 cmteres és két 7 cmteres bronzágyu, továbbá tizenkét mitrailleuse és revolverágyu csaknem egyszerre, ugyanegy pillanatban okádja gyilkos tüzét.

Legelőször a kotnyeles mitrailleusök és gyorságyuk szólalnak meg metszően csengő rövid pukkanásukkal, hirtelenében valóságos kis zápor-

esőt verve fel a czéltábla körül. Rögtön utánuk felhangzik a bronzágyuk hosszan csengő, rendkivül éles dördülése, mire a löveg zugva és sivitva csap le a czél közelében, egy kis szökőkuttal jelölve meg a helyet, a hova leütött.

És csak most csendül meg a nagy ágyuk fülrepesztő dörgése, mely épp oly leirhatatlan, mint elképzelhetetlen. A lövés után kiomló sürü, sárga füst egy pillanatra elföd mindent. De csak egy pillanatra; a mig t. i. a »teljes gőzerővel« rohanó hajó kiér a füstfelhőből, mely egy kis ideig ugy fekszik ott a viz felett, mintha egy tengeralatti kráter dobta volna ki.

A légnyomás oly erős, hogy az exponáltabb helyen állókat leveri a lábáról és a vaskapcsokkal lezárt ujjnyi vastag hajóablakból néhányat bezuz vagy benyom.

A 170 kgmot nyomó löveg zengő bugással hasitja a levegőt és lecsapva a czél közelében, csaknem 10 méter magas vizoszlopot dob fel maga után, mely mint valami tündéries szökőkut, millió és millió szinekben ömlik vissza a tenger hullámai közé, mig a hatalmas aczéllöveg, visszadobva a viz ruganyos erejétől, uj ivet ir le a levegőben; aztán mintegy 500 méternyire ismét lecsapva, uj szökőkutat hagy maga után, a mely játékot még néhányszor ismételve, végre eltünik messze a láthatáron.

A vezérhajó ezalatt tovább vágtat kijelölt utján s a második pár czéltáblához érkezik. Időközben a második hajó, a »Custozza«, az első pár közé jut. Most már duettben folytatódik az előbbi solo.

A »Custozzá«-ból nem látszik ki egyéb, mint két oldalán a sürü fehéres-sárga lőporfüst, közepén a két kürtő gomolygó fekete füstjével, az orrán pedig a tajtékzó fehér hab, mely csaknem felcsap a horgonyláncok nyilásáig.

Az »Albrecht« folytonos lövések, még pedig, — mivel az aránylag rövid utat a lehetőség szerint ki kell zsákmányolni, — rendkivül gyors tüzelés között érkezik meg a harmadik czélponthoz, mig a „Don Juan", a harmadik hajó, az első czélhoz ér és szinte megkezdi a heves tüzelést.

Igy megy tovább, mig végre bekövetkezik egy pillanatra, mikor mind a kilencz hajó a soron belül lévén, egyszerre, ugyanegy időben dörögnek összes ágyuikkal.

A levegő megrendül, a viz valósággal forrong a rettenetes nyomás alatt. Siketitő zajjal zug, sivit, tütyül, és cseng a tömérdek löveg a kénszagu, fojtó füsttel telitett levegőben, — és messze le a láthatárig, a meddig a szem ellát a végtelenségben, nem látható egyéb, mint a lövegek által fölvert vizoszlopok ragyogó, tündöklő, szivárványos szökőkutja.

A vezérhajó, kiérve a sorból, még egy kis darabig teljes erővel folytatja utját, hogy helyet adhasson az utána következőknek. Ekkor bevárja, mig a többiek is kiérnek a sorból, a mire aztán az eddig szigoruan megtartott rend és pontosság is meglazul egy kissé. A hajók megeresztett szellentyüiken a kizugó gőzoszloppal olyanok, mint mikor az idomitott racheni mének, egy megfeszitő produkczió bevégeztével saját kényök-kedvök szerint prüszkölnek és kapálnak a porondon, de uruknak egyetlen pillantására készek egy ujabb produkcziót megkezdeni.

Rövid pihenés után csakugyan ujból kezdődik az izgalmas és fáradságos gyakorlat, mely rövid időközökben még néhányszor ismétlődik.

Néhány óra lefolyása után, részint takarékossági szempontból, részint pedig a megrongált és összezavarodott czéltáblák állapota következtében a nem mindennapi gyakorlatnak vége van.

A hajóraj rövid ideig tartó taktikai gyakorlatok után dél felé tart, hogy előkészüljön egy, a czéllövésnél nem kevésbbé érdekes gyakorlatra, t. i. egy »nem ánzágolt“ éjjeli torpedó-harczra.

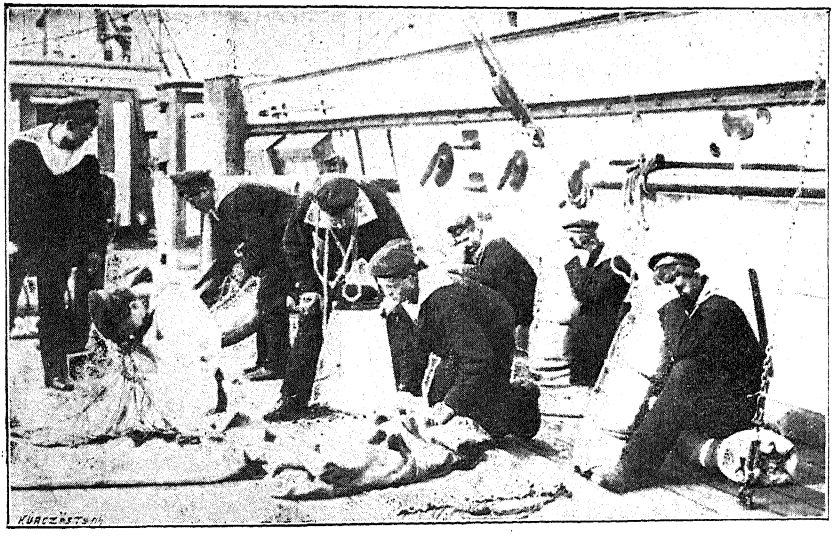

Függő-ágyak felgöngyölése a reveille után.

MENTÉS A TENGEREN.

Mentés a tengeren.

Maltából Zanteba. — Először a tengeren. — Präciz munka. — A mentőcsónak. — »A czápák!« — Épen jókor! — Életre hozatal a csónakban. — Kedvezőtlen viszonyok. — Silay mentő-apparátusa. — Első segély a hajón. — A hajókórházban. — Beszorult matróz. — Tüzveszély. — Óvintézkedések. — Az »extincteur«. — A hajó elhagyása. — »Mindnyájan egyért!«

»Egy ember a vizbe esett!« azaz tengerészrövidséggel szólva: »Mann über Bord!« E vészjel hangzott el egy kora délutánon corvettánk fedélzetén és mint futótüz hangzott szájról-szájra a rémkiáltás: »Mann über Bord!«

Hajónk vitorlával haladt; utunk Malta-szigetéről Sziczilia alatt a joniai szigetcsoport gyöngye, Zante felé volt irányozva. A meglehetősen állandó és erős délnyugati szél — a Scirocco — nyomása alatt duzzadtan hordott valamennyi vitorlánk és a corvetta, a vitorlák nyomása által erősen a baloldalára dülve, libbenve és himbálózva siklott tova a fehér tajtéku szürke hullámokon.

A nehéz munkában kifáradt legénység — épen ebéd utáni idő lévén — lehevert a fedélzeten az árboczok körül, a kötélcsomagokra és az ágyutalpakra. Aludtak, vagy tünődtek és álmodoztak. Hogy miről, annak csak az Isten a megmondhatója, meg a matróz.

Lenn a batteriában két ágyu közt ült egy függő asztalnál a szolgálattól épen szabad tisztikar, és a fekete kávé, meg szivarfüst mellett tárgyalta azon témák egyikét, a melyeknek a fölvetésében és energikus megvitatásában a hosszu időkre a sik tenger magányának kitett hajók tisztjei valóban geniális tehetséget fejtenek ki.

Az ágyuüteg tulsó oldalán két függőasztal köré csoportosulva ült mintegy harminczöt-negyven fiatal tengerész-növendék a fiumei akadémiából, a kik a tanévet bevégezvén, jelenleg *első tengeri utjokat* tették.

Ez utaknak a főczélja, hogy az éven keresztül nyert theoretikus ismereteiket künn a sik tengeren praktikusan érvényesitsék. Ez okból az otthon beczézett fiuk ép ugy szolgálatot tesznek az árboczokon, az ágyuknál és a kormánynál, mint akármelyik közmatróz. Másik czélja pedig, hogy megismertetve velük a tengerésznek változatosságokban és megrenditő benyomásokban gazdag életét, megkedveltessék velük a küzdelmekben és nélkülözésekben is dus tengerészéletet.

Vig csevegéssel, pajkosan, léháskodva ülnek az asztal körül. Az egyik résznek a vigság és pajkosság álarcza alól kiri a még meg nem szokott nehéz hullámzás által okozott rosszullét; a másik résznek a szeméből olvasható le a honvágy, és elég soknál ott égett még a mama csókja a széltől kifujt homlokon, melylyel a szerető anya szivdobogva bucsuzott el *először* tengerre szálló gyermekétől.

A mint először elhangzott a hajó előrészén a vészkiáltás: „Mann über Bord!“ talpon állott az összes személyzet. A matrózok futva, kuszva, dübörögve, rohannak a fedélzeten és az árboczokon kijelölt helyökre. A meredek kötélhágcsókon bámulatos gyorsasággal kusznak fel a vitorlarudakra. Az előárbocz óriási terjedelmü vitorláit nehéz rudjaikkal együtt csikorogva fektetik át a másik oldalra, mig a nagy árbocz vitorláit ezzel ellentétes irányba vonják át. Ugyanekkor a hajó a kormánylapát nyomása által egy félkört irva le, orrával szembe áll a szél irányával. Tudniillik: igyekeznek a hajót ez által megállitani, vagy legalább meglassitani menetében. (Tengerész-nyelven: „beidrehen“.)

A hajóhidon álló őrtiszt, a kinek a vezényszavára történnek mind e komplikált müveletek (mert a kajütben tartózkodó parancsnok csak egy-két perczczel később vehette át a vezényletet), már a vészkiáltás pillanatában ledobta a hajóhidon felfüggesztett két mentőgyürüt a hullámok által a hajó mellett tovasodort szerencsétlennek és ugyanabban a pillanatban bocsátá le a hajó leghátulsó részén álló őrszem az ott elhelyezett *mentőkészüléket*. Ennek az apparátusnak a vizrebocsátására egy kis megrántás már elegendő. Ugyanezzel egyidejüleg, a mint t. i. a vészkiáltás elhangzott, nyolcz matróz egy altiszt vezénylete alatt felugrott a hajó párkányára és onnan át a darukra felkötött mentőcsónakba, hogy azt a vizre bocsássák.

Mig a többi nagy csónakok részben a hajó fedélzetére vannak beemelve, vagy pedig a hajó párkányán darukra vannak biztosan odakötve, ez az egy, a *mentő-csónak*, csak oly módon van megerősitve, hogy a veszély pillanatában rögtön a vizre bocsátható legyen; másrészt azonban elég biztosan arra, hogy a hajó himbálózása által szét ne zuzassék, vagy pedig, hogy a hullámok le ne sodorhassák onnan. De bármily geniali-

san van e csónak megerősitve, vizre bocsátása minden körülmény között néhány peczet vesz igénybe, kivált ha olyan alkalommal, mint jelenleg is, az erős hullámzás és a hajó hánykódása miatt a legnagyobb óvatossággal kell eljárni. Máskülönben forgácsokká törnék a kis csónak lebocsátáskor a hajó bordáin, vagy pedig szétzuznák a hajóhoz verődő hullámok.

Daczára azoknak a minucziózusan präciz manővereknek, melyekkel a mi vas-szigoru fegyelemhez szokott és e mellett a matrózt annyira jellemző önálló gondolkozásra képes derék legénységünk a meglepetés és izgatottság által meg nem zavart őrtiszt higgadt és szabatos parancsait teljesité, a vizbe bukott szerencsétlen, az utána és részben eléje dobott mentőkészülékek egyikét sem érhette el.

A hullámzás t. i. nagy volt, és e miatt az eléje dobott mentőgyürük *felette* siklottak el, mialatt ő maga ugyanazon hullám *alá* lőn eltemetve. Az erős szél által hajtott hajó gyorsasága pedig oly nagy volt, hogy a vitorlák átforditása után is egy darabig még meglehetősen gyorsan siklott tovább, mindig tovább és tovább hagyva magától a szegény fuldoklót.

Miután az illető a hajó előrészéről bukott a vizbe, végigsiklott a hajó oldalán és igy egy pillanatra belekapaszkodhatott abba a *hosszu kötélbe*, melyen léczek vannak keresztülhuzva és mely utközben állandóan lelóg a hajó hátulsó részéről, hogy a vizbe bukott belefogózhasson. Bele is fogózott, de csak egy pillanatra. Mert a mint a hajó az erős bukdácsolás következtében orrával mélyen a hullámokba furta magát, a hátulja annyira kiemelkedett a vizből, hogy magasra fölrántotta magával a mentőkötelet és kiragadta azt a kapaszkodó kezéből. A lebocsátott mentő-apparátust pedig szintén elsodorta mellőle az ár, meg a hullám. A szegény fuldokló kinosan csapódott maga körül. Hol magasra felkapta egy dagadó hullámhegy, hol pedig elsülyedt a hullámvölgyek zajló örvényében.

Ezalatt kitudódott, hogy *ki* a vizbe esett. Eddig erre nem volt idő. És ez nem is szükséges. Elég volt tudni, hogy egy *embert*, egy *valakit* a hajó személyzetéből ért a baj. Egy tagját ennek a nagy, háromszáz főből álló családnak. Legyen az bárki: tiszt, matróz vagy altiszt, az ennek a családnak egyformán kedves tagja, annak az élete egyformán drága.

Növendék volt az elsőévesek közül, egy katonatiszt özvegyének gyermeke, a ki most először járt a tengeren. Mialatt a hajó előrészén nézegette, hogy mi módon vannak ott a horgonyok lánczokkal felkötve, mélyen kihajolt a korláton keresztül és egy hirtelen zökkenés következtében elveszitvén az egyensulyt, fejjel előre bukott a vizbe, még pedig oly szerencsétlenül, hogy orrát és száját beverte a horgony kiálló szélein.

Azokban az időközökben, a mig a hullámhegy tetején a habzó tajtékból egy pár pillanatra kiemelkedett, látszott is az orrából és szájából kiszivárgó vér, mely végig folyt a halálos kétségbeeséstől és a kinos gyötrelemtől eltorzult, elkékült arczon. A vért ugyan lemosta a következő hullám, de egyszersmind maga alá temette a szegény fuldoklót is.

E közben a csónakot vizre bocsátották. Csak perczek teltek ugyan el ezalatt, de minden percz egy évszázadnak tetsző végtelenség volt.

A már a gyakorlatok alkalmával kijelölt nyolcz matrózon és az altiszten kivül csónakba ugrottam én is, meg a csónakmester — „Bootsmann", — a legidősebb altiszt, a mentési kisérletekben tapasztalt vén tengerész, már egészen rozsda-barna arczczal, a ki harmincz év óta barangolja a tengereket.

A könnyü kis csónak, mint hópehely a fergetegben, dobálódzott a magas hullámokon. A nyolcz matróz izmos marka alatt ivalakulag hajlottak meg a hatalmas evezők és gyors tempóban távoztunk el a hajó alól a fuldokló felé, a kitől a hajó ezalatt mintegy hatszáz méternyire hajtatott tova.

Az elhagyott corvetta a kis csónakból nézve, egy himbálózó, zugó méhkasnak tünt fel. A hátulján, a párkányán, a kötélhágcsókon és a vitorlarudakon száz meg száz arcz volt egyetlen pont felé fordítva. A matrózok mély morajából élesen kivált a növendékek kétségbeesett gyermeki hangja. Ezeknek az ajkairól *egy* szó volt különösen gyakran hallható. De ez az egy szó elég is arra, hogy megdermeszsze az emberben a vért. „A czápák! A czápák!"

Ez undoritó bestiák, a teremtésnek e leggyülöletesebb szörnyei ugyanis állhatatosan követték hajónkat több izben és csak akkor maradtak el rövid időre, ha lakomát tartottak az étkezéseink után a tengerbe dobott hulladékokban. Ha ez a növendék csak egy órával előbb vagy később bukott volna a vizbe, akkor a vizbefulás gyötrelmes agóniájától meg lett volna kiméive. A mindig éhes czápák már a vizbe bukás perczében megkönyörültek volna rajta.

Minél tovább eveztünk a corvettától, annál inkább elvesztettük szem elől azt a pontot, a mely felé tartanunk kellett. A csónakban ülve, a láthatár már rendes körülmények között is nagyon szük. Hát még akkor, a midőn a felzajló hullámok végképen elfödik azt és a mikor a hullámokról a szél által lesöpört csipős, sós hab minduntalan az ember szemébe vágódik! Ez okból történik, hogy ugyanazon pillanatban, a mikor elhangzik a vészkiáltás: »Mann über Bord!« a többi mentőintézkedésekkel egyidejüleg egy már erre kijelölt matróz felkuszik a hátsó árboczra, kezében két kis lobogóval, hogy onnan ezekkel jelezze a csónak-

ban ülőknek azt az irányt, a mely felé tartaniok kell. Mert a hajóról szócsővel a csónakra kiáltani ugyis hasztalan lenne. Foszlányokká tépi azt a kiáltást a zugó szélvész és elnyomja a tajtékzó hullámok mennydörgésszerü zajlása.

Csónakunk a fuldokló közelébe ért. Ez most már ritkábban jött a viz szinére, karjának csapkodása is erőtlenebb volt. Csak a vér szivárgott még folytonosan az elkékült arczon.

Már alig voltunk tőle két-három csónakhossznyira. A nyolcz matróznak patakként folyt homlokáról és arczáról a verejték. A két altiszt pedig rekedt hangon kiabálta nekik a buzditó, biztató nógatást.

Alig egy csónakhossznyira tőlünk, a midőn a csónakmester már a csónakkampóval akart a szegény fiu után nyulni, az hirtelen eltünt szemeink elől. A viz alá sülyedt.

Mi ketten a csónak fedett orrára ugrottunk, utána nyultunk a vizbe vállunkig, megragadtuk az ingénél fogva és berántottuk a csónakba. Élettelennek látszott. A test jéghideg volt; az arcz és ajkak elkékülve. A verzés persze már megszünt, mert a szivverés sem volt érezhető.

Megfordultunk a csónakkal és a korvetta felé eveztünk, a melytől most mintegy 900—1000 méterre feküdtünk. Az életrehozó kisérlettel egy perczet sem volt szabad késnünk. Hozzá is fogtunk rögtön, még pegig rendkivül nehéz körülmények között.

Kis csónakunk — egy parányi jármü a fehér tajtékos zajló végtelenségen — mint dióhéj hánykolódott a hullámokon, melyek minduntalan átcsapdostak felettünk. A matrózok közül csak hatan evezhettek, miután a hátulsó evezőpad fekvőhelyül szolgált az élettelen gyermeknek. Az altiszt a kormánynál ült; a két matróz tartotta a fiut, a csónakmester pedig az életrehozatalban segédkezett. A különben is eszeveszettül hányatott kis csónak még erősebb ingásnak volt kitéve az általunk elkövetett heves mozdulatok által.

Ezer méter a hullámzó tengeren különben sem tartozik a magasabb foku gyönyörök közé. De egy *ilyen* csónakban, *ilyen* körülmények között egy életet visszahozni, a mely még oly fiatal, oly reménydus, melyhez annyi szeretet és annyi felelősségérzet füződik, mint ez ifju gyermektengerésznek az életéhez, akkor minden percz egy örökkévalóság!

A hullámzajlással összefolyó moraj, melyet az árbóczokra és a párkányra felkuszott legénység örömrivalgása és hurrah-kiáltása okozott, tudatta velük, hogy a hajó közelében vagyunk.

Most már csak egy nehézséggel kellett még megküzdeni. Tudniillik a mentőcsónakot — magunkkal együtt — ismét felvonatni a darukra. Nagyon tartózkodva kellett eljárni és óvakodni a hajó bordáival való

gyöngédtelen érintkezésektől. Hála a matrózok rendkivüli ügyességének, mely a tengerészeknél a veszélyekkel való küzdelmekben ugyszólva ösztönné van kifejlődve — ez is sikerült. A csónak nehány percz alatt fenn volt a darukon és csaknem ugyanazon perczben nyitotta ki szemét a szegény megkinzott gyermek egy sóhaj kiséretében. Hogy e sóhaj mennyire megkönnyebbité a *mi* szivünket, az elképzelhető.

Ennek a mentési módszernek és az első segélynyujtásnak azonban csak akkor van sikere, ha a viszonyok ilyen — *kedvezőek.*

Mi történik azonban *nagy* viharok alkalmával, a midőn az irtózatos hullámok következtében a mentő-csónakot abszolute nem *lehet*, nem *szabad* vizrebocsátani? A midőn a vizbe bukott embert már az *első* perczben megbénitják a hullámok? Mert megjegyzendő, hogy ámbár sokkal könnyebb a tenger vizében uszni, mint az édes vizben — a tengerviznek magasabb fajsulya következtében — de a *hullámzó* tengeren uszni rendkivül nehéz és nagyon hamar kimeritő.

Vagy mi történik *éjjel*, a midőn a helyzet még borzasztóbb. A sötétség olyan, mint a rossz lelkiismeret; nyom és zsibbaszt. Az éjjeli viharok sokkal nehezebbeknek és rémesebbeknek látszanak, mint a nappaliak, habár a vihar nem mindig fokozódik a sötétség beálltával. Mindazonáltal éjjel a kötélzet zugó bőgése rémesebb, a vitorlák suhogó csapkodása kisértetiesebb és a hullámok zajlása ijesztőbb, mint nappal.

Ha ilyenkor ér valakit a szerencsétlenség, az többnyire veszve van, daczára a fokozott mentő intézkedéseknek, melyeknek a kivitele egy másodpercznyi habozás nélkül történik.

De ilyenkor egy csónakot a vizre bocsátani nem is istenkisértés, hanem egyenesen oktalanság lenne. Mert egy emberélet megmentéséért, a minek a sikere a legnagyobb mértékben valószinütlen, még nyolcz vagy tiz embernek az életét *biztosan* feláldozni, azt nemcsak hogy nem követeli a törvény — sem a katonai, sem a morális — de sőt a leghatározottabban tiltja az egyszerü józan ész.

Pedig e csónak fel van szerelve mindama kellékekkel, a melyekkel az emberi találékonyság és lángész egy járművet felszerelhet, mely arra van hivatva, hogy emberéletet mentsen ki a háborgó tengerből. A mentő-csónak meglehetősen nagy, erős, biztos és mégis könnyü. Semminemü körülmények között el nem sülyedhet, mert a vastag falai elszigetelt, léggel telt rekeszekkel vannak beosztva. Ha szét is törik, az egyes darabjai fenn usznak a vizen. A csónak kormánya nehezebb, mint a többi rendes csónakoké, hogy a könnyen épitett alkotmánynak biztosabb fekvést adjon, másrészt pedig, hogy biztosabbban lehessen vele manőverezni. Köröskörül kötélfogantyukkal van ellátva. Ha a csónak felfordul és a benne

ülők a vizbe esnek, ezek belekapaszkodhatnak e fogantyukba és ismét felegyenesithetik a csónakot. A legénység széles paraffa-övvel van ellátva. Ezek segélyével egy ember órák hosszáig képes magát a viz szinén fentartani.

A csónak fenekén *három edény* van megerősitve, az elsőben *ivóviz*, a másodikban *rum*, a harmadikban pedig néhány napra való *kétszersült*. Ez arra való, ha a csónak a kiszámithatlan viszonyok következtében napokig nem térhet vissza a hajóra.

Daczára a mentő-csónak e — mondhatni — tökéletes mivoltának, az előbb emlitett körülmények miatt mégis megtörténhetik, hogy nem lehet a vizre bocsátani.

Ilyen körülmények között az egyedüli mentőeszköz, mely a fuldoklónak még mint utolsó szalmaszál szolgálhat, az a fentebb emlitett *mentő-apparátus*.

Ez apparátus a hajó leghátulsó részén van alkalmazva, és ott oly könnyedén megerősitve, hogy egy gyenge kézrántás elegendő a rögtöni vizrebocsátásra. Hogy e rángatás egy pillanatnyi késés vagy habozás nélkül megtörténhessék, az apparátus mellett *folyton egy őrszem áll*. Az őrszemeket két óránkint váltják fel, állomásaikról semmi körülmény közt el nem távozhatnak. Igy az apparátus a hajó megindulása perczétől kezdve mindaddig, mig a horgony egy más kikötő fenekét nem érinti, egy pillanatig sincs őrizet nélkül.

Az apparátusnak — a Sylai-féle mentőkészüléknek — a főalkatrésze egy könnyü fémhenger, mely nagyobb mennyiségü olvasztott foszfor-kalciumot (Ph_2Ca_3) tartalmaz. A fémhenger fenn és lenn egy-egy hosszu csőbe megy át, és mindkét cső egy-egy billentyüvel van ellátva, a melyek egy közös emeltyü segélyével együttesen ki- és bezárhatók. Az emeltyü zsinegen függ, ugyanazon a zsinegen, mely az egész készüléket a hajóhoz kötve tartja. E billentyük rendesen a csöveket elzáró helyzetben vannak; de a zsinegnek elszakadása alkalmával rögtön és egyszerre kinyilnak. A zsineg elszakadása pedig a fogantyu felrántása által történik. Ugyane rángatással az emeltyü felnyitja a billentyüket és az apparátus már *kinyitott* billentyükkel zuhan a tengerbe. A mint az apparátus a vizbe ér, az alsó csövön viz nyomul be a hengerbe és egyesül ott a foszfor-kalciummal. A viz és foszfor-kalcium egyesülése által létrejött gáz, — foszfor-hidrogén (PH_3), a melyhez kevés mennyiségü folyékony foszfor-hidrogén (P_2H_4) is van keverve — a felső cső szük nyilásán elillan, és mihelyt itt a levegővel érintkezik, azonnal lángra gyul. A láng arra szolgál, hogy a vizbe bukott éjnek idején is megláthassa a mentőkészüléket.

A hengerhez vaspántokkal két parafa-gömb van erősitve, a melyek egyike rumot, a másika pedig kétszersültet tartalmaz. Mindkét gömb

bőrszijjakkal van ellátva, a melyekkel a menekülő magát a gömbökhöz erősiti.

A mentőkészülék lángját el nem olthatja semmi, sem a szélvész, sem a hullám. Az ég addig, mig az anyagból egyetlen csepp megvan. A vizbe esett azonban könnyen elolthatja, ha a billentyüket az emeltyüvel lenyomja és viszont könnyen kigyulaszthatja ismét, ha az emeltyüt fölemeli.

Ugyanabban a pillanatban, a midőn elhangzik a vészkiáltás, a melyben az őrtiszt ledobja a mentőgyürüket és a vitorlamanővereket vezényli, a midőn a kormányos átforditja a kormányt, hogy a hajót szembe állitsa a széllel, a melyben egy matróz felkuszik a hátsó árboczra a kis jelző lobogókkal, és a mely perczben a legénység a darukhoz ugrik vizbe bocsátani a mentő-csónokot, ugyanabban a pillanatban ez a mentő-apparátus *már a vizbe van*! Az összes manővereknél egyetlen másodperczet nem késnek ; egy felesleges vezényszó vagy mozdulat nem történik. Mindenki futva, rohanva, de *czéltudatosan* teszi meg kötelességét, a jól betanult szerepét, a melynek a präciz begyakorlására hónapok szükségesek.

Az eddig emlitett esetek és eshetőségek azokról a hajókról szólanak, melyek vitorla alatt járnak. Ezekkel a manőverezés tudvalevőleg nehéz és komplikált. De ezeknek a manővereknek a begyakorlása fontosabb is, miután a mi hadihajóink nagy része vitorla alatt teszi meg a nagyobb utjait. Igy például mi egy kelet-ázsiai expediczió alkalmával a *22,000* mértföldnyi utból több mint *18,000-et* vitorla alatt tettünk meg.

Sokkal könnyebb a mentési eljárás azokról a hajókról, melyek gőz alatt járnak, a melyekkel a manőverezés csak játék az előbbihez képest.

Tényleg sokkal ritkábbak is azok az esetek, a melyekben a gőz alatt járó hajókról a mentés nem sikerült volna.

Azok a mentési kisérletek és első segélyek, melyek nem künn, a veszélyes örvényeken, hanem a hajó bordáin belül, a fedélzetén szükségesek, még pedig elég gyakran, nagyobbára szintén nehéz körülmények között történnek. Igy például a sebesüléseknél. Ok és alkalom van reá bőven, a háborus időket itt egészen mellőzve és csak a normális békeviszonyokat tartva szem előtt.

A szédületesen magas árboczokon és vitorlarudakon való foglalkozás vagy pedig a gyakorlatok a kolosszális ágyukkal; a komplikált hajógépek kezelése, továbbá a horgonyzási manővereknél szükséges szolgálat az óriási horgonyokkal, a lábszárvastag láncokkal és drótkötelekkel mindezek gyakran adnak alkalmat a nehéz sebesülésekre, mig ellenben ugyanakkor a mentési kisérletés az első segély nyujtása nagy nehézségekkel jár.

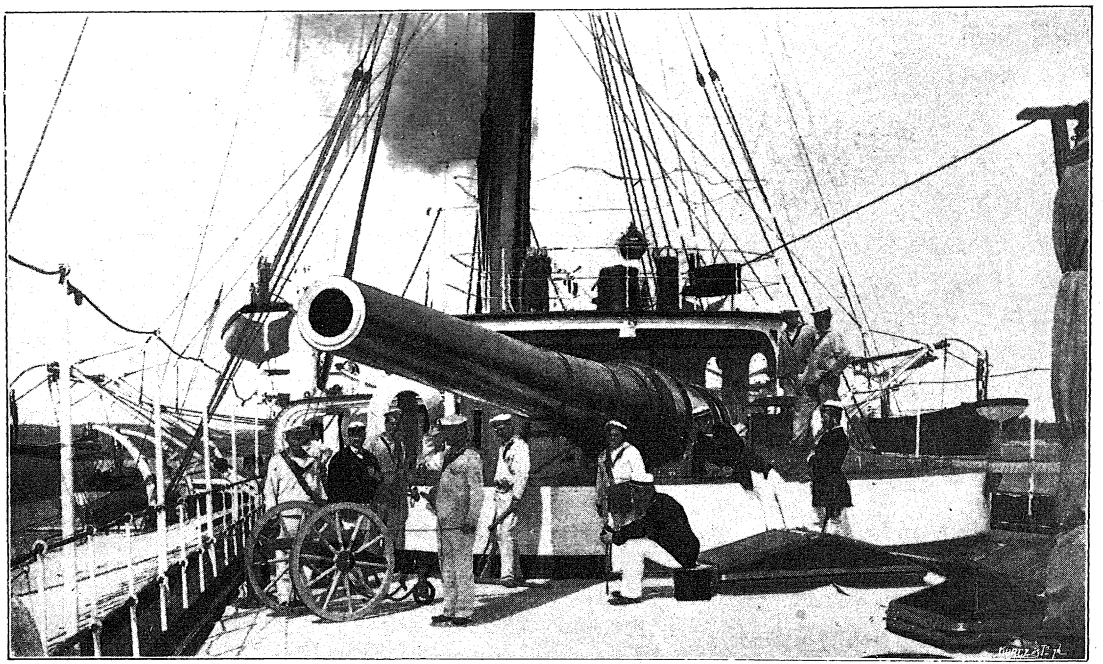

Ágyu-gyakorlatok a »Rudolf« on.

Vegyünk például olyan esetet, a melyben ismét csak egy ember életéről van szó.

A matrózok fenn dolgoznak a vitorlarudakon. A felső vitorlákat rögtön fel kell göngyölni, mert egy hirtelen szélroham fenyeget, vagy már utól is érte a hajót. A hajó mélyen dül jobbra és balra, inog és hánykolódik. A hosszu vitorlarudak óriási iveket irnak le a levegőben. A sulyos vitorlák zuhogva csapkodnak; a feszitő- és vonó-csigák, meg a karvastag kötelek az épen véghez viendő manővérek alatt ide-oda himbálóznak fenn a magasban. Mindez idő alatt a verejtéket kiütő nehéz munkával elfoglalt matrózok *szabadon* feküsznek künn a vitorlarudakon. Összes támaszuk a lábuk alatt levő vékony kötél, mely párhuzamosan van kifeszitve a vitorlarudak alatt.

Egy kis félrelépés, egy megcsuszszanás, vagy a vitorláknak egy hirtelen csapása elegendő arra, hogy egy matróz lebukjék az árboczról; vagy pedig hogy a csigáknak vagy köteleknek egy ütése által elszéditve, lezuhanjon a mélységbe.

Ha az illető nem zuhan le a fedélzetre, hanem fennakad az ugynevezett „árboczkosárban", vagy pedig a kötélzet között egy másik vitorlarudon, azt mindenekelőtt le kell hozni a fedélzetre.

Ez legtöbbször ugy történik, hogy egy hevenyében a dereka körül kötött kötéllel a társai lebocsátják. Ha azonban a sebesülés oly sulyos, hogy ez a lebocsátási módszer nem lenne kivihető, akkor igénybe veszik a mindig kéznél levő hordszéket és tábori ágyat. Az előbbit felvonják az árboczra, ott belehelyezik és hozzákötik a sebesültet, lebocsátják a fedélzetre, a honnan a tábori ágy meg egy második hordszék segélyével lebocsátják a korridorban vagy a batteriában fekvő kórházba.

Ugyanilyen módon vonják fel a sebesülteket a gépek és kazánok mellől is, a hol a hatalmas géprészek, a forró viz és gőz szintén bő alkalmat nyujtanak a sulyos sebesülésekre, valamint a lenn uralkodó borzasztó forróság a gyakori ájulásokra. Igy például egy utazásunk alkalmával a forróságáról és Számumjáról hirhedt Veres tengeren napjában többször fordult elő eset, hogy néha két embert is kellett egyszerre felvonnunk, a kiket lenn a forróság vert le a lábáról. Pedig e 14 napig tartó Veres tengeri utunkra a fütési szolgálatra benszülött négereket és arabokat fogadtunk fel. A Yangtce-Kiang folyón, Khina belsejében, még ennél is gyakoribbak voltak az ájulások, a hol a fütőlegénység — a mi matrózaink — harmincz napon keresztül állandóan 66 fok, de sőt 68 fok C.-nál tettek szolgálatot!

Gyakran előfordul az eset, hogy az első segélynél nem lehet többet nyujtani a sebesültnek, habár a sebesülés minősége megkövetelné a

rögtöni nagyobb szabásu orvosi mütétet és ezt a hajón levő müszerek meg is engednék. De nem is engedik meg a viszonyok. A legtöbb szerencsétlenség ugyanis többnyire a viharok alatt történik. Hogy ilyen viharok alkalmával a hajó minő állapotban van, az az eddig mondottak után elképzelhető. Lenn a kórházban a hely nagyon szük, a világosság pedig nappal is gyér, miután a parányi kis ablakok vizmentesen vannak lezárva. Az esti világitást pedig — néhány pánczélhajónk kivételével, melyek villámmal vannak világitva — csak egy-két olajmécses nyujtja, tüzbiztonságból dróthálóval körülvéve. A hajó hánykolódása pedig néha oly nagy, hogy a sebesült, az ápolók meg az orvos egy modern tengeri Laokoont képezve, együtt hevernek a kórházban vagy a fedélzetnek valamelyik zugában.

Ilyen körülmények között nem csoda tehát, ha a szenvedőnek a legjobb akarat és a nagy gyakorlat mellett sem lehet az első segélynél többet nyujtani. Egy amputáczió vagy egy luxátió helyrehozása kivihetetlen. El kell halasztani — jobb időkre.

Rendkivül nagy előnyére szolgál a tengerészorvosnak az ehez hasonló esetekben a helyi viszonyok által kifejlődött és az ezekhez kötött találékonysága, mely nem egy szenvedőt segitett már ki szorult helyzetéből! Eklatáns esetet emlit egy tengerészorvos, ki jelenleg mint honvédezred-orvos szolgál.

A Taurus nevü ágyunaszádunkon, mely állandóan Konstantinápoly kikötőjében horgonyoz, történt egy alkalommal, hogy egy matróz, ki a hajó belső falainak a bemázolásával volt elfoglalva, véletlenül kiejté a zubbonya külső zsebéből a pénztárczáját, mely egy szük ablakon keresztül kiesett a tengerbe. A szegény mali ijedten kap keservesen szerzett tőkéje után; kinyujtja előbb a karját és utána a fejét. A bugyelárist ugyan nem érte el, de már most a fejét meg a karját nem tudta visszahuzni a szük nyiláson. Persze, elkezdett rémségesen orditani. A kiabálásra odagyültek a matrózok, látják társuknak a tragikomikus helyzetét és elkezdik kegyetlenül ránczigálni befelé. A mali persze még jobban orditott, a társai pedig — a matrózok — röhögtek. Megpróbálták egy csónakból kivülről, befelé taszigálni, mialatt belülről rángatták és huzták. De a fokozott orditásnál egyebet nem értek el.

A zajra elősietett az őrtiszt is, a ki azonban szintén nem sokat segithetett a szegény matróz »szorult« helyzetén. Elhatározták, hogy nem marad más hátra, mint köröskörül kifürészelni az ablakot. Előbb azonban előhivták az emlitett hajó-orvost is, a ki a matróz fejét és karját egészen megdagadt állapotban találta, a nem épen gyöngédnek nevezhető rángatások következtében. Átpillantva a helyzetet, rögtön rájött, hogy ha azon

a szük nyiláson ki tudta dugni a fejét meg a karját, akkor ugyanott be is lehet majd huzni. A mütéthez nem is kell egyéb, mint egynehány ügyes gynaecologiai (szülészeti) fogás. Mindenekelőtt levágták a matróz ruháját. Azután bekente a fejét meg a karját vaselinnel. A lelógó testet felemelték vizszintesre és ugy forditották, hogy a fej alul került, a kar pedig felül. Ezt erősen odaszoritotta a fejhez és a mig a csónakmester kivülről taszitotta, addig ő lassankint befelé vonszolta. A bedagadt fejet pedig a folytonos csavargatása közben már könnyebben huzhatta ki. Hogy minő hahotával fogadták társai a másodszor világra jött matrózt, az elképzelhető.

Ha már az egyes ember életének a megmentéseért és biztonságáért ily nagymérvü intézkedések történnek, akkor elgondolható, hogy mily nagymérvüek azok az intézkedések, a melyek az egész hajó és az összes személyzet biztonságáért vannak foganatban.

A leggyakoribb és a legirtózatosabb veszélyek, a melyeknek egy hajó és ennek személyzete a sik tengeren vannak kitéve, a tüz- és viz-veszély.

Hogy az előbbi, a tüzveszély, oly ritkán fordul elő a hajókon, különösen a hadi hajókon, az csakis annak a rendkivül szigoru fegyelemnek köszönhető, mely e tekintetben a hajókon uralkodik. Nyitott tüz egyáltalában nincs a hajókon. Valamennyi olajlámpa dróthálóval van körülvéve és csakis egy, kizárólag erre a czélra kijelölt matróz gyujtja meg vagy oltja el. Gyufát a legénységhez tartozó személyzetnek egyáltalán nem szabad tartani; ha valakit rajtakapnak égő vagy akár nem égő gyufával, azt épp oly szigoruan büntetik, mint a ki egy égő czigarettvéget dob el a fedélzeten. A dohányzás csak a kitüzött órákban és a kitüzött helyen van megengedve. A meggyujtásra egy izzó kötélvéget használnak, mely egy fémmedenczében van elhelyezve. A czigarett- vagy szivarvéget csak egy erre szolgáló vizzel telt edénybe szabad dobni. Valamint papirdarabot, szivarvéget stb. a tengerbe dobni, vagy — pardon — a tengerbe köpni egyáltalában tilos, vagy a legjobb esetben csak a »szél alatti« oldalon — „in Lee“ — szabad.

Az étkezések után a tüzhelyek tüzét egy komisszió oltja ki és erről mindannyiszor jelentést tesznek az őrtisztnél. Éjjel a tüzőrség többször bejárja az egész hajót és joga van a tiszti kabinokba is bekopogtatni, ha ott tiz órán tul világosságot pillantanak meg, meggyőződni a felől, hogy a lámpa nem maradt-e véletlenül égve. Hogy a lőporkamrákat a kitelhető legnagyobb szigorral ellenőrzik, az magától értetődik.

A minő nagyszabásuak a tüzveszély ellen tett intézkedések, épp oly nagymérvüek azok a mentő intézkedések, a melyek egy kitört

tüzvész eloltására szolgálnak. Ez intézkedések oly fontosak, de egyszersmind oly komplikáltan gondosak, hogy alig mulik egy nap ennek a gyakorlása nélkül.

A mint a kürt harsogása és a harang csengése a tüzvészjelt jelzi, rögtön müködésbe jön a hajó összes személyzete. Nincs a hajón egyetlen ember — a könnyü betegeket sem véve ki — a kinek a tüzveszélynél ne lenne meg a maga szerepe. Villámgyorsan, rögtön és egyszerre történik minden. Mindenekelőtt megállitják a hajót menetében, hogy megszüntessék a haladás által előidézett széláramot. Valamennyi nyilást, tudniillik az ablakokat, a széltogók szájait, a korridorba vezető lépcsőnyilásokat gondosan elzárják, hogy a levegő ne nyomulhasson a hajó belső üregeibe. Egy-két ágyut megtöltenek, hogy készen legyenek a vészlövések megadására. Épp ugy készen tartják a vészlobogókat a többi hajóknak adandó jelzésre. A csónakokhoz szuronyos őrök lépnek, visszatartani mindenkit, a ki elveszitve önuralmát, menekülni akarna. A lőporkamrák viz alá sülyesztő gépét felszerelik, hogy szükség esetén rögtön vizet bocsáthassanak a lőporkamrába. A szivattyuk csöveit felcsavarják, meghosszabbitják; a matrózok egy része kettős sort képez, a vizes csebrek kézről-kézre adására. Az extinktőröket az erre kijelölt matrózok vállaikra ragadják és rohannak vele a tüz szinhelyére.

És mindez oly gyorsan, oly präcizen összevágólag történik, hogy a vészjel megadásától kezdve addig, mig az első vizsugár megjelenik, nem telik el egy egész percz!

Az egész eljárás emlékeztet a meiningeniek bámulatos tablójára; egy felesleges mozdulat vagy szó nem történik. Siri csend van, melyet csak a vezényszavak szakitanak meg.

A tüz oltásánál nagy szerepet játszanak az emlitett extinktőrök, a melyeket a száraz földön is több helyen alkalmaznak, például gyárakban, szinházakban. A készülék épp oly egyszerü a konstrukeziójában, mint a minő geniális a lényegében. Az extinktőr két tőedényből áll, a melyek egyike vizet tartalmaz, a másika pedig, a felső, natrium bicarbonicumot. A vizzel telt edénybe egy hosszu, vékony cső nyulik be, mely ennek csaknem a fenekéig ér le. A szódával (natrium bicarbonicum) telt edény felett egy vizszintesen fekvő tengely körül forogható, koncentrált kénsavval (S_2HO_4) telt *üveg* edény van elhelyezve ugy, hogy az üveg sulypontja a tengely *fölött* fekszik. Közvetlenül ez üveg-edény fölött egy mozogható nyomó van, mely az üveg-edényt helyzetében megtartja. Ha e nyomót valamivel beütik — pl. egy kalapácscsal — akkor az üveg eltörik, az egyensulya megbomlik, az üveg tehát feldül és a benne levő kénsav a szódára ömlik. A kénsav a szénsavas natrium (szóda) vegyü-

léke által létrejött gáz a vékony csövön keresztül a vizbe nyomul, a hol a viz nyomása által megsürüsödik.

Ha már most a vizzel telt edény alján levő kakast megnyitják, akkor a viz és vele együtt a szénsav kinyomul. A mint a nyomás alól kiszabadult szénsav a szabad levegőre ér, egyesül ott egy nagy terjedelmü légfelülettel és elvonja, azaz megköti ennek az élenyét (oxigenjét), a mely nélkül tüz tudvalevőleg nem képzelhető. Az élenyt lekötő eme képességen alapszik az extinktőrök rendkivüli fontossága a tüzoltásnál.

Még nagyobb szabásuak azok az intézkedések, a mikor a hajó személyzete kénytelen a sülyedő vagy az égő hajót elhagyni. Ezek mindegyike valóságos dráma a tengeren.

Ennél a mentési, helyesebben menekülési kisérletnél, ép ugy, mint az eddig emlitetteknél, a leghathatósabb, de egyszersmind a legszükségesebb is, a kérlelhetlen fegyelem és a következetes vasszigor, melynek óriási jelentősége sehol és soha sem nyilvánul oly nagy mértékben, mint ezeknél a drámáknál.

A hajó elhagyásánál is meg van minden embernek a maga szerepe. És e szerep annyira sajátjává lesz a matróznak a hosszas begyakorlások által és annyira vérévé válik a föltétlen kötelességteljesités, hogy a legnagyobb veszélyek alkalmával is ugyszólva gépileg hajtja végre teendőit.

A hajó elhagyásánál számitva van *minden* emberre. Miután azonban azok a csónakok, a melyekkel egy hadihajó normális viszonyok között el van látva, valamennyi ember számára nem lenne elegendő, tutajokat és naszádokat épitenek a letört árboczokból és vitorlarudakból, a hajó deszkázatából, az asztalokból. Szóval igénybe vesznek minden erre alkalmas anyagot.

Minden ember tudja, hogy melyik csónakhoz vagy tutajhoz tartozik és hogy mit kell magával vinnie. Magától értetődik, hogy azok a tárgyak, melyeket a hajó elhagyásakor a csónakokba átvesznek, kizárólag csak olyanok lehetnek, a mikre rémségesen bizonytalan uton okvetlen szükség van: élelmiszereket, ivóvizet, a hajó-pénztárt és naplót, fegyvereket, kompaszokat, asztronómiai műszereket, jelző-lobogókat, kötő- és gyógyszereket.

Mindaddig, mig az ár meg a hullám a menetelő csónakokat szét nem veri a szélrózsa különböző irányába, addig a hadihajókon szokásos rend és fegyelem meg nem szünik. Sőt tekintettel a kiváltságos helyzetre, kiváltságos törvények lépnek jogerőre, melyek az *egyes* csónakokra nézve is érvényben maradnak mindaddig, mig a csónakot megmenti valamelyik hajó, vagy a mig az Oczeán megkapja a maga áldozatait.

Csaknem ilyen modorban vannak felszerelve a csónakok is, ha nagyobbszabásu csónak-expedicziók tartatnak békében vagy háboru idején.

A különbség csak az, hogy ily esetekben nagyobb figyelmet fordítanak a csónakok harczi felszerelésére. Az első segélynyujtásra is nagyobb sulyt fektetnek. Erre a czélra egy külön csónak, az ugynevezett »egészségügyi csónak« szolgál, melynek a megismerhető jele az orrán lengő vöröskeresztes genfi lobogó. Fel van szerelve kötő- és müszerekkel; a legénysége pedig az ápolásra és az első segélynyujtásra begyakorolt matrózokból áll.

Megjegyzendő azonban, hogy ugy itt, a többi csónakokban, valamint a hajón is, minden altiszt kötőszerekkel el van látva. És miután az első segély nyujtásában a hajóorvostól oktatást nyernek, ép ugy mint a kadettek és főtisztek, azt sikerrel is tudják alkalmazni.

Azokon a kisebb hajókon, a melyekre nincsen orvos kirendelve, mint például a torpedó-naszádokon és kisebb torpedó-naszádokon, egy kitünően képzett egészségügyi altiszt látja el a sebesülteket és hirtelen megbetegülőket az első segélylyel.

A matrózok élelmezése kitünő, egészséges és tartalomdus. A ruházatra szintén nagyon figyelnek. Ép oly czélszerüen vannak öltözve a tropusok ellankasztó, tikkasztó forróságában, a minő alkalomszerüen vannak felruházva a Bóra dermesztően hideg szelében; a nélkül azonban, hogy a rendkivül nehéz szolgálathoz szükséges testedzést egy perczre is szem elől vesztenék.

A test edzése mellett gondosan apolják hadihajóinkon a szellemi és lelki egészséget is. A kemény munkával elfoglalt legénység annak idején megkapja az ő egyéniségéhez mért szellemi táplálékot és gyönyörüséget is. Tréfás játékok, erősen füszerezve matróz-viczczekkel és a mulattató olvasmányok közös felolvasása nagy mértékben egyensulyozzák a hetekig tartó oczeáni utak lélek- és szellemölő unalmát.

A tisztikar részéről kivétel nélkül gondos és igazságos bánásmódban részesülnek, a minthogy az egy ilyen szük helyre összeszoritott és annyi veszélyes küzdelmeknek kitett nagy családhoz illik. A tölebbvalók részéről tanusitott bánásmód, egyfelől a kérlelhetetlen szigoru fegyelem és igazságos büntetés, másfelől pedig a csaknem bajtársiasnak mondható szivesség és meleg hang nemcsak dusan kárpótol az előbbiekért, de egyszersmind buzdit és biztat a további nehéz munkára és küzdelmekre. Ez rávezeti és megszoktatja az embert az egymás közti barátságos együttélésre és megtanulja belőle azt a nemes irányu törekvést, hogy mindnyájan egyért, egy mindnyájáért és valamennyien együtt a hazáért, a királyért!

II. RÉSZ.

ÁZSIA KÖRÜL.

INDULÁS.

I.

Változatosság. — A Narentán. — Unalom és vágyak. — Sürgöny! — A szárazon. — Az Archiduchessa Carlottán. — Towuhabohu.

Ha igaz ama közmondás, hogy „változatosság az élet gyönyöre“ — ugy a tengerész élete lenne a leggyöngyebb élet, miután tagadhatatlanul ez a leggazdagabb a változatosságban.

De hogy miben áll ez a változatosság, erről a jó öreg Bias megfeledkezett egy kissé bővebben nyilatkozni. Azt hiszem, hogy ha nehány évet töltött volna el valamelyik haditengerészetnél, ugy az itt tapasztalt élményeit, bizonyára mint „kivételt“ függesztette volna oda felállitott szabályához.

Hoszu hónapokat tölteni el egy parányi kis vitorlás-shooner kényelmetlen apró kis kabinjaiban, örökös vitorla-manöverjeivel, meghimbálva és megczibálva a csak egy kissé haragos szélrohamtól is, a Bóra alatt örökké dideregve, a Sirocconál a bőrig átázva és a melancholiáig deprimálva, — és erről közvetlenül áthelyezve lenni egy pánczél-cassemattos vaskolosszra, a viz szine alatt fekvő sötét, dohos kabinjaival, hatalmas ágyuival és a siketitő, idegessé tevő zajjal, dübörgéssel, kürtharsogással, melyekkel a gyakorlatok szoros kapcsolatban állanak — ez határozottan változatosság. A pánczélkolosszról áthelyeztetni egy kiérdemült vén fregattra, a melynek korhadt a gerendázata, — a vén fahajóknak annyira karakterisztikus, nyomasztó illatával, csökönyös himbálózásával és az arányokhoz mérten tulságosan nagy számu legénységével — ez a második változatosság.

A vén fregattra következett a vénebb kikötői őrhajó, a tantalusi kinoknak eme aczélba ójtott megtestesülése. Hónapokig fekszik e hajó a kikötőnek ugyanegy pontján elhorgonyozva és hónapokig látja, meg hallja az ember a kikötő zajos, élénk és mozgalmas életét, a nélkül, hogy tény-

leg részt vehetne benne, miután a szolgálati viszonyok drákói szigora odaköti a hajóhoz a késő délutánig, és 2—3-szor hetenkint egész napra az ugynevezett inspekcziós szolgálatra.

Mikor már éppen elég volt az unalomból és egyhanguságból, következett ismét egy vitorlás korvetta; ezt felváltotta egy ágyu-naszád, aztán megint egy pánczéltorony hajó; befejezésül egy terpedó-üző és záradékul — hogy a változatosság teljes legyen, megint egy ágyu-naszád, gyenge

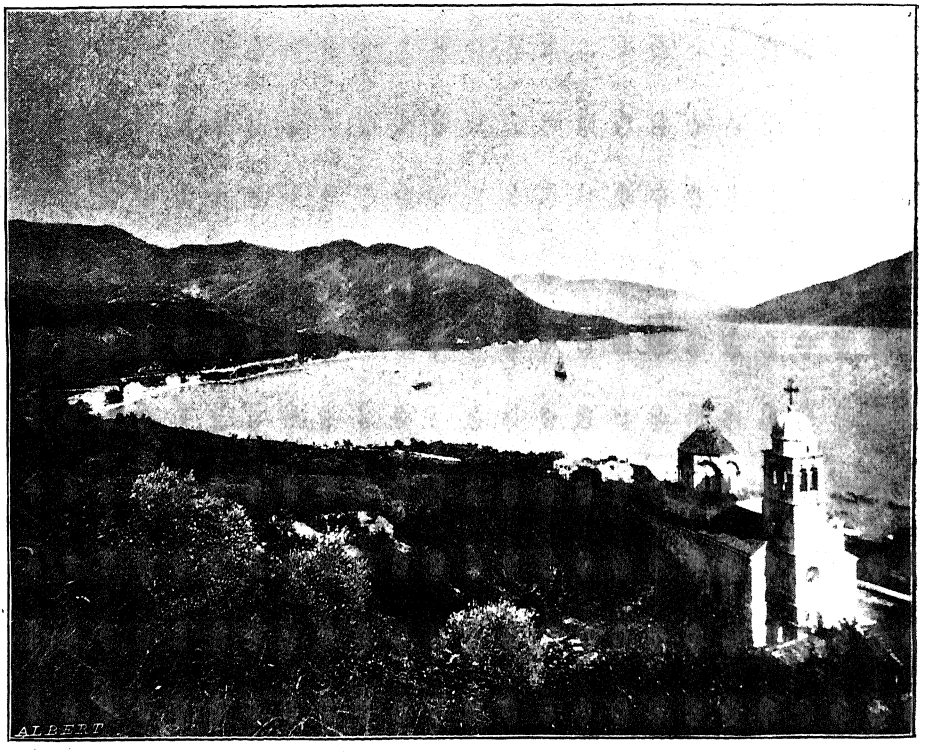

A „Narenta“ ágyunaszád Meliniében.

vitorlázattal, rozzant kazánokkal, ókori gépezetével, mint „állomáshajó“ déli Dalmácziának a legdélibb pontján, egy Istentől-embertől elhagyott unalmas fészekben.

Tiz hosszu hónapnak ólomlábon járó napjait töltöttem el eme hajón, a Narentán, mely tulajdonképeni missziójával, — mint „állomási őrhajó“ a Krivoscsia és Montenegro összeszögelésénél — egészen ellenkezőleg, havonként 14, sőt 20 napot künn töltött a sik tengeren, minden czél és minden ok nélkül, csupán azért, hogy a nyilt tengeren legyen.

Ő felsége «Zrinyi» corvettjének

tisztikara.

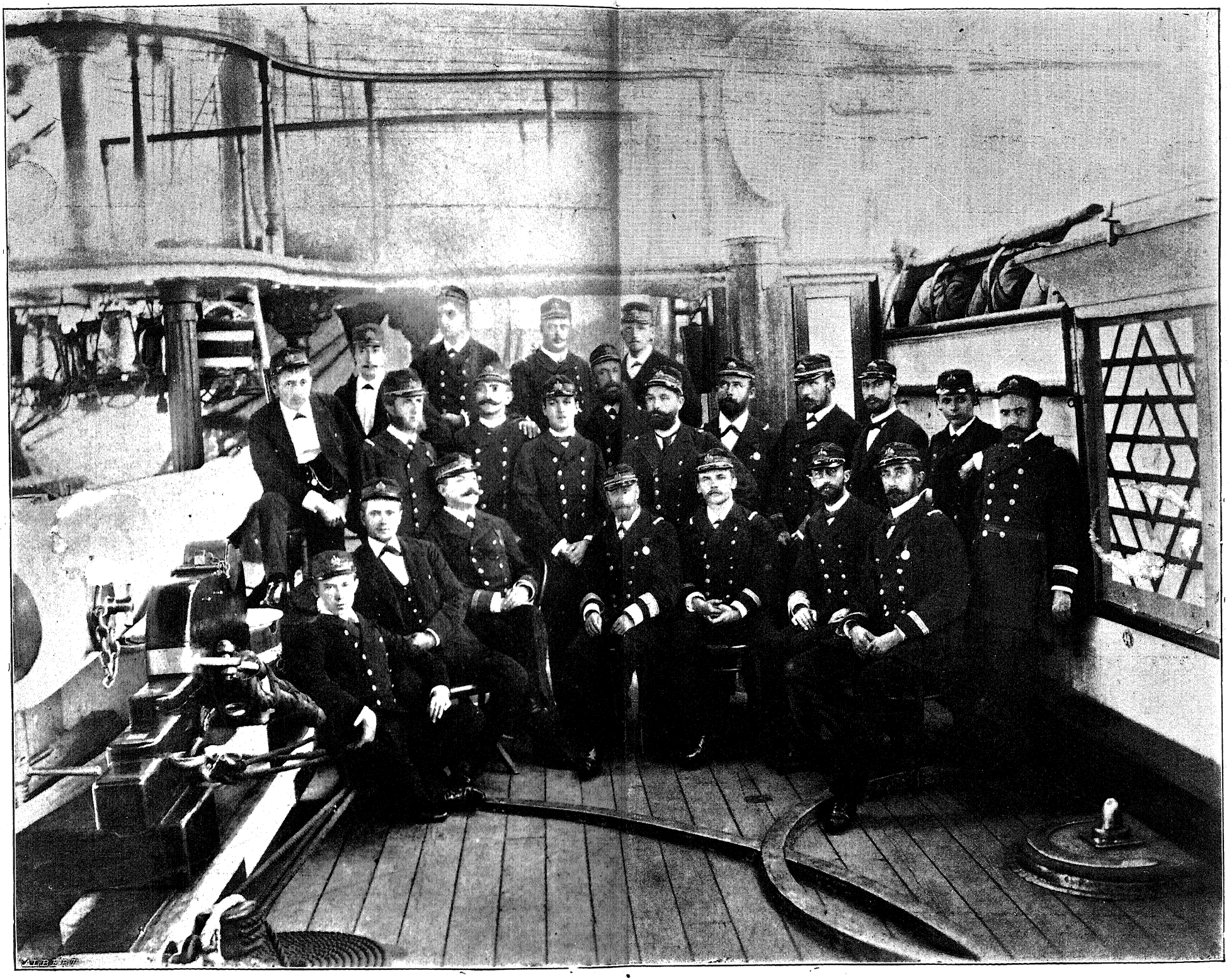

Ő felsége „Zrinyi“ corvettjének tisztikara.

Idegen kikötőt ritkán érintettünk és ha a 14—20 napi pensumot levitorláztuk, vagy pedig ha egy nehéz vihar menekülésre kényszeritett, idő előtt visszatérhettünk a kedves kikötőbe, a melyben legnagyobb gyönyörüségünkre néha oly erős hullámjárást találtunk, hogy csak halálmegvetéssel lehetett a hajóról partra szállani, ama vagyravágyó czéllal, hogy nehány órát a — szárazföldön töltsünk.

Mig mi e lélekölő unalomban és egyhanguságban töltöttük napjainkat, azalatt több hajónk indult szép és érdekes vállalatokra; a Fasana a föld körül, a Saida Észak- és Délamerikába, az Albatros Nyugat-Indiába stb. Mind e hireket a legnagyobb rezignáczióval fogadtuk, és ez volt a legokosabb, a mit tehettünk.

Egy alkalommal hirt kaptunk felülről, a főhadi kikötőből, hogy a *Zrinyi korvetta* fölszereltetik és tavasz elején egy hosszabb expediczióra indul, melynek tartama alatt Khina főbb folyóinak parti városait, továbbá az „elzárt országot" (Coreát), Japánt stb. fogja meglátogatni.

Reánk, szegény „gályarabokra", a mint magunkat elneveztük, épen oly benyomást okozott e hir, mint a minőt az elhagyott árva érezhet, ha látja a más boldogságát, mert mindazon utazások között, melyeket haditengerészetünk hajói tesznek, a kelet-ázsiaiak határozottan a legérdekesebbek és ennélfogva a legkivánatosabbak is.

Nem csoda tehát, ha önkénytelenül támadt bennünk a gondolat és a titkos vágy, a Zrinyire juthatni.

Tudva azt, hogy a Narentáról 12 hó letelte előtt egyikünk sem lesz felváltva, nem is lehetett reményünk a *Zrinyire* áthelyeztetni, és igy megelégedtünk azzal, hogy képzeletben kifestettük magunknak a boldog „Zrinyi"-isták szép és érdekes utját, mig végre vigaszt találtunk abban, hogy majd felvirul a mi csillagunk is. Egyelőre azonban megelégedtem volna azzal, ha legalább bucsut vettem volna a *Narentától* és nehány hónapot a szárazföldön tölthettem volna.

Már régen megfeledkeztünk a Zrinyiről, Khináról, Japánról, meg a szárazföldi élet reményéről, midőn egy este a parancsnoksághoz czimzett sürgöny vétele után a parancsnok magához hivat és tudatja velem, hogy a legközelebbi postahajóval indulnom kell Polába, miután a Zrinyire vagyok rendelve!

Leirhatatlan meglepetést okozott nekem e nem remélt hir. Gyermekkori álmaimat, ifjukori ideáljaimat láttam hirtelen megvalósulni a parancsnok e nehány szavában. Örömtől sugárzó arczczal tértem vissza kis carrénkba, közölve társaimmal a sürgöny tartalmát.

Hamarjában nem tudva, hogy mihez fogjak előbb, legczélszerübbnek tartottam leülni és tervezgetni. Azonban tudvalevő dolog, hogy száraz

torokkal nem igen megy a tervezgetés, meg az is, hogy nem jó egyedül tervezgetni, tehát néhány percz mulva már az asztalon állott egy nehány üveg szicziliai, mely édes nedü mellett „eltervezgettünk“ és elbucsuzgattunk reggelig.

Harmadnapra megérkezett az én felváltóm — helyesebben megváltóm és én még az nap elhagyva a Narentát, beköltöztem a szomszéd kis városkába, Castel-Nuovóba, a hol még néhány napig várakozván a leg-

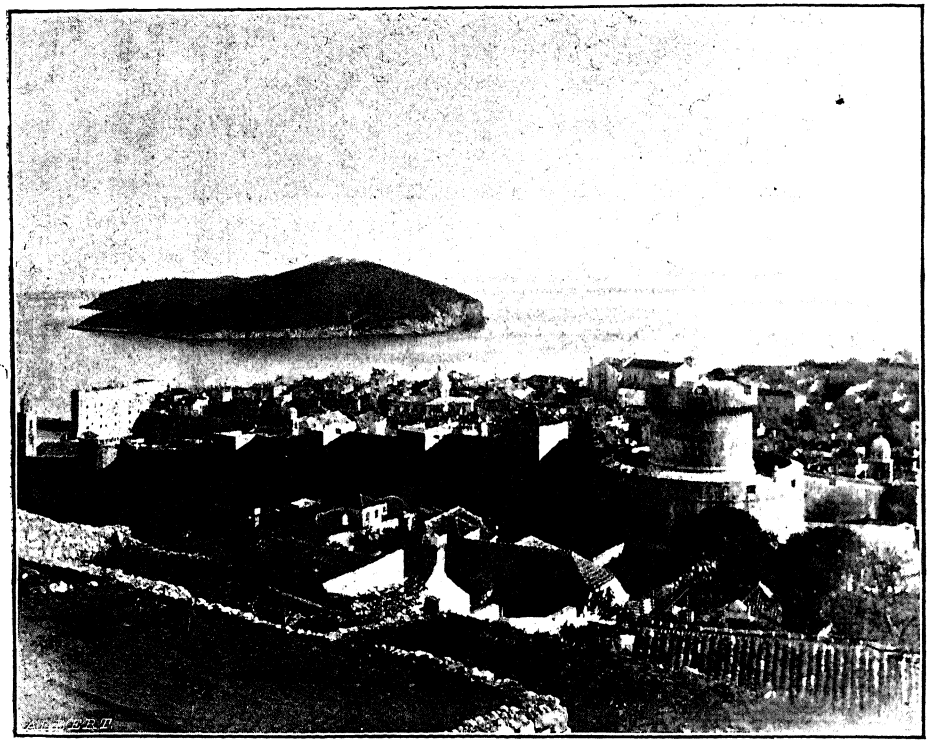

Raguza és Larcoma szigete.

közelebb induló postahajóra, végre élvezhettem azt, a mi után már évek óta hasztalan vágytam a — szabadságot.

Leirthatatlan édes érzés az, évek után először élvezni az abszolut, a tökéletesen független szabadságot. Minő boldogság volt az, künn járni a szárazföldön, minden czél, minden terv nélkül, nem kötve időhöz és szolgálathoz, csak járni, sétálni; a könnyü kedély következtében megbámulni minden csekélységet, örömöt találni minden csekélységben, látni magam előtt embereket, a kik nem matrózok, hallani zajt, a mi nem

vezényszó és kürtharsogás, látni fákat, a meylek nem árboczok. Hát még az első est milyen szép volt! Hazamehettem a nélkül, hogy előbb egy félórai utat kellett volna megtennem egy csónakban álmukból felzavart, gépiesen, kedvetlenül evező matrózokkal. Az alacsony, sötét és dohos kis kabin helyett tágas szép szoba várt reám széles, *egyenesen* fekvő ágygyal. A fedélzeten dübörgő legénység lármája helyett templomi csend; reggel pedig a harsogó reveille helyett a háziasszony szerény kérdése: „commanda signore il suo caffe?"

Évekig kell mindezt nélkülözni, hogy az ember ily csekélységekben, ilyen mindennapi apróságokban örömet és gyönyört találjon.

Nem kevésbbé élvezetes volt az ut Castelnuovotól Poláig a kényelmesen és szépen berendezett „Arciduchessa Carlottá"-n, az Adriát járó személyhajók legnagyobbikján. Megszokva a Narentán az öt lépésből álló sétát, (a kisebbszerü hajóinkon a fel s alá járkálást ugy nevezik: Fare quattro passi, azaz 4 lépést csinálni, mert többet tenni nem lehet), élvezettel jártam végig a „Carlotta" széles és hosszu fedélzetét, társalogva és csevegve a többi utasokkal.

Tudvalévő dolog, hogy sehol és semminemü viszonyok között nem köthető oly könnyen ismeretség, mint éppen a hajókon. A legérdekesebb társalgás is ritkán tart azonban tovább a szép időnél és a sima tengernél. Ugy történt most is. Délelőtt ragyogó napsugárnál tükörsima tengeren vig csevegés, nevetgélés uralkodott az egész hajón, mig egyszerre, a nélkül, hogy megjelent volna a láthatáron ama bizonyos és kivétel nélkül minden tengeri regényben (még pedig legtöbbnyire tengeren sohasem járt irók által) leirt „fehér felhőcske", a sima felületen megjelent redőcskék „toronymagas" hullámokká nőttek fel és egyszerre csak ott állottam a fedélzeten, teljesen egyedül. Az előbbi még oly „talajbiztos" tengeri „gigerlik és gigerlinék" pedig lenn fetrengve szük kis kabinjaikban, kékes ajkaikon a tengeri betegségnél oly jellegző görcsös mosollyal, sáppadt arczukon a gyöngyöző hideg verejtékkel, áldozták a tengernek azt, a mi a tengeré. Én pedig félig-meddig örvendve a felett, hogy háboritatlanul szőhetem terveimet, vigan tovább szittam szivaromat és gyönyörködtem a magasan járó hullámokban, melyek gyorsan röpitettek bennünket fel Polába.

Polába érkeztemkor eljárva a szokásos és előirt jelentkezéseket, természetesen legfőbb törekvésem abban állott, hogy a Zrinyi elindulása előtt néhány napi szabadságot eszközöljek ki magamnak, a mely törekvésem, tekintetbe véve a több évig tartó életet a különböző hajókon, másrészt, pedig a közvetlen előttem álló hosszu ideig tartó missziót, nemcsak jogos, de rendkivüli mértékben szükséges is volt. Sajnos, minden törekvésem,

minden kérésem eredmény nélkül maradt. A Zrinyi indulása május elsejére volt kitüzve és igy csakugyan teljes lehetetlen volt csak néhány napra is távoznom.

Egy ily okadatolt kérés megtagadásából következtetve, azt hittem, hogy a Zrinyi már valószinüleg tökéletesen fel van szerelve és indulásra készen áll a kikötőben. Legnagyobb bámulatomra azonban a felszerelt

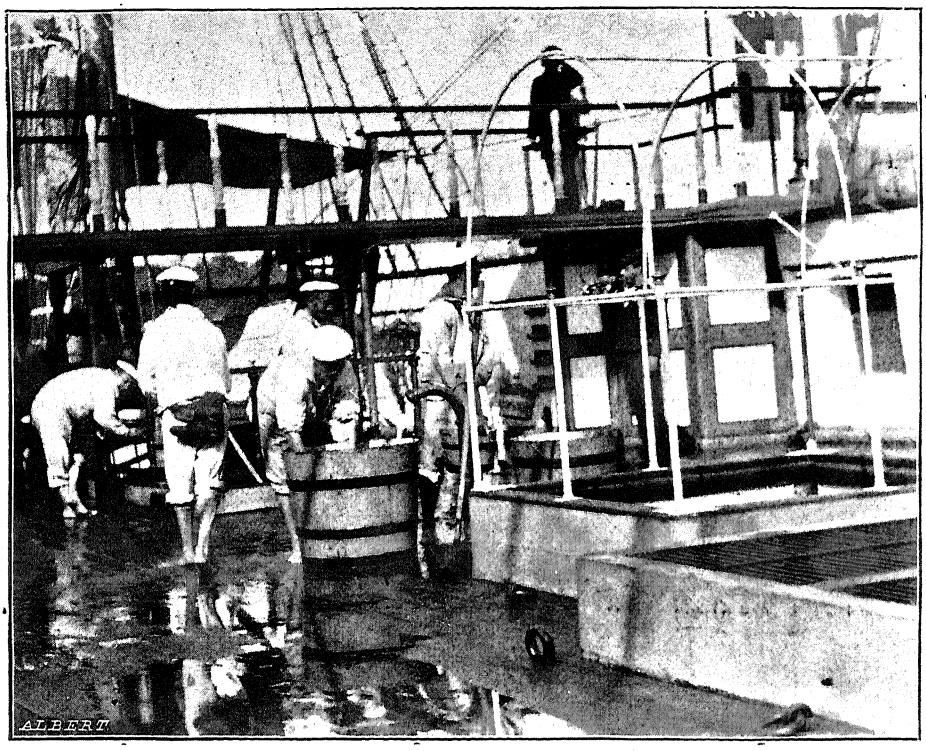

A lobogó felvonása reggel.

hajó helyett nem találtam egyebet a kikötőnek egyik félreeső zugában, mint az üres hajótestet, meztelen ágyuival és csonka árbocztörzseivel.

— Hiszen a mig ez a hajó fel lesz szerelve és ellátva mindazzal, a mi egy, a tropusok alá induló hajóra okvetlenül szükséges — jegyzém meg a hajón talált „első tisztnek“ — addig hetek is eltelnek. Hát hogy ne mehetnék haza vagy öt napra?

— Ugy-e? — volt a válasz, — *hetek?* Én meg azt mondom, hogy *napok*. Hanyadika van ma?

— Április 20-ika.

— No jó, április 27-én a tisztikar és a legénység átszáll a tökéletesen felszerelt hajóra és május 1-én indulunk. Nos, mit mond hozzá?

Nem mondtam persze semmit.

És az a hajó, melyből 20-án nem létezett egyéb, mint a csupasz test, hét nap lefolyása alatt fel lőn szerelve, ellátva és megrakva *mindazzal, a mi egy, a tropusok alá induló hajóra okvetlenül szükséges.*

Hogy miben áll egy hadihajó felszerelése és mik azok a magával viendő szükséges tárgyak, azt elképzelni nehéz, de leirni teljes tehetetlen.

Legelőször jön a rendkivül komplikált vitorlahálózat óriási árboczsudaraival és vitorlarudjaival, kötélzetével, melyek némelyike száz méter hosszu és karvastagságu, számra nézve pedig több száz darabra rug; az óriás nagyságu nehéz vitorlák, melyek területre akkorák, mint egy erdélyi birtok.

Ezután jön az ágyuk felszerelése, a nagymennyiségü lőporral és különféle lövegekkel. A navigáczióhoz, (a tulajdonképeni hajóvezetéshez) szükséges komplikált és drága müszerek, mint pl. a kompaszok, sextansok, kronométerek, mélység- és gyorsaságmérők, a térképek. A kórház felszerelése száz meg száz apróságaival, müszereivel, temérdek ágy- és fehérnemüjével; nem felejtve el a szárazföldi manövereknél szükségelt hordágyakat, tábori kellékeket sem. Továbbá a mintaszerüen berendezett gyógyszertár. A gépek felszerelése, nem is emlitve, a több száz tonna szenet, olajat stb. A carrék butorzata a parancsnok, a tisztikar és a kadettek számára; a kabinok berendezése. Ezután jönnek az óriási számu porczellánedények, bőven gondoskodva a viharos tengerjárásnál előforduló nagyszámu eltörésekre, az idegen kikötőkben adandó meghivásokra meg a hajóinasok rosszakaratára. — A 300-nál több függőágy összes készülékeivel: ruházat a legénység számára, még pedig téli és nyári öltönyök, a tropusokra szánt ruha, parádés és dolgozó öltöny. Még nem vagyunk készen, mert jönnek továbbá a konyhaedények; ugyancsak edények, evőeszközök a nagyszámu legénység számára. Ezután jönnek a hajóácsok, asztalosok, vitorlamesterek, szabó, suszter és puskamüves müszerei és anyagai. Élelmi szerek; ezek némelyike csaknem egy egész évre számitva az összes legénység számára, mint pl. több száz láda kétszersült, temérdek sajt, kávé, tea, czukor, tésztanemü, (makkaroni, tarhonya stb.) 30—40 hordó besózott hus, több száz doboz hus- és zöldség-konserv; nehány száz hektoliter bor, rum, olaj, eczet, só, bors. Asztali és drága borok, különböző pezsgők, néhány ezer üveg sör, liqueurök, finomabb konzervek a tisztikar számára. A több száz kötetre menő kajókönyvtár pedig ép oly fontos, mint az irás és olvasás mysteriumaival még meg nem ismerkedett legénység számára behajózott papir és iron; mindez persze

halomszámra. Last not least: sok ezer szivar, czigaretta, néhány mázsa dohány a legénységnek és tiszteknek.

És mind e temérdek, heterogen tárgy és anyag egy kifürkészhetlen chaosban hever a fedélzeten. A hajó egyik oldalán koromfekete cyclopsok — a fütőlegénység — kézről-kézre dobják a téglaalakulag vágott széndarabokat, melyek látszólag kifogyhatlan mennyiségben vannak felhalmozva a hajóhoz kötött uszóraktárban (szénpenichekben). A másik oldalon a lőport szállitják be, rendkivül szigoru elővigyázattal. Elől a kórház számára jött tárgyak lebegnek a csigákkal vont köteleken, hátul a száz meg száz láda élelmiszereket, ruházatot vontatják fel. Az árboczokon a kötélzet rendbehozatalával foglalkozik egy néhány tuczat matróz, lenn a korridorban és a gépezetnél száz munkás kalapál, csörömpöl, fürészel, fur, farag és reszel. A hajó körül temérdek csónak és gőzbárka hoz, viszen, emel vitorlákat, horgonyláncokat, élelmiszereket, „commissiókat", látogatókat, müszereket, szenet és hordágyakat, sürgönyöket (bucsuszavak hazulról) — szóval egy leirhatatlan és elképzelhetetlen Towuhabohu! A kinek benne kellett lennie e zürzavarban, annak még késő éjjel, álmában is a fejében zugtak és zajongtak a nap folyamán felvett benyomások.

II.

Készen. — Bucsuzás. — Indulás. — Fehér kendő a Fort-Moussilon. — Az „Uhu“ bucsuja. — Ismerkedés a Zrinyivel. — A Zrinyi utja. — Ellenkező szelek — Találkozás az Aurorával. — Bucsu Európától. — Megérkezés.

Daczára a felsorolhatlan nagyszámu nehézségeknek, melyekkel legelső sorban, sőt csaknem kizárólag a már fentebb emlitett „első tisztnek“ (a parancsnok után következő legidősebb tiszt, ki a hajó belső szolgálatát vezeti) kellett megküzdenie, minden a kitüzött programmhoz hiven történt meg. A kijelölt napon a legénység és a tisztikar hajóra szállt: egy-két nappal később a kikötői tengernagy, — ki a szokásos szemlét megtartani és egyszersmind a hajót a parancsnoknak ünnepélyesen átadni jött a hajóra — mindent a legszebb rendben és kifogástalanul talált és igy a május elsejére kitüzött indulásban mi sem akadályozott többé.

Előbb azonban még egy kis proczedurán, helyesebben egy telivér tengerész-murin kellett magunkat átküzdenünk, a mi ellen különben egyikünknek sem volt kifogása. Tudniillik az indulásunk előtti estén a tengerészeti kaszinóban a távozó „Zrinyi“ tisztikarának tiszteletére megtartatott a szokásos bucsuestély, a mely ünnepély, ama körülménynél fogva, hogy ugyanakkor tartották meg az ujonan előléptettek is a maguk mulatságát, meglehetős zajosan folyt le, mint a hogy egy nagy számu tengerésztiszti gyülekezetben máskép nem is lehet.

Másnap reggel az egyes kabinokból egy kissé még „tegnapi“ arczczal bujtak elő az egyes lakók, nem annyira a bucsuzás nehéz órájáról, mint inkább — Isten tudja mitől megviselve.

Mert csak azt ne higyje valaki, hogy egy ilyen elutazás előtt az emberek nem tesznek egyebet, mint hogy egymás nyakába borulnak, ölelkeznek és ökölnyi könycseppeket hullatnak a bucsuzás keserü fájdalmában és hogy 24 órán keresztül lebegtetik a fehér zsebkendőt. Sőt

nagyon is ellenkezőleg. A minő tökéletes közönynyel hagyja el egy induló vonat az indóházat, ép oly teketória és czeremónia nélkül indulnak a hajók 20—30 ezer mértföldnyi utjaikra a kikötőből. Azok, kik a bucsuestén együtt mulatnak, jóformán azt sem tudják, hogy ül-e köztük valaki, a ki távozik körükből, és ha tulajdon bátyja vagy benső barátja utazik is el 1—2 évre, a saját szolgálati viszonyai nem igen hagynak időt másra gondolni és mással foglalkozni.

Egy alkalommal, majdnem egy évi távollét után érkezve haza Polába, legelső partra szállásom alkalmával találkozom egy „benső czimborával", egy jó barátommal. Persze, ugy üdvözöltem, mint a hogy egy évi hosszu tengeri utazás után az ember az itthon maradottat üdvözölni szokta. A bensőbb czimbora azonban a legkevésbbé sem mutatva holmi tulságos örömteljes meglepetést, egykedvüen kérdi:

— Honnan jösz ilyen korán reggel?

— A „Frundsbergről".

— És hol jártatok?

— Észak-Afrikában, Nyugat-Ázsiában stb.

— Ugy? Hát azért nem láttalak már vagy 2 hét óta!...

De maga a távozó sem érez holmi szivfájdalmakat, vagy más ehhez hasonló furcsaságokat. Könnyü kedélylyel, könnyü szivvel, gond és bu nélkül megy neki a nagy világnak, hiszen bárhova jön, bármerre jár, szivesen látják mindenütt. Bármely világrészbe jusson, mindig a hazai talajon van, mert a hajónak minden egyes deszkadarabja egy talpalatnyi talajt képez a távol haza drága földjéből.

A kitüzött programmhoz hiven május elsején pontban 10 órakor csendült meg hajónkon először a gőzcsengettyü jelzése: „Lassan előre." A következő perczben lassu méltósággal indult meg a büszke korvetta hosszu utjára, egyelőre azonban ügyes manöverrel kikerülve a kikötőben szanaszét elhorgonyzott páncélosokat és testvérhajókat, óvatosan távol tartva magától mindennemü „gyöngéd" érintkezéstől. A kikötői őrhajó közelébe érve, — a melynek előárboczán a kikötői tengernagy lobogója leng — a *Zrinyi* legénysége a kötélhágcsókra kuszott és ott pyramisalakulag sorakozva, háromszoros hangos hurrah-val köszöntötték a lobogót, melyet az őrhajó legénysége ugyanily módon viszonzott.

Rövid félóra mulva künn voltunk a kikötőből. A kikötőnek végpontjáról, egy, a tengerbe mélyen benyuló földnyelvről, egy fehér kendő lobogott felénk. Egy fiatal karcsu hölgy egy idősebb és kevésbbé karcsu hölgyre borulva zokogott a parton hevesen lobogtatva kezével a fehér keszkenőt. Ugyanekkor a hajóhidon álló őrtiszt szemében is megjelent egy könnycsepp. Ő volt köztünk, a parancsnok kivételével, az egyedüli

nős ember és a parton lengő fehér keszkenő neki intett utolsó Istenhozzádot. Alig nehány heti házasság után, még a mézes hetek gyönyörében rántotta ki szegényt a nem remélt parancs. Mint őrtisztnek, a parancsnoki hidon még az a vigasza sem maradt a jámbornak, hogy legalább viszonozhatta volna a bucsuköszöntést. De megtettük helyette mi többiek. Ekkor éreztem életemben először, hogy csupán mozdulattal és taglejtéssel szivből és lélekből lehet beszélni. Mindnyájan őszintén, szivből és megindultan lobogtattuk kendőnket a ránk nézve idegen nő felé.

Még a hazai kikötő viruló zöld halmainak láttávolában találkoztunk nemeslelkü és lovagias királyunkról elnevezett „Ferencz József" páncélhajóval. A hatalmas, impozáns külsejü kolosszus haditengerészetünknek akkor legifjabb „gyermeke", próbafutásait tartotta a tengerparton felállitott mértföld-oszlopok között. A 19 mértföldnyi gyorsasággal száguldó hajó zugva és zihálva rohant végig közvetlen közelünkben, aczélsarkantyus orrával több méternyi magasságra verve fel a tajtékzó fehér hullámokat. A legénység pedig a tisztikarral együtt a hajóhidon és mellvédeken csoportosulva, lelkes „hurrah"-kal üdvözölte a távozó Zrinyit, a melyeket természetesen ez utóbbinak legénysége és tisztikara nem hagyott válasz nélkül.

Kellemesen komikus hatást gyakorolt reánk, a mint nehány perczczel később a tovavágtató kolosszus után, egy parányi kis ágyunaszád, a szintén próbagyakorlatait tartó „Uhu" vágtatott utánunk és közelünkbe érve az „összes" legénység és az „összes" tisztikar, sapkájukat lebegtetve, háromszoros hurah-kal köszöntött bennünket. Az „Uhu" „összes" tisztikara és legénysége áll t. i. 2 tisztből és a tüzérekkel, gépészekkel egyetemben *6 szál emberből*. Mindazonáltal szivesen és jóizüt nevetve viszonoztuk a parányi kis bajtárs szives bucsuzását.

Két óra lefolyása alatt kiértünk az isztriai partok lankás halmainak láttávolából, és ott lebegtünk a sik tengeren egyedül és hosszu időre tökéletesen önmagunkra hagyatva. A szó legszorosabb értelmében „előttünk a küzdés, előttünk a pálya". De erős volt a hitünk, tántorithatlan a bizalmunk, hogy derék, büszke korvettánk bizton megállja azt.

Nagy és nehéz feladatunknak már tulajdonképeni kezdete a legkedvezőbb auspiciumok által lőn kisérve. T. i. felsőbb rendelet következtében csaknem az egész utat kizárólag vitorlával kellett megtennünk és csak elhárithatlan szükség esetén, vagy pedig a kikötők érintése alkalmával volt szabad a gépeket igénybe venni. Természetesen örömmel fogadtuk az állhatatosnak igérkező észak-nyugati Bórát, mely tekintettel a mi délnyugati utirányunkra, alkalmasabb nem is lehetett volna. A gépeket beszüntették, a vitorlák felvonattak és mélyen oldalt fektetve, azok-

nak nyomása alatt, óriás hattyuként lebegett tova a Zrinyi a sötétkék viztükrön.

Nem lesz talán érdektelen ez alkalommal egy kissé bővebben megismerkedni a Zrinyivel és a hajó beosztásával. Az 1871-ben vizrebocsátott vasból épült hajó 60 méter hosszu és 10 méter széles, 5 méter mélységü viz alatti részével 1340 tonna vizet nyom ki helyéből. Három árbocza, melyek közül a középső, az ugynevezett nagy árbocz 30 méter magas, összesen 1650 □-méternyi vitorlaterülettel van ellátva. Nem egészen modern alkotásu gépezete 1000 inditó- és 230 tényleges lóerővel bir, melynek segitségével óránként 10 mértföldet képes megtenni. Valamennyi ágyuja a fedélzeten van elhelyezve és pedig 4 darab 15 cm. Wahrendorf; 2 darab 7 czentiméteres Krupp és 2 darab Mitrailleuse.*

A legénység, beleszámitva mintegy 30 magasabb és alsóbbrangu altisztet, 231 emberből állott. Élelmezéssel 3 hónapra voltunk ellátva, egyes tárgyakkal azonban, mint pl. italokkal, conservekkel egy egész évre. Ivóvizet csupán 30 napnyi időtartamra lehetett felvenni; jóformán azonban ez is felesleges volt, miután a desztilláló gépek segélyével édes vizzel bármely körülmények között bőven elláthattuk magunkat a tenger vizéből.

A tartósnak igérkező északnyugati szél az Adrián uralkodó csalfa szelek szokásához hiven csakhamar cserben hagyott bennünket és ideoda ugrálva, folyton irányt változtatva, nemsokára tökéletesen „strikeolt". A még előbb duzzadó vitorlák most lomhán lógtak alá rudjaikról és a mindinkább csendesülő hullámjárás pedig jóelőre elárulta a bekövetkező tökéletes szélcsendet. Más viszonyok között a hajóparancsnok nem tehetett volna egyebet, mint nyugodtan és türelemmel vesztegelni és megvárni a bármely irányból jövő szelet, hogy csakis *ennek segitségével* folytathassa utját. Most azonban egy fél napot sem volt szabad vesztenie, hanem bárminő körülmények között utját haladéktalanul folytatnia kellett. E körülménynek köszönhettük, hogy egy óra lefolyása után már éreztük

---

* A tisztikar következőleg volt összeállitva: Khittel Vladimir fregatt-kapitány (= alezredes) mint parancsnok; elisenaui lovag Mauler József sorhajóhadnagy (= 1. oszt. százados) mint „első tiszt" = Gesammt-Detail-Officier; Morelli Albert sorhajóhadnagy tüzértiszt; pecinei lovag Cosuliech Henrik sorh.-hadn. manövertiszt; lovag Friedenfels Ede sorhajóhadnagy irási munkálatokra, mint adjutáns a parancsnokhoz beosztva; br. Eiselsberg Vilmos sorhajózászlós (= főhadnagy) másodtüzértiszt; Lengnick Arthur sorhajózászlós navigatio tiszt; Hansa Oszkár sorhajózászlós, mint 2-ik manövertiszt; dr. Gáspár Ferencz fregatt-orvos, mint hajó-orvosfőnök; Dollinar Bartholo, tengerészbiztos (számtiszt); Brabletz Vilmos vezérgépész; Fuchs Károly és Margetich Károly másodgépészek; továbbá a következő tengerész-kadettek: Buchmayer W., Budik F., Laurin J., gróf Hartig, Schoepflin L. és Vita Rudolf.

talpunk alatt a fütött gépek feszitő remegését és csakhamar folytattuk utunkat öntudatosan és önállólag, mit sem törődve „Szél uram" szeszélyeivel.

Helyén valónak találom itt megemliteni, hogy miért volt ezuttal a Zrinyi utja oly sürgős, hogy még egy-két napi szélcsendet is tekintetbe kellett vennünk.

Utunk végczélja az egyelőre kitüzött programm szerint a veszélyeiről hires khinai vizeken volt megállapitva. A Sárga tengeren, egyáltalában végig a khinai partokon, tudvalevőleg, egész éven át meglehetős szabályossággal két különböző irányu szél uralkodik, mindegyik egy féléven keresztül. Julius elejétől deczember végéig a délnyugati Moriszun, a mely deczember végén megfordul és ugyanannyi időig tart északkeleti iránynyal. Minél tovább tart az egyik vagy másik épen uralkodó szél, azaz minél idősebb, annál gyakoriabbak a Tayfunok, a hajósok eme legrettenetesebb réme és számtalan esetben halálos veszedelme. Ez okból kellett tehát a Zrinyinek szükség esetén az Indiai-Oczeán eléréséig akár az egész utat teljes gőzerővel tennie, hogy meglehetős korán, tehát még juliusban érje el a khinai vizeket és ott elvégezve misszióját, egyszersmind kikerülve a hovatovább gyakoriabbá váló Tayfunokat, az ujirányu szélnek beálltával, most már az északnyugatival kezdje meg hazafelé vezető utját.

Nem kevésbbé fontos „siettetési okot" képezett az Indiai-Oczeánnak mihamarábbi elérése is. Az Adentől Singapureig terjedő 4900 mértföldnyi utnak gőzzel való megtevésére a Zrinyihez hasonló hadihajó nem képes, miután oly óriási uthoz szükségeltető szénkészletet hadi felszerelésénél fogva nem fogadhat magába. Ezt az utat csaknem kizárólagosan vitoriával kellett megtennünk, a mely körülménynél fogva szintén számolnunk kellett a szelekkel, a melyek az Indiai-Oczeánon szintén meglehetős szabályossággal váltakoznak. A mi esetünkben a juniusban uralkodó nyugati szelek vétettek tekintetbe.

Azonban még több mint 2500 mértföldnyi távolságban ezen állhatatosan és kitartóan egy irányból fuvó szelektől, mindjárt utazásunk kezdetén, meglehetősen sokat kellett türnünk az Adria apró-cseprő szeleinek szeszélyeitől. A félnapig tartó szélcsend után ellenkező szél, a Sirocco köszöntött be összes kellemetlenségeivel, a melyek között a főfájás, bágyadtság és tökéletes deprimálás a legcsekélyebbeknek tarthatók.

A mindinkább erősbödő Sirocco ellen hasztalan volt minden elkövetett csillapitási próba, melyek különben a szavahihető fedélzetmester állitása szerint máskor mindig használtak. Igy pl. hasztalan volt a legfiatalabb kadettől „kölcsönkért" 4 krajczárosnak a vizbe dobása a középárbocz csucsáról. (Utólag kisült, hogy a tenger elbüvölésével megbizott

hunczut mali a 4 kros helyett egy régi bakkancssarkot dobott a vizbe, még pedig minden varázsmondás nélkül. A ravasz mali másnap a rapporton meg is büntettetett e turpisságáért.) Ép oly hasztalan volt a szakács által dijtalanul (!) felajánlott hering felakasztása a hajó orrán kiálló csonka rudra. Hiába lógott a jámbor vihartüző hering órákon keresztül; a legsötétebb szerecsenutczai füszerkereskedésre emfékeztető illaton kivül más eredmény nem volt tapasztalható. Persze utólag ismét kisült és persze, hogy ismét a fedélzetmester által, hogy a heringet ajándékozó szakács az átadás pillanatában a — feleségére gondolt! Igy pedig a hering nem

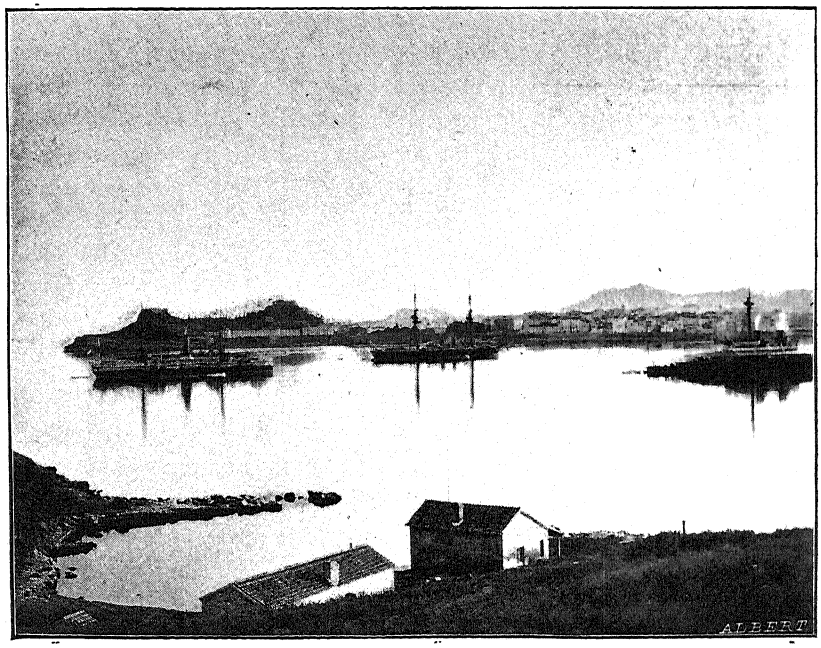

Korfu hadi kikötője

segithet. Ily körülmények között nem csodálható tehát, hogy a gépeknek teljes erővel kellett müködniök, hogy a hatalmas ellenhullámok által képezett akadályt legyőzhessék, a mely erőlködés azonban nem annyira a hajónak, mint inkább szénkészletünknek volt ártalmára. Port-Saidig, a legközelebbi kikötőig, még mintegy 1300 mértföldnyi utunk volt hátra és miután a szénkészleten már ily korán ekkora rést ütött a Sirocco, kénytelenek voltunk egy közelfekvő kikötőbe futni annak kiegészitése végett. A parancsnok választása Korfura esett, a mely választás ellen egyikünknek sem volt kifogása. Hasonló sorsban részesült az angol iskola-hajó,

a „Cruiser", mely vitorla alatt lavirozott fel a mindinkább erősbödő délnyugati szél ellen.

A „szigetek gyöngye", Korfu felé tartva, találkoztunk késő este az „Aurora" korvettával, a *Zrinyi* testvérével, mely Kelet-Afrika és az Indiák partjain tett utjáról tért haza, Pola felé. A honvágytól vontatva, de még erősebben hajtva az Aurorára kedvező Sirocco által, duzzadó vitorlákkal iramlottak el közelünkben. A kölcsönös ismerkedési jelzés váltása után jelző lámpáikkal „szerencsés utazást" kivántak, a mely szivélyes köszöntést hasonló módon viszonoztunk: „boldog hazatérést" kivánva nekik.

Természetesen a tisztikar örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy egy nem remélt kellemes estét töltsön a gyönyörü sziget fővárosában. Az „Esplanade" és a consulunk gyönyörü villája a Castrades-Bay-ben bő alkalmat nyujtottak a szórakozásra.

A provians-mestereknek is alkalma nyilott az élelmi szerek raktárát kissé felfrissiteni; sőt mi több, amint egy tiszttársam naplója mutatja, „a hajó-szakács egy vakmerő kisérlettel próbálkozott meg; t. i. másnap délben egy *eper-crémmel* lepte meg a tiszti asztalt; mindenesetre elismerésre méltó merészség egy oly czéhnek tagjától, mely czéh oly szigoruan ragaszkodik az egyformaság traditiójához, hogy bármilyen, még oly parányi kis eltérés a „mindennapi kenyér" kérdésében valóságos — csodának tekinthető."

A következő reggelen Korfut elhagyva, duzzadó vitorlákkal folytattuk utunkat, miután előbb szivélyes bucsut vettünk a kikötőben horgonyzó „Paralos" görög állomáshajótól. Gyorsan hajtatva egy ezuttal csakugyan kitartó északnyugati szél által, gyors egymásutánban kaptuk láttávolba a jóniai szigeteket. Paxos, Antipaxos, Cephalonia, Zante, felettük az örökké mosolygó görög kék éggel, egymásután tüntek el a végtelen láthatáron, mig végre Cap-Matapannál, Európa legdélibb csucsánál, bucsut vettünk hosszu időre a vén Európától. Nemsokára feltüntek a láthatáron Kréta szigetének égbe meredő, kopár sziklái és még ugyanazon éjjel Gavdo parányi szigetének rendkivül magas világitó fénye. Az egyetlen kopár sziklából álló szigetnek egyik legmagasabb csucsára van épitve a világitó torony, a melynek 20 mrtfdre terjedő forgó fénye ugy tünik fel az első pillanatban, mint egy bolygó csillag, mely hol eltünik, hol ismét felragyog.

E szigetnek déli partjait oldalt kapva a hajó, uj irányba tereltetett, orrával Port-Said, a suezi csatorna bejárata felé irányozva, a hova utazásunk 14-ik napján megérkeztünk

PORT-SAID.

Port-Said.

A kikötő látképe. — A szénváros. — Óriási vám. — Szénberakás. — A város. — Rablás. — Achmet, a polyglott gamin. — A bazárban.

A Fáraók csodaországának csaknem közvetetlen közelében járt már korvettánk, a *Zrinyi*, a mint azt a rendkivüli pontossággal végrehajtott csillagászati számitásaink mutatták, de azért Afrika partjainak még csak a homályos körvonalai sem voltak észrevehetők. Egyrészt azért nem, mert az észak-keleti Afrikának ezen a részén nem is léteznek körvonalak, hanem csak egy végtelen homoksivatag, mely észrevétlenül olvad egybe a tenger hullámaival; másrészt a sürü füstfelhő és kőszénporréteg áthatlan lepelként terült el a két évtized óta a világforgalomban oly nagy jelentőségre emelkedett városka: *Port-Said* felett.

Csak a midőn már egy-két mértföldnyire volt korvettánk a parttól, kezdett a tájkép némileg határozott alakot ölteni. Mindenekelőtt a *hatvan méter magas világitó torony* tünik fel, e bámulatraméltó mestermü, mely óriási méretei ellenére a Menzaleh-tóból kiemelkedő zátonyok süppedő talajára van épitve és a mely hatalmas villamfényével harmincz mértföldnyi távolságra mutatja éjnek idején a Suez-csatorna bejáratához vezető utat. Második sorban az éjjel-nappal szünet nélkül dolgozó és zakatoló rengeteg kotrógépek tünnek elő, a melyekkel a Sámumtól idehajtott homokot süritett levegő segitségével *visszafujják* oda, a honnan jött. Később a kikötőben elhorgonyozott hajók sürü árbocz-erdeje bontakozik ki a szén- és füstfelhőből. Itt-ott a minarettek csucsai, és végre a nehány száz méter hosszu hullámtörő védőgát megkerülése után tárult fel előttünk maga Port-Said, a kelet-ázsiai világforgalom első és fontos kapuja.

Sajátságos benyomást tesz az emberre e városka, mely Afrika végtelen sivatagjának futóhomokjára van épitve, kikötőjében mégis oly élénk

forgalom uralkodik, a melyet könnyen lehet Singapure, Hongkong, vagy San-Francisko kikötőjéhez hasonlitani. Hadihajók közül ott találtuk a „Saaka“ egyptomi corvettát, az angol „Melittát“ és a franczia „Méteort“, a mely hosszu tartózkodás után tért haza Obokból.

Egyáltalában minden hajó, hadihajó épp ugy, mint a gyors-postagőzös vagy teherhajó, Port-Saidban látja el magát kőszénnel és élelmi szerekkel további utjára. Hogy mily óriási szénkészlet fogy itt el egy év alatt, kitünik abból, hogy 24 óra alatt átlag 18—20 hajó érkezik meg

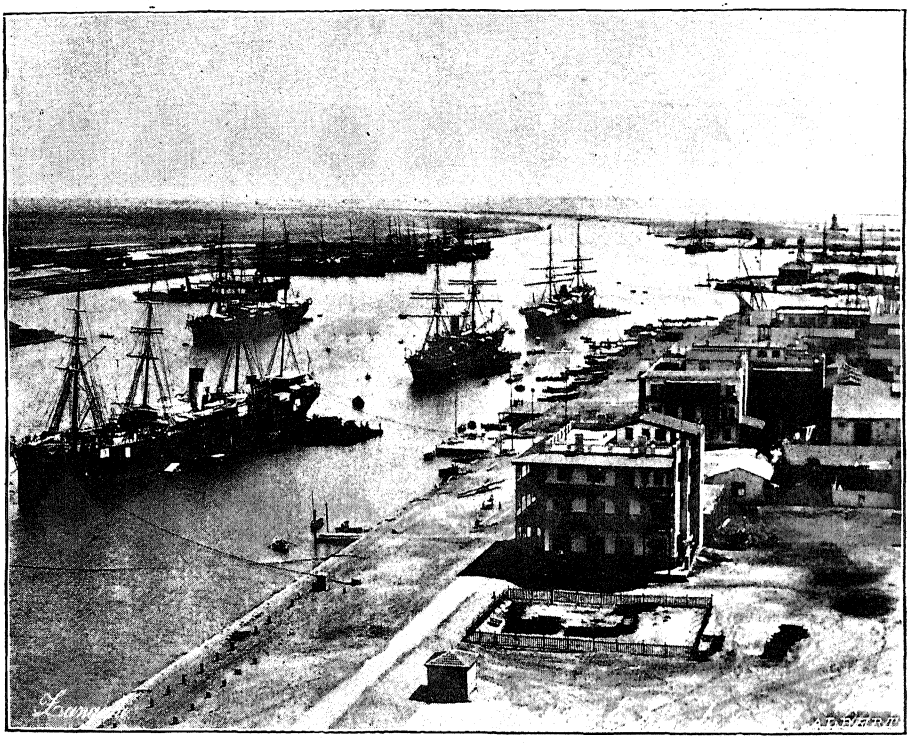

Port-Said kikötője.

Európa és Kelet felől, melyek mind szenet vesznek fel Port-Saidban. Jellemzésül megemlithető, hogy a mult évben több mint 4200 hajó érintette Port-Saidot mintegy *tiz millió* tonna tartalommal. *Hatszáznegyven* hajó hozott csupán kőszenet a szénraktárak számára és ugyanabban az évben *920 ezer* tonna szenet vettek fel az átutazó hajók.

Csak néhány kereskedelmi hajó tesz ez alól kivételt. Ezek tudniillik Európa felől jöve, nem vehetnek fel Port-Saidban szenet, hanem csak a csatorna másik végén, a verestengeri oldalon, Suezban. E kolosszusok

ugyanis oly mély járatuak, hogy okvetetlen megfeneklenének a csatornában, ha az óriási gépükhöz szükséges szenet Port-Saidban vennék fel. Megjegyzendő, hogy ezek a hajók, pl. az *Oceania,* a *Kaiser Wilhelm II.,* meg a *Krokodil* 26—27 lábnyira sülyednek a vizbe, a csatorna pedig csak *huszonnyolcz láb* mély.

Nem érdektelen, hogy ezek a hajók csak *egyszeri* átutazásukért 60—65 ezer franknyi vámot fizetnek a csatornán. A Zrinyi 8294 frkot fizetett utjáért. A megérkező hajó még jóformán nincs is elhorgonyozva, a midőn már az egyik oldalon sürü tömegekben hagyják el az utasok a hajót, néhány órai szórakozást keresni a városban (a melyet azonban abszolute nem nyujt), a másik oldalon pedig rögtön megjelennek az uszó széntartányok, tetejükön mintegy 40—50 arabbal és négerrel, a kik az első pillanatra abszolute meg nem különböztethetők élethossziglani elemüktől, a széntől. A koromfekete alakok, kiknek arcza, turbánja és szakálla tökéletesen egybe olvad az ujjnyi vastag szénpor-réteg alatt, a kik vászoninget ábrázoló rongyokkal valóságos pokolfajzatként tünnek fel, a mint a szénhalmon ide-oda futkosva, fejükön az apró szenes kosarakkal vagy pedig a csillogó vaslapáttal kezükben, egymást tolják, taszigálják.

Lármás kiabálásuk egy perczre meg nem szünik, épp ugy, mint rendkivül gyors munkájuk. Egyszerre beszél, inkább kiabál valamennyi. Élénk és gyors gesztussal kisérnek minden mondatot, minden szót, mely „látszólag" csupán három betüből áll; mert az egész kiabálásból egy örökös „chalimach", „bachmaj" és „ruach"-on kivül egyéb ki nem vehető.

Hanem a munkájokat — a szénberakást, — ezt alaposan értik. *Ötven tonna* szenet beraknak egy *félóra* alatt, holott a mi matrózainkból százan ennyi szenet csak 3—4 óra alatt raknak be. (Ha nem állana közöttük ez idő alatt a fedélzetmester, kezében a szokásos „madzaggal", értsd: egy négy ujjnyi vastag vitorlakötél-vég, akkor kellene 5 óra is.)

Mintegy 3000 arabnak adja ez a mesterség a mindennapi kenyeret, a mely bizony épp oly fekete, mint a minő keservesen szerzik meg.

A hajók környéke, egyáltalában az egész kikötő, el van boritva a száz meg száz apró csónakok nyüzsgő zajától, melyekben vagy fehérszakállas aggastyánok, vagy 8—10 éves gyerkőczök szállitják a temérdek utast. Magától értetődik, hogy ez utóbbiaknál sem szünik meg egy perczre sem a kiabálás, melyet legfeljebb a gőzsipok füttye, vagy a kotrógépek zakatolása képes egy perczre elnyomni.

Nem kevésbbé élénk a város is, mely a zajos és mozgalmas élet ellenére rendkivül deprimáló benyomást kelt, kivált ha az ember nehány napi itttartózkodás után mélyebben megismeri a sivár viszonyokat.

A homokpusztára épitett város tulajdonképpen két részből áll: a kikötő partján fekvő európai és a beljebb elterülő arab városból. Az előbbi meglehetős csinosan fest rendezett utczáival és a veresfalu, lapos fedelü, széles verandáju házaival. Különösen csinosak a konzulátusok házai, melyeknek külső és belső berendezése tökéletesen megfelel a tropusok alatt élő előkelőbb európaiak magasfoku igényeinek.

Csaknem valamennyi ház felett leng egy-két lobogó, a mely amerikai szokás szerint nemcsak a konzulok és nemcsak a nagyobb társulatok, hanem egyszerü kiskereskedők, pálinkás butikok is nagy előszeretettel tüznek ki házaikra tarkábbnál-tarkább lobogókat.

Az európai negyedben majdnem folytonos lánczolatban csatlakozik egyik kirakat a másik mellé, rendkivül változatos áruczikkekkel. Vendéglők, kávéházak, mulató helyek hihetetlen zsarolást visznek véghez a betévedő áldozaton. A legközönségesebb áruczikkekért, a melyeket itthon krajczárokkal szoktunk megfizetni, itt néha ugyanannyi frankot kell adni. Valóságos rablómódra zsarolnak a vendéglősök és kávések. Egynehány rendkivül hitvány ételért, meg valami fantasztikus vignettával ellátott bornak csufolt lőréért 12—15 frankot fizetnek. Egy csésze fekete kávéért, itt a kávé hazájában, a hol sem adó, sem vám nincs rája kivetve, a legszemtelenebb módon egy frankot követelnek.

Ezeket a helyiségeket azonban messze tulszárnyalják a temérdek számu café-chantantok és roulette-bankok, mindannyi valóságos rablóbarlang, melynek főszemélyzete a dél-franczia és spanyol kikötőből kisepert szirének és még a rendkivül laza erkölcsökről hirhedt Levanteban is notórius görögök.

Port-Saidban egyáltalán nem létezik egyéb, mint kizárólag a pénzszerzés és hirtelen meggazdagodás féknélkül való, határt nem ismerő vágya. Minden szó, minden lépés, minden tett egyedül a pénzkérdés körül forog. Társadalmi életről, szórakozásról, vagy csak egy egyszerü sétáról szó sincs. És nem is lehet, miután a *Place du Lesseps* néhány elcsenevészesedett és ujjnyi porréteggel fedett pálmáin kivül egyetlen fűszál, egy fa sem látható.

Igen jellemző lehet az a körülmény, hogy a legfőbb szórakozást a cseh női zenekarok nyujtják. Már pedig e hires női zenekarok (inváziójuk határa keletről Singapure, nyugatra Buenos-Ayres) két dologról hiresek: egyrészt az infámisan rossz zenéjükről, másrészt pedig hihetetlen, mesés erényességükről.

Igen érdekes ismeretséget kötöttem mindjárt az első partraszállásom alkalmával a nagynevü Mehemed Achmettel. Esetleges tévedések kikerülése végett megjegyzem jó előre, hogy Mehemed Achmed nem volt egyptomi pasa, hanem telivér port-saidi fellah gamin.

Amint a partra szállottam, rokonszenves és intelligens arczu, okos szemü 10—11 éves fiucska szólitott meg e kérdéssel! „Sir, do you want a guide?“ (Uram, nincs szüksége vezetőre?)

Meglepetve néztem végig az angolul beszélő gyereken, kinek öltözete egy szál hosszu ingen kivül csupán egy kék és fehér turbánból állott, mely azonban épp ugy lehetett annak idején piros és sárga is.

Szórakozottságomban, vagy talán hadihajónkról eredő szokásból olaszul feleltem neki.

A gyerek épp oly jól beszélte az olaszt, mint előbb az angolt. Inkább tréfából, mint kiváncsiságból kérdém tőle:

— Talán bizony spanyolul is tudsz, te gyerek?

— Naturalmente! puedo hablar también espagnol.

— Du verfluchter Kerl! — mondám, most már igazán elcsodálkozva.

Az arab gyerek, hallva a német felkiáltást, erre is tudott választ:

— Sind Herr deutsch? Sprechen ich auch deutsch; sprechen ich all the Sprach; english, francais, italiano, alleman, espagnol; wissen ich all the ships und ufficiali.

Ez a félig meztelen gyerkőcz, ki egész életében iskoláról még csak nem is hallott, hanem az egész istenadta napot ott töltötte el a kikötő partján, hozzácsatlakozva a dőzsölő matrózokhoz és ciceroneskodva a kiváncsi idegenek körül, vagy pedig az arab-negyed büzös putriaiban marakodott a társaival, könnyen értette meg magát öt európai nyelven. Pedig szemmel láthatólag csak ugy az elhullatott morzsalékokból állitotta össze szókincstárát; mert akárhányszor állitott össze mondatokat, melyeknek az első fele diszére válhatott volna egy Toussain-Langenschmidt tanitványnak, a másik felén pedig nagyon megérzett a matróz-szójárás. Később meggyőződtem arról is, hogy ebben az Istentől és embertől elhagyott árva teremtésben rendkivüli intelligenczia, jóizü humor és sok tisztességtudás lakozik. Mivé válhatott volna ez a gyermek helyes oktatás és nevelés mellett!

Polyglott Achmet barátom vezetésére bizva magamat, neki mentem az arab negyednek, mely alig nehány percznyi távolságra az európai negyedtől, mint egy átmenet — Afrikába. A hátunk megett Európa, a legeslegmodernebb Európa, tizezer tonnás hajóival, villámosfényü tornyával, roulette-bankjával, a struggle for life neurasthenikus idegességével és közvetetlen előttünk Afrika végtelen sivatagja! Az átmenet valóban hirtelen, szemkápráztató!

Mint az európai negyednél, ugy ennek is a főrésze néhány párhuzamos sikátor, a melyek közül az apró és mocskos vityillók, kunyhók, putrik és sátorok beláthatatlan tömkelege fekszik. Egy valóságos labirint

az, a melyből idegen ember vajmi bajosan tudna kiigazodni. Itt-ott látható nagyobb kőház is, különösen a monoton és teljesen disztelen mosék körül; ezek a jobbmodu koptok lakásai. A földszinten van az üzlet, fenn pedig a sürün elrácsozott hárem, a melynek szépeiből legfeljebb egy kéz látható, ha véletlenül a szemetet meg a hulladékokat dobja ki az utczára.

Legélénkebbek természetesen a bazárok; a szük utczák a zsufolásig tömve vannak a harácsoló, alkudozó és kiabáló szennyes alakokkal; temérdek szenny, büz és piszok mindenütt; gyakori marakodás, örökös gesztikulálás. Csak ritkán látható egy-egy méltóságteljes tartásu koptnak sárga selyem kaftánba burkolt alakja.

Fellah leány.

A putrik előtt csak ugy hemzseg a temérdek apró gyerek. Mindannyi az elhagyatottságnak és a szülői indolenciának egy-egy prototipusa. Az anya ölében fekvő csecsemőnek az arczát sürün boritják el a bazárokból egész felhőkben átszálló legyek. Bemásznak a gyermek szájába, orrába, ráülnek a szem szegleteire és az anya nem vesz magának annyi fáradságot, hogy egy kézhajtással elhajtsa gyermekéről a temérdek betegséget átplántáló parazitákat.

A nők, fiatal leányok és vén banyák egyaránt, egy szál hosszu fekete ingben, e felett az egyszerü redőkben aláhulló burnuszszal ellátva, csak kevéssé tarkitják a nyüzsgő tömeget. Arczukból csupán a szem látható, a többi részt elfedi a mell közepéig leérő fekete fátyol, melyet egy hüvelyknyi vastag sárgarézhenger erősit a homlokhoz. A fiatal korra csak a ragyogó fekete szemek égő tüzéből lehet következtetni, meg a finom idomu kis kezekről és lábakról.

Az oly sokszor leirt csapatokban lézengő kutyákat nem találtam. (Az igaz, hogy nem is kerestem.) De láttam e helyett minden utczasarkon és minden bazár előtt marakodó gyerekeket és marakodó suhanczokat. Mintha az egész negyedben csupa halálos ellenségek tanyáznának, oly hirtelen keletkezik egy-egy alapos verekedés. Ha ketten találkoznak,

odadobnak egy-két szót, és aztán minden további szóváltás nélkül lovagiasan hajba kapnak és torkolják egymást addig, mig az egyik a földön hever. Evvel aztán a vitának rendesen vége is van.

A földön fekvő ellenséget egyik sem bántalmazza többé, a mi mindenesetre a veleszületett lovagiasságnak egy árnyalata. Az angol, olasz vagy spanyol gamin a legyürt ellenfélnek a mellére térdel és öklével ebben a helyzetben zuzza szét ellenfele arczát. A bécsi striczi, ez a „Hamur és Gemüthlichkeit"-ről hires ripők, a kinél nyersebb, durvább és romlottabb csőcseléket aligha láthatni valahol, csakis ilyenkor, a tehetetlen ellenféllel szemben érzi magát elemében.

Ahmet barátom becsületére legyen mondva, sohasem bántotta az odavágott Hassánokat, Haschimokat és Alikat, a kikkel pedig a kenyéririgység következtében nem egyszer kellett kemény tusákat megvivnia. (Magától értetődik, hogy az annyira irigyelt „kenyeret" az én személyem képviselte.)

Három napi tartózkodás után szivesen hagytuk oda Port-Said zajos, de végtelenül unalmas kikötőjét, mely különben nem is annyira bemenet Afrikába, mint inkább — átmenet Ázsiába.

A SUEZI CSATORNÁBAN

ÉS

A VERES-TENGEREN.

A suezi csatornában és a Veres-tengeren.

A csatorna forgalma. — Érintkező végletek. — A sivatag. — Baksis! — A suezi vasut. — Mózes kutja. — Személyzetszaporitás. — Kezdődik a forróság. — Czápavadászat.

A Fáraók csodaországa leggeniálisabb alkotásának, a suezi csatornának megpillantása alkalmával önkénytelenül eszembe jutott Mendelssohnnak X. symphoniája vagy Bethovennek Y. szonátája. Mind a kettő t. i. impozáns, bámulatos és hatalmas, de egyszersmind rettenesen — unalmas.

A 85 tengeri mértföld hosszuságu csatorna, mely rövid 30 év alatt oly alaposan felforgatta az összes világforgalmat és a mely egy csapással tönkre tette a világot járó vitorlások hagyományos, mythosszerü nymbusát, leirhatatlan benyomást okoz arra, a ki először halad rajta végig.

Afrika végtelen homoksivatagjainak forró pusztái között huzódik a keskeny viz-szalag, melynek felületén oly forgalom és közlekedés uralkodik, a melyet bátran lehet akármelyik világkikötő forgalmához hasonlitani.

A 40—45 méter széles csatornán egymásután sorakoznak a földgömb minden pontjáról érkező hajók. Sürün és vegyesen követik egymást a világhirü „P. & O"-nak (olvasd: Pi end O, — általánosan elfogadott röviditése az angol „Peninsular and Oriental Steam Ships Navigation Company"-nak) az „M. M."-nek, (a franczia „Maritimes Massageries" röviditése) pazar kényelemmel berendezett hajói, az osztrák-magyar Lloydnak, az észak-német és a hollandi társulatoknak több ezer tonnás hajói. A Japán, Khina, Ausztrália és Kelet Afrika parjáiról jövő hajók itt találkoznak Európa és Észak-Amerika kelet felé tartó hajóival.

Óriási személyszállitó gőzösök, fedélzetükön százakra menő utasokkal, a kik között a kék fátyolos ladytől egészen a Kings' Mill szigetek meztelen pápuájáig képviselve van a földnek minden nemzete. A több

ezer tonnás teherhajók a legtarkább, a legheterogenabb teherrel szinültig megrakva, kénytelennek a csatornán végig haladni. Ceylon épületfája és drágagyöngye, Arábia kávéja, Brazilia rizse és gyapotja, Perzsia szőnyegei, Khina és Japán selyme és vázái itt kereszteződnek Európa és Észak-Amerika különféle iparczikkeivel. A hosszabb expediczióra induló hadihajók szintén itt találkoznak; az alulról jövők itt vesznek bucsut a mesés

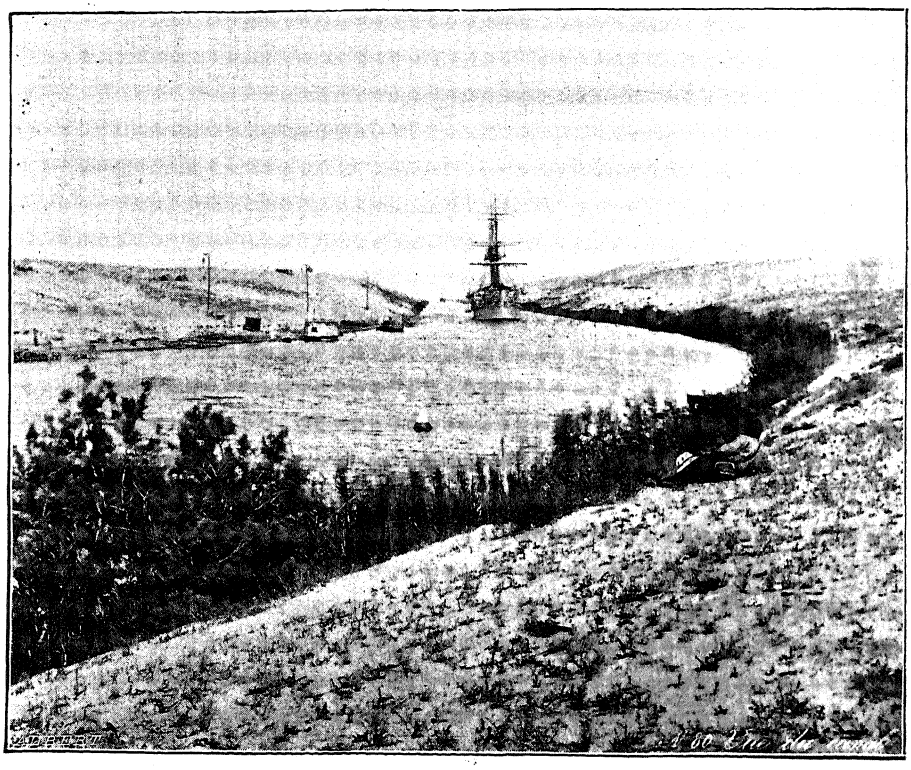

A „Zrinyi" a suezi csatornában.

Kelettől, a felülről jövők pedig itt izzadják először a tropusok nehéz és forró cseppjeit.

A csatorna forgalmának jellegzésére elég talán a tény megemlitése, hogy a mult év folyamán mintegy 4000 hajó haladt át rajta, több mint 10 millió tonna tartalommal.

Minden öt mértföldnyi távolságra a csatorna kissé kiszélesbül, a hol a szembejövő hajók egymásnak kitérhetnek, azaz helyesebben, a hol megvárják, a mig az ellenkező irányból jövők végig haladnak. Csakis a jelző-állomásokról adott jelre folytathatja egy ilyen kitérő hajó megsza-

kitott utját, a melyet különben is csak egy onnan adott jelre volt kénytelen megszakitani.

Éjjel valamennyi hajó egy villanyos projektort visel az orrán, melylyel több mértföldre képes az utat bevilágitani. Ezenkivül egy erős fényü jelzőlámpát hord az előárbocz csucsán, intésül a kanyarodások által kölcsönösen elfedett szembejövőknek.

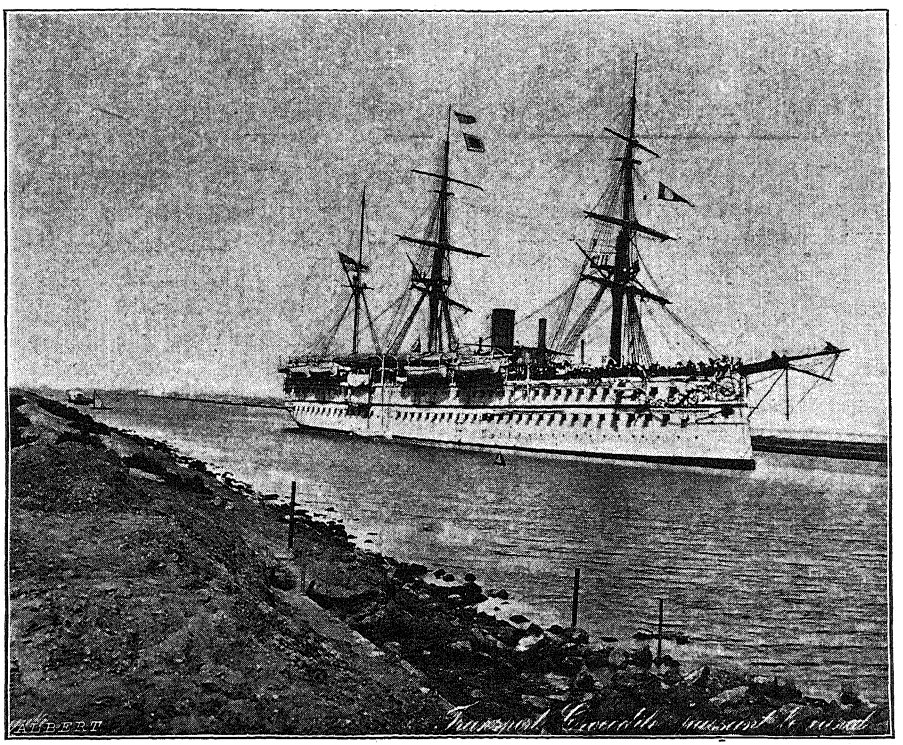

A „Crocodill" franczia csapatszállitó hajó.

A *„Zrinyivel"* egyidejüleg még nyolcz hajó tartott lefelé és 24 órai ut alatt nem kevesebb, mint 9 hajóval találkoztunk.

Pompás hajók, valamennyi a lángész, ipar, tudomány és müvészetnek vasba öntött mestermüve, fedélzetükön a világkereskedés és közforgalomnak a legmagasabb fokra csigázott jellegével, jobbra és balra pedig alig néhány lépésnyi távolságra — Afrika beláthatlan, végtelen homoksivatagja.

Egy füszál, egy fa, egy darabka zöldség mértföldekre nem látható. A meddig a szem ellát, mindenütt csak a lélekölő, rettenetes unalom. A

kihalt természet örök csendjét kellemetlenül zavarja meg a távolból egy kidült teve fehérre aszott csontvázán marakodó varjak és keselyük fülsértő krákogása és rikácsolása. Itt-ott feltünik egy lassan czammogó karaván, a melynek tevéi — hátukon a fehér burnuszos fellahval — csülökig süppednek a sárgásbarna, izzóan forró homokba. Az égető napsugár vakitó fehér fényben törik meg a felvert homokszemek miriádnyi csillogó lemezén. Itt igazán gyászol a természet.

Kivéve a kitérő helyek — gare-ok — jelző állomásait, melyek az angol nemzet utánozhatlan, csodás tisztaságával és kényelmével vannak berendezve, sehol egy kunyhónak vagy más emberi lakásnak a nyoma sem látható. Mindazonáltal csaknem végig az egész csatornán, követik a hajót 8—10 éves gyermekek nyakig mezitláb, födetlen fővel, minden hajót 2—3 órán keresztül — a 45 foknyi hőségben az égető forró homokon — és meg nem szünő kiabálással követelik a baksist.

Persze szivesen dob nekik az ember holmi apróságot, pl. rézpénzt, kenyeret vagy gyümölcsöt. Idővel azonban kifogy a rézpénz is, a gyümölcs is, még inkább azonban a türelem. — Jaj akkor annak a hajónak, mely üres kézzel hagyja maga után futni az orditó gyerekek seregét. A visszautasitott kérők t. i. egy nagy csoporttá gyülekeznek és megvető mozdulattal, rikácsolással és fütyüléssel fejezik ki mély megvetésüket. Végre belefáradva az orditásba, arczczal *kelet* felé fordulnak, ha t. i. a hajó *nyugatra* tart, és egy *nagyon mély* meghajlást téve, baksis helyett most már egészen *mást* követelnek tőlünk, a mi azonban a nagy távolság következtében a legjobb akarat mellett sem kivihető...

Huszonnégy órai ut után a suezi öbölben bocsátottuk le horgonyainkat. Maga a város néhány t. mértföldre fekszik a kikötő helytől, Port-Ibrahimtól; egy helyi vonat segitségével azonban nehány percz alatt elérhető — lenne, ha t. i. a helyi vonat és helyi vonatnak Pokrócz Ádámjai meg a mezitlábas, turbános utazó közönség nem lenne — egyptomi.

Igy azonban nagyon sok időt vesz igénybe, a mig az imigy-amugy összetákolt indóház körül heverő közönség beszáll a rozoga, töredezett és függöny nélküli kocsikba. Persze csengetyü és más jelzőkészülék hiányában a szintén mezitlábas, kaftányos konduktor csakis ugy képes a „t. cz. utazó közönségnek" a vonat indulását tudtára adni, hogy minden tekintet nélkül közibük vág és ököllel, bottal buzditja őket a mielőbbi beszállásra.

Az a kiabálás, gesztikulálás és marakodás, a melyet ez a közönség a beszállás alkalmával kifejt, az csakugyan leirhatatlan. Mikor végre az utazók egy része elhelyezkedett a csaknem a meggyulladásig forró coupékban, megindul a vonat, még pedig minden haszontalan csen-

getés, kürtölés és fütyülés nélkül. A kit a konduktor bedöngetett, az utazik, a többi pedig várhat a legközelebbi „tessék beszállani"-ig.

A horgonyzó helyhez közel fekszik *Port-Ibrahim*, hajógyáraival és dockjaival; az egyedüli város, melyet az ember Európa elhagyása óta először pillant meg.

A város (Suez), melynek a neve rövid idő alatt oly ismertté lőn, hogy egyaránt ismerik Nagasakitól Vámos-Pércsig, nem egyéb, mint egy Afrika sivatagjaira ültetett agyag- és homokfészek. A néhány száz, egymáshoz zsufolt házból álló fészek három ecsetvonással könnyen lerajzolható lenne. Elől a sötétzöld tenger, hátul egy szürke tömeg, felette egy kék ürrel. Maga a megtestesült unalom. Európának itt már nyoma sincs; a mi itt él és létezik, az már Afrika a szó legszorosabb értelmében.

Pedig mi volt még 20 évvel ezelőtt. A csatorna építésének idején talán csak Kalifornia versenyezhetett az aranykeresés láza alatt az akkori Suez élénkségével. A világ minden részéből özönlött ide a temérdek munkás. A könnyüvérü spanyol és portugál egy targonczát vont a csepühaju skandinávval és a szurokfekete négerrel; a csontos angol és a berzenkedő franczia ugyanegy árkot vájt a türelmes hollandival és a bagózó északamerikaival. Millió és millió munkás kereste itt kenyerét, a melynek elköltésében nagyban segitettek a munkásokkal egyidejüleg ideözönlött kalandorok, szerencsehajhászók, hamis kártyások és festett képü szirének hyénacsordái. Csalás, rablás és gyilkosság napirenden voltak; a konzulok, kavaszok és rendőrök maguk sem tudtak kiigazodni az embersalakból képzett babyloni zürzavaron. A csatorna kiépültével azonban a város visszaesett oda, a hol állott és bizony nem is lesz többé egyéb, mint egy kihalt arab falu.

Egyetlenegy pontja van, a melyhez némi mythosz és költészet füződik. T. i. közvetlenül a város határán egy barna-vörös homokbuczkán áll egy néhány elcsenevészedett és ujjnyi porréteggel fedett pálmafa, a melyeknek tövéből egy vizszegény patak csergedez. A hagyomány szerint ez lenne a *„Mózes kutja"*, a melyet annak idején Mózes nyitott meg vesszejével a szükölködő zsidóknak. (A ki azonban elhiszi, hogy a zsidók megelégedtek az innen kiszivárgó vizzel az nem ismeri a — Mózes kutját.)

Felszedtük a horgonyainkat és a jóakaró Aeolus segitségével duzzadó vitorlákkal indultunk neki az 1400 mértföldre terjedő utnak, a melyből 1300-at az elviselhetlen forróságáról, számumjáról, rejtett szirtjeiről és csak nagyon gyér világitótornyairól hires Veres-tengeren kellett megtennünk Adenig.

A „Zrinyi" személyzete indulás előtt egy néhány érdekes egyéniséggel szaporodott. Többek közt hat darab — ökörrel. Nagyon köny-

nyen lehetséges, hogy valamennyien a nagy és szent Apis-családból származtak.

Az ilyen arisztokratikus családokban tudvalevőleg nem sokat tartanak holmi apróbb kis kirugásokra, de annyi mindenesetre áll, hogy abból az időből származtak, a mikor Fáraó épen a hét kövér és hét sovány tehénről álmodott; specifikusan pedig, a mikor épen a hét soványról. Az ökrökön kivül behajóztunk még 5 darab hízót is.

Itató a Nilus partján.

Az elégedetlen sertések között valóságos Hiób türelemmel és rezignáczióval huzódott meg egy féltuczat berbécs és bárányka. A fejük felett egy egész sereg tyuk, ruçza, kappan és liba gágogott, hápogott és kodácsolt, ugy, hogy a „Zrinyi“ inkább hasonlitott egy modern Noé bárkához, mint egy büszke hadihajóhoz.

Csupán a kiegészités kedvéért — és igazán csakis ezért — nagyon szerettünk volna még „behajózni“ egynehány ragyogó szemü, fehér fogu, apró lábu — arab libácskát is; de a hadihajók drákói szigora e tekintetben nem érti a tréfát.

Az emlitett közhasznu egyéniségen kivül 12 arab és néger fütőt fogadtunk fel a kazánok szolgálatára. A Verestenger gyilkos forrósága, a melyhez hasonló a földgömb egyetlen pontján sem létezik, már a fedélzeten is csaknem elviselhetetlen. Mit tegyen már most az a néhány elátkozott pára, a kik arra vannak kárhoztatva, hogy a hajók szénfaló molochjait fütsék.

A tapasztalat mutatta, hogy a mi legénységünkből kiválasztott fütők a rettenetes forróságot nehezen türik el. Mint őszszel a legyek, ugy hullottak rakásra. Egy humánus rendelet következtében ez emberkinzás megszünt és a Veres-tenger utjára benszülött négereket bérelnek, kik sokkal kevesebbet szenvednek a borzasztó forróság miatt.

„Drága" négereinket azonban (naponkint hat arany forint dijjal és élelmezéssel fizetve) az ut elején nem igen vették igénybe. Egy kedvező északnyugati szél segélyével meglehetős gyorsan szelte hajónk éles orra a „Veres"-tenger „sötétkék" hullámait. Négereink ezalatt örvendettek a dolce far nienténck és nagyokat nevettek fekete markukba a bolond európain, a ki drága pénzen fütőket fogad és mégis rudakra vont rongyokkal utazik a tengeren.

De nem sokáig nevettek a jámborok. A „Two Brothers" és a „Daedalus" szirtekig eljutottunk valahogy a vitorlákkal. Itt azonban elhagytuk a mérsékelt (!) égövet és a ráktérito átlépésével a tropusok alá jutottunk. A szélcsend beállott és „a mór megkezdte kötelességét." A mór füteni kezdett.

A hőség, párosulva a hajókon, különösen a hadihajókon uralgó rendkivül kényelmetlen, abnormis és soha, de soha meg nem szokható életmóddal, már eddig is eltürhetlenül kinos volt. Pedig ez időig a szél is a vitorlákról visszacsapott s lengedezése nagyban hozzájárult a hőség csillapitásához. Most azonban a hajó valóságos pokollá változott.

Áthevitett ólomfedélként terült el felettünk a világoskék égbolt. A nap izzó korongja szuróan perzselő sugarakat bocsátott le, a melyeket egész nap egy tenyérnyi nagyságu felhőcske sem enyhitett. Öt percznyi foglalkozás az árboczokon egyenlő volt öt napi nehéz betegséggel. Időnkint fellebegett egy kis szellő, egy olyan kis fiók Számum, mely azonban enyhülés helyett csak a Saharáról magával hozott forró homokot csapta az arczunkba. A fedélzeten, a kifeszitett ernyők árnyában 38—40° C-ra emelkedett a hőség, mig a napon 50—52 fok volt az átlagos hőmérsék. Éjjel e hőmérsék 34—35 fokra sülyedt.

A kabinok hősége vitorla alatt 32 fokon állott változatlanul, mig gőz alatt 36—37 fokra ugrott. Alvásról, nyugalomról szó sem lehetett. Az ágynemü néhány percznyi fekvés után a kifacsarhatásig át lőn izzadva; reggel bágyadtan, összetörötten és az izzadástól kimerülten hagytuk el fekhelyünket és a fütőkemencze forróságu szük kis kabinokat.

A gépeknél és a kazánok előtt a hőség irtózatos, pokoli volt; 65—68 foknyi hőségnél dolgoztak a szerencsétlen páriák; fekete testükön patakként folyt végig az izzadság. A kazánok nyitott ajtaján kicsapó láng heve a négereken kivül minden más emberi lényt levert volna a lábáról. Két órai szolgálat után fel lettek váltva; a mint feljöhettek a fedélzetre, elterültek ott és mint a talyiga előtt összerogyott gebe, ott feküdtek mozdulatlanul, apathikusan a szánalomra méltó szegény páriák.

A naponkint 2—3-szori fürdés és zuhanyozás a legcsekélyebh enyhülést sem nyujtotta. A tenger vize 28—29° C-on állott és ugyanennyivel birt a rendes ivóvizünk és minden más italunk is. Az óriási fogyasztás következtében a gépek által desztillált ivóviz jóformán ki sem hülhetett; jég hiányában a sörünk és borunk langyos meleg vizhez hasonlitott. Szivesen adott volna bármelyikünk reggelenkint egy aranyat egy pohárka friss vizért. Fagylalt vagy valami más hüsitő ital a felhevült fantázia utópiái közé tartozott.

Elképzelhető, hogy ily körülmények közt az édes haza talpunk alatti kis talaján, a „Zrinyin", nem volt valami irigylésreméltó életünk.

A tikkasztó hőség különben nem az egyedüli faktor, melylyel a Verestenger kedveskedik. Általános bágyadtság, abszolut étvágy- és munkakedvhiány, nyomasztó főfájás, tökéletesen deprimált kedélyhangulat és mély apathia fogott elő mindnyájunkat.

Az uralkodó viszonyokhoz mérten a napi foglalkozás és az öltözet tökéletesen meg lett változtatva. A legénység ruházata a kék csikos matrózingen kivül egy könnyü fehér vászonzekéből és ugyanolyan nadrágból állott. A czipők egyidőre a raktárba vándoroltak. A tisztikar öltözete szintén az előirt tropikus-ruházatból állott; t. i. fehér vászon-zubbony, ugyanilyen nadrág és czipő és fehér paraffa-sisak.

Az emlitett rudhadarabokon kivül minden más ruhadarab elviselhetetlen volt.

A gyakorlatok, mint pl. az ágyukkal, fegyverekkel és vitorlákkal, a kora hajnali és a naplemente utáni órákban tartattak. A többi idő alvással, fürdéssel és — izzadságtörléssel telt el.

Közbe-közbe akadt egy kis mulatság is: t. i. czápavadászat.

E szörnyek, a teremtésnek eme leggyülöletesebb, legocsmányabb teremtményei néha egész csordákban követték hajónkat. A ki egyetlen egyszer látott czápát, az ép oly gyülöletet érez ez ocsmány bestiák ellen, mint valami megbélyegzett, gyülöletes ember iránt.

Napokon keresztül követték a „Zrinyit" és undoritó mohósággal kapkodtak minden vizbe dobott tárgy után. Próbaképen szalmacsutakot, pléhdarabokat, rongyokat dobtunk a tengerbe. Ep oly vadul rohantak e

tárgyakra, mint a horgokra kötött hus vagy háj után. A bestiák nyilsebesen rohantak reá, undok, gonosz szemüket merően a zsákmányokra szögezve. Az uszó tárgy közelében hirtelen felfordultak, ugy, hogy e pillanatban csak fehér hasuk volt látható és csaknem félméterre kitátott borzasztó szájukkal ugyszólva ráugrottak a zsákmányra.

Ivóvizünket és más italainkat némileg ihatóvá hütendők, kötelekre kötöttünk egynehány jól bedugaszolt üveget és lebocsátottuk 20—30 méter mélységre. De rendesen csak üres köteleket vonták fel; a „czápákat pedig rendesen elnyelték az üvegek."

Minden kidobott horog (lánczokra erősitett egy méter hosszu vaskampók) egy-egy czápát hozott a fedélzetre. Egy óra alatt néha 5—6 darabot fogtunk. A legénység (tudvalevőleg a czápának esküdt ellenségei) vérszomjas dühvel rohant a fedélzetre vont szörnyekre és baltákkal, csákányokkal, emelőrudakkal zuzta szét a hatalmasan vergődő bestiák koponyáját. Ez volt szegényeknek (a matrózoknak t. i.) egyedüli gyönyörüségük az egész ut alatt.

Az első bestia már a Veres-tenger bejáratánál, a Jebel-szoroson jött kapóra. Egy forró délutánon, mindjárt az ebéd után hangzott le az árboczkosárból az őrszem kiáltása: „Un pesce cane!" Az izgatott hangon kiáltott jelszó izgatottságba hozta az egész személyzetet. Egy percz alatt talpon volt mindenki és nézte az irányt, a melyben a közös notórius ellenség jelölve volt. A matrózok irányában különben nem nagy gavallérnak mutatkozó proviant-mester menten kéznél volt egy több kilónyi sulyu „Pöckelfleisch"-sal (besózott disznóhus), mialatt a fedélzetmester előkészitette a „horgocskát a tengeri angyal" számára. A horgocska t. i. egy méternyi hosszu csónakhorgonyból áll, a melyet lánczra kötnek, ennek pedig egy jó erős kötél képezi a folytatását. Ha a horgony egyenesen a kötélre lenne kötve, ezt egyetlen harapással vagy rántással letépné a „tengeri angyalka." A hajóácsok is előállottak széles fejü baltáikkal, a tüzérmester pedig egy ölnyi hosszu, lábszár vastag ruddal, a melylyel az ágyucsöveket szokták lövés után visszaemelni az ágyunyilások elé. Az „első tiszt", M....r kapitány, tengerészetünknek elismert első czéllövője, Manlicher fegyverét készitette elő, miközben nem felejtette el megdicsérni a hajó tiszti szakácsát, a ki a legnagyobb önmegtagadással ajánlott fel egy — diónyi nagyságu tegnapelőtti birkahust a horogra.

A készülődések teljesen be voltak végezve, mire a czápa oly közelbe jutott a hajóhoz, hogy mindnyájan kivehettük.

Legelsőbb óriási hátuszonyát vettük észre, mely mintegy lábnyi magasságra áll ki a vizből, miután a zsákmányra vadászó czápa rendesen a viz felszinéhez közel tartja magát.

Mintegy 30 méternyire a hajó tat-jától már kivehettük az ocsmány állat szörnyü fejét is, később az egész állatot. Mintegy három méter, erősen kifejlett példány lehetett. Egy-két méternyire a horgon lógó husdarabtól tette az első kisérletet, mely azonban nem sikerült, miután az előlről-hátra bukdácsoló hajó elrántotta előle a zsákmányt. Második kisérlete szintén nem sikerült ugyanez okból. Hirtelen meghosszabbitottuk a kötelet, mely egy mitrailleuse talpához volt erősitve. A meghosszabbitott kötél aztán nyugodtan maradt a hajó bukdácsolása alatt.

A bestia harmadszor ugrott a zsákmányra. Mint egy megdühödt tigris, ugy ugrott utána. Testének egy harmada künn volt a vizből, mialatt csaknem egészen féloldalt fordult. A mint kitátotta borzasztó száját, egyszerre tünt el benne hus, horgony és a láncznak egy része.

Lázas izgatottság fogott el mindnyájunkat a feszült várakozás után. A mint a horgony eltünt a czápa szájában, a fedélzetmester intésére a matrózok meghuzták a kötelet. Hurra-kok dobogtak végig dübörögve a fedélzeten, miközben a fedélzetmester készen tartott egy hurkot, hogy a bestiának a farkát kösse le vele, mialatt a tüzérmester az ágyuruddal (Handspacke), az ácsok pedig a baltáikkal készültek fogadni a vendéget.

A horogra került állat irtózatosan csapkodott hatalmas farkával, mialatt a vizből a fedélzetig vonták. Vergődése következtében sikerült magát lerántania a horogról és visszazuhant a tengerbe; de drága áron. A felső állkapcsa szertészet zuzódott. A czápával egyidejüleg visszazuhant a horgony is, rajta a hustömeggel, és a mint ez a vizben volt, a falánk és örökké éhes állat már ismét rávetette magát teljes dühvel. Most már óvatosabban jártunk el a felhuzásban. Nem rángattuk, hanem „gyöngéden" felvontuk. A támadásban és csapkodásban kifáradt szörny is ildomosan viselte magát, különösen miután a „Bootsmannak" sikerült a kötélhoroggal a farkát körülfogni. A mint az állat feje egyenlő magasan volt a fedélzettel, a „Bootsmann" teljes erejével dugta belé az állat tátott szájába a férficzomb vastagságu farudat, az ácsok baltaütése pedig záporesőkint hullott a fejére.

Végre ott feküdt előttünk a fedélzeten; leirhatatlan az a düh, a melylyel a fékevesztett legénység nekirohant a még mindig hatalmasan csapkodó állatnak. Ilyen dühvel csak egy notórius gyujtogatót szoktak az emberek meglynchelni.

Nekem jutott osztályrészül az agyoncsapott állat feltrancsirozása. Matrózok még nem irigyeltek ugy embert, mint a mi legénységünk irigyelt engem a funkcziómért.

A felnyitott állat gyomra és belei megmagyarázták azt a véghetetlen dühösséget, a melylyel zsákmányára rohant. Tökéletesen üres volt a

gyomra. Még az obligát matrózcsizmát sem találtuk benne, holott tudvalevőleg a matróz-csizma a czápa zoologiájához tartozik.

Még akkor is, midőn a feje szét volt darabolva, és a belei kitépve és már teljesen gyanutlanul állottunk körülötte, még akkor is hirtelen oly erősen kezdett a felbontott állat maga körül vergődni, hogy *egy néhány embert levert a lábáról.*

Miután az állat sokkal vénebb volt, semhogy a legbővebb gyomru tengerész megemészthette volna „brodettó" gyanánt (a mint fiatalabb példányokkal szokott megtörténni), szétdaraboltuk és bedobtuk a tengerbe, hadd táplálkozzanak a gyilkos husával azok az állatok, melyek máskor neki szoktak táplálékul szolgálni. Nehány percz alatt valóságos aquarium gyült össze hajónk körül és mi gyönyörrel néztük jóizü lakmározásukat.

E helyen meg kell emlitenem egy halfajt, mely csodálatos összeköttetésben látszik lenni a czápával. Ez a „pilot" vagy a *kalauzhal.* Sohasem lehet látni sehol, csupán akkor, ha czápa van közelben. Ha e halak, — rendesen párjával szoktak megjelenni — mutatják magukat, biztosan lehet következtetni, hogy czápa van közelben. Rendesen 10—20 méterrel a czápa előtt szoktak uszni, vagy pedig közvetlen a czápa közelében. A pilot mintegy 30 cm. hosszuságu gyenge hal, a melynek semmi fegyvere sincs, sem támadásra, sem védelemre, mig ellenben szövetségese a czápa, gyenge látó és szagláló érzékkel bir, a mely érzékek viszont a pilotnál vannak erősen kifejlődve. A pilot tehát ugyszólva a czápa vezetője, a melyet ez kölcsönösség utján a védelemmel fizet meg. Egynehány megfigyelő szerint a pilothal a czápa ürülékével él és innen származnék a nagy barátság. Tény azonban, hogy a pilothal kizárólag a czápa jelenlétében látható.

Későbbi czápavadászataink alkalmával többször is megfigyelhettük, hogy azon pillanatban, midőn a czápát kiragadtuk a vizből, hirtelen megjelentek a pilothalak, a melyek eddig valószinüleg az uszonyai alatt voltak elrejtőzve. A mint a czápát kiemelték a vizből, a kis kalauz csaknem ideges és félénk zavartsággal uszkált egy darabig a szerencsétlenség szinhelyén, mig végre aztán hirtelen eltünt.

Valószinü tehát, hogy a két hal között egy a megélhetésen alapuló szilárd szövetség áll fenn.

Hova-tovább délfelé, az egyenlitőhöz közeledve, a hőség mindinkább türhetlenné lőn.

A Djebel-Teyr és Zebayr szirtek közelében — Massauah és Mokka magaslatán — a néger fütők egy része „sztrájkolt", azaz kidült. A parancsnok kénytelen volt eszerint ismét a mi fütőinket rendelni a kazánokhoz.

Igy teltek el számunkra a „gyönyörteljes“ május hó és a piros pünkösd ünnepének két szép napja.

Suez elhagyása után a *14. napon* értük el a *Bab-el-Mandeb* szorost és a rákövetkező napon a vulkánikus sziklák közé épitett *Aden* előtt bocsátottuk le horgonyainkat. A kitüzött programm szerint a „Zrinyi“ legközelebbi állomása *Singapore* lesz, a melynek elérésére 40 napig kell vitorláznia a 4000 mértföld széles Indiai-Oczeánon.

Könnyen elképzelhető, hogy ennek tudatában ugyancsak igyekeztünk kiaknázni a szárazföld nehány napi gyönyöreit.

AZ INDIAI GIBRALTÁR.

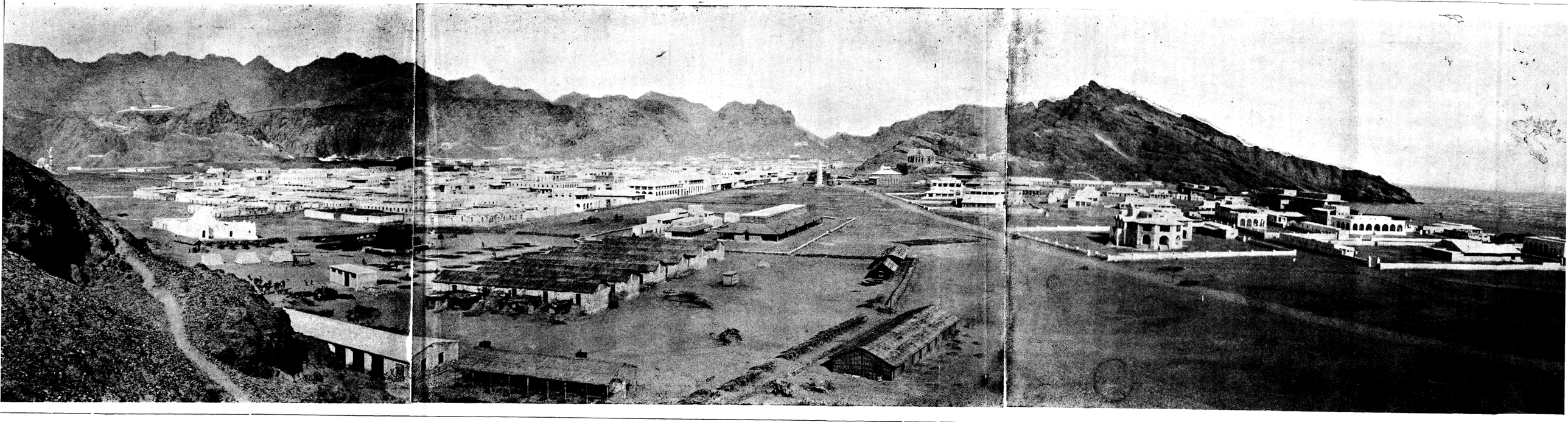

Aden látképe. Kain sirja.

Aden.

I.

Reflexiók. — Sivárság, — Történelem. — Hogyan kolonizál Anglia. — Steamer-Point. — Szőke négerek. — „Have a dive!“ — Szomali nők. — Az ördög nagyanyja.

Ha körültekintünk egy kissé a nagyvilágon, — és minél többet tekintünk körül, annál inkább látjuk, hogy még csak fogalmat sem vagyunk képesek magunknak alkotni annak véghetetlen, el nem képzelhető nagysága felől, — találunk egyes pontokat, emberektől lakott helyeket, a melyek valóságos rejtélyként állanak előttünk.

Hogyan költözhettek ide emberek, mi okból telepedtek ide egész néptörzsek, erre a helyre, a hol a megélhetéshez, nem, a *tengődéshez* megkivántató legprimitivebb szükségletek is csaknem tökéletesen hiányoznak? A hol az élet nemcsak a *létért* való küzdelem, de küzdelem a *természet végletei* ellen is.

Miért telepedtek épen *itt* meg, holott eredeti vándorutjok alatt csak valamivel odább, jobbra vagy balra, északra vagy délre nemcsak relativ, de abszolute is sokkal kedvezőbb talajt találtak volna, és a hol nyomorult létökért való küzdelmüknek egy századrészével százszorta könnyebb életmódot folytathatnának?

Mi hajtotta a szamojédet, az osztyákat, a csukcsot Észak-Szibériának, Grönlandnak vagy a Behring-szorosnak örök hóval fedett végtelen jégsivatagjaira, a hol az évnek négyötödén keresztül még a napot sem látja az alacsony és szük láthatáron; a hol éveken keresztül nem hánthatja le magáról az élete koczkáztatásával elejtett állat bőrét, a higanyt megfagyasztó, dermesztő hidegben. Mi hajtotta innen is tovább, még fölebb északra, a hova még egyetlen társa, *hü kutyája* sem követhette többé? Miért költözött az örök jég, az örök sötétség honába?...

Mi vezette a petsäräht a Tüzföld kopár sziklaszigeteire, a hol nincs egy bokor, a melynek ágaiból egy odut épithetne magának; a hol nincs egy állat, a melynek a bőrével csak némileg meg tudná védeni csecsemőjét a dermesztő hideg ellen; a hol nincs egy darabka fa, a melyen a vizre szállhasson, hogy *egyedüli táplálékára,* a halra vadászhasson, hanem a parton kell megvárnia, mig a hullámok dobnak ki egyet-egyet élettelen állapotban. A hol elaggott apját, anyját le kell ütnie, hogy kevesebb legyen az osztozó, mert: „sok az ember, kevés a fóka."

Mi kötötte a suahélit, a sudánit, a vándor arabot Afrikának és Ázsiának forró, végtelen homokpusztáira, vagy tüzhányó kráterek kihült üregébe, a hol mérföldekre köröskörül nincs egy szál fü, egy csepp viz és az évenkint egyszer hulló esővizet drága kincsként kell őriznie kőmedenczékben; a hol nincs egyéb, csak izzó, forró homok, vagy kopár szikla mindenütt, a meddig a szem ellát; a hol egész éven át megszakitás nélkül kinosan éget a perzselő napsugár?

Miért költöztek ezek ide? Miért telepedtek épen erre a helyre? Hiszen az osztyák, a szamojéd néhány száz mértfölddel lejebb gondtalanul megélhetett volna az Ob, a Lena folyók partján. A petsäräh valamivel feljebb buja mezőkre, ezrével kóborló nyájakra talált volna és halakban tulgazdag folyók partján talált volna hajlékot. A szudáni valóságos paradicsomot talált volna a Nilus partján, ép ugy, mint a yemeni arab — Boldog-Arábiában.

Miért költöztek ide, miért élnek *itt* és nem *amott?* Ki tudná ezt megmondani? Ki tudná megfejteni ezt a rejtélyt?...

...A ki először látja *Adent,* Arábia délnyugati csucsának sziklafészkét, önkénytelenül jön erre a gondolatra és öntudatlanul teszi fel magának ezt a kérdést.

Az egész környék szaggatott és számtalan hasadéktól csaknem barázdákká tépett kopár fekete sziklatömegekből áll, melyeknek csaknem függőlegesen meredek oldalait fü és fa helyett kihült lávamaradék és omladozó sziklatörmelék boritja be. Az egymásra tornyosult sziklatömegekből messzire láthatólag nyulik ki a Dzsebel-Shamsham sziklafok, melynek 1800 láb magas csucsa mintegy panaszként nyulik fel az ég felé: Oh Allah, hogy tudtál ily kopárnak, ily sivárnak teremteni.

Ugyanezt mondhatná az a néhány szegény kecske is, mely a meredek sziklafalon kapaszkodva — legel. Hogy követ esznek-e vagy homokot, azt nem lehet tudni, de füvet bizonyosan nem, mert abból nincs egyetlen szál sem.

Ázsia körüli utunkon tapasztalt *bibliai gyüjteményünk* egy érdekes példánynyal gazdagodott Adenben. Ugyanis a Veres-tenger északi részén,

még a suezi csatorna vidékén láttuk a Sinai hegyet; a Jebel-szoros északi részén mutatta arab kalauzunk azt a helyet, a hol a zsidók száraz lábbal keltek át a Veres-tengeren; Djeddahban, a Medinába vezető uton mutatták az Éva anyának sirját; Ceylon szigetén, Colombo és Point de Galle között mered az égnek a Pidurutallagalla hegycsucs, melynek tetején még látható (?) Ádám ősünk lábnyoma, a midőn a paradicsomból kiüzetett (inde nomen: Adam's Peak, Ádám csucsa), és végre a Kain sirját — Adenben.

Az összes hagyományok között talán egy sem talál oly meglepőleg a helyhez, melyhez füződik, mint az adeni szirtekhez kötött hitrege. A népmonda szerint Adenben, egy vulkánikus kráter szájában van a testvérgyilkos Kain eltemetve.

E földrésztől megtagadta a természet a legparányibb ajándékát is. Egyetlen bokor, egy füszál mértföldekre nem látható; patak vagy tó tökéletesen ismeretlen valami. Ha ez a pont a földgömbnek bármely más részén léteznék, bizonyára lakatlan vad pusztaság lenne még most is és ha valamely eltévedt utas vagy karaván átlépte volna a határait, átkozva hagyná el azonnal a temetésnek a legmostohább gyermekét.

Ezen a helyen azonban, a Kelet és Nyugat közti forgalomnak e legszembeszökőbb pontján e sziklafészek oly jelentőségre emelkedett, a minőre csakis az angol nemzet bámulatos tapintattal és éleslátással kiszemelt pontjai emelkedhetnek. Adenre oly nagy sulyt fektetnek, hogy *„indiai Gibraltár"*-nak nevezték el. Tekintve azokat az erődöket, bástyákat, és ütegeket, melyeket rendkivül erőmegfeszitéssel és nagyon sok millióval épitettek a kiszögellő hegycsucsokra és a tengerbe mélyen benyuló szirtekre, e nevet valóban megérdemli.

Már a középkorban fontos kereskedelmi központként szerepelt Aden, melynek akkor 800 ezer lakosa volt, a kik 300 mecsetben imádhatták Allaht. Ekkor jöttek a portugálok — a középkor angoljai — a kik tüzzel-vassal és a „szeresd felebarátodat, mint önmagadat" jeligéjü keresztény dogmának praktikus kivitelével (t. i. a benszülöttek tömeges megsütésével) hatalmukba keritették nemcsak Adent, hanem a tartománynak egy részét is. Később a mindinkább hatalmasodó törökök tették magukévá és néhány évszázadon keresztül sikerült uralmukat megtartani.

Midőn azonban Kelet-India mindinkább szorosabb viszonyba lépett Angliával, Aden sorsa felett máskép határoztak, különösen a mikor a gőzhajók forgalmával, még inkább azonban a suezi csatorna megnyitása után, az Indiák és Anglia közti óriási közlekedés egy középpontot, ugyszólva megálló helyet nélkülözhetlenné tett. E czélra Aden már fekvésénél fogva mintegy praedestinálva volt.

Hogy Anglia hogyan szokott eljárni az ilyen tervek kivitelében, azt mutatja Hongkong, Captown, Gibraltár, különösen az „indiai" Gibraltár. Nem sajnálja az embereit, még kevésbbé a millióit és egy-két év alatt a homokpusztára épit városokat és a sziklafokokra pánczéltornyokat.

Az angol uralom előtt az egykor hatalmas Aden ismét csak egy elhagyott szegény arab falu niveauján állott. A kopár sziklák kiaszott és lávától fedett völgyei között alig élt néhány száz benszülött, a kik halászattal és tengeri rablással szerezték mindennapi kenyeröket, a mely bizony meglehetős fekete lehetett, tekintve az akkori gyenge hajózási viszonyokat. A mióta azonban az angol lobogó leng a bástyákon, Aden rohamosan emelkedett és néhány évtized alatt a kereskedelem és közforgalom egyik legélénkebb pontjává fejlődött.

A hajóközlekedés nagyon élénk. Évenkint ezer meg ezer hajó érinti a kikötőt, melyek néhány napot kénytelenek ott tölteni részint az áru be- vagy kirakása miatt, részint pedig a szén és élelmi készlet kiegészitése végett.

Legelső sorban ez a hajóközlekedés volt az, mely Adennek a tulajdonképeni kikötőjét — Steamer Point-ot — létrehozta, mely a várostól egy széles öböl által elválasztva, csak egy keskeny földnyelvvel áll összeköttetésben. A szürkés-fekete lávától fedett sziklaparton félköralakban terül el a nagyobbára európaiak által lakott kikötő. A szép fehér falu házak köröskörül szellős oszlopcsarnokkal körülvéve, félköralaku egyetlen hosszu sorfalat képeznek. Egy második sorra már nem lenne hely, mert már ebben az egy sorban is a házaknak nagyobb része közvetlen a sziklák aljára van épitve. A házak nagyobbára raktárak, konzulátusok és szállodák, a mint egész Steamer-Point nem egyéb, mint egy óriási rakodóhely.

Az a temérdek áru, melyet Adenből a földgömb minden részébe szétküldenek, Arábia belsejéből kerül ide. Hogy mily bámulatosan ügyes gyarmatositók az angolok, mutatja már az, hogy ez a tömérdek áru, ez a milliókat érő portéka, melyet eddig Arábia különböző kikötőin küldöttek ki az országból, mint pl. Hodeydán, Moccán és Djeddahn, az most csaknem kizárólagosan Adenen megy keresztül.

Ugy Steamer-Pointnak, mint Adennek a legérdekesebb látnivalója maga a lakosság. Egy sajátságos keverékben együtt láthatók itt a fekete néptörzseknek csaknem valamennyi válfajai, melyek a hosszabb együttélés folytán összekeveredve, a legtarkább és legérdekesebb néptypusokat hozták létre.

A lakosság zömét a szomszéd afrikai partokról átszármazott és még most is átvándorló szomalik képezik. Ezek után számra nézve következ-

nek az arabok, keletindiai mohamedánok és pogányok, sepoyok, baniánok, parsik és zsidók.

A Szomalik feltünnek az első pillanatra. Tagadhatatlanul ők képezik a fekete törzsek legszebb válfaját és európai izlés szerint itélve is számos feltünően szép férfiut és nőt láthatni közöttük. Sem a szudánok, sem az abyssiniaiak nem hasonlithatók hozzájok. Kivétel nélkül gyönyörü idomu, karcsu, szélesvállu, magas alakok, plasztikai szép tagokkal. A fej hosszukás, az arcz intelligens kifejezésü, a szemek villogók, az orr keskeny, az ajkak alig duzzadtak és minden élő emberek között a szomáliknak van a leggyönyörübb, hófehér fogsoruk.

Legfeltünőbb azonban a hajviseletük, melynél az első pillanatra ezer fekete közül meg lehet őket különböztetni. Ugyanis az eredetileg szénfekete dusgazdag göndör hajzatot, mely leér a hát közepéig, vastagon bekenik oltatlan mészszel és egynehány nap alatt a kivánt czél el van érve, t. i. a haj más szint kap és az ember lát maga előtt *ében fekete* testü négereket *aranysága* vagy *szőke* hajjal.

Különösen értelmes és rokonszenves külsővel birnak a fiatal szomali gyerekek, a melyek közől egynéhány tuczat méhrajként vette körül hajónkat. Hihetetlen ügyességgel eveznek parányi kis kanoeikban, melyet sütőlapát alaku kis evezőikkel hajtva, vizi madarakként röpülnek ide-oda a viz szinén.

A vizbe dobott penny-darab után tuczatszámra ugrálnak ki csónakjaikból a vizbe, mint a megriasztott békasereg a tó partján. Dulakodásuk nem látható ugyan a viz fenekén, de mutatja felettük a viz szinének felkavarása, hogy minő tusa folyik ott lenn a parányi rézpénz felett. Egy percz eltelte után valamennyi fenn van és a szerencsés találó a győztes diadalával mutatja fel a talált kincset, melyet aztán rögtön bedug a természettől kapott bugyellárisába (miután más nincs), a szájába. Ellenben egy hidalgó megvetésével dobja a hajóra, ha a vélt penny-darab helyett egy — fületlen matróz-gombot hozott fel a tenger fenekéről.

A vizből felbukva ismét megindul a hajsza. Kanoeikkal pajkosan egymásnak rohannak, felforditják a csónakjaikat, birkóznak a vizben és egy perczre meg nem szünnek kiabálni; „ho-up, ho-up, have a dive, ho-up, give a penny, have a dive, ho-up!“

Összes utazásaink alatt sehol sem találtunk ilyen rokonszenves, csinos és tiszta gyermekeket. Minden tolakodás és kunyorálás nélkül, csupán a kiváncsi és az idegenben feltétlenül bizó gyermek naivságával árnyékként követik az embert lépésről-lépésre, vendéglőbe, üzletbe és a konzulhoz, miközben folyton magyaráz, mutogat és legyez a hat esztendős kis tökmag. Nem kér, csak pajkos kifejezésü, mosolygó gyönyörü

szemeivel igyekszik annak a bajuszos-szakállas fehér arczu idgennek a szivét meglágyitani, respective a tárczáját megnyitni.

A szomali nők, kivált a fiatal leányok, szépségre nézve, különösen a gyönyörü idomu alakot tekintve, felülmulják a férfiakat is. A női mozdulatok és járás bájos kelleméről nem képes az ember magának tökéletes fogalmat alkotni, a mig egy szomalit nem látott. Minden mozdulata ruganyos, minden lépése könnyed, csaknem elegáns és öntudatlanul kaczér. Sajátságos viseletük a domboru mellet és a karcsu derekat nagyon előnyösen tünteti fel. Az öltözet egy szál alsó szoknyából áll, mely számos redőket képezve hull le a csuklóig és ugy van a csipőkön felgöngyölve, hogy annak az idomait — különösen járásközben — az európai izlésnek megfelelően tünteti fel, t. i. egy kissé tulzott domboruan. A felső test egy rikitó tarka szövettel van elfedve, de csak félig, miután az inget ferdén, csak az egyik vállra vetve viselik, a mi bizony elég kaczér.

Szomali leány.

Magától értetődik, hogy ékszerekkel csaknem el vannak boritva, kivált a fiatal leányok. Egy fiatal leány nem is képzelhető legalább is két kilogramm sulyu ékszer nélkül. Az ében fekete nyakon, a fel- és alkaron, a lábszáron és a lábujjakon hüvelyknyi vastag gyürük és karpereczek, tojás nagyságu borostyángömbök és faragott sandal gombok vannak megerősitve. Kezük és lábuk parányi, rózsaszinüre festett körmökkel és tenyérrel. A szomali nők különben is nagyon nyájasak, kedvesek és vig természetüek. Kár, hogy tulságos mértékben használnak valami penetráns illatu olajat (a sandalfáét), a mely illatról már messziről meg lehet érezni egy szomali nő közeledtét.

A mi pedig a vén szomali nőket illeti, hát — brr! az borzasztó. Steamer-Pointban láttam egy ilyen fogatlan vén banyát, a melyben megtestesülve láttam a női rutságnak legtökéletesebb mintaképét. Egy festő bátran használhatta volna mintául az ördög nagyanyjához. És ez a boszorkány, a rutságnak e prototypusa, egy alig 40 éves nő volt.

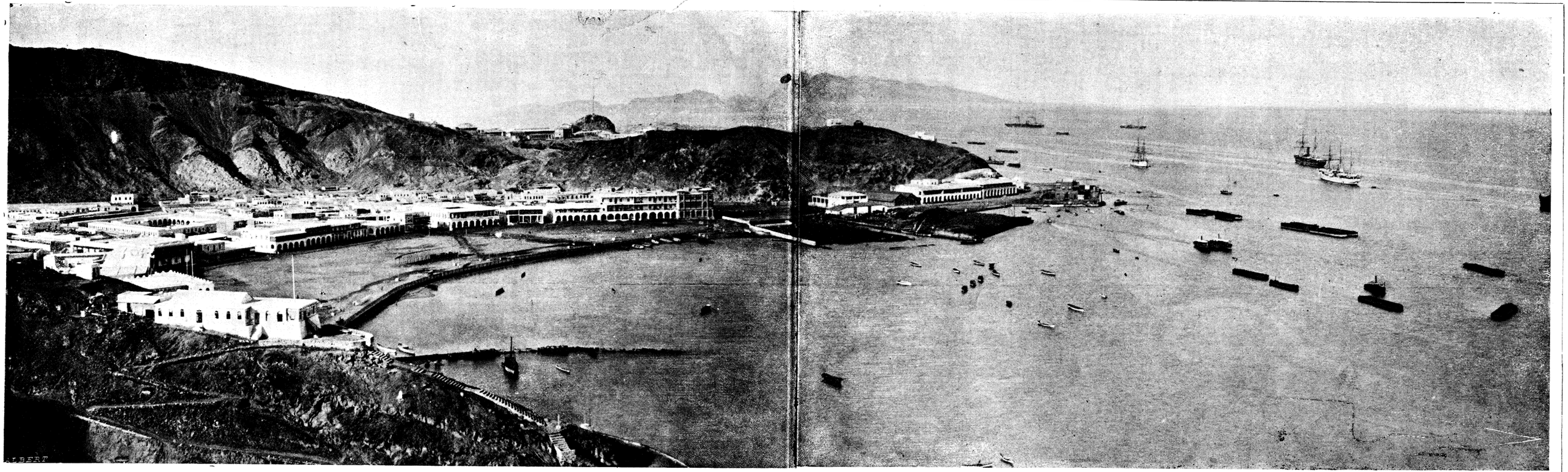

Steamer-Point.

II.

A sivatag hajója. — Huszárok teveháton. — Az országuton. — Szomali kocsis, angol rendőr. — A cisternák. — „Botanikus“ kert. — Gyilkos forróság. — A „Punka.“ — Pomologia. — Imádkozó arab.

Daczára a rettenetes, mondhatni eltürhetlen forróságnak az utczákon és a tereken, különösen a Steamer-Point és Aden közti uton rendkivül élénk a közlekedés, kivált naplemente után.

A tevekaravánok ugyszólva egyetlen lánczolatot képeznek, itt-ott tarkitva a gyorslábu szamarak, öszvérek és gyönyörü arab paripák által. Sajátságos benyomást okoznak a tevekaravánok. Mintegy 100—150 czammog néha egymásután 500—600 kgr. teherrel, melyek nagyobbára kávéból, rizsből, szőnyegekből, de leginkább gyantából s tömjénből állanak. A tevék, melyek látszólag egy perczre meg nem szünnek a kérődzéssel, bámulatos könnyüséggel haladnak az óriás teher alatt.

Egy pihenő tevekaraván — általánosságban tekintve — festői látványt nyujt. De nem az egyes teve. Ez a „sivatag hajója“ igazán nagyon csunya állat. A teste idomtalan és a kopott fakó szőrrel csak hiányosan van fedve. Hosszu sovány nyakát félkörbe hajlitja és vizszintesen tartja fel a magasba idomtalan fejét a lefityegő ajakkal, mintha kiváncsian nézne maga körül hosszu szempillái alól.

De milyen egészen más, ha mozog. Lépésben, komolyan és nyugodtan halad, ügetése pedig a leggraciőzebb járás, melyet egy állatnál látni lehet. Hosszu lábait oly könnyedén, elegánsan emelgeti, mintha tetszelegni akarna és oly gyöngéden érinti a földet, hogy alig ver fel egy néhány porszemet.

Lovagolni azonban nem könnyü és még kevésbbé kellemes a teve hátán. Először, mert rendkivül hevesen ráz, másodszor, mert az egyik lábbal folytonosan és erősen neki kell támaszkodni a nyaká-

nak; harmadszor pedig, mert egy kicsit nagyon — magas az istenadta jószágja.

Nem kevésbbé érdekes az adeni angol huszárság — teveháton. Persze ezeknek a tevéi előnyösen különböznek a karaván-tevétől. Az állatok gyönyörüen vannak tartva, „puczolva" és felnyergelve. Még pedig kettős nyereggel, mert minden tevén két lovas ül.

Gyakran lehet látni ugyanegy teve hátán az előkelő urat, háta megett a turbános inassal.

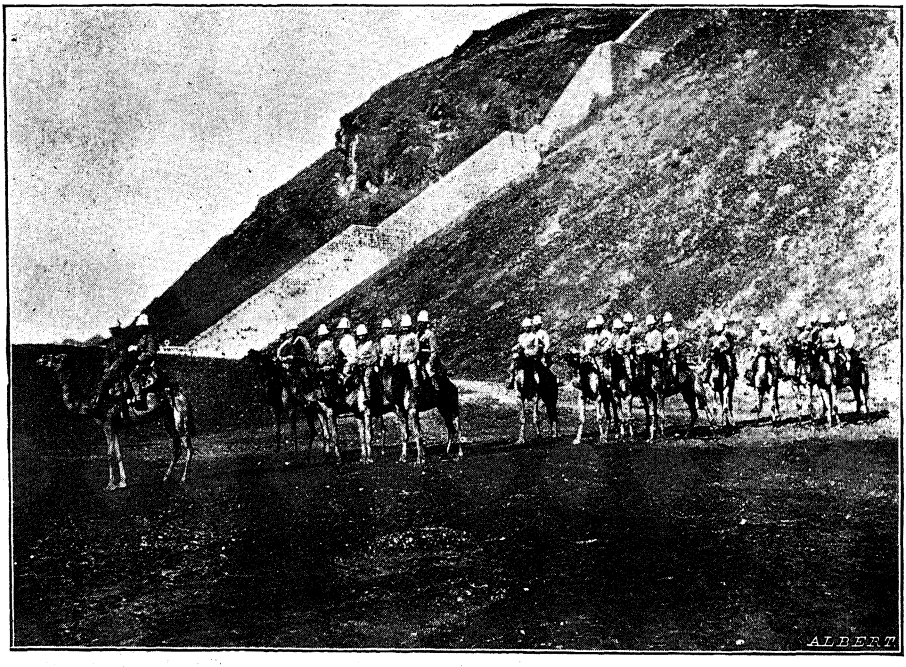

Angol „huszárok" teveháton.

Ugyanazon uton a tevekaravánok mellett gyorsan futó cabek és giggek szállítják az európaiakat. Többnyire angol tisztek az adeni garnizonból. A bakon rendesen az urak ülnek a ladykkel, a kiknek láttára önkénytelenül támad a kérdés; ugyan honnan veszik e bájos teremtések azt a hófehér, üde, friss arczot ebben a mindent elperzselő rettenetes forróságban.

A ladyk a redőtlen fekete szoknyában és az egyszerü fehér derékban, szőke fürteiken könnyü kis szalmakalappal, igazán nagyon csinosak. Hátul többnyire egy kelet-indiai hindu ül, fején a festői redőkbe csavart

fehér turbánnal és karjait a vele született nyugalommal, nem pedig a mi lakájmajmaink bárgyu, affektált méltóságával keresztezve a mellén.

Jobbra és balra sürü tömegekben követi egymást a tarka közönség. Parsik, fejükön egy czilinder alaku, fényes süveggel, hosszu fehér ingben és szoknyában; továbbá négerek, szudánok, abyssiniaiak, hinduk, bánianok, malayok, singhalézek, kevés kivétellel csaknem mindnyájan csupán egy keskeny derékkötővel ellátva. Továbbá harczias kinézésü arabok, köztük számosan gazdagon öltözve és felfegyverkezve. Kevésbbé harczias kinézésü zsidók, fegyver és kösöntyü nélkül, hanem egyetlen szál hosszu ingben és két szál hosszu hajtincscsel a halantékaikon. Továbbá karcsu szomali lányok és köpczös arab hajadonok, fejükön a drága kincscsel — az ivóvizzel — telt alcorazzával és hindu lányok gazellaszerü, könnyed, lebegő járással, gyönyörü szájukon pajkos mosolygással. Aztán jönnek egy skót ezred csapatai zöld és szürke koczkás rövid szoknyában és a tölténytartóról hosszan lelógó lósörénynyel. Továbbá egy-egy sepoy-csapat, hatalmas, csucsos veres turbánnal, párosan ülve a szépen tartott tevék hátán. És aztán ismét tevekaravánok, szótalanul, apathikusan czammogó félmeztelen hajcsáraikkal.

És ezt a tarka-barka közönséget, ezt a heterogén népséget a csekély számu sepoy és bengál rendőrök példás rendben tartják. Bámulatos az az „angol királli erél és tapéntat", melyet e tökéletesen fegyvertelen rendőrök — ha csak a kurta kis fütyköst nem nevezzük fegyvernek — kifejtenek. Czivakodás, verekedés vagy a kocsisoktól, koldusoktól kifejtett zsarolás sohasem fordul elő.

Egy alkalommal visszatérve egy kirándulásról, kocsisunk, daczára az előzetesen kötött alkunak, a kiszabott dijnak kétszeresét követelte. Hiába hivatkoztunk a megalkudott dijra, a kocsis — egy ravasz szomáli — nem tágitott.

— Look sir, good horse, big horse, fine cab; bad street, very hot; look sir, eig htrupies very little, give sir sixteen rupies, look sir.

A következő perczben már mellettünk állott egy sepoy rendőr, a kit eddig észre sem vettünk és a legrövidebb uton eldönté a vitát:

— Sir, fizessen 8 rupiát (16 helyett); te pedig Mohamed add ide a számodat és takarodj. Mi megtettük a kötelességünket és a mór — ment.

Legnagyobb fontossággal bir Aden az angolokra nézve hadászati szempontból. Mint erősség ép oly bevehetetlen, mint Gibraltar és a kikötőben lehorgonyozható hajóival tökéletesen uralhatja a verestengeri közlekedést.

Mi sem jellegzi inkább Angliának a gyarmatositás terén kifejtett pazar bőkezüségét, mint Aden világhirü viztartóinak (cisternáinak) épi-

tése. Mint már emlitve lőn, egész Adenben és sok-sok mértföldekre a város körül patak vagy tó nem létezik. Ha lenne is, elpárologna, gőzzé válnék az a rettenes, irtózatos hőségben. Eső a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. *5—6 évben egyszer esik* egy tisztességesebb eső, hanem akkor aztán esik, ugy, mint a hogy csak a tropusok oczeánjain szokott esni. A viz oly óriási tömegekben hull, mintha egy földfeletti tenger zuditaná le hullámait. Ez a viztömeg az, mely Adent *évekre* ellátja vizzel, embereknek és állatoknak egyaránt, minden czélra.

Ez óriási viztömegek felfogására és fentartására szolgálnak a cisternák, melyek a maguk nemükben páratlan, gigászi alkotásu müvek. Már a legmagasabb szirtcsucsokon kezdődnek a számos bevágások, csatornák és vizvezetékek, melyek az esők óriási viztömegét felfogják és egyenesen a kolosszális cisternákba vezetik. A cisternák ugy vannak alkalmazva, hogy először a legfelső sziklákba vájt tartók telnek meg, mig a felesleges viz lezugva a szirteken, a fokonként egymás alatt fekvő reservoirokat tölti meg.

A cisternák némelyike oly nagy, hogy kiterjedésre nézve felülmul minden más épitett helyiséget. Ámbár jelenleg csak 10 ilyen ciszterna van használatban, mégis mintegy 10 millió gallon vizet képesek felfogni. (Egy gallon $4^1/_2$ hektoliter.)

A mi ottlétünk alkalmával valamennyi cisterna szinültig tele volt, miután néhány nappal megérkezésünk előtt volt a nagy isten-áldás, *5 év óta az első eső.*

A legalsó ciszternák egyikéből egy kis vizvezeték folyik ki, melynek vizét az őrt álló sepoyok felügyelete alatt osztják ki, mivel egyetlen cseppnek sem szabad kárba vesznie. Az áldást osztogató csapok egész nap körül vannak véve a tevekaravánoktól, teherhordóktól és pajkos Fatiméktől meg Zaharláktól, a kik ép ugy, mint a mi Juliskáink és Katiczáink, vig csevegéssel és hangos sikongással, meg alapos — szapulással órákat töltenek el a kis alcarazza megtöltésével.

A cisternákat, meg az ugynevezett „botanical gardent" kivéve (a mely hangzatos névvel az a néhány liliputi pálma és riczinusfa van elkeresztelve a cisternák aljában), a város nem mutat valami érdekes képet. A köröskörül égnek meredő szirtek közé beékelt háztömegben és ezek között 40 ezer ember él, nagyobbára arabok és szomálik.

A házak többnyire aprók, omladozottak, alacsony lapos fedéllel, mely egyszersmind a hálószobát is képviseli. A hálószobák másik része künn van az utczákon. Valamennyi ház előtt a tornáczon könnyü gyékénypadok vannak felállitva, a melyeket éjjelre kiállitanak az utczákra. Éjjel aztán alig marad az utczákon annyi hely, hogy az ember épen végig-

haladhat rajtuk. Benn a házban nem tölthetnék az éjet, mert a benn uralkodó gyilkos forróságot még a benszülöttek se birják kiállani.

A város délnyugati oldalán van a tüzimádó parsik temploma a „szent örök tüzzel", és ennek közelében egy alacsonyabb szirt sziklalapján a „hallgatás tornya", a parsik temetője. A tüzimádók tudvalevőleg nem temetik el halottaikat (mert ez által megszentségtelenitenék az anyaföldet), sem el nem égetik (mert ez meg tisztátalanná tenné a szent tüzet), hanem kiteszik a hullát egy magányosan álló sziklára, a hol a sasok és keselyük egynehány óra alatt elvégzik az örök enyészet munkáját.

Már rövid tartózkodás után kivehető az egyes törzsek foglalkozása, mestersége vagy egymás közötti rangfokozata. Az európaiak természetesen a mágnások; a parsik a kereskedők; az arabok és hinduk a közvetitők és alkuszok; a zsidók iparosok. Talán Aden az egyedüli pont a világon, a hol a zsidók kizárólag iparral és mesterséggel foglalkoznak; a kovács, asztalos, kőmüves és minden más kézimunkát csak a zsidók végzik el. A banianok meg az achdamok végzik az alacsonyabb munkákat, t. i. a mészáros és — hóhér mesterséget, a mely két mesterség az arab előtt ugyanegy rangfokozaton áll. A szomalik pedig nem végeznek semmit; ők a lazzaronik.

Aden „mágnásai", az európaiak, közel a tengerparthoz egy külön városrészben laknak, mely általában csupa oszlopcsarnokos, szellős és rendkivüli kényelemmel ellátott házakból áll. Az európaiak, daczára anyagi jólétüknek, bizony vajmi örömtelen és egyhangu életet folytatnak e városban, mely határozottan egyik legsivárabb, legkietlenebb pontja az egész földnek, sem Suakimot, sem Massauaht nem véve ki.

Nem kevésbbé örömtelen és egyhangu élete van az Adenben tanyázó nagyszámu angol katonaságnak. A napnak legnagyobb részét — reggel 8-tól esti 5-ig — a laktanyában töltik, melynek minden szobája egyegy tágas, szellős terem.

Valamennyi szobában, a közlegényekében ép ugy, mint a tisztekében örökös mozgásban van a „puncha." A puncha t. i. egy óriás nagy legyező, mely a szoba fedélzetének egész hosszában van mozgathatólag megerősitve és ide-oda rángatása által kellemes légvonatot idéznek vele elő a tikkasztó levegőjü szobában. A legyezés — puncha — Adennek ép oly specifikuma, mint akár a cisternái. Minden helyiségben, a matróz-lebujban ép ugy, mint az Union-klubban, az üzletekben, a kórházakban mindenütt punchák vannak alkalmazva, a melyeknek örökös mozgásban tartása a szomáli gyerekeknek egyedüli foglalkozása.

Az Adenben uralkodó forróságot jellegzi az, hogy a katonaság gyakorlatai csak naplementével kezdődnek. Napközben tétlenül hevernek

és el sem hagyhatják szobáikat, miután — saját tisztjeik állitása szerint — az évnek bizonyos szakában akárhányszor megtörtént már, hogy egy katona csak *egyszer végigmenve* az udvaron, *holtan rogyott* össze a nap gyilkos sugarai alatt.

A hajóra visszavezető utamban alkalmam volt megismerkedni Adennek még egynéhány különlegességével.

Csaknem összerogyva és majdnem elájulva az irtózatos forróságtól, holott az egész utat egy fedett kocsiban tettem meg (gyalog járni külön-

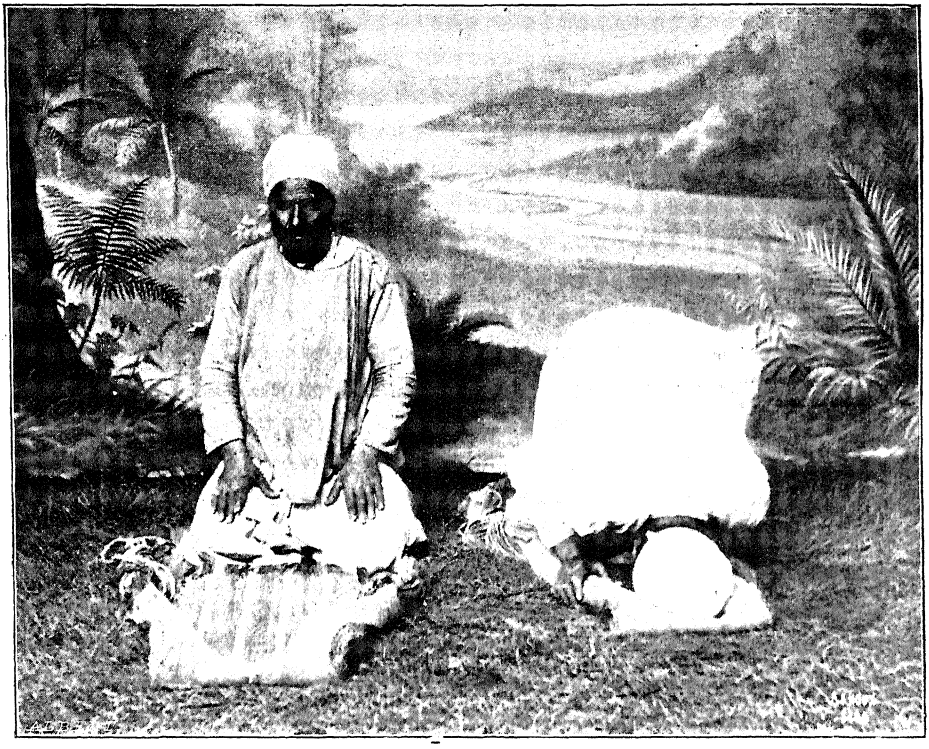

Imádkozó Arabok.

ben egész Ázsiában „notfair"), megkóstoltam két gyümölcsöt, az egyedülieket, melyeket messze földről hoznak Adenbe. Ez alkalommal kóstoltam meg először a sokat emlegetett pisangot és mangót. A Kelet tudósai mind e mai napig nem tudtak megegyezni abban, hogy e két gyümölcsfaj közül melyik volt az, a melylyel Éva anyánk az első bün elkövetésére csábitotta Ádámot. Őszintén megvallva, kár a fáradságért, mert e kettő közül bizonyára egyik sem volt. Már egyszerü fiui tiszteletből is kötelesek vagyunk Ádám apánknak annyi jó izlést imputálni, hogy

ezekért a gyümölcsökért határozottan nem áldozta fel a paradicsomot. A pisang alakra nézve hasonlit az ugorkához, szine éretlen-narancssárga s az ize az összetévesztésig hasonlit a „rocks-drops“ bonbonhoz. A mangó pedig olyan, mint egy ellapitott burgonya, szine baraczksárga, a héja vastag, mint a zöld dióé, az ize pedig — izetlen. Legfölebb rossz sárgadinnyéhez lehet hasonlitani, melyet terpentinbe mártottak. Egyedüli előnyük az, hogy hüsitenek és tekintettel a hőségre, melyben eszik e gyümölcsöket (tekintve azt is, hogy más nincs), megmagyarázható, hogy honnan ered a sok dicséret.

A másik különlegesség, melyet először láttam, egy imádkozó arab volt.

Közvetlen naplemente előtt a tengerparton haladva végig, egy érdekes, festőinek mondható jelenet vonta magára figyelmemet. Egy vén arab kis fiával épen az esti imáját végezte a tengerparton, a tengerparton, a természet e fenséges templomában. Az egész ima — látszólag — csupa testhajlongásokból és kézmozdulatokból áll. Minden mozdulat azonban ünnepélyes, méltóságteljes és plasztikailag szép. Az ismételt letérdeplés, mialatt homlokával többször érinté a homokot, a felemelkedés és aztán ismét a mély és lassu meghajlás, — mindez kimért, komoly, nyugodt és tiszteletet gerjesztő. Abban a pillanatban, a mikor a nap épen a tenger szinét érinté, ismét letérdelt, kinyujtá karjait és kezeit tenyérrel a nap felé forditva tartá, mintha azt akarná kifejezni, hogy az ő földi szemei nem érdemlik meg látni a lemenő nap bucsuzó sugarait...

A mint az utolsó napsugár is letünt a végtelen oczeánnak pirosas fényben rezgő sima tükrén, abban a pillanatban hangzott fel a közeli mecset minarettjéről a muezzim vontatott imája: „La Allah, il Allah,“ a bástyáról pedig a piros frakkos angol tüzér által elsütött ágyu dördülése.

... Mindenki a maga nyelvén dicséri az urat.

CEYLON SZIGETÉN.

Colombo.

I.

Az Indiai Oczeánon. — Colombo, India gyöngye. — Egy darab a paradicsomból. — Szinek.

Adenbe érkezésünk alkalmával a hajóra hozott posta többek közt egy sürgönyt is tartalmazott, mely általános örvendetes benyomást okozott mindnyájunkra.

Az eddigi programm szerint ugyanis Adenből direkt Singapurebe, Hátsó-Indiának a legdélibb kikötőjébe kellett volna vitorláznunk, minden más kikötő érintése nélkül. Tekintve azt, hogy ez időben — a délnyugati Monszun legvehemensebb szakában — a 4000 mértföldnyi rengeteg ut különben is egyike a legveszedelmesebb tengeri utaknak, kivált ha egy hajó e hosszu ut alatt csaknem kizárólag a vitorláira van utalva, nem valami nagy örömmel néztünk eléje a 40—45 napra tervezett traversálásnak.

T. i. ennyi időbe kerül ez ut a legkedvezőbb körülmények között is. Mig ellenben, ha egy hajó az ut folyamán előforduló események következtében utjáról letérittetik és nem a malakkai szoroson keresztül, hanem Sumatra szigetének a déli megkerülésével kell ez utat megtennie, a mi aránylag elég gyakran megtörténik, akkor 55—65 napot is kell az Oczeánon töltenie, mig eléri Singapure kikötőjét.

Hogy azonban egy 60 napra terjedő ut nem egyike az élvezetek legkivánatosabbjainak, az természetes. Képzelhető tehát a mi kellemes meglepetésünk, midőn a sürgönyileg jött parancs az eredeti programmot — t. i. Aden-Singapure — megváltoztatta és Adenből Ceylon szigetére, Colombóba kellett vitorláznunk.

De ha e sürgöny-parancs nem is jött volna, és ha mi Adenből tényleg azzal a tervvel vitorláztunk volna ki, hogy Singapureig nem

bocsátjuk le horgonyainkat, akkor is meg kellett volna tervünket változtatnunk és Colombo kikötőjét felkeresnünk.

Egy szerencsés szerencsétlenség következtében ugyanis korvettánk az Indiai-Oczeánon sulyos havariát szenvedett. Csakis a véghetetlen gondviselésnek, (meg a „Zrinyi" vaspántjainak) köszönhettük, hogy a sulyos havaria nem okozta a Zrinyi végleges tönkre menését.

Mint már fennebb emlitve lőn, utunk szándékosan, azaz tervszerüleg esett arra az időre, a midőn az Indiai-Oczeánon az erős délnyugati Monszun uralkodik. Korvettánk csakugyan repült, száguldott a háborgó Oczeánon. A szél egyenesen hátulról hajtotta hajónkat, mely ropogva és recsegve emelkedett az irtózatos magas hullámhegy tetejére, vagy sülyedt le a tátongó mélységek széditő örvényébe. Az árboczokon csak kevés vitorla volt kifeszitve, mert különben nádvesszőként törtek volna le a Monszun nyomása alatt. Még igy is, — a kevés vitorlákkal — minden árbocznak a nyujtványait, mint például az árboczderekat és sudarat a rendes kötélzeten kivül még más kötelékkel kellett megerősiteni, megkisebbiteni a vitorlázatot nem lehetett, mert egyenlő gyorsasággal kellett száguldanunk a hullámokkal. Ha a Zrinyi valamely akadály következtében kénytelen lett volna menetét meglassitani, akkor a folytonosan utánunk hömpölygő hullámok elboritották volna fedélzetét és szétrombolták volna a hajót minden izében. A kormánykeréknél állandóan hat markos matróz állott; minduntalan résen kellett lenniök, hogy az *oldalról* jövő hullámokat kikerüljék és hogy a hajó tat-jával forduljanak neki.

A sürü sötét éjszakák még rémesebbek voltak. A háborgó tenger örökös mennydörgését tulharsogta az égi viharok rettenetes mennydörgése. A vakitó villámlás néha másodperczekre megvilágitotta a tengert; közvetlen közelünkben világitotta meg az árbocz magasságáig feltornyosuló kolosszális viztömeget.

Az első napokban irtózattal néztük az eddig nem látott magasságra feltornyosuló hullámokat. Néhány nap mulva pedig megszoktuk és kritizáló megjegyzéseket tettünk rájok, sőt még fényképeket is vettünk fel róluk. Legfeljebb azért boszankodtunk rájuk, hogy szakácsunkat akadályozták a főzésben, a mennyiben a legravaszabb geniálitással meglánczolt fazekak és lábasok sem tudtak a tüzhelyen megállani, oly irtózatos mértékben hányatott a hajó a hullámok által. E miatt akárhányszor megtörtént, hogy egyes napokon az egyedüli *meleg* ételünk *hideg* konzervekből állott.

Mikor már teljesen megszoktuk a hullámokat, és inasaink annyira mentek a találékonyságban, hogy ágyainkat ravasz módon olyképpen

vetették meg, hogy a legdühösebb hullám sem volt többé képes bennünket az ágyból kidobni, akkor jött egyszer egy hullám, csak egyetlen egy, mely oly irtózatos ütést mért szegény korvettánkra, mintha szertészet akarta volna törni forgácsokká.

Rémülten rohant mindenki a fedélzetre, a mely első pillanatra a végpusztulás képét nyujtotta. Ugy történt, hogy egy óriás hullám közvetlenül a hajó jobb oldalán tört meg, és végignyaldosván a hajó falait, felcsapott az árboczderék magasságáig, ott pedig egy vizalagutat képezve, zugva és sisteregve csapott vissza a fedélzetre.

Térden felül ért a viz a fedélzeten. Emberek, állatok, szénakötegek, csónakok, csebrek, csigák, kötélcsomagok szanaszéjjel usztak a hajó falai között. Orditás, vezényszó, marhabőgés, matrózröhögés, káromkodás hangzott mindenfelé; a hajó bordái közé szorult viz leirhatatlan zugással mosott végig rajta, magával rántva mindent, a mi nem volt lekötve, lecsavarva vagy leszegezve. A végeredmény az volt, hogy konstatálták, miszerint a hajó peremének az elő- és középárbocz közti része van *behorpadva!*

Igy nem folytathatjuk utunkat Singapureig. Okvetlen be kell futnunk egy közeli kikötőbe havariánk kijavitása végett. A legközelebbi kikötő azonban — Colombo. Tehát előre. Isten segits, és óvj meg egy második hullámcsapástól, mert azt már nem álljuk ki!

Igy folytattuk utunkat Colombo felé, rettegés között. Hála a kitünő vezetésnek és a Zrinyi präcis manöverező képességének, nem történt ujabb baj. Az oldalról jövő hullámoknak ügyesen kitértünk az utjából, a mennyiben mindannyiszor a hajó *tat-jával* — hátuljával — fordultunk nekik Már pedig egy hadihajó tat-ja nem csak egy hullámütést bir el, de — huszonötöt is!

Aden elhagyása után a huszadik napon ért a *Zrinyi* Ceylon szigetének — a földgömb eme leggyönyörübb pontjának — láttávolába.

A *Pidurutallagalla* és az *Adam's Peak* örök viránnyal fedett csucsai már mértföldekről ingerelték a mesés Indiának e tündérszép részéhez füzött képzeleteinket. Mint egy bámulatosan szép zöld szőnyeg terült el a lankás halmokon a sötétzöld buja tropikus növényzet, mely hegyet és völgyet, tengerpartot és folyókat egyetlen pázsittá alakit.

Egy arasznyi széles canoë (egyetlen szál kókuszpálmából kivájt csónak, az oldalához erősitett gerenda által egyensulyban tartva), messze ki a tengerre hozta hajónkra a „Pilot"-ot — a révkalauzt, ki a gyöngyhalászó canoëk és a ki- és befutó gőzösök tömkelegén keresztül biztos kézzel vezette a korvettát Colombo kikötőjébe. Néhány órával később horgonyon fekszünk. Előttünk az amerikai *„Aliance"*-korvett, mögöttünk

egy angol vitorlás, balra egy hollandi óriás teherhajó, jobbra pedig a szigetek gyöngyének legszebb gyöngye — *Colombo.*

Tagadhatatlanul Ceylon volt már az ó-korban is a legszebb pont gyanánt ismert földrészecske. „Lanká"-nak a „*Ragyogó*"-nak nevezik a benszülött hinduk; „*Gyöngyszem India homlokán*" mondják a buddhisták; „*Gyöngyök szigetének*" nevezik a khinaiak; a „*Jáczintok és rubinok*"

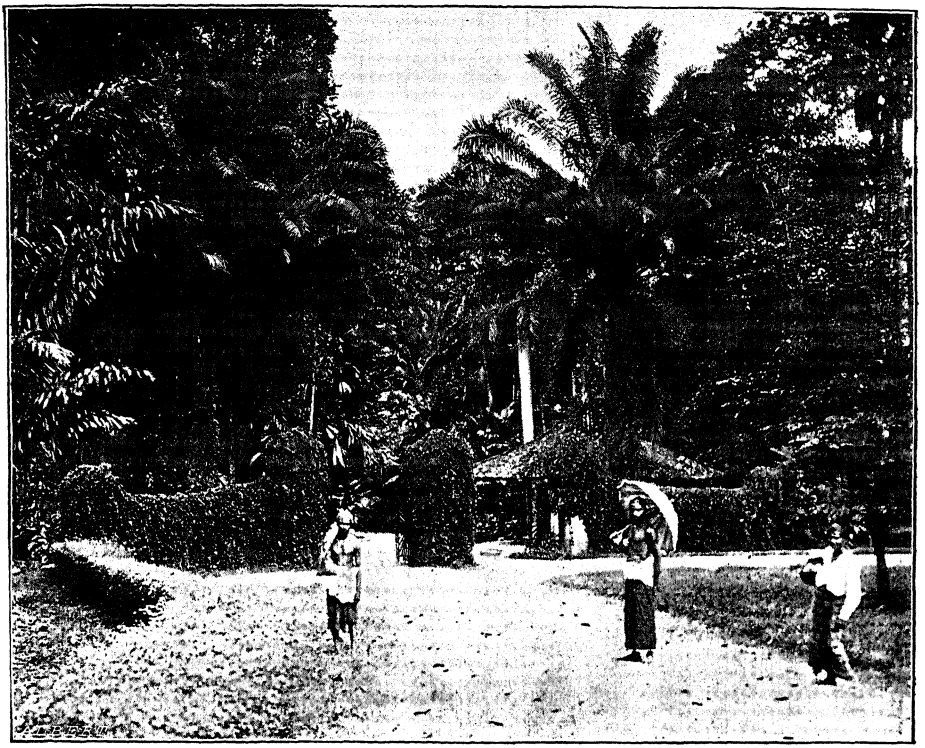

Peradeniya Colombo mellett.

hazájának ismerték a görögök; „*Ádám és Éva vesztett paradicsoma*"-ként siratják a mohamedánok.

Egy angol költő, a kinek a legjobb akarat mellett sem lehetne szemére vetni, hogy vérmes fantáziáju, azt mondja, hogy Ceylon:

„Confessed the best and brightest gem
In Britain's orient diadem!"

(Elvitázhatatlanul a legjobb és legértékesebb drágakő Brittania keleti diadémjén).

... A ki tehette — azaz a kinek a szolgálati viszonyok megengedték, — az teljes gőzerővel igyekezett ki a szárazföldre. Husz nap az Indiai-Oczeánon, szünet nélkül hajtva egy csaknem orkánszerü délnyugati Monszun által, épen elég arra, hogy megkivántassa az emberrel az örökös balancirozástól elzsibbadt lábait egy kissé a szárazföldön kinyujtani, kivált ha az alkalom a csodaszép India vágyva-várt talaján kinálkozik.

Egy keskeny kis kanoëba szállva, két-három singhaléz gyerek gyorsan szállit ki a rakpartra, mely a lépcsőktől kezdve fel a főutig tömve van Kelet-Ázsiának a legkülönbözőbb pontjairól összesereglett népségével. Ügygyel-bajjal keresztül vergődve a sürü néptömegen, kiér az ember a felső partra és a legelső, amit teszen, az egyedüli, a' mit tehet, az, hogy meglepetésének és elbámulásának szabad utat engedve, felkiált:

— Ah, ez gyönyörü, felséges! Ez felülmulja minden képzeletemet.

Egy elragadó, gyönyörü kép áll a szemlélő előtt.

Az utcza széles, hosszu és sima, mint a tükör; jobbra és balra sötétzöld pázsit szegi be a barnapiros utat, melyet sürü tömegekben boritnak el a rikitó sárga, piros, kék, hófehér és zöld szinekbe öltözött gyalogjárók, a fehér baldachinos kocsik és a meztelen kulik által vont „jinirickshaw"* tömege. A virágokkal tarkitott pázsiton kivül az oszlopsorokkal ellátott, szellős, magas paloták állanak, hófehér falakkal, zöld redőnyökkel, félig elfedve a melancholikus kinézésü pálmafák sürü, sötét lombozata által.

A bővebb szemlélésre azonban most nincs idő. A fehér baldachinnal fedett könnyü kis kocsiról csalogató hangon igér a singhaléz kocsis szebbet és jobbat:

— Cinnamon Garden, sir? Palms? Galle face?

— Yes, — és beszállok.

— Allright, — és gyors ügetésben tova hajt. Hogy hova, azt nem tudom. Nagy megnyugvásomra szolgál, hogy a kocsis sem tudja, miután kérdéseire adott feleletemből, a tropikus hőség alatt kifejthető angol hidegvérüséggel odamondott „yes" után ép oly joggal mehet a Cinnamon Gardenbe, mint akár a „Palms" alá, vagy a Galle-Facere. A „fahéj-kertekbe"-e, a pálmák közé, vagy a „Galle face"-re, — az mindegy. Az „All right"-re ugy sem szabad valami sokat épiteni. Tapasztalásból tudom, hogy az abszolute meg nem értett kérdésre is a legnagyobb nyugodtsággal rámondja, hogy: „all right", és viszi az embert oda, a hova épenséggel nem szándékozott menni. De azért rámondja: all right, mert a nagy konkurrenczia következtében attól tart, hogy kérdezősködés

* Kétkerekü könnyü kis kocsik egyetlen ember számára.

esetében az utas ahhoz a „zays"-hoz (kocsishoz) fordul, a ki nem kérdezősködik, hanem rámondja: all right; tehát inkább ő mondja, hogy: all right.

A kocsis öltözete a legszeretetreméltóbban egyszerü; egy 2 méter hosszu fehér vászondarab a dereka körül kötve képezi az egyik részt, és egy 2—3 méter hosszu piros szövet, redőkbe csavarva a *fej* körül, képezi a második részt. Harmadik rész nincs. A kis ausztráliai „mokány"

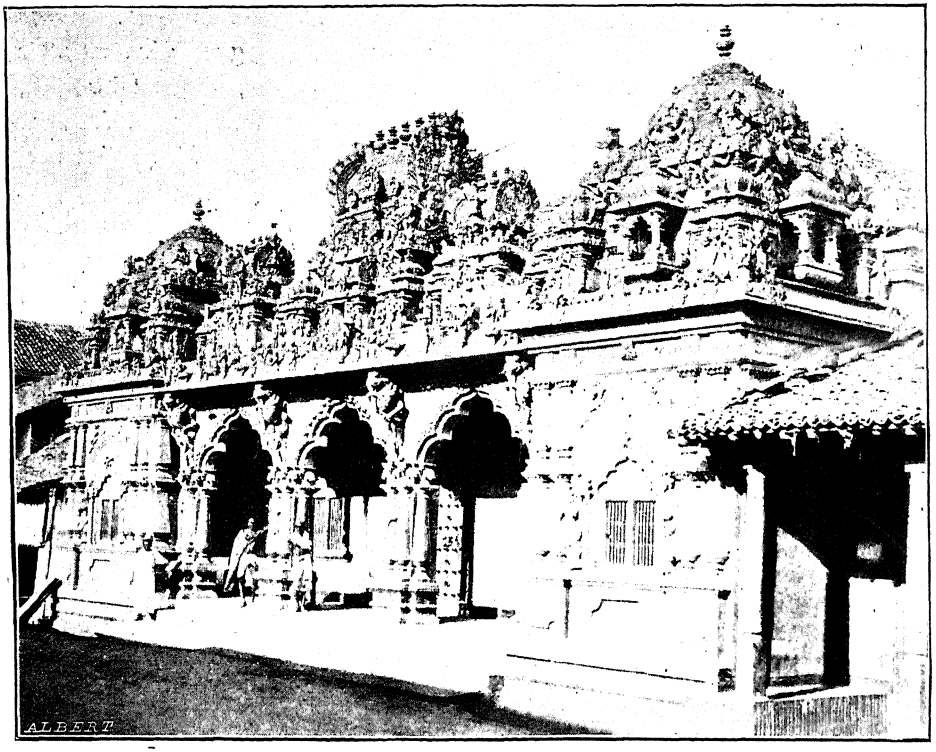

Hindu pagoda.

gyors ügetésben halad; a czél tökéletesen mindegy. Jobbra és balra minden lépés a legtarkább, a legujabb és soha könyvekben nem olvasott, képeken nem látott scénákat és látványokat idézi elő.

Félórai hajtás után benne vagyunk egy sürü pálmaerdő felséges árnyában.

Az áthatlan sürü lombozat csak elvétve bocsát át egy-egy napsugarat, mely ragyogó szivárvány-fényekben törik meg a tó tükrén uszó lotosvirág kelyhében rezgő harmatcseppen. A kristálytiszta tó tükrét

VÉTEMI KÖ

helyenkint egészen elboritja a széleslevelü lotos fehér és rózsaszinü virága. A kókusz, areca, bánaán, cinchona és kakao, egyáltalában a tropikus égöv külömböző pálmafajai mélabusan lelógó széles, hosszu leveleikkel csaknem egy zöld mennyezetet képeznek felette. A sürü lombozat közül kedvesen tünnek ki egy hindu-templomnak fehér falai. A pálmalomboktól elfedett folyosókon nesztelenül lépdel egy sárga leplekbe burkolt brahmin, valószinüleg várva a tó szinén halk locscsanással tova

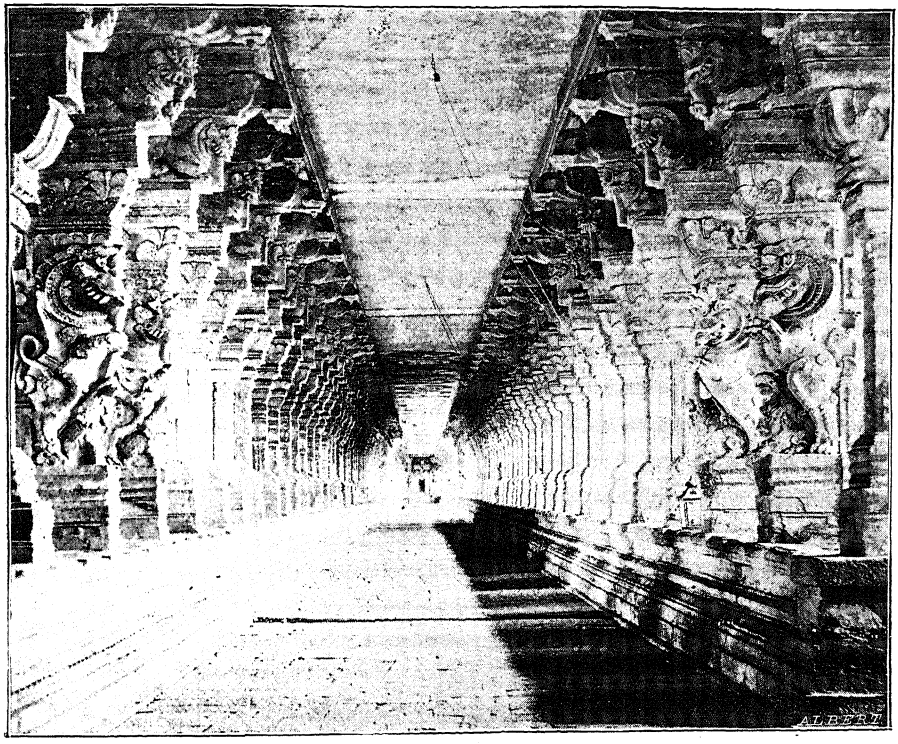

Pagoda belseje.

evező canoët, mely Lotosvirágot hoz az oltárra és gyümölcsöt megrizst a szent brahminnak.

Az ünnepies, isteni csendet néha-néha megszakitja egy halk zizzenés, suttogás, mely csak emeli a titokszerüt, a rejtélyest. A hatalmas pálma-törzsekre kuszó orchideák kelyhén játszva enyelegnek tenyérnagyságu lepkék, a parányi kis kolibrikkal. Az ember nem tudja, mit bámuljon inkább a lepkék gyémántszerüen ragyogó szárnyait, vagy a parányi kis madárkák élénk és kecses mozdulatait.

Minden lépés egy uj paradicsomba vezet. A gyér lombu kenyérfáról fenyegetőleg lógnak le az emberfejnél nagyobb gyümölcsök; a mangustin barnafekete gyümölcse ingerlőleg kacsint le a rubinvörös virágoktól ellepett széditő magas sudárról. Minden mozdulatra szemérmesen huzódik össze a tüneményszerü „pudica mimosa“ és mindaddig zárva tartja érzékeny kelyhét, mig a zavargó messze tovább haladt. Hangos

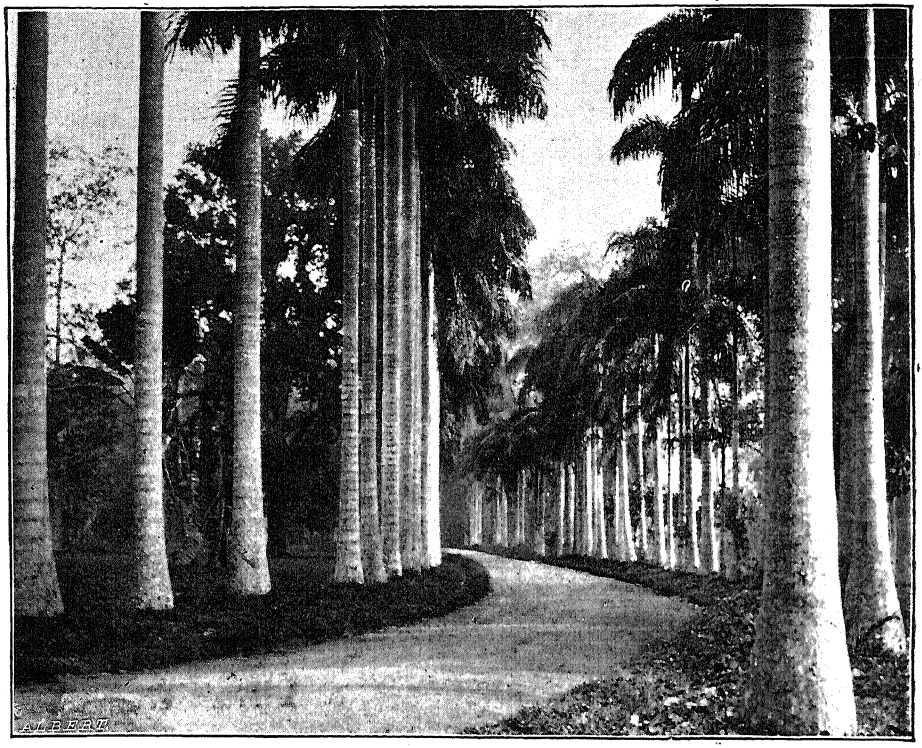

Pálmasor a tó körül.

rikácsolással himbálódznak az ágon egy közeli „bungalow“-ból felzavart papagályok és kakaduk ragyogó szinü seregei.

A lélek, a szem, az orr és a tapintat nem tud eléggé eltelni az istenadta gyönyörök élvezetében. Perzsia szőnyegei a talp alatt nem képesek oly kellemes, bájos érzetet kelteni, mint Indiának eme elbüvölő bársonyszerü pázsitja. A buja zöld szin összes árnyalataival és a beléje szőtt orchideákkal, meg a csodaszerü kék, fehér, piros és sárga kuszónövényekkel, a tükörsima tó szine, rajta a tündériesen lebegő lotosvirágokkal és az impozáns „Viktória Régiá“-val, melynek hatalmas levele

egy gyermeket képes ringatni; a mysztikus, derengő homály. itt-ott áttörve az egyenlitő örök kék egének átmosolygó sávjaival — egy nem eléggé bámulható gyönyörü festmény a szemnek, nyugalom a léleknek. A tüdő mohón lélegzi be a balzsamos, édes, lágy levegőt. — A fehérfalú hindu-templomból áthangzik a brahminok vontatott, éneklő imája,

Tamyl leány a bandzsóval.

mely sajátszerü harmoniában egyesül egy közeli bungalowból halkan átszürődő „Bandzsó“ lágy akkordjaival.....

— Galle face, Sir!

— Galle face!

Az ut visszavezet a városba, de nem az előbbi uton. A kocsis egy kis kerülőt téve, egy darabig a singhaléz városrészen hajt keresztül. Az egyik sátor előtt egy kókuszpálmához támaszkodva egy sugártermetü

hindu élénk társalgásba van elmerülve egy villogó szemü fiatal singhaléz leánynyal. A beszédjükből egy szót sem hallottam ugyan, de a tekintetükből biztosan kivehettem, hogy Ceylon szigetén is nagyon érdekes dolgokat tud elbeszélni — Miska Juliskának.

Singhalés „Juliska".

A kocsi csakhamar letér innen és beláthatlan kiterjedésü rizsföldek mentén halad tovább. Egész csorda bivalyok boritják be a földeket és a legnagyobb nyugodtsággal repülnek köztük hófehér darvak és gólyák. A rizsföldek szomszédságában rokonias barátságban huzódnak végig a terjedelmes czukornádültetvények.

Ezeknek tőszomszédságában terül el a hires „*Cinnamon Garden*“ a „fahéj“-kert. Isten a megmondhatója, hogy gyermekkoromtól kezdve India volt vágyaimnak netovábbja, és hogy mindig legkedvenczebb ételem volt a tejbe főtt rizskása, sok fahéjjal és még több czukorral. És ime, az első délutánon együtt találom valamennyit! Ilyen csodálatosuk néha a sors utjai.

Végig a „Cinnamon Gardenen“ dicséretre méltó kitartással fut a kocsi után egy eleven képü kis singhaléz fiu, a fügefalevél — nélkül. A lehető legrábeszélőbb módon igyekszik rám diktálni egy hatalmas virágcsokrot, a minőért nálunk egy szerelmes dandy szives-örömest fizetne tiz forintot. Itt azonban csak felesleges nyügöt vennék vele magamra; aztán meg a gyerek komikus angol beszéde is mulattat, apró pénzem pedig nincs, tehát csak hadd fusson. Végre beleun a dicsőségbe és a kocsiba dobja a csokrot.

— It is my present! (ajándékba adom) — mondja oly hangon, melyből kiri a meg nem értett barátság miatt tett szemrehányás. De egyszersmind kinyujtott kézzel várja a „present“-ért járó penny-darabot. (Az érzékenyebb lelkületüek megnyugtatására megvallom, hogy nem futott hiába.)

A mennydörgésszerü távoli dörgésből itélve, a Galle face közelében jártunk. A legközelebbi kanyarulattal a kocsi befordul és előttem áll egy kép, melyhez hasonlóan elragadó képet, festőit és élénket sohasem láttam és valószinüleg ritkán fogok látni.

II.

A Galle Face. — Az Oczeán partján. — A Polo. — Highlander Band. — Néző közönség. — Az én „herczegnőm.“ — Magyarul!

A *Galle Face* egy lágy pázsittal benőtt szabad tér, egyfelől a zajló Oczeán, másfelől egy sürü pálmaerdőtől körülvett tó által beszegve. A mi e kettő közt fekszik, az egy részlet az „Ezeregy éj“-ből.

A négyszögü tér tengerfelőli oldalát impozáns hullámtörők védik a hatalmas hullámzás ellen. A délnyugati Mouszun véghetetlen erővel hajtja az Indiai-Oczeán hullámait e gránitgátnak, melyen mennydörgésszerü dörejjel megtörve, toronymagasságra sodorják fel a sistergő, zugó, hófehér habokat. A kőgát innenső oldalán pedig, alig tiz lépésnyire az oczeántól, fehérbe öltözött, halvány képü angol babyk keresik a csigákat, vagy pedig szivják a csinos hindu-dada fekete emlőjéből a tápláló nedüt.

A második sorban — egy tükörsimára vert barna-piros uton — sürün követik egymást az elegáns tarka járművek. Széles tyllburik, két öl magas giggek, fehér baldachinos cabbek, magas fedelü talyigák, kivülbelül teleaggatva zengő-bongó csengőkkel; az elibük fogott pupos zebuökröcske gyorsaságra vetekedik akármilyen lóval; a jinirickshawok (olv. dzsinrigsah), azaz kétkerekü kényelmes kis kocsik, egy izmos kuli által vontatva. És mind e járművek megrakva csodálatos öltözetü urakkal, hölgyekkel, kocsisokkal és inasokkal.

A közfigyelmet magára vonja egy skót ezred szoknyás zenekara, a piros frakkos, medvebőr-süvegü zöld szoknyás „Highlander-Band.“ Sugártermetü, daliás kinézésü skótok rokonszenves és nagyon intelligens kifejezésü arczczal. Oly komolysággal és öntudattal nyeggetik a hónuk alatt tartott dudát, hogy mindig szerettem volna az általok képzett kör közepére állani és beleharapni egy jó — savanyu czitromba. A figyelem különben nem a dudások zenéjének, hanem az azzal egyidejüleg kezdődő „Pollo“ (lapdázás lóháton) játéknak szól.

Egy sürü soroktól körülvett óriási körben tizenkét lovas veszen állást. Hat áll az egyik oldalon, ugyanannyi a másikon. A lovak tüzesvérü, apró ausztráliai, vagy dél-afrikai fajbeliek, a Fokvárosból. A lovasok jelmeze egyszerü és minden bohókás jokeykedés nélküli flanell ing, fehér nadrág, sárga csizma és könnyü kis sapka. A lovat csak fél kézzel kormányozzák; a balkézben tartják a kantárszárat, a jobbikban pedig egy gereblye alaku hosszu dárdát, a szélesebb végével lefelé. A

Zebuökör-fogat.

két sortól egyenlő távolságra egy sárga turbános, piros övü hindu fehér labdát helyez a pázsitra, egy másik pedig ugyanazon perczben jelt ad egy lobogóval.

A két sor villámgyorsan vágtat a labda felé. A hónalj alatt tartott dárdát ütésre készen tartva, mindegyik igyekszik elsőnek lenni és dárdájával a labdát az ellenfél területére dobni. A sulyos labda pehelykéht repül ide-oda a legszabálytalanabb irányban. A lovasok elképzelhetlen bravurral egyetlen ponton megforditva száguldó paripáikat, a repülő, vagy

guruló labda után vágtatnak. Némelyik oly ügyes, hogy a labdát röptiben találja dárdájával. A tizenkét lovas egy darabig sürü gomolylyá tömörülve vágtat a labda után és aztán ismét villámgyorsan szétoszlik a legkülönbözőbb irányban. Folyton száguldva, repülve és a dárdát suhog-

Hindu főnök Candyben.

tatva, mint a magasban kóválygó sas a kiszemelt zsákmány felett — biztos szemmel egyenesen neki vágtatnak a parányi czélnak és egy jól kiszámitott hatalmas ütéssel magasra felröpitik.

A nemes játékot néző közönség gyermekies örömmel tapsol a sikerültebb dobásoknál. És minő közönség! Talán érdekesebb, mint

maga a játék. A japán és khinait kivéve, képviselve van e közönségben Kelet-Ázsiának csaknem minden nemzete.

Legszámosabbak a csokoládé-barna singhalézek, értelmes, okos arczczal, bokáig érő sárga csikos piros szoknyában, rövid kabáttal; a hosszu, fénylő-fekete haj végigomlik a vállakon le a derékig, vagy pedig hátul egy kontyba kötve, elől egy körfésüvel van a halántékukhoz erősitve. Ha szakálluk nem lenne, egész bátran nőknek lehetne tartani valamennyit. Villogó szemü malayok, sötétbarna, fénylő bőrrel, kopaszra beretvált tarkóval és az örökös „betel" rágástól vérpirosra festett, duzzadt ajkakkal. Egy-egy marcziálisabb kinézésü egyén élénken emlékeztet egy épen zsákmányát szétmarczangolt tigrisre. A plasztikailag szép idomokat festői redőkben boritja el a panyókára vetett hófehér burnusz. Indiai mohamedánok, kopasz fejükön tarka bambusznádból font magas süveggel, derékig leérő koromfekete szakállal. Gyöngéd termetü bronzbarna javánok, fejükön széles és magas sárga turbánnal, piros csikokkal és ugyanilyen szinü derékkötővel; nőies kinézésü tamylok ékszerekkel dusan megrakva; marcziális kinézésü arabok, gazdagon diszitett kösöntyükben. Persák, hosszu, fekete szakállal, fehér turbánban, hosszu kaftánban; afghánok, parsik ritkás hosszu szakállal, fehér szoknyában, fejükön egy czilinder-alaku fényes, fekete süveggel. Legfestőibb alak valamennyi között egy lovas malabar, a ceyloni kormányzó testőrségéből. A koromfekete arab telivéren ülő daliás alak hófehérbe van öltözve. Derekán tüszőalakulag van megerősitve egy több arasznyi széles, sötétpiros selyemszalag, mely hosszu rojtokban lóg le a mén baloldalán. Fején széles, fehércsiku piros turbán, mely a különben is szép arcznak sajátságos érdekes jelleget kölcsönöz. Oldalán drágakövekkel kirakott széles hanzsár, kezében pedig hosszunyelü piros-fehér lengő lobogó. Festőibb alakot képzelni sem lehet.

Az ide-oda hullámzó tömeg közepett egy kis csoportot pillantottam meg, mely a delej ellentállhatlan erejével vonzott magához. Egy fiatal tamyl leány volt, két éltesebb nő és egy fiatal hindu kiséretében.

Elragadóbb, elbüvölőbb szépséget, mint e lány, nem láttam. Mintegy 16—17 éves lehetett, karcsu és nyulánk, mint egy fiatal czédrus. A nemes kifejezésü kerekded arcz sötét csokoládé-barna; a kékes fényü hollófekete fürtök simára lefésülve a halántékokon és a fejbubon gyöngyökkel és drágakövekkel kirakott fésüvel megerősitve. Az egyenes szemöldök alól kivillogó szemek szendék, mint a gazella tekintete. A száj parányi, a barna ajkakon átdereng a pezsgő piros vér; a fogak aprók, egyenletesek. Sohasem láttam még fekete ajkak mögül ezekhez hasonló fogsort kitündökölni. A kissé fölhajtott vékony orr balczimpájában

egy borsó nagyságu gyémánt csillog, mely negédes és kaczér kifejezést ad a különben is, rendkivül kedves arczcnak. A parányi kis fülkagylók csaknem elboritva gyöngyökkel, rubinokkal és zafirokkal. A gömbölyü, erős nyak és a szoborszerü szép karok drága lánczokkal, kövekkel és brazlettekkel diszitve. A gyönyörü karcsu termethez szorosan tapad oda egy, a meztelen lábakig érő nehéz, sárga selyemszövet, mely elfödi ugyan a termetet, de annál ingerlőbben, bájolóbban tünteti fel a felséges

Munkából jövő elefántok.

szép idomokat. A meztelen láb körmei rózsaszinüre vannak festve és minden ujjon egy-egy drága gyöngy. Az egész alak olyan, mint egy drágakövekbe foglalt gyönyörü festmény.

A leány testvérek között megért egy milliót. Az ékszerekkel együtt megért kettőt.

Magától értetődik, hogy a Polló-játék bevégeztével árnyékként követtem az én álmotrabló herczegnőmet. (Alább nem adtam volna egy világért!) De nem sokáig követhettem A következő perczben a mezitlábas

tündér eltünt kisérönőivel együtt egy tilburyben, a fiatal hindu pedig egy giggre szállt, a mely járművek egy sereg fehérruhás, sárga öves inas kiséretében vártak reájok az egyik sétányon.

Másnap megtudtam, hogy a lelki nyugalmamtól megfosztó szép leány sem tündér, sem herczegleány, hanem egy gazdag thea-ültetvé-

A főnök lányai.

nyesnek a leánya Ceylon belsejéből Rewalapitiya vagy Nuwara Eliya vidékéről.

— — Az élvezetekben gazdag délután izgalmait kipihendő, beszállottam egy jinirickshawba és a közeli szállodába hajtattam, a mely általánosan elismert jó hirnévnek örvend Kelet és Nyugat hajósai előtt

egyaránt. A singhaléz portás és inasok meg nem értvén a hozzájuk intézett kérdésemet, egy a közelben álló rokonszenves, megnyerő külsejü gentlemanhoz utasitottak, mint a szálloda tulajdonosához. A gentleman a legszivélyesebb módon kérdé, hogy kivánok-e valamit? Elmondám kivánságomat; de vagy én beszéltem rosszul angolul, vagy ő nem értette meg az én angol beszédemet, sehogy sem tudtunk megegyezni.

— Talán beszél az ur az angolon kivül más nyelvet is, kérdé tőlem, talán olaszul, francziául?

Elmondtam a kérésem olaszul. De legnagyobb törekvésem daczára is csakhamar észrevette, hogy bizony az én bölcsőmet nem a Pó partján ringatták. Végre ráfanyalodtunk a németre. A gentleman oly korrektül beszélte valamennyit, hogy ép ugy tarthattam volna angolnak, mint olasznak vagy németnek. Tehát megegyeztünk a németben.

A legelső *„Ge-legenheit"*-nál azonban legnagyobb meglepetésemre azt mondja a gentleman, még pedig *jóizü magyar szóval:*

— Nemde, kérem, ön magyar?

— Hát persze, hogy az vagyok! Hogy az isten áldja meg!

— Hát akkor hozta az isten, kedves földi; én is az vagyok! Ugy-e a Zrinyivel jött? Ejnye be szép, hogy eljött engem meglátogatni. Meddig maradnak itt? Egy hétig? Csak hat napig? Nem tesz semmit. Persze e napokra az én kedves vendégem lessz! Dehogy nem lehet, csak ne szabadkozzék! Jőjjön, hadd mutassam be a feleségemnek! — — —

A gyönyörteljes délután méltóbb befejezést alig érhetett volna!

Ha e sorok valaha szives házigazdám kezei közé jutnak, legyen ez uton kifejezve őszinte, meleg köszönetem vendégszerető szives házában eltöltött kedves napokért!

SINGAPURE.

Singapure.

Az egyenlitő alatt. — Bungalowk és contorok — Lakosság. — Ruházat. — Betel. — Khinaiak mint élesztő. — Japán nők. — Nemzetközi csőcselék. — Tigrisek, kigyók, lasso és kés. — Esti élet — Büvészek. — Végletek az igényekben. — Kevés a nő. — Éghajlat és acclimatizatio. — Mosquitok és Preackling heat. — Európaik a tropusokon. — A „Curry." — „Brandy with soda." — Singapure mint „nyaraló." — Európai nők. — Nincs szobalány. — Európai Ázsia. — A czölöp-faluban.

Mindazok a tengerészek, a kik huzamosabb időt töltöttek Kelet-Ázsia partjain és a csendes oczeáni szigeteken, örömmel üdvözlik a pillanatot, melyben érinthetik Singapuret, azt a pontot, mely Hátsó-Indiának a legdélibb pontján, Malacca félszigeten fekszik.

A mint a suezi csatorna az első kapu Európa és Ázsia között, ugy Singapure (malayul: Shingapore = oroszlánok városa) szintén a legfontosabb kapu, átjáró hely Ázsia és a tőle keletre eső tartományok és vizi utak között.

Mi, a kik küzdelemteljes és fáradságos hónapokat töltöttünk el Khina és Corea barátságtalan partjain, szintén örömmel üdvözöltük a napot, melyben ismét lebocsáthattuk horgonyainkat Singapure kikötőjében.

Eltekintve attól, hogy az ember csaknem *otthon* érzi magát e kikötőben, ha egynehány ezer mértfölddel még tovább járt keleten, holott a legjobb esetben is még mintegy 7500—8000 mfdnyi ut fekszik előtte a tulajdonképpeni otthonig, e körülménytől eltekintve is a város kellemes és minden igényt kielégitő tartózkodási helyet nyujt. A város szép fekvése, a lelket és szemet egyaránt gyönyörködtető buja, tropikus növényzet, a melylyel legfeljebb Ceylon szigete — ez a földi paradicsom — vetekedhetik, továbbá az a körülmény, hogy itt már minden léptennyomon európait lát az ember (Singapurenak 170,000 lakosa között mintegy 1000 európai él) — mindez nagyban hozzájárul, hogy elfeled-

tesse az emberrel az eddig átélt nélkülözéseket, meg hogy uj erőre és kitartásra buzditsa a még előtte álló fáradalmas oczeáni utakra.

Miután ezuttal másodszor tartózkodtunk Singapureban, természetes, hogy kellemesebben teltek el napjaink, mint első ottlétünk alkalmával. Mert a helyett, hogy uj ismeretségeket kellett volna keresnünk, csak megujitottuk a félbeszakitott barátságot.

Daczára a tapasztalatoknak és éleményeknek, melyek első és második itt tartózkodásunk közé estek, mégis sok tekintetben érdekelt bennünket a tagadhatlanul nagyon érdekes város. Már maga a fekvése is sajátságos. A szárazföldtől mintegy erőszakosan elszakitva, egy parányi kis szigetet képez, mely *egy fél foknyira,* azaz hét és fél mértföldre fekszik az Egyenlitőtől. Egy kis gőzbárkával innen két óra alatt el lehet érni az Egyenlitőt.

Téves volna azonban azt hinni, hogy egy ilyen helyen, ily közel az Egyenlitő vonalához, az embernek elevenen kell megsülnie a rettenetes forróságtól. Ellenkezőleg Singapure egyike az aequatorialis vidékek legegészségesebb és legkellemesebb pontjainak. Igaz, hogy a hőség tikkasztó, de mi ez a Khina belsejében uralkodó és a verestengeri partok gyilkos hőségéhez képest! Sőt a dysenteria, malaria és cholera is, ez a gyönyörüséges trifolium — hasonlithatatlanul ritkább és enyhébb, mint Kelet-Ázsiának más hirhedt vidékein.

A növényzete oly buja, oly tulságosan dus, hogy a szárazföldtől meglehetősen távol, benn a tengerben is, egy akkora kis parányi helyen, a mekkorán egy fa gyökerei megfogamzhatnak, teljes virágdiszben pompázó vagy gyümölcsökkel megrakott terebélyes, hatalmas fákat lehet látni, a melyeknek csak a koronája áll ki a vizből.

A város közelében, alig egy mértföldre a központtól feküsznek a kényelmes és néha nagy fényüzéssel berendezett „bungalow"-k. Ezek az európaiak tulajdonképeni lakásai, miután benn a városban csak a „contorok" (üzletek, irodák) vannak. E bungalowk parkjai egyes esetekben valóságos kis őserdők, mindama hozzájuk tartozó kellékekkel, a melyeket egy őserdő fogalmához kötünk. T. i. sürü-sötét rengetegek, a melyeknek lombjai között csak elvétve képes magának utat törni a napsugár. Szédületes magas pálmasudarak, emberfej nagyságu gyümölcsökkel. Térdig érő magas fü. A fákon áthatolhatatlan sürü folyondár; egy szövevényes hálóvá összefolyó gyönyörü orchideák, csillogó, ragyogó apró madárkák, tenyérnagyságu lepkék, és last not least: mérges kigyók, párduczok, tigrisek és oroszlánok. Egyes éjjeleken, a melyeket ismerőseink bungalowiban töltöttünk, a hideg borzongás futott rajtunk végig, a midőn közvetlen közelünkből felriasztott bennünket az oroszlán orditása és a tigris üvöltő bőgése.

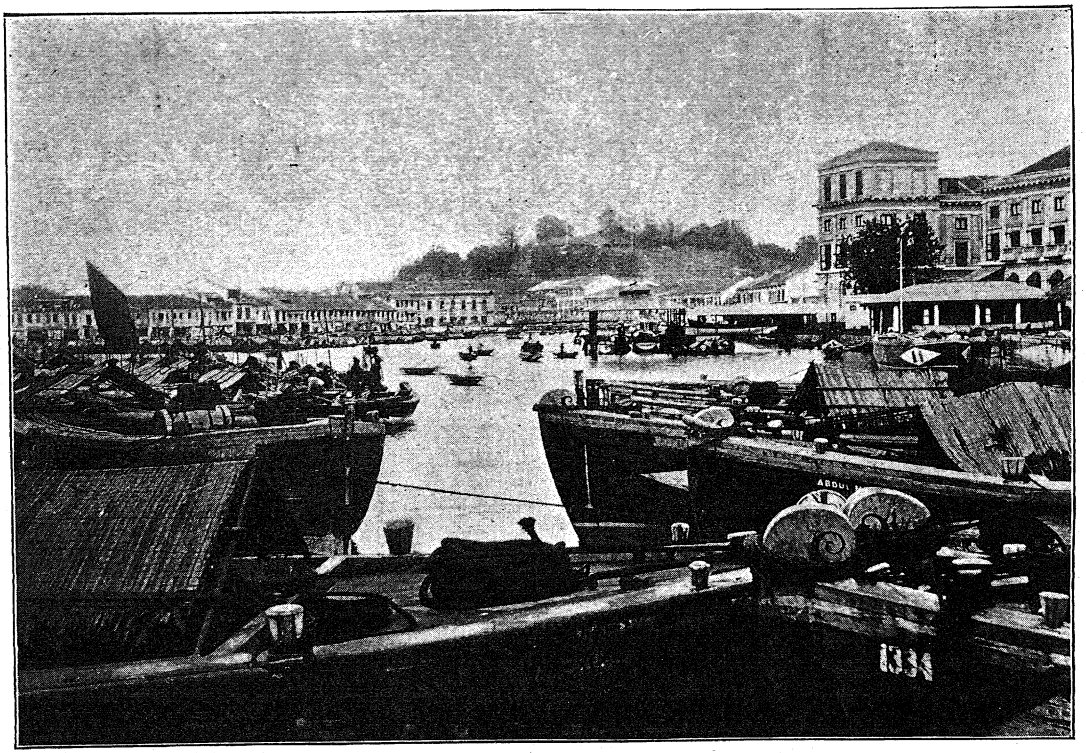

A Singapure-River partja.

Nagyon kellemes és ugyszólva meglepő az európaiak számára berendezett szállodák fényüzése és a tropusok viszonyaihoz alkalmazott rendkivüli kényelme. Szellős, tágas csarnokok; az egyes szobák valóságos termek, melyekben szünet nélkül mozgásban van egy óriás nagy legyező — a „punka", a melyet fiatal fiuk megszakitás nélkül huznak egész nap és éjjel. Meglepő a temérdek cselédség, leginkább a shinga-

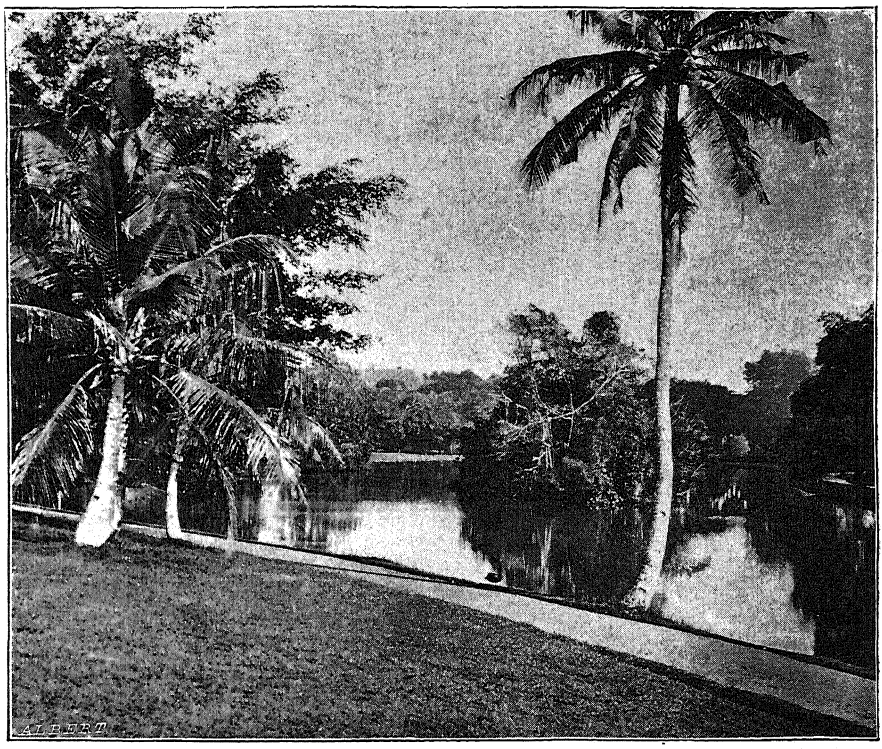

Növényzet Singapureban.

lések rokonszenves fekete törzséből. Hogy az árak — rendkivüli magasságuk következtében — a legmeglepőbbek, talán felesleges megemliteni.

Nem kevésbbé érdekes az a népség, mely elözönli az utczákat, a folyót és a kikötőt. Ázsiának talán valamennyi népfaja képviselve van e város népességében: malayok, hinduk, parsok, tamylek, klingek, bengálok, arabok, perzsák, javánok, japániak és legfeltünőbb számmal a khinaiak.

Mint általában a legtöbb délázsiai fajnál, ugy itt is feltünő az, hogy a férfiak szépségre nézve felülmulják a tulajdonképeni szép nemet.

Hanem azért ezek is szépek; már a mennyiben szépnek mondunk egy karcsu testü párduczot, vagy egy fiatal, nyulánk leopárdot.

Az öltözet a legszeretetreméltóbban egyszerü. Vagy egészen mezteleneK, mint pl. az ifjabb generáczió a serdülő hajadonig; különben a férfiak sarongot — egy szines derékövet, — a nők pedig kampojt, — egy a czomb közepéig érő bő szoknyát — viselnek. A jobbmódu férfiakon ezenkivül egy kék zubbony és magas himzett süveg, a nőkön pedig egy feszesen álló ujjatlan himzett zubbony van, mely kaczéran tünteti fel szép idomaikat.

Kling leány.

Közös szokásuk a férfiaknak és nőknek egyaránt az örökös betel-rágás.

A betel egy rendkivül erős és füszeres vegyülék, melynek főalkatrészét az areca- és muscatdiók képezik. Ezeket finom darabkákra zuzzák szét, égetett korallal vagy csigahéjjal meg gyömbérrel és curivel keverik össze, az egészet pedig betekerik a keserü és csipős betellevélbe.

Az ilyen gömböt aztán bedugják a szájukba és elrágódnak rajta a felébredés perczétől az elalvásig.

Állitólag egészségügyi szempontból teszik, az emésztést elősegitni, meg az izmokat erősiteni az ő föltevésük szerint, a hogy például a szudániak és abesszíniaiak a Koka levelének és a Paulinia Sorbilisnek tulajdonitnak ily erőt. Valószinübb azonban, hogy ugyanezen okból rágják ők a betelt, a melyből szijjuk mi naphosszat az erős szivarokat és iszszuk az idegrontó feketekávét.

Ez alkalommal megkóstoltam én is a betelt. De legfeljebb egy fél perczig tartottam a számban s e fél percz alatt eszembe jutottak összes megtett és ezután megteendő büneim. El merem mondani, hogy a legvadabb szegedi paprika ehez képest valóságos vanilliás créme!

A betel vérpirosra festi az ajkakat és a nyelvet, a fogakat pedig feketére. Egy-egy villogó szemü, marcziálisabb alak ugy néz ki a vér-

pirosra festett ajkakkal, mintha épen most tépte volna szét ellenfelét a fogaival.

A betelrágás igazán hihetetlen nyálkaképződést okoz.

A betelrágás következtében a test kigőzölgése is befolyásolva van. Ez egészen sajátszerü, de mindig kellemetlen. Egy bizonyos középállást foglal el az izzadó néger és a japáninak a dohos ruhaszekrény illatához hasonló kigőzölgése között. Az azonban tagadhatatlan, hogy a lehelletnek üde és kellemes illatot kölcsönöz.

Singapurenak sok ezer lakosa egész áldott napon keresztül nem tesz egyebet, mint rágja a betelt vagy pedig változatosság kedvéért az édesfa gyökerével surolja a fogait. Ez különösen a kampojt és zubbonyt viselő nemnek — a nőknek — a legkedvesebb foglalkozása.

Naphosszat képesek mozdulatlanul hanyatt feküdni czölöpökre épitett házaik tetején vagy a küszöbön a pálmák árnyában. Csak valami igen fontos eset lehet az, a mi apatiájukból felriasztja őket.

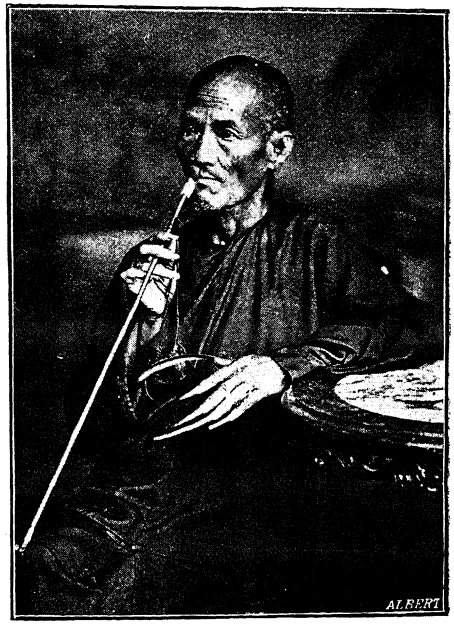

Egy khinai „kollega ur".

Hogy a benszülöttek lassanként kezdenek a munkához szokni, abban tagadhatatlanul nagy része van — bármily csodálatosan hangzik, de mégis ugy van — a *khinaiaknak.* Az utolsó évtizedek óta ezek oly nagy tömegekben vándoroltak át Hátsó-Indiába meg a csendestengeri szigetekre, hogy jelenleg a parányi Penang szigeten is mintegy 65 ezer khinai telepedett le.

Ha el is árasztották a kis paradicsomot magukkal hozott szokásaikkal, sajátos életmódjukkal és szennyökkel, de másrészt az is igaz, hogy bámulatos kitartó vasszorgalmuk, magas fokra kifejlett családi életük és páratlanul álló mértékletességük által nagy befolyást gyakoroltak a lusta, tunya, munkakerülő és könnyelmü benszülöttekre.

A kézimunka, a kereskedelem, a földmivelés, mind a khinaiak kezében van; kivéve a szellemi életet meg a külvilággal folytatott kereskedelmet. Ezeket a kevésszámu európaiak ragadták kezökbe.

Szerény igényeiknél, a leggyilkosabb klimához és a legheterogénebb viszonyokhoz is könnyen alkalmazkodó képességüknél fogva, letelepedésük a képzelhető legegyszerübben történik. Egy európai vállalkozó, vagy egy már régebben ott élő khinai vezetése alatt kiszemelik az ültetvények helyét és rögtön hozzáfognak az erdőirtáshoz, meg az ideiglenes szalmakunyhók felépitéséhez, hogy egyelőre is védve legyenek a naponkint ismétlődő viharok elől. Ezután megkezdik az állandó házak épitését, mely czélra a Ratang rostjait használják kötőszerül. Az egész épületnél egyetlen szeget sem használnak, a mint egyáltalában egy darabka vasat sem, hogy megóvják házaikat a rohamosan pusztitó rozsdától, a mi a nagyfoku légnyirkosság következménye. A fedélhez is csak Ratangot és Bambuszt használnak. Szóval az egész épület csak amugy össze van füzve, szőve és kötözve.

Ugy mint Singapureban, Bataviában, San-Franciscoban, szóval mindenütt, a hol sok ezerekre megy a kivándorlott khinaiak száma, feltünően *kevés nő* van közöttük. Khinában t. i. a nőknek meg van tiltva a kivándorlás vagy a legjobb esetben is, nagyon meg van nehezitve, a mi ugyanis közvetitett akadály akar lenni a férfiak kivándorlására is.

E körülmény hozta magával, hogy a kivándorlottak eddig évről-évre hazatértek otthonukba családaik meglátogatására és rövid idő mulva ismét visszatértek Penangba az itt ideiglenesen alapitott családjukhoz. Mert a családi életet az egyedül lehetséges életmódnak tekintő kinaiak uj hazájukban is mindenütt családot alapitanak, azaz a benszülöttek lányait veszik nőül — ideiglenesen. És meg kell vallani, hogy daczára a sárga férj meg a fekete feleség közti óriás fajeltérésnek, a maláji nők a szorgalmas, mértékletes és erélyes khinai férjek vezetése alatt lényegesen megváltoznak és maguk is munkás és takarékos asszonyokká lesznek.

A mily feltünő a khinai nők hiánya, ép oly szembeötlő az itt élő *japán nők nagy száma*. Japánban ugyanis a férfiak — a munkaerő — kivándorlása meg van gátolva; ellenben semmi sulyt sem fektetnek arra, ha a Szigetországból évenkint ezer meg ezer fiatal nő vándorol ki a szomszéd tartományokba és szigetekre. A kedves és bájos teremtések fel is használják az alkalmat és innen van, hogy Pulo-Penangtól kezdve fel egészen Észak-Khináig majdnem minden kikötőben megtalálhatók.

A nők rokonszenves arczuak, csinosan és izlésesen öltözködnek, kedves kis teremtések és előnyösen tünnek ki a sok meztelen fekete, bronzszinü és sárga benszülött nők között. Hogy mi uton-módon kerülnek le oly nagy távolságokra is, mint pl. Penang vagy Surabaya, azt nem tudom. Annyi azonban áll, hogy sokkal tisztességesebb módon, mint a hogy a mi magyar leányaink jutnak el Braziliába, Alexandriába vagy Smyrnába.

Valóságos csapás Singapurera az a nagyszámu csőcselék, mely a világ minden részéből ideseregelve, itt üti fel ideiglenes tanyáját hosszu kalandozások után. Ugyanis a hadihajók, még inkább azonban a kereskedelmi hajók ezrével látogatják meg e kikötőt évenkint. A mult évben például mintegy 9000 hajó érintette Singapurét 10 millió tonnatartalommal, a mely hajók mintegy 100 millió dollár értékü áruczikket hoztak és ugyanannyit vittek ki. E hajók, melyek a földgömb legkülönbözőbb pontjairól jöve, nehány napig itt tartózkodnak, szolgáltatják az emlitett nemzetközi csőcseléknek a legfőbb kontigensét.

A hadihajókról itt szökik meg a legtöbb matróz. De még többen a kereskedelmi hajókról, miután ezeknek a legénységét nem hadiszolgálatra besorozott és szigoru, vasfegyelem alatt álló katonaság képezi, hanem a földgömb legkülönbözőbb pontjain ideiglenesen felfogadott zagyvalék. Egy ilyen hajó legénysége között van néha egyszerre: angol, spanyol, amerikai, franczia, portugal, hollandi, malayi, singaléz, khinai és japáni meg néger.

És a ki tudja, hogy e hajók nagyrészének a legénysége között az illető nemzetnek a szemem-szedett csőcselékje, a társadalomból kitaszitott izgága, kötekedő és durva lelkületü salakja van, az elképzelheti, minő szerepeket játszanak itt ezek a késforgató zsebmetszők, a kiket az aránylag nagy kiterjedésü területen még a vasmarku angol rendőrség sem képes kordában tartani.

Aztán meg éppen a nagyszabásu hajóforgalom az, mely elősegiti a csőcselék müködését. Ez meg ez a hajó jön Surabayaból, Pantianakból vagy Adelaidból, ez meg ez megy San-Franciskoba, a Marquesas-szigetekre vagy Captownba. Legényre, matrózra mindig van szüksége csaknem minden obscurus hajónak. Ha valamelyik elkövet valami csinyt vagy gonosztettet, menekül egy hajóra mint matróz, a melynek a kapitánya — indulás előtt — bizony nem valami skrupulózusan jár el a felvételben, hanem örvend, hogy nagyszámu szökevényeit akár milyen emberanyaggal képes némileg helyettesiteni.

Persze tisztelet, becsület az olyan hajóknak, mint pl. a „Kaiser Wilhelm II.“, „Imperator“, „Oceania“, „City of Rom“ és a többi. Ezekről a hajókról itt nincs szó. Ezeknek a hajóknak a legénysége fegyelem és egyöntetüség tekintetében kiállja a versenyt bármely hadihajó legénységével.

A közt a sok emberélet között, melylyel a singapurei rendőrség ugy számol be az év végén, hogy ennyit meg ennyit téptek széjjel a tigrisek, ennyit az oroszlánok, ennyit meg ennyit fojtottak meg a kigyók, vagy faltak fel a czápák, vagy ragadtak el a krokodilok, vagy csiptek

halálra a skorpiók, — van akárhány olyan is, a melyről bizony nem tudja elmondani, hogy hány lelte a halálát egy gyilkos kése alatt és hogy hányat fullasztottak a tengerbe.

Itt még meglehetős olcsó áru az emberélet. Egy kis séta naplementével a tengerparton a város közelében, és ott nagyon könnyen lelhető valamelyik bokor árnyában egy késszurás vagy kidobott lasso. Vagy pedig az ember egy kissé későn tér vissza hajójára; oly órában, a midőn

A „Police-street“ Singapureban.

már lekésett arról a csónakról, melyet a hajója küldött ki érette a partra. Hogy tehát haza juthasson, kénytelen egy idegen csónakot bérelni. Van ott százával malayi, arab, shingaléz, különösen khinai sámpáng. A hajó messze fekszik, sötét van; a tenger zajlása elnyom minden hangot, az ember egyedül van, a khinai kulinak pedig vagy annak az akármilyen nemzetiségü csónakosnak egy emberi élet talán egy mákszemmel sem ér többet, mint egy macskakölyök élete; — csuda-e tehát, ha az évi kimutatás szerint olyan feltünő sok embert tépnek szét a bestiák!?

A mi két-izbeni tartózkodásunk alatt Singapureban három izben hallottunk olyan esetet, a melyekben a gyilkosságok áldozatait a tengerparton találták meg olyan állapotban, a melyben határozottan nem látszottak meg a tigris-karmok nyomai, hanem igenis a késnek meg a kötélnek.

A tulajdonképeni élet, az utczák elevensége naplementével áll be. Az utczákat és a tereket ellepi a népség, mely daczára a meztelenségnek,

Kigyó-szeliditők.

elég tarka képet nyujt. Fekete, barna, sárga és csokolád szinü emberek járnak, futnak, kiabálnak, adnak és vesznek kék, sárga, zöld, piros és fehér ruhadarabokban. Itt-ott látható egy európai is, az Egyenlitő közelében mindenütt közös jellegü sápadt, kedvetlen arczczal, tetőtől-talpig fehérben öltözve, a derékről sohasem hiányzó piros vagy sárga övvel és hatalmas parafasisakkal a fején.

Kedves benyomást tesznek a mosolygó, üde arczu és nyájas tekintetü japán nők, fantasztikus és bizarr öltönyükben negédesen előre

hajolva a mellükön keresztbe tett karokkal és koczogva magas faczipőcskéikkel. Egy budapesti gigerlit a sárga irigység fogná el, ha látná a penangi jobb módu kinaiak „sneidig“ ruházatát. Ezeknek az öltözete egy pár rövid, de nagyon bő fekete selyem bugyogóból, továbbá egy nyitott sujtásos zubbonyból áll a meztelen derékon. Lábukon lakk-czipőt viselnek, egyik kezükben az obligát napernyővel, a másikban a még obligátabb legyezővel. Legbüszkébbek az európaias szürkeszinü lágyposztó kalapjukra.

Az utczákon hosszu sorban követik egymást a „jinirickshaw“-k, a kétkerekü nagyon könnyü kis kocsik, a melyekben egy kinai kuli vagy malayi suhancz van befogva. Az uribb nép, t. i. a néhány európai és a gazdag khinai kereskedők, elegáns tilburikba ülnek, kocsijukban méregdrága lovakkal, a melyeket a szomszéd Szumatrából vagy a távoli Ausztráliából hoznak Penangba.

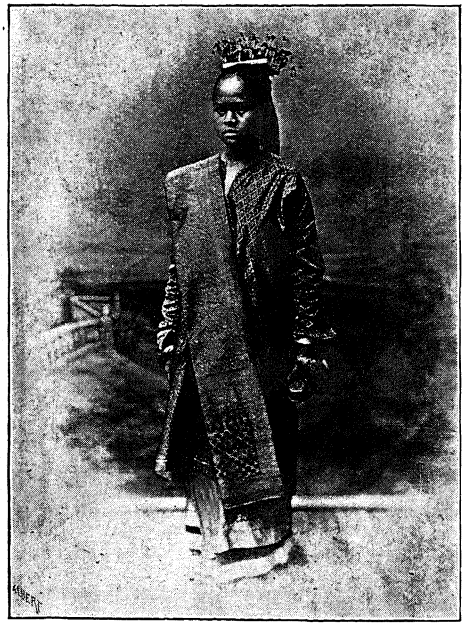

Javáni leány. Élővirágok a fején.

Az elegánsabb nép a khinai negyedben található, a mely városrészben a meggazdagodott khinaiak pazar fényü, bizarr épitésü palotái állanak egy-egy park közepén.

Ritkán láttam nagyobb hasonlóságot, mint a minő ez aranynyal, elefántcsonttal és márványokkal dusan berakott khinai paloták meg a -- VI. és VII. kerületi jótékonyczélu jelmezes bálok között létezik. Az üres, hiu gőg, a szomszédot minden áron tulliczitálni akarás, a meg nem illető fényüző pompa, meg az oktalan czélszerütlenség, egyaránt szembetünő mind a kettőnél.

Az utczasarkon és a téreken gauklerek, erőmüvészek, szemfényvesztők, meg kigyótánczoltatók zajos, orditó csoportja üti fel tanyáját. A csupán egy derékkötővel ellátott szemfényvesztő oly csodálatos mutatványokat végez minden előkészülés nélkül, vagy csak a legprimitivebb segédeszközökkel, a minőket nálunk a leggazdagabban felszerelt Homes and Fey-ink sem produkálnak. Pl.: egy egyszerü kis virágcserépbe bedug 2—3 magot, aztán befedi egy rongydarabbal és sipol hozzá valamit a

bambusz tilinkóján. Egy nehány percz mulva elkezd a rongy emelkedni magától és mikor a büvész elveszi a rongyot a cserépről, egy félméter magas pálmácska látható, melynek gyökerei a cserép földjében ágaznak széjjel. Vagy pedig: egy 6—7 éves gyermeket bedug egy kosárba és bekötözteti valaki által a fedelét. Akkor aztán neki áll egy hosszu, éles karddal a kosárnak és össze-vissza szurkálja azt minden irányban. A kosár ez idő alatt ott fekszik a csupasz földön, sürün körülállva a nézőktől. A kosárba zárt gyermek velőtrázó módon sikoltoz egy darabig, aztán elcsendesül. „Ugy ni, most már meg van halva", mondja a büvész. Kinyitjak a kosarat és a gyermeknek — nyoma sincs benne.

Siami nők.

A bazárok, vándorkonyhák és zenészek köré szintén nagy tömeg csoportosul. Az egyenlitő alatt t. i. szivesen mulatnak az emberek — naplemente után. A Gong zengő csengése meg a bambusz-tilinkók exotikus melódiája összeolvad a bazárosok és élelmiárusok kiabálásával. Itt egynéhány khinai kuli ordit fülsértő, rikácsoló hangon — a khinai nyelv a legocsmányabban hangzó nyelv! — követelve vagy megtagadva a koczkázásnál hamisan vesztett vagy nyert néhány nyomorult cash-t * A kiabálás fokozódik, a felek dühösen vicsoritják egymásra fogaikat, mig végre közibök csap a mennykő, a hatalmas termetü bengál rendőr s irgalmatlanul csapkodja őket kurta fütykösével. A kopaszra beretvált fejeken és a széles hátakon csak ugy döngenek a bengáli hatalmas ütései.

Tekintettel a Singapureban élő nemzetek különféleségét, magától értetődik, hogy a megélhetési viszonyok, az igények is ép oly különfélék. Az óriás vagyonnal rendelkező elkényeztetett és nagyrészben elpuhult

* Cash, chinai rézpénz, melyből mintegy 5 drb a mi pénzünk szerint 1 krajczárnak felel meg.

európai között, ki raffinált kényelemmel berendezett bungalowjában piheni ki a kontorban eltöltött nap fáradalmait és a maláyi között, ki egész naphosszat nem foglalkozott egyébbel, mint a betelrágással, és a ki még arra is lusta, hogy néhány pálmagallyból egy kunyhót összetákoljon magának, hanem a földbe kapart négyszegletü lyukkal megelégszik, e kettő között a munkának és igénynek nagyon sok fokozata fordul elő.

A sok különböző igényü és egymástól eltérő törekvésü emberek között, a kik ez aránylag parányi helyre vannak összeszoritva, sokkal gyakoriabbak azok az összeütközések és nehézségek, a melyek az ember létért való küzdelmében másutt előfordulnak. Itt tekintetbe jön a táplálkozás közötti óriási különbség és az ebből kifolyó ellentállási képesség is. Az egyik rész megelégszik néhány marok rizszsel, a másik pedig Délausztráliából származó teknősbékát, kochinkhinai fecskefészket, Angliából származó ürühust követel és marsalát meg franczia pezsgőt iszik hozzá.

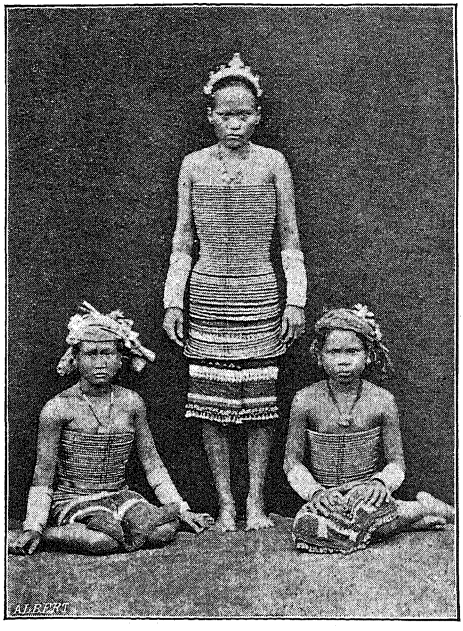

Dayak nők Borneóból.

Az érdekek összeütközésénél talán megemlithető a nagy hiány a nőkben. Hogy mily aránytalanul kisebb a nők száma Singapureban, mint a férfiaké, kitünik a következő összeállitásból.

Singapure lakosságának legnagyobb részét a khinaiak képezik; összesen vannak 54000-en, ebből 46,700 férfi *és csak 7300 nő*. Ezután jönnek a bennszülött malayok 11,000 férfi és 9200 nő; Klingek és Telingpák vannak 7660 férfi, 7000 nő; 1000 európai és amerikai, köztük csupán *300 nő;* Boyanok 1400-an, közte 220 nő; Bugghyk 1020-an, 900 nővel; Javánok 2150 férfi, 900 nő. Eurasok 2100-an, közte 800 nő. — Tehát csak nagyjában számitva esik 71,700 férfire 20,600 nő.

Ezenkivül évenkint sok ezerre megy az átutazók vagy csak ideiglenesen itt tartózkodó utasok száma, a kiknek magától értetődik csak elenyésző százalékát képezik a nők.

Singapurenek az éghajlata is lényegesen eltérő a normális viszonyoktól. Ez alatt azonban nem azt kell érteni, hogy a magasabban északra vagy a mélyebben délre fekvő vidékek éghajlatától tér el, hanem különbözik az ugyanazon szélesség alatt fekvő városokétól is.

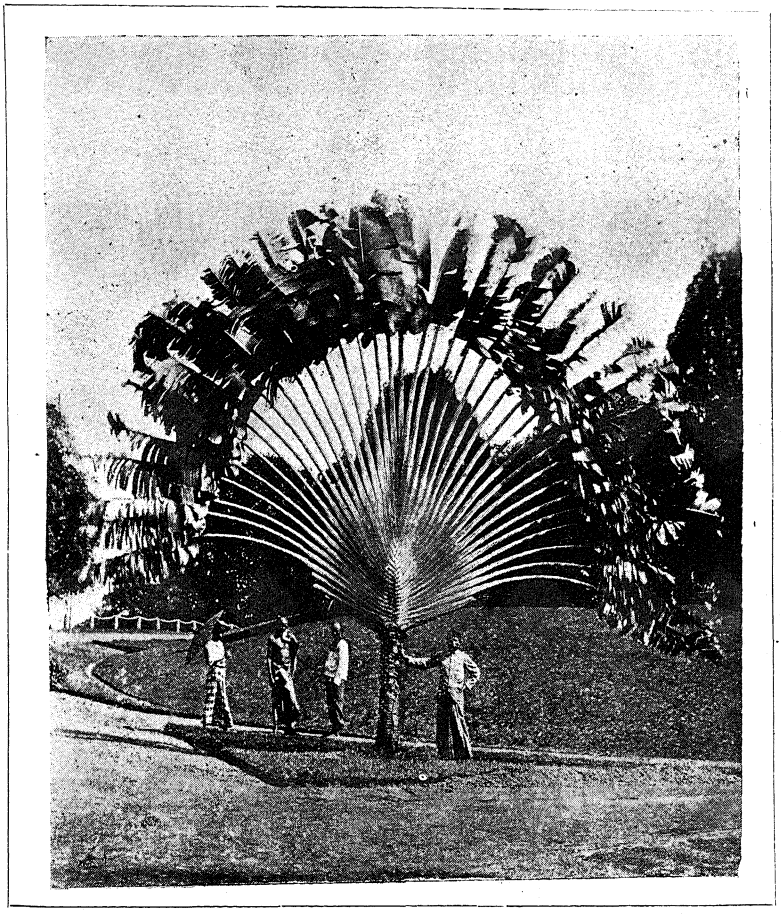

Legyező-pálma.

Tél és nyár között alig van valami kis különbség. A nap pontban 6 óra 10 perczkor kel a láthatár fölé és pontban 6 óra 8 perczkor tünik el a tenger szine alá. Napföljöttekor még csaknem hüvösnek mondható a levegő. A növényzeten sürü harmat ül, az égen könnyü fehér felhők szállinganak. Nyolcz óra tájt már forrón perzselően süt a nap. Az égbolton egyetlen felhőcske sincs; finom, forró homok leng a levegőben.

Tizenegy órakor a forróság tikkasztóvá, eltürhetetlenné válik, az emberről folyton szivárog az izzadság, ha egy lépést teszen, ha csak megmozdul, már fokozódik a transpiratio: szuró fájdalmat érez a halántékaiban, a vér mint forró láva foly ereiben. Óránkint kell átöltöznie és már az átöltözködés alatt átizzadja a ruháját. Ez a forróság, lassanként fokozódva, délutáni három óráig tart. Ekkor elkezdenek a felhők gyülekezni és egy szempillantás alatt zugó zápor ömlik alá, mely a bőrig áztatja az embert. (Kivált, ha ugy áll ki neki, mint a hogy mi tettük: uszóruhában.) Valóságos gyönyörüség ez az eső. Az ellankadt, eltikkasztott ember tátott szájjal áll ki eléje és átvillámozza, ugyszólva lemossa róla a még félóránál előbb ólomsulylyal ránehezedő deprimált kedélyhangulatot.

Ezután jön az üdülés. A tikkasztó forróság megszünt, a levegő balzsamos, lágy, édes. A növényzet tündököl a buja sötétzöld szinben. Az égbolt kék és ragyogó mint a caprii kékbarlang. De nem sokáig tart a gyönyörüség, Alig egy-két óra mulva a nap letünik és beáll a sötét éjszaka. Este 7 órakor már éjféli sötétség van. És a sötétséggel megjelennek az apró mérges mosquitók millárdjai, a melyek elől nincs menekülés. Az embernek elfárad a karja a folytonos legyezgetésben, de az apró gyilkosok elől nincs menekülés. Csak a tökéletes elbágyadás és ellankadásnak köszönhető, hogy mégis álom jön az ember szemére.

Másnap kezdődik ugyanez az élet. Álmosan, bágyadtan és ellankadva ébred fel az ember. A különben felfrissitő fürdés csak pillanatnyi enyhülést okoz; ha a fürdőből kilép, már ismét izzad. Testének minden része el van boritva a sürü és rendkivül viszkető mosquitó-csipésektől, a melyekhez a tropusok egy másik csapása is nagyban hozzájárul. Ez az ugynevezett „Preacklingheat", azaz apró veres kiütések, melyek az egész bőrt elfedik. A *hőség-küteg* egyike a legkellemetlenebbül viszkető kütegeknek; rendkivül viszketnek és minél többet segit az ember magán, minél többet vakarózik, annál inkább viszket. A sok vakarás következtében gyakran valóságos tályogok képződnek.

Ámbár mindennap esik az eső, néha pláne hihetetlen nagy mértékben, mégis véghetetlenül porosak az utak. A por oly finom, mint a liszt; beleveszi magát az ember orrába, szájába és a szemébe; miután pedig az öltözék a lehető legkönnyebb és nagyon szellős, természetes, hogy a testhez is hozzá fér és oda is tapad a folytonosan transpiráló bőrhöz.

Gyalog sohasem járnak az európaiak. Vagy „jinirickshaw"-ban, egy férfi által vont egy üléses kocsiban, vagy pedig a malay „zays" által hajtott jaluzinos kocsiban viteti magát. Az előkelőbb európaiak óriás

nagy kocsikat használnak, a melyek baldachinnal vannak fedve. A kocsi elé fogott lovak valóságos vagyont reprezentálnak, miután messze földről, Ausztráliából vagy Dél-Afrikából hozatják drága költséggel.

Jóllehet Singapure egyike a tropikus vidékek egészségesebb pontjainak, mégis rendkivüli nehézségekkel tudnak az európaik acclimatizálódni. A letelepedés első éveiben csak valamivel érzik magokat jobban, mint az az európai, ki első izben tartózkodik ott egy nehány napra. A kik már régebben élnek e vidékeken, azok már büszkén verik a mellöket, hogy ők már tökéletesen acclimatizálva vannak. És hogyan néznek ki e szegény önámitók! Az arczuk barnás-szürke, azaz fakó; a szemük beesett, fénytelen arczukon — a fiataloknak is — számtalan apró redő, mint a korán vénülő rouéknál. Étvágyuk majdnem semmi, álmuk kevés, hallgatagok és kedélytelenek. Arczukról és mellükről folyton törlik az izzadtságot, vakaróznak jobbra és balra, nem képesek tiz perczig gyalogolni — és e mellett az állitják, de sőt hiszik is, hogy ők tökéletesen egészségesek.

A tropusok alatt élő európaiak étkezése a legunalmasabb és legkevésbbé változatos. Husnemüeket csak nagyon keveset esznek; a hus sajátságos izénél fogva kénytelenek keveset és mindenféle ideg és gyomorrontó füszerekkel meg mártásokkal élvezhetővé tenni. Egyedül a „curry“ az, melyet mindennap kétszer vesznek magukhoz, még pedig a viszonyokhoz arányitva meglehetős nagy mennyiségben.

A „curry“ tulajdonképen főtt rizs, a melyhez egy a tropusok alatt előforduló füszerek válfajainak egy nagy részét keverik. Többnyire azonban füstölt halakat és hust, ugorkát, paprikát, borsót, gyömbért, sáfrányt, muscat diót, arecalevelet és az Európából meg Amerikából visszaszármazó „Mixed Pickles“ sokféle válfajait keverik hozzá. De nem ugy, hogy vagy ebből, vagy amabból egy kicsit, hanem *valamennyiből egyszerre!* Az uri házaknál a curryt ugy tálalják fel, hogy az egyik inas hoz egy tálon rizset, ezután jön utána néha 6—8 inas, és ezek mindegyike két tálat hoz, a mely tálak mindegyike 4—6 részre van felosztva. Minden részecskében a „curry“-nek egy-egy alkatrésze van, a melyekből az ember veszen egy csipetnyit, vagy egy kávés kanálnyit és akkor az egész mixtum compositumot összekeveri a tányérjára vett rizszsel.

A curry által előidézett szomjuság ugyszólva olthatatlan. Már pedig az itallal való mértékletlenkedés sulyosan megbosszulja magát. Vizet ivó európai itt ritkaság. A szomjuság oltására csupán gyenge teát használnak, még pedig nagyon sokat. Sör és bor néha már kis mértékben nagyon ártalmassá lehet. A sör erjedni kezd már a gyomorban, a bor pedig már kis mértékben is rendkivül hevit. Ellenben nagyon kellemes italul szolgál a lehütött fekete kávé.

Daczára annak, hogy mindnyájan tudják, minő ártalmassá válik a szeszes és szénsavas italok élvezése, mégis hihetetlen mennyiséget fogyasztanak el belőle. A „brandy with soda“ egyike a leggyakrabban hallható szavaknak vendéglőben és magánházakban.

Társadalmi életről alig lehet szó. A nappalt, mig a rendkivüli forróság tart, otthon töltik tétlenül a legnagyobb negligében. Mihelyest a forróság kissé alább hagy, lázas sietséggel igyekeznek irodáikba, hol néha a késő éjjelig dolgoznak. A munka valóságos lázassá válik azokon a napokon, a melyeken hajó jön vagy indul, a mikor az európai póstát kell elintézniök.

Az a rengeteg jövedelem, vagy aránytalanul magas fizetés, mely felett a gyarmatlakó európaiak rendelkeznek, alig jutalmazza meg őket azért a nehéz munkáért, melylyel kenyeröket megszerzik.

A drágaság különben csaknem hihetetlen. Értem a vendéglői árakat. Igy pl. a table d'hoténál egy teritéknek az ára $2^1/_2$—$3^1/_2$ dollár közt változik. Egy kis üveg bordeauxi bor — más itt nem áll meg — $1^1/_2$—2 dollár, egy üveg sörnek 1 dollár az ára, egy pohár brandy sodával 50 cent, azaz egy forint husz krajczár! Hogy pedig e forróságban az ember napjában néhány pohár brandy with sodát vagy néhány üveg sört iszik, az természetes.

Maga a háztartás is rendkivül költséges. Megjegyzendő azonban, hogy sehol sem oly nagy a hajlam a fényüzés kifejtésére, mint épen az itt élő európaiak között. Az egyszerü kereskedősegéd valóságos uri háztartást vezet, Kocsist és lovakat tart, öt-hat cselédet, uri konyhát és pinczét; mindez kell, miután a hajókkal érkező honfitársakat megvendégelni a tropusok alatt élő európainak legelső kötelessége.

Singapureban megismerkedtünk egy fiatal osztrák mérnökkel, ki a Sumatra belsejében levő ólom- és zink-bányáknál volt alkalmazva hollandi szolgálatban. Szerződése szerint évenként két hónapi szabadságot vehet magának, a mely időt a mérnök *üdülés végett* Singapureban szokott eltölteni. (Képzelheti tehát, hogy milyen lehet az élet Sumatrában, ha onnan *Singapureba* jönnek *üdülni!)* Ez a fiatal mérnök, kinek évi fizetése több, mint a mennyi nálunk egy miniszternek vagy egy altábornagynak jár, határozottan állitotta, hogy csak a legnagyobb takarékoskodás mellett képes jövedelméből megélni. „Nagyon drága a — brandy meg a soda“ fejezé be budgetje magyaráztatját.

Délázsiának a valódi üdülő helye tulajdonképen Japán, vagy pedig Khinának északi részében egyetlenegy város: Csi-fu. A letelepedők már a második-harmadik évben érzik a gyilkos klima és talaj befolyását. Azok, kiknek vagyoni állapota megengedi, egy-két hónapra visszatérnek hazá-

jokba, vagy pedig Japánba menekülnek, a mely ország egészségügyi viszonyai, de különösen a klimája vetekedik Európának bármely alpesi fürdőjével. Khina északi részébe is sokan menekülnek. Csi-fu és Wey-Hey-Wey a nyári hónapokban szintén el vannak lepve a Délázsiából idemenekülő európaiakkal.

A nők élete rendkivül egyhangu és sivár. Még kevesebbet járnak künn, mint a férfiak. Mig ezeknek a nap, helyesebben az est és az éj egy része eltelik a munkában, azalatt a nők otthon „semmittevéssel" foglalkoznak. A ház rendezésével alig törődnek, azt elvégzi a nagyszámu cselédség. Toilettel nem foglalkoznak, először mert a lehető legkönnyebb negligére vannak utalva, másodszor pedig, mert ugy sincs, hogy *kinek* öltözzenek. Maradna a zene. Ehhez azonban mozgatni kell az ujjakat, az ujjak mozgatása azonban munkába kerül, a munka pedig izzadást idéz elő, tehát zenével sem foglalkoznak. Többnyire fiatal korukban lettek kiragadtatva az otthonukból, az otthon megszokott társas körből, és ezt itt tökéletesen nélkülözik. Unatkoznak szegények szörnyen. Az igy keletkezett unatkozásból lassankint kifejlődik a félreismerhetlen idegesség és a feltünő gyakran észlelhető — gyermektelenség.

Nagyon valószinü, hogy ez unatkozást nagy mértékben elősegiti a *női cselédség tökéletes* hiánya. Daczára annak, hogy Ázsiában köröskörül sok kikötőt érintettünk és számos családdal érintkeztünk, női cselédet sehol sem láttunk. A nők körüli szolgálatra is kizárólag férfi cselédek vannak alkalmazva. Hogy miben rejlik ennek az oka, ezt ép oly kevéssé tudtuk mi elképzelni, mint a minő kevéssé tudták az illető családok megmagyarázni. Pedig őszintén megvallom, akárhányszor szivesebben láttunk volna egy takaros kis szobalányt fehér főkötővel és fodros köténykével, mint az örökösen betelt rágó turbános hindut, vagy a mogorva arczu czopfos khinai „boyt."

A város kellős közepén, közel a rakparthoz és a kiszálló helyhez, a városrész valóságos európai nagy város jellegével bir. Közel egymáshoz feküsznek itt az előkelőbb szállodák, közöttük a nagy Cathedrale; a clubbok és contorok nagyobb része. Az arisztokratikus Gymkhana-club terrasszáról gyönyörü látvány tárult elénk. Előttünk feküdt a köralaku nagy kikötő, megtelve a hatalmas oczeántjáró hajók árboczerdejével és a nyüzsgő apró vizijárművekkel. Közvetlen a tenger partján van a Club lawn-tennis groundja, a hol elegánsul öltözött nők és nagyon kényelmesen öltözött urak játszszák a szokásos partiejukat. A lawn-tennis alatt egy kioszkban manilla zenészek (a Philippini szigetekről) játsztak valami rejtélyes quodlibetet. A játszó-teret körülállják az elegáns fogatok. A kocsis többnyire hindu, az inas majdnem mindig khinai. A terrasz alatt elhuzódó

utczán megszakitatlan hosszu sorban haladnak végig a legkülönbözőbb fogatok és a legkülönbözőbben öltözött emberek. Ebben az órában — az eső elmulta és a sötétség beállta előtti időben — ugy látszik talpon van a város összes lakossága. A két különben oly mozgalmas, változatos és szokatlan, hogy annak a leirása lehetetlen. Egy fél órai kocsizás innen, erről a helyről, a hol az ember egy déleurópai vagy nyugatamerikai világváros közepén képzelhetné magát, künn lehet Ázsiának egy telivér falujában.

A Singapure-Riveren átszállva egy piroguen, az itt szokásos kis malayi csónakokban, egy czölöpfaluba érkeztünk, a minő nagyon sok van

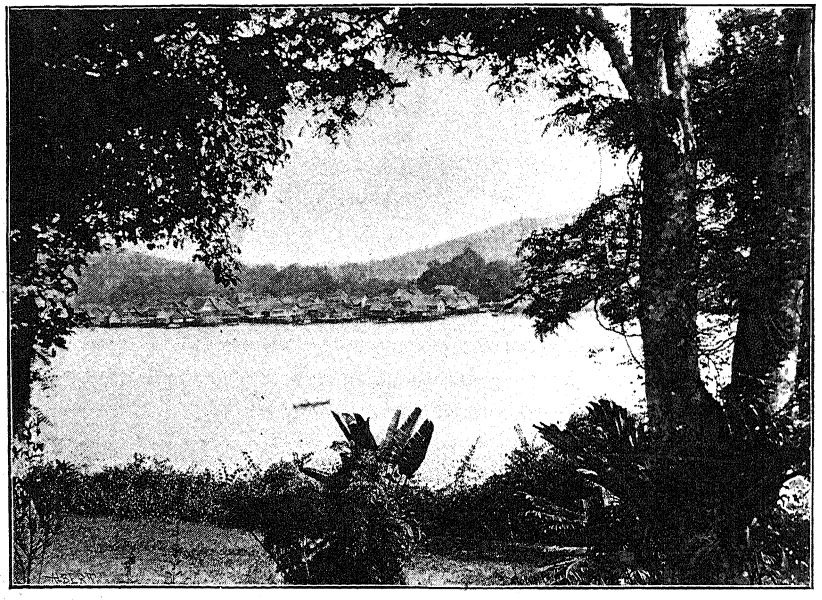

Malay-i czölöpfalu.

már Singapure közelében is. Miután éppen dagály volt és a tenger vize mélyen benyomult a tengerből a folyóba is, a házak ugy néztek ki, mintha usznának a vizen, miután a magas vizállás következtében a czölöpök el voltak fedve. Hosszas kérésünkre egy intelligensebb arczu malayi, a kinek a szokásos sarongon (derékövön) kivül egyéb ruházata is volt, t. i. egy kitalálhatlan szinü — turbán a fején, megengedte, hogy beléphessünk a házába. Előbb azonban hosszas magyarázatokba kellett vele bocsátkoznunk, hogy csupán a lakást és annak berendezését akarjuk megtekinteni. A társalgás angol nyelven folyt, a melyet a gazdag öltözékü malayi is beszélt. (De hogyan!)

Ez idő alatt a falu lakossága szörnyü kiváncsisággal figyelte meg minden mozdulatunkat, és miután asszonyok is voltak közöttük, volt tehát természetesen vihogás is. Mig a férfiak és különösen a tökéletesen meztelen gyermekek kiváncsian tolakodtak körülöttünk, miközben iszapos bőrükkel meglehetős közeli érintkezésbe jöttek a mi fehér ruháinkkal, azalatt a nők sikongva és ijedve bujtak be kunyhóikba, gondoskodván azonban a felől, hogy ne csak ők láthassanak *mégis* minket, hanem mi is láthassuk őket.

A malay-i által bemutatott lakás, mely ugy hasonlit a többihez, mint egyik tojás a másikhoz, egynehány szóval leirható. Az egész lakás egyetlen négyszögü lyukból állott, melynek a falait bambuszból, a fedelét pedig ratangból készitik. A szoba egy kis emelkedés által két részre van osztva. A magasabb részen egy nehány puhára gyürött bambusz-gyékény hevert; ez volt a hálószoba és annak butorzata. A földszinti rész egyik felében láttunk egynéhány még izzó széndarabot a hamuban egy kőlapon. Ez volt a konyha. A földszint másik sarkában hevert egy csomóban egy *nagy* kókusdiónak a héja, ez volt a viztartó, benne volt egy *kis* kókus-diónak a héja, ez volt a vizmerítő kanál. — Ebből állott a lakás berendezése.

Borneói nő Sarawakból.

Miután a családanya belátta, hogy az „Orang Putih“ (fehér emberek) sem az értéktárgyaiból nem viszünk el semmit, sem pedig a kis rajkóit nem szándékozunk felfalni, lassanként közeledni kezdett felénk biztos rejtekéből, a szomszéd kunyhójából, a hova két felnőtt lányával menekült. És miután udvariasan kifejeztük a mamának, két leányára mutatva, hogy „beilè beilè anak prampuan!“ („nagyon szép lányai vannak“) annyira megnyertük jóindulatát, hogy menten megkinált bennünket egy adag arecával pálmalevélbe sodorva. A két kisasszony pedig annyira meg volt hatva barátságos czirogatásaink által, hogy duzzadt ajkaik legszéle-

sebb mosolyával gyöngéden mosolyogtak reánk, hamiskásan forgatván fekete szemöket; köszönetül megkináltuk őket czigarettával, a gyermekeknek pedig nehány pennydarabot ajándékoztunk. És ez baj volt.

Indulásunk előtt ugyanis az egész falu népe összesereglett a kunyhó előtt és erőszakos vendégszeretettel ránczigáltak bennünket, hogy nézzük meg az ő lakásaikat is. Az emberek kezdettek nagyon is tolakodókká válni, hogy kénytelen voltunk botütéseket osztogatva jobbra és balra, legőszintébb köszönettel visszautasitani a szives meghivásokat.

Mindkét izbeni ott tartózkodásunk alkalmával kitünően éreztünk magunkat Singapureban. Még akkor is, midőn hazafelé vezető utunkon szedtük fel horgonyunkat, a midőn tehát máskor oly kedélyhangulat uralkodik a hajón, hogy még a horgony is könnyebben jár fel a fenékről, Singapure elhagyásakor mindnyájan sajnáltuk, hogy már itt kell hagynunk ezt a várost, és benne annyi sok-sok jó és kedves barátunkat, a kiket — utoljára láttunk ez életben.

SHANGHAIBAN.

I.

Első séta Khina városában.

Parfümözött tanács és zsebkendő. — Jinirickshaw és kuli. — Csun-Hing ur gyászban. — Angol nyelv khinai grammatikával. — A kulik megindulnak. — Bérbe adott városok. — Vegyes törvényszék. — Családi élet az utczán. — A palankin és mandarin. — Bambusz mint akadályháritó. — Szenny, büz és piszok. — Khinai miss és amerikai lady. — Gong és zongora.

— Igaz, uraim, ajánlok önöknek még valamit. Itt egy üveg *crap apple;* illatozzák ezzel be a zsebkendőiket, jó erősen. Meglássák, hogy szükségük lesz rá.

Az az ur, a ki e tanácscsal, meg a hozzá szükséges parfümmel ellátott bennünket, H. lovag, shanghaii főkonzulunk volt. Mi pedig a parfümös zsebkendősek, hatan voltunk a *Zrinyi* korvetta tisztikarából, a kik a főkonzul gavalléros vendégszeretetéről hires házában gyültünk össze, hogy innen induljunk első szemleutunkra Khina első városában.

A minő bölcseknek bizonyultak be később a többi tanácsai, a melyekkel bennünket, a „világ közepének" földjét először taposó „fehérarczu ördögöket" ellátott, épp oly üdvösnek bizonyult be az illatos zsebkendőkre vonatkozó utolsó figyelmeztetése már az első perczben is.

Künn az ajtó előtt ugyanis már várt egynehány *jinirickshaw* az eléjök fogott kulikkal. Mihelyest közelükbe jutottunk, európai orrunk egyszerre elfintorodott és mint adott jelre, egyszerre nyultunk zsebünkbe az illatos zsebkendő után. Megcsapott az a nehéz, fojtó, specifikus khinai büz, mely mint egy nyomasztó felhő terül el a Himalajától a Mandzsuráig és a Sárga-Tengertől a Gobi sivatagig huzódó rengeteg területen.

A *jinirickshaw* könnyü, kétkerekü kis kocsi egyetlen egy üléssel és felvonható fedéllel; a kuli pedig egy izmos lábu, széles vállu, félig

meztelen khinai ficzkó, a ki ezt a könnyü szekerkét a benne ülö utassal együtt zihálva, izzadva és vágtatva röpiti végig az utczákon, a melyek épp oly nagy mértékben szükek és emberekkel tulzsufoltak, mint a minő rondák, ocsmányak és büzösek.

Heten indultunk utnak, ugyanannyi *jinirickshaw*-ban. Hatan a *Zrinyi*-ről, a hetedikben ült a velünk tökéletesen hasonlóan, azaz tetőtől talpig fehérbe öltözött Csun-Hing, a vezetésünkre felfogadott tolmács és kalauz.

Mig azonban mi hatan azért voltunk tetőtől-talpig fehérbe öltözve, hogy könnyebben türhessük a tropikus nyár rettenetes forróságát, Csun-Hing ur azért volt fehérbe öltözve, mert — gyászolt. Hogy gyásza még egészen uj keletü lehetett, látszott abból, hogy sujtásozott bő zubbonya, meg szük bugyogója és czipője még egészen fehér volt, azaz még nem lett szennyes-szürke a folytonos viseléstől, de még inkább látszott abból, hogy a czopfjába is fehér zsinór volt befonva szokásos fekete zsinór helyett. A kezében hordott és sürün használt legyező szintén fehér volt.

Az angol nyelvet azonban kitünően bírta; t. i. egyetlen egy szavát sem értettük meg. Ugyanazt a *pidjin english*-t (a konyha-angolt) beszélte, melyet az idegen nyelvet tudó khinaiak egyáltalán használnak. Ez a *pidjin english* ugyanis abból áll, hogy minden egy szótagból álló szót kettétörnek, vagy pedig hozzátoldják a csi szótagot, mintegy ezzel akarván kitüntetni, hogy ő most a több szótagból álló idegen nyelvet, nem pedig az egy szótagos khinait beszéli. A khinai angol grammatika második szabálya szerint az *r* helyett, mely az ő nyelvükben nincs meg és nem is tudják kiejteni, két *ll*-et mondanak. A legfőbb sajátsága azonban az, hogy angol igéül csak egyetlen egy szót fogadnak el; a *get*-et, illetőleg ennek a mult idejét, a *have got*-ot. E grammatika szerint lesz aztán pl. a következő mondat konstruálva: Tilli piszi men chob got into the llum! (Three „peaces" gentleman are gone into the room = három ur van benn a szobában.) Vagy pedig: Wancsi two piszi pontsi! (I want two ponnies). Igy lett az én nevem „Kiasipál"-lá *átkhinaiasitva és igy lett a hős „Zrinyi*-ből: *Tillini.*

Kirándulásunk czélja az volt, hogy délután végigkóboroljuk a khinai negyedet és onnan visszatérünk az angol koncessió Csing-Foong utczájába Kwong-Man-Shing urhoz, a hova főkonzulunk ajánlata folytán vacsorára voltunk hivatalosak. A korvettánkon történt megegyezés szerint ugyanott kellett találkoznunk hajónk többi tisztjeivel is, köztük a parancsnokunkkal. Kwong-Man-Shing ur előkelő selyem- és gyapjukereskedő volt és sanghaii főkonzulunk bizalmas barátja.

Beültünk a szekérkékbe; a kulik az orrunk alá nyomták a hátukon lógó bő kék zubbonyt, hogy megjegyezzük magunknak a hátukra felvarrt számokat; aztán beállottak a villarudak közé, a czopfjukkal megerősitették homlokukon az ernyőként alkalmazott legyezőt — kalapja alig volt egy-kettőnek — kékvászon derékkötőjükkel letörülték magukról az izzadságot és aztán gyors ügetéssel megindultunk.

Mielőtt elértünk volna a khinai városrész hatalmas körkőfalához, mely épp ugy elzárja a khinai negyedet a vele szomszédos európai konczessziótól, mint a hogy egész Khina elzárta magát hires kőfalával az egész világtól, végig kellett haladnunk az angol, franczia és amerikai konczessziókon, melyek a Whangpu folyó balpartján huzódnak végig.

A „konczessziók" alatt apróbb — városnyi — nagyságu területeket kell érteni, megkülönböztetésül a tulajdonképeni „idegen telepektől." Ez utóbbiak — a telepek — *(stettlement)* t. i. csak letelepedésekre és kereskedelemüzésre megengedett ideiglenes tartózkodási helyek, mig ellenben a konczessziók olyan területek, melyek, bár névleg khinaiak, de bérben vannak. Egynehány évtizeddel ezelőtt ugyanis, midőn Khina először nyitott meg néhány kikötőt az idegeneknek, e területek igen csekély összegért bérbe adattak, még pedig igazi khinai módszer szerint „kerek" 999 esztendőre. Az ilyen territóriumokban letelepedő európai vagy amerikai nem áll a khinai törvények alatt, hanem az illető konzulátusok fenhatósága alá tartozik. Ha az európai egyedül követ el valami vétséget, ugy az illető konzul vonja kérdőre: ha azonban egy khinai és egy európai perlekednek egymással, akkor a vegyes bíróság, t. i. khinai birák és európai esküdtek itélnek fölöttük.

Hanem azért nem kell azt hinni, hogy az idegenek által kibérelt konczessziókban az idegenek dominálnak. Számra nézve legalább bizonyára nem, mert Shanghainak három idegen konczessziójában mintegy 280 ezer khinai és csak 1600 európai és amerikai él. A tulajdonképeni khinai negyedben, a körfallal körülvett városrészben pedig mintegy 80 ezer khinai lakik; európai pedig egyetlen egy sem.

Ebben a városrészben európainak lehetetlen is volna megmaradnia. Csak egyszer végigmenni egy khinai utczán elég arra, hogy az ember undorral gondoljon arra az eshetőségre, hogy e férgek módjára összezsufoltan élő örökösen csacsogó, locsogó, köpködő, handabandázó sokaság között éljen.

Mig Európában a családi és társadalmi életnek csaknem minden fázisa az épületek falai között történik, addig a khinaiaknál minden, kezdve a vegetativ élettől a magasabb foku szellemi müködésig, minden künn történik az utczán, a házak előtt, nyilvánosan. Ipar, munka, étkezés,

tanitás, nevelés, beretválás, főzés, törvénykezés, kereskedelem, kivégzés, esküvő, szóval minden a legnyilvánosabban történik. Idegesen sietö és hangosan számoló kereskedő, orditozó szamárhajtsár, kiabáló mesemondó, handabandázó vándor-szakács, rettenetes büzt árasztó mozgó-konyhával, kéregető vak koldusok, támolygó bünösök, nyakukon a sulyos kalodával, teherhordó kulik csikorgó egykerekü talyigájukkal, undort és utálatot ger-

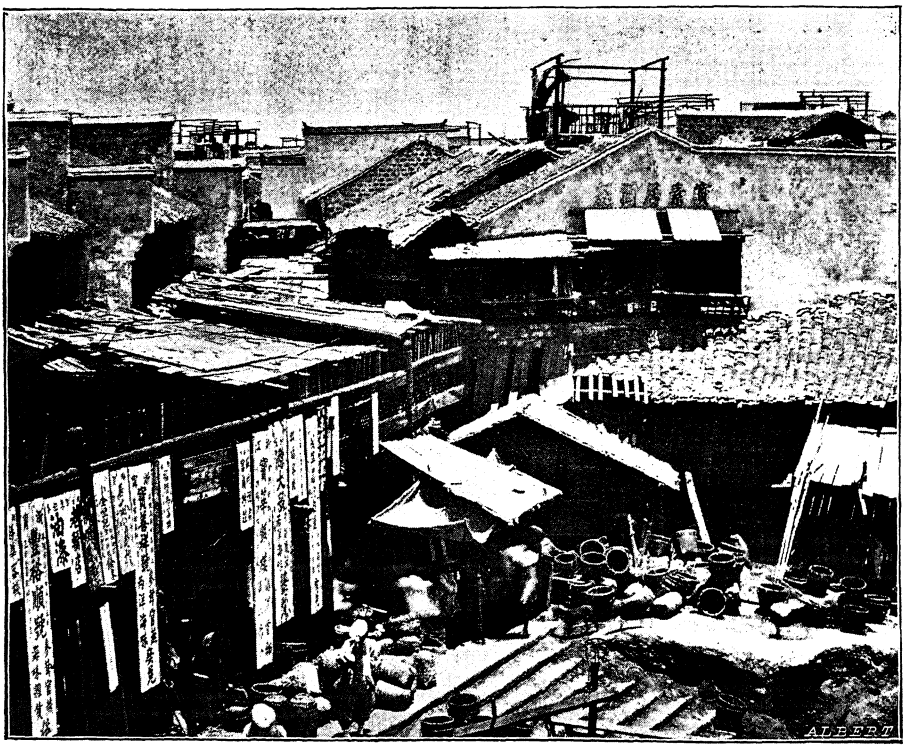

Utcza Shanghaiban.

jesztő bélpoklosok, trágyát szállitó mezei munkások futnak és sietnek végig egy hosszu sorban, hajnaltól késő éjjelig.

Az utczák pedig oly keskenyek és a házak oly zsufoltan, sürün állnak egymás mellett, mintha a nehány mértföldnyire kiterjedő területen egyetlen nagy család ütötte volna fel a tanyáját. A lakosság pedig a szó szoros értelmében hemzseg az utczákon. Tizezer ember fut és lármáz végig megszakitatlan hosszu sorban az ember előtt.

Az előkelőbbek, t. i. a mandarinok és a gazdag kereskedők sürün elrácsozott hordó-székeikben vitetik magukat a rangjuknak megfelelő kisé-

rettel és jelvényekkel — gong, piros papirgömb vagy ernyők, lampionok — a menet élén. A sürü sokaság nem akadály az utczát csaknem egész széltében elzáró palankin előtt.

A sokaság azért nem akadály, mert a palankin előtt haladó szolgák oly kiméletlenül csapkodnak bambuszbotjaikkal a t. cz. utczai közönség meztelen vállára és kopasz fejére, hogy az emberek menten eszük nélkül

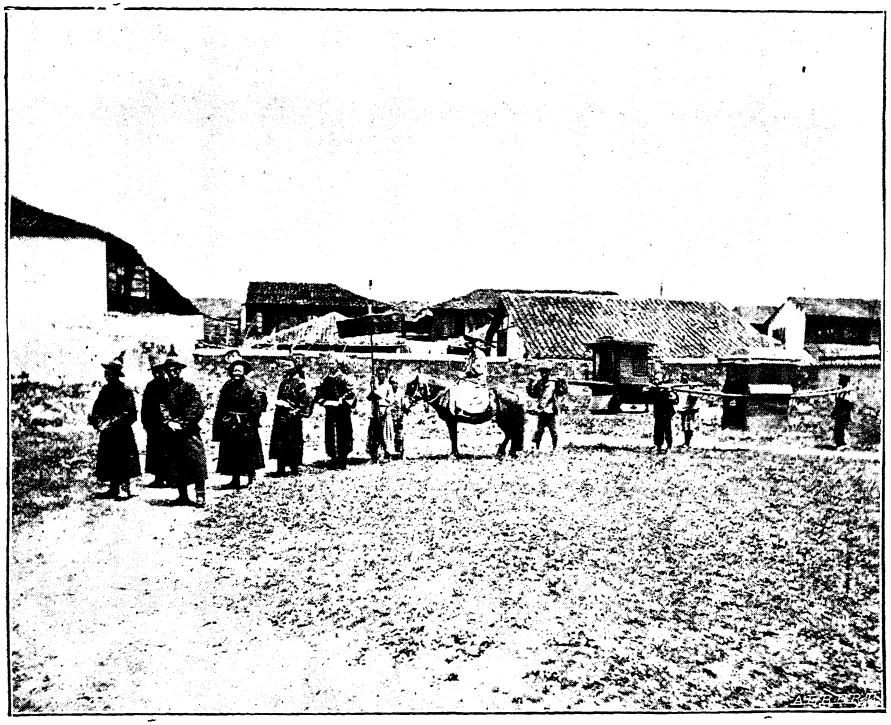

Mandarin a palankinban.

lapulnak a falakhoz vagy huzódnak meg a kapuk alatt. Legfeljebb akkor áll be egy kis fennakadás, ha véletlenül két palankin találkozik ugyanegy utczában. Kitérésről szó sem lehet, mert két palankin számára elég széles utcza aligha akad az egész negyedben. Egy mellékutczába betérni is nagyon nehéz, abból az egyszerü okból, mert néha két kilométernyi távolságban sem akad egy mellékutcza. A kitérés tehát ugy történik, hogy az egyik palankint átemelik a másik felett, még pedig hihetetlen gyorsan és ügyesen. Megtörténik azonban elég gyakran, hogy előbb egy félóráig is eltartó vita keletkezik a kulik között a felett, hogy

melyik palankinban ül a magasabbrangu mandarin. Mert aztán ennek a hordszéke kerül felül. Mindez természetesen óriás lármával történik.

A minthogy az orditozás, zsivaj és handabandázás egyáltalában nem szünik meg egy perczre sem. A kereskedésekben, a mesterembereknél, a thea- és opiumházakban, sőt a pagodákban is minden ember egyszerre és folyton beszél, azaz, hogy inkább rikácsol. A khinai nyelvet ugyanis sokkal inkább lehet rikácsolásnak nevezni, mint beszédnek. Az pedig, hogy a khinainál fecsegőbb és csacskább nép nincs, régi igazság.

Alacsony és sötét zugban, a hova a fedélfelrakás perczétől kezdve az istenadta napsugár soha többé be nem hatolt, összezsufolva él a több nemzedékből álló család, a dédatyától kezdve le a dédunokáig. Néha negyven ember lakik olyan házban vagy helyiségben, a melybe a mi fogalmunk szerint alig lenne tiz-tizenöt embernek elegendő hely és levegő a megélhetésre. A köznépnél ugyanitt élnek a háziállatok is. Ott főznek, esznek, alusznak, dolgoznak, — bőrhántás vagy selyemhimzés, egyre megy — ugyane szobában vannak a ragályos betegek és a szegényebb osztálynál ritkán hiányzó iszonyuan eltorzult bélpoklosok.

A házak és utczák csatornázásáról szó sincs; még csak fogalmuk sincs talán az efféléről. Ennek következtében ugyancsak a lakószobában van az a hely is, mely Khina kivételével, az egész földgömbön a lakóháztól tisztességes távolban szokott lenni. Ha az ember korán reggel megyen ki az utczára, akkor még ott láthatja minden házajtó előtt azokat az otromba nagy edényeket, melyeknek tartalmát átüritik az utczákon végighaladó közös gyüjtőedényekbe. Persze ilyenkor egy egész üveg Ylang-Ylang sem menti meg a véletlenül arra haladó szegény európait.

A házakban meggyült szennyet és hulladékokat egyszerüen kidobják az utczára, ha már annyira meggyült, hogy a házban „nincsen többé számára hely“. Ott aztán elfekhetik addig, mig a végighaladó tömeg a lábain széthordja, vagy mig a legközelebbi eső elmossa onnan.

De nem egyedül ettől a hallatlan szennytől ered az a sajátságos fojtó bűz, mely hetekre beveszi magát az ember orrába és ruhájába. Maga az egyes individuum árasztja maga körül e szagot, melyet leginkább a dohossá vált pézsmához lehet hasonlitani. Hát még az ételek! Azok a rothadásnak és erjedésnek indult hal- és hustáplálékok, rothadt tojás, a hizlalás tekintetében a végletekig vitt rut sertések és baromfiak tetemei, melyek a tikkasztó forróságban napokig lógnak a magánházak ablakaiban, ép ugy, mint az éttermekben és kirakatokban — kecsegtetésül.

Fürdeni, ugy látszik, sohasem szoktak. Mi a legforróbb időszak hónapjait töltöttük Khinában, de sohasem láttunk fürdő embert, holott

a városokat keresztül-kasul metszi a tömérdek sok csatorna és folyó. Ruháikat felváltás nélkül viselik hónapokon keresztül, különösen télen, a midőn a hidegebb időjárás beálltával egyik réteg ruhát a másikra öltik és viszont a hideg csökkenésével egyenkint dobják le a ruharétegeket. Füteni nem szoktak sehol. A legelőkelőbb mandarin házában is csak a minél több ruharéteg felöltésével védekeznek a hideg ellen. Pedig télen ez meglehetősen érzékeny szokott lenni, különösen Észak-Khinában és leginkább a Mandzsuriában.

Lakásaikat sohasem szellőztetik, csak nyáron át van ajtó-ablak nyitva, de nem szellőzés végett. Még az utcáikat sem szellőztetik; azok is be vannak fedve mocskos bambusz-ponyvákkal, meg a hatalmas czégtáblákkal, melyek kölcsönös megegyezés folytán egyik házról a másikra nyulnak át.

Tessék most már elképzelni azt a rettenetes levegőt, a mely elterül egy ilyen város felett, a melynek 350 ezer lakosában a tisztaság, kényelem, rend, tisztesség, közegészségügy, közszemérem és más ehez hasonló fogalmak csak egy elenyésző kis rész előtt — a gazdag mandarinusnál és az európaiakkal való érintkezés által némileg czivilizált kereskedő-osztály előtt — ismeretesek némileg.

De azért Shanghait Ázsia Párisának nevezik az európaiak. (A khinaiak, egy kissé találóbban, „az európaiak sirjának" mondják.) Magától értetődik, hogy a Páris elnevezés csak az idegen konczessziókra vonatkozik. Ha tekintetbe veszszük azokat a rendkivül mérsékelt követeléseket, a melyekkel a Khinában, egyáltalában Kelet-Ázsiában élő európai a khinai várossal szemben föllép, nem is lehet csodálkozni ez elnevezésen.

Egynéhány japáni kikötő kivételével nincs Kelet-Ázsiának olyan városa, mely szórakozásra, mulatságra és aránylag türhető életmódra nézve mérkőzhetnék Shanghai-val. Angol szinház, olasz opera, fényes hotelek, mulatóhelyek, lawn-tennis, foot-ball, pollo, Switch-back, crocket és valamennyi más angol nemzeti játék — a rool-bankot sem véve ki — van az idegen konczessziók mindegyikében. A konczesszióknak egy közös, gyönyörü szép tropikus parkja áll a Whanpu folyó partján; csupa szép virágágy, lugas és szökőkut. A park közepén egy diszes zenekioszk áll egy kis halmon, a melyben naponkint a Philippini szigetekről származó muzsikusok játszanak európai zenemüveket. De hogyan! A Strausskeringőt hallva tőlük, megesküdtem volna, hogy a *Light as a Dream* szentimentális angol románczot játszszák.

A konczessziók tulsó oldalán fekvő Bublingwell vetekedhetik Európának bármely villavárosával. Gyönyörü, oszlopos pavillonok, fényes berendezéssel, hindu bungalow-k kivül őserdei egyszerüség, belül raffinált

kényelem és fény, svájczi pavillonok, angol majorok stb. sorakoznak egymás mellé, mindannyi egy-egy parktól körülvéve. A Bublingwell Sanghainak egyszersmind a boulognei erdője vagy akár a prátere. Ugyannyira az, hogy a „chronique scandaleuse"-ben sincs hiány. Ottlétünk alkalmával legalább nem egy érdekes és pikáns históriát hallottunk suttogni.

A konczessziók utczái, a melyek rendkivüli költséggel és óriási munkával épültek, csatornázottak, szélesek és hosszuk. A házak, az

Kettős jinirickshaw.

előkelő khinaiaké ép ugy, mint az európaiaké a tropikus forróságot enyhitő kényelemmel, gyakran bámulatos fényüzéssel vannak berendezve. A kirakatok hosszu sorokban csatlakoznak egymás mellé, dusan megrakva Kelet-Ázsia szemkápráztató kincseivel. Az óriási aranyozott betükkel, helyesebben a khinai kriksz-krakszokkal teleirt czégtáblák keresztben feküsznek végig az utczákon. Daczára a modern épitési modornak, a keresztbe lógó, hatalmas czégtáblák félreismerhetlenül rányomják a khinai tipust ezekre a városrészekre is.

Feledhetetlen látvány ez utczák az esti órákban a sok ezerre menő lampiónok sokszinü fénye mellett. Ilyenkor Shanghai már nem is Páris, hanem London, ha mindjárt ázsiai London is.

Mintha megtizszeresedett volna az utczák lakossága, oly óriási sokaság hullámzik az utczákon; Giggek, tilburyk, jinirickshaw-k zárt és nyitott palankinok — a nyitott palankinok az európaiaké — megszakitatlan hosszu sorban vonultak végig az utczákon. Az elegáns nagy fogatokban gyakran láthatók khinai urak is, családjaikkal együtt. A kocsi párnáit érinteni sem merő khinai kisasszony — a sohasem hiányzó Amah kiséretében — zavartan, bámészkodva és minduntalan meglepve tekint maga körül, mint a kalitkában felnőtt gerlicze, ha először bocsátják szabadon. Sokkal fesztelenebbül dül hanyatt a mesés fényüzéssel és mégis ingerlő, csábitóan öltözött fiatal amerikai hölgy — minden kiséret nélkül. Gyönyörü kék szemének megnyerő és biztató tekintetével azonban gondoskodik arról, hogy ne maradjon a nélkül.

A temérdek lampiónokkal tündériesen kivilágitott mulatóhelyek óriási ablakaiból valóságos káoszban hangzik ki a gong, sip, zongora, ének, tamtam, dobok, aczéltányérok és fuvolák hangja, mely összeolvad az utczán hemzsegő kulik, jóslók, mesemondók, vándorszakácsok, dülöngő matrózok és más hajósok danájával és lármájával. A vágtató jinirickoshawk előtt zihálva rohannak az izzadó kulik, kis kézi lámpájuk ide-oda szökdicsél, mint megannyi szentjánosbogár.

Kábult fővel, csaknem izgatottan a temérdek uj látványtól és benyomástól értünk az angol konczesszió Ching-Foong utczájába Kwong-Man-Shing palotája elé, a hol nagy mulatság, khinai vacsora várt reánk — üditésül.

II.

Khinai estély.

(A Csing-Foong utczában. — Mandarinok. — Bengal „varázsütések.“ — Tüzijáték for ever. — Névjegyek és etiquette. — Kwong-Shing ur gálában. — Fogadtatás. — Szobák és butorok. — Shanghai-i jeunesse d'orée — Opium és pezsgő. — Különböző ázsiai illatok. — Kiváncsiság. — „Dsing-cho !“)

Esti nyolcz óra tájt lehetett, midőn érdekes és kalandos barangolás után a Shanghai-i khinai negyedben és a Whang-pu folyó mentén elterülő Bublingwellben — befordultunk az angol konczesszió Csing-Foong utczájába, a melyben házi gazdánk, Kwong-Man-Shing urnak, a gazdag és előkelő ha-hoyponak (selyemgyáros) palotája állott. A Kwong-féle palota — mint magánház — első pillanatra alig volt megkülönböztethető a környékében levő opium- és Sing-Song házaktól, miután a mi tiszteletünkre ez is éppen ugy tele volt aggatva száz meg száz különböző szinü és nagyságu lampiónokkal, mint amazok.

Az ajtó előtt sürü tömegben állott az utcza közönsége, megbámulandó minket a jinirickshawákból kiszálló fehérarczuakat, a palankinokban érkező madarinokat. Rajtunk kivül ugyanis sok előkelő khinai ur is hivatalos volt, a kik a szigoruan előirt khinai etiquette értelmében jóval a kitüzött idő előtt kezdtek gyülekezni.

A mandarinok mind a saját hordszékeikben jelentek meg, a rangjukat megillető diszszel és kisérettel. Ez áll többnyire a hatalmas piros papirgömbből, egy ugyanilyen szinü baldachinból, egy gongból és sok lampionból, nem is számitva a szolgákat, a kik az obligát pakfong-pipát, a kalapot és az izzadságot törlő kendőt, a hozzájáró melegvizes edénynyel hordják uruk után. Egy mandarin méltóságán mélyen alól állónak tartaná egy nyitott jármüben jelenni meg az utczán, legyen az akár kocsi,

akár jinirickshaw. Számára csak a mogorva, komor kinézésü és sürü rácsokkal ellátott fekete hordszék az egyedüli méltó jármü. Ezt az örömet szivesen átengedhetjük a mandarin uraknak. Nincs a földgömbön kellemetlenebb közlekedési müszer, mint egy ilyen palankin. Egy kirándulás alkalmával Dsiddahból Medinah felé, Arábiában *teveháton* jobban éreztem magam, mint az ilyen palankinokban, ha valami előkelő főurhoz mentünk látogatásra.

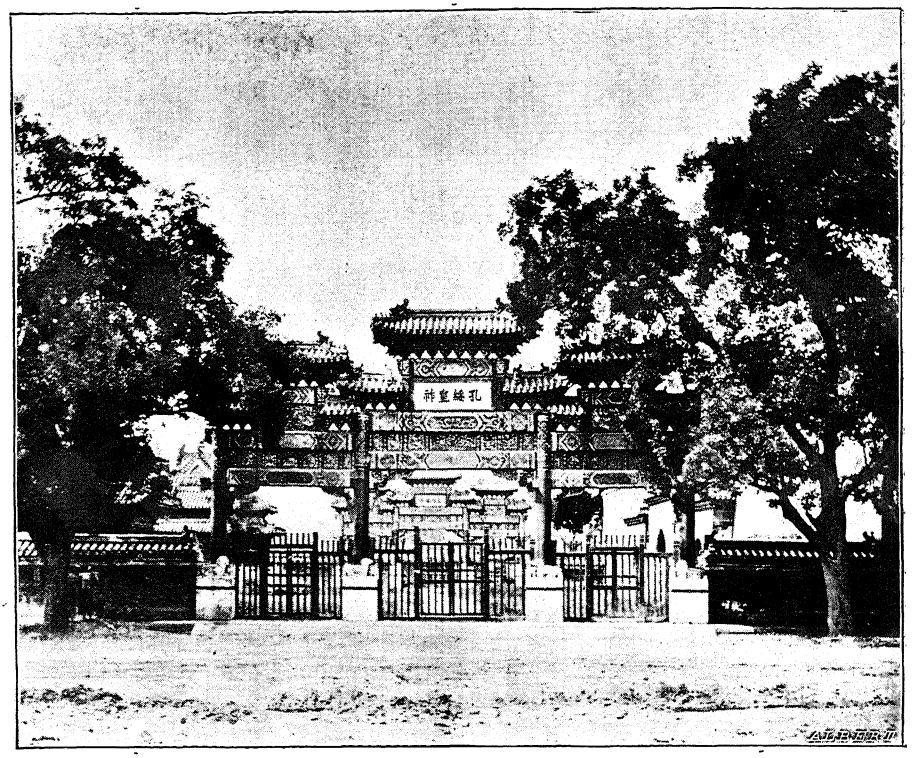

Kwong ur palotája.

Mire mi beértünk az utczába Kwong-Man-Shing háza elé, ott már a palankinoknak hosszu sorát találtuk, körülvéve a tömérdek cselédségtől és a bámészkodók nagy csapatától. Az utcza egész széltében el volt állva. A jinirickshawba befogott lihegő és ziháló kulik hasztalan kiabáltak és orditottak, a tömeg nem tágitott. Fogatainknak minden megtett lépésért küzdeniök kellett. Már majdnem lehetetlen volt az ajtó elé érni, a midőn végre feltünt egy félméter magas piros turbán, sárga csikokkal, a

melynek a megpillantására mint egy varázsütésre oszlott széjjel a tömeg, egy keskeny utat hagyva fenn számunkra.

Pedig nem varázsütés volt az, hanem igenis a bengál rendőr bambuszütései voltak, melyek sürün kopogtak és csattogtak a meztelen koponyákon és a széles hátakon. A shanghai-i angol konczesszióban az előindiai benszülött csapatokból felvezényelt hinduk — többnyire bengálok — vannak mint rendőrök alkalmazva, ép ugy mint Adenben, Singapureban és Hong-Kongban; még pedig nagy sikerrel. Hihetetlen az, mennyi verést kapnak a khinaiak a bengáloktól és hihetetlen az, minő respektussal viseltetnek a sárga arczu czopfosok e fekete arczu rendőrök iránt. Egyetlen rendőr nekimegy egy száz főre menő tömegnek, minden fegyver helyett csupán egy rövid fütykössel felfegyverkezve és a tömeg egy percz alatt szét van oszlatva. Valószinüleg a megjelenése által imponál nekik annyira. Igaz is, hogy óriási különbség van közöttük. Egyfelől a csacsogó fecsegő, rendkivül kiváncsi és gyáva csőcselék, mely folyton az izzadságát törli, ha épen nem majszol valamit, meztelen arczczal, meztelen fővel és meztelen háttal; másfelől pedig a sugártermetü bengál, gazdag egyenruhában; férfias, fekete arczán a hindu faj méltóságteljes nyugalma és erélye kifejezésével, a kinek megvan az a furcsa tulajdonsága, hogy sohasem szól, hanem mindjárt üt. Az is igaz ám, hogy a melyik khinai hátra az a bengál rendőr a fütykösével leüt, ott többé fü nem terem. Orditva és hadonázva adnak utat, legföljebb egy gyülöletes hanggal mondott „Yanquai-tce"-t, vagy „Czi-gu-lah"-t (ocsmány disznó) kiáltva utána. Hanem azért fut.

Ilyenformán csináltak számunkra helyet, miközben nekünk a „Yanquai-tce"-ből (fehér arczu ördögök) jutott ki bőven.

A lampiónokkal fényesen kivilágitott külső udvarban nagyszámu cselédség sürgölődött, a kiknek nagyobb része a mi tiszteletünkre rendezett tüzijátékkal volt elfoglalva.

A khinaiak t. i. minden alkalommal, minden társadalmi rétegben és mindenütt tűzijátékot rendeznek a legcsekélyebb ünnepélyesség vagy akár a legkisebb jelentőségü vállalat megkezdésekor. Nanking alkirálya, a wu-tsangi taotay vagy a lü-csung-k'hoi admirális, épugy tüzijátékkal fogadtak bennünket — fényes nappal is — mint akár a fucsau-fui arzenál kommandánsa, vagy a hogy a kikötő elhagyásakor tüzijátékkal bucsuztak el tőlünk hong-kongi élelem-szállitóink, mosónőink és a partraszállitásra ideiglenesen kibérelt sampangok tulajdonosai Kiu-Kiangban. Ha a Yangtce-Kiangon vag a Min-Hon egy nyomorult dsunke megindul akármilyen rövid utra, akkor egy negyedóráig tartó tüzijáték kiséretében vontatja fel rongyos bambuszvitorláit és a horgonyát, ezáltal akarván megnyerni a festett pofáju és vigyorgó khinai Aeolust egy kedvező utra.

Mindjárt a tüzijáték megkezdésekor két sujtásozott khinai felénk fordult és kértek valamit. Csun-Hing ur, a tolmácsunk és kalauzunk, megérttette velünk az ő érthetetlen „Pidjin-englisch"-jével, hogy ez a két férfiu tulajdonképen a névjegyeinket kéri, hogy bevigyék azokat a gazdájuknak.

Készségesen nyujtottuk át névjegyeinket. De nem az itthon használt tenyérnagyságu szokásos jegyeinket, hanem a khinai látogatásokra szánt benszülött névjegyeinket. Egy ilyen névjegy tulajdonképen két részből áll: mind a kettő az illető tulajdonos rangjának megfelelő nagyságu sarlachpiros szinü czédulából, melyeknek egyikére csupán a név, a másodikra pedig a rang és teljes czim van felirva.

E jegyekkel okvetlen el kell látnunk magunkat, miután az előkelőbb osztályu khinai előtt nem létezik nagyobb etiquette-hiba, mint belépés előtt be nem küldeni a névjegyet.

Mi tehát, mint illemtudó emberek, beküldöttük névjegyeinket exotikus neveinkkel. A neveink t. i. *nekünk* tüntek fel exotikusoknak, miután azok a már előbb leirt khinai grammatika szerint lettek a khinai nyelve átültetve. Ugyanis a fordító a neveinket *phonikusan* hiven akarván átültetni, keresett a khinai óriási szóhalmazban oly *szótagokat* — alfabetjük tudvalevőleg nincs — mely az ő hallása szerint tökéletesen ugy hangzik, a hogy ő olvassa.

Igy pl. az én nevem az egyszerü névjegyen mint „Kia-si-pal" volt irva, a mely három szótagnak az értelme *véletlenül* annyit jelent, hogy: „Öröm-Nyugatot-Támadni."

A „nagy" névjegyem, melyen „teljes czimem és rangom" volt feltüntetve, imigyen hangzott:

„Ta Aossi-Mapuia kun c'hing
ming shui-ssi i-kuan ping- sheng
Kia-Si-Pal p'ay.

Azaz: A nagy Osztrák-Magyar birodalom tengeri haderejének császári dekretummal dicsőségesen kinevezett kapitány-orvos-mandarinja Kia-Si-Pal ajánlja magát!

A parancsnokunk névjegye akkora volt, mint egy falusi vendéglőbeli törülköző kendő. De kellett is, mert máskép hova tették volna a temérdek rendjelét s a nagy rangját!

Néhány perczczel a névjegy beküldése után megjelent a házigazda a küszöbön. Mondhatom, hogy Kwong-Man-Shing ur, az előkelő shanghai-i ha-boy-po, mindnyájunknak imponált distingvált és rendkivül elegáns fel-

lépésével. Az előkelő kereskedőknél szokásos diszruhában fogadott bennünket. Világoskék, finom, fénytelen selyemkaftán volt rajta, egy piros övvel leszoritva a derekán. Ez övön viselte a bölcs mondásokkal sürün teleirt legyezőjének a himzett tokját. A rendkivül bő kaftán ép oly bő és hosszu ujjai, valamint a gallérja gazdagon voltak aranynyal kihimezve. A nyakán a mellén alól érő mandarin-lánczot viselt. Lábszárain világoszöld, szük bugyogó, lábain pedig fekete selyem félczipő volt négy ujjnyi magas sarkatlan talppal. Czipők és a talpoldalak szintén kihimezve selyem-aranynyal. A narancssárga selyemkalapja, tetején a két gömbbel és végig beboritva piros selyem rojtokkal, egy zöld szalagon lógott hátul a nyakába. A kalapot csak a szobában szokták feltenni üdvözléskor. Az arcz és koponya simára leborotválva, a bokáig érő, szürkülni kezdő czopf pedig előkelő gonddal volt hengeralakuvá gömbölyitve és kifényesitve.

Nyájas mosolylyal és sürü legyezgetéssel jött elibénk, folyton ismételve a „Csin-csin"-t (fogadj isten) és féltuczatszor kezet szoritva mindnyájunkkal. E közben elmondotta egynyehányszor, hogy mi neki megbecsülhetetlen, kedves vendégei vagyunk, a kiknek a befogadására az ő nyomorult viskója nem méltó és hogy látogatásunk rá nézve oly nagy kitüntetés, a minőben az ő Buddhában elhunyt ükapja sem részesült egész életében. (Ezt el is hittük neki.)

Magától értetődik, hogy részünkről a generál-konzulunk és Csung-Hing ur — a tolmácsunk — is elmondották, hogy nekünk is ez az este ép oly „gyönyör- és örömteljes", mint a hogy örökké feledhetetlen lesz (Kwong-Shing ur ez utóbbi állitásunkban tökéletesen meg lehet nyugodva, mert az estélye csakugyan sokáig megfeküdte a — gyomrunkat.)

Az első udvarból bejutottunk a rácsokkal és tornyocskákkal körülzárt második udvarba, mely szintén meglepett bennünket gyönyörü, de határozottan exotikus berendezésével. Bizarrul körülmetszett lugasok, groteszk szökőkutak, fantasztikus alakok — valószinüleg ugyanannyi saját kölön házi-istenek — és a mozaikszerüleg kirakott kavics-sétányok voltak azok, a miket a lampiónok fényénél röptiben kivehettünk.

A küszöböt átlépve, ujból elkezdődött a csin-csin, a kézszoritásokat ellenben egészen az elején kezdettük. Három vagy négy szobán haladtunk keresztül, mielőtt a tágas étterembe értünk. Meglepő volt e szobák bámulatos egyszerüsége. Butorzatnak alig volt valami nyoma. A legfőbb butorzatot a falak mentén végigfutó padsor képezte. A falakon hosszan lelógó selyemszalagok voltak felaggatva, a japán „kakimenok" módjára. Vagy bölcs mondások voltak rájok irva nagy arany betükkel, vagy pedig egész alakokat ábrázoltak; valószinüleg szenteket és isteneket. Minden szoba közepén egy kis emelvényen egy rövid pad volt elhelyezve; előttük

mandzsuriai fehér kecskebőr. A padok hosszukban egy háttámaszszal voltak ellátva.

Feltünőek voltak a rendkivül drága szőnyegek, melyek a tágas szobákat egész terjedelmükben befödték. Nálunk egy ilyen szőnyeg egy egész vagyont érne meg. Itt-ott egyes állványokon értékes csifui vázák, kiukiángi korsók és a rendkivül drága tiencsini kloisonais bronzedények voltak elhelyezve. Egy szobában feltünt a sok apró mécses által körülvett oltárocska, felette néhány emberi ábrázatot féltüntetni akaró festménynyel. A kis mécsesek örök lángjának örök füstje azonban nagyban megakadályozta e törekvést, olyan vastag korom-réteggel vonván be az ősök ábrázatját, hogy bizony a szegény dédapa örökké ismeretlen kellett hogy maradjon az apró-czopfos dédunoka előtt.

A shanghai-i taotay.

A teritett asztalokkal már megrakott étterem tele volt az előttünk megérkezett vendégekkel. Köztük voltak korvettánknak azon tisztjei is, a kik szolgálatuk miatt nem jöhettek velünk bebarangolni a khinai negyedet. A vendégek nagy részét azonban khinaiak tették ki, hivatalnokok és kereskedők. Mindnyájan diszben voltak és tőlük telhető méltósággal viselkedtek.

Különösen feltünt rendkivül gazdag öltözetével egynehány fiatal khinai. mindnyájan prototypusai a shanghai-i jeunesse d'oréenek. Európa-amerikai és khinai nevelésük egy sajátságos és az összes eddig látott, chablonoktól kellemesen eltérő, idegenszerü modort hozott náluk létre. Öltözéküket a legdrágább selyemből állott, melyet a khinai fal és a sárga tenger közt gyártanak. Az öltözék szabása ugyan a legkonzervativebb khinai volt, de meg nem különböztethető apróságok által attól mégis nagyon elért.

Simára beretvált arczukon és koponyájukon, de kivált bámulatosan szép czopfjukon első pillanatra meglátszott a rendkivül nagy gond, melyet

külsejükre forditanak. A tarkóról kiinduló czopf töve mintegy harmincznegyven parányi kis czopfocskákkal volt körülvéve. Sápadt, sovány arczukon — melynek eredeti sárga szinét halványnyá tette a shanghai-európai fiatalság társasága által európailag raffinirozott khinai dorbézolás és élvhajhászat — továbbá különös fényben uszó ferde metszésü koromfekete szemeikben meglátszott, hogy tele kupával élvezik a khinai és európai gyönyörök két extremumát: az opiumot és pezsgőt.

Különben pedig a kinai lionok meglehetősen európailag kultivált modort tanusitottak. Csaknem folyékonyan beszéltek egy európai nyelvet — többnyire az angolt — és ép oly szellemdusan tudtak ostobaságokat mondani meg affektálni, mint akár a mi dandyeink.

Előkelő nő.

Daczára a szobákban uralgó látható tisztaságnak és a jelenlevők kifogástalanul tiszta öltözékének, nyomasztóan fojtó, rendkivül kellemetlen szag terült el a szobákban. Igazán sajnáltuk — rokonszenves és megnyerő modoru házigazdánk iránti tekintetből — hogy még nála is, az előkelő ur házában is, olyan penetráns fojtó büz érezhető. Ez a szag leirhatatlan és elképzelhetetlen. Felülmulja az izzadó néger büzös kipárolgását ép ugy, mint a szomali nők kellemetlen büzét, a melyet a bőven használt sesamolaj idéz elő náluk. A japáninak dohos ruhaszekrényre emlékeztető illata és a malayoknak meg singhalézeknek az örökösb etelrágástól származó átható empireumatikus illata, akár a borneoi dayakknak büzös olajoktól származó kigőzölgése *együtt* nem oly kellemetlen, oly orrfacsaróan pestilentiális, mint ez az ocsmány speczifikus khinai büz. Ezt nem lehet megszokni soha. Hónapokig való tartózkodásunk után e szag ép oly bántó, émelyitő, gyakran pláne hányásingert okozó volt, mint khinai tartózkodásunk első napján.

Itt, ebben a házban ép ugy, mint Nanking vagy Shanghai alkirályának a palotájában, feltehető, hogy a köznépnél előbb leirt büzt okozó

szenny és magas foku tisztátalanság nem lehet az ok. Valószinübb, sőt talán bizonyos, hogy sajátságos ételeikben, illetőleg azoknak elkészitési módjában fekszik az oka.

A dusan megrakott asztal legalább e mellett szólott. Pedig az asztalon egyelőre csak a tulajdonképeni étkezést megelőző csemegék, gyümölcsök és hideg, apróra vagdalt husdarabok voltak feltalálva. Az asztal feldiszitése becsületére vált volna bármely előkelő európai étteremnek. Értékes tálakon, kis kőtányérokon, szilkékben és porczellán lapokon (főkonzulunk állitása szerint ó-khinai darabok) rendkivül izlésesen voltak felhalmozva: az exotikus apróságok, melyek közt a különböző fajtáju gyümölcsök, mint pl. a mangó, pisang és mangustin, játszták a főszerepet. Khinában ugyanis a gyümölcsnek étvágygerjesztő képességet tulajdonitanak.

Leülés előtt élénk társalgás fejlődött ki közöttünk és a khinai urak között. Fő thémát képezték az egyes személyekre tett megjegyzések, meg a kölcsönös megbámulás. A khinai t. i. rettenetesen kiváncsi. Megbámultak rajtunk mindent, mint akár a kis gyermekek, vagy egy csendesoczeánbeli sziget benszülöttei, holott valószinüleg már évek óta érintkezett mindegyikük európaiakkal. Bámultak fehér czipőink szalagján, ép ugy, mint fehér zubbonyaink himzetlen gallérján és kardjaink széles kosarának dombormüvein.

Nagyot bámultak a fehér czipőinken és fekete harisnyáinkon. (A „discretio“ fogalma a khinai szótárban hiányzik). De hát hogy is ne bámulták volna meg, miután a mióta Khinában khinai él, nem látott és nem viselt soha mást, mint fekete czipőt fehér harisnyával és most előáll itt egy nehány bolond európai, fehér czipőben fekete harisnyával. Aztán ne tartsák az embert Khinában — khinézernek!

Általános megbámulást keltettek — ki tudja, talán irigységet is — bajuszaink! Tettek is tréfás megjegyzéseket erre vonatkozólag. Általános hahotára kellett fakadnunk, a midőn groteszk és rendkivül komikus mozdulatokkal próbálták utánozni csupasz ajkukon a mi bajuszt sodoritó mozdulatainkat, miközben bajtársaim, kivált a parancsnokunk, folyton engem toltak az előtérbe, mint notórius — bajusz-pedrőt.

Végre megérkeztek a berendelt énekesnők, a hires szépségü szutshau-i leányok, hangszereikkel, meg a sohasem hiányzó büvészek. Most már asztalhoz ülhettünk. Maga a házigazda jelölte ki helyeinket. Minden tányérka előtt állott egy erős és fanyar izü szeszes itallal, a cho-csióval megtöltött kis csésze. A házigazda rendre járta az ülőhelyeket, balkezébe vette a cho-csióval telt kis csészét, jobb kezével megáldotta azt, szemeivel rámosolygott arra, a kinek a helyet szánta és Csint-csint meg „Dsingchot“ (foglaljon helyet) mondva neki, megkinálta az üléssel.

Ekkor aztán megkezdődött az emlékezetes diszvacsora.

III.

Kwong ur vacsorája.

(Sam-Huen és A-Yuen-Hang. — Elefántcsont evőeszköz. — A menü. — Az italok. — Tengerész-kadettek bravurja. — Théa, dinnyemag és rizs. — Forró viz és legyező. — Szucsaui lotosvirágok. — Khinai románcz. — Lenyelt tük. — A-Hang ur el van ragadtatva.)

Hosszas czeremóniák között, mint „Csin-csin“ és „Dsing-cho“ ismétlése, kölcsönös bemutatások és mély hajlongások után elfoglaltuk a házigazda által kijelölt helyeinket, kézbe vettük a legyezőinket, csámcsogtunk a dinnyemaggal, szürcsöltük hozzá a mandarin-theát és vártuk a vacsorát.

Házigazdánk, Kwong-Man-Shing ur azonban még el volt foglalva az intézkedésekkel. Hol az énekesnők elhelyezését változtatta meg, hogy egyformán gyönyörködhessünk mindnyájan a »Sucshau-i lotosvirágokban« — a hogyan az énekesnőket nevezik, — hol pedig a lábatlankodó büvészeknek jelölt ki helyet a teremnek egy emelkedettebb részében. A betolakodó idegen cselédség visszaszoritása is csak az ő erélyes beavatkozására sikerült.

Végre minden el volt intézve és helyezve. Maga Kwong ur is feltette a sárga-selyem csucsos süvegét, megáldotta a saját ivócsészéjét, a benne levő Cho-csiot ünnepélyesen kiitta és leült.

A souper megkezdődött.

Mindkét szomszédom khinai ur volt és mindketten birták a »Pidjin-englisht.« A társalgás tehát lehetséges volt velük tolmács nélkül is. Igaz ugyan, hogy én a délázsiai és indiai Pidjin-englisht beszéltem, azt, a melyet a singhalézek és malayok beszélnek, ők pedig a »chineese

englisht« ; de ez mit sem vont le társalgásunk érdekességéből és szellemes voltából.

Sam-Huen volt az egyik szomszédom, foglalkozására nézve — a mint azt az átnyujtott névjegyből kivehettem — »dealer in all kinds of japanese goods« (kereskedő mindennemü japáni áruczikkekben), a másik pedig A-Yüen-Hang ur volt, foglalkozására nézve konkurrense Kwong-Shing urnak, t. i. szintén hahoy-po, azaz selyemgyáros.

Megjegyzendő, hogy leüléskor az urak személyesen mutatták be magukat és átnyujtották európai modoru angol névjegyeiket, a mely előzékenységüket én a khinai »disz« névjegyemmel viszonoztam.

A souper hamisitatlanul khinai volt. Ámbár Kwong ur már évek óta érintkezett európaiakkal és némi fogalma lehetett a mi étkezéseinkről és evőeszközeinkről, az asztalon mégis hiányzott minden, a mi az originális khinai soupert legkevésbbé is zavarta volna.

Evőeszközökről, ivópohárról, kenyérről, asztalkendőről szó sem lehetett. Evőeszközül szolgált a szokásos két kis elefántcsont rudacska ezüst nyéllel ; ivópohárul a gyüszünyi nagyságu csészék ; asztalkendő gyanánt pedig a — tenyereinket használtuk. Étkezés közben a zsebkendőt használni illetlenség.)

Az abrosz ismeretlen, ép ugy mint a tányérváltás. A 40—45 fogásból álló soupert végig ettük ugyanegy tányérkából és szilkéből. A mi maradt, azt csak ugy minden teketória nélkül az asztalra üritettük, vagy pedig more patrio az asztal alá.

Az ételek rendkivül csinosan, sok gonddal és izlésesen voltak föltálalva. Kés és villa hiányában minden husnemü apró, piczi darabkákra volt vagdalva, a főtt ételek pedig oly puhára főzve, hogy a két rudacskával könnyen széttéphetők voltak. A temérdek kocsonyák, mártások és a többi nyálkás ételekhez kis porczellán kanalakat adtak.

Hogy miből állottak az ételek, azt nehezen tudnám megmondani. De annyi áll, hogy minden egyes behozott tál valóságos attentátum volt az érzékeink iránt. Kimondhatatlan ocsmány büzt terjesztett el egy-egy étel, holott valóban étvágygerjesztőleg csinosan volt feltálalva.

Azt hiszem, hogy alig van az állat- és növényországnak egy faja, mely a khinai asztalokon ne lenne képviselve. Az állatországból a bivaly, nyul, fáczán, szalonka, hizott rucza, tyuk, disznó, juh, czápa, teknősbéka, fajd, varju, hüllő, csiga, sáska, fecskefészek, féreg stb. kerül az asztalra. A növényországból minden, a mi a fiatal bambuszrügy meg a száritott málé-csusznya közé esik. A gyümölcsökből pedig a nálunk ismert fajoknak minden osztálya, kibővitve a tropusok és subtropusok inkább festeni, mint megenni való gyümölcseivel.

Nekünk európaiaknak azonban, a *hámozható* gyümölcsök kivételével, a khinai konyha összes produktumai kivétel nélkül tökéletesen élvezhetetlenek voltak. Az egész tisztikarban nem akadt egy hősgyomru hadfi, a ki képes lett volna egy mákszemnyi mákostésztát is megenni. Csak a kis fiatal tengerész-kadettek tették meg bravourból, hogy a három szakaszra osztott menünek első harmadán végig erőlködtek hallatlan kinok között. Meg is adták az árát. Még nyolcz nap mulva is mint »maródokat« jelentettem őket parancsnokunknál a reggeli rapportokon.

De hát mi lehet olyan rossz egy ruczasültön, vagy tyuklevesen, vagy pláne egy tojáson? — fogja valaki kérdezni. Pedig ez egyetlen kérdéssel rögtön elárulná, hogy ő a khinai dolgokban nagy khinézer.

Mert ha feltálalnék ennek a kérdezőnek egy pár rucza-tojást, a mely vagy 8—10 napig volt a földbe elásva, a mig a tojás sárgája egy zöldes-barna nyálkába, a fehérje pedig egy szürkés-fekete nyálkába ment át, a mely kétszinü nyálkának már a szine is csömörletes, a szaga pedig irtózatosan orrfacsaró, vajjon megenné-e?

Vagy mit mondana a tyukleveshez, a melyet ugy főznek meg, hogy a dióval hizlalt tyukot elevenen beállitják a forró vizbe és fel sem bontva, csak ugy apránkint főzik meg, mint a hogy a rablógyilkost szokták a forró szurokban »megigazgatni«.

Vagy pedig hogy izlenék neki az izletesen kinéző fehérhusu fáczán, ha megtudná, hogy ez a fáczán talán éppen a házigazda nagyapjának a »személyes« hulláján nőtt nagyra, künn a rizsföldeken?

Hiszen éppen az oly legyőzhetlen undort gerjesztő a khinai konyhában, hogy mindent oly nyakatekert erőszakosan állitanak össze és mindent előbb félig vagy egészen is elrothadni engednek. Pl. a kakastaréj nagyon jó lehet kirántva; az apró csigák sem lehetnek valami rosszak; a halbelek és liliomgyökerek is jók lehetnek külön-külön. De kakas-taréj, apró csigák, halbelek és liliomgyökerek együtt és egyszerre ugyanegy nyálkás zöld kocsonyában mégis csak menykő furcsán izlenek.

Hol marad most a gazdagoknál csaknem obligátnak mondható czápa-uszony és fecskefészek-leves! Meg az a temérdek disznóság, a miket a disznóvérrel és belekkel cselekszenek. Hogy a kutya- és patkányhust mint delicatesse-t eszik, az lehetséges. Minekünk sohasem tálaltak fel ilyesmit, vagy legalább nem ismertünk rájuk. Ha esetleg mégis ettünk valahol, hát az az ő lelkükön száradjon; mi nem tettük szivesen.

Az italaik — melyeket kizárólag az erjedő rizsből készitenek —

talán még inkább élvezhetlenek, mint az ételeik. A soupernál négyféle italt szerviroztak: shamshut, shakit, chocsiot meg a csangziót. Hát azok milyenek? Egyik rettenetesebb a másiknál! Kivált a shamshu meg a chocsio, a melyet forró állapotban kell inni. Csak egyszer ittam ilyen forró shamshut, de menten kilelt tőle a hideg.

Az egyes ételek és szakaszok között szakadatlanul hordták a theát a hozzávaló dinnyemaggal. E kettőből tudvalevőleg Khinában elképzelhetlen mennyiséget fogyasztanak el. Egy khinai naponkint átlag mintegy öt liter theát iszik; a dinnyemaggal pedig ugy vannak, mint a malayok a betellel, t. i. rágják a felébredés perczétől az elalvásig. (Valószinüleg az olajos dinnyemaggal paralizálják a tannin tartalmu theának egyik kellemetlen mellékhatását.)

Csak a rizs áll a theával elterjedésre nézve egy fokon; ez képezi az összes ételek legfőbbjét, habár nem is oly nagy mértékben, mint Coreában és Japánban. Egy khinaira átlag 1 klgr. rizs esik egy napra, de van akárhány, a ki megeszik egy nap négy literrel is. (Notabene, ha van neki.)

A mi gazdag menünkben is fontos szerepet játszott a rizs. Piritva, főzve, megőrölve, erjedve, darálva és még néhány variáczióban tálalták fel. A menü végét azonban, mint khinai nemzeti ételt, a melynek nem szabad hiányoznia a koldusnál ép oly kevéssé, mint a császárnál, az egyszerüen vizben kifőtt rizs képezte.

Házigazdánk, a ki a három órát igénybe vevő souper alatt európai fogalom szerint is, mint valóban vendégszerető, előzékeny uri ember mutatta be magát, testi jólétünkön kivül gondoskodott szellemi élvezetekről is, a melyek közé a — vizes kendőket is sorozhatom.

Az egyes ételek közt rendre hordták ugyanis a sokat emlegetett forró kendőket. Ezek t. i. arra szolgálnak, hogy az ember lehütse magát vele. Ebből is látszik a praktikus khinai észjárás. Mi pedig hideg vizzel hütöttük le magunkat, ha melegünk volt, nem gondolva meg azt, hogy mihelyt a hideg viz hatása megszünik, annál kínosabban érezhető a gyorsan érvényre jutó melegség.

A khinaiak azonban ugy tesznek, hogy forró vizbe mártott kendőkkel törlik végig arczukat és nyakukat és azután tovább legyezgetik magukat. Az igy előidézett gyors párolgás üditőleg és tartósan hat. Különösen a zsufolásig telt termekben vettük ennek nagy hasznát.

Még a souper megkezdése előtt hat fiatal énekesnő állitott be és helyet foglaltak a szoba közepén egy kis emelvényen. Minden énekesnőt egy éltesebb nő kisért, az A-mah, a ki az énekesnők »pipá«-ját

— egy gitár-féle sokhuru hangszert — és a — pipát, még pedig egy valóságos, dohányszivásra szolgáló pakfongpipát hordozta magával.

E tizenkét nő képviselte a női nemet, miután a khinai nők — kevés kivétellel — ki vannak zárva a társaságból.

A hat énekesnő között volt egynéhány, a kit, akár európai fogalom szerint is, bátran csinosaknak lehetett mondani. — Valami sajátságos, gyermekies, naiv kifejezés ül hófehér, nagy arczukon és megmagyarázhatlan durczás, panaszos kifejezésü koromfekete görbe szemeikben. Mindenesetre azonban hiányzik náluk az a kellemes, csintalan, vonzó valami az arczon és ajakon, a mi a japán lányokat olyan kedvessé, bájossá teszi.

Énekesnő.

Az énekesnők kivétel nélkül Szutsaui tartománybéliek, a mely tartományban Khinának határozottan a legszebb női teremnek, a mint viszont Canton és Fu-Csau tartomány a legrutabb nők otthona. Egy szucshaui és cantoni vagy fucsaui lány között a külömbség épen olyan nagy, mint pl. egy szőkefürtü, kék szemü angol lányka meg egy kóczos haju, fakó bőrü szamojed lány között.

Az énekesek gazdagon diszitett köntösökben jelentek meg. A fehér selyem kékkel diszitve képezi náluk a fő szint és szövetet. A felső testet egy pongyolán álló, térdig érő zubbony fedi el szélesen visszahajtott gallérral és magasan visszatürt bő ujjakkal. Az egész zubbony tele van rakva a hires meseszerü himzésekkel. Köntös helyett bokáig érő rendkivüli bő bugyogót viselnek, a melynek alsó szélei szintén tul vannak rakva aranyos himzésekkel.

Parányi piczi lábaikon egészen aranynyal himzett plajbászhegyes czipőcskéket hordanak. A hajuk, melyhez hasonlóan sötétfekete szin ritkán fordul elő a természetben, erősen ki van kenve és a lehető leglaposabban odasimitva a homlokhoz és halántékokhoz. A

hajukban szintén laposra lenyomott apró virágokat hordanak, többnyire a fehér lótoszt, még pedig nagyon sokat. Karjaikon és a nyakukon meg a fülükben temérdek ékszert viselnek; gyürüket, hajtüket és karpereczeket, a melyekben a jáspis képezi a kedvencz és sohasem hiányzó drágakövet.

Megjegyzendő, hogy ezek az énekmüvészetért csak nagyon szerényen dotált szucsaui »lótoszvirágok« épen abból a forrásból meritik a drága fehér selymet, az arany himzést, meg a jáspis ékszert, a melyből a mi 35 forintos ballerináink és énekesnőink az ő selymüket, — a magasabbak pedig — a négyes fogatot meritik.

Finom, vékony ujjaikon hosszu körmöket viselnek, melyeket arany vagy ezüst tokokban tartanak. A körmökre szükségük van nagyon. Ezzel pengetik a gitárjuk-hurjait.

Arról a hatásról itélve, a melyet énekükkel a hallgatóság khinai részénél idéztek elő, bizonyosan kiváló müvésznők lehettek. Mi azonban abszolute sehogy sem tudtunk valami elragadtatót találni az énekükben. Egyszerre csak egy énekelt (a kart Khinában sehol sem kultiválják) és játszott hozzá a »pipá«-ján, mialatt társnői mélán, szórakozottan nézegettek széjjel. Hébe-korba csaknem gyermekes bámulattal tekintettek reánk, fehérarczuakra, halk megjegyzéseket téve reánk, a mire aztán egyet-egyet szippantottak pakfongpipájukból. (A khinai énekesnők meg a mi énekesnőink között meg van többek között az a különbség, hogy mig emezek eliszszák a férfiak elől a pezsgőt, azok elszijják előle a pipát.)

Az énekük nagyon monoton; csak nagy figyelem mellett lehet egy kis dallam-félét vagy dallamosságot kivenni belőle. Hangjuk is gyenge, gyermekes; inkább mondható valami nyaffogó nyávogásnak vagy kényeskedő affektálásnak, mint éneknek. Az is sajátságos, hogy nem a madánhangzókat nyujtják a félhangoknál vagy a triolákнál, hanem a mássalhangzókat, mint pl. a ch, ty, sz, hangokat. Trillázás közben szemeiket behunyják, fejükkel erősen bólintanak és felső testükkel ide-oda rángatóznak. Az éneknek különösen ez a része ragadta el legnagyobb mértékben házigazdánkat és vendégeit. Barátságos fejbólintás, ökölrázogatás és egy pohár shamshu kiüritése, meg a bal hüvelyk mutogatása volt az énekesnő jutalma. (Legalább egyelőre.)

Az itt feltüntetett dal, melynek kottáját és szövegét a hong-kongi német főkonzul szivességének köszönhetem, mintájául szolgálhat azon khinai daloknak, a melyet nők énekelnek. A férfiak éneke egészen más iskolába tartozik; erről később lesz szó.

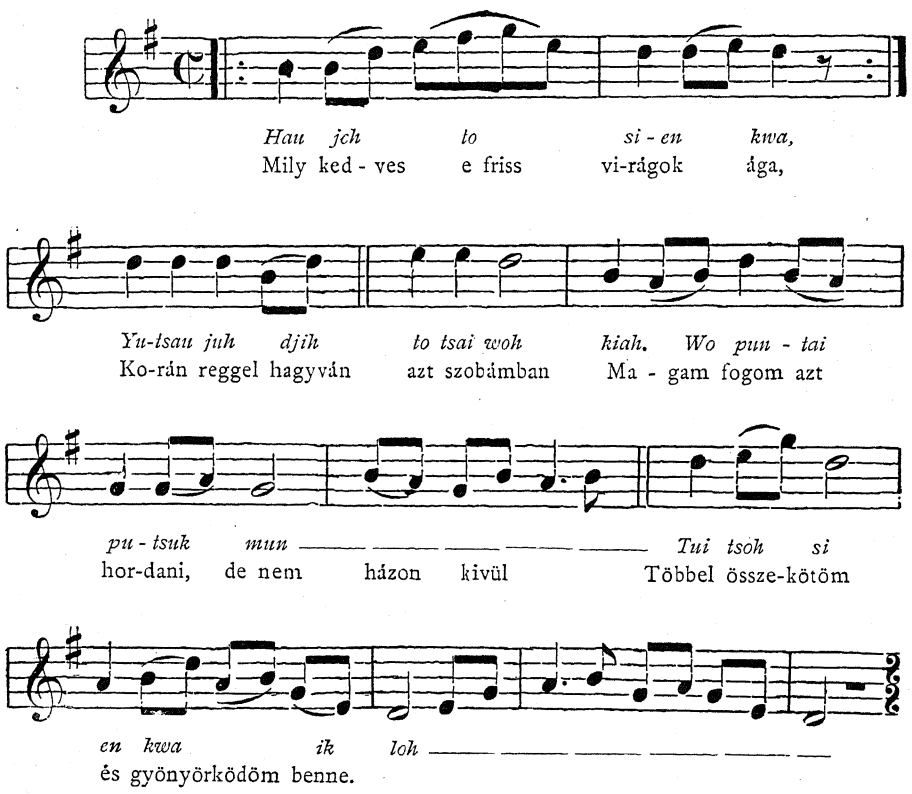

Hau jeh to moh li hwa
Mwan yum hwa kai shoh pu kwei ta;
Wo puntai tszeh ta
Tai ju kung kan hwa jin ma.

Magyar fordításban (a németből) körülbelől igy hangzik:

Mily kedves itt a jázmin ág
Egész világon nem lesz neki párja;
Hordani akarom ez üde galyat
De félek, megirigyel mindenki, ki hajamban látja

Ezek közben a sohasem hiányzó büvész gondoskodott róla, hogy a hangulat emelkedett maradjon. Meg kell vallani, hogy ez a félmezteien rendkivül rut kinézésü büvész alaposan értette mesterségét. Minden előkészültség nélkül ott hevenyében egynéhány produkcziót végzett, melyek általános bámulatot keltettek. Különösen egy produkcziót végzett, mely valódi khinai jellege által tünt fel nekünk, idegeneknek.

A büvész savanyu ábrázatot vág és siró hangon panaszolja, hogy nagyon éhes; „Tilli days no chob csop-csop!“ (három napja nem evett semmit). A hasszerveit felhuzza a mellkasba és groteszk mozdulatokban körüljárja a termet; mutogatja a valóban rémületes vékonynyá lapult altestet. (Ha frakkot viselt volna, talán láthattuk volna a hátulsó gombjait.) Hirtelen megpillantja az asztal végén az előbb észrevétlenül odahelyezett tűket, melyeket mohón bekap és lenyel, szám szerint tizet.

— No good csop-csop — nem jó eledel — mondja és megeszik a tiz türe ugyanannyi szál czérnát, még pedig az orrán keresztül. Most már jól van lakva; arczán látszik a jóllakás által előidézett megelégedés és a most már hatalmasan felfujt altestén meglátszik, hogy nagyon sokat evett.

Hirtelen elkezd rosszul lenni; mutatja, hogy a lenyelt varró eszközöket szeretné ismét a napfényre adni. És ezt meg is teszi; az orrán keresztül visszahuzza a fonalakat, melyek *mindegyikére fel van füzve egy lenyelt tü*, a fonal végén a lege artis megkötött göbbel.

Végre valahára, mintegy 11 óra tájt felemelkedett Kwong ur; az est be volt végezve. Majdnem három órán keresztül tartott, mig a menü végére jutottunk. Türelmünknek azonban már sokkal előbb vége szakadt.

A zsufolásig megtelt teremben iszonyu hőség uralkodott és iszonyubb büz. Az asztalon és az asztal alatt felhalmozott ételmaradékok orrfacsaró émelyitő szagot árasztottak. A khinai urak és a nagyszámu cselédség meg nem szünő hangos locsogása és fecsegése kimeritettek bennünket. A szomjuság is gyötört. Két bravuroskodó kadetünk már régen hollandosul hagyták ott a khinai társaságot. Menniök *kellett*. Daczára a pazarul felhordott shamshu, shaki, chocsio és csaugziónak, nyelvünk oda tapadt a szájpadláshoz.

Igazán fellélegzettem tehát, midőn Kwong-Shing ur a souper befejezését jelezte. A khinai vendégek ellenben nagy elragadtatással fejezték ki elismerésüket a sikerült est fölött. Az egyik szomszédom: A-Yuen-Hang ur is nagyon meglehet elégedve, mert odalépve a gazdához barátságos „zin-hau“-val (nagyon jó volt) fejezte ki megelégedését és dicséretül jól megveregette a — hasát. T. i. A-Yuen-Hang ur a Kwong-Main-Shing ur hasát, nem pedig a magáét.

— Most pedig uraim, előre a Sing-Songba, nehogy későn jőjjünk, mondá Kwong ur.

Néhány perczczel később az egész társaság uton volt a Hunan-Roadi szinház felé.

IV.

Khinai szinház.

Indulás a Sing-Songba. — A nézőtér. — A szinpad. — Az orchester. — A hőstenor. — A kulisszák mögött. — Hogyan lesz Li-Han urból O-Yana kisasszony? — Elnyomoritott lábak. — Mi az oka? A »lotos kehely«.

Khinai szokás szerint a meghivott vendégek vacsora után a szinházba mennek, a hol továbbra is a házigazda vendégei maradnak. A Kwong-Man-Shing ur vendégszerető házából mi is egyenesen a szinházba — a Sing-Songba — tartottunk. A khinai vendégek — élükön a házi urral — beszállottak sötét és zárt palankinjaikba, mi pedig ismét a nyitott és szellős jinirickshawkban foglalunk helyet. Ez alkalommal ismét módunkban volt megfigyelni, minő hihetetlen lármát képesek csinálni a khinaiak, még az ilyen jelentéktelen eseménynél is. A palankinok és jinirickshawk kuliai oly éktelen zsivajjal tolongtak körülöttünk és lármás izgatottságukban oly kiméletlenül taszigáltak bennünket, mintha legalább is valami életveszélyes tüzvésztől való menekülésről lett volna szó. Különösen komikus volt az a jelenet. midőn a fiatal kulik ránk ismertek, hogy ők hoztak minket ide és jogot formálva hozzánk, mint állandó passagirokhoz, bizonyságul mutogatták a hátukon lógó kék lepedőre hátul felvarrt fehér számokat, miközben kis lampiónukkal megvilágitották a hátuk közepit, hogy láthassuk a számjukat.

Végre »*all right*« ; minden rendben van. Csun-Hing, a kalauz jelt adott az indulásra. A palankinok kuliai megindultak a himbáló járművekkel, a mi kuliink pedig orditva utánunk. A tempó oly gyors, mint egy jó járásu kocsilóé. Az utczákat ellepő sürü tömegek daczára feltartóztatlanul rohannak előre, lihegve és zihálva, mint egy kisebb fajtáju gőzgép. Az izzadság csurog róluk.

A szinház, melybe hivatalosak voltunk, a Hunan-Roadin feküdt, Shangainak legelőkelőbb részén, közel a Bublingwellhez. A szinház közelébe érve, a palankinok, jinirickshawk és lovas fogatok hosszu sorain kellett magunkat áttörnünk. A szinház udvara pedig már zsufolt volt az üres hordszékekkel. Ide csak a nagyon előkelő mandarinok jöhetnek be járműveikkel.

A szinház külseje ugyan nem sokat igért de a belseje aztán annál szerényebb. A nézőtér akkora lehet mint egy nagyobbszerü orfeumé. A berendezés is ehhez hasonló; t. i. a szinpad verandaszerüleg nyulik be a nézőtérre, ugy, hogy a szinpad három oldalról látható. A páholysor erkélyszerüleg veszi körül a nézőtért és apróbb vagy tágasabb fülkékre van beosztva. Igy pl. a mi társaságunk — mindnyájan a Kwong-Man-Shing ur vendégei, mintegy huszan lehettünk és mégis kényelmesen elfértünk az asztal körül, mely gyümölcsökkel, csemegével, theásedényekkel és legyezőkkel dusan meg volt rakva. A nagy forróságot némileg türhetővé tették az egész nézőtér és egyes páholyok felett kifeszitett »punchák« (hatalmas legyezők, melyek a fedélzetről lógnak le a terem egész hosszában és kivülről hozatnak mozgásba zsinegekkel).

A közönség nagyobbára a jobbmódu kereskedői osztályhoz tartozik és zsufolásig tölti meg a nézőtért; páholyt és földszintet egyformán. A czivilizáltabbak magukkal hozzák *másodrangu* feleségeiket is, néha mind a hatot, vagy tizenkettőt. Már a mennyije van a szegény tatárnak. Theaivás, dinnyemag ropogtatás, meg a pakfongpipa szivása általános valamennyi asztalnál.

Az előadás rendkivül érdekes lehet, mert a különben örökké csacsogó és locsogó publikum szótalanul és szájtátó figyelemmel hallgatja a szinészeket.

A szinpadon, mely egy magasabb emelvényt képez, vannak elhelyezve a zenészek is. Azt a pokoli siketitő zajt leirni ép oly lehetetlen, mint azt elképzelni. A gongok, sipok, óriás üstök, fuvolák, aczéltányérok, keményfa-asztalkák fakalapácsokkal és egy néhány huros hangszer kábitó lármát csinálnak. A szinpadon, melynek nincsenek kuliszszái, folyton járnak-kelnek, egy-egy szinész alig van egy pár perczig a szinpadon; az egyik ajtón bejön, ledarálja a szerepét és azzal eltünik a második ajtón. Néha egész csoportok jelennek meg egyszerre és egyszerre üvöltik el szerepöket a zenekarnak megfelelően fokozódó lármája kiséretében.

Mind e lármát és orditozást felülmulja az énekesek üvöltése. A legcsekélyebb rosszakarat vagy tulzás nélkül is ez éneket bátran lehet a

legmagasabb fokig megerőltetett bőgésnek és üvöltésnek nevezni. Az énekesnek kidüllednek a szemei, az arcza vérbe borul, a nyak viszerei pedig csaknem a megpattanásig megduzzadnak. A tulságos erőlködéstől reszket minden izében és a száját ugy kitátja, a mint azt csak a keleti istenek és dämonok festett torzképein láthatjuk. Minél jobban üvölt az énekes, annál kábitóbban dühöng a zene; az ambicziózus énekes pedig, hogy tulharsogja a zenét, még hatalmasabban ordit. Igy jön aztán létre az a zene, a melynek hallatára Wagner Richárd másodszor meghalna az — irigységtől.

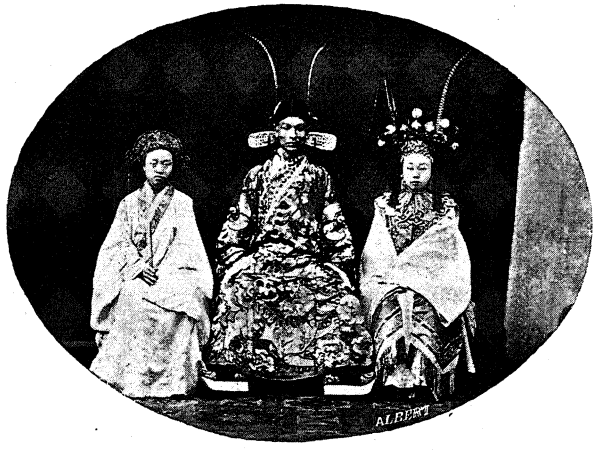

Színészek.

Hirtelen megnyilnak a szinpad ajtajai és egész csoport színész ömlik a szinpadra: király, isten, koldus, ördög, katonaság, szellemek, rablók, rabszolgák és fiatal leányok (mindmegannyi maszkirozott fiatal férfi). A mig a zene a szólóénekest kisérte, azt hittük, hogy ezek a lárma kifejtésében már elérték a tető pontot. De mennyire csalódtunk! A mint a csoportozat nőtt a szinpadon, épp oly mértékben fokozódott a zene, még pedig a tömeg fokozatos nagyobbodásához mérten bámulatos präcizitással, mig végre csakugyan elérte a tetőpontot. Határozottan állithatom, hogy soha ehhez hasonló fenomenális zajt nem hallottam.

A szinpadra gyült csoportozat egyes személyei eldarálják szerepeiket és aztán megkezdődik a példátlan akrobatai mutatvány. Valóságos harczokat vivnak egymással, a harczoló tömegből egy mesteri salto-mortáléval az előtérbe ugrik egy-egy pár, és a tömegtől különválva viaskodnak igazán bámulatos bravourral.

A hatás emeléséhez nagyban hozzájárul a szinpadon elhelyezett tüzi játék, mely a pokoli lármát pokoli büzzel és sürü füsttel kiséri.

A szinészek mind phantasztikus ős-khinai jelmezekben jelennek meg. E különös jelmezek által előidézett benyomás oly sajátságos és

oly élénken idézi elő a képzeletben ez exotikus nemzetnek exotikus multját, mint a minő sajátságos, megmagyarázhatlan benyomást keltenek a shakespeari tragédiák korhü jelmezei, fegyverei és kürtjei.

A szinpadon nőnek megjelenni szigoruan tiltva van. E tilalom valószinüleg arra a rendkivüli mély megvetésre vezethető vissza, a melyben Khinában a szinészek élnek. A szigoruan elválasztott rendek hazájában a szinészek a társadalmi rangnak oly alacsony fokán állanak, hogy utánuk már csak két osztály következik: *az orvosoké és a papoké!*

Részben azonban a szinészek képezik a legutolsó rendet. T. i. csak nekik van a házasodás eltiltva, hogy — ne szaporodjék a faj!

Mindazonáltal nincs egyetlen jelenet, a melyben egy női lényt ábrázoló alak ne lenne a szinpadon. Ezek fiatal férfiak, többnyire nőies kinézésü arczczal. Jelmezük, viseletük, járásuk és hangjuk oly hiven utánozza a khinai nők sajátságos viseletét, járását és hangját, hogy daczára személyes meggyőződésünknek, alig tudtuk elhinni, hogy az előttünk álló nő — férfiu.

A magas protekczió utján ugyanis sikerült bejutnunk a kulisszák mögé, helyesebben az öltözdébe. Egy ilyen öltözdéről fogalmat alkothatunk magunknak, ha elgondoljuk, hogy a khinai szindarabok legtöbbje egy egész korszakot ölel fel, a mely darabnak az előadására néha 2—3 hónap szükséges, daczára annak, hogy naponkint 8—10 órán keresztül tart a folytatólagos előadás. A szindarabokban néha négyszáz ember szerepel; egyes alakitásokhoz némely estén tiznél is több átöltözködés szükséges. Ugyanegy estén előfordulnak jelmezek, a melyeknek viselési korszaka közé néhány száz, sőt ezernél több esztendő esik. És mind e jelmezek és fegyverek együtt vannak egy rakáson kéznél és mindannyi korhü! Egy valóságos labirinth volt az öltözde, a hol hevenyészett becsülésünk szerint mintegy 4000 teljes jelmez és fegyverzet volt készletben!

Egy fiatal szinészt, ki női szerepeket szokott adni, megkértünk, hogy öltözzék át a mi jelenlétünkben nővé. Li—Han, a fiatal ember, szivesen engedett kérésünknek és néhány percz mulva a 20 éves férfiu előttünk állott mint — Ó—Yana kisaszony, egy 15 éves fiatal leány! Soha tökéletesebb, szemkápráztatóbb csalódást nem láttam.

Hangja, járása, szemforgatásai, egyáltalában minden legjelentéktelenebb mozdulatai a közvetlen közelből és szemünk előtt történt metamorphosis után, az összetévesztésig hasonló volt azzal a sajátságos járással és mozdulatokkal, melyek a khinai nőt a földgömb minden más nőjétől oly lényegesen eltérővé teszik.

Legnehezebb persze a khinai nőnek elnyomoritott parányi kis lábát és az ebből származó döcögő, himbáló rucaszerü járását utánozni. És éppen ebben az utánzásban valóságos mesterek. Ugyanis a talpaik alá felkötik a félarasznyi hosszu gypszlábacskákat, a himzett bő bugyogót pedig oly hoszura eresztik le, hogy ezzel a saját lábukat elfödi és csak a parányi női láb hegye látszik ki alóla. A kis termetet viszont az által utánozzák, hogy térdben erősen meghajolnak, a mi persze a nagyon bő bugyogók alatt nem vehető észre. Mindazonáltal évekig tartó gyakorlat szükséges hozzá, a mig annyira megszokják e járást, hogy a szinpadon az esetleges megfeledkezés perczében nem esnek ki szerepükből.

Az elnyomoritott lábakról nálunk elterjedt nézetek ép oly furcsák, mint a minő gyermekesen nevetségesek. Kapcsolatban az előbb mondottakhoz, érdemesnek tartom e helyen elmondani azt, a mit a khinaiak maguk mondanak felőle. Tekintetbe veendő azonban az a körülmény, hogy e sok ezer évek óta fennálló intézmény, *eredeti okáról* az illető nemzetnél is különböző verziók keringenek.

Előbb azonban a khinai férfiak dicséretére legyen mondva, hogy az ő lábbelijük a legpraktikusabb és hygienikus szempontból itélve a legideálisabb lábbeli, a mit emberek egyáltalában viselnek. A férfiak lábbelije ép oly egyszerü, mint észszerü. Télen és nyáron ugyanegy szövetből készült czipőt viselnek, mintegy 3—4 ujjnyi magas talppal, sarok nélkül. A talp paraffából és bőrből van összerakva és egyaránt védi a lábat a talaj forrósága és nedvessége ellen. Az órákon keresztül pihenés nélkül gyalogló khinai a sarkot abszolute nem türné el.

A női lábak elnyomoritására három okot ismernek. Az első ok az lenne, hogy miután Khinában minden virágot, fát és növényt az ember ugy fejleszt és olyanná alakit, a mint épen akarja, ez okból a legkedvesebb virágját, a nőt is, olyanná alakitja, a mint az az ő formaérzékének leginkább megfelel és a mint ő azt legszebbnek tartja.

A második ok az illető férjek — féltékenységében keresendő. Már a csecsemő kis lánynak elnyomoritják a lábát ugy, hogy mire az kifejlődik és asszonynyá lesz, a járás rendkivül nehézzé és kinossá legyen téve a számára. Igy aztán otthonülővé lesz és nem csalhatja meg az urát.

No hát ezt higyje, a ki akarja; ez nem áll. Csak jőjjenek ide ezek a khinaiak mihozzánk és nézzék meg a mi asszonyainkat. Majd meglátnák, hogy ezek a mi asszonyaink az ő ennivaló parányi kis lábaikkat mekkora — szarvakat raknak az ő kedves khinézereik homlokára.

A harmadik ok a legelterjedtebb és orvosi szempontból egy-

szersmind a legészszerübb is. E harmadik okot azonban kétféleképen magyarázzák. Az egyik verzió szerint az elnyomoritott láb által előidézett járás következtében egyes szervek oly képződésen mennek keresztül, hogy ez által a nő hivatásának — már t. i. az ő felfogásuk szerinti hivatásának — jobban felelhet meg. Ez a verzió azonban csak a „mandarin'shop"-okban (értsd: mágnáskaszinókban) van elterjedve. A második verzió szerint e sajátságos járás következtében az altest (medencze) csontozata oly átalakulásokon megyen keresztül, hogy ez által a nő legnemesebb női hivatásának — a teremtésnek — veszély és nagy fájdalom nélkül tehessen eleget. Ez a verzió lesz a legvalószinübb; mert tényleg nincs az az ország, a melyben oly kevéssé vennék igénybe az accucheur-ök és okleveles dámák segitségét, mint épen Khinában, a mely országnak tudvalevőleg nem kevesebb, mint 400 millió lakosa van!

Az elnyomoritások valószinü okainál sokkal kevésbbé ismert körülmény lesz talán az, hogy az elnyomoritásnak tulajdonképen *két foka* van általánosságban elterjedve.

Az egyik — kisebbmérvü — foka abban áll, hogy a csecsemő lánynak a lábujjait — a hüvelyk kivételével — erősen visszanyomják a talp alá és ebben a helyzetben erősitik meg kötelékekkel. A második erősebb foku és inkább csak az előkelőknél szokásos elnyomoritás abban áll, hogy az ujjak talp alá nyomásán kivül a sarkot a lábujjak felé néző végénél fogva benyomják, azaz a lábat *kétrétbe hajtják*, ugy hogy a lábból csak a *hüvelykujj hegye* és a saroknak csak a *hátrafelé eső csucsa* érintik a földet.

A Zika-Wey-i lelenczházban Shanghai mellett és később Fu-csaufuban és Lu-csung-k'hoban egynéhány beteg nőnél volt alkalmam behatóbban megfigyelni az elnyomoritott lábakat. Megjegyzendő, hogy a khinai nő ép oly kinos gonddal rejti el meztelen lábait idegen férfiszemek elől, mint nálunk a nők meztelen mellüket (persze az elite bálok kivételével).

Daczára annak, hogy az illető nők — többnyire főrangu mandarinok családjából — talán éppen annyi gondot forditanak lábaik tisztántartására és ápolására, mint egy japán nő az ő komplikált és fantasztikusan bizarr frizurájára, mégis elmondhatom, hogy ritkán láttam kellemetlenebb és elszomoritóbb látványt, mint e „lotos-kelyheket", a hogyan a khinai nők elnyomoritott lábait nevezik. Daczára a gondos pólyázásnak, a lábakon sürün ültek a kisebb-nagyobb sebek és fekélyek, leginkább azokon a pontokon, a melyeken az össze-vissza préselés és csavargatás által előálló csontcsucsokra a czipő vagy a szoros bandage éveken át tartó állandó erős nyomást okozott. A sarkcsont és

a lábfejek oly erősen voltak kétrétbe behajtva, hogy a tenyeremet az élével csaknem egészen beletehettem a hajlásba!

Hogy az elnyomoritás kinos processusa minő gyötrelmeket és mennyi borzasztó fájdalmakat okoz a szegény kis gyermeknek és később mennyi kínt a felnőtt nőnek, a kinek gyakran meglehetősen elhizott sulyos termetét csupán a két csontvégnek — a hüvelykujj és sarkcsont hegyének — kell hordani, az elképzelhető. Ha az ember egy kissé beleképzeli magát az elzártan élő khinai nő örömtelen, sivár és végtelenül egyhangu életébe, akkor egy kis psychologia segitségével valószinünek találja, hogy abban a temérdek öngyilkosságban, a melynek száz meg száz khinai nő esik évenkint áldozatául, *az anyóson, mint legfőbb okon kivül* (a kire még visszatérek), nem megvetendő része van az elnyomoritott lábokból eredő rettenetes kínoknak.

V.

Nők és orvosok.

(A nő társadalmi és egyéni világa — »Ősök imádata« mint legfőbb dogma. — A »Fengshiu«. — »Yo« és »In«. — A khinai »der-die-das«. — A »Kék Sárkány« és »Fehér Tigris«. — Mit mond a csizió? — Lelenczházak. — Anatomia. — Physologia. — Therapia.

Kevés pont van a földgömbön, a hol a nő oly nyomorult, szánalomra méltó helyzetben senyved, mint Khinában. Az alsóbb osztálynál ép ugy meg kell küzdenie a létért való nehéz munkával, mint a nálánál tizszerte izmosabb robusztus férfinak, a nélkül azonban, hogy ennek a jogaiból — társadalmi, ethikai és morális szempontból egyaránt — csak egyetlen szemernyi is háramlanék ő reá. A vagyonosabb osztálynál pedig különösen az etikettre, hagyományra és külsőségekre rendkivül sokat tartó mandarinok körében olyannak képzelhető a nő, mint egy homályos pinczébe zárt penészvirág. Ilyenek is szegények.

A khinai nőnek nincs semmi öröme, semmi szórakozása, semmi foglalatossága, semmi joga és semmi kötelessége. Addig, mig gyermek, nem játszhatik, mert a fiugyermekkel nem érintkezhetik — ugy kell érteni, hogy a fiukat nem engedik *vele* érintkezni — a szobából pedig soha ki nem bocsátják, mint felnőtt hajadont. Olvasni, irni rendkivül kevés khinai nő tud; ezek is inkább az európaiakkal érintkező nagykereskedő családokban fordulnak elő. Idegen arcot csak kivételesen láthat, otthon talán sohasem, az idegen férfi szemek elől gondosan elrejtik; asszonyok pedig csak nagy ünnepek alkalmával jönnek a házhoz. A templomba nem jár; először mert nem tudja, miért menne oda (Khinában ugyanis a templomok nem a rendezvousk megszokott helyiségei); másodszor pedig neki nincs is *joga* imádkozni vagy áldozni

valakiért, vagy valamiért, minthogy a lánynak az »ősök imádatához« a khinai vallás legfőbb dogmájához — abszolute semmi joga sincs. Ez a fiugyermekek kizárólagos privilégiuma.

A férjhezmenetel reá nézve nem nyujt sem felszabadulást, sem gyönyört, sem boldogságot, sem változatosságot. Életének csak egy ujabb pházisát képezi az, a mely már az első évben eléggé kínos reá nézve és ha a 33,333 istenek ükapja (ime, egy ujabb khinai »kerek szám«) nem áldja meg fiugyermekkel, akkor a későbbi években még nyomasztóbb, kinosabb és eltürhetlenebb lesz, mint volt odahaza a szüleinél.

Tényleg ugy is van, hogy a temérdek női öngyilkosságok legnagyobb kontingensét a fiatal menyecskék szolgáltatják. A mint a fiatal asszony átlépi férje küszöbét, ezzel el van döntve sorsa. Irgalom és feltétel nélkül ki van szolgáltatva annak a lénynek, a ki az ő örömtelen, sivár egyéni világában és az ő lexikonjában a legborzasztóbb fogalom: az *anyósnak*. Ezt ne tessék olcsó viccnek tartani, mert ez ugy van valóban és igazán.

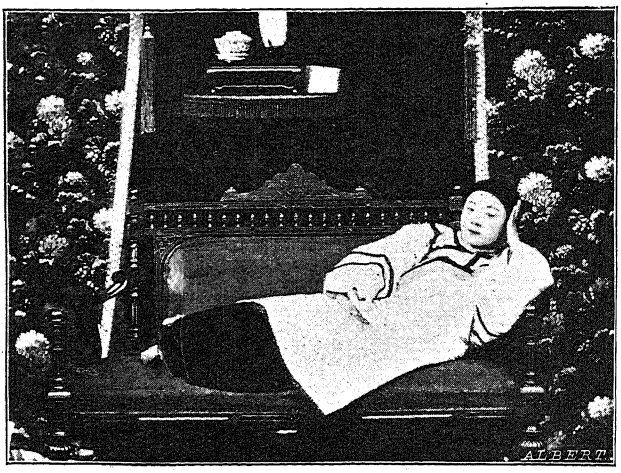

Előkelő leány.

A férj házába vitt fiatal asszony felett ugyanis nem a férj dominál, a fiatal nőnek nem a férj az ura, hanem a férj anyja, az anyós.

És hogy mit teszen az, az életnek a nagyobb részét egy oly házban eltölteni, a hol korlátlan hatalmat gyakorol egy zsarnoki kegyetlenséghez szokott — mert a hagyományok által minden csepp vérébe beleojtott — és minden nemesebb érzelmet tökéletesen nélkülöző házsártos vén banya, egy oly házban, mely *közös otthonul* — helyesebben börtönül — szolgál még egynehány feleségtársnak, az elképzelhető.

Irigység, féltékenykedés, gunyolódás és az asszonyi kicsinyes intriguának száz meg száz apró,-de mérges tüszurásai pokollá alakitják számára az uj otthont. Még az a vigasza sem marad, hogy örömmel gondolhatna legalább a boldogabb túllétre. Hiszen neki, mint nőnek, a túlvilághoz sincsen jussa.

Igaz ugyan, hogy az elhalt anyáért ép ugy elő van irva *a három évi gyász* a család számára, mint az elhalt apáért; de csak akkor, ha életben lévő fiat hagy maga után, a ki az »ősök imádásakor« az elhalt anya szelleméért is áldozik és imádkozik.

Semmiből sem tünik ki élesebben, hogy mily kevéssé teszen a nő számot a *társadalmi életben*, mint abból a bánásmódból, a melyben

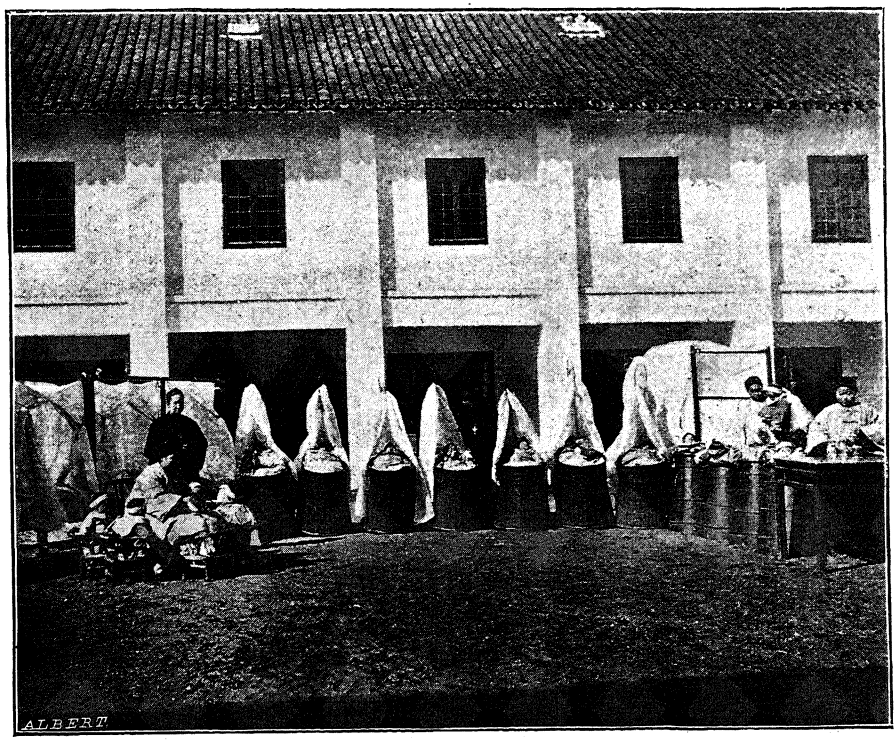

A zika-wey-i lelenczházban.

az alsóbbrendü szegényebb osztály leánygyermeke részesül. Azok után, a miket mi láttunk és tapasztaltunk Khina belsejében, valamint a déli és éjszaki partokon, elmondhatjuk, hogy egy kis malacz, vagy egy tyuk több gondban és ápolásban részesül, mint egy kis leányka. Ha némileg tulhajtottak is azok a hirek, a melyek nálunk a leánygyermekek ki- és félretevéséről keringenek, de alapjuk van elég.

Néhány ezerre rug évenkint a kitett leánygyermekek száma. A misszionáriusok lelencházaiban Zikawey-ban és Ning Po-ban (honfitár-

sunk páter Ürge tartózkodási helyén) ápolt gyermekek egy kevés kivétellel mind leányok. A zikawey-i lelencházban, Shanghai mellett, látogatásunk alkalmával mintegy 250 lelenczet ápoltak, a kik között csak 14 volt fiu. Ezeket a fiukat 7 éves korukban visszakövetelhetik a szülők és ha képesek bebizonyitani, hogy csakugyan ők a »gondos és szerető« szülők, akkor vissza is kapják. A lányok után vajmi ritkán tudakozódnak. Többnyire örökre ott maradnak a vendégszerető páterek gondozása alatt, a hol keresztény vallásban és szellemben nevelik fel őket.

Hogy mennyire rughat a kitett leánygyermekek száma, elképzelhető abból, hogy 1889-ben csak egyedül Pekingben 9000 kitett leányt szedtek fel a misszionáriusok, nem is számitva azokat, a kiket a folyókba és csatornákba dobtak a szülők, mint valami kis macskákat.

A »*nő és férfi*« fogalom között való különbség a khinai előtt áthidalhatlan ürt és mindent uraló, a kettőt egymástól a legfőbb és legjelentéktelenebb dolgokban is lényegesen elválasztó karakterisztikont képez az egész khinai világegyetemben is.

Ez a tan a khinai életben fontos jelentőségü „Fengsiu", mely nem annyira babona vagy vallás, mint inkább a nyelv sajátsága — ha ugyan nem magában a szent könyvekben is előirt szigoru törvényeken alapuló bizarr ostobaság — két nemre, a férfi és női nemre oszt minden absztrakt és konkrét fogalmat. A világon előforduló összes tárgy, anyag és fogalom, a két nem egyik kategóriájába van beosztva. De nem mint a nyelvben megkülönböztetett nemek, hanem mint jelentőségek.

A férfi fogalma a »Yo«, a női fogalom az »In«. E kettő jelképezi az emberi létezés lét véghatára közé eső összes müködéseket: Yo az első belélegzés, In az utolsó kilehelés. A »Yo«-hoz tartozik pl. minden, a mi *határozottan, apodiktikusan* férfias, erős, biztos, egészséges, kellemes, jó, szép, meleg, hegyes vagy kerek. A »Yo« fogalmát »a kék sárkány« jelképezi és egyszersmind a »szerencsét hozó, éltető elemet« ábrázolja.

Az »In«-hez a nőnemhez tartozik minden »nőies és szerencsétlenséget hozó elem és fogalom« és a »fehér tigris« által ábrázoltatik. Igy pl. a »Yo«-hoz tartozik a férfi, a munka, az erő, egészség, becsület, huseledel, a nap, a tüz, a nyereség, az árviz, a szép ruha. Mindaz, a mi *határozottan nem apodiktikus*, a mi gyenge, langyos, kellemetlen, bizonytalan, szóval, minden, a mi a »Yo«-nak ellentéte, az az »In«-hez tartozik. Pl. a nő, a hold, a tunyaság, papir pénz, a lapály, a kis hegy, a szárazság, a zöldség (mint étel), a tudatlanság.

A khinainak minden tettét, gondolatát és elhatározását tökéletesen uralja a »Fengshiu« a Yo és az In. Bölcsésznek, tudósok és papok

egyik legfőbb és leggyakrabban alkalmazott tudománya abban áll, hogy mi módon tudja a »Fengshiu« nehéz tanait minden körülmények között aktualisan alkalmazni és megfejteni.

Daczára annak, hogy ez a Fengshiu — e khinai Horoscop — valamennyi társadalmi réteget és azoknak minden intézményét, a nyelvezetet és a logikát dominálja, a mi — európai khinézerek fogalma szerint, még sem lehet egyéb, mint a vén asszonyaink álmos könyve, és a köznép csiziója. Legkevésbbé sem akarom ezzel azt mondani, hogy e csizió nem valami bölcs tudomány. Mert vannak abban szép és nagyon igaz tanok. Például: ludhust enni: jó. Van-e valaki, a ki ebbe bele nem egyezik? Vagy pedig: akasztott ember az égen: betegség, házasság, vagy más veszedelem; a lutriban 34. Hát ebben nincs-e ész és logika? Annyi mint a »Fengshiu«-ban bizonyára van!

A »Fengshiu«-val egyenlő niveaun áll az orvosi tudomány is. Ime egy kis mutatvány a khinai physiologiából és anatómiából.

Minden betegségnek meg van a maga neve és saját külön istene. (Nálunk meg van a neve és saját külön speczialistája. Ha az ember ezeket kielégiti, akkor meggyógyul. (Nálunk is.) Az orvosnak roppant sokféle gyógyszert kell preskribálnia, hogy jó orvosnak tartassék (épen mint nálunk) és rendeleteit a legszigorubban betartják (nálunk nem valami roppantul). A gyógymód abban áll, hogy az illető istennek egy külön oltárt emelnek a házban a betegség tartamára; egy ilyen isten urnak a *tettleges* bántalmazása kólikát von maga után büntetésül.

Istennője csak a himlőnek van; ennélfogva évenkint sok ezer meg ezer ember esik áldozatául. (Fucsau, Hunan és Fukeen tartományban minden második ember himlőhelyes!) Ámbár a himlőoltást mintegy 1200 évvel előbb ismerték, mint nálunk, most is csak rendkivül ritkán, csupán a legelőkelőbbeknél van szokásban. Az oltás nem a karra történik, hanem az orr *nyákhártyájára*. Tessék már most egy ilyen lapos orrot elképzelni két héttel az oltás után!

Egy igen gyakran alkalmazott gyógymód abban áll, hogy a nyak bőrét addig gyürik, nyomkodják és gyömöszölik, míg az ember belekékül.

Bonczolást nem végeznek sohasem. (Khinában az embert csak elevenen nyuzzák). Az ütér és viszér közötti különbségről fogalmuk sincsen, ideg és in náluk egy és ugyanaz. (Ezért nem idegesek az asszonyaik.)

Anatomia: a légcső egyenesen a szivbe vezet. A tüdőnek a végbél a folytatása és arra szolgál, hogy a tüdőkből elvezesse a — rosz levegőt. Öröm és gyönyör a *gyomorban* székel. Innen van, hogy a

szerelmes levente erősen ütögeti szerelmi vallomás közben a gyomrát és megesküszik a „gyomra mélyéből" jövő forró érzelmekre.

A sziv a test »fejedelme«, ebben fészkel az ész és értelem. A lélek azonban az agyban fészkel és a gerinczagy, meg a bárzsing által összeköttetésben áll a májjal, melynek hét lapja van. Az orr az agyból levezeti a rossz nedveket. (Hogy létezik *szaglási érzék* is, arról, ugy látszik, nem birnak tudomással.)

A férfierő és bátorság az epehólyagból ered, a szerelemnek azonban a vese az okozója, (a plátóinak is!) A medencze, a koponya, az az alszár meg az alkar egyetlen csontból állanak. (Mennyi előny a szigorlatnál!)

Szülészet és nőgyógyászat a csirájában van még; magyarul: fogalmuk sincs róla.

A pulzus óriási szerepet játszik a diagnózisban. Ebből még a meg nem született gyermek *nemét* is ki lehet találni. (T. i. vagy fiu, vagy leány.)

A sebészet a lehető legalsó fokon áll. A minő szakavatottsággal tudják az élő embert felspékelni, nyársalni, karóba huzni, sütni-főzni és izekre tépni, ép olyan gyámoltalanok a sebészeti mütevésben, mely legfeljebb foghuzásra, rándulások és ficzamok helyreállitására szoritkozik.

Ellenben magas fokon áll a *szemészet*. Ebben t. i. egy mindenkor segitő — legalább mindenkor alkalmazott — univerzális gyógyszerük van. A »doktor ur« ugyanis kettévág egy eleven tyukot, ugy, hogy a belek sértetlenül maradnak. Azt a felet, a melyekben a belek maradtak, a beteg fejére applikálják, oly módon, hogy a lelógó belek befödik a beteg szemet. Ez ott marad addig, mig a tyuk — rothadni kezd, vagy a beteg egészen megvakul. Akkor előáll a doktor ur az orvosok stereotyp vigaszával: nem lehetett rajta segiteni. A tyuknak mindkét felét pedig megkapja a doktor ur — *honorárium gyanánt*.

Az agy anatomiájával és physiologiájával — ugy látszik — ellenséges lábon állanak. Egy misszionárius beszéli, hogy egy alkalommal vándorutjain társa leesett a lóról és eszméletlenül fekve maradt a földön. Elhivtak hozzá egy közelben lakó orvost, ki rögtön felismerte a bajt. Agyrázkódást konstatált. Erre elővett egy hosszu zsineget és erősen körülszoritotta vele a beteg koponyáját. Azután elővett egy kis fakalapácsot és elkezdte vele köröskörül döngetni a megszoritott koponyát, mint a hogy a kádárok szokták a pántot fölverni a hordóra. »Helyre akarta ütni az elrándult agyat.«

Magától értetődik, hogy a már majdnem magához tért szegény misszionárius most már igazán agyrázkódást szenvedett.

Érdekes, hogy ennyi badar ostobaság után minő helyes véleményük van a *láz theoriájáról*. T. i. a láznál sohasem vágnak eret, holott máskor rögtön köpülyöznek és eret vágnak. A khinai medika ugyanis ezt mondja indokolással: »Láznál eret vágni ostoba dolog, mert a láz olyan, mint a forró fazék; nem a fazékból kell vizet kivonni, hanem a tüztől kell elvenni.«

Az orvosi tudományok iskolában való tanitásáról szó sincs. Csak Wey-Hey-Weyban van egy kollégium-féle intézet, ahol amerikai orvosok képeznek ki évenkint néhány orvost a khinai haditengerészet modern hajói számára.

Máskülönben az orvosi tudomány ott áll, a hol kétezer évvel azelőtt.

VI.

A társadalom.

(Sampangok és dzsunkék. — Vendégszeretet. — Fiuk és leányok. — Khinai tudomány és philosophia. — »Az áldozás.« — Érdekes gyüjtemények. — A büntető kodex. — Családi érzék. — Vasutak. — Hajózás. — Harczászat.)

Általánosan ismert tény, hogy egynéhány millióra rug Khinában azoknak a száma, a kik a helyszüke miatt le vannak szoritva a szárazföldről, — arról az óriási területről, mely nagyságra vetekedik Európával. Ennek következtében a temérdek csatornákon, meg a hatalmas folyóvizeken laknak sampangokon és dzsunkéken. A három főfolyó, t. i. a Yangtce-Kiang, a Min-Ho és a Pey-Ho, továbbá a főcsatornák, mint a császár-cantoni Amoy-csatorna a városok közelében el vannak lepve e vizi jármüvektől.

Legfeltünőbb a sampangok és dzsunkék száma Nanking, Kiu-Kiang és leginkább Fucsau-Fu városok közelében. Ez utóbbit a temérdek vizi-lakóktól igy is nevezik: Sampang-város.

Mintegy *két mértföldnyi* hosszuságban lepik el a Min-Ho mindkét partját a sampangok és kisebb dzsunkék; a parttól befelé számitva mintegy *tizes sorokban* feküsznek egymás mellett, oly sürün, hogy a különben széles folyóból alig marad egy keskeny vizszalag szabadon a közlekedésre. Hozzávetőleg számitva mintegy 150 ezerre lehet tenni a fucsau-fui sampangok lakosainak számát, a városban lakókat pedig mintegy 200 ezerre.

Minő lakosok, minő város és minő élet!

A Fucsau tartománybeli khinaiak különben is a legrutabb és legvadabbak közé tartoznak; a fucsau-fui nők legalább határozottan a

legvisszataszitóbbak voltak valamennyi között. Milyenek már most a vizen lakók, a kik a lakosság legszegényebbjeit — a khinai társadalmi visszonyok szerint tehát egyszersmind a lakosság söpredékét képezik.

Nappal, mig a férfiak künn dolgoznak a városban, addig az asszonyok sipitó lármája és a rakonczátlan gyerekhad visongatása némileg még türhető. Naplementekor azonban, a mikor a férfiak hazatérnek a munkából, akkor kezdődik itt az igazi élet.

Egynehányszor néztem végig ezt a jelenetet a hidról, mely a Min-Hon átépitve Fucsau-Fu két partját köti össze és a mely alatt legsürübben horgonyoznak a sampangok. (Megjegyzendő, hogy ez az egyetlen nagyobb hid egész Khinában, az »óriás folyók« hazájában!)

Ez a látvány feledhetlen marad.

Mintha egy gigászi hangyabolyt zavartak volna meg, oly nyüzsgés, sürgés-forgás támad egyszerre. A nagyobbára nyolczt ized-résznyire meztelen, a többiben pedig rongyos, mocskos, roppantul piszkos és büzös, folyton izzadó, de máskülönben hatalmas vállu, robusztus alakok ide-oda ugrálnak sampangról-sampangra, a saját mocskos fészkük felé tartva. A belső sorokban elhorgonyzott sampangok lakóinak természetesen végig kell ugrálniok a külső — a partok közelében fekvő — sampangokon. Talán már évek óta használja az illető napról-napra ugyanezt az utat, ugyanazon csónakokon haladva keresztül és mégis oly dühös kaffogással, oly brutális orditozással fogadják az idegen csónakok lakói, mintha egy gyülölt idegen vagy ellenség tört volna be hozzájuk. Csak a konstantinápolyi utczák idegen kutyáinak a marakodását, csaholását és dühös fogcsikorgatását lehet ehhez hasonlitani.

A családi életnek minden pházisa és mozzanata ott történik a sampangon a néhány négyzet méternyi területen, nyiltan, szabadon. Táplálkozás, családi perpatvar, születés, meghalás, szóval minden, a mi a családi élet legbensőbb részletei közé kellene hogy tartozzék, az minden a legnyilvánosabban történik.

Ugyanitt, a vizen lakóknál, látszik legszembetünőbben, hogy mily csekély értékkel bir a nő, a leány, mint család- és társadalmi tag. Látszólag csekély ok ugyan, de lényegében határozottan ez árulja el leginkább. Mig a fiugyermek a nyomorult viszonyoktól kitelhetően félig-meddig mégis fel van valahogy öltöztetve és a családfőkkel osztozik a táplálékban, addig a leánygyermek a fiu eltépett, mocskos rongyaiban jár és csak az ételhulladékokat kapja táplálékul. A fiugyermeknek egy nagy disznóhólyag vagy egy könnyü fából készitett tönk van megerősitve a nyakán vagy a mellén, arra az esetre, hogy *bizton* kimenthessék, ha a drága csemete a vizbe esik. A leány pedig egy

hosszu — zsineggel van odakötve az árbocz tövéhez vagy az evezőket tartó csaphoz. Ha belepotyog a vizbe, meg sem szüntetik az evezést, hanem a zsinegnél fogva ránczigálják vissza, mint valami potykát.

Mindezek után hihető-e vagy elfogadhatónak tartható-e, hogy nincs a földgömbön nemzet vagy népfaj, a melynél a »családi érzék«, az összetartás és együvé tartozásnak horgonyiánczoknál erősebben tartó vaskapcsa, oly erősen, oly nagy mértékben lenne kifejlődve, mint a khinaiaknál? Pedig ugy van.

Csakhogy ez is épen ugy van, mint minden más erényük és jó tulajdonságuk, a melyek talán ép oly nagyszámuak, mint akár az előttünk leggyülöletesebb tulajdonságuk és szokásaik. Például: szorgalmasabb, józanabb, mértékletesebb, higgadtabb és iparkodóbb nemzet a khinainál nincs. De a szorgalmuk, mértékletességük és a többi erényük oly erősen magán hordja, a mi fogalmainktól és a mi szokásainktól lényegesen eltérő és nekünk megfoghatatlan khinai jelleget, hogy a szorgalmuknak a czélját, a mértékletességüknek a lényegét és a többit is, mi egyaránt megvetendőnek, sok tekintetben pláne utálatosnak tartjuk.

A tudósaik és bölcseik évezredeken keresztül hangyaszorgalommal, bámulatosan kitartó ernyedetlen buzgalommal dolgoznak a »nemzeti tudomány és müveltség« fejlesztésén. És mire használják e tudományt? Talán a nemzet-közgazdaságtan fejlesztésére vagy talán a jogi és orvosi tudományok humánus alkalmazására vagy pedig az emberi ideálokat némileg megvalósitó törekvések elősegitésére? Legkevésbbé sem.

A hangyaszorgalommal végrehajtott tudományos kutatások arra szolgálnak, hogy minél mélyebben hatolhassanak a »Fenshiu«-nak, a khinai bölcselmi tanulmányok leggroteszkebb, legbizarabb és a mi felfogásaink szerint legészszerütlenebb butaság dogmájának a fenekére. Arra szolgál, hogy minél raffináltabb, minél emberietlenebb kínzásokkal és embert gyilkoló módokkal gazdagitsák a jogi tudományt és hogy minél bolondabb, komplikáltabb és agyafurtabb módon kuruzsolhassák ki az emberből a benne fészkelő »beteg Istent.«

Családi érzékük oly magasan kifejlett, hogy a dédunoka köteles napjában többször imádkozni és áldozni elhalt ősei emlékeért. De miben áll már most ez az *áldozás?* Talán egy némi értékkel biró tárgynak az elégetésében vagy szétrombolásában, a mint az a kulturának a legmélyebb fokán álló vadaknál, pl. a borneoi dáyakoknál is szokásban van? Nem. A khinai közrend áldozata abban áll, hogy *hamisitott papirpénzt*, a nyomorult réz »cash«-nek — a melyből öt darab teszen ki egy krajczárt — egy otrombán készitett papirutánzatát égeti el a családi

oltáron! Shanghaiból száz meg száz dzsunke jár szerte a khinai partokon, a melyeknek az összes terüje nem egyéb, mint áldozatra szánt cash-hamisitványok.

Lássuk tovább a »család-érzékét.« A San-Franciscoban, Callaoban vagy a Chinchas szigeteken kimondhatatlan nélkülözések között nyomorgó khinai évtizedek után is hazatér, hogy életének utolsó éveit vagy legalább utolsó napjait otthon töltse el, a »központi birodalom« rajongva imádott földjén, a családja körében. A hazájától 5—6 ezer mértföldnyi távolságban elhalt kuli, a kinek az élete nem állott egyébből, mint az izzasztó, nehéz munka, a küzdelmes nélkülözés és a mély megvetés és utálat megszakitatlan lánczolatából, igyekszik legalább akkora kis tőkécskét hátrahagyni, hogy hulláját az emberséges yankeek hazaszállithassák az imádott haza földjére.

Sőt mi több; a lefejezésre vagy más kinos halálra elitélteket összegyüjtik egy közös rekeszbe, egy csak imigy-amugy összetákolt deszkabódéba, a hol együtt vannak az őszig vagy tavaszig, amikor aztán »mutyiban« végzik ki őket. (Kiu-Kiangban mintegy negyven ilyen kivégzésre szántat láttunk egybegyüjtve, pedig még csak julius volt!) A halálra itéltek alig vannak valami őrizet alatt és *még sem szökik meg közülök egyetlen egy sem!* Miért? Mert az illető nagyon jól tudja, hogy megszökése esetében helyette a *családját*, még pedig az egész családját fel és leszálló ágban fogdossák össze és végzik ki. Az elitélt tehát marad és várja az őszt! Ez a »családi érzék« érmének egyik oldala.

A munkaképtelenné vált nagyapát vagy a felesleges számu gyermeket a legcsekélyebb lelki furdalás nélkül kiteszik az éhenhalás vagy a vizbefulladás gyötrelmes halálának. Ez az érem másik oldala.

Törvényeik a leghumánusabbak (?), a melyek az emberi jogok megvédésére tudósok, államférfiak és bölcsészek által valaha és valahol irattak. A legcsekélyebb vétséget, a legkisebb bünt, melyet valaki a társadalom vagy az egyén ellen elkövetet, megtorolják. De hogyan? Ugy, hogy a rágalmazónak, annak az embernek, a ki becsületében vagy önérzetében megsértve, felgerjedésében néhány könnyelmüen kiejtett szó által könnyit magán, kitépik a nyelvét; az éhség gyötrő kinjai által lopásra vetemültnek levágják a kezét; az anyós évekig tartó, irgalmat nem ismerő szivtelen bánásmódja ellen fellázadó menynek bambuszszal verik végig a hátát. Ha esetleg áldott állapotban van, az az ő hibája. Kegyelem nincs. A bünt meg kell torolni. Ha valaki pletykával megsérti a szomszédját, a »minden egyéni jogot megvédő humánus« khinai törvény azt is megtorolja. A pletykázónak egy széles

és sulyos fagallért kötnek a nyakára, a mely megakadályozza a bünöst a járásban, ülésben, fekvésben, étkezésben vagy csak egy percznyi pihenésben is. Sőt ha nálánál magasabb rangu ellen bocsátott ki ajkain rágalmazó szavakat, akkor az ajkakat és a szomszédos állat és orrot kemény bivalybőr szijakkal széttépik, szétzuzzák.

Jogi intézményeik ki vannak dolgozva a képzelhető legapróbb részletekig. De minők a büntetések! Igazán undor és utálat fogja el az embert, ha csak hall róluk, hátha még egy-kettőt végignézhet. Kerékbe törés, karóba huzás, friss marhabőrbe varrás, a melyet a napon száritanak meg tartalmával együtt, forró szurokban való megfőzés, a szemek kiszurása, a nyelv vagy végtagok kitépése, az izenkint való szétmarczangolás, ezek képezik a khinai büntető törvénykönyv alaptételeit!

Szorgalmuk, iparuk, munkálkodásuk meseszerü, mintaszerü. Ezer évvel előbb tudtak irni mint mi; a lőport sok száz évvel előttünk ismerték és alkalmazták; nálunk még ős vadonok boritották földjeinket és jelenlegi városaink helyét, a midőn náluk már virágzott a földmivelés, ipar, kereskedelem, és közlekedés. Midőn Kolumbus fölfedezte Amerikát, a ki tehát az első volt, a ki átvitorlázott egy oczeánt, akkor a khinai dzsunkék már évszázadok óta ismert utakon barangoltak a Csendes-Oczeán partjain. Szóval erejük, hatalmuk, ismereteik, társadalmi intézményeik sokkal előbb, évezredekkel megelőzőleg voltak, mint nekünk.

És hol vannak most, minők a társadalmi intézményeik?

Mintegy 15 évvel ezelőtt próbáltak meg az angol befolyás kezdetének ingere alatt egy kis vasutat épiteni Shanghaitól Wusungig. Az épitésnél alkalmazott munkások hihetetlen munkadijakat kaptak, csakhogy kedvet adjanak nekik az »ördögi« munkához és hogy megtürjék az épitkezést. Amint az első vonat végig robogott a néhány kilométernyi uton, a fellázitott csőcselék szerte-szét rombolta a »Yan-Quai-Tcek« gyülölt alkotmányát. Khinában még csak foglalkozni sem akarnak annak a vasutnak a tervével, mely Vladivlostock, déli szibériai városnál kezdődve, végighuzódnék egész Délszibérián és leágaznék Shanghaiig, innen pedig Hongkongig. Az óriási birodalomnak *jelenlegi vasuti hálózata* áll azon rövid vonalból, mely Kaipingtől Tien-Csin-en keresztül Tung-csau-ig Peking közeléig vezet.

A kik 1500 évvel ezelőtt már ezer meg ezer mértföldekre merészeltek neki menni a háborgó Oczeánnak, ugyanaz a nemzet még ma is ugyanazon otromba, idétlen járművekkel rutitja el a fenséges tengert, mint tette azt 1500 évvel ezelőtt. Kivéve egy néhány egészen modern páncélhajóikat, melyek közül egy néhány, minő pl.: a Cseng-Yue, Jang-Wey, Csen-Tien stb., bátran vetekedhetik bármely európai monarchia

tengerészetének pánczéltornyos-kassematt hajóival, — a haditengerészet többnyire az ősrégi dzsunkékből áll.

Minden nauticus és navigatoricus tudás nélkül a leghosszabb utra merészkednek indulni. Az ő compassuk szerint nem az *Észak* a főirány, hanem a *Dél*. És még ők csodálkoznak a mi vakmerőségünk felett, hogy hogyan merészkedünk mi idegen földekre indulni és hogyan tudjuk azokat megtalálni, holott a mi hajóinknak nincsenek *szemei!* »No chob got eyes, how can looksee?« (Ha nincsenek szemei — a hajónak — hát akkor hogyan lát?) — szokták kérdezni az idegen hajósoktól. Ugyanis az ő dzsunkejukon, még a legkisebb sampangon is ököl vagy dinnyenagyságu otromba szemek vannak kifestve vagy domboruan kifaragva. Ez a hajóra mázolt két szem képezi a khinai hajósok összes navigatoricus tudását.

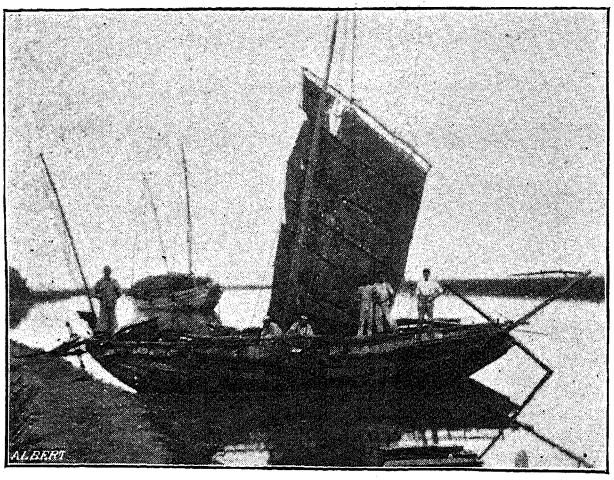

Dzsunke.

Nincs az az iparos, kereskedő, kuli vagy koldus, a ki ne tartoznék valami egyesületbe vagy czéhbe. A mi nálunk csak chimera vagy utópia, t. i. a bármely társadalmi réteghez tartozó individiumról való gondoskodás és a segélynyujtás, az Khinában már évezredek óta szabályozva és rendezve van.

És ime: a Yangtce-Kiang vagy a Min-Ho kiárad; vagy a rizsbe beütött az üszög, a theába beállott a dér. Eredmény 6—8 *millió ember pusztul el éhen* az aránylag csak rövid ideig tartó elemi csapás sujtása alatt.

1891-ben, julius elején — ottlétünk alkalmával — Shanghaiban kiütött a kolera. Rövid 3 hét lefolyása alatt nem kevesebb, mint 33,000 ember pusztult el a ragályban!

De menjünk tovább. Az »ősök tisztelete« a legszentebb kötelesség, a legsérthetetlenebb jog. Hetekig folyik e gyásztor és három évig tart e szigoru gyász. Az elhunyt hulláját pedig kiviszik a mezőre vagy

a rizsföldre, ráfektetik a csupasz földre és betakarják egynéhány vályoggal. Az évekig siratott drága halottat már az első napok alatt szétmarczangolják a csatangoló kutyák vagy megemésztik a dögmadarak. Ez a khinai »kegyelet«.

Lássuk a haditudományt és harczászatot. A lőport és lőfegyvert ismerték egy évezreddel előbb, mintsem Schwarz Berchthold arról álmodott. És miben áll *jelenleg is* harczászatuk legfőbb fegyvere? Abban, hogy összegyüjtetnek katonáik által ezer meg ezer kigyót, gyikot és halálos mérgü rovarokat. Ezekkel megtöltenek emberfej nagyságu cserépgömböket, a melyeket röppentyük segélyével átdobnak az ellenség területére vagy az ellenséges hajó fedélzetére. A széttörött cserépedényből ezrivel fut szerteszéjjel a sok mérges harapásu és csipésü bestia; felmásznak az emberre és beleharapják magukat a bőribe. Tessék már most ezek ellen harczolni! A mérges állatok által keletkezett eszeveszett zürzavar fokozódik az által, hogy ezekkel a gömbökkel egyidejüleg irtóztató büzt és fojtó füstöt elárasztó anyagokkal megtöltött gömböket röpitenek át az ellenséges területre. (A franczia—tonkini háboru alatt ez az eljárás sok esetben alkalmaztatott.)

Mérges kigyó és fojtogató büdösség: ime a khinai ellenállhatatlan fegyvere.

VII.

A lücsunghói parádé.

A khinai Pola. — Khinai tengerésztiszt. — Öt ember kivégzése lopás miatt. — A generális. — Fehér alezredes. — A gyakorlótéren. — Krupp-ágyuk. — Fölvonuló csapatok. — Zsold nélkül. — Kétlábu tüzérlovak. — Ő exczellenciája. — A manöver. — Ezer ember egy sorban. — A defilirozás. — A viszonzás.

Aligha van két kikötő egymástól tizezer mértföldnyi távolságban, melyek fekvésre és feladatra nézve oly nagy mértékben hasonlitanának egymáshoz, mint a mi központi hadi-kikötőnk, *Pola* a kopár Isztriának déli csucsán és *Lii-Csung-K'ho,* Észak-Khinának legfontosabb hadi kikötője a Shing-King vagy Liao-Tong bérczes tartománynak a legdélibb pontján.

Pola, fekvésénél fogva mintegy predesztinálva van központi hadi kikötőnek. A hosszu, széles öböl elegendő helyet adna egy még sokkal erősebb flotta hajóinak is; az öblöt beszegő földnyelvek és halmok kiválóan alkalmasak az erődök és pánczéltornyok épitésére. Előnyös fekvésénél fogva pedig egyaránt képes elzárni a trieszti és fiumei öblökhöz vezető tengeri utat.

Az utóbbi Lü-Csung-K'ho (a térképeken a francziáktól kapott *Porth-Arthur* név alatt is feltalálható) épen igy megfelel minden tekintetben egy hadi kikötőhöz kötött igényeknek. A kikötő, mely a Sárga tengerbe mélyen benyuló Liao-Tong tartománynak a legdélibb csucsán fekszik, gyürüalakban van bezárva magas hegycsucsok és bérczek közé, melyeknek mindegyikén óriási fáradsággal és óriási költséggel vannak a modern ágyukkal felszerelt erődök felépitve. Fekvésénél fogva tökéletesen uralkodik a Pecshili és a Coreai öblökbe vezető ut felett. Az előbbi az ország kincséhez, *Pekinghez* vezet, az utóbbi pedig egészen

exponálva van a japán és orosz invázióknak Szibéria felől. Ezek után magától értetődik, hogy Port-Arthur Khinára nézve nagy fontossággal bir.

Katonaságon és hadihajókon kivül abszolute semmi sincs benne. Legföljebb egynéhány apró kunyhó egy büzös és szük utcza körül csoportosulva. A lakosságot pedig részint a nagyszámu katonaságnak élelmet és ruhát szállitó kereskedők, részint pedig az arzenálban alkalmazott munkások képezik.

Megérkezésünk alkalmával csak nehány hajó volt a kikötőben, mivel az északi flottának legnagyobb része lenn volt a déli vizeken gyakorlaton, a másik részt pedig néhány nappal később a koreai partok mentén találtuk.

A benn horgonyzó páncélos toronyhajóról, a *Ping-Yüen*-ről még horgonyunk lebocsátása előtt jött egy fiatal tengerésztiszt a hajónkra, hogy a hadi tengerészetnél szokásos etiquette szerint áthozza a parancsnok üdvözleteit és felajánlja az esetleg szükséges segitséget. Ezuttal először volt alkalmunk khinai tengerésztiszttel érintkezni. Elegáns és fesztelen modorával lényegesen különbözött az eddig ismert mandarinoktól, a kiket sohasem láttunk másképen, mint örökké mosolyogva, szüntelenül hajlongva és elhalmozva bennünket tulzott udvariasságukkal.

A tengerésztiszt, daczára hamisitatlan khinai öltözékének, nagyon elegáns és eléggé katonás magatartással birt. Ruházata fekete selyemzubbonyból állott, apró aranyozott gombokkal és karján az aranynyal himzett háromfarku sárkánynyal; továbbá bő, fekete selyem bugyogóból, mely ugyanilyen szinü selyemcsizmákba volt huzva. A lábán selyem czipő négy ujjnyi vastag fehér talppal; az utóbbi szintén himezve; fején egy kerek bársony kalpag, egészen befedve piros selyemrojtokkal, a közepén a rangot mutató rózsaszinü porczellán gombbal. A bokáig érő karvastagságu gyönyörü czopf gondosan be volt huzva a kardöv alá, mig a rojtos vége a mellén egy gombra volt felakasztva. Kardja tökéletesen hasonlitott a mienkhez, t. i. egy hüvelyes rövid kard, széles aranyozott kosárral.

A fiatal tiszt, a ki csaknem folyékonyan beszélte az angol nyelvet, társalgás közben elmondta, hogy épen megérkezésünk napján két, nem mindennapi esemény tartja izgatottságban az egész garnizont. T. i. ugyane napon lett a franczia mérnökök által épitett hadi arzenál átadva a használatnak és hogy ugyanezen napon lőn az egyik kaszárnyában *öt ember lefejezve* — egyszerü lopás miatt.

A hadi arzénál, melyet később meglátogattunk, a legkevésbbé sem ejtett bennünket bámulatba; az öt ember kivégzése egyszerü lopás

miatt, mindenesetre megdöbbentett bennünket. A khinai katonaságról sok olyan dolgot olvastunk és olyan gyakran hallottuk emliteni a hadseregben uralkodó fejetlenséget, rakonczátlanságot és rendkivül laza fegyelmet, hogy első perczben csaknem lehetetlennek hangzott e tulságos szigor. Később azonban nemcsak e ténynek valódiságáról győződtünk meg, hanem megtanultunk egészen más véleményt táplálni a

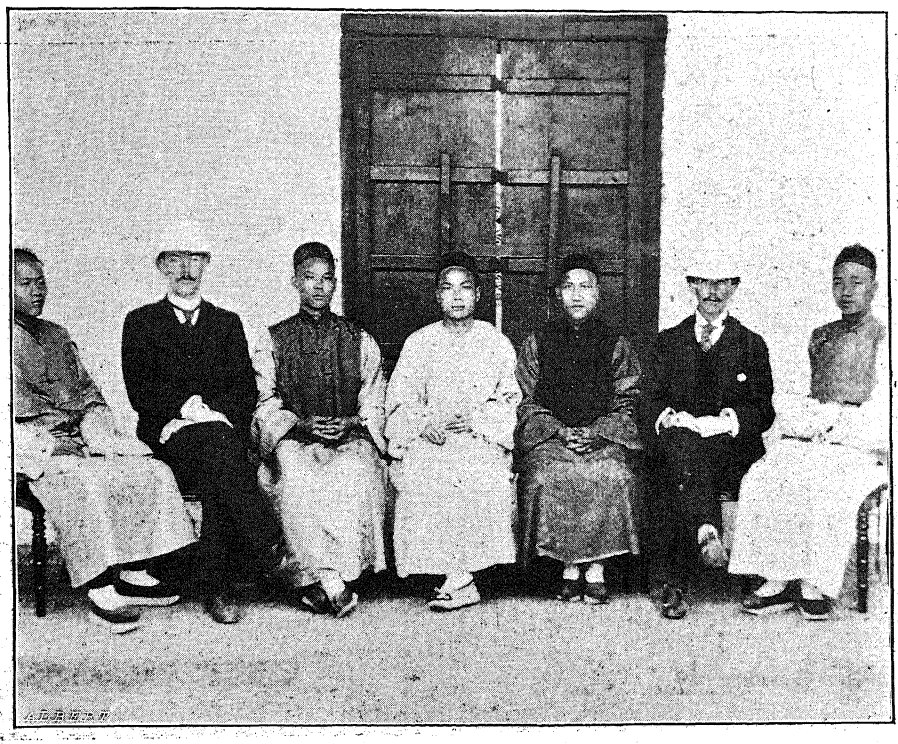

Khinai orvosok és amerikai tanárok Wey-Hey-Wey-ban.

sokat gunyolt és sokszor kinevetett katonaságról, a mely különben csakugyan nagyon igénytelen kinézésü.

Watt-Wing-Csan és Shü-Wa-Csing, két fiatal orvos a khinai hadi tengerészetben, a kik sohasem voltak tul a khinai határon, általános bámulatot gerjesztettek nálunk tudományos képzettségükkel és általános sokoldalu müveltségükkel. Ők az emlitett kivégzésnek szemtanui voltak. Kérésünkre elbeszélték az egész véres processzust, még pedig olyan naivsággal, mintha valami mindennapi operácziót beszéltek volna el.

— A kivégzett öt katona meg egy tiszt — a ki azonban meg-

szökött — hosszabb ideig loptak egy magasabb rangu tiszttől pénzt, ruhát, rizst, meg theát, mig végre a *mult héten* rajta csipték őket. Az ezredes, Lüen-Wo-Han, karóba huzásra itélte őket, de a taotay megkegyelmezett a szegényeknek és *csak* lefejeztette őket.

— És van önöknek az ilyen lefejezésekhez »en masse« valami gépük, például guillotine?

Lefejezés.

— Oh az nincs. Ez a franczia termék még nincs nálunk importálva. Elvégezzük mi azt rövidebb uton is.

— Hol fejezték le az öt embert?

— Itt a kaszárnya udvarán. Az öt bünöst, hátrakötött kezekkel kihozták az udvarra, ott letérdepeltek egymás mellé. Az egyik hóhér megfogta a czopfot a végénél és azzal vizszintesen tartotta a fejet, a másik hóhér pedig egy rövid, széles karddal nekivágott a meztelen nyaknak.

— És egy ütésre lehull a fej mindjárt?

— Nem mindig, néha *4—5-ször is* ismételni kell a csapást.

— Gyakran történnek kivégzések a katonaságnál? — kérdém tovább.

— Oh nem; *legfeljebb egyszer egy héten.* (Hm; nem is olyan sok!)

A következő napon szerencsénk volt megismerni a szigoru generálist, Liu-Hang-Tong, a ki lopásért karóba huzatja az embert, meg a jámbor taotayt is, a ki megkegyelmez a szegényeknek lefejezésre.

A generális, Liu-Hang-Tong, a Lu-Csung-K'hoban és a környéken fekvő hadsereg legfőbb parancsnoka, csakugyan marcziális alak. Magasabb egy ölnél, széles vállu, hosszan lecsüngő bajuszszal és őszülni kezdő hatalmas czopffal, mely leér a bokáig. A hatvanas és hetvenes években tizennyolcz évig feküdt a szibériai határon és az ő csapatai döntötték el az ismert kiachta-maymacsani határvillongási ügyet tudvalevőleg Khinára nem kedvezőtlen feltételek mellett.

Öltözetük bokáig érő és nagyon bő kék vagy sárga selyem kaftányból áll. E felett egy barna selyem zubbonyt viselnek apró gombokkal és atillaszerü zsinórzattal; a lábszárakat alul összekötött bő bugyogó fedi el; fejükön pedig egy sárga kalap egészen beboritva finom piros selyem rojttal. A kalap csucsán az egyiknek, — a legfőbbnek — egy diónagyságu arany gomb van, másiknak pedig egy kék porczellán gomb. Mindkettőnek pedig a hátára lecsüngő lófarok, a legmagasabb rangot megillető kalapdisz.

Csupán Mah-Yu-Jün ezredes van tetőtől talpig fehérbe öltözve. Fehér a kaftánja, fehér a zubbonya, bugyogója, czipője és legyezője. Sőt a czopfjába is a szokásos fekete rojt helyett fehér rojt van befonva. Az ezredes t. i. — *gyászol.*

Mind a három gentleman rendkivül nyájas, udvarias és örökké mosolygó, a mint azt az »Ég fiának és a Nap öcscsének« országában a »Központ birodalmában« az etiquette szigoruan előirja.

A parancsnoknál elfogyasztott pezsgő és marasquin után a társalgás mindinkább élénkebbé lett. Miután azonban ő exczellenciája Liu-Hang Tong, meg Mah-Yu-Jüng ezredes és a többi mandarinok az angol nyelvből annyit sem tudtak, hogy »Yes«, igy a társalgás egy fiatal khinai vitéz tolmácsolásával történt, a ki ismét csak a kikötőben felszedett »Pidjin-English«-t (olyan konyha-angolfélét) beszélte.

Eltávozásunk alkalmával meghittak bennünket egy katonai parádéhoz, melyet Liu-Hang-Tong generális fog tiszteletünkre rendezni »mars adjusztirungban«.

Örömmel fogadtuk el a meghivást, annál is inkább, miután a Lü Csung-K'hoban töltendő napok rendkivül unalmasnak igérkeztek;

aztán meg azért is, mert eddig még sehol sem volt alkalmunk khinai katonaságot működésben látni. Örvendettünk nagyon a komikus és érdekes látványt igérő szinjátéknak, hiszen nevetséges és kicsinyitő leirásoknál eddig ugy sem olvastunk felőlük egyebet.

Másnap még a kitüzött óra előtt jelentünk meg a gyakorló téren, szintén »mars adjusztirungban«, t. i. a nálunk előirt tropikus öltözetben, azaz tetőtől-talpig fehérben. Bámultak is rajtunk elegen, hogy hát ilyen

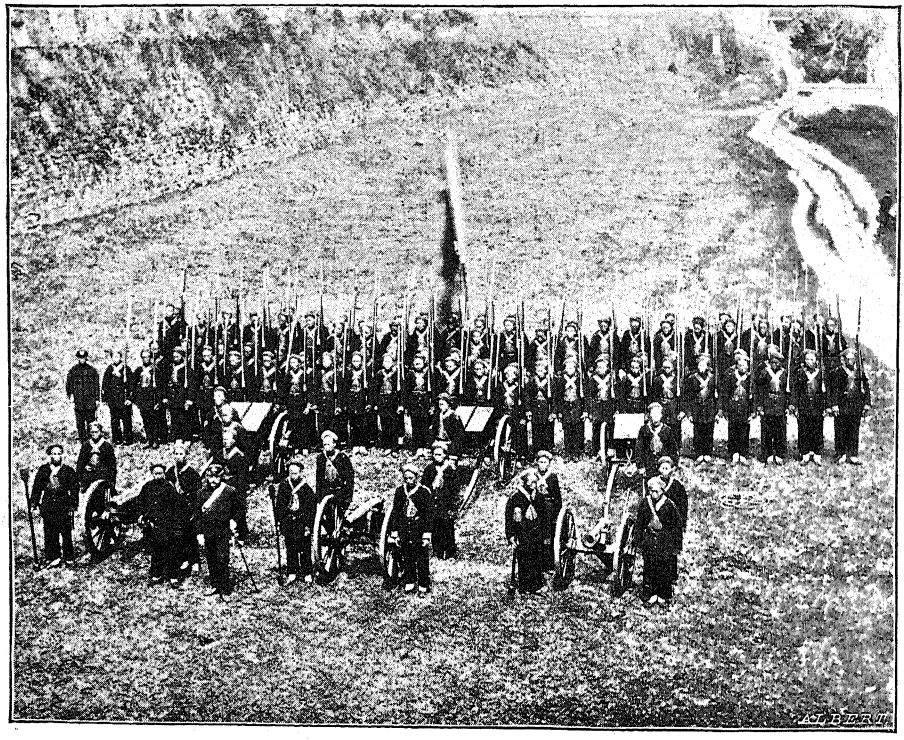

Gyalogság.

sokan — *gyászolunk* egyszerre. A gyakorló hely egy óriás kiterjedésü négyszögü térből állott, simára levert homokkal egy mély völgy közepén. Köröskörül magas kopár hegyek veszik körül, a melyek csucsán erődök, bástyák és kaszárnyák vannak.

A tér egyik oldalán egy kissé emelkedettebb helyén állott egy kis lakás, fedett folyosóval, a hol a »napos szolgálatban« álló tiszt fogadott bennünket barátságos »Csin-Csinnel és Csing-choval.« Az inasok pedig rögtön hozták a párolgó theát, meg a pörkölt dinnyemagot.

Eddig csak a tüzérség jelent meg 12 darab 9 centiméteres Krupp-ágyuval és közelünkben foglaltak állást. Nemsokára felhangzott a körülfekvő hegyeken a kürtharsogás, meg a dobpergés és már láthattuk a levonuló csapatokat. A hegyoldalok csaknem el voltak fedve a lassan mozgó kék tömegekkel. Minden szakasz felett egy élénk veres zászló lobogott, a melyre óriás fehér betükkel volt felirva az illető ezredes neve. Mint egy félórát tartott a felvonulás és csaknem egyidejüleg érkezett be a 4000 emberből álló tábor a gyakorló térre vezető bevágásokon.

Az előttünk kibontakozó kép igazán rendkivül érdekes volt. A hosszu csapatok élén egynéhány tiszt lovagolt apró, de izmos tatár lovakon. A tisztek öltözete nem sokat különbözik a közkatonákétól. Mindnyájan kék vászon kaftánt és bugyogót viselnek; az előbbinek lobogós bő ujjai vannak, a bugyogó pedig a bokán le van szoritva. Fejükön rendkivül széles karimáju szalmakalap van, szintén kék vászonnal és hosszan lecsüngő szalagokkal diszitve. A kalap karimája oldalt lecsüng a vállakra, elől és hátul pedig felfelé áll. Derekukon széles piros öv van, lábukon pedig fehér harisnya kivágott, magas talpu czipővel. A gyalogság öltözete szintén ilyen, csupán a hosszu kaftán helyett viselnek rövid zubbonyt piros övvel, a kalapjuk pedig egyszerü keskeny karimával van ellátva. A mellükön és a hátukon egy arasznyi széles fehér lap van felvarrva, a melyre az ezred és szakasz számai vannak felírva. — A czopfjuk gondosan fel van csavarva a tarkójukra, mig ellenben a tiszteknél szabadon lóg le a bokáig.

Tiszt és közlegény között még sok más tekintetben is van hasonlat. Igy pl. mind a kettő alája van vetve a *botbüntetésnek* és más testi fenyitéknek; mind a kettő soha egy cashnyi zsoldot nem kap, hanem szolgál egész életén keresztül az élelemért és ruházatért. A tiszti kedvezmény abban áll, hogy nem kell az ágyukat és más terheket czipelnie, sőt ellenkezőleg lovat kap. Theát, rizst és dohányt szintén sokkal többet kap, mint a közlegény.

A most kirukkolt gyalogság fegyverzete valami ó-divatu előltöltő puskából áll, miután a valódi fegyverek, a hátultöltők, odahaza vannak a kaszárnyában erős zár alatt. A tiszteknek semmiféle fegyverük sem volt; mikor a szakasz élére állottak, a — lovaglóvesszőt tartották a vállukhoz kivont kard módjára.

A mars-tempó rendkivül lassu, csaknem olyan, mint a mi gyászindulónk. Minden szakasz élén egynéhány kürtös és dobos halad és egy sajátságosan hangzó, de nagyon melódikus marsot fujnak. A lépés betartásáról azonban szó sincs. A szijtalan fegyvert lazán tartják a jobb

vállon, balkezüket pedig menetközben feldobják a váll magasságáig. A mint lassu, czammogó lépésükkel bevonultak a térre, elhelyezkedtek a tér négy oldalán, a hol menten le is kuporodtak. A tisztek pedig felvágtattak a folyosó elé, ott bevárandók, mig a generálisok megérkeznek.

Egy ilyen vágtató tiszt, háta megett a szintén vágtató szolgával sajátságos képet nyujt. A kis mokány hosszú sörénye, a lobogós bő ujjak, a kaftány szárnyai, a czopf, meg a széles kalap, ez mind lobogva repül utána. A ló hátán biztosan és csinosan ülnek és rendesen még mielőtt a vágtató ló megállott, ugrottak le a nyeregből.

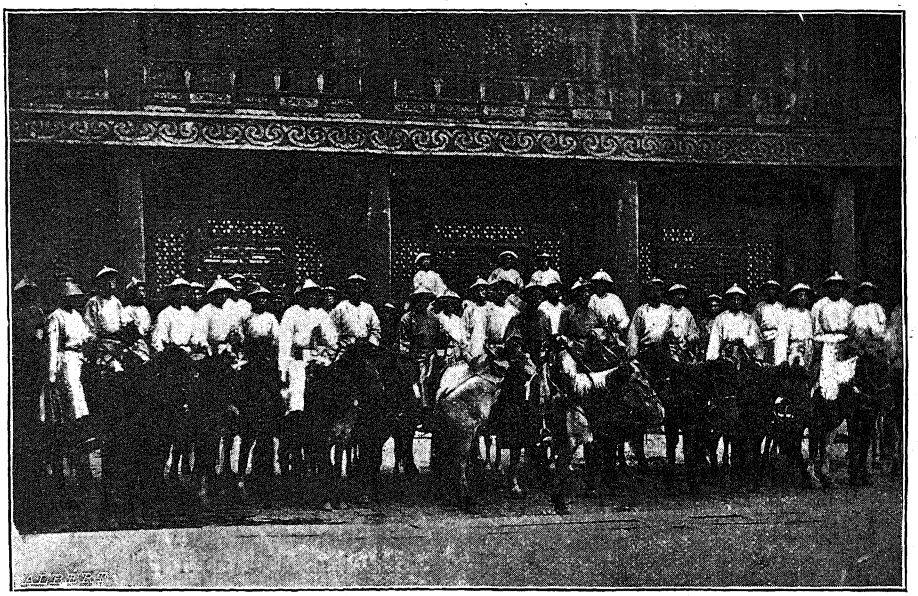

Lovasság.

Jóllehet, hogy a khinai lovasság egy cseppel sem bir több tekintélylyel, mint a hadsereg többi alkatrészei, mégis nagy ambiczióval állanak be lovasnak. Magától értetődik; hiszen a lovas sokkal gyorsabban juthat ki az — ellenfél támadási köréből. Valószinüleg azért lesz a tüzérség is a legkedveltebb fegyvernem, mert ez nagy hühót csinál, az ellenségtől pedig nagyon messzire áll. (Az itt levő parádénál megjegyzendő, hogy ezek az ezredek az északi hadtesthez tartoztak, tehát az összes kinai hadseregnek talán egyedüli kiképzett részének. A többiről általánosságban el lehet mondani, hogy nem egyéb, mint szedett-vedett gyülevész népség!)

A generálisok megérkezéséig a tüzérség gyakorlata töltötte ki az időt. Khinában tudvalevőleg a tüzérségnél nincsenek lovak és a nehéz ágyuk továbbitását a sokkal olcsóbb embererővel eszközlik. Rangra azonban ugy látszik a gyalogság felett állanak, az öltözetük legalább tisztább és csinosabb és czipő helyett fekete posztó-csizmát viselnek.

Tisztikar Lü-Csung-K'Ḫoban.

A gyakorlatok, melyeket egy a középre kiállitott altiszt (instruktor) vezényelt a mellette álló tüzértiszt utasitása szerint, rendkivül szabatosak voltak. A csaknem két órán keresztül mozdulatlanul „hapták«-ban álló instruktor vezényszavai bámulatos präcizitással, csaknem szinpadias mozdulatokkal lőnek végrehajtva. A közelünkben álló tüzérség az egész idő alatt egy mukkot sem hallatott, a mely körülmény — tekintve a khinaiak ismert csacsogó természetét — eléggé tanuskodik a rendkivül szigoru fegyelem mellett.

Végre, pontosan a kitüzött időben, megjelentek a generálisok

nagyszámu kisérettel. A legmagasabb rangu tisztek fegyverzete a következőkből állott: az egyik kezükben tartottak egy hosszuszáru — pipát, a másikban pedig az obligát — legyezőt.

A már előbb megérkezett tisztek hangosan hadarva és *egyszerre* elmondták jelentésüket, amelyekre azonban ő exczellenciája Liu-Hang-Tong nem is hederitett, hanem felénk fordulva, kézszoritásokkal és mosolyogva üdvözölt bennünket, mint valami nagyon régi ismerősöket. Ezután szájába véve a hosszuszáru gyüszünyi pipát, az egyik kezével jelt adott a gyakorlatok megkezdésére, a másikkal pedig — elkergette a körénk csoportosult és a szakaszokba be nem osztott katonákat és kürtösöket, kik persze a következő perczben ismét ott lábatlankodtak mellettünk.

A kürtösök és dobosok által adott jelre megkezdődött a manöver. A 4000 ember mintegy villámütésre ugrott fel helyéről. A ragyogóra puczolt fegyvert vállra emelték és a visszavágtató tisztek vezényletére sorakoztak. A következő perczben ott állott a 4000 ember mint megannyi oszlop; egy moczczanat, egy fejmozdulat nem volt többé látható.

A kommandót egy fiatal adjutáns vezette, éles sikoltó hangon. A vezényszavak meglepő és távolról sem remélt prácizitással lőnek végrehajtva. Az előbb oly hanyagul tartott fegyverek, most mint valami gép által rángatva, egy másodpercnyi különbség nélkül csillogtak fel a vállakon, vagy hullottak a lábhoz. Az előltöltő fegyverek töltésével összekötött komplikált mozdulatok — talán 10—12 — az összes legénység által egyetlen egy felesleges kézmozdulat nélkül történtek.

(Ki tudná megmondani, mennyi botütésbe került ez a präcizitás!)

A fegyverforgatások után a csapatmozdulatokat vették elő. A legkomplikáltabb mozdulatok, felvonulások, szakaszra osztások oly exakt pontossággal és kifogástalan szabatossággal lőnek végrehajtva, a mely diszére vált volna a hires porosz gárdának is. A 4000 emberből álló tábort 4 sorba állitották föl. Az egyes sorok, a melyekben tehát 1000 ember állott, egy *mértani egyenes vonalat* képeztek. Egy kar, egy arcz nem állott ki e hosszu sorból.

Ezek után következtek az egyes csapatok önálló mozdulatai, pl. plankirozás, sáncz-támadás, roham. A gyakorlatok nem parancsszóra mentek, hanem csak kürtök által adott jelekre és a csapatok mintegy zsinóron huzva támadtak, hátráltak és guggoltak le az adott jel szerint. Európának egyetlen egy hadserege sem teszi meg különbül.

Befejezéseül következett a *defilirozás*, mely a különben is érdekes és nem mindennapi látványnak tagadhatlanul a legérdekesebb része volt.

A »front«-ba felállitott legénység egy mozdulattal kisebb szakaszokra oszolt. Összesen 64 szakasz volt, 55—60 emberrel. Az első szakasz előtt haladt a kürtösöknek és dobosoknak mintegy 40—50 főből álló csapata a „Regiments-Tambour" vezénylete alatt. Az egész táborban ez volt az egyedüli komikus alak. A 4000 ember között, beleszámitva a generálisokat is, nem volt egyetlen egy sem, a kire rá lehetett volna fogni, hogy potrohos, A Regiments-Tambour volt az egyedüli, a ki a r.-tambourok eme hagyományos diszével dicsekedhetett, még pedig a legnagyobb mértékben. Balkezét csipőjére szoritva, a jobb kezében tartott vékony kis pálczikát görcsösen rángatta a taktus szerint. A porosz „parádé"-marsban haladónak minden lépésnél a lába körül csavaródott a hosszu czopf és széles himlőhelyes arcza csak ugy ragyogott a rettenetes öntudattól.

Az előttünk elvezető sorba érve az eddig betartott közönséges mars helyett átcsaptak az ugynevezett »parádé«-marsba, a melyet a porosz katonaságtól tanultak. A talaj csaknem megrendült alattuk, a mint vizszintesen magasra felemelt és aztán messzire kidobott lábukkal végigdobogtak előttünk. A fehér harisnyás lábak egyetlen sort képeztek; a tisztek hátradobták széles kalapjukat a nyakukra, a sok bő kaftán, bugyogó és czopf ide-oda lebegett. E kép, hozzászámitva a középen álló kürtösök sajátságos, szokatlan zenéjét, igazán nagyon emlékeztetett az Aida-beli felvonulásra.

Késő este lett, mire az érdekes látvány befejeződött. Mielőtt elbucsuztunk a joviális generálistól, parancsnokunk meghivta tiszti karával együtt a hajónkra, hogy viszonzásul az érdekes látványért, bemutassa nekik a mi gyakorlatainkat is.

A következő nap délutánján meg is jelentek korvettánkon, a hol az őket megillető pompával, t. i. ágyudörgéssel, kürtharsogással és felállitott diszcsapattal fogadtuk. A parancsnok »allarmot« fuvatott, a mire megkezdődött a szokásos zürzavar, futkosás, kiabálás, csattogás és lárma, a melynek csillapultával ott állott a 230 főnyi legénység a kijelölt helyén, mint a hatást csináló tableaux alkalmával a szinpadi alakok.

A generálisnak és kiséretének rendkivül tetszett az érdekes látvány. Különösen tetszett neki a mitrailleusökkel és a Mannlicher-puskával adott gyorstüzelés, a recsegő kürtharsogás meg az árboczokra felkuszó matrózok macska ügyessége. Óriási feltünést keltett előttük a szalonban elhelyezett — zongora. Valóságosan elbámulva hallgatták az előttük egészen ismeretlen hangszer hangjait. Hát még mekkorát bámultak rajta, mikor levettük a zongora (pianino) fedelét és szabadon láthatták

a gyors tempóban játszott galopp alatt ide-oda szökdelő hurütőket. Persze mi is hangos hahotába törtünk ki, midőn szegény Sung-Siak-Shung ezredes hosszu körmü ujjaival hasztalanul próbálgatta megfogni a hurütőket. Mah-Yü ezredes a zongorával való ismeretlenségének magyarázatául felemlitette, hogy 18 évig feküdt a kaschgari garnisonban és hogy a turkestani határon átlépő néhány orosz tiszten kivül most látott először európaiakat Lu-Csung-K'hoban.

VIII.

Opiumszivás.

Megforditott világ. — Az opiumszivók. — Egy khinai kivándorló hajó. — Temető a hajón. — Az opium-szobában. — Opium-házak Sanghaiban. — Khinai »liliomszálak«. — Khinai toilette. — A zene. — A khinai dal. — A khinai taps. — Egy kis fiziologia. — Az opium hatása. — Az opium-mámor. — Az opium-elzüllés.

A „Központ Birodalmának“ czopfos lakóiról sok olyan tulajdonságot ismernek nálunk, a melyek homlokegyenest ellenkeznek a mieinkkel.

Igy pl. általánosan ismert tény, hogy Khinában a baloldal a megtisztelő hely, hogy fehérben gyászolnak, dinnyemaggal és gyümölcscsel kezdik az ebédet és hallal meg levessel végzik, hogy köszönés alkalmával a kalaplevevés helyett ellenkezőleg a kalapot felteszik és hogy kéznyujtás helyett ökölmutogatással köszönnek.

Ez mind igaz és mindez legkevésbbé sem árt a khinai reputácziónak. De téves azt hinni, hogy a khinai nők *abszolute* soha sem mennek társaságba, hogy a khinaik előtt a nyilvános mulatság, szórakozás és élvezet ismeretlen valami. De legtévesebb azt hinni, hogy valamennyi khinai opiumevő és füstölő, és hogy Khina csakugy hemzseg az opium-élvezés következtében elcsenevészett, beesett szemü támolygó alakoktól. Különösen az utóbbi véleményünk ép oly elterjedt ő felőlük, mint a hogy az angol munkást sem tudjuk másképen elképzelni, mint örökösen boxolva és káromkodva. Az amerikait is csak ugy ismerjük, mint egy örökösen bagózó, zsebbe dugott kezü urat, a hollandinak pedig szerintünk oda van nőve a pipa az agyarához és csak akkor veszi el onnan, ha köpni akar.

Hogy Khinában az opiumszivás óriási mértékben van elterjedve, hogy az óriási birodalom nem képes a szükségletnek megfelelően elég

opiumot termeszteni és e miatt az Indiák produkcziójára van utalva: az tény, de e körülményből kifolyólag azt következtetni, hogy *valamennyi* khinai opium füstölő, az épen ugy hangzanék, mintha valaki azt állitaná, hogy Európában minden ember iszákos és szenvedélyes pipás.

Egy néhány ezer opiumszivó van Khinának minden részében, délen ugy mint északon, a tengerparton ugy mint az ország belsejében. Az »Ezerkétszáz istenek nagyapjának« szentelt templomban, Kiukiangban pl. a két papot, meg a »Doktor urat« soha sem láttam másképen, mint hanyatt fekve az alacsony fapadon és nagyokat pöfékelve a kurta kis opiumpipából, vagy pedig élettelenül összekuporodva valamelyik oltár előtt, álmadozva legalább is 24. ezer istenről. A Lu-Csung K'hoi fellegvárak őrtisztje pedig bizonyára boldogabbnak érezte magát a nehány pipa segitségével épitett légvárakban.

A legelső opiumszivókat egy khinai kivándorló hajón láttam, mely Khina partjairól ezrével szállitja a munkásokat San-Franciscoba és Callaoba. Az óriás hajón, a »Pacific Steam-Ship Company«-nak egyik legnagyobb hajóján mintegy 1000 khinai volt, persze elzárva a hajó előrészeiben és ezenkivül minden oldalról körülvéve fecskendőkkel, a melyekkel egy percz alatt valóságos felhőszakadást lehet zuditani az esetleg zavargó khinaiakra — 120 fokos forró vizzel.

E jóakaratu intézményen kivül a hajón még más tekintetben is van gondoskodva az Ég fiairól. Ugyanis a hajónak egy másik részében van a — temető. A külföldön és a sik tengeren elhalt khinai tudniillik csakis abszolute elhárithatlan nehézségek következtében tétetik idegen földbe és csaknem lehetetlenségeket követnek el a rokonok, hogy a hullát a bálványozott anyaföldre küldhessék vissza. Az emberséges amerikai pedig jó szóért, meg egy néhány dollárért szivesen nyujt kezet e példátlan chauvinizmushoz.

A »Pacific Steam-Ship Comp.« még egy más tekintetben is gondoskodik az utasok kényelme felől. Az opiumszivók számára egy egész külön termet, helyesebben kalitkát, rendeznek be, a melyben megszakitás nélkül álmodozhatnak az illetők San-Franciscotól Hong-Konkig mennyországról, gongról és fehérarczu liliomszálról. A praktikus amerikainak e szokatlan engedékenysége különben nem egyéb, mint kényszerüség. Addig t. i. mig e kedvezmény nem létezett a hajókon, a 30—40 napig tartó utazás alatt számos szenvedélyes opiumszivó pusztult el az uton a megszokott méreg erőszakos elvonása következtében. Miután azonban a hullát az utazási kötvények értelmében a vizbe dobni nem szabad és e miatt — persze bebalzsamozva — néhány ezer mért-

földön keresztül kellett magukkal czipelniök, tehát elhatározták, hogy »Isten neki és — opium!«

A hajónak egy tüzmentes helyén, a korridorban volt egy parányi kis szobácska, a melyben kilencz khinai feküdt a legkülönbözőbb pozitúrában. E számból látható, hogy minő arányban áll az opiumszívók száma a nem szívókéhoz. Ezer khinaira esett kilencz füstölő és bátran el lehet mondani, hogy ugyanez az arány áll otthon Khinában is.

A parányi szobácska szük és alacsony ajtaján sürün gomolygott ki a rendkivül kellemetlen szagu édeses, kozmás illat. A piszkos mocskos gyékényen három-négy alak hevert szétvetett tagokkal, nyitott szájjal és szemekkel, álmodozva, Confucius tudja, hogy miről.

A kopott fapadokon heverők, belépésünk által legkevésbbé sem zavartatva, teljes odaadással folytatták munkájukat. Minden padon ketten feküsznek féloldalt, fejük alatt a koczkaalaku fapárnával, arczczal a középen fekvő kis lámpa felé fordulva. A lámpa körül feküsznek a müszerek; a *pipa*, mely áll egy félméter hosszu, két hüvelyk vastag szárból és egy ökölnagyságu pipából, melynek azonban nincs ürege, hanem csak egy vékony csatorna huzódik rajta végig; továbbá az opium-csésze sürü, barna anyaggal; a csipesz, a pipaszurkáló, meg az obligát thea és dinnyemag. A pipa megtöltése nagyon komplikált és sok gyakorlottságot kiván. A csipeszszel kivesznek a csészéből egy borsónagyságu darabkát, ezt rákenik a hegyes szurkálóra és odatartva a mécses lángjához, vékony ujjaikkal addig gyurják és formálják, mig a hig anyag megkeményedik és ekkor rákenik a pipacső nyilására, a nagyobb részt azonban bedugják a pipa csövébe, Ezt addig ismétlik, mig a cső szinültig meg van töltve. Ekkor odatartják a pipát a mécses lángjához, tesznek három-négy mély beszivást és az élvezetnek vége van.

A pipa megtöltése legalább is nyolcz-tiz perczet vesz igénybe, mig maga a szivás élvezete legfeljebb tizenöt másodperczig tart. Megkezdik ujból és ismétlik addig, mig végre az agy elkábul, a tagok ellankadnak és a test élettelenül összeomlik. A felcsigázott, felingerelt fantázia itthagyja a földet, levegőt, ételt, italt, a görnyesztő munkát, a bambuszcsapást, mindent — mindent, és száll és repül mesés országokba, viruló halmokra; lát halvány arczu, tipegő angyalokat, hall tündéries zenét, érzi husz kedvesnek az égető csókját, véghetetlen kéjt és gyönyört, mindent-mindent, a mit az istenadta opium elővarázsolni képes...

A legelőkelőbb és legszámosabb opiumházak Shanghaiban vannak az amerikai, franczia és angol settlementekben, miután a tulajdonképeni khinai városrészben, ép ugy mint egész Khinában, a nyilvános opiumházak tartása szigoruan tilos. Kárpótlásul azonban Shanghainak nem

kevesebb mint *900 opiumháza* van. A Fucsau-, Szecsuen-, Fokeen- és Nanking-Roadon egyik a másikat éri. Ugyanezen utczákban vannak Shanghainak többi mulatóhelyei is, mint pl. a »Csop-Csop«-ok (vendéglők), Szucsaui »Sing-Song« lányok (énekesnők), theaházak és jobbfajtáju »Kau-yuk-pu«-k (nyilvános konyhák az alsóbb rendüek számára.)

Az utczák tömve, csaknem zsufolva vannak a kiabáló, hadonázó és sietö emberekkel. Száz meg száz »jirinickschaw« egy beláthatlan

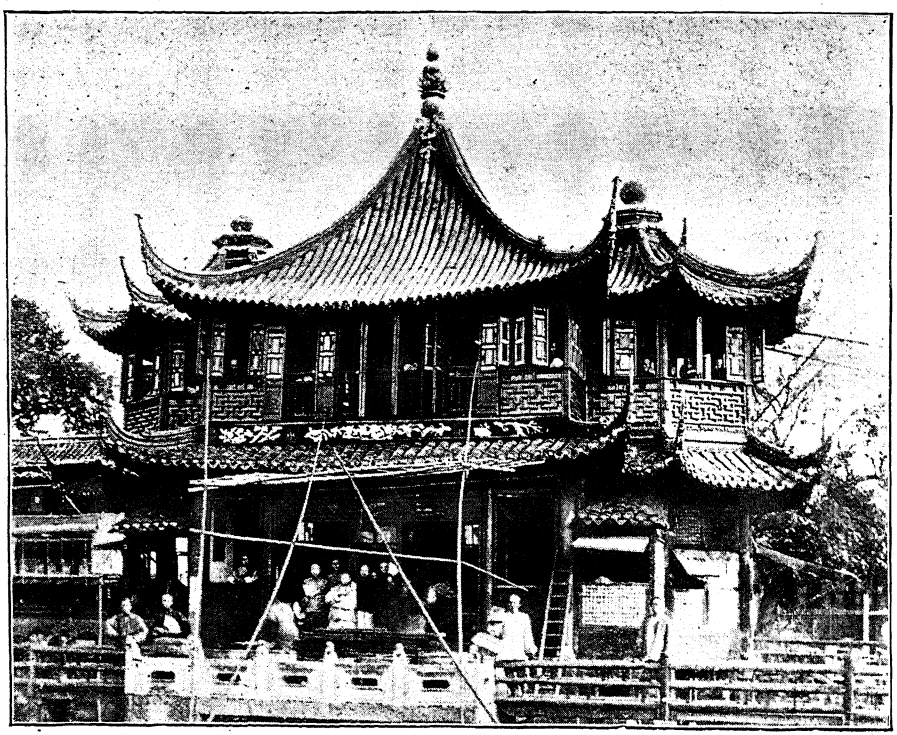

Theaház Shanghaiban.

hosszu sorban, mindegyik előtt egy ziháló, rohanó kulival. A khinai tudniillik soha sem jár lassan. A legpotrohosabb, tehát a khinai felfogás szerint — a legtekintélyesebb alak is rendkivül gyorsan jár.

Az opiumházak előtt van a legnagyobb tolongás. E házak ugyanis az opiumon kivül más élvezetet is nyujtanak és ugy vannak berendezve, hogy az alsóbb osztály el van különitve az uri osztálytól. Rendesen 2—3 emeletesek, széles nyilt folyosókkal, óriási ablakokkal és tele aggatva temérdek festett lampionokkal. Lenn a földszinten, közvetlen a bemenetnél van a konyha, a hol 8—10 szakács mintegy 30—50 ser-

Szucsaui énekesnők.

penyőben és csuporban keveri a rettenetes büzt árasztó ételeket és csemegéket. Az opiumszivók rendkivül keveset, sőt többnyire semmit sem esznek, és az ételek nem is az ő számukra, hanem a kisérő nőknek vannak készitve. Ugyancsak a földszinten van az alsóbb rend osztálya, a hol munkások, kiskereskedők és házalók heverik ki a nap fáradalmait. Az emeleteken vannak az előkelők, a hol fényesebb a berendezés, kényelmesebb az álmodozás és a hol fiatal énekesnők teszik boldogabbá az élvezetet. Az egyes emeletek egy nagy, négyszögü folyosót képeznek, beosztva apró, nyilt fülkékre, rendesen két vendég számára. A berendezés csaknem mindenütt ugyanaz. A fülke közepén áll egy alacsony fekhely, lenn kopott, mocskos fapadok, fenn selyemmel himzett drága pamlagok. A pad vagy pamlag közepén van egy kis mécses és e körül a dohányzó készülék.

A földszinten és az emeleteken terjengő illat között óriási különbség van. A földszinten, a hol olcsó minőségü, gyakran maradék-opiumot füstölnek, az illat tökéletesen emlékeztet a mi éjjeli kávéházainkban

otthonos illatra, ha az ember a kora reggeli órákban lép be oda a szellőztetés és takaritás előtt és még teljes épségben találja a kihült szivarfüstnek, a tizszer eladott és ugyanannyiszor visszakunyorált virágcsokornak, meg az olcsó pacsulinak a rettenetes büzét. Az emeleteken terjengő illat kellemes, füszeres. Az ember nem tudja, hogy mihez hasonlitsa, egy gyógyszertár illatához vagy egy czukrászdáéhoz.

A terem közepén egy emelvényen vannak az énekesnők, fiatal lányok Szucsauból, a hol Khinának a leggyönyörübb »liliomszálai« teremnek. A haute voléeban a bon-tonhoz tartozik, hogy a második, harmadik meg a tizenötödik feleség okvetlen szucsaui hölgy legyen. És csakugyan annyira felülmulják szépségre a többi nőket, hogy ezer közül is rögtön felismerhetők.

Az opiumházak énekesnői különösen szépek és kiválóan — erényesek. Minden tekintetben megfelelnek a szépséghez kötött követelményeknek: arczuk olyan, mint a »mandulavirág«, az ajkuk »baraczkvirág«, a szemük »napsugárban fürdő harmatcsepp«, a lépésük lengő, mint a »lotos kelyhe«. (Az egyik széktől a másikig menve, a nehány lépést csak az »a-mah« karjára támaszkodva képesek megtenni.) A »baraczkvirág« különben piros festékkel sötétpirosra van festve, de csak az alsó ajak és ennek is csak a közepe; a hollófekete, sürü, fényes haj fantasztikus figurákba van alakitva és pillangót, madarat ábrázol. Az öltözet aranynyal rendkivül gazdagon himzett bő selyem köntös; parányi, piczi lábukon szintén aranynyal himzett apró czipőcskék. Megjegyzendő, hogy az arczfestés és ez a viselet a legfőbb rangu nőknek is a viselete.

A kezükben egy háromhuru, hosszu gitár van, a »kamunko.« Valamennyi hur ugyanegy hangnemből, e hangszerrel kisérik az éneküket, a melyeknek azonban egymáshoz semmi közük. T. i. az éneknek a zenéhez. A kisérő férfi-zenekar hangszerei: a »kán-yakko« (mandolin), a »kosiul« (30 huru gitár), 2 fuvola, egy gong meg egy keményfa-asztalka a hozzájáró fakalapácscsal. Egyszerre csak egy énekel. Miss O-Jimo, a primadonna, fiatal, husz éves leány. Hófehér arczán a bőr olyan sima és gyöngéd, mint az alabástrom; szemei koromfeketék és nedves fényben ragyogók. A khinai leányoknak egyáltalában gyönyörü szemük van és a legtöbbnek valami sajátságos ártatlan, naiv kifejezés ül az arczán.

A fülkékben heverő füstölők a legnagyobb nyugalommal folytatják ezalatt gyönyörthozó munkájukat. Az egész csoportozat csaknem gépileg teszi meg a három mozdulatot, a pipa előkészitését, a néhány mély beszivást és a thea szürcsölést. Közbe-közbe forró vizbe mártott

és kifacsart kendőket osztogatnak szét köztük. E kendők csakugyan nagy mértékben hüsitenek, kivált ha az ember a meleg viz elpárolgását a legyezővel fokozza. A száz, százötven alak között az opiumkábultság valamennyi stádiuma látható, az első pipák mohó, csaknem kapkodó sietésétől végig az élettelen önkivületig. Órákon keresztül tart e gyönyörhajhászat. Némelyek itt feküsznek másnap reggelig és itt feküdnének örökké, ha nem hivná őket a munka és kötelesség.

Hogy miben áll a tulajdonképeni gyönyör és mi az az ellenállhatatlan óriási varázs és inger, a mely a szegény áldozatokat oly vaskapocscsal köti magához, a melyekből nincs menekülés, nincs szabadulás és a mely a gyötrelemmé vált életnek utolsó napjáig fogva tartja a tehetetlen áldozatot, a mely ép ugy kicsikarja a mandarinnak az utolsó selyem párnáját, mint a teherhordó kulinak az utolsó cashjét, ezt ép oly nehéz definiálni, mint azt, hogy mi a szenvedélyes dohányosnak a pipa meg szivar és hogy mi az iszákosnak a huszadik pohár.

Hogy nem minden khinai opiumszivó és viszont, hogy nem minden opiumtüstölő tehetetlen rabja szenvedélyének, az ép oly természetes, mint a hogy nálunk az az ember, a ki egy-két pohár bort iszik, még nem iszákos. Minden ember, legyen tudós vagy favágó, lángész vagy tökfilkó, hacsak nem épen idiota, rá van utalva valami kivülről jövő lelki vagy szellemi ingerre. Ezért nyul az európai a pipához meg a fekete kávéhoz és ezért a khinai az opiumhoz.

Minden szellemi munkával foglalkozó európai tudja önmagáról, hogy akárhányszor és minden külső ok nélkül hirtelen megakad munkájában, holott még egy rövid félórával előbb tudta és érezte, hogy az egész kidolgozandó tárgy teljes épségben, készen áll az ugynevezett »szellemi raktárban.« És mégis a gondolatfüzés hirtelen megáll, hiányzik az eszmék logikus öszefüggesztése. Egy kedvelt arcznak látása, vagy nehány akkord egy távoli zenéből, legtöbbször azonban egy czigarett vagy szivar helyreállitja a megszakitott »gondolatáramot.«

Nálunk azonban a dohányzás megkezdése rendesen csak üres időtöltés és unaloműzésből keletkezik; nagyon gyakran, pláne csak az utánzási ösztönben áll. Ellenben, ha a khinai először nyul a végzetes pipához, legtöbbször testi vagy lelki fájdalmak következtében teszi. Heves fej vagy fogfájás, gond és bánat kényszeritik reá. Ezek az első, mondhatni therapeutikus kisérletek nem vezetnek okvetlenül a szenvedélyig. Sőt ellenkezőleg, az első pipa ép ugy megkivánja a maga áldozatát, mint a VI. gymnasistánál az első czigarett. És a megszokás nem is oly könnyü. Részint mert nehéz a pipa megtöltése, nehéz az opiumgömböcske kellő pörkölése, vagy talán nem elég mély a füst beszi-

vása, de leginkább talán azért, mert a kinálkozó alkalom, t. i. a nyugalmas fekvés, a szivához megkivánt kényelem nem oly gyakori.

A kezdet nehézségein áthaladva, jut az opium tökéletesen érvényre, a kellemes illatu, füszeres édes füst kellemesen csiklandozza az inyet meg az orrt. Az agyban egy jóttevő zsibbasztó melegséget érez az ember; a karokban és lábakban sajátságosan furcsa érzés van, olyan forma, mint mikor az ember hosszabb lovaglás után egy kényelmes pamlagon nyujtóztatja az összerázott tagokat. A dohányos európainál 2—3 pipa elég ez érzelmek előidézéseire (nálam legalább elég volt). Az igazi opiumszivónál azonban nem. Minden inger csak addig az, a mig uj. Hogy tovább ingereljen, fokozni kell. A valódi opiumszivónak tehát, a kinek az organizmusa az éveken át folytatott élvezés következtében indifferenssé vált a bóditó szer iránt, 10—15 pipát kell kiszívnia, a mig ez állapotba jut, sőt némelyek csak a 35—40-ik pipánál érik el az opiumgyönyör legmagasabb fokát, az extázist.

Egy még fiatal orvos Shanghaiban, a ki jelenleg már tökéletesen rabja szenvedélyének, a mely szenvedély következtében csaknem végkép elzüllött, bő fölvilágitást nyujtott az opiumszivás lényegéről az általa előidézett érzelmekről.

Ez a gyönyör valóban gyönyör a szó legszorosabb értelmében. A tagok zsibbadt, kellemes érzése minden pipánál fokonkint emelkedik. Az öntudatra fátyol borul. A könnyed lelkiállapot, a rózsás kedélyhangulat egyesül a legabszolutabb megelégedéssel. Maga a fekvés, a tagok groteszk helyzete és a környezet, mindez oly kellemes, oly kielégitő, hogy az egész öntudat egyelőre csupán egy tétova kivánság, hogy bárcsak maradna minden ugy, a mint van. Ez elmosódott, határozatlan kivánságból származnak fokonkint a vágyak, óhajok, elérhetetlen ábrándok és légvárak. A halluczináló agyban tétován száguldnak a mult gyönyörei, örömei. Ifjukori ábrándok, egykori remények megvalósulnak, sőt mindezek ideálizálva repülnek végig a felhevült agyban.

A családi körben töltött legboldogabb órák, egyesülve egy kimondhatatlan, véghetetlen honvágygyal jönnek az emlékezetbe. Gyermekkori játszótársak, rózsás arczu, szőke fürtü kis lánykák vígan, csengőn nevetnek az álmodozó fülébe. Kertek, halmok és virányok balzsamos illatu, fantasztikus virágokkal; pazar fényü termek, édesen fájó zenével, tulvilági fénynyel, megtöltve sziréni alakokkal, szép női arczokkal, a melyeket az ember itt-ott látott bálokban, szinpadon, az utczán — meztelen fürdő alakok, mindannyi egy elbüvölő, tündéries csoportozatban össze-vissza zavarva, tánczolva, ölelkezve, czirógatva és csó-

kolva jelennek meg a legcsábitóbb, a legingerlőbb helyzetben! Minden meztelen, minden fényes, tündéries és ragyogó!

És a szánalomra méltó teremtések, a kiknek agyában ez álmok, vágyak és ábrándok egy vad, felkavart káoszban üzik, kergetik egymást, — ott feküsznek a pamlagon, mint egy élettelen tömeg, nyitott szájjal, üveges szemekkel; az arcz beesett, pergamentszerü vékony sár-

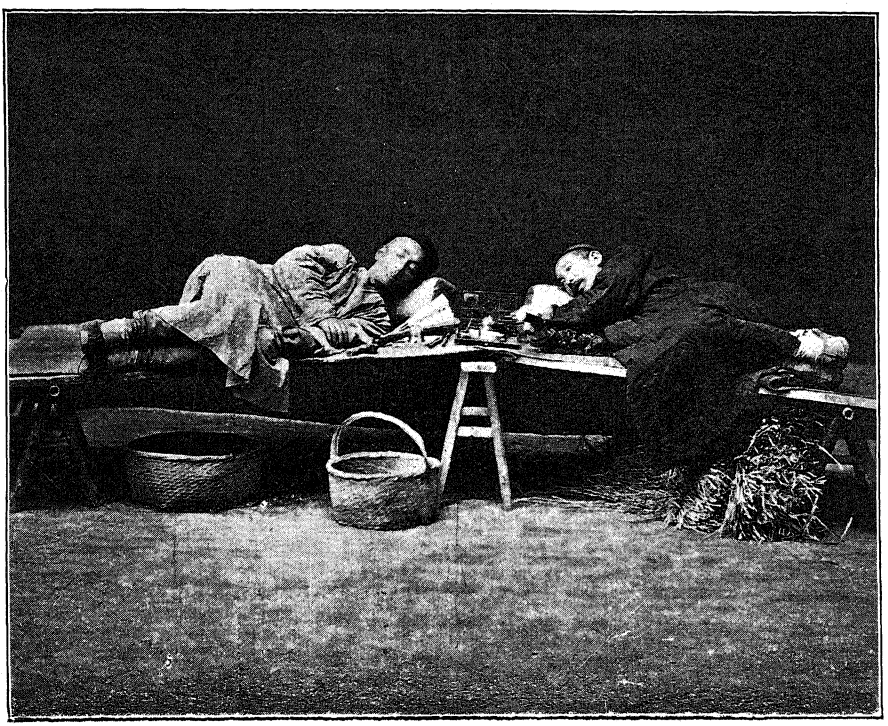

Az opium-házban.

gás bőrrel és az egész alak lesoványodva elrettentő fokig. A nyomorultságnak valóságos prototypjai. A látványt még komorabbá, visszataszitóbbá teszi a kihült füst és opiummaradék nyomasztó illata és a kis mécses halványan pislogó fénye.

Az éveken át folytatott opiumszivással felhagyni lehetetlen. Hasztalan minden küzdés, minden ellenállás. A hidegen számitó khinai, a kinek csaknem lelki szükségletté válik a meg nem szünő örökös munka, a ki hidegebben számit, mint a földgömb bármely más nemzete, a ki ezer meg ezer mértföldre vándorol ki hazájából, hogy éhezéssel és el-

képzelhetetlen nélkülözésekkel megkuporgatott kis tőkével térjen vissza családjához, a ki rendkivül makacs és nehézséget nem ismerő törekvéssel halad a kitüzött czél felé — az opium-szenvedélylyel szemben tehetetlen, akarat nélküli báb.

Ebből a szenvedélyből nincs menekülés, nincs szabadulás. Az ember sülyed és sülyed, mint az iszapban. Egyszerre megyen tönkre erkölcsileg, testileg és anyagilag. A vagyonilag tönkrement áldozat, a mely előbb a jobb és drágább fajta opiumra költötte el vagyonát, később kénytelen a hitványabb és az idegrendszert még nagyobb mértékben szétziláló minőségüvel megelégedni. Az inger utáni vágy és szükséglet mindinkább fokozódik; a bevégzett munka utáni élvezése már nem elég az »opium-éhség« csillapitására. A családi és társadalmi viszonyaiban megingatott áldozatot a csillapithatatlan vágyon kivül bántja a vagyoni gond, a társadalmi bukás, a lelkifurdalás, a megbánás és különösen az álom és a valóság közötti rettenetes különbség. És igy ismét csak a pipához, az egyedüli bufelejtetőhöz nyul, most még gyakrabban, mint előbb, ami által természetesen csak sietteti a soha ki nem maradó gyászos véget. Az idegrendszer végkép meg lesz zavarva, örökös álom- és étvágyhiány áll be; a tagok reszketnek, a test lesoványodig a csontokig, a szemek merev, buta kifejezést nyernek, a fej beesik a vállak közé. Az ész, a lélek és szellem a megtestesült apathia; nincs többé akarat, nincs felfogás, nincs remény; csak egy véghetetlen vágy és csillapithatlan kivánság a bódító füst után.

Igy vánszorog és támolyog az igazán szánalmat gerjesztő teremtés még néhány éven keresztül. Ennél az élet vége nem halál, hanem megváltás.

ÁZSIAI ÁLLAPOTOK.

I.

Kiu-Kiang.

Egy »kis város« a Sárga folyam partján. — Az utczák. — Meztelenségek. — Hulla az utban. — Holttestekkel trágyázott földek. — A papirpénz, mint áldozat. — Ősök és apák. — A nő »méltósága« Khinában. — A vizen lakó csőcselék. — Gyerekek a puttonyban és a disznóólban. — Fiuk és leányok. — Éléskamra a csónakon.

Kiu-Kiang nagyon kedves kis város a Yangce-Kiang partján. A ki egyszer látta, az soha többé el nem felejti, de vissza se kivánkozik többé. Az egész városkának, mely alig bir nagyobb területtel, mint egy középszerü alföldi mezőváros, nincs is tán több, mint *félmillió* lakosa.

Hogy ez a temérdek ember hol fér el, annak Konfucius a megmondhatója. Az idegenre azt a benyomást teszik, mintha nem férnének el a saját házaikban. E miatt legnagyobb részük künn tartózkodik az utczákon.

A rendkivül keskeny, ocsmány, büzös utczák a zsufolásig tömve vannak. Tiz meg tizezer ember, nők, férfiak, gyermekek, betegek, vakok, bélpoklosok, elitélt bünösök, háziállatok (valamennyi emlitett között határozottan a legrokonszenvesebb lények) egy meg nem szakitott sürü tömegben özönlenek az utczákon, a melyeknek egynémelyikében *két* ember se haladhat egymás mellett a hely szüke miatt.

A fülsértő zaj, zsibongás és kiabálás egy pillanatra meg nem szünik. Valamennyi siet fut, lökdös és hadonáz. A kereskedések és a helyiség egész széltében nyitott raktárak meg vannak tömve a handabandázó, czivakodó kufárokkal. A benlevők kivétel nélkül csaknem egészen meztelenek. Az egész öltözetük — ép ugy mint a kuliknál —

csupán egy kurta kék nadrágból áll. A kuliknál nem is annyira a meztelenség eltakarására, mint inkább izzadtság törlő rongyul szolgál.

Az utczákon hemzsegő tömeg hébe-korba egy kissé felfrissül, a nélkül, hogy a közlekedés csak egy pillanatra is megszünnék. Egy magasrangu mandarinnak és a hozzá tartozó nagyszámu kiséretnek kell helyet adni. A palankinok előtt futó szolgák, suhogó bambuszbottal a kezükben, irgalmatlanul vagdosnak a sürü tömeg közé. A kinek a feje helyett véletlenül a hátára suhan le a botütés, az még szerencséről beszélhet.

A zárt palankinban ülő mandarin pedig ép oly kevéssé veszi tekintetbe az utczán keresztül fekvő ember-hullát, mint a mily kevéssé törődnek a többi tizezerek az utczákon heverő döglött kutyákkal. A hulla ott fekszik két-három napon keresztül mint »élő« akadály a legnépesebb utczában. Talán egy kidült kuli, a ki összerogyott a hátára rakott sulyos teher alatt vagy egy elitélt bünös, a ki a családja és rokonai támogatására lett rábizva. Családja nem volt, rokonai se, tehát eléhezett, összerogyott, meghalt. Most ott fekszik az utczán a belát-hatlan embertömeg közepette. Nem látja senki, nem ismeri senki, nem érzi senki.

Eleinte, a mig utban feküdt, addig csak átugráltak rajta; később aztán félrerugták az utból. Harmad-negyed napon, a mikor a nyirkos talaj meg az iszonyu forróság megtették a magukét és a hulla körül terjengő büz még egy khinai orrnak is sok, akkor egyik vagy másik megszánakozik rajta és elhordja szegényt a saját rizsföldjére — *trágyának!*

Kérem, ez nem tréfa, se pedig tulhajtás. Ez megtörténik százszor és százszor évenkint. Mi, aránylag rövid idei tartózkodásunk alatt Khinában, két izben láttunk ilyen hullákat a legnépesebb utczákon, a rothadás által már csaknem elemésztve. Az, hogy a rizsföldekre viszik a hullákat, az meg éppen nagyon természetes, miután a tulajdon családtagokat, az életben csaknem imádott apát, a kinek a szellemét halála után tényleg istenitik, ép ugy kihordják a földekre, mint a semminek se tekintett és számba se vett leány-gyermek hulláját.

Temetők, — a mi fogalmunk szerintiek, — Khinában nincsenek. Az elhunytakat kihordják a mezőre vagy a szántóföldre. Ott lehelyezik a puszta földre és emelnek föléje téglából vagy agyagból egy kis kupolát. Otthon aztán tüzijátékkal, gonggal és sippal rendeznek gyászünnepélyt, a sirt pedig, a hullával egyetemben rábizzák a jóságos természetre. A legelső eső elmossa a kupolát és a legelső arra tévedő kutya az ő hegyes csontfogaival segitségére jő az idő vasfogainak. Hogy egy-két év mulva azon a helyen, a hol egykor az apa vagy fiu

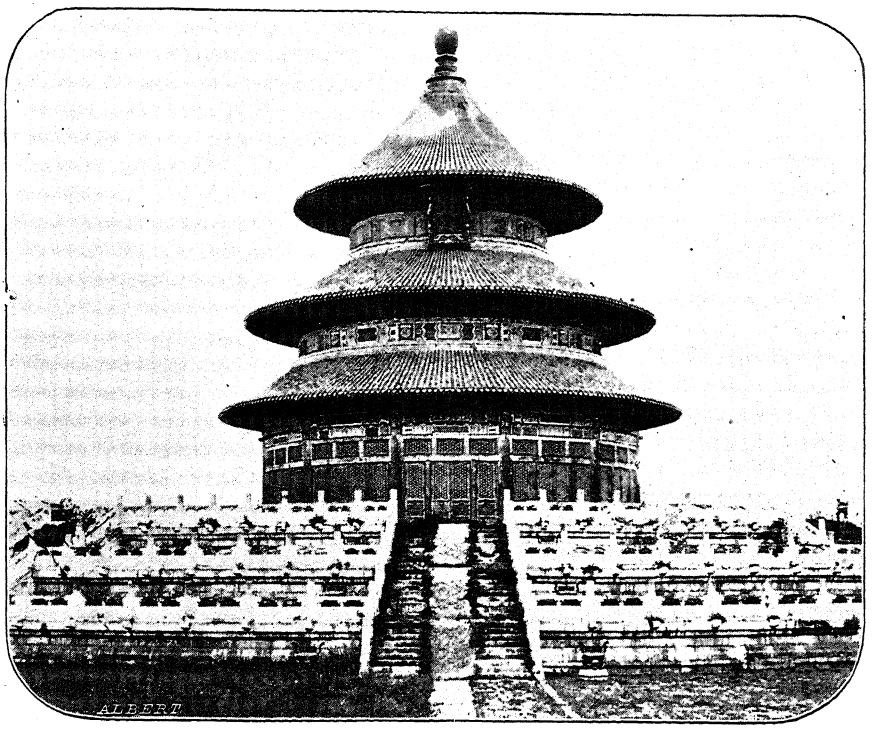

Pagoda.

sirja állott, most egy araszszal magasabb a rizs, arról a szegény hátramaradottak nem tehetnek. Legföljebb hálából egy tüzijátékkal többet rendeznek a boldogult család-alapitó emlékezetének ; valamivel erősebbeket ütnek a gongra és a rendesnél valamivel több — papirpénzt égetnek el a családi oltáron.

Megjegyzendő azonban, hogy a »*papirpénz*« alatt nem olyan papirpénz értendő, mint pl. a mi ropogós ötöseink és tizeseink. Ilyen pénzt Khinában (az ott élő idegeneket persze kivéve) nem ismernek. Papirpénz alatt értendő a rézpénznek egy gyámoltalan *utánzata*, a melyből aztán a jámbor áldozó társadalmi rangja, vagyoni állapota vagy pedig a »gyomra mélyében érzett hálájához« mérten (a khinaiaknak t. i. a »gyomra« a mi »szivünk!«) áldoz a 33,333 istenek templomában a legkidülledtebb szemü, legnagyobb agyaru és a legfélelmesebben vicsorgó istennek annyit, a mennyit egy ily impozáns ábrázatu istennek tökéletes kielégitésére elégnek tart.

A khinainak minden létező és nem létező földi és tulvilági dolgok között legszentebb az *ősök és apák* emlékezete. Legfőbb törekvése, minden igyekezete abban összpontosul, hogy minél több fiat hagyjon hátra, a hik holta után szellemének és emlékezetének minél több áldozatokat hozzanak, ha mindjárt oly költségeseket is, mint a fent leirtak.

A hullától irtóznak, rettegnek, de az elhunytnak a szelleme (emlékezete) a család legfőbb, csaknem istenített szentsége. Az ősök emlékezetének azonban csakis a fiu-gyermekeknek szabad áldozni, vagy azért imádkozni, a nőknek semmi közük hozzá. Innen ered az az áthidatlan ür, vagy az a lerombolhatatlan válaszfal, mely a két nem között létezik. A leánygyermek mint az imádkozástól és az áldozathozataltól kizárt teremtés sokkal alantabb fokon álló, czél és ok nélkül vegetáló nyomorult lénynek tekintetik.

Hogy mily kevés számot tesz a családban a nő, de különösen a leánygyermek, az köztudomásu dolog. De halvány képzelete sem lehet az embernek felőle addig, a mig saját szemeivel nem látta azt a bánásmódot, a melyben a szülők által részesittetnek. — Nekünk bőven volt alkalmunk látni.

Kiu-Kiangban ép ugy, mint *Tsing-Kiang-fuban*, *Wu-huban*, *Nanningban*, *Fu-csau-fuban* — röviden valamennyi folyó — vagy csatornaparti városban a helyszüke miatt a lakosság nagyrésze a folyókon vagy a várost keresztülmetsző csatornákon él. Ezer meg ezer dzsunke és sampang (kisebb hajó és csónak) lepi el a folyó két partját 2—3 mérföldnyi területen.

A sampangok oly sürü tömegekben feküsznek egymás mellett, hogy kényelmesen lehet egyikről a másikra átszállani.

Mintegy 80—100 *ezerre* lehet becsülni egyes városokban a sampangokon élők számát. A férgek és nyüveg undoritóan nyüzsgő-bolygó tömege egy régi avas szalonna darabon, — ez jut az ember eszébe, ha látja e piszkos, büzös és mocskos lényeket ilyen összepréselt tömegben, örökösen marakodva és csaholva rendkivül csunyán és rikácsolóan hangzó nyelvükön. Ha igaz, hógy „Khina az emberiség kloákája“ hát akkor ezek itt a »mosléknak a salakját« képezik.

Egynéhány csónak kivételevel, — melyeket hébe-korba idegenek is igénybe vesznek a hajóra menés alkalmával, — a többi valamennyi a piszok és büz mintaképeül szolgálhatna. Némelyik sampangon 8—10, sőt még több családtag él. Ez az ő világuk, tudásuknak és ismeretüknek összes láthatára. Ezen a csónakon jönnek a világra; itt élik át a gyermekkort; itt lesznek férfiakká és aggokká. A sampangon házasodnak, szaporodnak, itt halnak meg. Van köztük sok ezer meg ezer,

a ki soha életében egy lépést sem tett a szárazföldön, hanem egész életét e parányi kis helyen töltötte el, örökös nehéz munkában izzadva, dideregve, átázva, éhezve, örömtelenül.

Néha egész generációkat találtunk egyes sampangokon. A hetven éves dédanyát és az öt-hat éves dédunokát az egyik evezőnél; a fiatal anyát meg egy apró kis fiucskát a másiknál. A kormánynál ül egy második vén banya; a vitorlát két gyermek-lányka szolgálja.

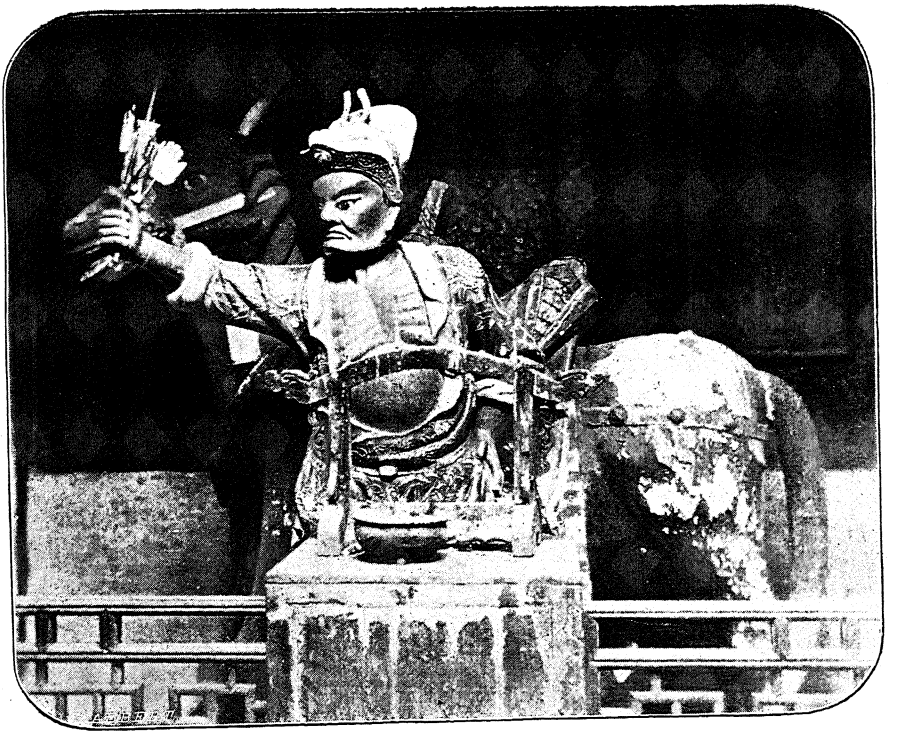

A 33,333 istenek ükapja.

Nálunk egy üres korsót sem biznak ilyen koru gyermekekre; ezek itt pedig macskaügyességgel másznak fel a csuszós árboczra és bámulatos erővel kezelik a bambuszból és rongyokból összetákolt vitorlát, melyen különben több a lyuk, mint a vitorla.

Minden asszonynak a hátán vagy a mellén egy rongyokból összefüzött tarisznya vagy puttony lóg. Benne egy szopós gyerek. Minden evezőcsapásnál az asszony mélyen előrehajlik és aztán hirtelen hátraveti magát. A hátán meg a mellén csüngő csecsemő minden evezőrángatásnál együtt bukdácsol vele előlről hátra, isten tudja hány száz-

szor napjában. Lehet talán, hogy azért olyan pufókok, mert ilyen *ingyen vajjal* táplálják a rajkókat.

A puttonyokban hordott gyermekekkel még nincs bevégezve a gyüjtemény. Lenn a csónak rekeszében egyszerre hallani: gyermeknyöszörgést, malacz-sivitást és kutya-ugatást. Ezek a »bennlakók« vagy helyesebben a „földszint lakók".

Miután egy ily parányi khinaiban nem tételezhető föl annyi harczias vállalkozó szellem, hogz ő támadta volna meg lakótársait, valószinübb tehát, hogy a malacz meg a kutya akarta őt megczibálni egy kicsit. A szerető és gondos anya véget vet a vitának rögtön. Az evezést egy perczre sem szüntetve meg, lábával félre taszitja a rekeszt elzáró fedelet, egyik kezével benyul a mélységbe, kivesz onnan valamit és bedugja a hátán lógó puttonyba. Hogy a malaczot, a gyereket vagy a kis kutyát csipte-e nyakon, az neki mindegy. Puttonyba vele!

A kis gyermekek, a kik vagy a melyek a puttonynak már nagyok, evezőre meg a vitorlára pedig még gyengék, ezek szabadon járnakkelnek a fedélzeten. A nemüket ruházatukról vagy az arczból megkülönböztetni csaknem lehetetlen. Egy részöket eltakarja egy rongydarab, mely valaha kék vászon lehetett. A test nagyobb részét azonban elfödi a születésétől kezdve rajta levő mocsok, szenny és piszok. Arczuk mindazonáltal elég kedves; már amint kedvesnek mondunk egy fiatal gidát, csikót vagy macskakölyköt. Csak az orruk olyan pisze, hogy szinte kár a két »rr«-ért.

Egy különbség mégis van köztük, a melyről rögtön rá lehet ismerni, ki a fiu, ki a leány. A fiunak a feje gondosan le van beretválva. Csak a tarkóján van egy kis hajtincs meghagyva, a honnan később a bokát verő czopf fog majd kinőni. Egyelőre a néhány szál haj gondosan be van fonva és a kis kölyöknek ivalakban áll el a fejétől a parányi kis »fiók-czopf.« Majd idővel lesz neki is olyan mint az apjának, a nagy-, déd- és ükapjának volt. Már most is tudja a czopfnak óriási jelentőségét. Tudja, hogy ugy *fej nélkül* még meg lehet élni valahogy az »ég fiának birodalmában«, de *czopf nélkül* sehogy. (Különben mintha nálunk is igy volna.)

A leánykáknak szintén le van beretválva a fejük, de ezeknek mind a négy fejdomborodáson egy-egy tallérnyi tincs van meghagyva. Valamennyibe egy posztódarab vagy szalag van befonva. A hány tincs, annyi szinü szalag.

Utközben az egyik banya — ki tudja a sampang lakosainak hányadik generácziójából — főzi az ebédet. Mert mindig főznek és mindig esznek. És el is van látva az éléskamra bőven. Száz meg száz ember

által agyontaposott dinnyehéj, elfonnyadt zöldségnek a sáros gyökerei, fiatal bambuszszárak, egynehány büzös, rothadt hal és rák vannak egy garmadába fölhalmozva. Egy másik sarokban vannak a háztartáshoz szükséges fölszerelések fölhalmozva. Értéktelen, nevetséges limlomok, a melyeket gondosan gyüjtenek a csatornán vagy a melyeket a szárazföldön dolgozó férfiak szereznek hazajövetelkor. A khinainak nem vész el semmije; semmi sem megy kárba; mindennek van értéke. A csónak mellett eluszó papirt vagy rongydarabot épen oly gondosan kihalásszák, mint egy almanagyságu széndarabot vagy egy ujjnyi vastag venyigét. Összegyüjtenek és félretesznek mindent, legyen az a képzelhető legértéktelenebb valami. De nincs is az a faluvégi szemétdomb, mely undoritóbb látvány lenne, mint egy ilyen éléskamra.

Egy alkalommal egy ilyen sampangot használva a hajóra térésünk alkalmával, az evezőt kezelő asszony a mellette evező fiucskának valamit mutatott, a mi ott uszott a csatorna közepén. Ez rögtön beugrik a vizbe, neki uszik annak a »valaminek«, és a mint eléri azt, fogai közé veszi, mint egy apportirozó kutya a vizimadarat, uszik vele vissza a sampangra, és átad a kormánynál ülő himlőhelyes fog és orrnélküli vén banyának egy rothadt — patkányt! Persze, rögtön vándorolt ez is a »spájzba« . . .

II.

Khinai igazságszolgáltatás.

Khinai tájkép. — Rizsföldek, theaföldek, madarak. — Gyanus fáczánypecsenye. — A kivégzések háza. — Az elrettentő freskók. — A börtönök és kinzó kamarák. — A lefejezendők gyüjteménye. — A khinai büntető törvényszék — A biró. — A vádlottak. — Az itélet. — Vérnyomok a földön. — A végrehajtás. — Iszonyuságok.

Barangolás közben átvergődtünk valahogy a városnak egyik végére. Végre-valahára megszünt a lökdösődés, taszigálás, tiprás és orditás. Itt már nagyon megritkult a tömeg, előttünk állott ismét a khinai tájképeknek egyik prototypja. Ugy hasonlitanak ezek egymáshoz, hogy a ki az egyiket látja, az valamennyit ismeri.

Beláthatlan terjedelmü, rendkivül dus és gazdag rizsföldek keresztülkasul átszeldesve a keskeny csatornák által, melyeknek a vize ép ugy szolgál az öntözésre, ivásra és főzésre, mint a termés hazaszállitására.

A sürü vetés között itt-ott még épségben látható egy sirhalom, mely talán még megáll a legközelebbi esőig. Minden 500—600 lépésnyire egynehány gyerek hajtja a taposó malmot, melylyel az öntöző vizet szivattyuzzák.

A rizsföldek között rothadt növények, óriási levelek által csaknem egészen elfedett zöldszinü tavak. A tó szélén hatalmas testü bivalyok és rut kinézésü, földig lecsüngő kövér hasu sertések fetrengenek az iszapban. A háttérben vannak a lankás halmok, tökéletesen elboritva a sürü theabokrok által. A kiemelkedőbb csucsokon állanak a sokemeletü

karcsu pagodák czikornyás fedelükkel, bemázolva zöldre, sárgára és pirosra.

Feltünő sok a vizimadár, különösen a hófehér daru. A rizsföldeken tanyázó fáczányok nagy csapatait már megszoktuk. Khinában való tartózkodásunk alatt bőven volt alkalmunk fáczányhust élvezni, mivel szakácsunk egyes napokon 3—4-szer is kedveskedett vele. Nem annyira előzékenységből, mint inkább azért, mert rendkivül olcsón jutott hozzá. Darabját 5—6 czenttel (14—15 kr.) fizette. Persze jó étvágygyal élveztük a valóban kitünő izü fehér hust, annál is inkább, mivel a csömörletesen kövér disznóhuson kivül más hust nem is kaptunk.

Khinának némely vidékein valóságos tömegekben találják a fáczányokat. Nehány hónappal a »Zrinyi« előtt egy angol hadihajó járt a Yangtce-Kiangon. Ennek három tisztje a kik egy mellékcsatornán föleveztek egy félreesőbb vidékre, *három nap alatt 400 fáczányt lőtt.* (Haas lovag, shanghai főkonzulunk szóbeli közleménye.)

Miután már hónapokig duskálkodtunk a fáczány pecsenyében, akkor tudtuk meg véletlenül, hogy mi közük van a fáczányoknak a rizsföldekhez. A falánk és telhetetlen madarak t. i. rendesen az omladozó sirok körül tartózkodnak, a hol bő tápszert nyernek a rothadt hullákban és a hullákat elboritó férgekben. Jó étvágyat! De hiába is kinálták nekünk a ladyk ezután a fáczánysültet.

Az utolsó utczát beszegő apró házikókkal szemben áll egy magas, terjedelmes épület. Még mielőtt megtudtuk, hogy az micsoda, egy gyenge kis borzongás futott végig a hátunkon. Soha sem láttam komorabb és melancholikusabb épületet.

Előtte egy nagy, magas kapu, a melynek azonban csak a két oszlopfája fölött emelkedik egy ivezet megrakva czikornyákkal és kacskaringós szögletfaragványokkal. Az oszlopfákon ékes irással volt megjelölve, hogy ez az épület a »Sötét Igazság és Mély Dicsőség Vaskapuja.« A mondat értelme olyan mély, mintha valamelyik európai tudományos akadémia fundálta volna ki. Természetes tehát, hogy nem is igen értettük meg.

Az épület a városháza volt, az udvara pedig a *vesztőhely.* Vezetőnk az osztrák-magyar birodalom shanghai főkonzula, egy rendkivül barátságos, előzékeny és Khinát tökéletesen ismerő gentleman volt. Az ő befolyásos protekcziója folytán belépést nyertünk az épületbe, a hol épen egy *kihallgatást* tartottak. Miután pedig a Yangtce-Kiang mentén ez ideig sem »megfelebbezés«, sem királyi törvényszék, sem pedig kuria nem létezik, a kihallgatás után rögtön következett a *végrehajtás* is.

A nagy négyszögü udvart három oldalról a főépület veszi körül. Ennek a falai körüskörül be vannak mázolva durva festményekkel, melyek kizárólag a khinai igazságszolgáltatás illusztrácziói. A büntetések legtöbbje azonban a *túlvilági* büntetéseket ábrázolja.

Itt van pl. a »felségsértés büntetése.« Egy forró szurokkal telt nagy üst fölött lebeg egy czopfos atyafi, a kit a hóhér minden öt perczben megmártogat egy kicsit a rotyogó folyadékban, a mig fölteszi

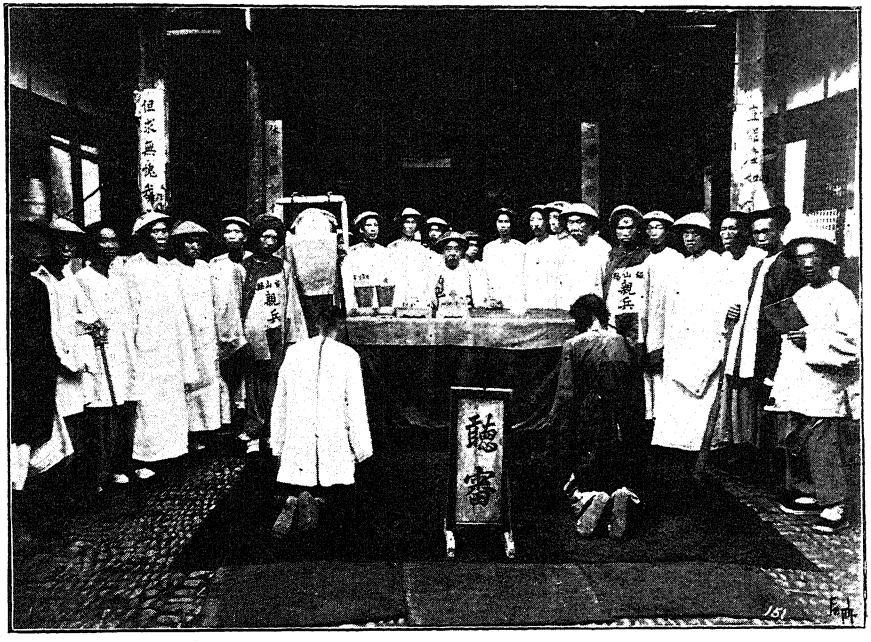

Törvényszék.

róla, hogy már megszokta és akkor benne hagyja végletesen »hét napokig való benső megfőzettetésre.«

E mellett van a »tolvajok és rablók megigazgatása«. Előbb kitolják a deliquens szemét csonka fadarabbal, azután egy spárgát huznak keresztül a nyelvén, a melynél fogva a nyelvét kihuzzák a szájából s egy izzó vassal leégetik a gyökerében.

Kisebb freskók gyanánt szolgálnak: a fej leütése egy bárddal; egy »vas-szüz« kispékelve ujjnyi hosszu szegekkel; továbbá egy óriási vasmozsár, a mozsárban egy ember, az ember fölött a mozsárütő. Egy ütés és — a mint a mellette levő »freskó« mutatja — az emberből egy izzé-porrá zuzott véres hustömeg lészen.

Szép rajzok ezek nagyon!

Legszebb az apagyilkos »megigazgatása«. Egy minden izében szerteszéttépett emberi test; a hüvelykek, a kézfej, az al- és felkar, a végtagok, a fej, a szemek, a nyelv szanaszéjjel feküsznek a véres homokon. Persze, ehhez is »hozzászoktatják« az embert. Megkezdik a hüvelyken, folytatják izenkint és végzik a fejjel.

Az udvartól jobbra és balra vannak a börtönök és kinzó kamrák.

Benézve egy kis rekeszen, mintegy 35—40 férfiut pillantottunk meg egy szük udvarban. A börtön nincs is befödve. Oldalai is csupán néhány deszkából állanak. Mindegyiknek a lábán egy könnyü láncz van, mely a járásban nem akadályozza őket. Kis asztalok körül guggolva kártyáztak és koczkáztak. A mint egyikük megpillantotta arczunkat a kis rekeszen, oda futottak hozzánk és elkezdtek siró hangon kunyorálni, koldulni. Mindnyájan *lefejezésre* itélt bünösök voltak, a kiknek nagyobb része már hónapok óta van a börtönben, elitélve.

Csodálkozásunkat fejeztük ki, hogy halálra itélteket hogyan tarthatnak ilyen helyen, a honnan a lehető legkönnyebben megszökhetik valamennyi. Megmagyarázták aztán, hogy attól nem kell tartani. A lefejezésre itélteket összegyüjtik *őszig* és *tavaszig*, a mikor aztán megtartatnak a lefejezések »en gros«.

Addig ezeket itt tartják; kapnak enni, inni, dohányozni, a rokonok is hozhatnak apróságokat. Az elitéltek pedig vigan vannak; mulatoznak, kártyáznak, dalolnak és eszükbe sem jut, hogy talán már holnap el lehetnek egymástól választva. (T. i. a fej a törzstől.)

Ezalatt a tágas udvar egészen megtelt közönséggel. A kapuval szemben levő emelkedettebb oldalon volt a törvénykezési hely: egy hosszu, keskeny asztal, megrakva könyvekkel. A közepén egy magas karos-szék, a hova a biró, vagy a futay fog majd leülni. Az asztal két végétől a közönség felé két hosszu sorban voltak felállva a kisebb rangu mandarinok, a birósag tagjai. Mindkét sor előtt egynéhány zsivánpofáju ficzkó, kezükben különféle müszereket tartva: hosszu bambusz-botokat, köteleket, bőrszijjat, hegyes karót stb.

Minden előzetes jel nélkül hirtelen megnyilt az ajtó és belépett a biró. — Nekünk, nehány ott álló európainak, a kiknek abszolute semmi közünk nem volt a khinai igazságszolgáltatáshoz és attól sem kellett tartanunk, hogy valaha érintkezésbe jövünk vele, és a kiknek megnyugtatóul egy hatalmas ágyukkal felszerelt hadihajó védelme állott készen — ez ember megpillantásakor csaknem megfagyott a vérünk. E biró arczán megtestesülve láttuk a kegy és irgalom nélküli szivtelenséget; a könyörtelen, semminemü emberi érzelmet nem ismerő hajlit-

hatlan vasszigort; a legirtózatosabb kín, a velőt megrázó fajdalom látása által meg nem inditható közönyt. Apró, okos szemeivel oly hidegen, szuróan nézett, mint egy czápa. Simára beretvált arcza a dölyf és gőg gipszöntvénye lehetett volna. Ajkai erősen összehuzva, mintha nem is száj, csak egy veres vonal lenne az arczon.

Belépésekor egy csomó szolga kisérte. Egyik hozta a theát meg

A pletykaság következménye.

a dinnyemagot; a másik a pakfongpipát; a harmadik a forró vizet meg a törülközőt. Az előbb még mozgó, fészkelődő tömeg elcsendesült, meg sem moczczant többé. Egy lélegzet nem volt hallható. A birónak egy intésére megnyilt a jobboldali sor és kilépett két vádlott: egy férfi és egy nő.

Egy fiatal házaspár volt és ruházatukról illetve a jobb osztályhoz tartoztak. A csinos nő, — mintegy 20—22 éves asszonyka, — olyan állapotban, melyben nálunk még a nőstény állatot is kimélik. Megtudtuk, hogy a férfi *verekedés* miatt, a nő pedig *pletykaságért* került a törvény elé.

Mindjárt belépésük alkalmával arczra borultak a biró előtt és meg is maradtak ebben a helyzetükben. A biró feltette tenyérnyi nagyságu szemüvegét és nem is nézve a vádlottakra, halk hangon rövid kérdéseket intézett hozzájuk, a melyekre ezek félénk, siró hangon válaszoltak.

A biró minden kérdés előtt rövidlátók módjára bujkált a vastag könyvekben. A szolgák fölváltva nyujtottak neki oda egyetmást: hol a theás csészét, hol a pipát, hol a törülközőt. A kihallgatás alig tartott egy negyed óráig: Ezután következett az *itélet* kimondása, a melyet rögtön a végrehajtás követett.

A vádlottak az egész idő alatt arczukkal érintették a homokot, a melyen még láthatók voltak az előbbi »megigazgatások« által kiontott vér nyomai.

Az itélet kimondása után kiállott a sorból egynéhány hóhérlegény; ketten megragadták a férfit, felrántották a földről, leszaggatták a ruháit és karjánál fogva kifeszitve tartották.

E pillanatban lezugott a szerencsétlennek széles, erős vállaira az első bambuszcsapás. A megkinzott felorditott, mint egy megveszett vadállat. A szegény térdeplő asszony (a feleség) elrejtve arczát, csak egy elnyomott, elfojtott sikolyt hallatott, mely megrázta csontjainkban a velőt . . . A botütések gyorsan hullottak. A 10—12-ik ütésnél patakban folyt le a vér, a hát barázdákba volt vagdosva.

A biró ott ült székében nyugodtan, higgadtan, szemeivel elmerengve valahol a távolban. A közönség pisszenni sem mert: csak a a czopfos fejüket rángatták idegesen ide-oda, hogy jobban láthassanak.

A botütések megszünés nélkül suhogtak. A szerencsétlen áldozat hátán már nem volt egy ujjnyi nagyságu bőr épségben. Olyan volt mint egy szerte-szétvagdalt husdarab s a bambuszokról minden suhogtatásnál messzerepült a rátapadt husfoszlány meg a meleg, piros vér.

Társaimnak nagyobb része már eltünt az első botütések után, sápadt arczczal, kék ajkakkal, támolyogva. Ketten-hárman még maradtunk. Én ugy éreztem magam, mintha oda lettem volna gyökerezve. El akartam menni, de nem tudtam.

Az ájultan, vagy talán holtan összerogyott embert elhordották és elővették az asszonyt.

A szegény teremtést, aki alig tudott állani paránvi lábain, ketten a karjánál fogva tartották, egy harmadik pedig egy tenyérnyi széles, kemény bőrszijjal végigsuhintott az *arczán*. Az ütés egyszerre találta szájat, orrt és az állat. A szerencsétlen nyomorultnak ideje sem volt fölsikoltani, már lecsapott a második ütés is.

A kedves fiatal arcz irtózatosan ell lett éktelenitve. Az ajkak földuzzadva, elkékülve; az orr beütve; a vér patakban folyt. A szegény, gyönge teremtés összeomlott, lerogyott már az első ütésnél. A biró azonban nyugodtan, kimérten tovább szürcsölgette theáját. Ennek a szótárában az »irgalom« fogalma nem létezik . . .

Kegyetlenül, csattogva, borzasztóan csaptak le az ütések. És valamennyi az arczra, a szájra irányozva . . .

Nem tudtam tovább kiállani.

Éreztem, mint gyöngyözött ki arczomon a tapadós, hideg izzadtság: mint kavarodik föl bennem minden érzés; hogy inog alattam a föld.

Eltámolyogtam, kivánszorogtam, neki dültem egy keritésnek, különben összerogytam volna. Perczekig tartott, mig magamhoz tértem.

Még napokkal azután is rémes, borzasztó viziókent lebegett előttem az iszonyu, embertelen látvány.

NANKINGBAN.

I.

A volt khinai főváros.

Sok puskapor. — Lün-Yoo tábornok korvettünkön. — Khinai kiváncsiság. — A Yangtce-Kiang folyó. — Árviz, büz és piszok. — Két európeizált mandarin. — A palankinban. — A nankingi kőfal. — A város látképe. — Nincs porczellán-torony. — A kapu utálatosságai. — Khinai laczikonyák. — A büdösségek maximuma. — Olcsó élet. - A csőcselék tolakodik. — Kath. hittéritők. — A magasabb udvariasság. — Confucius hires temploma. — A nagy harang. — Borravalló. — Two dollár! — A nankingi arzenál csodája. — Megint a palankinban. — A Ming-dinasztia sirvárosa. — Porczellán emlék.

A korvettünkről adott 21 ágyulövés mennydörögve zugott vissza *Nanking* városának hatalmas, szürke falairól. A nagy árbóczon lengő khinai lobogót (a veres napot elnyelni akaró zöld sárkány sárga mezőben) még jóformán be sem vonták az utolsó lövés után, a mikor már eldördültek a bástyákon is az első lövések, a melyekkel az etiquettre nagy sulyt fektető khinaiak territorialis üdvözlésünket viszonozták. Hogy 21 lövés helyett 27-et adtak vissza, az ugyan kevéssé felel meg a hadi tengerészeti etiquettnek, de annál inkább tanuskodik a mellett, hogy Khinában nem sokat számit egy-két lövésnyi puskapor.

A hajónkat körül özönlő sampangok és dzsunkék táborából egy kis hadi sampang bontakozott ki, mely nehány percz mulva hajónk alá érve, mintegy tuczat katona, inas szolga és kisebb rangu mandarin jött a fedélzetre. Az inasok egyike egy csomó veres papirt nyujtott át a parancsnoknak és ékes khinai nyelven, (melyet shanghai-i főkonzulunk tolmácsolt) bejelentette a parti erőd parancsnokának küszöbön álló látogatását, a ki egyelőre névjegyét küldi.

Nehány perczczel később egy teljes lobogó-diszben pompázó hadidzsunkén megérkezett a *generális* ur nagyszámu kisérlettel.

— Csin-csin *balra* és csin-csin *jobbra*; valamennyien a mellükre

emelt öklüket rázogatják, hajlonganak balra és jobbra; kezet szoritanak ugyanegy személylyel négyszer-ötször . . . ujabb hajlongások . . . még egy néhány csin-csin és ökölrázogatás. Valamennyinek az ajkán egy örökös nyájas mosoly, a legyezők pedig egy perczre sem szünetelnek.

Végre *Ma-Sheng-Yüin* ur, — az erődparancsnok — és kiséretéből az előkelőbb mandarinok lemennek a parancsnoki lakásba, a kiséret többi része pedig, a katonák, tisztek, névjegy-hordók, pipatartók és az izzadságtörlő kendőket vivő szolgák fennmaradnak a fedélzeten, a hol a legnagyobb otthonossággal végignézegettek és végigtapogattak minden ott levő tárgyat. Végig simogatták az ágyukat; belebámultak a csillogó ágyucsőbe és nagyokat röhögtek, ha a cső másik végén véletlenül megpillantották egy görbe szemü czopfos atyafinak a vigyorgó ábrázatját. Kiváncsian tekintettek le a tiszti karréba, megmeghuzgálták a vitorlaköteleket, megtapogatták a matrózok zubbonyát, a kompaszokat és harangot; egy-kettő félő kiváncsisággal próbálta meg, hogy azokon a lépcsőkön csakugyan le lehet-e menni? De a harmadik lépcsőn tul egy se merészkedett . . . Hjah, nem lehet tudni, mi van odalen.

Ez alatt *Ma-Sheng-Jüin* ur elmondá a parancsnoknak, hogy ő fensége *Cseng-Kuo-Csiuen* (az európai udvarokban ismert Cseng marquis nagybátyja) Nanking alkirálya legszivélyesebb üdvözleteit küldi a Nanking falai alatt horgonyzó hadihajónak a távoli *testvérországból* (Ausztria-Magyarország) és legmélyebb sajnálatát fejezi ki, hogy sulyos betegsége következtében a velünk való érintkezés gyönyöreit kénytelen átruházni az ő hü hivatalnokára, *Lien-Czo-Cseng* ő exczellencziájára, a ki mint nankingi taotay, a yang-ce-kiangi-i hajóraj és a balparti erődök parancsnoka, minden tekintetben parancsnokunknak és tiszti karának rendelkezésére áll. Egyszersmind meg lőn állapitva a programm is, mely bőven elég volt néhány napi itt időzésünk kitöltésére.

Nankingi tartózkodásunk előtt mintegy 30 napot töltötünk a *Yangtce-Kiangon*, Khinának eme leghatalmasabb folyóján, mely kisebb ugyan az Amazonnál, de vetekedik a Mississipivel. A Yangtce-Kiangon való tartózkodásunk alatt a folyó kiáradásának a legmagasabb fokát érte el. A különben is széles folyó egyes helyeken a sik tengerhez hasonlitott és helyenkint a partok egyike sem volt látható. A 600 mértföldnyi ut fel a rohanó áron rendkivüli nehézségekkel volt összekötve. Ezen kivül nappal majd levert bennünket a tikkasztó, rettenetes forróság, amelyhez képest a Verestenger hősége valóságos enyhülésként jutott eszünkbe. Éjjel pedig a mérges mosquitok miriádja, a sáskák zizegő

csoportja és ismeretlen rovarok meg bogarak csuszó-mászó serege kínozta agyon az embert.

A Yanktce-Kianghoz kötött várakozásunkban alaposan csalódtunk. Gyönyörü vidékről, festői látványosságokról szó sincs. A meddig a szem ellát, mindenütt cak a Yangtce-Kiang mocskos vizének rohamos, ragadó árja. A vizen tul egyhangu rizsföldek, theabokrokkal fedett lan-

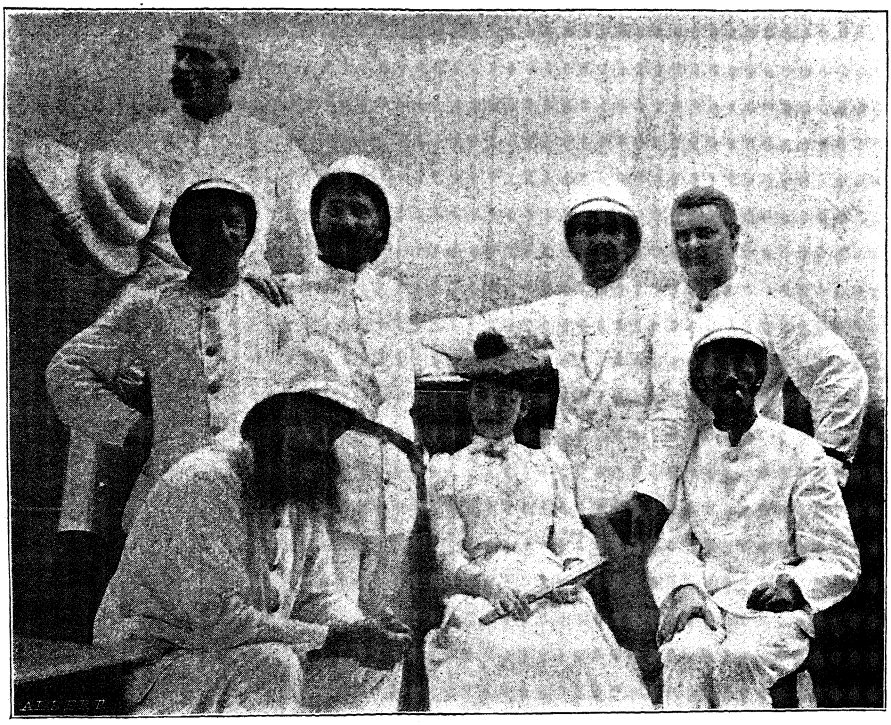

A »Zrinyi« hátsó casarettjén.

kás halmok; itt-ott egynéhány száz vityillóból álló falu egy békanyálas tó körül; helyenkint karcsu pagodák, rendesen egy kisebb halom tetején. Mindenütt azonban unalom, csend és egyhanguság. Az érintett parti városok, mint pl. Csing-Kiangfu, Wu-Hu, Kiu-Kiangfu, Hankau, Hanyang és Wu-csang, melyek mindegyikében hajónk néhány napot feküdt horgonyon, vajmi kevés változatosságot nyujtottak. Valamennyi város a folyótól elárasztva; a közlekedés helyenkint csakis sampangokkal és palankinokkal volt lehetséges. E kettőnek a hiányában rendesen egy kulinak a széles válla segitett a bajon.

Különben pedig Csinkiang épen olyan mocskos, büzös és undoritó, mint a hogy Kiu-Kiang és Wu-Hu rendkivül szük utcái tömve vannak a hadonászó, kiabáló, félig meztelen czopfokkal, kutyákkal, disznókkal és szamarakkal. A különbség legfeljebb abban áll, hogy az egyik mocskosabb, büdösebb és piszkosabb. mint a másik, a szerint, a mint az egyiknek 100.000, a másiknak pedig 150,000 lakosa van.

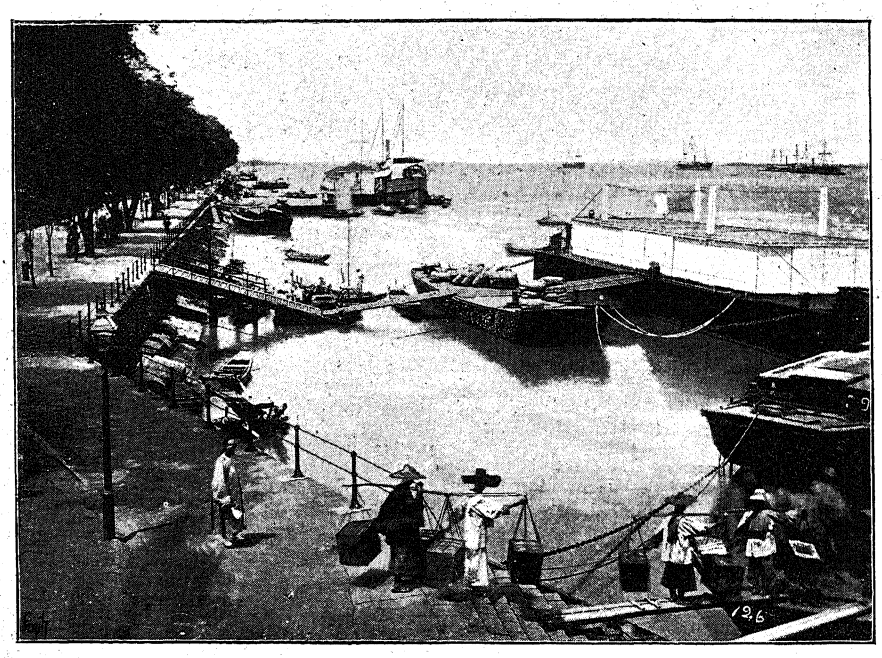

Hankau rakpartja rendes vizállásnál.

Ennyi piszok és büz után nem csoda tehát, hogy vágyva vártuk *Nanking* elérését, mely eltekintvé a saját rendkivüli érdekességétől, ránk nézve azzal az előnynyel is birt, hogy vele a yangtce-kiang-i missziónk véget ért. Most azonban, miután ily nem remélt szivélyes fogadtatásban részesültünk, kettőzött örömmel néztünk a Nankingban töltendő napok elé.

Másnap reggel, daczára, hogy a kora hajnali órákban jöttünk a partra, már készen állott számunkra mintegy 10—12 palankin és öszvér, egy szakasz gyalogságból és néhány lovas tisztből álló diszőrség fedezete alatt. Tolmácsképpen és kalauzul két fiatal mandarin volt ki-

küldve, mister *Wooh-Seeng*, a ki 8 évet töltött Észak-Amerikában és monsieur *Sey-Yun*, a ki viszont Párisban tartózkodott hosszabb ideig. Mindkét gentleman rendkivül szives és nyájas modorral birt, a mi különben egész Khinában a müvelt osztály legfőbb és legjellegzőbb

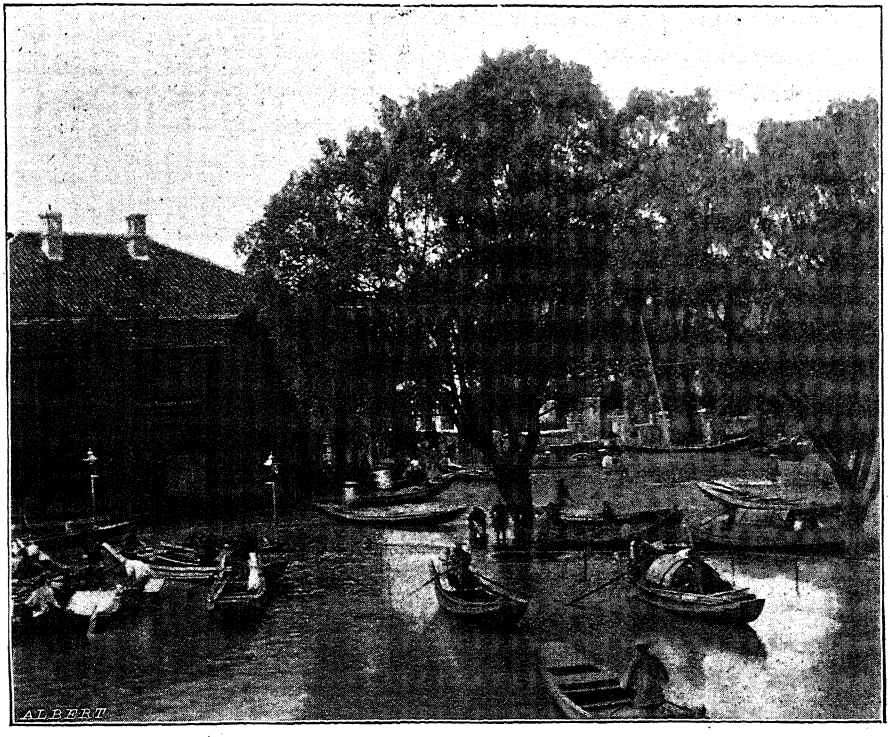

Hankau rakpartja vizáradásnál.

tulajdonsága. Különösen mr. Wooh-Seng általánosan kedvelt egyéniséggé lett a legrövidebb idő alatt.

Ágyulövések és a palankint hordó kulik, meg a körülálló csőcselék ezrekre menő tömegének kiabálása és hadonázása, továbbá a tisztek és katonaság rendet csináló szitkozódása között indult meg a hosszu menet a folyótól mintegy másfélóránnyira fekvő Nankingba.

Órák hosszáig ülni egy palankinban nem olyan könnyü dolog, a mint azt az ember képzeli. Először is mozdulatlanul kell ülni, miután a legkisebb fészkelődésnél a palankin elveszti az egyensulyt és a következő perczben az ember a földön fekszik. Továbbá a hosszu bam-

buszrudak, a melyeken a palankin fekszik, a kulik apró, de rendkivül gyors lépéseinek következtében folytonos rezgésben vannak és ennek következtében a palankin is; a bennülő pedig már az első negyedórában ép oly sajátságosan érzi magát, mintha akár egy a sik tengeren himbáló hajón lenne. Csakugyan megtörténik akárhányszor, hogy a kik először ülnek palankinban, valóságos tengeri betegségen mennek keresztül. (Tengerészszel persze ilyesmi meg nem történik.)

Bámulatos azonban az az erő és kitartás, a melyet a kulik kifejtenek. Egyes napokon 6—8 órán át hordottak bennünket nagyon rövid pihenéssel a tikkasztó, gyilkos forróságban. Meztelen vállaikon 2—3 ujjnyi vastag a bőr, a melyeket ép ugy feltört a teherhordó rud, mint az ökör nyakát a járom. Daczára a perzselő napsugaraknak, az öltözetük csupán egy derékkötőből áll; kalap helyett pedig a szemük elé egy ócska legyezőt kötnek, melyet a czopjukkal erősitenek meg a homlokukon. Két-három órán keresztül minden legcsekélyebb pihenés nélkül haladnak a teherrel és legfeljebb azzal könnyitenek magukon, hogy egyhangu »hólá-huh« — »hija-hóh« kiabálással biztatják egymást.

Egy órai ut alatt, mely nagyobbára árnyas lombok között vezetett, elértük a város falát, helyesebben ennek egy magas halmon fekvő délnyugati kapuját. A harminchárom tengeri mértföldnyi hosszu fal, mely évszázadokon keresztül diadalmasan tudott ellentállani a tatár és mongol hordák támadásanak és a mely daczára annak, hogy a legutóbbi Tay-ping revolucziő alkalmával csakis tizenkét *évi ostrom* után került ismét a császáriak hatalmába, meglehetősen megmaradt szüz eredetiségében.

A kapu hüs árnyékába érve, pihenőt tartottunk, meg szemlét az érdekes kilátást nyujtó város felett. Az alattunk elterülő mély völgyben fekvő város leirhatatlan benyomást gyakorolt reánk. Beláthatlan távolságra terülnek el a tengeri mértföldnyi hosszu házsorok. A czikornyásfedelü földszintes házak oly sürü tömegekben állanak, hogy abszolute nem lehet megkülönböztetni egyiket a másiktól. A sürü házsorokat ép oly sürü lombos erdőzet váltja fel; közbe-közbe széles tavak és mocsarak bivaly és disznócsordákkal ellepve. A lombozatból kiemelkedő halmokon karcsu pagodák felfelé kunkorodó czikornyákkal. A város tulsó oldalán, ott a hol egykoron a Tay-ping lázadás előtt a *hires porczellán-torony* állott, most a hadi arzenál magas kürtői okádják a fekete füstöt. Balra ettől az amerikai protestáns misszionáriusok palotaszerü klastroma emelkedik ki fehér falaival a sürü lomb közül. Ettől kissé távolabb a katholikus misszió szerény kis temploma, a honnan

sajátságos hangulatot keltően hangzik át a kis harang csengése. Körösköril mogorva szürke fal, hatalmas bástyáival és kupolás tornyaival; a háttérben Észak-Khinának a felhőkig érő kopár hegycsucsai. Az egész képen pedig nyomasztó csend és kimondhatlan unalom fekszik.

A kapu alatt e közben élénk mozgás uralkodott. Élelmet áruló

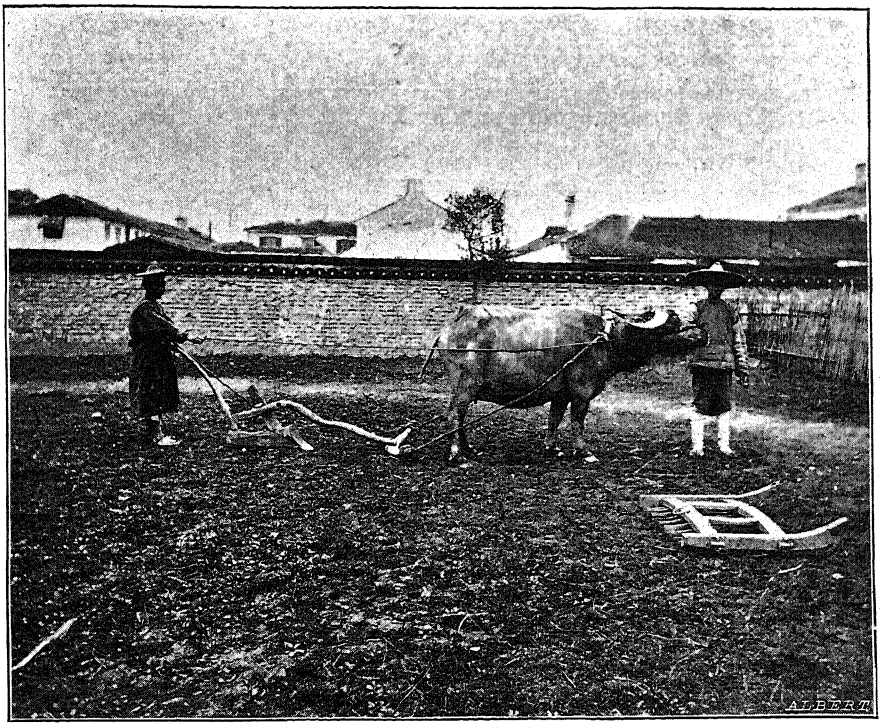

Földmivelés.

kofák: a társaságból kitaszitott bélpoklosok, undort gerjesztően eltorzitott ocsmány testükkel; kiszurt szemü vak koldusok, elitélt bünösök, nyakukon a két méter széles és nehéz fagallérral; pihenő kulik a legkülönbözőbb teherrel, mint pl. vizes dézsákkal, rizszsel, tehénganéjjal — leirhatatlan káoszt képező csoportot alkottak.

A pihenésre szánt időt ugy a diszőrség, mint a kulik felhasználták a reggelizésre. Khinának minden városában és minden városának minden utczájában egymást éri a laczikonyha. A hol 10—15 munkás dolgozik, ott minden bizonynyal feltalálható a vándor laczikonyha is,

a melyekben kifürkészhetlen minőségü kotyvalékot árulnak, a mi felfogásunk szerint hihetetlen olcsó árakon. Az utczákon, az üzletekben, sőt a magánházakban létező büz oly rettenetes, hogy az ember mindaddig el nem képzelheti magának, a mig meg nem próbálta. De az a büdösség, az az orrfacsaró, hányásingert okozó ocsmány büz, a mely az ilyen laczikonyhák körül terjeng, az felülmul minden képzeletet. Akárhányszor megtörtént velünk, hogy miután egy félóráig kibirtuk az utczákon elterülő büdösséget — szánk és orrunk elé tartott jól átparfümezett zsebkendőnk segitségével — egy ilyen konyha közelébe érve, villámgyorsan »Kehrt euch«-ot csináltunk és a szó szoros értelmében kirohantunk a pestilencziális légkörből.

Valamennyi étel, melyet különben nagy választékban és többnyire apró kis csészékben árulnak, nyulós, ragadós, nyálkás, de e mellett rendkivül olcsó. A mi kuliink és katonáink reggelije egy nagy csésze theából, epy ép ily nagy csésze rizsből, meg egy nagy tányér nem tudom miből állott; ehhez szittak egy nargilaszerü pakfongpipából 5—6 szippantást és fizettek érte 4 kasht, azaz $^4/_5$ krajczárt! Daczára, hogy a khinai, különösen a munkás napjában nagyon gyakran és nagyon sokat eszik, még sem költ napjában többet 20 kashnál, a mi pénzünk szerint 4 pengő krajczárt.

Egynehány tuczat »ahoo és éha« és ismét a palankinokban vagyunk. Csakhamar óriási közönség csoportosul körülöttünk. Bámulnak bennünket és nevetnek rajtunk, de nem az idegent nem ismerő vad nép naiv kiváncsiságával, hanem a mi sápadt arczunkat, czopftalan fejünket és furcsa öltözetünket kigunyoló, megvető és lenéző khinai csőcselék arczátlan szemtelenségével.

Daczára a katonai diszőrségnek, odatolakodnak a palankin közelébe, bebámulnak a sürü rácsozaton és röhögve, vigyorogva kiáltanak be valami gunyszót, leggyakrabban: »Yan-quai-tce, yan-quai-tce« (fehérarczu ördög), mely ugy látszik, a legszokottabb gunyszó.

A parancsnok két tiszt és a két tolmács kiséretében letért a *taolay* palotájába vezető uton, mi többiek pedig a katholikus misszionárisoknál tettünk látogatást. A misszionárisoknál a Yangcte-Kiangon rendesen a legelőzékenyebb fogadtatásban részesültünk, a kik viszont igazán boldogak voltak, hogy hosszu kín- és küzdelemteljes munkában eltöltött évek után ismét európaiakat láthatnak. Nankingban, sajnos, ezuttal csupán *egy* misszionáriust találtunk, miután a többiek ez időben téritési müködésben voltak a kormányzóság távoli részeiben.

A kellemes társalgás között elköltött reggeli bevégeztével megjelent a parancsnok és kisérete. A társaság, a melyhez ezuttal a franczia

misszionárius is csatlakozott, megindult a hires Nanking látnivalóinak megtekintésére. Az alkirályi kegy és a taotay-i hatalom sok olyan helyet nyitott meg számunkra, a hova előttünk vajmi kevés idegen nyert belépést.

A minő rakonczátlan, intoleráns és visszataszitó a köznépnek

Khinai »gallér.«

nagyobb része, ép oly mértékben előzékeny, nyájas és rendkivül udvarias a *magasabb osztály*. Nálunk ilyen figyelem és kiváló *udvariasság* csaknem ismeretlen. Akár katonai, akár polgári mandarinokkal érintkeztünk, mindig feltünt a különbség az egymás iránt kifejtett udvariasságban és figyelemben.

Az első látogatás a Konfucius templomot illette, Khina eme párat-

lanul álló szentélyét. A templom t. i. kizárólag Konfucius emlékének van szentelve és évenkint csupán *kétszer* tartanak benne istentiszteletet, még pedig a császár által személyesen kiküldött főrangu mandarinok által. A templom egyszersmind Khinának a legnagyobbika. A főépület körül — egy halomra emelt piros porczellánfalu épület sárga fedéllel és zöld faragványokkal — a melléktemplomok egész komplexusa áll, valamenyi drága porczellánfestményekkel diszitve. A belső berendezés nagyon egyszerü. Az oltár egy hosszu és széles márványtáblából áll. melyre Konfucius neve óriási arany betükkel van bevésve. Jobbra és balra ettől két leghiresebb tanitványának az emléktáblái állanak. Az oltár előtt három különböző nagyságu márványasztal áll. A legkisebbikre helyezik a virágáldozatokat, a másodikra az élelmi szereket, a a harmadikra pedig — egy kisebb vágóhidra emlékeztető márványlapra — teszik a lemészárlásra szánt állatokat.

Nyelvét öltögető, kidülledt szemü, vagy fogait vicsorgató bálványnak, vagy veresre mázolt torzképü istennek — a többi templomok szokott alakjainak — nyoma sem látható. A bejáratnál van a hires nagy harang és a még nagyobb gong.

A franczia misszionárius által improvizált rövid előadásból tanult khinai filosofo-moralis dogmán kivül tanultunk itt még valamit. Azt, hogy a *borravaló* Khinában sem ismeretlen valami. Az igazság kedvéért azonban meg kell vallanom, hogy egész Kelet-Ázsiában ez volt a legelső hely, a melyen az átkozott borravalót ismét eszünkbe juttatták. Pláne a Konfucius templomban és a mi még sajátságosabb, egy khinai parázsszemü »liliomszál« (a Konfucius templom czerberusának hitvese) által, a ki parányi kis lábacskáival tipegve utánunk, eltávozásunk alkalmával egészen meglepő energiával követelte a »two dollárt.«

Az eszmerokonság kedveért a Konfucius templomból a Mingsirokhoz a 17. században kihalt *Ming-dinasztia* temetkezési helyére indultunk. A város falain messze kivül eső helyre vezető ut a hadiarzenál közelébe vezet és miután szíves házigazdánk, a taotay által kitüzött programmban ez ugy is fel volt véve, betértünk oda.

Az egykori világhirü porczellán-torony helyére emelt épület már kivülről meglepi az idegent modern épitési módjával, de még meglepőbb a belseje. Mindent inkább képzeltünk e helyen, csak azt nem, a mit valójában találtunk. Zakatoló gépeket a legmodernebb konstrukczió szerint, hydraulikus nyomással járó emelő-gépeket, 1200 kgos gőzkalapácsot, Nankingban készült mitrailleusöket és vontcsövü ágyukat; sőt mi több: *Maximágyut*; (a tölténytartó szij természetesen nem jobbról balra, hanem balról jobbra huzódik); villany-világitást és telefont! Az

egész arzenálban egyetlen európai sincsen; direktor, mérnök és munkás egyaránt khinai. A felszolgált thea és csemege szintén »echt« khinai volt, számunkra tehát élvezhetetlen.

A Ming-sirokhoz vezető ut rendkivül fáradságos volt ugy nekünk, mint a szegény palankin-hordó páriákra nézve is. Két óra hosszára voltunk bezárva a szük kis kalitkába, mozdulatlanul és összekuporgatott lábakkal ülve ott, mint valami pagodai fabálvány. A forróság

A Ming királyok sirja.

rettenetes, igazán eltürhetetlen volt. Az ut első része egy 2 t. mfre huzódó hosszu és szük utczán vezetett keresztül, a már ismert körülmények között. (Büdösség.) Ezrekre menő bámuló tömeg, egész csorda disznó meg szamár egy megszakittatlan hosszu sorban.

A város falaitól mintegy órányi távolságra feküsznek a siremlékek, a melyek abszolute nem érdemelték meg azt a fáradságot, a melyekkel e helyre jutottunk. A legszembetünőbb egy nagy fedetlen épület, a melynek a közepén egy óriási teknősbéka fekszik a hátából kiemelkedő

magas obeliszkkel. Ez épülettől balra huzódik egy hosszu kettős-sorban a monumentális szobrok fantasztikus csoportozata. Kolosszális elefántok, tigrisek, tevék, dromedárok, párduczok é- más özönvizelőtti állatok 4—5-szörös nagyságban, valamennyi egyetlen kődarabból faragva. A jobbra vezető ut szintén 4—5-szörös nagyságban faragott férfi alakok által van beszegve, mindannyian pánczéllal és sisakkal felszerelve.

E hosszu sornak a végén egy kopár hegynek a falába vannak

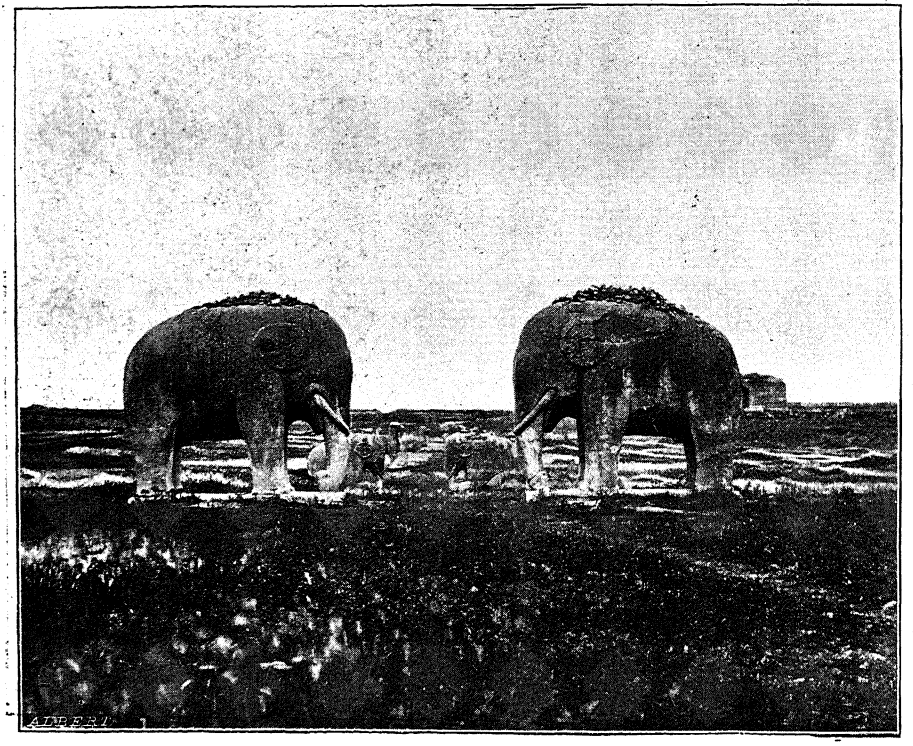

A Ming királyok sirja.

elhelyezve a tulajdonképeni sirok, a melyek a társaság nagyobb részének felfogása szerint, bizony édes-kevéssé jutalmazták az idejövetellel összekötött fáradságot.

Az élők által nyujtott összbenyomás azonban tagadhatlanul érdekes volt. Meztelen kulik és tarka ruhás katonák, hosszu kék selyem kaftányos mandarinok, »lovas« tisztek öszvér háton, párolgó tálakat kináló vándor szakács és tengerésztisztek hófehér öltözetben, eleven mozgó csoportokat képeztek a komor szinü palankinok körül vagy az

óriási nagyságu fantasztikus szobrok alatt. Üres kézzel azonban innen sem mentünk el. A Ming-sirok mellett tartják ugyanis Nanking egykori legnagyobb büszkeségének, a porczellán-toronynak romjait, melyek szent ereklyéknek tartatnak. A *taotay* szivessége folytán mindnyájan kaptunk e romokból egy darabkát emlékül. Az ajándék egy tányérnagyságu sárga porczellán lap, a közepén egy háromfarku piros sárkánynyal.

Daczára igénytelenségének, a haza hozott khinai emlékek között nem a legutolsó helyen áll.

II.

A nankingi taotay-nál.

Megérkezés ő exczellenczíája palotájába. — A khinai névjegyek. — Szótagirás. — Entrées! — Lapos orrok. — A teriték. — Eszünk. — A pörkölt dinnyemag és a thea. — A shamsu és rakhi. — Étlen-szomjan. — A menu. — Egy rossz vicz következései. — Finished!

Miután *taotaynál* a tiszteletünkre rendezett diner 1 órára volt kitüzve, sietnünk kellett vissza a városba, hogy a szigoru khinai etiquettet meg ne sértsük. A visszavezető ut még unalmasabb és kellemetlenebb volt, mint az előbbi. A tikkasztó forróságban áthevült palankin még kisebbnek tetszett és sokkal hevesebben rázott, mint előbb, mivel a kifáradt kulik nem tartották meg a szokott egyenletes taktust.

Nehány perczczel egy óra előtt megérkeztünk a taotay nyári palotája elé, a hol mozsárlövésekkel és kirukkolt katonasággal fogadtak bennünket.

Négy udvaron kellett keresztül mennünk, mig Lien-Czo-Cseng ő exczellenczíája termeihez értünk. Minden udvaron katonákból és szolgákból álló sorfalak között haladtunk végig, sőt a folyosón kisebbrangu mandarinok (üveggombosak) voltak felállitva.

Közvetlenül a terem előtt a taotay felnőtt fiai — persze mindnyájan mandarin-jelöltek — fogadtak bennünket és átvették a névjegyeinket.

A taotay fiai (hamisitatlan nankingi gigerlik), továbbá általánosan megkedvelt tolmácskalauzaink, mister Wooh-Seng és monsieur Sey-Yun

egyenesen a nagy étterembe vezettek bennünket, a hol ő exczellencziája. Lien-Czo-Cseng sürün osztogatott »*csin-csin*«-nel, arczán a már ismert örökös mosolylyal, barátságos ökölrázogatással és multiplikált kézszoritással fogadott bennünket.

A terem tágas és magas volt; ugy ez, mint a jobbra és balra fekvő szobák rendkivül egyszerü butorzattal. A falak csaknem egészen ablakokból állottak, melyeken keresztül láthattuk a még mindig sorfalat képező katonaságot az egyik oldalon, a másikon pedig az egész környék apró, czopfos fiatalságát, akik a nagy bámulásban laposra nyomták az üvegen különben is pisze orrukat.

Az asztalok már készen állottak, zsufoltan megrakva számtalan apróságokkal parányi kis tányérokon, szilkékben és tálczákon. Abrosz, asztalkendő, kés és villa persze tökéletesen ismeretlen tárgyak. Az evőeszköz egy porczellán-kanálon kivül két hosszu és vékony elefántcsont pálczikából áll, a melylyel az apró kis darabkákra vagdalt ételt halászszák ki a tálból. Tudniillik az, a ki tudja. Mi bizony rendkivül ügyetlenül bántunk velük és egyetlen egy darabkát sem tudtunk velük felcsipni.

Nagy czeremóniák és számtalan hajlongások között elfoglaltuk a helyünket a három kerek asztalnál, még pedig szigoruan a rang szerint. Az elfoglalandó helyet maga a taotay jelölte meg a parancsnoktól nyert rangmeghatározás után. Balkezébe véve a *shamsuval* telt apró kis csészét, a jobb kezével megáldotta azt és nyájas mosolylyal intett oda az illetőnek, hogy: »*Csing-cho*« (foglaljon helyet). Különben pedig vegyesen ültünk, ugy, hogy minden európai mellé egy mandarin jutott.

A taotay leülés előtt levetette sárga selyem kaftánját és letette selyemrojtos kalapját a lófarkkal, a mi Chinában a házigazda által kifejtett udvariasságnak a legmagasabb foka.

Mindenki kapott egy legyezőt meg egy apró kis tányérkát, amelyen felváltás nélkül kellett végig ennünk a 40—50 fogásból álló dinert. A maradékot minden teketória nélkül az ember az asztal alá dobja, vagy pláne egyenesen az asztalra üriti. Az asztalon készen álló apróságok nem tartoztak a tulajdonképeni dinerhez, hanem csak olyan bevezetésféle pikáns apróságokat, »entréet« képeztek. Nagyobbára előttünk ismeretlen tárgyak voltak, mig ellenben a parányi darabkákra vagdalt ruczasültet, malaczhájat, békaczombot, rákot, csigát, gyömbért, czukros mandulát, zöld hagymaszárat és a sohasem hiányzó pörkölt dinnyemagot, mint régi ismerősöket üdvözöltük.

Az italokat, az erjedő rizsből készitett *shamsut* és *rakhit* parányi kis szilkékben hordták fel. Mindkettő nagyon erős szeszes ital, kelle-

metlen, csipős fanyar izzel. A shamsut, melyet leginkább egy nagyon megromlott Xereshez lehet hasonlitani, pláne melegen kell inni ; a rakhi pedig tökéletesen hasonlit a mi olcsófajta gabonapálinkánkhoz, ráadásul egy definiálhatlan undoritó mellékizzel.

Mi, palankinokban megkinzottak, majd eldőltünk a szomjuságtól. Hat óra hosszat voltunk kitéve a rekkenő forróságnak a nélkül, hogy

A taotay palotája Wu-Huban.

ez idő alatt valamit ettünk vagy ittunk volna. Örömmel siettünk tehát a taotayhoz, miután reméltük, hogy a rendes khinai ételeken és italokon kivül kenyeret és bort, vagy legalább vizet kapunk, a melyek az előbbi khinai dinereknél számunkra az egyedüli élvezhető czikkek voltak. Nagyon csalódtunk. A taotaynál ezeknek nyoma sem volt.

A teremben nyomasztó hőség uralkodott, miután rajtunk és a mandarinokon kivül temérdek cselédség sürgölődött körülöttünk tálakkal, legyezőkkel és forró vizbe mártott kendőkkel az izzadság letörlésére. A kellemetlen szag még fokozódott, a mint megkezdették felhor-

dani az ételeket, a melyekből a világ minden kincseért nem tudtunk volna lenyelni egy mákszemnyi darabkát. A 40—50 fogásból álló menüre már nem emlékszem egészen, de egynehányat el akarok sorolni — kóstolóul.

Fecskefészek leves Cochin-Chinából.

Czápauszony-leves.

E kettő a khinai konyhának legdrágább czikke és éppen ezért egy »chikkes« dinernél soha sem szabad hiányozniok. (Izük: nincs.)

Ruczatojás . . . De minő állapotban! A tojásokat t. i. néhány napra a földbe ássák, mig tökéletesen átmennek a rothadásba. Nem annyira az izük, mint inkább a szinük undoritó. A tojás sárgája zöldes-barna és nyálkás, a fehérje pedig szürkés-fekete és nagyon — nem jó szagu.

Disznó-sült . . . cooked in corean style. Zsirtól csepegő hájdarab, egy vékonyka réteggel; behintve gyömbérrel és — czukorral.

Gombák, fiatal bambusz-rügygyel és valami zöld gyökérrel . . Körülbelül ilyen ize lehet a szekérkenőcsbe mártott csepünek.

Vizi gesztenye apró csigákkal és halbelekkel.

Rizspudding mazsolával és zöld hagymaszárral . . . nyakon öntve egy nyálkás kocsonyával.

Rucza-sült, galambtojással. Az ize után itélve ép ugy lehetett volna páczolt patkányczomb napon sült krokodiltojással.

Kakas taréj és *malaczvese* . . . zöldes kocsonyában.

Tyukleves. Ahá, gondolám, magamban, ebből te is eszel! Az ám! Egy nagy tál vékony levesben uszott 3—4 tyuk fejestől, lábastól egy darabban és még fel sem bontva. Brr!

Fáczánpástétom — mandulatejjel. Jobboldali szomszédom csámcsogott és szürcsölt a gyönyörtől, amint ezt megpillantá. Ajánlotta nekem is melegen, de bizony engem hidegen hagyott.

Olajban pörkölt liliomgyökerek különféle tengeri füvekkel.

Ezután következett a tésztáknak hosszu sora, sok izléssel és csinosan földiszitve; puhányok, kagylók tarka szinü kocsonyákban; zöld, sárga és barna mártásokban főtt marhahus és majorság, továbbá mintegy 7—8-féle kocsonya a szivárvány minden szinében.

Valamennyi étel nagyon csinosan volt felszolgálva az egy egész vagyont érő drága kiukiangi porczellánon. A khinai szomszédok csillapithatlan étvágya és időnkint vissza nem tartható elbámulásuk után itélve, a mai diner valami egészen különös lehetett. Mi azonban minden erőlködés és elszántság daczára egyetlen egy darabkát sem tudtunk lenyelni. Hogy miben rejlik a khinai ételeknek ez a sajátságos undoritó

ize, azt nehéz meghatározni; de nagyon valószinü, hogy egyrészt a főzéshez használt zsir vagy a bőven használt ismeretlen füszerekben fekszik az oka. Annyi tény, hogy a felhordott ételek mindegyike egy ujabb csapás volt érzékeinkre. Nem egyszer, mikor az udvarias erőltetésnek engedve, egy darabkát a számba vettem és néhányszori ideoda forgatás után még sem tudtam legyürni, ilyenkor igazán közel voltam a — tengeri betegséghez.

Az asztalunknál ülő khinai urak, köztük mrs. Sey-Yun is barátságos társalgással mulattattak bennünket, mintegy 5—6-szor megkérdezték nevünket és rangunkat, sürün itták egészségünkre a shamsut meg a rakhit és találgatták a korunkat, melyet a müvelt khinai szokás szerint a *duplájára* becsültek. (Csakugyan jó, hogy asszonyok nem voltak a diner-nél!)

Fiatal pár.

— Hány éves ön? — kérdé tőlem a jobboldali szomszédom, egy joviális potrohos kékgombos mandarin. Ugy-e 60?

— Oh nem — mondám én, nagyon szégyenkezve, hogy egy véletlen pech folytán még nem vagyok oly szerencsés, hogy hatvan éves legyek.

— Tehát 50 — találgatta a baloldali szomszéd, egy fiatal mandarin-jelölt, karvastagnyi gyönyörü czopffal.

— Annyi sem, sajnos!

— Negyven!

— Nem.

— Tehát mennyi?

— Nemsokára — 29.

»*Aoh! cccce!*« Általános bámulás, kételkedő fejcsóválás és megjegyzések khinai nyelven.

— Ilyen fiatal és már mandarin! — csodálkozik a kékgombos.

— Talán azért, mert olyan nagy bajusza van . . . jegyzé meg a fiatalabbik.

— Mit ér az, — mondám én, egy szánalmat gerjesztő mozdulattal mutatva a tarkómra, — ha nincs czopfom.

A kékgombos, akinek mr. Sey-Yun tolmácsolta megjegyzésemet, jóizü nevetéssel és »has«-veregetéssel fejezte ki tetszését. Hamarjában egy pohár rakhit kellett vele üritenem és legfőbb kitüntetése jeléül a saját tányéráról és a saját pálczikáival tömött az én saját szájamba egy jókora darab czukros-gyömbéres — malaczhájat. (Aligha állott ki ember sulyosabb büntetést egy meggondolatlanul kiejtett rossz viczczért.)

Monsieur Sey-Yun, a ki szintén kitüntetett barátságával, többször üritett az egészségemre nehány csésze shamsut és büszkén tartá az orrom alá az üres csészét, mutatván, hogy: »*finished!*« (bevégeztem, azaz kiüritettem.) Biztatott engem is nagyon, hogy csak »finish«-ezzek én is. Nekem azonban elég volt a dicsőségből, a czukros-malaczhájból is coreai stilusban és váltig szabadkoztam, hogy én »shamsu-nemissza« jámbor európai vagyok, a ki desztillált vizen kivül más itallal nem élek. De Sey-Yun biztatott nagyon és féltem, hogy megsértem, ha tovább is szabadkozom.

— Ejnye no, — gondolám magamban, — próbálkozz meg vele! Én, a ki megiszom a hajónkon a 30° meleg poshadt sört; én, a ki minden komolyabb következmény nélkül megittam a 85-iki illosvai csigert — csak nem riadok tán vissza egy pohár shamsutól?

Behunytam a szememet és a mindenható Buddha kegyelmébe ajánlva lelkemet és gyomromat, egy elszánt kortytyal lenyeltem a rettenetes boszorkány-italt, oda tartva az üres csészét halálos ellenségem — akarom mondani kedves barátom Sey-Yun orra alá, a méregpoharat, kinosan nyögve: »fiinished!« (Az igazi »finished« azonban csak néhány órával később állott be.)

Mint mikor egy kinos és nyomasztó álomból ébred fel valaki, oly örömmel és megkönnyebbüléssel állottunk föl az asztaltól három órai kinvallatás után. Az étvágyunk ugyan már elmult, de a szomjuság rettenetesen kinzott bennünket. Ennek volt tulajdonitható, hogy az elbucsuzás a lehető leggyorsabb tempóban történt és sürü hajlongásokkal meg *csin-csin*-nel gyorsan hátráltunk ki a fölállitott sorok között az udvarra, a hol ezalatt a palankinjaink valóságos sütőkemenczévé melegedtek.

Gyorsitott taktusban haladtunk végig a végtelennek tetsző hosszu, szük utczákon, pocsolyák és tavak mentén; aztán ismét jött egy hosszu keskeny utcza, aztán egy kis erdő és végre valahára megérkeztünk a katholikus misszióhoz, a hol az előre látó gondos franczia páter pompás diner-vel és jégbe hütött pezsgővel (!) várt reánk.

Oh ti önmegtagadó jámbor férfiak, a kik halálmegvetéssel és a legcsekélyebb személyes érdek nélkül nekimentek Shautung, Fokeen és Honan hegyeinek meg sivatagjainak, elveszett lelkeket nyerni meg az Ur számára, soha, de soha kereszténvibb cselekedetet nem követtetek el, mint a mikor minket, Cseng-Kou-Csiuen ő fenségének, Nanking alkirályának és Lien-Czo-Cseng nankingi taotaynak, a yangtce-kiangi hajóraj és a balparti erődök parancsnokának vendégeit a ti szerény hajlékotokban ily kereszténvi szivességgel, puhára sült roastbeaffel meg baraczkízes omlettel fogadtatok!

Egynehányan bementünk a kápolnába és ott az oltár előtt szentül megfogadtuk, hogy soha, de soha többé — chinai dinerhez nem megyünk.

AZ ELZÁRT ORSZÁGBÓL.

(Részben felolvastatott a m. Földrajzi társulat ülésén 1893. áprilisban.)

Korea.*

Misszióink fontosabb része. — Elzárkozva a világtól. — Egy polyglott honfitárs. — Az »Extrem Orient« népkeveréke. — Egy kis történelem és földrajz. — A véglegesen eltemetett anyós. — Tudományos expediczó akadályokkal.

Ő Felsége »Zrinyi« corvettjének Ázsia körüli expediczójában volt két momentum, mely nemcsak mi ránk, kik az expediczióban tényleges részt vettünk, birt a legnagyobb ingerrel, hanem diplomácziai és monarchiánknak kifelé gravitáló világkereskedelmi érdekéből tekintve is az utnak legfontosabb mozzanatát képezték.

Az egyik momentum abban állot, hogy mi voltunk az elsők, kik Khina belsejében a Yangtce-Kiang partján mutatták haditengerészetünk és monarchiánk lobogóját. Hatszáz mértföldnyire haladtunk fel az ország belsejébe az emlitett folyón, a mely alkalommal Csinkiang-Fu, Kiukiang, Nanking, Wu-Hu, Hankau, Hanyan és Wucsang városokat érintettük.

Czélunk az volt, hogy a kikötőkben is megnyerjük kereskedelmünk számára azon jogokat, melyeket Khina császárja birodalmának több kikötőjében már megadott. Kereskedelmünknek eddig csak a következő *tengerparti* városok voltak nyitva: Shanghai, Amoy, Swatau, Tien-Csin Fucsaufu és Tamshiu-Formosa szigetén.

Expediczionk a reá bizott kötelességeknek minden tekintetben eleget tett, a mennyiben az emlitett városokban mindenütt szabadon hor-

* A történelmi és az etnographiai adatok egy része Pater Wilhelm chemulpoi missziónárius személyes közleményei, részben pedig Griffith' »The hermit nation« adatai után.

gonyozhatnak és szabad kereskedelmet folytathatnak az emlitett Yangcte-Kiang parti városokban. — (De csak mennének is!)

Habár kereskedelmi szempontból kevésbbé érdekes volt a koreai partok meglátogatása, az ránk nézve annál több ingerrel birt utazásunknak e második főmomentuma.

A végső kelet két hatalmas birodalma, Khina és Japán között fekszik a Korea-félsziget, mely bár területre felülmul sok európai államot, még ma is oly ismeretlen Európában, hogy a miveltebb körökben is alig tudnak többet nevénél és fekvésénél.

Khina és Japán érdekel minket; a könyvtárakban kötetekre megy azon művek száma, melyeket róluk irtak; ismerjük földrajzukat, történetüket és szokásaikat. Korea pedig nem érdekel senkit, történetüket nem ismerjük, vele foglalkozó irodalmunk pedig majdnem semmi.

Korea azonban, az aránylag oly parányi tartomány, mind a mai napig »elzárt ország« maradt, amelyben a fegyveres erő és politikai cselszövények daczára is alig él 50—60 európai letelepedve.

— — A 16-ik századig K. u. névleg is ismeretlen volt Európában. Az azon időkből származó földabroszokon, melyeken Khina és Japán térképei már meglehetős határozott vonalokkal vannak megjelölve, Koreának alig akadtunk a nyomára, (az első térképe — Pekingben élő franczia misszionáriusok műve — csak 1649-ben került Európába!) s igy nem lesz érdektelen Koreának *földrajzi viszonyaival*, *politikai beosztásával*, különösen pedig *tengerpartjával* és *folyóival*, klimájával és *magával a néppel* megismerkednünk.

A félsziget a körülfekvő temérdek szigetcsoporttal körülbelül akkora lehet, mint N.-Brittánia, t. i. 18—19000 □ mértföld. Kivéve az éjszaki oldalát, köröskörül tenger veszi körül; nyugatról és délről a *Sárga-tenger*, keletről a *Japáni-tenger*. Éjszakon határos *Mandsuriával* és *Szibiriával*. Az előbbitől a *Jalu* folyó és az örök hóval fedett *San-Van* hegység választja el; (a *Kitse* által épitett faalkotmány inkább csak symbolikus határvonal.) Szibiria közti határát pedig a Japánitengerbe ömlő *Tumen folyó* képezi. Az éjszaki határán kezdődő hegység a *San-Van* végig huzódik az egész félszigeten, ennek a déli csúcsáig, de nem egyenes vonalban, hanem temérdek kanyarulatot és kiszögelléseket képezve. »A hegy 99 kanyarulatot tesz«, mondják a koreaiak. A félsziget keleti partján a hegység rendkivül meredek, oldalával egészen a tenger partjáig nyúlik ki; — *Vladivosztok* és *Sanghai* közt járó hajók csak egy szürkés-zöld felhőt látnak Korea keleti partjából — mig ellenben a nyugati oldal úgyszólva az egész hegységnek lejtőjét képezi. Úgy mint az anyaország, a nagyszámu sziget is mind

erdős hegyekkel van boritva. A temérdek sziget és szigetecske közt van akárhány, mely nem egyéb, mint egyetlen hegycsúcs.

Gyönyörü látványt képeznek a számos apró szigetek, melyek némelyike alig emelkedik néhány méterre a tenger szine fölé, mig mások 2000—3000 lábnyira merednek ég felé. A legtöbb sziget azonban sötétzöld, buja növényzettel van boritva; mások ismét csupán egyetlen csúcsban végződnek, melyek majd egy rombadőlt lovagvárhoz, vagy egy leégett kastélyhoz hasonlitanak. Egyes helyeken 8—10 ilyen apró szigetecske áll szorosan egymás mellett, egy vonalban, mintha ugyanannyi óriási nagyságu ágyulöveget sorakoztattak volna egymás mellé. Korea uralkodóját joggal nevezik »a 10 ezer sziget királyának.«

A valóságos labyrinthet képező kis szigetek és szirtek közt a hajózás rendkivüli nehézségekkel jár. Ámbár hajónkon (a »Zrinyi« expeditióján Kelet Ázsiába 1890—91-ben) kitünő és finoman detaillirozott térképeink voltak és daczára annak, hogy *Tsi-fu*-ból történt elindulásunk előtt egy kalauz jött hajónkra, kit directe koreai útunk tartamára rendeltünk meg Szeulból — Korea fővárosából — a Zrinyi corvetta csak a legnagyobb óvatossággal haladhatott előre a zürzavaros tömkelegben. Helyenként közvetlen a szirtek oldala alatt kellett magunkat tartanunk, alig nehány perczczel később pedig nagy és hirtelen kanyarulatot tettünk, nehogy neki menjünk egy zátonynak, melyet csupán 4—5 méter magas viz rejtett el szemünk elől.

A folyók torkolata szintén tele van szirtekkel és zátonyokkal. Egyes folyók kiömlésénél óriási szirtek feküsznek, oly módon, hogy úgyszólva meglátszik, hogy nem a természettől, hanem emberi kezek által lettek odahelyezve, ez akadályok által akarván lehetetlenné tenni, vagy legalább legnagyobb mértékben megnehezíteni az idegenek bejutását.

A szigetek legnagyobb része lakatlan, nem annyira megélhetési okoknál fogva, mint inkább politikai okokból. A sokkal hatalmasabb nyugati szomszédok, a khinaiak ellen, a koreaiak mindenféle természetadta fegyvert felhasználtak védelmük és elzárkozottságuk biztositására. Ez okból hagyták lakatlanul a szigetek nagy részét, különösen az anyaországtól távolabb esőket, hogy az »üresség« által tartsák viszsza a hatalmas ellenséget. Ugyanilyen gátat akartak képezni a *Jalu*-folyó és az ezzel párhuzamos határtjelölő fakeritès között egy *több mértföldnyi szélességü terület lakatlanul* és müveletlenül hagyása által. Hogy e törekvésük nem hasónlit s struczmadár azon menekülési kisérletéhez, hogy fejét a homokba dugja, bizonyitja a tény, hogy *az évezre-*

deken keresztül folyó harczok daczára eléggé sikerült *elzárt nemzetnek* maradniok.

Az egészen lakatlan vagy csak igen népszegény szigetek azonban annál gazdagabbak állat és növényvilágban.

Az országnak más hasonló magasságu tartományok klimájától eltérő éghajlata hozza magával, hogy állat- és növényvilága is lényegesen eltér a hasonló magasságban fekvő tartományokétól.

Abból a körülményből, hogy a félsziget, valamint a körülötte fekvő temérdek sziget tulnyomóan hegyes, továbbá, hogy csaknem körös-körül tenger övezi, következik, hogy az egyes tartományok közötti hőmérsékleti és más éghajlati viszonyok is lényegesen eltérők egymástól. Ugyanegy tartományban, de sőt a hegységnek a két különböző oldalán is már más a hőmérsék és némi különbség mutatkozik a faunában és flórában is.

A két éjszaki tartományban, — *Piung an do*-ban és *Hiun kiung do*-ban, a melyek egyenlő magasságban feküsznek *Törökország* és *Olaszország* déli részeivel, az átlagos évi hőmérsék oly alacsony, hogy a folyók, pl. a *Jalu Tumen* évenkint 5—6 hónapon keresztül be vannak fagyva, mig ellenben a déli tartományokban pl. *Tsol la do* és *Quelpart* szigetén, a melyeket — fekvésüket tekintve, — Éjszak-Afrika klimája illetné meg, egyes időszakokban oly magas a hőmérsék, aminő csak a tropikus vidékeken szokott előfordulni. Daczára a periodicus nagy forróságoknak nem ritkán megtörténik, hogy a déli tartományok folyói, mint pl. a *Nak-Tong-folyó Kiung szang do*-ban télen befagynak és hogy a hegyek magas csúcsai több lábnyi magas hóval vannak boritva. Ebből a körülményből viszont az következik, hogy csaknem minden évben árvizek jönnek létre, még pedig oly magas fokuak, hogy nagyon kiterjedt helyeken mindennemü közlekedés lehetetlenné van téve.

A királyság többi részeire nézve áll, hogy a *nyár sokkal forróbb*, *a tél* pedig *sokkal hidegebb*, mint más hasonló szélesség alatt fekvő városokban.

Különösen a szigeteken a növény- és állatvilág rendkivül gazdag. A sajátságos klima, a magas hegyekkel váltakozó mély völgyek, továbbá a tenger hozza magával, hogy az állat- és növényvilág oly csodálatos összetétele áll fenn és hogy oly növények és állatok élnek a félszigeten és az Archipelaguson, a melyeknek egy része különben vagy csak a tropikus, vagy csak a hidegebb vidékek, vagy pedig csak a mérsékelt égöv kizárólagos növényei vagy állatai szoktak lenni. A növények közül otthonosak a coniferák, labiaták, compositák és cruciferáknak temérdek vállfajai. Egyes szigetek, valamint az anyaföld déli

részének lankásabb vidékei csodásan szép növényzettel, ugyszólva tropikusan buja gazdagsággal vannak boritva. A fák, cserjék, füvek, virágok között egymás mellett láthatók az éjszak-európai és dél-ázsiai növényeknek sok válfaja. Óriási mennyiségben tenyészik a *panax* (Quinseng) és más araliceák, melyeknek gyökereit a szomszéd Khinában rendkivül nagy mértékben elterjedt gyógyszerül használják.

Az állatvilág szintén rendkivül gazdag. Némely szigeten, mint pl. Quelpart szigetén — a koreai Sziczilián — a buja legelőkön ezrekre menő baromcsorda tanyázik. Lovakban Korea oly gazdag, hogy *nem egyszer 40—50 ezer lovas csapatokkal* vonultak ki a határszélekre a támadó ellenség elé. A házi állatok sorába kétszeresen is besorolható kutya — (kétszeresen, mert a házőrzésen kivül rendes táplálékul is szolgál) — szintén nagy számban fordul elő. Sajátságos, hogy juhtenyésztésük nincs. Sőt oly kevés a juh, hogy az áldozatokra szánt bárányokat Khinából kell importálniok. Ép oly feltünő, hogy e parexcellence hegyes országban a kecske nagyon ritka.

Vadakban nagyon gazdag. A szarvas, őz, vaddisznó oly gyakori és oly nagy mértékben vadászszák, hogy egyes vidékeken, mint pl. *Kang ven do*-ban, a vadakban legdusabb kormányzóságban, rendes eledelül szolgálnak. A Khinában oly nagy mértékben gyógyszerül használt szarvas-szarunak jó részét Koreából importálják.

Legfeltünőbb ragadozója Koreának a tigris. Jóllehet ennek tulajdonképeni hazáját a tropikus vidékek sürü dsungelei képezik, a subtropikus vidékeken felül pedig már csak elvétve fordul elő az 53-ik szélességi fokig, — Koreában, és különösen ennek két éjszaki tartományában, holott ezeknek a legszigorubb telük van, a tigris nagy számmal található!

A tigris óriási pusztitásokat viszen véghez. Egy koreai közmondás szerint »A koreaiak hat hónapig vadászszák a tigrist, a másik hat hónapon pedig a tigris a koreaiakat.« Egy másik közmondás szerint pedig: »Csak a khinaiak pusztitottak el több koreait, mint a tigris.«

A másutt sürü dsungelekben élő tigrisek Koreában a magas hegyeken tanyáznak és a hómezőkön kószálnak. A téli hideg okozta szükség által hajtva az emberi lakok közelébe huzódnak és berontanak a falvakba, mint Szibiriában a farkasok. A lakosság a legcsekélyebb óvatosságot sem tanusitja a tigris ellen. Az udvarokat tél idején sem kerítik be; nyáron pedig a mezei munka alatt éjjelre letelepednek a fa tövében, a nélkül, hogy őrt állitanának fel vagy legalább a tigriseket visszariasztó őrtüzeket gyujtanának.

A tigris-vadászatban valóban magas foku, páratlan személyes

bátorságot tanusitanak. Csupán egy rövid késsel, meg egy dárdával felfegyverkezve, — télen hóczipővel ellátva — támadják meg a hatalmas ragadozót, holott a bestiák között akadnak 4 méternyire is megnőtt példányok és oly vérengzők, hogy egy támadása alkalmával 5—6 embert is széttép. Innét ered, hogy köznyelven »maing-hó«-nak »emberevőnek« nevezik a »ho-rangi«-t.

A tigris-vadászat azonban nem tartozik a sportok közé, a mint a vadászat általában nem megy Koreában sport számba. Inkább szolgai munkának tartják, mint a vadászatot egyáltalában. A vadászat szabad mindenkinek, mindenütt, bármely állatra és bármely időben. Csak a *sólyomra* nézve áll fenn kivétel, mely az *egyedüli szent madár*. A tigris is a szent állatok közé soroltatik ugyan, de csak azon szentek közé, a melyektől csupán félni kell.

Különben pedig a húsát megeszik, a csontjai pedig hathatós gyógyszernek tekintetnek. A bőrét takarónak vagy szőnyegnek használják. Alig van valamire való ház, a melyben hiányoznék a tigris bőr.

A tigris oly nagy szerepet játszik Koreában, hogy a közlekedés, az ünnepek, társalgás, dal és költészet egyaránt befolyásoltatnak általa. A mint Khina annyi, mint a »Nyugati Sárkány«, Japán a »Felkelő Nap«, Oroszország (Szibiria) a »Falánk Ragadozó« (t. i. a koreaiak szemében), ugy Korea egyenlő a »Tigris"-sel. Az ország jelvénye a tigris, a lobogón rajta a »tigris«, a király »a koreai tigris«, a személyes bátorság szintén »tigris.«

Ámbár számra nézve a *leopárd* gyakoribb a tigrisnél, ugylátszik lényegesen kisebb szerepet játszik, miután csak a közönséges vadak közé sorolják.

A vizi ragadozók között legnagyobb és legfélelmesebb az *alligator*, a mely többnyire a déli tartományok tolyóiban él. Állitólag akkora példányok is előfordulnak, hogy egy embert egyetlen harapással ketté vágnak.

A madárvilág azonban leggazdagabban van képviselve valamennyi állatfaj között, különösen a magányos, lakatlan szigeteken. Talán csak az *Andesek* nyugati oldala mutathat fel e tekintetben oly nyüzsgést és összezsufolást, mint a koreai archipelagus, azzal a különbséggel, hogy mig amott a vizi madarak képezik a madárvilág főcontingensét, a koreai archipelaguson a legkülönbözőbb faju és osztályu szárnyasok élnek egymás mellett, ugyanazon foltocskán: vízi, erdei, mezei és hegyi szárnyasok. Daru, gém, gólya, pelikán, veréb, fáczán, szalonka, rigó, fürj, ökörszem, sas, sólyom, kormorán, sirály, jégmadár, harkály, varju,

holló, ruczák, ludak rendkivül nagy számmal élnek a félsziget és az archipelagus erdőiben, partjain és vizében.

Egy tudós, a madárvilágban jártas és ahoz értő szaktudós számára egész életére kiható rendkivül érdekes tanulmány tárgyát képezhetné a koreai archipelagus madárvilága. A koreaiaknak a beosztásokról és csoportositásról a legcsekélyebb fogalmuk sincs.

A szigetek közötti zátonyok, melyek fehér, fekete, sárga, zöld, kék és ibolyaszinü korállokból vannak összetéve, egy tenger alatti gyönyörü szép, tropikusan buja növényzet képét mutatják a kristálytiszta vizen keresztül. A tenger maga szintén igen gazdag tárháza a szigetlakóknak. Tengeri csigák, kagylók és puhányok különböző válfajai nagy számmal fordulnak elő. A Sárgatenger nyugati partja közelében hónapokon keresztül eredménynyel vadásznak a heringre, mig a Japáni-tenger éjszaki részében ehez még a czethalvadászat is hozzájárul.

Gyöngyökben oly gazdag ez ország, hogy párja nincs a földgömbön. Arany-, ezüst- és szénbányáikat a legrégibb időktől fogva aknázzák, melyek ugy látszik, kifogyhatatlanok.

A félsziget 8 »do«-ra, *kormányzóságra* van beosztva, mindegyik a saját helytartójával. A királyságnak e kormányzóságokra való beosztásánál a félszigeten végig vonuló hegység kanyarulatai voltak irányadók, a mint e hegység egyáltalában befolyásolja az egész országot ruházatra, szokásokra és intelligencziára nézve egyaránt.

A nyugati parton fekvő 5 tartomány közül legnagyobb *Piung an do*. Ugy ennek a tartománynak, valamint a többinek is az elnevezéséből itélve, nem sokat adhatunk a koreai logika helyességére, miután Piung an do, mely magyar forditásban körülbelül annyi, mint *béke és nyugalom*, már a legrégibb időtől kezdve szintere volt az *örökös harcznak és háborúnak*. Itt hatoltak be mindannyiszor a khinai, mongol és mandsuriai hadseregek, a khinai Liau-Tung tartományon keresztül. A tartomány éjszaki részében fekszik a *Jalu*-folyó, mely *Mandsuria* és *Korea* között a határvonal, egyszersmind a félsziget leghosszabb folyója.

Torkolatától számítva felfelé mintegy 60 mértföldnyire *Tsan-Son* városáig hajózható.

Piung an do határos lévén Khinával és mint aranyban, ezüstben és más fémekben, továbbá vadakban és halakban rendkivül gazdag tartomány, Khinával élénk közlekedésben áll. Sőt a Jalu folyón való halászat is meg van engedve a khinaiaknak, de csak azon szigoru feltétel mellett, hogy a két hónapig tartó halászati idény alatt *khinaiaknak a szárazra lépnie nem szabad*. A feltétel oly szigoru, hogy annak

megszegése halálbüntetés terhe alatt tilos. Hogy azonban a csempészet e szigoru tilalom daczára nagyban virágzik, az természetes.

A Khinával megkötött ujabb határszerződések az Európában is ismert nevü *Li-Csung-Hang* kormányzósága alatt történtek 1875-ben, ki akkor *Liau-Tung* kormányzója volt. (Jelenleg Sanghai tartományának kormányzója.)

A kormányzóság másik folyója a *Tatong*, mely sok tekintetben Koreának a Rubikonja. A folyó mellett fekszik a Kitse által alapitott város *Pingg-Jang*, mely a 10. századig K. u. fővárosa volt.

A lakóssága mintegy 900.000 lélek 293.400 házzal (az 1890-ben felvett népszámlálási kimutatás szerint) lényegesen küiönbözik a többi kormányzóság népességétől. T. i. harcziasak, erőszakoskodók; a belháboru és békezavarás mindig ebből a tartományból indult ki és ez a tartomány pártolt át leggyakrabban a szomszédtartományokhoz. Inde nomen. Béke és nyugalom.

A 2-ik tartomány nyugaton *Hoang hai do*, magyarul: a Sárgatenger tartománya.

A kiszögellő része legközelebb esvén Khinához, e tartományon keresztül történt a legtöbb tengeri támadás a „Nyugati Sárkány" és a „Koreai tigris" harczaiban. Talán ez az oka, hogy Hoanghai do a legkevésbbé népes tartomány.

Már az arabok és hinduk ugy ismerték, mint a gyöngyökben és drágakövekben dusgazdag országot.

A hoang hai-i előkelők még most is gazdagon vannak feldiszitve ékszerekkel, de különösen gyöngyökkel.

Az ipar és kereskedelem Hoang hai do-ban el van hanyagolva. Legfőbb foglalkozásuk a halászat, mely a heringben gazdag tengerparton néha hihetetlen eredménynyel jár.

A khinaiaknak ezen a részen is meg van engedve a halászat, de csak áprilistól junius haváig. A halászokra nézve a partralépés ép oly szigoruan tilos, mint Ping-Anban a Jalu folyó halászainak.

A Tatong folyó torkolatától délre esik a *Sir James Hall* szigetcsoport, melyet az edinburgi földrajzi társulat nevezett el Hall kapitány tiszteletére, ki először parancsnokolt brit hajót a Sárga-tengeren 1816-ban.

Mint emlitve lőn, a tengeri támadások Korea ellen többnyire Hoang hai tartomány partján zajlottak le. Ez okból a tengerpart egész hosszában *jelző állomások* voltak elhelyezve, melyek napjainkig megmaradtak.

A jelzés (*Pong-va*) a hegycsucsokon meggyujtott őrtüzekből áll, melyek egy folytonos lánczolatot képeznek a fővárosig.

Az éjjeli őrtüzet nappal a nedves vizszalma füstje helyettesiti. A

pong-va oly jól volt szervezve, hogy a part felé tartó ellenség megpillantásától számitva 4 óra alatt a főváros tudósitva volt az ellenség közeledése felől.

A tartomány lakosságának száma 516.000 ember. Ezek 87.170 házban laknak. Sajátságos, hogy Hoang hai lakosságát, az országnak tenger felőli védőit a többi koreaiak locsogónak, tunyának és ostobának tartják.

A királyság 3-ik tartománya *Kiung kiu do*, »a főváros tartománya», mely valamennyi között a legkisebb. Partja rendkivül szakgatott, Legnagyobb folyója a *Han*, melynek torkolatát a temérdek öböl zátonyok között megtalálni nagyon nehéz.

A Han folyó partján fekszik az ország fővárosa *Szeul*, melynek 20 láb magas falai között 150.000 ember él. A főváros közelében 4 erődített város fekszik, melynek mindegyike fontos szerepet játszott a legujabb időkben, t. i. az európaiak első érintkezése alkalmával. E városok: *Szuven* délen, *Koang-Tsin* délkeletről, *Kai-Szing* éjszakról és *Szang-va* nyugatról, mely a 4 között legerősebb és legfontosabb bástya. Ez utóbbinak ormán már az amerikai és franczia lobogó is lengett, mindenesetre csak nagyon rövid időre.

Kiung kiu do-nak 680,000 lakosa van 136 ezer házzal. Kiung-Kei-ban laknak az ország legelőkelőbbjei és a legvagyonosabbjai.

Negyedik tartomány nyugaton *Tsung tsung do* = »Tiszta hüség.« Körülötte temérdek apró szigetecske. Az éjszaki részen fekszik *Nai-po* félsziget, melyet a koreaiak az »ország gabonatárának« neveznek. 700,000 lakosa van 244,000 házzal.

Délnyugaton fekszik *Tsol la do*, a »Tökéletes Háló.« Valamennyi tartomány között a legsziklásabb és mint ilyen legkevésbbé termékeny. A part hajózási viszonyokra nézve rendkivül kedvezőtlen. Köröskörül sziklák és zátonyok környékezik és gyakori a sürü köd. *Tsol la* partján történt a legtöbb hajótörés, itt ment többek közt tönkre a 2 franczia hadihajó, a *Viktória* és *Glória*. Ugyanitt történt a holland »Sparrwehr« hajótörése is.

A tartomány fővárosán, *Tsung-tsin-en* kivül még mintegy 10 kisebb erődített t. i. romladozó, 5—6 láb magas vályog fallal keritett városa van. Lakosainak száma 906,000, 290,000 házzal.

Tsol la tartomány kormányzósága alá tartozik a déli csucsától 60 teng. mfdre eső *Quelpart*-sziget, Koreának leghegyesebb pontja. Legmagasabb csucsa a *Han-Ra-Szan*, mely 6500 láb magas. A hegy csucsán három, vizzel telt tó van. A koreai monda szerint az első *három ember* e tavakból oltotta szomját.

Quelpart Koreának a legkevésbbé népes része. A kevés lakosságnak legnagyobb részét az anyaországból deportált bünösök képezik.

A keleti oldal déli tartománya *Kung-Szang* = »tiszteletteljes szerencse kivánat.«

Fekvésénél fogva, t. i. mint Japánhoz legközelebb eső tartomány, Japánnal sürü érintkezésben állott, még pedig hol békés, hol harczias indokokból. A gyakori érintkezés meg is látszik lakosain, mert sok tekintetben (és természetesen előnyösen) eltérnek nyugati honfitársainktól. Legjelentékenyebb városa *Fuszan,* (a mely városra a szerződés 1876-ban köttetett meg a Japánokkal. Fuszan és *Nagaszki* (Japan) közt tenger alatti kabel összeköttetés van, valamint a nyugati oldalon Csemulpo és Tien-tsin között.

A koreaik között *Kiung szang do* tartomány lakosai a legrokonszenvesebbek. Innen kerülnek ki az ország tudósai és a magasabb rangra hivatott férfiai.

A japánokkal való érintkezésnek leghumanusabb eredménye abban áll, hogy a különben oly alacsony társadalmi niveaun álló nők Kiung szang do-ban még legtöbb szabadalommal birnak.

A tartományok leghegyesebbje *Kang ven do* »a folyók mezője«, melyet bátran a koreai Svájcznak lehetne nevezni.

Népessége harczias, bátor és a félsziget legjobb katonái, valamint munkásai a legerősebbek és női a legszebbek. A koreai nők, kik a »Központi birodalom« urának háremébe eljutnak, csaknem mind Kang ven-ből származnak.

A kereszténységre azonban Kang ven volt a legmeddőbb talaj.

Hiun kiung do-t a »Tökéletes Áttekintés« tartományát csak *Tumen* folyó választja el az »*Éjszaki medvétől*« vagy a »*Falánk ragadozótól*«, a hogyan a koreaiak nevezik éjszaki szomszédjukat az oroszokat.

Hiun kinng do lakosságának foglalkozása a bányászát és halászat különben a hering és czethalászat.

Aránylag a legkevésbbé népes, 500,000 lakosa van 103,300 házzal.

Egyedüli jó kikötője *Jung-Hing* vagy Braghton-Bay.

Másik fontos városa *Genzsan*, mely csak 1880-ban nyittatott meg a japánoknak.

A különböző iparok közt általában az egész országban — legmagasabb fokon áll a papir-ipar. A legkülönbözőbb czélokra használt papir gyártásában oly tökélyt értek el, hogy ez minőségre tultesz a japáni papiron. Szőnyeget, edényeket, ruhadarabokat is gyártanak papirból. A vazallusság idejében, midőn vagy a keleti, vagy a nyugati bi-

rodalomnak tartoztak adóval, ennek jelentékeny részét papirban rótták le. Ügyesek a selyemgyártásban is, de ebben messze mögötte állanak a khinaiaknak és japánoknak. Páratlan ügyesek azonban a szalma és bambusz-fonatok készitésében. A vékony bambusz-szövetek, melyeket leginkább a kalapok készitéséhez használnak, oly erősek, mintha drótból lennének fonva.

Mint látható, a félsziget egyaránt gazdag növényben ép ugy, mint állatokban és ásványokban, a mely tulajdonságáról bizonyára már régen tudomással birtak szomszédai is. A két hatalmas és egymással Korea miatt örökké féltékenyen versenyző birodalom közé beékelt ország kifogyhatlan kincseire mindakét szomszédnak a legrégibb időktől kezdve fájt a foga, a kikhez ujabb időben csatlakozott az éjszaki szomszéd is, a »Falánk ragadozó.«

Nem csoda tehát, ha a versengő szomszédok közé szerencsétlenül beékelt ország, mely évszázadokon keresztül ki volt téve hol az egyik, hol a másik hatalmas szomszéd támadásának, néha 2-nek is egyszerre és a honnan hajószámra hordták el a kincseket, mialatt lakossága rohamosan pusztult az ellenség kardja és a tigrisek karmai alatt, az önmagára szorult ország igyekezett minél inkább visszalépni az érintkezéstől és határait a lehetőségig megközelithetlenné tenni. E törekvésében nagy részben segitségére volt a természet is. Nyugati partját aránylag sikeresen megvédi a temérdek sziget zátony és szikla, melyek a zaklatott anyaországnak mintegy előőrseiül szolgálnak. Az ország belsejébe vezető folyók oly sekélyek, hogy azokon csak nagyon kevéssé mélyen járó hajók hatolhatnak fel egy darabig. A torkolataik pedig a temérdek öböl és zsákut közt rendkivül nehezen találhatók fel; azonkivül kiálló sziklákkal vannak eltorlaszolva. Az apály és dagály által okozott vizállási különbség oly nagy, mint sehol másutt a földgömbön. Igy pl. Kiung kiu do-nak partján és apály és dagály közti különbség 60 láb.

Eme a természettől nyert »Khinai fala« által megvédve lévén egyfelől, másrészt ők maguk is teljes erővel hozzájárultak, hogy félszigetöket tökéletes »szigetté« tegyék a külvilágra nézve. Fenn éjszakon, hol a Jalu és Tumen folyók által nemcsak hogy nincsenek védve, de sőt annak befagyott felülete még elősegiti az invasiót, erős határőrséget állitottak fel. A Mandsuria és a félsziget közti határt jelölő és ősrégi időktől fogva fennálló deszkakeritést, egy ugyanilyen hosszu és néhány mértfölnyi széles parlagon hagyott terület követ; katonái, ha nem is jól fegyelmezett katonák, de mindenesetre bátor és elszánt harczosok. *Rodgert* amerikai tengernagy, ki szárazföldre kitett csapataival az or-

ság fővárosáig akart eljutni 1875-ben, beszéli, hogy midőn legénységének már sikerült a koreai katonaságot lefegyverezni, ezek még nem adták meg magukat, hanem kövekkel, fadorongokkal és togaikkal védték magukat az amerikaiak ellen.

Elszigetelési törekvésükben erős támaszuk a szokatlan és meglepő gyorsan váltakozó klima: a hó, a jég, a tengeri vihar és gyakori sürü köd a partokon. Mind e fegyvereiknek köszönhetik, hogy még ma a jól felszerelt hadicsapatok támadásainak és a könnyebb taktikával vezethető flották támadásainak daczára is Korea az, a mi volt századokkal ezelőtt, elzárt ország.

Valamennyi tartomány egy-egy helytartó kormányzására van bizva, a kik azonban alája vannak rendelve a három főminiszterek mindegyikének. Viszont a három »csong« elsője a »Csenkun« (körülbelül miniszterelnök) a legmagasabb rang az országban. A Csenkun egyszersmind főnöke a 6 másodrangu miniszternek. A tartomány kormányzóiból — pancso — ezeknek két-két főhivatalnokából — csampan — és a főtanácsosból — csam-é — áll a királyság hivatalnoki karának a törzse. Ugy mint Khinában, Koreában is a hivatalnoki kar dominál. A törvények szerint bármely állásu és bármely kaszthoz tartozó egyén elérheti a hivatalnoki rangot. A szokásban azonban másképen van és a köznépből vajmi ritkán emelkedett fel valaki a kiváltságos és rendkivüli előnyöket biztositó és nagy jövedelemmel járó hivatalnokságra. A hivatalnokság különben nagy tudomány, mert többszörös vizsgákat kell letennie és alapos jártassággal kell birni az ország szentesitett törvényeiben. Igy pl. jól kell tudnia a hivatalnoknak, hogy ezen meg ezen az ünnepen a különböző társadalmi osztályhoz tartozóknak, hogyan kell öltözködniök? A különböző kasztokhoz tartozó egyén által elkövetett lopás, csalás, rágalmazás miképen büntettetik? Melyik ünnepen mennyit és mit szabad főzni, hogyan kell ülni, hogyan és hányszor kell sirni a temetéseknél, mikor milyen szinü és alaku kalapot kell viselni? Szóval a hivatalnoknak tudnia kell, nemcsak a politikai, büntetőjogi és vallási törvényeket, hanem a közönséges mindennapi életnek a legjelentékenyebb ügyét-baját, miután mindezeknek a hogyan és miképeni elvégzése, a koreai corpus jurisnak nagyobb részét képezi.

A rangfokozatok — ugy mint a lakosságnál — a hivatalnoki karban éles válaszfalakkal vannak elválasztva.

A köztük fenálló viszonyt jellegzi az, hogy a fölebbvaló az egy ranggal alatta levőt »görbe hátu«-nak nevezi, miután sohasem látja maga előtt másképen, mint mélyen meghajolva.

Minden hivatalra csak két év tartamára nevezik ki a hivatalnokot. Hogy az illető tovább megmaradhasson rangjában, vagy hogy magasabb rangot nyerhessen el, ujabb vizsgákat kell letennie, bizonyos összeget kell lefizetnie, a melynek megteremtése — magától értetődik — a szegény köznép dolga. »Izzadni és adót fizetni, ez a mi — jogunk«, mondja a koreai közmondás.

Hogy mily képtelen dolgokat és zsarolásnak minő raffinált módját követik el a hivatalnokok, hogy rövid, esetleg csak két évre terjedő hivatalnokoskodásuk alatt lehetőleg minél többet harácsolhassanak össze, bizonyitja az, hogy Khinában, a hol pedig a mi fogalmunk szerint a hivatalnoki rang önkénykedő, zsaroló eljárása néha hihetetlen mérveket ölt, azt szokták mondani valami feltünő zsarolásra: »koreai gazdálkodás!«

Van egy intézmény, amely arra szolgál, hogy általa a hivatalnokok és a köznép közötti viszony ellenőriztessék. Ez intézmény abban áll, hogy magasrangu hivatalnok bejárja *titokban* az országot, megfigyelni az egyes kerületekben a helyzetet és viszonyokat, hogy aztán *közvetlenül ő felségének*, Korea királyának tegyen jelentést a látottak és hallottak felől.

Ez a hivatalnok tehát, ki egyenesen a köznépnek a hivatalnokok zsarolása elleni oltalmára van kiküldve »vándorló Inspektornak« lehetne nevezni.

Tulajdonképen azonban nem egyéb, mint királyi kém, a közbelépés vagy személyes hatalom felruházása nélkül. A keletázsiai, — különösen a koreai bizalmatlanság folytán — e királyi kém ellenőrzésére egy második »vándorló inspektor« van kiküldve, a kinek az ellenőrzésére ugyancsak e »koreai gazdálkodás« alapján egy harmadik kém valószinüleg nem felesleges.

Jóllehet a lakosság egymástól meglehetősen élesen elválasztott kasztokra van felosztva, lényegesen eltér más nemzetnek, pl. a hinduknak kasztrendszerétől. Mert: mig amott a kasztok közötti és át nem hágható válaszfalak a vallás által hozattak létre és tartatnak fenn, itt a vallásnak a kasztokhoz semmi köze, mert azokat a politikai viszonyok hozták létre és politikai törvények tartják fenn. Az első kasztot a nemesség képezi — az egykori fejedelmek utódjai. A nemesség a katonai és polgári osztályra oszlik, mely két hatalom egymással örökös féltékenykedésben él. Háborus időkben azonban határozottan a katonaosztály dominál.

Második kasztot képezik a középnemesek, kik átmenetet képez-

nek a polgári osztálytól a nemességhez. Ebből az osztályból kerülnek ki a kisebbrangu hivatalnokok, különösen a »khinai tolmácsok«.

Harmadik kaszt a polgárok osztálya; t. i. a vagyonosabb kereskedők, iparosok és kézmüvesek.

Negyedik kasztot képezi a lakosság zöme, földmivesek, kisiparosok, vadászok, halászok stb.

E négy kaszt után következik a »megvetettek osztálya«, a melyhez azok tartoznak, kiket mesterségük folytán mintegy megbélyegzetteknek tekintenek. Ehez az osztályhoz, mely különben fölötte áll a jobbágyoknak és rabszolgáknak, tartoznak a *mészárosok, hóhérok, bőrrel dolgozók és a papok!*

Ez öt csoport után következik a lakosságnak egy része, melyet ép ugy lehet jobbágyságnak, mint rabszolgáknak tekinteni. »Se nem ökör, se nem ló«, mondják róluk a koreaiak. Jobbágyoknak azért, mert a rabszolgaság fogalmához viszonyitva, igen sok szabadalommal birnak, rabszolgáknak pedig azért, mert gazdájukhoz oly viszonyban állanak, a minő viszony csak rabszolga és tulajdonos között állhat fenn. A gazda rendelkezik jobbágyának élete és családja fölött. Ennek gyermekeit eladhatja; összeházasithatja őket tetszése szerint. A férfi rabszolga — a csong nom — nem veheti nőül azt, a kit ő akar, hanem azt a női rabszolgatársát, akit gazdája szemel ki számára. Szabad férfi nőül vehet rabszolgaleányt, a mely esetben »pi-pu« lesz, féljobbágy; az ilyen házasságból született gyermekek szabadok, mig ellenben a leányok a feleség gazdájának tulajdonát képezik. A felszabadult férfiu — a pol-sin — ezután is bizonyos függő viszonyban marad előbbi gazdájához, a ku-szianghoz. A rabszolgavadászat — csin-ro — t. i. a megszökött szolga — panno — kézrekeritése nagy szenvedélylyel és kitartással üzetik a koreai vadász köznép által.

Jóllehet, hogy ugy a magasabbrangu állami hivatalnokság, mint a magasabb rangu katonai rang ugyanegy kasztnak — nemességnek — privilégiuma, az állami hivatalnokok föléje vannak helyezve a katonáknak, a kikkel azonban megegyeznek abban az előnyben, hogy ugyanegy büntetés van előirva mindakét osztálynak. Ez előnyök legjelentékenyebbje — a koreai nemesség szemében — abban áll, hogy kivégeztetésre való elitélésükkor »igényt tarthatnak« ennek legszelidebb nemére, a lefejeztetésre. Tekintettel a halálos itéletek többi nemére, ez határozottan előny. A büntetések rendkivül szigoruak és nagyon gyakoriak. A legcsekélyebb vétségre, és nem csak a társadalmi vétségekre, mint pl. lopás, rablás, verekedés, megvesztegetésre vannak sulyos testi büntetések előirva, hanem az ugynevezett »etiquett megsértés«, mint

pl. bizonyos ünnepen nem az előirt bizonyos magatartás ruházatban vagy más egyébben, szigoruan és sulyosan büntettetik.

A leggyakrabban alkalmazott testi fenyités abban áll, hogy a deliquensnek hátára egy lapáttal mérnek ütéseket, vagy pedig bambuszbotokkal az alszár mellső felére, a szárcsontra. Továbbá kézlevágás, felkötés az egyik lábnál, éheztetés, a börtönben lánczokra verve.

Egy ritkán alkalmazott büntetést, melynek megemlítése azért nem érdektelen, miután Koreában a kereszténység martyrjait a hőslelkü missionáriusokat szokták kivégeztetésök előtt igy megbüntetni, abban áll, hogy a deliquensnek a nedves arczára oltatlan meszet kötnek, a fülein egy-egy nyilat huznak keresztül, a hátára pedig egy gongot kötnek és igy viszik a vesztőhelyre, mialatt a »végrehajtó« folyton a gongot ütve kiabálja a népeknek, hogy mit követett el a delinquens. A ki apját megüti, az halállal bünhődik. Az apagyilkos és hazaáruló máglyán hal meg.

Mindezeknek és az ehhez hasonló fontos belügyeknek az aprólékosságig és a hajszálhasogatásig menő leirása nagy részét teszi annak a könyvnek, melyet a »koreai bölcsek könyvének«, magyarul: törvénykönyvnek neveznek. Bátran elmondhatni, hogy nincs nemzet, melyet kevesebb bölcseséggel és több kegyetlenséggel kormányoznának, mint a koreai nemzetet.

A kormány absolut hatalommal uralkodó királyának személye szent és sérthetetlen. A felségsértés, történt légyen az tettel, szóval, vagy csak gondolatban, kinos halállal büntettetik. A király testét érinteni semmi nemü körülmények közt nem szabad. A jelenlegi uralkodónak nagyatyja meghalt egy tályog okozta betegség következtében, miután a tályognak késsel való megnyitása a törvény értelmében lehetetlen volt. A ki azonban *v letlenül* mégis megérintette a királyt az kitüntetésül vagy megkülömböztetésül örök életén piros selyem ruhát köteles hordani. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a királynak nagyszámu hitvesén kivül, több száz főből álló háreme legyen, melynek tagjai azonban nem viselnek piros selyem köntösöket. A hites társak, kiknek elseje az uralkodó királynő, előkelő hivatalnoki családból valók, mig ellenben a háremhölgyek csaknem kivétel nélkül Kangven tartományból valók, kik ugyanazon szerepeket játszák Koreában, mint Khinában a szucsaui lányok.

A királyt szeuli palotájában, melyben az uralkodó ház többi tagjai is élnek, pazar fény veszi körül. Csak a legritkább esetekben hagyja el palotáját, a mely fontos eseményről a város lakosságát már napokkal előbb értesitik. Ilyen alkalommal minden ajtó, ablak el

van zárva, az utczákon sorfalat képező lakók pedig térdepelnek, kezükben seprüvel és szemétlapáttal, az engedelmesség és alázatosság jelvényével. A diszes menet élén viszik a nagy »*tigris lobogót*« az országnak, a hatalomnak és a dicső népnek jelvényét. A menetben két egymáshoz minden részecskéjében hasonló palankin van, melyek egyikében ül a *Hap-num*, a másik pedig üres. Hogy melyikben ül Ő Felsége, — a »Hap-num« — azt csak a három főminiszter tudja; a népnek fogalma sincs róla.

A »Tigrislobogó« után viszik az uralkodónak élet és halál feletti uralmának jelvényeit; fejszét, kardot és háromágu szigonyt.

Van továbbá a menetben temérdek piros lobogó, napernyő és a »Nagy legyező.«

A koreai udvarnál egyes olyan szokások is állnak fenn, melyek az európai udvarok méltóságával is összhangzásban állanának és tényleg állanak is. Igy pl. meg van a lábmosás szokása, a mely abban áll, hogy a királynő minden évben egynéhány 80 éven felüli nőt fogad magánál a palotában és sajátkezüleg megvendégeli őket. Ha valami örvendetes esemény éri az országot, az országnak mind a nyolcz kormányzóságában a 80 éven felüli öregeket megvendégelik az illető kormányzóság költségére.

A királynő személye iránti nagy tiszteletnek a kifejezése az a törvény, mely előirja, hogy ha a királynő oly állapotba jut, a mely által az országnak egy leendő trónörökössel való megajándékozása van kilátásba helyezve, akkor három hónaposnál fiatalabb állatot leölni az egész országban nem szabad.

Úgy mint Khinában, Koreában is rendkivüli magas fokban van kifejlődve *a társulati vagy egylet-képző rendszer* és *a czéhalkotás*. Ama összetartás következtében, melylyel az ugyanegy kormányzóság lakosai egymás iránt viseltetnek, oly idegennek tekintik a másik kormányzóság lakosait, mintha azok egész más világrészből valók volnának; viszont az ugyanegy kormányzóság külömböző városainak lakói idegennek tartják a más városbelieket. A társulási vagy összetartási ragaszkodás oly messzire megy, hogy egy városnak *egy* utczájában lakók szövetséget képeznek egymás közott, a másik utcza lakói pedig egy más szövetséget. *Sőt az egyesutczák egyes házcsoportjai* — 5—6 ház lakói — még szükebb szövetségben, respective barátságban élnek egymással.

A czéhrendszer kultiválása tultesz a khinain. A legmagasabb rangú hivatalnokoktól kezdve le a legalsóbb rendü mészáros legényig — a mészáros Koreában (úgy mint Arabiában) a legutolsó emberosztályhoz

tartozik — nincs ember, legyen az miniszter, kereskedő, tudós, hajtsár, kocsis, kuli vagy koldus, a ki ne tartozzék valamelyik céhhez. — A legelőkelőbb nemes épp ugy tagja valamelyik czéhnek mint az előkelő ur legutolsó szolgája.

Legfőbb czéh a teherhordóké, mely czéh oly jól organizált és oly hatalmas, hogy mint olyan *számot tevő faktor az egész királyságban.* Valóságos »statust in statu« képeznek, a melynek főnöke halállal büntetheti a czéh tagjait. Szerveszkedésük és egyleti törvényeik által olyanforma viszonyban állanak a politikai hatóságokhoz, mint pl. az európai államokban a katona tisztek, vagy Németországban a deákok. A politikai hatóságok nem avatkozhatnak belügyeikbe, és ha jogaikban megsértve érzik magukat, felmondják a szolgálatot, azaz strikeolnak, mindaddig, mig sérelmükért kárpótlást nyertek.

Ha hosszabb időre strikeolnak, eltávoznak az illető districtből, a melyben ezáltal tökéletesen megszünik mindennemü közlekedés, sőt pang a kereskedelem is.

Hogy az alsórendü népnek ily óriási befolyása van az országban, az a félsziget közlekedési és kereskedelmi viszonyaiban leli okát. Vasutnak t. i. Koreában nyoma sincs, az országutak rendkivül ritkák és azok is nagyon elhanyagoltak; teherhordásra csak igen ritkán használnak barmot; és igy az egész ország közlekedése, különösen teherszállitása embererő által történik vagy a legjobb esetben lóháton, amely azonban szintén a teherhordó czéh privilegiuma. Azonkivül becsületesek, tökéletesen megbizhatók, a reájuk bizott dolgot pedig épen kitünő és az egész országra kiterjedő organisatiójuk folytán a lehető leggyorsabban végzik el. Általánosságban véve azonban a közlekedés a tartományok és városok között nagyon gyenge. Az uri osztályból többnyire a hivatalnokok az utazók, kik districtjeik városait látogatják meg. Utjokat emberek által vitt hordszékben teszik meg, a megfelelő kisérettel. A kiséret egyik fontos tagja a »rendcsináló«, vagy a »kitérő«, kinek összes kötelessége abban áll, hogy folyton kiabálja, csii va, csii va! (Térj ki) vagy: szálljatok le a lóról! Ezt akkor is kell kiáltani, ha egyetlen lélek sem jön szemközt az uton, vagy ha a szembe jövő a lehető leggyalogabban is jár.

A főbb országutakat kivéve, szálloda vagy vendéglő nincs az egész országban. Nincs is rá szükség. Az utazó koreai beszállhat bármely házba és bármely időben; mindenütt nyitott ajtókra talál és oly vendégszeretetre, mely ritkitja párját az egész földön. Az utra kelő szegényebb sorsu koreai magával viszen egy takarót és egy zacskó

rizset. Éjszakára ott száll meg, hol az est utóléri, a rizsét pedig ott főzeti meg, a hol megéhezik.

Az országut mentén a munkások meghivják és megvendégelik az arra haladó utast. Hogy mily összetartók és egymást kölcsönösen kisegitők a koreaiak más tekintetben is, kitetszik abból, hogy társadalmi életüknek bármely mozzanatában önzéstelenül és feltétlenül segitenek egymáson. Ha egy szomszédnak leég a háza, azt közös erővel felépitik; ha a szomszéd férjhez adja a leányát, hozzájárulnak az örömhöz ajándékokkal, az ünnep rendezésével. Ha egy szomszéd szegénysége következtében nem adhat semmi ajándékot, akkor magára veszi a fáradságot, hogy elvigye a hirt és a meghivást az illető családnak bármily távoli districtben lakó rokonaihoz. Temetéseknél idegenek végzik el dijtalanul a szokásos intézkedéseket, hogy a gyászoló családtagokon ezáltal könnyitsenek.

Hogy e korlátlan vendégszeretettel igen sokszor a legrutabb visszaélések történnek, az természetes. A kóborló, és az egyik districtből a másikba vándorló szegények néha elárasztanak egyes vidékeket, ugy hogy a polgári hatóságoknak kell magukat közbevetniök, hogy megtisztitsák a várost a temérdek hivatlan vendégtől.

Minthogy a koreaiak nagyon szeretik a mulatságot, különösen a zenét és tánczot — már t. i. oly értelemben, hogy más muzsikáljon és más tánczoljon hozzá, — továbbá mert nagyon szeretik a látványosságokat — az ország minden részében mindig járnak-kelnek a a vándorzenészek, akrobaták, csepürágók, jóslók, büvészek.

Különös szerepet játszanak a vándortánczosnők, a kiket sok tekintetben Koreának az auvergnei gyermekeinek lehet nevezni. *Kang ven do*-ból, Korea Svájczjából származnak, szép arczuak, csinos teremtések, kik hegyes hazájukból elindulnak az országba szerencsét próbálni, nem vivén magukkal mást, mint szép arczukat, szép hangjukat és kellemes modorukat. Énekelve és tánczolva vándorolnak városról-városra, néha férfi zenekar kiséretében. A hol neszét veszik egy mulatságnak, oda beállitanak mint tánczosnők és énekesnők, vagy mint kisegitők a vendégek kiszolgálásában. Mindenütt szivesen látják és aránylag jól is fizetik őket.

A zenén és tánczon kivül szenvedélyesen üzik a koreaiak a kártyát és koczkát. Ezt azonban személyesen végzik el. A kártya és koczkajáték rendkivül el van terjedve és nagy szenvedélylyel üzik a társadalom valamennyi rétegében. Még a katonaságnál sincs betiltva; sőt az őrségre kiküldött őrszemek is koczkázhatnak azon koreai logica alap-

ján, hogy: az az őr, a ki koczkázik, az nem alszik, aki nem alszik, az ébren van; a ki ébren van, az vigyázz, ergo az őr koczkázzék.

A kasztrendszer ismertetésénél láttuk, hogy a kasztok közt fennálló válaszfalak nem a vallás által előírt törvények alapján állanak fenn és hogy a vallás terjesztői, a hit szolgái, — kik a kelet ázsiai népeknek kivételével az egész földgömbön a társadalomnak vagy a legfőbb és legtiszteltebb tagjai sorába tartoznak, vagy pedig, — az osztályozott társadalmu nemzeteknél, — a kasztok legelsőjét képezik, — Koreában oly alacsony niveaun állanak, hogy nincsenek is beosztva a kasztokba, hanem az ugynevezett megvetett osztályhoz tartoznak és ebben is annak a legalsó fokán állanak. Mig a szomszéd tartományokban, a tisztán Buddha-vallásu khinaiaknál és japánoknál a szintén igen alacsony társadalmi fokon álló papság tagadhatatlanul játszik egy jelentéktelen kis szerepet, Koreában abszolute tekintetbe nem vett, nem respektált, nem kedvelt osztályt képeznek. Ez a sajátságos tünemény, mely diametralis ellentétben áll valamennyi müvelt, sőt egészen czivilizálatlan vad törzsek társadalmi rendszerével, két körülményben találja okát. Először is: a koreai papok az erkölcsi süllyedésnek, az egyéni elzülésnek, a fajtalan kicsapongásnak oly gyakori jelét adták és adják már régi idők óta, hogy nem egyszer magának a kormánynak kellett közbelépnie, hogy megszüntesse a papoknak általános botrányt, felháborodást és a társadalmi rendnek fennállását veszélyeztető sértő magaviseletét. A második ok pedig az, hogy a koreaiak nemcsak az uralkodó vallás — a buddhaismus — iránt tanusitanak közönyt, de határozottan mondhatni, hogy igen kevés kivétellel, tökéletesen hiányzik bennök a vallásosság és kegyelet iránti érzék.

Jóllehet a Buddhaismus, koreai nyelven: Pul-csié, az uralkodó vallás, a bálványimádás sokkal jobban van elterjedve. Minden tárgynak, legyen az földön és vizen, vagy föld alatt, meg van a saját külön istene. Igy pl. van hegyisten, fák istene, esőisten, kőisten sőt konyhaisten is van — Csoan — a kinek az oltárán persze a legtöbbet áldoznak. A levegő tele van istenekkel, a kik szüntelen ott lebegnek és ólálkodnak és csak azon törik a fejöket, hogy mimódon lehetne az embereknek minél többet ártani. Mert a koreai istenek csak nagyon ritkán tesznek jót. Ártani az embereknek, ez az isteneknek hivatása első sorban, a koreai hit szerint. A tengerről fuvó szél sem egyéb, mint az istenek lélegzete! Valamennyi isten — bálvány — meg van testesitve egy vagy más alakban. A bálványok faragásában nem nagyon scrupulosusak. Egy emigy-amugy összetákolt faalkotmány, melyen egy kis gömbalaku darab a fejet ábrázolja, egy nagyobb gömb a törzset, mely két rudra

van megerősitve — megteszi a szolgálatot. Az országutakon láthatók egyenesen álló vagy már kidőlt czölöpök és nagyjában összetákolt törzsek, melyeken mélyedések és dudorodások a szemet, orrt vagy szájat stb. ábrázolják, ezek mind ugyanannyi bálványok.

A Buddhaismus után legelterjedtebb vallás a Confucius tana, mely a XV. században lett behozva a khinaiak által. A confucismusnak többnyire az előkelő osztályok a hivei. Megjegyzendő azonban, hogy mig a buddhaismus a tulajdonképeni vallás, a Confucismus inkább csak morál-philosophia. Innen van, hogy oly rohamosan tudott hóditani a müveltebb osztályokban. A confucismusnak különben elég nagy a tekintélye, mert minden valamire való városnak van egy nyilvános épülete — a Tai-Sem-Kán — a melyben Confucius tanai vannak egy táblára bevésve.

A khinainak közéletében oly nagy szerepet játszó »Fengshiu« kevés módozattal benne van a koreai morál-philosophiában is. A khinai »Jo és In« Koreában »Jum és Jang.« »Jum« a férfi fogalom, »Jang« a női. A Jumhoz tartozik minden, ami határozottam férfias, erős, biztos, egészséges, kellemes, jó, szép, mély, hegyes vagy kerek. Igy pl. Jum: A férfi, munkaerő, becsület, huseledel, a nap, tüz, nyereség, árviz, szép ruha s persze Koreában a tigris is.

A Janghoz tartozik minden, a mi a Jumnak ellentéte, a mi határozatlan, nem bizonyos, a mi langyos, gyenge, kellemetlen. Igy pl. Jang: a nő, a hold, a tunyaság, a papirpénz, a patak, a zöldség (mint táplálék), kis hegy stb.

Ugy mint a khinainál ez a Fengshiu, ugy a koreainál is a Jum-Jang befolyásolja minden tettét, elhatározását, terveit és szándékát. A koreai bölcsnek pedig egyik legnehezebb tudománya abban áll, hogy ezt a sajátságos tant a — Jum-Jangot — minden alkalommal és mindenkire a legelőnyösebben alkalmazhassa.

Az ősök imádata oly magas foku, hogy az sok tekintetben tulteszen a khinain is. A nők itt is abszolute ki vannak zárva az »ősök kultuszából« és az a fiugyermekek kizárólagos privilegiuma.

A kasztokra nézve határozott törvények állanak fenn; mig a magasrangu nemesség három ősnek áldozhat, t. i. apának, nagy- és dédapának, a gentry már csak két ősét imádhatja. A köznép pedig csupán az apáig mehet vissza kegyeletének kifejezésében.

A legmagasabb rangu bálvány mindazonáltal a Buddháé, a kit Koreában Pulnak neveznek. Alakra nézve hasonlit a többi buddhaista főistenekhez, csakhogy egy kissé modifikálják a koreai izlés szerint. Igy pl. szája és fülei tulnagyok, orra tompább, a szemei pedig ferde

metszésüek. Mindenütt trónuson ül, a mely alakra hasonlit a lotus virág-nyitott kelyhéhez, az »örökkévalóság symbolumához.«

Vallási szertartásaikban csaknem minden tekintetben hivek maradtak a Khinából átplántált mintához és csak faji jellegöknek és tulajdonságaiknak megfelelő részletekben tértek el attól. Jelenleg azonban már ép oly megvetéssel tekintenek le a khinaiak vallására, mint a milyen mélyen megvetik és mélyen magok alatt állóknak tartják magát a khinai nemzetet. Egyáltalában megvetettnek és szánalomra méltó félmünek tartanak mindent, ami nem koreai: a japánokat, az európaiakat, a keresztény vallást, a nyugati tudományt.

Pedig minden intézményük khinai eredetü: a kormányrendszer a közigazgatás, a vallás, a tudomány.

Mig saját nemzeti nyelvük és tudományuk tökéletesen el van hanyagolva, a khinai nyelv, tudomány és bölcselem ismerete a hivatalnoki rang elérhetéséhez elmaradhatatlan kellék.

A koreai nyelv irni és olvasni tudása még nehezebb tudomány, mint a khinaié. Sajátszerü az, hogy mig pl. a köznéphez tartozó ember a saját szakmájába vágó dolgokat folyékonyan olvassa és irja, egyetlen jelt sem tud kibetüzni egy más mesterségbe vágó dolgokat leiró könyvből.

A hivatalnoki ranggal oly temérdek és magas foku előnyök lévén összekötve, legfőbb törekvése minden erre hivatottnak, sok tanulmány és sok tudás által valamely hivatalra való képesités megszerzése. Innen van, hogy e szándékuk kivitelében óriási szorgalmat fejtenek ki az illetők. Ernyedetlen szorgalommal tanulnak éveken keresztül, hogy az évnek bizonyos szakában megtartott vizsgákat sikeresen letehessék. A hivatal utáni vágy oly erős és oly elterjedt, hogy nem ritkán öreg családapák, ősz emberek is neki adják magukat a tanulásnak.

A tanulás legfontosabb tárgya azonban nem más, mint Buddhaismus Confucismus, bálványimádás és a babona — a Jumjang. — Miveltségük és tudományuk alig változott valamit évszázadok óta, holott akkor a hollandi hajótörött Hammel Henrik korában az astronomia csak astrologia volt, a földgömb alakjáról és annak csak távolról is megközelitő nagyságáról fogalommal sem birtak.

Ámbár csaknem köröskörül tenger mossa határait, azért legkevésbbé sem tengerész nemzet a koreai. Hajóik ugyanolyanok, aminőket már a legrégibb korban is használtak, t. i. otromba, nehezen kormányozható dzsunkik, görbe árboczokkal, bambusz vitorlákkal. Minden hajókötelük szalmából van fonva, sőt a horgonyláncot is a szalmakötél helyettesíti. Csónakjaik is otrombák, nehezek. A csónakokban nem

használnak evezőket, hanem hosszu farudakat, melyekkel a csónakot tovább tolják. Partjaikról nem igen merészkednek dzsunkeikkal eltávozni, miután alig ismerik a nautikus tudomány alapelemeit. A főirány nem az »Éjszak«, hanem a »Dél« (ugy mint Khinában). Ismerik és használják az iránytűt, melyet Ji-nam-pul-nak, delejes vasnak neveznek.

A napot 12 órára — si-re — osztják be, és minden órának 8 negyede — esik-je — van. Az órákat nem számokkal jelölik, hanem minden órának meg van a maga neve. Igy pl. van: tigrisóra, ho-si; (az órák elseje); bárányóra, Jang si; sárkányóra, Siong-si, stb.

Az időt mutató óra nagyon kevéssé ismert. Legtöbbnyire napórát használnak; továbbá a czölöpök és fák árnyai, a napi foglalkozás, legközönségesebben azonban a jelentkező étvágy után következtetnek az idő mennyiségére. Az órák töredékeivel, perczekkel nem igen törődnek az idő meghatározásában. A »tigrisóra elején«, vagy a »Szélóra vége felé történt«, szokták mondani. A 29 és 30 napokból álló hónap nem 4 hétre, hanem három szakaszra van beosztva. Az év ilyen 12 holdhóból áll. Időszámításuk sem Ki-Tsehez — az egyesült koreai királyság megállapitójához — van kötve, sem pedig Buddhához, vagy Confusiushoz, hanem 60 esztendőből álló cyklusokra van beosztva, melyet 2367 évvel Kr. sz. előttől számitanak. Jelenleg, 1893-ban Koreában a 4530-ik évet irják.

Számitásuk a 10-es rendszeren alapszik, hanem azért két sorszámból álló mennyiséget már ugy jelölnek meg, hogy azokat mint egészeket sorozzák egymás mellé. Pl. 63-at igy jelölnek 6, 10, 3; 953 = 9, 100, 5, 10, 3; 1764 = 1000, 7, 100, 6, 10, 4 — A 10 ezeren felüli mennyiségek kifejezésére már nincs számuk, hanem betükkel irják ki.

Megismerkedvén a lakosság polgári és vallási törvényeivel, intézményeikkel és szokásaikkal, nem lesz érdektelen megismerkednünk az egyes individuummal és a magánszemélyre vonatkozó viszonyokkal.

A koreai férfi magas, erős és nyulánk. Arcza széles, durva vonásokkal; a pofacsontok kiállók, az alsó állkapocs erős, csontos, hegyes. Az orrnyereg a legtöbb esetben nagyon lapos, széles czimpákkal; a szem metszése ferde.*)

A szemöldök sürü, vastag; szakál és bajusz nagyon gyér, nagyon

*) A szemtekének e ferde fekvése a (koreaiaknál, khinaiaknál és japánoknál) csak látszólagos, miután a szemteke épen ugy fekszik üregében, mint akár a kaukasusi fajnál; csupán a szemhéjaknak felfelé, a külső szemzúg felé irányított sajátságos metszése tüntetik fel ferdének.

A »nagyszemü« európainál sem a szemteke nagyobb a normálisnál, csupán a szemhéjak nagyobb nyilása tünteti fel nagynak.

soknál egészen hiányzanak, különösen a szakál. Az arcz szine szennyessárga vagy buzaszinü, csak ritkán látható — a fiataloknál — a halvány narancssárga szin. A száj széles, idomtalan, sárgás zománczu erős fogakkal.

Általában véve typikus mongol jeleggel birnak, mely csak itt-ott van kevéssé modificálva az által, hogy az orr és az arczprofil kissé élesebb, a mennyiben a pofacsontok nem oly erősen kiállók, a homlok domborubb, a koponyacsontok kevésbbé összenyomottak ; ezeknél az arcz nemesebb, intelligensebb kifejezést nyer.

Legfeltünőbb a hajviseletük, melyre igen sok gondot fordítanak és a mely egyáltalában nagy szerepet játszik társadalmi életükben. A hajviselet ugyanis már első tekintetre elárulja, hogy az illető férfi nős-e vagy nőtelen, mely állapot közti különbség sok tekintetben a legnagyobb fontossággal bir az illető férfiura nézve. A nős férfi ugyanis fekete, sürü, vastag szálu haját konytba köti a feje bubján, mig ellenben a nőtlen férfiak a nősektől való megkülönböztetésül nem kötik kontyba a hajukat, hanem czopfot viselnek.

Mig a köznépnél a konty csak lazán van összekötve és jókora nagy, az uribb osztálynál legfennebb akkora, mint az illető férfiunak az ökle. A konty fekete fátolylyal van beborítva, a fátyol pedig szalagokkal van az áll alatt megerősitve.

A koreai czopfja lényegesen különbözik a khinaiak czopfjától. Mig emezeknél minden férfi kivétel nélkül hosszu, többnyire a bokáig leérő czopfban hordja haját és gyakran álhajjal, lószőrrel vagy zsinórral toldja meg a tarkó körül pedig a hajat leberetválja, a koreai nőtleneknél a haj meg van hagyva, a czopf pedig csak a hát közepéig ér. Az idegennel akárhányszor megtörténik, hogy az ilyen czopfot viselő, halványsárga arczu, tökéletesen szőrtelen arczu fiatal embert hosszu fehér zubbonyba öltözve, leánynak tart.

A czopf igen nagy szerepet játszik a férfi életében. Addig, mig nőtelen, nem szabad kontyot viselnie és addig, mig nőtelen nem tartják férfiunak. A 35—40 éves nőtlen férfiu még gyermeknek tartatik, bármily csint vagy gonosztettet követ el, a törvény nem vonja felelősségre, mert hiszen még csak gyermek! A 12—13 éves gyermek azonban, ha megnősül, kontyba kötik a czopfját és e percztől kezdve férfiu. Hivatalt nyerhet — ha ugyan az előirt vizsgákat leteszi — részt vehet az öregek társaságaban, és hatalmat gyakorolhat a nálánál sokkal idősebb testvérbátya fölött, ha az még nőtelen. Ugyanakkor a család második fejévé lesz és az apa elhalálozása után korlátlan hatalmu ura az

egész családnak, beleértve anyát, idősebb leánytestvéreket és a még nőtlen testvérbátyát is.

Az apa korlátlan hatalmu és felelősség nélküli ura családjának. Gyermekei ugyszólván rabszolgái. A fiu atyjáról, vagy atyjával csak a legmagasabb tisztelet kifejezésével beszélhet és a köznépnél valóságos cseléd vagy ápoló szolgálatokat teszen apjának. Azuribb osztályoknál is olyanforma az apa és fiu közötti viszony, hogy bátran alkalmazható reá a japánok szokásos mondása, t. i.: »Négy dolog van a világon, a melytől félni kell: a földrengés, a vihar, a tüz és az — apa.«

Ezzel ellentétben az anya semmit sem számit, a mint hogy a nő Koreában a társadalomban abszolute számot nem tevő lény. Egyedüli hivatása a férjnek gyönyörül szolgálni és a leánygyermekeket fölnevelni. A köznépnél azonkivül a nő képezi a munkaerőnek egy nagy részét is. Viszonyaikat és társadalmi állásukat jellegzi az, hogy a nőnek nincs is neve. Ha a fiu anyjáról beszél, úgy teszi azt, mintha atyjának valamelyik nőcselédjéről beszélne. A mig a nő hajadon, addig ugy nevezik, hogy: ennek meg ennek a neje; ha fiut szül, akkor: Izének az anyja. A jobbmóduaknál 6—7 éves korukban külön választják a fiukat a leányoktól, és ettől kezdve megtanitják a fiut, hogy szégyenletes dolog leánytestvérével beszélni, de még csak látni is őket. A leányokat viszont megtanitják, hogy nagy szégyen egy férfi által láttatni. Magától értetődik, hogy a már zsengekorban magába szivott kölcsönös lenézés és rettegés mélyen aláássa a családi élet szilárdságát.

A leánygyermek serdülő korától gondosan el van rejtve idegen férfiszemek elől. A férfi megölheti nejét, az apa a leányát, ha azokat idegen férfi érintette. Ha valamely vakmerő szerelmes betör imádottja szobájába, a nőnek nem szabad kiáltással vagy ellenállással védekeznie, nehogy az esetet megtudják. Mert akár vétkes, akár nem, örök életére meg van szégyenitve, és soha többet férjhez nem mehet.

A női lakosztály a törvény előtt is sérthetetlen. Ha a törvény emberei által üldözött férfi a női lakosztályba menekül, az üldözők oda nem követhetik, hanem meg kell várniok, mig onnan egy vagy más módon ismét előkerül.

A férj az első idegen, a kit a koreai nő először lát szemtől szembe. Ez erkölcsóvó intézménynek a következménye, hogy a női öngyilkosságok oly feltünő gyakoriak.

Ha a nő özvegyen marad, többé nem mehet férjhez, ha akár mint 12—13 éves gyermek marad is özvegyen. Sőt a menyasszony is, a kit csak oda igértek egy férfiunak, özvegynek tekintetik, ha a vőlegény esküvő előtt elhal.

A házasság kizárólagosan közvetítő útján történik. Az esküvő napját pedig a jóslók és kuruzslók jelölik ki. Az esküvő ünnepélye — a mely alkalomra a nő annyi ruhát ölt magára, a mennyit képes — abban áll, hogy a menyasszonyt elhozzák a vőlegény házába bizonyos időre, ott leültetik egymással szemben és a menyasszonyt beborítják fátyollal. A férj ezalatt folytonos kérdésekkel zaklatja a nőt, a melyekre azonban ennek egyetlen szó választ sem szabad adnia, a minthogy az egész napon egy szót sem szabad szólania. Ez egyszerü czeremónia alatt a násznép óriás mennyiségü eledelt fogyaszt el és ezzel az ünnepélyesség be van végezve.

A jobb módúaknál esküvő után néhány nappal a férj hosszabb időre elhagyja fiatal nejét, ezáltal mintegy kifejezendő, mily kevésre becsüli nejét.

Úgy a férfiak, mint a nők viselete meglehetősen bizarr. A teherhordó munkás és az előkelő hivatalnok ugyanegy szabásu és színű ruhát viselnek. (A hivatalnokok azonban bizonyos előirt alkalmakra felöltik diszesen hímzett kék ruhájukat.) A katonák ellenben mindig vörös vagy kékszínű egyenruhát viselnek.

Sajátságos tünemény, hogy Kelet-Ázsiának éppen a legtisztátlanabb nemzete — mert a koreaiak határozottan azok — visel fehérszínü ruhát. Tekintettel azonban a koreaiak határozott ellenszenvére minden iránt, a mi a vízzel, mosakodással és testi tisztasággal a legcsekélyebb viszonyban áll — a legtöbb esetben a fehér szín szennyes szürkére változik. Az öltözet lényeges részét különböző hosszúságu bő ujju felső kabát képezi, mely szalagokkal van a testhez erősítve.

Gomb és gomblyuk teljesen ismeretlen előttük. Zsebük sincs, hanem kis zacskókat hordanak az övükön. A nadrágot hosszu bugyogó képviseli, mely a bokánál vagy le van kötve, vagy pedig szabadon lobog. A téli időszakban, a minő mérvben fokozódik a hideg, ép oly arányban gyarapodik a felöltők száma is. A mint aztán tavaszszal a hőmérsék ismét emelkedik, lassankint fogyni kezdenek az egymásra rakott ruharéteg is. Hogy ezek között a legalsó réteg a hónapokig tartó szakadatlan viselés következtében nem tartja meg eredeti fehér szinét és hogy nem kifogástalan illatu, az természetes.

Legfőbb fényüzést és egyedüli változatosságot képezi öltözetükben a kalap. Mint emlitve volt, a férfiak hajukat kontyba kötik a fejbubján és ez a konty fekete fátyollal van bevonva. Erre a fátyolra jön a kalap. A többnyire rizsszalmából, lószőrből, posztóból vagy bőrből készült kalap karimája rendkivül széles — néha 1 és fél méter átmérőjü, mig

ellenben a tulajdonképeni fejboritó rész csak épen akkora nagyságu hengerből áll, amennyi a konty befedésére szükséges. Ugy mint a fátyol, az is hosszu fehér szalagokkal van megkötve az áll alatt.

Ugymint Nai-po félsziget Tsung tsung do-ban Koreának a magtára, ugy Quelpart sziget Koreának a kalapraktára. A királyság nagy részében a Quelpart szigetről került kalapokat használják.

A női viselet szintén meglehetős szokatlan. Minden korban és rangban ugyanaz, csakhogy az uribb osztálynál az általánosan használt ruházaton kivül vannak még az ünnepekre és családi ünnepélyekre is előirt öltözetek, melyek a rendestől — t. i. a köznép által is használttól — színre és szabásra eltérnek. Rendesen több szoknyát viselnek egymás fölött különböző hosszuságban. Mig az első közvetlen a mell alatt van megkötve, a legfelső ennél sokkal mélyebben van a csipőkön megerősitve és hosszu uszályban végződik. A test felső részét rövid ing fedi, mely a mell egy részét meztelenül hagyja.

Hajukra nagy gondot forditanak és phantasticus alakokat formálnak a rendesen dus hajzatból. Ha azonban a saját hajzatból nem telik, akkor állhajat, állatszőrt, posztódarabokat vesznek igénybe kisegitőül, minek következtében hajviseletük otromba, nehézkes és lényegesen különbözik ugy a khinai nők simára lefésült, komoly hajviseletétől, még inkább pedig a különben is hasonlithatlanul kellemesebb japán nők bizarr, de mégis kellemes és izléses hajviseletétől.

Épitkezésük rendkivül szegényes és kezdetleges. Mutatja ezt az is, hogy egyetlen rom sem maradt fenn régi épületeikből és hogy jelenleg sem tudnak egyetlen monumentálisabb épületet felmutatni. Minden kormányzóságban van ugyan nehány város, melyek falakkal és bástyákkal vannak erősitve, de egynéhánynak kivételével, mint pl. *Kasag va*, *Szeul* és *Kai Szeng* városok *Kiung kei* kormányzóságban, nincs egyetlen egy, mely egy közép kaliberü modern ágyunak ellenállhatna. A munkásosztály és a köznép házai nyomorult viskók. Szobáik oly alacsonyak, hogy csak mélyen meghajolva lehet belépni, vagy bennök járni. Kürtő, ablak ismeretlen. Ha az ember négykézláb bemászik a szobába (az ajtók t. i. oly alacsonyak, hogy csak ily módon lehet bejutni) a fojtó füstön kivül, melyet a ganajból készitett tüzelőszer áraszt el, leirhatatlan ocsmány büz csapja meg a belépő orrát. Butorzatot keveset használnak, a szegényebb osztálynál pedig ennek nyoma sincs. Ezeknek még székük sincs, hanem a földön ülnek, sarkaikon guggolva.

A gazdagoknál különös fényüzésképen halmozzák fel a szőnyegeket és vadállatok bőrét. Az ágy csaknem a fedélzetig meg van

rakva tigris, leopárd, hiuz és medvebőrökkel. Tigrisbőr különben van minden valamire való háznál. Faldisz nincs sehol. A festészet és szobrászat nevetséges, roppant primitiv munkák létrehozásáig emelkedett.

Üveges ablak azonban még a gazdagoknál is nagy ritkaság. Üveg helyett olajos papirt vagy selymet használnak. Az üveg t. i. rendkivül drága. Az üres sörös és boros palaczkokat, melyeket itt-ott összevásároltak, disztárgyként alkalmazzák lakásaikban. Egy szép, fehér nagyobbszerü orvosságos üveget oly becsben tartanak, mit pl. mi egy sazuma vázát vagy kiukiangi korsót. A hajónkat meglátogató mandarinok rendesen a legboldogabb hangulatban távoztak el hajónkról. T. i. mindnyájan egy-egy hatalmas pezsgős üveget szorongattak mellükön, persze üresen.

Az evésben túltesznek a khinaikon is. Megesznek mindent és bármikor, gazdag és koldus egyaránt. A mit egy koreai naphosszában képes megenni, az hihetetlen. Minden ünnepük és ünnepélyük, szertartásuk és mulatságuk legfőképen az evésben áll. Az ünnepek jelentőségét a felszolgált ételek mennyisége határozza meg. A minőség e mellett nem is jő tekintetbe. Minél többet töm magába a vendég, annál — bölcsebb!

Diszétel az elevenen megfőtt tyuk, — tang-talk, — melyet fejestől, lábastól, belestől tesznek az asztalra, fel nem bontott állapotban. A kutyahus a rendes táplálékok közé tartozik és csak a tél első havában nem szabad enni. A tigrishustól kezdve végig a medve, szarvas, hiuz, marha és baromfihuson, megesznek mindent: halat, kigyót, csigát, puhányokat. A munkás osztálynál és a köznépnél legfőbb étel a rizs, a melyből a koreai bámulatos mennyiségüt tud elfogyasztani. Három-négy liter (megfőtt állapotban) a napi porczio, de ha van, megeszik 3—4-szer annyit. Egy nehányszor láttam, hogy egy koreai a szájához emelt egy nagy tálat, a melynek tartalmát 2—3 literre becsültem és nem vette el onnan addig, a mig a pálczikákkal — a Koreában szokásos evőeszközzel — egyetlen szem rizset tudott összekaparni a tálban.

Az anya ölébe veszi a gyermeket és elkezdi tömni rizszsel, addig mig a hüvelykével kell utána segiteni, akkor aztán megpaskolja a gyermek gyomrát, hogy még egy porcziót tömhessen belé.

A versenyevés gyakori mulatság, melynek a nagyobb népünnepélyeknél ép ugy nem szabad hiányoznia, mint akár a birkózásnak, boxolásnak, nyillövészetnek, a melyekben a koreaiak igen nagy ügyességet tanusitanak. A versenytéren 2 nyárson két ökör van felhuzva, alattuk nagy tüzzel. Az adott jelre a két versenyző társaság neki esik

a két ökörnek; a melyik társaság hamarabb eszi kopaszra a nyarsat, az a győztes.

Hogy mennyire falánkok, mutatja azon körülmény, hogy sült hal alig kerül az asztalra, miután rendesen nyers, sőt eleven állapotban eszik meg a tenger vagy a folyó partján. A tengerparton gyakran láthatók a halászok, a mint kihorgászván a halat, vagy valami puhányt, leakasztják a horogról, belemártják abba a mártásba, melyet egy kis edényben hordanak magukkal és a még ficzkándozó hal, vagy a nyálkás hüllő elevenen vándorol a koreai széles szájába belestül, pikkelyestől.

Sajátságos, hogy e két legnagyobb theafogyasztó nemzet közé beékelt koreaiak a theát nem iszszák. A köznép előtt ez ép oly ismeretlen, mint pl. a khinai köznépnél a bor, vagy Japánban a kávé. Egyedüli szeszes italuk a rizsből destillált pálinka, mely a mi gabonapálinkánkhoz hasonlit, csakhogy ennél sokkal gyengébb. Legszivesebben azt az állott vizet iszszák, a melyben rizs főtt.

Rendkivül sajátságos szokásokkal van összekötve temetési szertartásuk, a melyet ép ugy, mint összes más szertartásaikat nem a vallás irja elő, hanem a politikai törvények, A viaszszal és mészszel légmentesen elzárt koporsóba behelyezett elhunytat hónapokig tartják a házban. A gazdagoknál — kiknek nagyobb lakásuk van, — valamelyik szobában, a köznépnél pedig az udvaron, vagy a tornáczon tartják. Az elhunytat csupán a koporsó közelében szabad siratni, de itt 3—4-szer napjában. A keserü bánatnak és a gyászolásnak másutt vagy többször, akár kevesebbszer való kifejezését a törvény nem engedi meg senkinek. A koporsóra minden reggel ételeket raknak, ezeket azonban a bus gyászoló eszi meg keserü könyük között. Az apa koporsójánál a fiu, — kivált az elsőszülött, — nemcsak addig virraszt térdepelve egész éjszakákon keresztül, mig a koporsó a házban van, hanem künn a temetőben is, ha ugyan temetőnek lehet nevezni azt a helyet, a hova a koporsót kivitték. Mert rendszeres temetőt Koreában nem ismernek. Az előirt idő után a koporsót kiviszik a házból a mezőre. Az otthon oly nagy kegyelettel őrzött koporsóval itt künn már kevésbbé szigoruan járnak el. A koporsót ugyanis nem teszik sirba, hanem csak a talajra helyezik és befödik szalmával vagy téglával. A sirra ráteszik azt a ruhadarabját az elhunytnak, melyet életben oly sok gyönyörrel viselt, t. i. a kalapját. A nőtlen férfiakat, ha még oly vének is, ugy temetik el, mint a gyermekeket, t. i. sokkal kevesebb czeremoniával és a gyásznak kisebb mérvü kifejezésével. A vagyonos és előkelő családok halottaiknak szájába három gyöngyöt tesznek, de

nem mint a koreai Lethe vizén fizetendő vámpénzt, hanem azért, mert a koreai hit szerint a három gyöngy megóvja tulajdonosát a végbomlástól. A legujabb anthropologiai ásatások azonban kimutatták, hogy vagy a gyöngyök nem tették meg kötelességüket, vagy pedig, hogy a gyöngyök olyanok voltak, mint a koreaiak által az oltáron elégetett papirpénzek, t. i. hamisak. A koreaiak a paradicsomot nem mint szép kertet képzelik, hanem mint egy drága gyöngytavat.

Koreában való tartózkodásunk alkalmával történt a királyné elhunyt anyjának temetése. A koporsó 8 hónapig volt Szeulban a királyi palotában eltéve. Ezen eltevés ideje alatt igen gyakran tartattak temetési próbák, a melyekre az ország nagyjainak legtöbbje a fővárosba volt rendelve, hogy a gyakorlatokon részt vegyen. A próbák alkalmával egy üres koporsó vitte a főszerepet. Szeptember első napjaiban volt a főpróba jelmezekkel és szeptember 10-én megtörtént a valódi és végleges eltemetés,

Mielőtt Koreának legujabb történetébe áttérnénk, az érdekes országnak középkori multjából álljon itt néhány érdekes mozzanat.

Koreának középkori történetében van egy időszak, a mely — bár sajátszerüen hangzik, de történeti tény — *némi összefüggésben áll — Magyarország történetével!* Tudnillik ugyanaz az ellenség, a mely a tizenharmadik század elején hordáival elárasztotta *Koreát*, és a mely nemre és korra való tekintet nélkül pusztitotta a lakosságot a Paik-Tushan hegy tövében, meg a Tatong folyó partján, ugyanaz az ellenség csaknem ugyanabban az évtizedben pusztitott a Kárpátok tövében és a Tisza partján.

Ez az ellenség, a mely tehát közös ellensége volt Koreának meg — Magyarországnak, és mindazoknak a népeknek és nemzeteknek, a melyek e két határszél között letelepedve éltek, a mely ellenségnek százezrekre menő hordái elöntötték Khinát, Tibetet, Elő-Indiát, Persiát, Oroszországot, és mely Dalmáczia ig hatolt előre, — a hatalmas *mongol hadsereg* volt, mely *Dzsinghis-Khán* (Tamudzsin) főparancsnoksága alatt alakult és Mandzsuriából indult ki a világ meghóditására, Azalatt a Dzsinghis-Khán alatt, a kinek hadserege és hóditási területének nagysága messze felülmulja Nagy Sándor és Napoleon hóditásait és hadseregeit, a ki két évtized alatt meghóditotta egész Ázsiát és Európa felét, a ki rövid átvonulása alatt valamely tartományon néptelenebbé tette azt, mint egy évekig duló más ellenség vagy epidémia.

Nem érdektelen körülmény talán, hogy ez a Dzsinghis-Khán, a kit általában mongol vagy tatár eredetünek tartanak, tulajdonképpen sem tatár, sem mongol, hanem — *japáni* volt!

Egy japán történetiró, *Suyematz*, a ki néhány évvel ezelőtt (angol nyelven) irta meg Dzsinghis-Khán hadjáratainak történetét, khinai és japáni történeti okmányok alapján kimutatja, hogy Dzsinghis-Khán azonos a japán hadsereg egykori parancsnokával, *Yoshitsuneval!**

A Suyematz által gyüjtött történeti adatok szerint Yoshitsuné, a ki a japán hadsereg főmarsallja volt, testvérbátyja, *Yoritumo* üldözései következtében kénytelen volt menekülni Japánból. Koreán keresztül Mandzsuriába menekült, a hol az eleinte csak bátyja ellen gyüjtött kis hadsereg csakhamar oly óriási hadsereggé nőtte ki magát, a melyhez hasonló a világtörténelemben nem fordul elő.

A japán történetiró ezt az állitását következő adatokra épiti: a személyazonosságra mutat: a név, kor, rang, személyes tulajdonságok, harczi jelek, fegyverek, lobogók, mitosz, családi nomenclatura, egyéniségek a hadseregben, győzelmi jelvények, pénz, okmányok és erődítési módszerek!

Bármint legyen is, annyi azonban tény, hogy ugyanaz az ellenség, a mely átlépte a khinai falat és elárasztotta Koreát, ugyanaz az ellenség néhány évvel később Magyarországot is a végkipusztulás határáig vitte.

Koreának a neve azonban csak a tizenhatodik század közepe táján jutott el *először* Európába *Marco Polo* által, a ki hosszabb ideig tartózkodott Khinában, Korea szomszédságában. Néhány évvel később a portugallok is hoztak hireket Koreáról; különben is a portugallok voltak az első európaiak a Sárga tengeren és ők voltak azok, a kiket a japánok először láttak »tüzet és villámot okádni.«

* * *

Igen érdekes viszonyok között léptek először érintkezésbe Koreával a *hollandok*. Ugyanis 1627-ben történt, hogy egy hollandi hajó a Sárga-tenger viharjai által megtépve, Korea sziklás partjaira vetődött és ott alapos hajótörést szenvedett. A partra menekülő hollandok szörnyü bámulatot keltettek a parton összegyült benszülöttekben. *Először láttak európaiakat!* A koreaiak nagy örömmel, csaknem ujjongva fogadták a *fehér vadakat*, mint a hogy örvend például egy fekete néptörzs főnöke a Csendes-Oceán szigetek valamelyikén, ha sikerült egy ártalmatlanná tett »Paheka Maorit« (fehér bőrüt) hatalmába ejteni.

A partra vetődött hollandokat nemcsak hogy nem bántották, hanem ellenkezőleg, nagyon megbecsülték őket.

* The Identity of the Great Conqueror Genghis Khan with the Japanese Hero Yoshitsuné by K. Suyematz of Japan.

Úgy tekintették őket, mint valami játékszert, vagy akár egy megszeliditett medvebocsot. Bámulták a fehér bőrüket, szakállakat, furcsa beszédüket és »nevetséges ruházatukat« és »irtózatosan nagy orrukat.« (A koreaiak tudniillik czopfot viselő, görbeszemü, czitrom-sárga szinü, szakál- és bajusztalan emberek, a hol a férfiak is hosszu szoknyát viselnek és a világon a legpiszébb orral rendelkeznek.)

A hajótörött hollandiaknak legnagyobb része elpusztult a fogságnak már első éveiben; a három megmaradottak közül kettő mintegy tíz esztendővel később elesett a koreaiaknak a Mandzsurok ellen vivott csatájában. *John Wetterré*, az egyetlen megmaradott teljes *huszonhét évig* maradt fogságban a koreaiak között.

Wetterré fogságának huszonhatodik évében ismét hajótörés történt a koreai partokon, még pedig — sajátságos véletlen — ismét hollandi hajó került zátonyra. A hajótörés Quel-part szigetének déli partján történt, mely alkalommal a hatvanhat főnyi legénységből harminczkét ember elpusztult.

A hajó — a három árboczos-Sparwchr — az utazásairól akkori időkben hires Hammel Henrik tulajdona volt. A quelparti koreaiak persze rögtön foglyukká tették a partra menekülőket, a kiknek sehogy sem akarták elhinni, hogy ők »holland állampolgárok« hanem déli vadaknak tartották őket. Miért is hitték volna el nekik, hogy ők hollandiak, mikor azt akárki mondhatja. Eszökbe jutott, hogy van nekik a fővárosban egy saját külön hollandusuk, majd szembesitik avval.

A harminczkét hollandit erős fedezet alatt a fővárosba vitték. Óriási feltünést keltettek a falvakban és városokban, a melyen átvonultak. Ezrekre menő tömeg kisérte utjukon, nem tudván betelni a látványnyal. Leginkább a szőke vagy veres szakál, különösen pedig az irtózatos nagyságu orr volt az a csodálatos dolog, mely a fehér vadakon feltünt. Általános volt a koreaiak között az a hiedelem, hogy a fehérek »felgyürik az orrukat, ha isznak vagy esznek.«

Nem csoda; „a kaukázusi orr először tölté el bámulattal a turáni pisze fajt!“

1653-ban, október 23-án szembesitették Hammel Henrik embereit Wetterrével. A huszonhatéves fogságban megőszült és tökéletesen elkoreaiasodott Wetterré képzelhető örömmel ismerte fel szélesvállu, nagyszakállu honfitársait, a kiknek viszont hihetetlennek tetszett, hogy az előttük álló, örömében őrjöngő, borzasztóan kinéző alak — honfitársuk legyen.

Wetterré egy évvel később meghalt. Ujabban jött fogolytársai azonban még tizennégy évig maradtak fogságban, mig végre egy bámu-

latos véletlen folytán sikerült megmenekülniök. Tudniillik egy őrizetlen napon sikerült a tengerpartot elérniök. A várost bekerítő falon átmászva, hatalmukba keritettek egy véletlenül ott horgonyzó koreai dzsunkét. Ennek árboczára felvonták a holland lobogót, a melyet a hajótörés alkalmával megmentettek és a melyet tizennégyéves fogságuk alatt szent ereklyeként rejtegettek — átvitorláztak a japán partokra, Nagasakiba, a hol éppen jelen volt az a hollandi hajó, mely évenkint megtette utját egyszer Batavia és Nagasaki között. 1668-ban tizenhét évi távollét után érkeztek meg hazájokba, Hollandiába!!

Koreáról hozott hireiket bámulattal hallgatták ugyan, de egyszersmind nagyon kételkedtek annak valódiságában. Csakugyan meseszerüleg hangzó elbeszéléseik és tudósitásaik a még csak hirből és névről is alig ismert távoli ország sajátságos népéről, ezeknek furcsa szokásaikról annál inkább is hihetetlennek tüntek fel, miután ebben az időben, a felfedezések korszakában, a messze földekről és exotikus tartományokból hazatérő tengerészek tulzott és fantasztikus elbeszélései által az utazók elbeszélésébe vetett bizalom nagyon meg volt ingatva.

Mindazonáltal a Hammel Henrik irásban is megörökitett közleményei* voltak a legelsők, melyekben Koreáról az *első és közvetlen említés* volt téve.

1783-ban jelent meg Koreában az első keresztény misszionárius, ki nem volt más, mint maga Shenghuni, koreai követ, a pekingi udvarnál, ki ott a keresztény vallásra tért át. 1791-ben már 4000 keresztény koreai volt Koreában. És midőn néhány évvel később megjelent az igazi első misszionárius, a portugali Jean dos Remedios, a macadi misszionárius telepről, nemsokára megvolt az első martyr is, kit nemsokára sok ezer, meg ezer más követett. Daczára a legnagyobb kínzásokkal összekötött keresztény üldözéseknek, a keresztény vallás rendkívül gyorsan terjedt a koreaiak között. Lehet azért, mert a koreai komoly, higgadt és nyugodt természetének sokkal inkább megfeleltek a keresztény vallásnak a misszionáriusok által oly önmegtagadó hősiességgel és férfias bátorsággal hirdetett tanai, mint a Budha vallásnak az erkölcsileg elzüllött és általánosan megvetett hivei által tanitott, minden alapot, minden költőit és minden magasztosat tökéletesen nélkülözőnek látszó Budhaizmus.

A kínzások és mészárlások azonban nem riasztották vissza a misszionáriusokat Koreától. Az 1839-iki mészárlások után, — melyek

* Narrative of an Unlucky Voyage and Inprisonment in Corea, 1653—1667, by Hendrik Hammel.

oly alaposan lettek végrehajtva, hogy a városokban és falvakban *ötös csoportokra osztották* fel a házakat és egyenként szedték elő azokat, kik magokat kereszténveknek vallották — nemsokára ismét 12 francia misszionárius lopózott be az országba Berneux püspök vezetése alatt.

Ez a Berneux püspök volt az, ki Korea legujabb történetében a döntő mozgalomhoz adta meg az inditó okot.

Ugyanis 1853-ban Kina az Amur folyó és a Tyumen közötti részt, — mely Koreának északi részével határos — átengedte az oroszoknak. A koreaiakra igen kedvezőtlen volt e határcsere, miután már előbbi tapasztalataiknál fogva, sokkal kedvesebb szomszédnak tartották a »Nyugati sárkányt« (Kinát), mint a »Falánk ragadozót« (Oroszországot).

A nyugtalanság fokozódott azáltal, hogy nemsokára az átengedés után többizben orosz hadihajók jelentek meg Korea keleti partjain, a mely körülmény éppenséggel nem felelt meg a minden idegentől annyira irtózó koreaiaknak. Ugyanezen időben mozgalmas és válságos idők jöttek a kelet-ázsiai tartományokra. 1860-ban a franczia és angolok bevették Pekinget. — A megrémült császár Korea felé menekült, a minek hirére viszont Korea királya rémült meg. (A »Központi birodalom ura és a Nap öcscse« még mint vendég sem volt kedves a koreai udvarnak.) Oroszország folyton hóditott kelet felé; Japánt folyton zaklatták az amerikaiak és angolok. Szóval forrongott az egész Végső-Kelet. Nem csoda tehát, ha a már annyiszor megtépett félsziget, a melyben ezenkivül belháboruk dultak a legnagyobb nyugtalanságban volt.

És ekkor betetőzésül megjelenik egy hatalmas orosz hadihajó Korea partjain. A szalmaszálba is kapaszkodó koreai kormány Berneux püspököt kérte fel közvetitőül és megigérte neki, hogy *szabad tért engednek neki téritési munkáiban*, ha kieszközli, hogy az orosz hadihajó vonuljon vissza a partoktól. Berneux püspök azonban nem vállalta el a közvetitést, azt hozván fel indokul, hogy ő sem születésre, *sem pedig vallásra nézve* nem azonos az oroszokkal. (Igaz, hogy Gervais tengernagy akkor még nem járt flottájával — Kronstadtban.)

A püspök magaviselete által felháboritott kormány részéről kiadatott a parancs a keresztények lemészárlására. Az egy évvel később felvett számitások szerint nem kevesebb, mint tiz ezer ember vesztette életét a mészárlásokban. A misszionáriusok közül is csak háromnak sikerült megmenekülni a kivégzések elől.

A Pekingben székelő »Chargés d'Affaires« elégtételt kért a koreai kormánytól. A felhivásra azonban még csak nem is válaszoltak. Tehát boszu! A megboszulás és megbüntetés végrehajtásával Rosé tengernagy

— a kelet-ázsiai franczia flotta parancsnoka — lőn megbizva, ki 1866-ban indult el nyolcz hajóból álló flottájával Csifuból Korea felé.

Néhány eredménytelen támadások után, Rosi tengernagy tökéletes kudarczot vallva, nyolcz nappal elindulása után hirtelen és váratlanul megjelent ismét Csifu kikötőjében, a tencsini, pekingi és shanghai európaiak legnagyobb bámulatára és a francziáknak nem nagy dicsőségére.

Magától értetődik, hogy a koreaiak végtelen örömmel és büszkeséggel voltak eltelve a nem remélt győzelem felett. A fiatal király felajánlotta segitségét a kinai császárnak az európaiak kiüzésére a »Központi birodalomból.« A »Nap öcscse és az Ég fia« azonban lemondott a jóakaratról — egyelőre.

Azonban még a győzelmi mámor alatt egy uj lobogó megjelenése által lettek megijesztve. — Kezdték az emberek Koreát nem békében hagyni. T. i. egy amerikai hadihajó jött számon kérni Koreától, hogy mi is történt avval a »General Sherman« hajóval?

A »General Sherman« ugyanis békés természetü kereskedelmi hajó volt, mely a kinai partokról átvándorolt a közeli Koreába, üzleti szándékkal. Az amerikai shooner véletlenül a Ta-Tong folyóba tévedt; olyan vidékre, a melyen még európait vagy amerikait vajmi ritkán, vagy talán még soha sem láttak, ellenben határtalanul gyülölték őket. A folyóba tévedt hajót megtámadták, szétrombolták és felgyujtották, a legénységet pedig — egy nehány ember kivételével — legyilkolták.

Ezt a gyilkosságot megbüntetendő, jelent meg a »Wachusett«. A kérdőre vont kormányzó azzal mentette magát, hogy a gyilkosság — tévedésen alapszik, a mennyiben a Ta-tong parti lakossága azt az amerikai shoonert — franczia hajónak tartotta, és mint ilyet, joga volt azt megtámadni. Hogy le is győzetett az a francziának vélt hajó, az nem a koreaik dolga, mert hát »c'est la guerre«. Ellenben melegen ajánlják a »Wachusett« parancsnokának, hogy haladéktalanul hagyja el a partokat, mert máskülönben nincs kizárva, hogy nem jut-e a »Wachusett« a — General Sherman sorsára.

A »Wachusett« parancsnoka nem lévén ellátva további rendeletekkel, nem tehetett mást, minthogy, daczára az elbizakodott és sértő válasznak, visszavonuljon.

Az észak-amerikai Egyesült-Államok azonban nem hagyták annyiban a dolgot és nemsokára megjelent a partokon a keletázsiai amerikai flotta Rodgers tengernagy parancsnoksága alatt. Tökéletes munkát azonban ő sem végezhetett. Már csaknem az ország fővárosáig, Scoulig jutott, a szárazföldre kitett csapataival, midőn egyszerre csaknem az ostromlandó falak alól, visszahivták Tientsinbe, Kinába, hol idő-

közben nagymérvü lázongás tört ki az ott élő európaiakés amerikaiak ellen.

A mi az európaiaknak és amerikaiaknak sem fegyverrel, sem politikával nem sikerült, — t. i., hogy a félszigetnek legalább egy-két pontjára nézve kereskedelmi szerződést kössenek — az végre sikerült a japánoknak 1875. évben.

Ez évben ugyanis egy japán hadihajó kötött ki a Han folyó torkolatában. Ezuttal először történt, hogy Japán részéről *egy modern hatalmas páncélhajó* járt a koreai partokon. A benszülöttek csakugyan tévedésbe ejtettek általa; azt hitték, hogy amerikai, megtámadták és a legénység nagy részét legyilkolták.

A megboszulásra kiküldött jápán flotta parancsnoka — Küroda tábornok — oly szerencsés pozicziókat küzdött ki Seoulig, a fővárosig előnyomuló csapataival, hogy a megszorult koreai kormány tanácsosnak látta a japán tábornok követeléseinek eleget tenni. Küroda feladata abban állott, hogy kereskedelmi szerződést, letelepedési engedélyt nyerjen Koreának egyes kikötőire. Fü-San kikötője volt az első város, melyet megnyertek és nemsokára az északon fekvő Gensan várost is megkapták.

Az uttörő japánokat csakhamar követték az európai államok is, melyek a pekingi udvar közbenjárásával rövid időközökben kereskedelmi szerződésbe léptek Koreával szabad kereskedelem, közlekedés és letelepedésre nézve.

Az osztrák-magyar birodalom részéről 1890-ben történt az első érintkezés Koreával. Szeptember 21-én jelent meg az *első hajó* — a Kittel Wladimir cs. és kir. fregatt-kapitány parancsnoksága alatt álló »Zrinyi« corvettánk — Csemulpó kikötőjében.

Kelet-Ázsia partjain és a kinai birodalom nagyobb folyóira kiterjedő expedicziónak abban állott a föladata, hogy egyrészt szerződésre lépjünk *a Yang-Tze-Kiang és Minho* mentén fekvő városok fontosabbjaival és leginkább pedig, hogy megkössük *a barátságot és kereskedelmi összeköttetést* Koreával.

Parancsnokunk a tisztikar egy részének kiséretében szárazföldi uton — lóháton — Seoulba ment, hol haladéktalanul érintkezésbe lépett az illető kormányférfiakkal. A külügyminiszterium tagjai, névszerint: *Min-Csong-Muk* m.-elnök, *I-Hon-Cson-Yong* és *Nam-Csong-Csol* alelnökök, továbbá *I-Csung-Ha* és *Kim-Sha-Csol* főtanácsosok legünnepélyesebb módon fogadták küldöttségünket és kifejezték, hogy ő felsége Korea királya (Li-Hui, a 28-ik uralkodó a Han dynastiából. Csul-Csong király utódja; született 1851-ben, uralkodik 1864. óta. Felesége

a Min dynastiából származik; a trónörökös Li-Csok, szül. 1873.) büszkeséggel és örömmel lép szerződésre a hatalmas nyugati állammal (Ausztria-Magyarországgal), de legnagyobb sajnálatára nem bocsátkozhatik most semminemü külügyi dolgokba, tekintettel a szigoruan előirt udvari etikettre, melyet a jelenlegi gyász előir. (Ugyanis ott létünk alkalmával temették el a királynak több hónappal ezelőtt elhalt édes anyját.)

A szerződés azonban véglegesen megköttetett a mult évben, még pedig ő fensége Ferencz Ferdinánd trónörökös által, ki földkörüli utja alkalmával az »Erzsébet császárné« pánczélhajónkon érintette Koreát, hogy az általunk meginditott egyezséget véglegesen megkösse.

Nagy vendégszeretettel fogadtak bennünket Koreában a chemulpói kikötőben horgonyzó amerikai, orosz, német, khinai és japán hajók. A chemulpói kikötőben horgonyzó hajók között sokkal inkább helyén van a kölcsönös figyelem és udvariasság, mivel a hajók jobban egymásra vannak utalva, mint más kikötőkben.

Chemulpóban ugyanis a naponkint kétszer váltakozó apály és dagály közötti különbség óriási. Ott, hol déli 12-kor 65—70 lábnyi mély a tenger, 2—3 órával később gyalog lehet járni a ragadós iszapban. Az apály beálltával egész kis hegyek és korall-zátonyok tünnek elő, melyeket a dagály később ismét ellep. Ez okból a hajók a várostól nagyon távol, mintegy 2—3 *mértföldnyire* kénytelenek horgonyozni. A városba induló csónaknak rögtön a dagály kezdetével kell indulnia és viszont csak az apály megkezdésével indulhat az ember vissza a hajójára. Hogy ez az időhöz kötött csónak-közlekedés mennyi kellemetlenséggel van összekötve, az könnyen elképzelhető. Ott tartózkodásunk alkalmával többször történt meg, hogy a városba evező csónakjainkat olyan helyen érte utól az apály — pl. valamely dombocska tetején — a hol már a *kezdődő* apály éreztette erejét és a — szárazon hagyta a csónakot. Miután az apály 6 órát tart, a dagály is 6 óráig növekedik, a csónak pedig mindjárt az apály kezdetén »hoppon« maradt, még pedig oly helyen, a hol csak a *teljes* dagály emelte innét magával, megtörtént az, hogy a csónak a hajó és a part ide-oda való megtevésén kivül *még 12 órát* vesztegelt egy helyre szegezve.

Egy verőfényes napon a mult szeptember 21-én délelőtt a szokásos rapport alkalmával, rendeletet kaptam a parancsnoktól, hogy délutáni 1 órakor menjek ki egy csónakkal és néhány emberrel egy általa meghatározott és a kikötő térképén megjelölt zátonyra. Tudomására jutott, hogy e zátonyon, mely mintegy 68 lábnyira fekszik a tenger szine alatt apály alkalmával, a midőn tehát a zátony egészen

szárazon fekszik, rendkivül érdekes tárgyakat lehet gyüjteni. Missziónknak ugyanis egyik feladata volt, hogy az érintett tartományokban anthropologiai, zoologiai, botanikai és mineralogiai gyüjtéseket eszközöljünk a bécsi cs. és kir. udvari muzeum számára. E czélból többek között 600 liter absolut alkoholt vittünk magunkkal, miután az érintett kikötőkben nem mindenütt számithattunk ily czélra alkalmas spirituszra, vagy ha igen, akkor csak nagyon drága árban. A hadihajóra oly veszedelmes portékát a *hajó falain kivül* helyeztük el, jól eldugaszolt vasedényekben. Hogy mily tengerész geniálitással voltak ez aránylag nagy edények megerősitve, mutatja az, hogy azok az óriás hullámok, melyek a Veres-tengeren és az Indiai Oceánon, később pedig a délkhinai vizeken és a Sárga-tengeren végigmosták a hajófedélzetét, ezeket a *kivül elhelyezett* edényeket, nem voltak képesek onnan elmosni.

Előkelő koreai.

Mindjárt ebéd után fölszereltettem egy kis csónakot, az ugynevezett »Jollé«-t, és miután vitorlával szándékoztam megtenni az utat, csak két matrózt vettem magamhoz. Az utolsó pillanatban egy fiatal kadettünk ajánlkozott csak ugy »magánszorgalomból«, hogy ő is velem jön. Persze, a legnagyobb szivességgel fogadtam az ajánlkozót, a kiről hosszu utunk alatt alkalmam volt meggyőződni, hogy nagy érdekkel viseltetik a természettani tudományok iránt.

Elláttuk magunkat az expedicziához szükséges eszközökkel ; t. i. magunkhoz vettünk egynehány edényt, üveget, csákányt, kalapácsot stb. és azonkivül belebujtunk két pár óriási sárcsizmába, melyek czombig értek. (Különben pedig a nagy hőségnek megfelelő fehér ruházatban maradtunk.)

Elvitorláztunk a Zrinyi alól és végig haladtunk az előttünk horgonyzó hajók előtt ; — rajtunk kivül a japáni »Depanko« és »Chokaykan«, az amerikai »Palos«, a khinai »Tay-itn« a német »Iltis« (ugyanazon

német korvetta, mely 1896. évi augusztusban Khina éjszaki partján, Csifu közelében tönkre ment) és az angol »Firebrand« voltak egy hosszu sorban elhorgonyozva. A térkép segélyével könnyen megtaláltuk a kijelölt zátonyt; de miután még nem következett be a tökéletes apály, ezt még viz boritotta. Mi tehát egy darabig még fel s alá laviroztunk, mig végre a vizvégkép lefolyt a zátonyról; csónakunk fenékre ért s odakötöztük egy nagyobb tengeralatti sziklához, hogy a nyaldosó habok ne ragadják el előlünk. Az egyik matrózt hátrahagytam a csónaknál őrségül, mi hárman pedig neki indultunk az előttünk elterülő körülbelül egy négyzet mértföldnyi területnek.

A talaj természetesen roppant puha és ingoványos volt. Némely helyeken derékig süppedtünk az iszapba, és csak nehezen tudtunk beiőle kivergődni. A magunkkal hozott hosszu és sulyos evezőrudak, a melyeket éppen e körülményre való előrelátásból hoztunk magunkkal a csónakból, kitünő szolgálatot tettek az ilyen besüppedéseknél.

A mily érdekesnek igérkezett a »tudományos kutatás«, ép oly kevéssé volt eredménydus. Csak nagyon kevés olyan tárgyakat — halakat, puhányokat, csigákat és füveket — találtunk, a minőket már előbb, kevésbbé mélyen a tenger szine alatt fekvő zátonyokon nem találtunk apály alkalmával. Éppen ez okból mindig tovább és tovább haladtunk előre a zátonyon és talán meg sem állottunk volna a tulsó végeig, ha fel nem hivta volna figyelmünket a tenger morajlása arról az oldalról, a melyen a »Jollé«-t hagytuk. Ugyanekkor az őrizetül hátra hagyott matróz kiáltásait is meghallottuk.

Megfordultunk és a talaj viszonyainál kifejthető gyorsasággal visszasiettünk. Legnagyobb meglepetésünkre vettük észre, hogy a matróz a zátonyon állva teljes erejével huzza a csónakot befelé, melyet a folyton növekvő hullámok el akartak sodorni.

Rögtön átláttuk, hogy *utolért bennünket a dagály!* Most már sietnünk kell hazafelé, mert minél később indulunk, annál erősebb munkánk lesz a *dagály ellen* feljutnunk a hajónkig. A vitorlára nem igen számithattunk, miután ez idő alatt a szél is megfordult, és éppen abból az irányból fujt, a melybe nekünk haladnunk kellett, hogy a Zrinyire juthassunk. Utóvégre vitorlával is eljuthattunk volna, de csak hosszadalmas lavirozás segélyével.

Csak azt nem tudtuk megfejteni, hogy hogyan állhatott be a dagály *már most*, holott számitásunk szerint csak *két óra mulva* kellett volna beállania. Mi e számitás alapján ugy is terveztük, hogy még az apály alatt fogunk hajónkra visszatérni, a mi azért is könnyebb lett volna, mert igy az apálylyal *visszafelé folyó* hullámokon játszva eveztünk volna

hajónkig. Ekkor hirtelen eszünkbe jutott, hogy ma, teljes holdtölte napján, *a dagály korábban és nagyobb mértékben* áll be, mint rendesen. *(Springflut.)*

Rögtön megindultunk hazafelé, még pedig vitorla alatt. Egy darabig könnyen folytathattuk utunkat és nemsokára elértük a zátonyhoz legközelebb fekvő japán hajókat, még pedig első sorban a „Chokaykant". Innen már csak két teng. mertföldnyi utunk volt a Zrinyi-ig.

Amint a Chokaykan jobb oldala alá értünk, kis csolnakunk vitorlája megcsappant és egészen lazán lógott le az árboczról. T. i. a Chokaykan *felfogta előttünk a szelet.* Éreztük ugyan és láthattuk is, hogy a dagály árja eltéríti csónakunkat az irányából, de nem tehettünk ellene semmit. Az evezők segitségével ugyan előre haladhattunk volna ugy a hogy, de ezt »illetlennek" tartottuk megtenni. T. i. egy kifeszitett vitorla alatt levő csónakban evezőket igénybe venni, tengerész szempontból: helytelen, (*unmaritim*). Mi tehát nyugodtan, de egyszersmind elég könnyelmüen engedtük magunkat a dagály árja által mindinkább tovahajtatni azon hiedelemben, hogy mihelyest a Chokaykan alól kiérünk, ismét szelet fogunk és folytatjuk utunkat *vitorlával.*

A japán hajó alól ki is értünk, de már ekkor a szél is megszünt! Bevontuk a vitorlánkat és a két matróz elkezdett evezni. Daczára erőltetett evezésünknek, a könnyü kis jollé alig jutott valamivel előre a mindinkább rohamossá váló dagályáramon. A mennyi utat nyertünk előfelé a Zrinyi felé vezető uton, négy annyit vesztettünk az oldalra hajtó áramon. A két matróz kifáradt az evezésben és mi ketten, én meg a kadet, felváltottuk őket. Friss erővel fogván hozzá az evezéshez, csakugyan előbbre is jutottunk, de csak addig, míg az uj seprő is jól seper. Erőnk fogytával mi is mindinkább hajtottunk oldalra és már oly távolságra jutottunk az egy sorban elhorgonyzott hajóktól, hogy azoknak már csak a körvonalait tudtuk homályosan kivenni.

A helyzet kezdett nagyon válságossá lenni. Mert ha még tovább is ily mértékben hajtatunk oldalvást a dagályáram által, akkor az vagy kihajt bennünket a kikötő tulsó oldali bejáratán a sik tengerre (a kikötőnek két bejárata van), vagy pedig nekihajt bennünket a meredek szikláknak, a melyek e második bejárat oldalát képezik. Dolgoznunk kellett tehát teljes erővel. Most már gyakrabban váltottuk fel egymást az evezésben. Hol a két matróz evezett együtt, hol pedig én és egy matróz, vagy pedig a kadett és egy matróz. Akár igy, akár ugy, utat nem nyertünk, hanem lassan ugyan, de folyton hajtattunk kifelé. Csak addig akartuk még magunkat tartani, mig megérkezik hajónkról a se-

gélyünkre kiküldött nagy csónak. Hogy a hajónkon fel fog tünni e hosszas kimaradásunk, és hogy küldenek segélyünkre egy nagyobb csónakot, azt biztosra vettük.

Végre valahára fel is tünt előttünk a csónak. A tizenkét evezős által hajtott csónak gyorsan közeledett felénk; a csónakot vezénylő kadett tréfás hősiességgel dicsekedett, hogy ő majd megmenti a „tudományos expedicziót." Könnyü volt neki tréfálni, miután a nagy csónak csak ugy repült felénk, segitve a *felénk rohanó* áramtól.

Amint közelünkbe értek, átdobták a vontató kötelüket, „slepp"-be vettek bennünket és megindultunk hazafelé. Mi pedig a kis jollében addig fujtuk a tenyerünket, a melyeket véressé tört fel a megerőltetett hosszu evezés.

A »tudományos expedicziót megmentő kadett« azonban csakhamar belátta, hogy az imént jogtalanul nevetett ki bennünket, szegény »tudósokat.«

A dagály ekkor érte el növekvésének tetőfokát; az áram oly erős volt, hogy óránkint 7—8 mértföldnyi gyorsasággal rohanhatott. Belátttuk, hogy a vontatás által mind a két csolnak kölcsönösen akadályozza egymást az előre jutásban. Eloldottuk tehát jollénkat, és kiki a maga erejére támaszkodott. E közben gyakrabban ugrott fel rövid időre egy gyenge és szabálytalan irányu szellőcske. Persze rögtön kifeszítettük vitorlánkat oly módon, hogy legalább *egy ponton* tarthattuk magunkat (beidrehen) addig, mig a dagály növekvése megszünik.

Miután beláttuk, hogy daczára erőlködésünknek, mind inkább távozunk a hajóktól és feltartózhatlanul közeledünk a meredek sziklához, elhatároztuk, hogy a kikötő bejárata közelében *elhorgonyzott koreai dzsundkére* fogunk menekülni.

Mindkét csónakkal irányt vettünk a dzsundke felé. Ennek közelébe érve, jelekkel mutogattuk nekik, hogy hozzájuk akarunk jönni és ott maradni, mig a dagály tart, mert máskülönben kihajtatunk a tengernek vagy neki megyünk a szikláknak.

Ugy látszik, megértették jelbeszédünket, mert mire közelükbe jutottunk, már készen tartottak csónakunk számára egy — szalmakötelet. A koreai hajósok minden kötelüket szalmából fonják. Még a sulyos horgonyt tartó kötél is szalmából van fonva.

Mintegy 50 méternyire a dzsunkétól, a jollé személyzete között elosztottuk a szerepeket, melyeket a legnagyobb präcizitással kellett ugyan egy pillanatban végrehajtani, ha sikert akarunk elérni. Mert ha végig siklunk a dzsunke mellett, a nélkül, hogy sikerüljön beléje kapaszkodnunk, akkor aztán igazán veszve vagyunk.

A vitorla alatt uszó csónakunkat a dzsunke orrának irányoztam, hogy a dzsunke hosszoldala mellett végig sodortatva, annál több időnk és alkalmunk legyen a lenyujtott kötelet megragadnunk.

Csak mikor a dzsunke közvetlen közelében voltunk, és volt egy „fix" pontunk, a mely feltüntette az áram gyorsaságát, csak akkor vettük észre, mily rohamosan hajt bennünket a dagály áram.

Az adott vezényszóra egyszerre és ugyanegy pillanatban végeztük szerepünket mind a négyen. Az egyik matróz és a kadett hirtelen lerántották a vitorlát, én ugyan e pillanatban egy nyomással a kormányt jobbra forditottam, hogy a jollé hosszoldala parallelbe jusson a dzsunke hosszoldalával; a jollé orrán álló matróz pedig megragadta a lenyujtott kötelet.

Meg voltunk mentve. Néhány perczczel később megérkezett a masik csónak is, és ugyan azon manőverrel belekapaszkodtak a dzsunkéba hosszoldalával: a jollé orrán álló matróz pedig megragadta a elnyujtott kötelet.

Meg voltunk mentve. Nehány perczczel később megérkezett a másik csónak is, és ugyan azon manöverrel belekapaszkodtak a dzsunkéba. Mindkét csónakot a dzsunke magasan felkunkorodó tat-ja alá kötöttük, mi pedig és néhány matróz felmásztunk a tat-létrán a dzsunke fedélzetére.

A koreaiak szivesen fogadták köszöntésünket és élénk diskurzusba bocsátkoztunk — jelekkel. Alig töltöttünk egy negyedórát a dzsunkén, a midőn a koreaiak azt kezdik magyarázni, hogy már most elég volt a pihenésből és haladjunk, mert ők rögtön felvonják a horgonyukat és elindulnak, még a meddig a dagály tart. A jelek félreismerhetlenül ezt mondották; nem akarván velük ellenkezni, jobbnak találtuk minél előbb megkezdeni a »rückwärts-concentrirungot.«

De alig volt egy-két matróz a levezető hágcsón, a midőn már a koreaik vonták fel a horgonyukat és ezzel egyidejüleg a vitorláikat. Ezen manöver alatt minden hajó *visszafelé megy* (deinsen), képzelhető már most a mi helyzetünk! A két csónakunk legénységeinek nagy része még a dzsunkén volt, a két csónak pedig még odakötve a *hátrafelé* menő dzsunke mély tat-ja alatt! A hágcsón leszállni a csónakokba már nem volt időnk; csak leugrálhattunk beléjök. A két csónak, melyek egymás mögé voltak kötve, hosszoldalukkal összenyomódtak, az evezők egy része a vizbe esett, az egyik árbocz letört; egy matróz ugrás közben a két csónak közé esett és kezeivel belekapaszkodott az egyik csónak peremébe. Ugyan e perczben a két csónak összeütődött és szétzuzta a kapaszkodó matróz ujjait. Az én jollémnek kormány-

fogantyuja szintén letörött; a matrózok pedig kiabáltak, káromkodtak, a dzsunke pedig mindezzel mit sem törődve, elvitorlázott az orrunk előtt.

Minthogy azonban ezalatt a dagály nagy mértékben csökkent és éreztük, hogy könnyen haladunk előre a hajók felé, a tengerész könnyü kedélyével, csakhamar elfelejtettünk minden bajt. Még a szakadó záporral, mely bőrig áztatott bennünket, sem törődtünk. Hiszen csak *két órai* evezés kell, és otthon vagyunk!

De eveznünk sem kellett. Alig hogy a dzsunkét elvesztettük szem elől, meghallottunk egy kedves prüsszögést és zakatolást. Mindjárt sejtettük, hogy e kellemes hangokat az érettünk küldött *gőzbárka* okozza.

Ugy is történt. A mi keresésünkre küldötte ki az első tiszt, ki *nagyon hosszas* kimaradásunk miatt mégis kissé nyugtalankodni kezdett.

Most még csak egyen szerettem volna tul lenni. T. i. a beszámoláson a *gyüjtött tárgyakról* (egyetlen darabka sem maradt a csónakban) meg az eltört evezők, árboczrud és matrózujjak beszámolásával.

Szerencsémre az »Iltis« korvetta tisztjei voltak nálunk vendégségben. Miután pedig már két óra óta voltak nálunk, a tiszti salon párkányzata pedig már szépen ki volt rakva *üres* üvegekkel, a beszámolás minden komolyabb következmények nélkül eredt meg.

III.

A japán negyed.

Rokonszenves modor. — Ruházat. — A »nevelőintézet.« — Ideiglenes házasság.

Az egyedüli, a mi kellemesen, csaknem üditőleg hat az emberre e szokatlan és furcsa, de mindenesetre nagyon érdekes városban az a — japán negyed.

A japánok általános kiüzése alkalmával nehány ezer családot némi kötelezettség elvállalása árán megtürtek az országban. Ugy mint a khinaiak, ők is megmaradtak a legkonzervativabb módon azoknak, a mik voltak t. i. tőzsgyökeres japánoknak. Kár is lett volna, ha csak egy szemernyit is vesztettek volna eredeti jellegükből.

Minden tulajdonságuk, a melyeket a velök ideiglenesen érintkező idegen észrevehet, csak kellemes és tisztességes. Különösen itt Koreában, a hol a köztük meg a benszülöttek és khinaiak közötti óriási különbség a közvetlen összehasonlitás által még fokozódik, a japánok a legkellemesebb benyomást teszik az emberre és meghóditják az európait az első pillanatban. Hogy az oroszlánrész a japán nőket illeti meg, az természetes.

A koreaiak büzös és mocskos viskói után nagyon kellemes benyomást okoz a japán negyed. Ennek a lakó tisztaságra nézve felülmulják a földgömb bármely nemzetét. Az utczáik és udvaraik mind megannyi miniatur parkok és kertek. A házaik oly csinosak, mint egy kalitka; a szobáik egy-egy skatulyát ábrázolhatnának. Mindenüt bámulatra méltó tisztaság uralkodik és egész Kelet-Ázsiában itt szív be az ember először üde, tiszta levegőt.

Butoraik nekik sincsenek és az összes dísz az egész szobát elboritá gyékényben vagy hófehér szőnyegben és a falak izléses, gyöngéd és szingazdag tapetirozásában áll. Jellegző a tisztaságukra az, hogy egyetlen házba sem léphet be az ember, mig a czipőit le nem veti. Ez ép ugy áll a thea- és magánházakra nézve, mint akár Daybucsunak a legszentebb pagodájára nézve is.

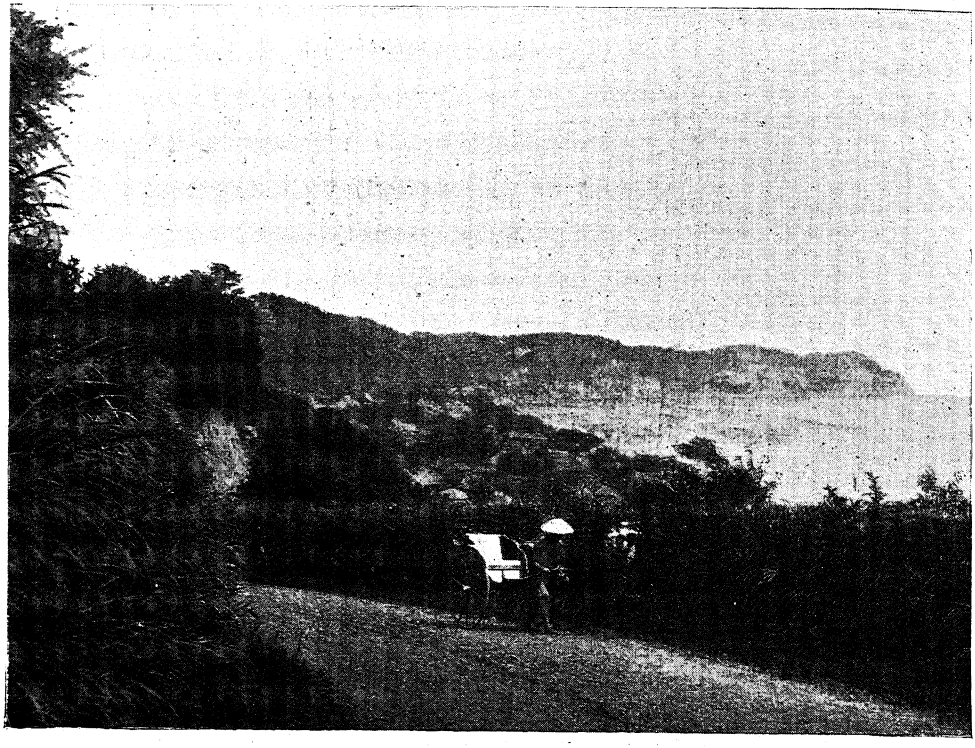

Japán jinirickshaw.

Érdekes látványt nyujtanak az utczák naplemente után, a mikor a szokásos délutáni fürdések vannak.

Sok ház előtt egy fürdőkád van, a mely körül nehány fiatal leány, asszony és gyermek áll. Valamennyien tökéletesen Éva-kostümben. Fügefalevél gyanánt szivacsot tartanak a — kezükben.

A fiatal lányok pajkosan játszadozva, egymást kergetődzve várják, mig a kádban ülő társnőjük elvégzi a fürdést és a sor reájuk kerül. A közelükbe jövő idegen abszolute nem zavarja őket játékukban, sőt ellenkezőleg: pajkos kifejezésü, gyönyörü fekete szemeikben, gyermekes kiváncsisággal várják közeledtét. Ha az ember megszólitja őket, zavar-

tan forditják félre a fejüket, vagy pedig szemérmesen eltakarják az — arczukat.

Az előkelő japán nő keveset különbözik az alsó osztály nőitől. Valamennyien egyaránt izléses és excentrikusan tarka-barka ruházatot

Japán parasztlány.

viselnek. Hogy a japán nők egyáltalában oly kitünő hirnévvel birnak (nem erkölcsi szempontból értem) és valamennyi nemzet sokkal több rokonszenvet és érdeket tanusit irányukban, mint Ázsiának bármely más női iránt, az sok tekintetben a viseletüknek tulajdonitható.

Ugyan ki nem ismeri a Yum-Yumot és két nővérét a Mikádóból? Hát még ezek az igazi Yum-Yumok minő kedvesek!

A mélyen és keskenyen kivágott, bokáig, vagy a földig érő kön-

tös elegáns kaczérsággal tünteti fel az idomokat. A derekukon egy arasztnyi széles selyemövet viselnek, melyet szorosan a mell alatt kötnek meg. Az övbe hátul egy tarkaszinü párna alaku szövet van behuzva. Hogy az utóbbi nem akar csalás lenni, kitünik abból, hogy először is nem dugják a »kimono« (köntös) alá, hanem egész nyiltan fölötte viselik, másodszor pedig ez a betét csak épen addig ér, a hol az európai nő — betéte kezdődik.

Az ujjak csak a könyökig érnek; innen azonban hosszan lelógnak és szép redőkbe egyesülnek, a mint a nő öntudatlan kecsességel összeteszi karjait a mellén. Lábaikon 4—5 ujjnyi magas faczipőket, inkább csak talpakat viselnek, melyeknek a felső lapja bambusszal vagy bársonynyal van bevonva.

A harisnyák ujjakkal vannak ellátva, hogy a czipőt tartó szijjakat az ujjaik közé szorithassák.

E czipőhordás az oka a japán nők sajátságos járásának, a mely ép ugy különbözik az európai, mint a khinai és koreai nő járásától. A khinai nő t. i. elnyomoritott apró lábaival jobbról balra dülöng, mint egy elhizott rucza. A koreai nő pedig hátrahuzva a nehéz slepp meg a fejére rakott fonatok sulya által, kidüllesztett mellel jár. A japán nő ellenben, a kinek minden lépésnél vigyáznia kell, hogy a talpak le ne hulljanak lábairól, befelé forditott lábait vizszintesen emeli fel, a minek következtében a szorosan tapadó köntös alatt nagyon tisztán látszanak meg a formás idomok, karjait keresztbe fonva a mellén egy kissé előre hajolva jár a japán nő és ép oly kecses minden mozdulata, mint a minő kellemes, üde és pajkos kifejezésü az arcza, a mely egyes esetekben feltünő szép.

Igaz, hogy szemeik ferdébben állanak, mint a khinai nőké, de ez nem olyan feltünő, mert a szemöldök párhuzamosan ferdén áll. Mig amazoknál többnyire egy durczás, gyermekes kifejezés ül az arczon, a japán nő mindig mosolyog, mindig pajkos és vig.

Ha egy idegen belép a házba, a nők egy herczegnőhöz méltó gyönyörü bókkal hajolnak meg és mosolygó arczczal kinálják meg az embert üléssel, theával meg csemegével. E közben mesterileg kezelik apró legyezőiket. Bánatot, örömet, meglepetést hiven és félremagyarázhatatlanul tudnak legyezőikkel kifejezni. A mijök van, az mind apró, izléses és finom. A tálczák, a csészék, a dohányzó készülékek, sőt a legprimitivebb házi készülékek is valami sajátságos csinnal bir.

A theaházakat, melyek a japáninak egyedüli és az európainak legkedvesebb mulatóhelyét képezik, igaztalanul bélyegezték oly hirhedt helyiségekké. Lehet ugyan, hogy pl. Jokohamában vagy Hyogoban ilye-

nek, de hogy csak azóta ilyenek, a mióta az európai és amerikai mulatók látogatják, az valószinü. Mert oly vidékeken, melyeket az európai kultura még nem hatott át, mint pl. Japán belsejében vagy Koreában, a hol a japánok hiven megtartották eredeti jellegüket, — ezek a hirhedt theaházak nem léteznek.

»Grand toilette.«

Az itteni theaházakban tisztességesebb hang uralkodik, mint egy némely elite-bálon. Egy tisztességes japáni illetlennek tartaná itt kiabálni vagy nyujtózkodni.

A kiszolgálást fiatal lányok végzik, a kik az ilyen intézetbe ép oly szándékkal helyeztetnek el a középosztályu családok által, mint a minővel nálunk küldik a lányokat a zárdába és képezdébe, t. i. nevelés végett.

Nálunk tanulnak a lányok trigonometriát, mathematikát, logikát, asztronómiát és görög régiségtant; a japán lány pedig tanul sütni, főzni, himezni, énekelni és tánczolni. Egyébre nincs is szükségük. Egyedüli hivatásuk a férjnek gyönyörü és felviditó hitvestársul szolgálni és hogy megtanulja férjét gyöngédséggel és szeretettel kiszolgálni. Hogy a fiatal lány mindezt egy nyilt házban tanulja meg (mert daczára a tisztességes hangulatnak, egy theaház mégis csak nyilt ház), az egy kicsit nagyon japáni felfogás és nekünk európaiaknak nagyon spanyolul hangzik, de tökéletesen megfelel a czélnak.

A »neveldébe« jövő európaival szemben nagyon elfogultak — de csak az első perczekben. Csakhamar beletörődnek a szokatlan helyzetbe és aztán megmutatják a természetes, naiv jellemüket. Gyermekes bizalommal telepednek le az idegen mellé és kellemesen hangzó nyelvükön üde hanggal csacsognak az embernek, igazi lány-módra. Ha megkinálják valamivel, pirulva és félénken fogadja el, de csak ugy, ha idősebb társnője egy fejbólintással engedélyt ad reá.

Egy alkalommal, a mint egy czigarettát vettem elő, a mellettem ülő lányka egy kecses mozdulattal nyujtotta oda az égő parazsát, a mely szivességéért megcsókoltam kezecskéjét. A szokatlan megtiszteltetésre — vagy minek tartotta a lányka — mélyen elpirult és felugrott mellőlem, odafutott társnőihez és élénk taglejtésekkel magyarázta nekik a rendkivüli eseményt. Csakhamar hárman-négyen összedugdosták a fejüket és elfojtott nevetéssel meg sziszegéssel beszélték meg a látszólag közérdekü ügyet. A megcsókolt kezü lány és társnői gyermekes kiváncsisággal tekintettek hol reám, hol az esemény szinhelyére t. i. a kézre. Aztán egy másik sarokba futva, sorra fogdosták és tapogatták a corpus delictit, a melynek bevégeztével a kis lány ismét leült mellém és daczára, hogy a »czigarettám még javában égett«, ismét oda tartotta a parazsat, de ezuttal a balkezével.

A theaházakban nevelt lányok nemcsak hogy nem tartatnak erkölcseikben kifogásolhatóknak, hanem ellenkezőleg, a japáni fiatalok szivesen veszik nőül a minden tekintetben »praktikusan« kimüvelt háziasszonyjelöltet.

A japáni életében a nő játsza a legfőbb szerepet. Minden egyéb csak másodrangu szereppel bir. Még nehány évtizeddel ezelőtt, a mikor az európai hajók még nem voltak oly gyakoriak a japáni vizeken, a vendégszerető japánok legelső sorban nejeiket és leányaikat ajánlották fel az idegeneknek, miután az ő felfogásuk szerint szörnyü gondolat volt az, a hónapokig tartó hosszu tengeri utazások alatt nélkülözni a női társaságot. Később, mikor az idegen hajók sürün követték egymást

és durva visszaélések történtek a kedves nemzet vendégszeretetével, az ügyet alaposan megváltoztatták, a mennyiben a nőket a megérkező idegeneknek ajándék helyett nőül adják, még pedig egészen lege artis.

Minden európai, a ki ideiglenesen letelepszik a számukra megnyitott kikötőkben, családot alapithat magának *arra az időre* a melyet a városban szándékozik eltölteni. Ha esetleg tovább ott maradhat, meghosszabbithatja a házassági szerződést is.

De nemcsak ezek, hanem a rövid időre ott horgonyzó tengerészek is élvezhetik a házasélet boldogságát.

Igen érdekes faja a házasságoknak, az ugynevezett *időre kötött házasság*, mely vonatkozhatik részben a benszülöttek közti házasságra, részben pedig a benszülöttek közt ideiglenesen letelepülő fehér arczuakra. Az ember nem is hinné, mily nagy terjedelmeken és a müveltségnek aránylag mily magas fokon álló nemzeteknél van a »házasság időre« szokásban.

Az indiai mohamedánoknál Kelet-Indiában. Ceylon szigetén, Perzsiában, a rendes hites társon kivül igen gyakran vesznek a férfiak ilyen ideiglenes feleséget. Az igazi feleség — az akdi — semmivel nem bir sem több joggal, sem kötelessgégel, mint a Sighe, az ideiglenes feleség. Az időre való házasságot meg lehet kötni 1 órától 99 évig terjedő időre.

Aki pedig azt hiszi, hogy ez az időre kötött házasság csak olyan tisztességes formába öltöztetett más valami, az alaposan téved. Mert ezek nem olyan holdsugárnál és rigófütynél kötött szövetségek, hanem a szülék és tisztességes tanuk jelenlétében a pap által megáldott házasságok. A szerződésileg kikötött időre az ideiglenes feleség feltétlen engedelmességgel és hüséggel tartozik férje urának. Házasságtörés halállal büntettetik, vagy pedig a társadalomból kizárást okozó vétséget képez. Az izlam legszentebb városaiban, Mekkában és Medinahban is dívik az ideiglenes házasság, különösen a nagy zarándoklás idején. Sőt Délamerika egyes vidékein a protestáns missionáriusok is ideiglenes házasságot kötnek a benszülött szépekkel.

A kelet-indiai hadseregben és a hollandoknak Sumatra és Jáva szigetén tartózkodó csapatainál az ideiglenes házasság a benszülött malayi, hindu, singhalés és atsini hajadonokkal nem csak hogy meg van engedve, de sőt az illető kormányok nagyban elősegitik a házasság megköthetését és a fekete meg bronzszinü kincstári nőkről atyailag gondoskodnak, mint bármely müvelt európai államban a tisztek és altisztek nejeiről.

Legnagyobb mértékben dívik az ideiglenes házasság a »keletázsiai francziáknál,« a japánoknál.

Magától értetődik, hogy e házasságok, daczára annak, hogy nem az égben, hanem rendesen egy közvetitő bódéjában köttetnek meg, kivétel nélkül mind boldog házasságok. Hogyne, mikor csupa mézes*hetekből*, gyakran pláne csak mézes*napokból* állanak. S a ki azt hiszi, hogy ez csak olyan tréfaházasság, vagy pedig burkolatba öltöztetett — más valami, az alaposan téved.

Az ideiglenesen megkötött házasság a kitüzött idő tartamára ép oly szent és feloldhatlan, mintha valami orthodox pópa adta volna rá az áldását. A fiatal menyecske pedig ép oly féltékenyen őrzi hitvesi jogait, mint bármely más európai menyecske a — mézeshetekben.

Tekintettel arra a körülményre, hogy a hajók rendesen csak rövid ideig tartózkodnak a kikötőkben, a házasság létrejöttének nem gördítenek sok akadályt az utjába. A megérkező hajó még jóformán le sem bocsátotta horgonyait, a midőn már megjelennek a kereskedők, közvetitők és alkuszok kis csónakjaikkal és felajánlják áruikat, élelmiszereiket, gyümölcsöt és mindent, a mire egy hosszu tengeri utat megtett hajó személyzetének szüksége van.

Az alkuszokkal és kufárokkal egyidejüleg megérkezik a házasságközvetitő is. A legszeretetreméltóbb módon ajánlja fel a házásság és családi élet boldogságait, a melyekre állitása szerint csak az ő közvetitő-irodájában lehet szert tenni. Ezt bebizonyitandó, előmutatja a legkülönbözőbb nyelveken irt bizonyitványokat, meg a hivatalos engedélyt. Nagyon meggyőzőleg magyarázza meg, hogy szélesen kiterjedt ismeretségei vannak, többnyire jómódu polgári családokkal, a melyekben 2—3 férjhez adandó leány van. Nyomatékos érvül előmutat egy albumot, mely tele van gyönyörü fiatal lánykák és valami idősebb nőknek művészileg kolorirozott fényképeivel. Minden fényképre van megjegyzése. Elmondja a leány nevét, családi körülményeit, hogy hol nevelkedett és hogy mi mindent tud.

A piéce de-resistancet képezi az albumnak egy külön szakasza. Ebben van azoknak a hajadonoknak a fényképe, *a kik már többször voltak férjhez adva.*

— Ez itt Jamata; kitünő tánczosnő, gyönyörüen gitározik, — négyszer volt már férjnél. Itt van testvére, a kis Oyonoszo; karcsu mint a zerge; arcza tiszta mint a Fudzijámán a hó. Kár, hogy eddig csak két férje volt. Ez itt Hasziyoda. Igaz, hogy már 22 éves, de már nyolczszor volt menyasszony.

— Ez mind nagyon szép kedves Yama-Huki barátom. De mondok

Egy haragos szépség.

én magának valamit. Nem kaphatnék egy olyan feleséget, a ki még — egyszer sem volt férjhez adva? Van-e magának olyan ismerőse is?

A derék Yama-Huki nagyot néz a kérdésre és csaknem fitymálólag mondja, hogy »oh igen, van olyan is.« Az arczán azonban látszik, hogy nem valami kedvező véleménynyel bir a barbár európai izlés felől.

Az előzetes megbeszélések után megtörténik a bemutatás a családnál meg a menyasszonynál. Az embernek borsódzik a háta, ha rágondol, vajjon hányszor lehetett férjhez menve az — anyósa!

Ezután elmegy az ember a jegyzőhöz vagy a bíróhoz, ott aláírja a házassági okmányokat, leszurja csengő »yen«-nekben (japán dollár) a hozományt. a melyen menten megosztoznak a jegyző az após, meg a közvetitő. Ezzel az esküvő be van végezve; kezdődhetnek a mézeshetek.

Mikor aztán megérkezik az indulás napja, az ember érzékeny bucsut vesz kis feleségétől, a kinél önzetlenebb és ragaszkodóbb teremtés alig akad más valahol. Emlékül kap egy szép pillangos kimonót, meg egy selyem övet a hozzá dukáló betétekkel; hazakiséri a családjához és átadja ott hivatalosan, ünnepélyesen.

A hajó pedig fölszedi horgonyait, kifesziti a vitorláit és folytatja utját más országba, más világrészbe.

A válás fájdalmai nem sokáig bántják az embert, mert van egy japán közmondás mely ugy szól, hogy: »Anderes Stätchen, anderes — Weibchen«.

HONGKONG.

Hongkong.

Angol lobogó alatt. — Öt árbóczos hajó. — A Queens-Road. — Husz dollár, tiz cent. — Alkudozó tiszt. — Angol tisztek klubja. — A »goromba« doktor. — Angol rendőrség. — Gavallér közrendőr. — Honfitársak.

Amint Rio de Janeiro a világ legszebb kikötője, ugy Hongkong a világ legélénkebb kikötője. Eltekintve attól, hogy valamennyi hajó, mely Európa felől Khina és Japán partjaira tartva, kénytelen Hongkongot érinteni, már a Csendes-Oczeán két partja közötti közlekedés is elég lenne arra, hogy Hongkongot a legélénkebb és legsürübben látogatott kikötők egyikévé tegye.

A mi Hongkongban a legérdekesebb, az abban áll, hogy nem is a khinaiaké, hanem az *angoloké*. Hogy egy 400 millió lakossággal biró tartomány, mely kiterjedésre nézve nagyobb mint Európa, hogyan türheti meg, hogy az óriási birodalomnak legszebb gyöngye, Hongkong, kiragadtassék a tartományból és idegen uralom alatt álljon, ez ép oly jellegző a khinai nemzetre, mint a minő nagy mértékben hozzájárul ahhoz, hogy az angol nemzet egy az egész földgömbön mindenütt imponáló, bámulatra méltó nemzetnek ismertessék el.

1842-ben ragadták el a khinaiaktól e parányi kis szigetet, mely akkor nem volt egyéb, mint a khinai tengeri kalózoknak biztos menedéket nyujtó rabló-tanya, egynehány kunyhóval.

A khinai Hongkongot tulajdonképen Heang-keangnak, azaz »az illatos vizek völgyének« nevezik. A sziget a Gyöngy-folyó torkolatánál fekszik Dél-Khinának két nagy jelentőségü városának közelében; az egyik Canton, mely nagyságra nézve mindjárt Peking után következik; a másik város

Macao, melyet viszont a portugalok tartanak még hatalmukban, mint egy jelentéktelen számot nem tevő romját egykori világhatalmuknak.

A szigethez tartozik a vele szomszédos khinai szárazföldi partnak egy darabja is, a specifikus khinai Kaulung, ahol 200 ezer khinai között mintegy 8000 európai — többnyire angol — van letelepedve.

A kaulungi partok és Hongkong északi partja között fekvő kikötő egyike a legérdekesebbeknek, a melyeket hajó érinthet. Ha létezik is kikötő, a melyet az év folyamán több hajó érint, mint Hongkongot, azért oly eleven, élénk, mint ez, nem lehet.

Különösen érdekessé teszik azok a hajók és utasok vagy hajósok, melyek nem Nyugatról — Európa felől, — hanem Keletről és Délről jöve, horgonyoznak a kikötőben ; t. i. a Csendes tengeri szigetekről jövők. Hongkongban gyakran láttunk hajókat, melyek még most, a gőz és villam korában, kizárólag vitorlákra vannak berendezve. Hanem aztán hatalsmas példányok. Volt közöttük egy nehány *öt árboczos* ; hajótest és árboczok vasból épitve. A kifeszithető vitorlák területe néha tulhaladja a 3000 □-métert. Ha meggondoljuk, hogy egy közepes erejü szélnél minden négyzet-méter vitorlaterület körülbelül 5—6 kilogrammométerrel dolgozik, el lehet képzelni, minő erőkifejtés alatt fekszik egy ilyen hajó. Többnyire Angliából származnak és Észak-Amerikának a keleti partjairól. Idevezető utjokon végig kell haladniok az Atlanti-Oczeánon, azután megkerülvén a Jóreményfokot, Afrika déli csucsát, átvitorlázzák az Indiai-Oczeánt egész hosszában es még ekkor mintegy 2000 mértföldnyi utjok van Hongkongig. Igy tehát nem csoda, ha egy vitorlás hajó néha 140—160 napot tölt egyhuzomban *szárazföld érintése nélkül*, mig kiinduló pontjáról Hongkongba érkezik.

A kikötőt évenkint mintegy 4000 hajó érinti 5 millió tonna tartalommal, továbbá mintegy 25 ezer khinai dzsunke 2 millió tonna tartalommal.

Honkong utczái hemzsegnek a járókelőktől és a szokásos járművektől. Mig a többi kelet- és délázsiai kikötőkben a jinirckshawk képezik a szokottabb járműveket, Hongkongban kivételképen inkább a nyitott bambusz-hordszéket használják.

A sziget északi partján fekvő várost — Victoriát — egy hosszu utcza metszi keresztül, a Queens-Road, mely párhuzamosan fut végig a tengerparttal és West-Pointtól kezdve a város második végeig, az East-Pointig terjed. A nagy kiterjedésü város többi részei lépcsőzetesen — amphitheatralikusan — vannak felépitve az 539 méter magas Victoria-Peak nevü hegyre. Az a látvány, melyet e gyönyörü szép, szellős erkélyekkel körülvett házak — inkább paloták — nyujtanak a cypru-

sokkal és pálmákkal fedett hegyen, oly szép, a minőhöz hasonló nagyon kevés látható. A magas hegyre, melynek a tetején az előkelők villái és palotái állanak, továbbá nagy fényüzéssel ellátott mulató helyek, — de itt már európai modorban — egy gőzsikló vezet fel, melynek megvan az az érdekes tulajdonsága, hogy azösszes gőzsiklók kö-

Hongkong rakpartján.

zött a *leghosszabb* és hogy a közepe táján egy hirtelen és meglehetős nagy kanyarulatot teszen.

A Queens-Road és az ezt keresztező kisebb utczák azt a benyomást teszik az emberre, mintha az egész telep egyetlen nagy üzleti helyiségből állana, oly megszakitatlan lánczolatban fekszik egyik üzlet a másik mellett. Az embernek vigyáznia kell, hogy jól fel legyen kötve a — pénzes zacskója, ha nem akarja itt hagyni az utolsó centjet is. Szemkápráztató szép tárgyak vannak itt felhalmozva a legnagyobb mennyiségben és oly csábító módon egymás mellé helyezve,

hogy daczára a szilárd elhatározásnak, miszerint a már ugy is a könnyelmü módon máshelyt összevásárolt holmiaihoz itt már semmit sem veszen többé, az ember visszaesik a „bevásárlási mániába“ és vásárol addig, mig igazán be kell fejeznie, azon egyszerü okból, hogy nem lévén több pénze.

A hongkongi kereskedők lényegesen külömböznek társaiktól, a többi khinai kereskedőktől, a mennyiben sokkal tisztességesebbek ugy az ajánlott árakat, mint a saját — ruházatukat tekintve. De kénytelenek is, miután a nagyszámu európai és japáni kereskedők által ugyszólva rá vannak szoritva a tisztességre.

Hogy hogyan bánik el egy nem hongkongi kereskedő a hálójába azaz az üzletébe vetődő európaival, arról alkalmam volt meggyőződni Fu-Csaufuban. Ugyanis mg Lü-Csung-K'Hóban (Észak-Khinában) egy orvos barátomtól, ki a khinai haditengerészetnél szolgált — akkor a „Ping-Yuen“ cassematta hajón volt — ajándékba kaptam egy tökéletes khinai mandarinöltözéket mindama himzésekkel, jelekkel és diszekkel, a melyek egy kapitányt a khinai hadseregben megilletnek. Az öltözékhez hiányzott azonban az a bizonyos hosszu nyaklánez, melyet a mandarinok viselnek. Ezt a láncot akartam tehát utólagosan megvenni Fu-Csaufuban hazatérő utunkon.

Belépek egy üzletbe, kikeresem az alkalmasnak látszó lánczot és kérdém a kereskedőtől: mi az ára?

A khinai ravaszul pislog és előveszi a *számoló gépet.* A számoló gép, mely csaknem tökéletesen hasonlit ahoz a számoló géphez, a melyet nálunk az *első és második elemi osztályban* használnak az 5—6 éves gyermekek, *nélkülözhetlen* müszer a khinai kereskedőnél. Enélkül ugy látszik 20-ig sem képes számolni!

Hosszas számitgatás után végre kisüti, hogy a mandarin láncnak az ára: Venti dollahap!

Ez a „venti dollahap“ annyit jelent, hogy „twenty dollar and half“ azaz huszonkét és fél dollár (= körülbelül 46—47 frt.)

Legkevésbbé sem ütköztem meg e nemtelen magas áron, hanem egész nyugodtan igértem neki a »venti dollahapos« lánczért — „ten cent“-et, azaz *husz krajczárt.*

E némileg szintén nemtelen ajánlatomra azonban a khinai sem volt legkevésbbé sem meglepve. Pedig hát 47 frtra becsült tárgyért 20 krajczárt ajánlani, mégis csak spanyolul kell, hogy hangzék egy khinainak is!

Husz krajczáros ajánlatomra a khinai ismét elővette a számológépét és erős homlokránczolással számitgatott.

„No can do, mondá végre, Jlosse money! Nem tehetem, sokat vesztek; hanem odaadom — *14 centért!*

És ide adta 10 centért! — —

Hogy mennyire különböznek ezektől a hongkongi kereskedők, mutatja viszont a következő eset, melynek hőse, vagy akár áldozata a tisztikarnak egy kedélyes és »gavallér« tagja, C . . . . . ch kapitány volt.

Ez a vig kedélyü tiszt, ki különböző okoknál fogva bevásárlásait mindig későbbre és későbbre halasztotta, végre elhatározta magában, hogy Hongkongban helyre hozza mulasztásait; már csak azért is, mert a hongkongi kikötő ugy a khinai, mint a japáni cikkek bevásárlására az utolsó alkalmat nyujtja.

A kapitány belép a Queens-Roadnak egy jó nevü üzletébe, Kwong-Woo urhoz és megkezdi ott bevásárlásait. Három egymásután következő napon a szabad óráit mindig Kwong-Woonál töltötte C. kapitány. Valóságos fejtörésébe került mindazon czikkeket összeválogatni — nem azokat, melyekre *szüksége volt* — hanem azokat, a melyek nekünk, többieknek már megvoltak.

Végre együtt volt a gyüjtemény.

Kwong-Woo ur összeállitja a számlát és azt mondja:

— Négyszáz három dollar!

Itt meg kell jegyeznem, hogy az emlitett kapitánynak általánosan ismert tulajdonsága volt, hogy soha és sehol egyetlen szóval sem alkudott. Kértek légyen tőle akármily árt, ő azt minden megjegyzés nélkül kifizette, habár néha szilárdul meg volt róla győződve, hogy tulságosan tulfizette a neki tett szolgálatot vagy eladott portékát. Hogy mennyit bosszantottuk mi is, mások is emiatt, az elképzelhető.

Most az egyszer azonban megakarta mutatni, hogy igenis, ő alkudni fog és nem hagyja magát rászedetni!

Nagy elhatározással azt mondja a kereskedőnek:

— Itt van 400 dollár; a három dollárt engedje el!

— Nem elég, — mondja Kwong-Woo; — 403 dollár az ára!

— No, én meg nem adok többet 400-nál.

— No, én meg nem adom a portékát. Ezzel kapja Kwong a három napon keresztül annyi fáradtsággal összegyüjtött és kiválogatott portékát és visszarakja a helyükre.

C . . . . . ch nagy boszusan beszélte el ebédnél a hajón, hogy mily csufos vereséget szenvedett a bevásárlásoknál és hogy miért!

— Ugy kell neked, — jegyzé meg szeliden az asztalfőn ülő I. tiszt; *hát miért is alkuszol — mindig!*

Később aztán segitségére mentünk a nehezen vásárló kapitánynak és egy-két nap mulva már az ő kabinja is tele volt rakva az ázsiai portékával.

Hosszabb időig tartózkodván Hongkongban, gyakrabban volt alkalmunk érintkezni a hongkongi európai és amerikai lakosokkal. Leggyakrabban érintkeztünk a hongkongi garnison tisztjeivel, kik mindjárt megérkezésük utáni napon meghivtak bennünket, hogy legyünk vendégeik a klubjokban. A nagy fényüzéssel és telivér angol kényelemmel berendezett klub helyiségei minden tekintetben rendelkezésünkre állottak.

Mint minden gyarmati garnisonban, ugy Hongkongban is nagy fényüzést fejtenek ki, vagy legalább igazán gentlemanlike módon élnek az angol tisztek. Hongkongi klubjok sok tekintetben fölülmulja a pólai tengerészeti kaszinót, holott ez több haditengerészet tisztikaránál keltette már fel az irigységet.

Étkezésük valóban fényüzéses, mondhatni pazar. Az ételek és italok Európának, Ázsiának és Amerikának különböző pontjairól kerülnek hozzájuk. Lisztet kapnak Dél-Amerikából, vajat Dániából, olajat a Provenceból, hust Ausztráliából, ugyanninnen teknősbékát és spárgát, ürühust Észak-Khinából, almát, körtét, szőllőt Kaliforniából, »Mixed Picklest« Angliából; sajtot és condensált tejet Svájczból és New-Yorkból; kávét Hodeydából.

Evőeszközeik, serviceök nehéz ezüstből áll; asztalruháik a legfinomabb vászonból, melyet Angliában gyártanak. Az a modor pedig, mely klubjokban uralkodik, telivér angol finomságu és ép oly gentlemanlike, mint maga a berendezésük.

Maga a ruházat is nagyban elősegiti azt a finom airt, mely körülveszi őket.

Miután az osztrák-magyar és a német hadseregen kivül a tisztek sehol sem kötelesek szolgálaton kivül egyenruhát viselni, — sőt helyenként az direkte meg van tiltva — a gyarmatokon élő angol tisztek e szabadalmakat érvényesitik is, még pedig mindenütt a klimatikus viszonyokhoz alkalmazva. Igy pl. Dél-Ázsiában a dinerhez és látogatásokhoz nagyon rövid fehér zubbonyt viselnek, mely elől nagyon mélyen kivágott; továbbá fehér nadrágot és fehér czipőt; a mellényt egy széles, szines indiai selyemöv helyettesiti.

Ez az öltözet különben valamennyi tengerészetnél el van fogadva a tropusokon való tartózkodás idejére.

A hongkongi tisztikarral fentartott gyakori érintkezésünk nagyban elősegitette azt a vonzalmat, melyet elejétől fogva mindig tápláltunk irántok.

A közös ismerőseinken kivül azonban alkalmam nyilt Hongkongban szert tenni egy „saját külön angolomra". Ez a saját külön angolom határozottan egyike a legérdekesebb ismerőseimnek.

Megismerkedésünk hivatásunknál fogva jött létre. T. i. mr. H . . s szintén orvos és főnöke a hongkongi tengerész-kórháznak (Sailor's Hospital).

Hongkongi tartózkodásunk második napján rendeletet kaptam parancsnokomtól, hogy egy már előzetesen bejelentett sulyos betegünket kihajózzam a tengerész kórházba. Előbb azonban el kellett mennem tudakozódni az iránt, hogy elfogadják-e és ha igen, minő föltétellel?

A kórházba érve, tudakozódom egy »boy«-tól (a khinai szolgákat minden korban »boy«-nak: »fiunak« szólitják), hogy merre van a »chief surgeon«, a főorvos?

A boy egy szobára mutat, hogy odabenn van a keresett gentleman. A tágas nagy szobában nem volt semmi butorzat, kivévén egy hosszu padot a terem egyik falánál, evvel szemben, a szoba másik részében állott egy iróasztal: az iróasztal előtt volt egy szék és ezen a széken ült egy gentleman, rövid pipával a szájában, széles hatalmas karimáju paraffasisakkal a fején, jobblábát keresztbe fektetve a ballábán, irt. (Persze mindezek daczára nem a lábával.)

Beléptemkor rám nézett, aztán folytatta a munkáját, azaz: viselte a paraffasisakot, szidta a rövid pipát és lógatta a lábát.

Látván, hogy megjelenésem nem valami nagy mértékben imponált neki, odaállottam eléje és a rendelkezésemre álló összes pathosszal bemutattam magamat neki:

— I am the chief-surgeon of the austro-hungarian man of war »Zrinyi.« (Én a »Zrinyi« osztrák-magyar hadihajó orvos-főnöke vagyok.)

— Well. És mint ilyen, mit kiván? Ez volt a válasza az én pathosteljes, de mindamellett udvarias bemutatásomra! A helyett hogy felugranék a székről és magát szintén megnevezve, megkinálna üléssel, még a kalapját sem vévén le, azt kérdi, hogy mit kivánok?

Fejemre vágtam a sisakot és azt felelém, hogy:

— Mindenekelőtt egy széket.

— Well. Boy, hozz egy széket.

Leültem; elővettem egy cigarettet, rágyujtottam, aztán elkezdtem én is lógatni a lábamat. Symetria kedvéért a ballábamat lógattam a jobb fölött. Most már kvittek vagyunk, gondolám; ha te ugy, hát én — igy.

Most már áttértünk a tulajdonképpeni thémánkra. Miután elmondottam, hogy mit kivánok másodsorban, megemlitettem mind azt, a

szóban forgó beteg matrózunk állapota felől, amit szükségesnek tartottam vele közölni. Társalgásunk folyamán egyszer sem tért át más thémára, pl. olyan kérdésre, mely expedicziónk folyamatára vonatkozott volna.

Egyszerre minden átmenet és bevezetés nélkül azt mondja mr. H . . . . s: Legyen szerencsém holnap az ebédre. Nőm, mss. H . . . s, *ki szintén orvos*, nagyon szivesen fogja önt látni. . . .

És az a gentleman, ki belépésemkor nemcsak hogy fel nem állott, de a kalapját sem tette le bemutatásomra, sem a pipát nem vette ki szájából, — másnap este hajónkra küldötte érettem a csónakját, a parton pedig a saját hordszékével várt rám!

A mr. és mss. H . . . . s házában eltöltött est egyike volt a legkedvesebb estéknek, melyeket Ázsiában töltöttem. — —

Mr. H . . . . s ismeretsége annál érdekesebb volt rám nézve, miután a megelőző napon — mindjárt megérkezésünk estéjén — egy másik gentlemannal ismerkedtem meg, a ki alkalmat nyujtott nekem megtanulni azt, hogy az angol „gentleman" tud lenni akkor is, ha csak a néphez tartozik.

Ez a gentleman egy hongkongi közrendőr volt.

Késő este érkezvén a kikötőbe és sok dolgunk lévén a hajó elhorgonyzásával, a tisztikarból csak ketten távozhattunk hajónkról; én a „bill of health" (az egészségügyi pátens) elintézése végett; tiszttársamnak a consulunkhoz kellett mennie. A csónakunkat éjféli fél tizenkettőre rendeltük ki a partra.

Barangolásaink közben azonban megfeledkeztünk a féltizenkettőről, és *öt perczczel* fél tizenkettő *után* értünk a beszálló-hidhoz, hova a csónakunkat kirendeltük. Persze a csónak már nem volt ott.

Odakiáltottunk a beszálló hidtól mintegy 20—30 méternyire fekvő sampangokhoz; néhány percz múlva a hid mellé fekszik egy sampang, beszállunk, odaszólunk a kuliknak, hogy hova evezzenek és a kulik megindulnak.

Evezés alatt előkészitettem a kulik számára fizetendő 20 centet, hogy ne kelljen sokáig babrálnom a keresgéléssel akkor, mikor már a hajólépcsőnél leszünk.

Összesen egy font sterling és egy darab 20 centes volt nálam. Hogy össze ne téveszszem a kettőt a sietségben és a sötétben — a font éppen olyan nagy és vastag, mint egy 20 centes — eltettem az aranyat a bal zsebembe, a 20 centest pedig a jobb zsebembe.

Felérkezvén a fedélzetre, hajón maradt társainknak referáltunk az estről, és aztán ki-ki lement a saját kabinjába. Kabinomban arra a föl-

fedezésre jutok, hogy: igenis a kulinak odaadtam a font sterlinget és magamnak megtartottam az ezüst pénzt.

Felmegyek a fedélzetre és elpanaszolom az őrtisztnek abajomat, mire ő őszinte részvéttel megvigasztalt, mondván:

— Ügyetlen.

— Nem tesz semmit, mondám. A pénz még nincs elveszve.

— Persze, hogy nincs. Ott van a — kulinál.

— Éppen azért nincs elveszve, mert még nála van. Hongkong hires a rendőrségéről, előteremtik itt a pénzt a föld alól és viz fölül! mondtam én az angolokba vetett leghidegebb nyugalommal.

— Onnan igen, de nem a kuliktól. Hongkongban nem kevesebb, mint 8—10 ezer csónak uszik a vizen és a csónakokban talán 40 ezer ember. Az az arany azonban csak *egynél* van; tessék megkeresni azt az *egy* embert.

- Én nem keresem, de megkeresi a rendőrség.

Az őrtiszt felszereltet számomra egy csónakot; kieveztem a partra a beszálló hidhoz, hogy elmondjam az ott áll álló rendőrnek panaszomat

Sajnos, a rendőr nem volt ugyanaz, a ki beszállásunk alkalmával állott a hidon. Azt felváltotta éjfélkor ez. Mindazonáltal elmondám neki az esetet.

— Well. Mindjárt. Ezzel előveszen egy kis könyvecskét, lapozgat benne és azt modja:

— Ön 11 óra 35 perczkor egy másik urral a ma este érkezett osztr.-magyar hadihajóra ment ezzel és ezzel a számu csónakkal. Mindjárt meglátjuk. — Odakiált a sampangosok közzé, onnan egynéhány visszakiáltja, hogy a keresett nincs itt.

A rendőr hazaküldött azzal a megnyugtatással: hogy ámbár a keresett sampangos nincs itt, hanem azért *reggel 5-kor a font sterling hajónkon lesz.*

Komoly hangon mondta ugyan, de azért fájdalmas bucsut vettem néhai fontomtól.

— — Reggel ötkor bekopogott az őrkadett a kabinomba és jelenti hogy egy rendőr jött a hajóra, a ki nekem *egy font sterlinget hozott.*

Annyira meglepett e páratlan és csaknem hihetetlen rendőrségi bravour, fegyelem, ügyesség és pontosság, hogy felmentem a fedélzetre személyesen köszönetet mondani a derék embernek.

— Nézze, mondám a rendőrnek, én erről a fontról tökéletesen és végképpen lemondottam. Ön nekem ezt most visszahozta, hogy minő

módon találta meg, azt én nem tudom elképzelni. Engedje meg, hogy köszönetül és jutalmul önnek adjam a felét.

— Köszönöm uram, nem fogadom el. Hanem kérek 20 centet, mert a kulit ki kell fizetnem az ön tegnapi utjáért. — Good by! — —

— — *Ilyen* férfiakkal, *ilyen* hivatalnokokkal meg is lehetett hóditani a világot — — —

Hongkongi emlékeimet nem végezhetem be a nélkül, hogy meg ne emlékezzem ott élő két honfitársunkról, a széretetreméltó Komor fivérekről.

A két fiatal ember ez időtájt egyedüli képviselői voltak a magyarságnak a távoli Keleten, még pedig valóban köztiszteletnek örvendő képviselői. A két Komor óriási kiterjedésü üzlettel bir. Hongkongnak legelőkelőbb részén, a Queens-Road közepén. Valóban látványosság az üzletük, melyben a japáni ipar és müvészet remekje vannak felhalmozva, holott a hongkongi raktár csak fiókraktára annak az elismert nagy czégnek, melyet Japánban, Yokahamában birnak.

A két fiatal ur több izben látogatta meg hajónkat, hol tőlünk kitelhetőleg szivesen fogadtuk őket vendégszeretettel, hazai módra készitett — turós palacsintával és „szögedi“ gulyással.

Sajnos, a turó is, meg a „szögedi“ is csak *conservek* valának!

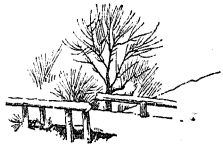

PULO-PENANG.

Pulo-Penang.

Flora és Fauna. — A kikötő. — Etnographia. — Őslakók Hindostánban. — A »Hpungi.« — Sawangsilwadjamahaku kisasszony gyászos tragédiája.

Hát ez mi? fogják kérdezni e czim olvasásakor. A min különben legkevésbbé sem lehet csodálkozni. Mert lehet valaki igen jó geografus, a nélkül, hogy Pulo-Penang a kis ujjában legyen.

Pulo-Penang egy apró szigetecske a malaccai szorosban, az Egyenlitő közelében. Egy itt felejtett darabka paradicsom, mely elbüvölő tropikus szépségeivel fölülmulja a *Gyöngyszemet India homlokán, a Ragyogó földet, a Jácintok és Rubinok hazáját, Ádám és Éva paradicsomát,* a mely epithetonokkal az ázsiaiak Ceylon szigetét szokták felruházni.

Pulo-Penang a térképen könnyen feltalálható. Az ember felkeresi a 100-ik hosszusági fokot Greenwichtől keletre és aztán megnézi, hogy a 4-ik szélességi fok az Egyenlitőtől északra hol metszi azt. A keresztezési pontnál talál egy kis szigetet Hátsó-Indiának legdélibb részén, Malacca félsziget és Sumatra között.

Pulo-Penang meglep mindenkit, ki először látja. Még akkor is, ha utja a bübájos, mesésen szép Indiákról vezette ide. Bámulni fog a felett, hogy egy ilyen parányi hely hogyan lehet ilyen elragadóan szép? Hogyan rejthet magában egy ilyen kis földdarab annyi érdekeset, annyi gazdagságot heterogen sokféle tárgyakban és emberfajokban.

Még a partraszállás előtt, a hajóról nézve is elragadja az embert. Az egész sziget buján benőtt partjain a sötétzöld tenger, zajló fehér habjával, felette mosolygó azurkék égboltozattal olyan, mint egy gyémán-

tokba foglalt kolosszális zafirdarab. A mintegy ezer méter magas hegyek már a partok közelében a magasba merednek és oly dusan, oly buján vannak benőve a tropikus növényzet minden fajával, hogy az anyaföldből alig marad egy talpalatnyi föld fedetlen. A helyenkint áthatolhatlan sürü erdőben képviselve van a disz- és épületfáknak majdnem minden válfaja: a Teak, Sandal, Sago, Areca, Ében, Kamphor, Cocos és Guttapercha. A csak kevés fáradságot és munkát követelő termőföldeken buján és gazdagon terem meg a rizs, czukor, kávé, gyapot, dohány, bors, fahéj, thea és ópium. A föld gyomrában bőven van arany, ezüst, czink, ólom és kőszén, — a tengerparton drágagyöngy és korall; az erdőkben elefánt, tigris, oroszlán, leopárd, orrszarvu, bivaly, vaddisznó, temérdek majom, kigyó, — köztük a mindig a halált hozó Cobra, — krokodilok, óriási teknősbékák és diónagyságu pókok. Ez állatoknál egy csöppel sem veszedelmesebbek a szövevényes dzsungelekben tanyázó dakoitok, a hirhedt malayerdei rablók mérgezett nyilaikkal és fojtogató lassoikkal.

Mindenütt azonban pálmák és pálmák, sürü lombozatu óriási fasudarak; köztük és rajtuk szemkápráztató virágok, lepkék és madárkák láthatók. A buja növényzetről fogalmat nyujt a szárazföld felől lengő szellő, mely elárasztja hajónkat balzsamos, édes jázminillattal. És ezt nagyon jól teszi a szellő, hogy jázminillatot hoz nekünk a sziget pálmavirányairól. Legalább türhetővé teszi a közelünkben horgonyzó khinai dzsunkék szomszédságát, melyről szintén hoz illatot a szellő. Csakhogy erre az irigység sem foghatná rá, hogy az jázminillat. Csodálatos, hogy daczára a 4—5 ezer mértföldnyi oczeáni utnak, melyet e dzsunkék hazájukból idáig megtesznek, ezt az illatot, ezt az orrfacsaró speczifikus khinai büzt nem tudják elveszteni.

A kikötő nagyon élénk, miután Pulo-Penang csereállomást képez egyrészt Európa és Kelet-India felől, másrészt pedig a Végső-Kelet — t. i. Khina és Japán — meg a Csendes-tenger szigetei: a Filippinek, Borneo, Java, Celebes és Sumatra között.

A kikötő telve van a világ legkülönbözőbb pontjairól jövő és oda induló hajókkal. Többnyire ronda kinézésü, szánalmas külsejü gőzösök, gyakran nagyon gyanus tartalommal. Ezek mellett feküsznek a vitorláshajók, melyek némelyike 130—160 napot tölt künn az Oczeánon, mig rendeltetési helyére jut. Kegyetlenül megczibált kötélzetük és vitorlájuk mutatja, mily élet-halálra menő tusákat vivtak hosszu utjukon az oczeánok viharjaival. Közöttük feküsznek az idomtalan dzsunkék, görbe árboczokkal és toldott-foldott tarkaszinü bambusz vitorlákkal.

A kikötő hemzseg a tömérdek apró járművektől. Malay-prao, singhaléz, kanoe, kinai sampang, meg a hadihajók csónakjai, gőzbárkái és giggjei ellepik a kikötőt minden irányban.

Már a praok, kanoek és sampangok legénysége fogalmat ad az itt élő népfajok sokféleségéről. Tényleg nincs a földgömbön egyetlen pont, — talán Singapure és Hongkong kivételével — melyen annyi-

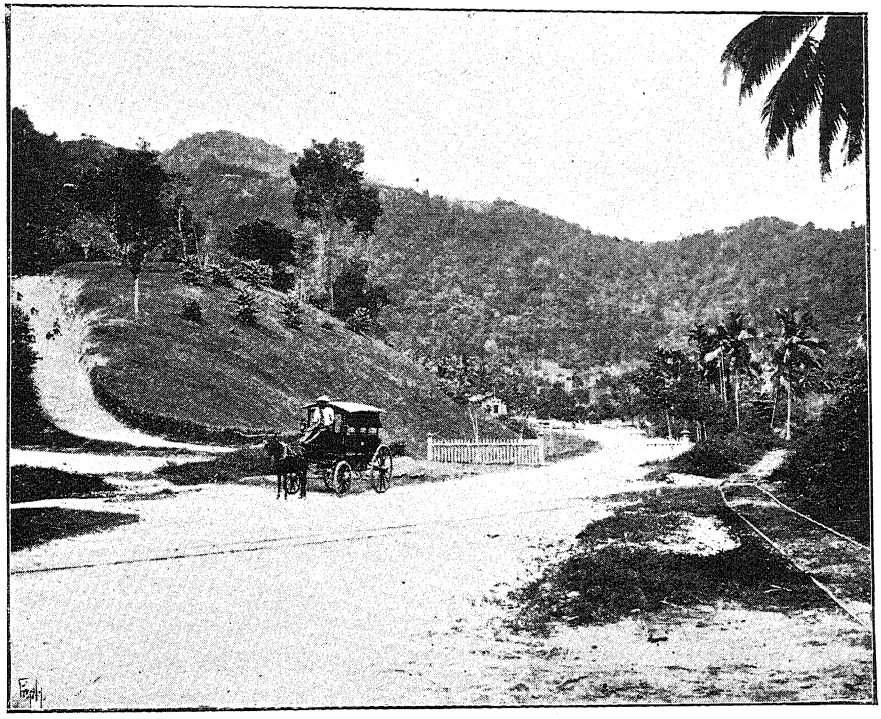

Bejárat a penangi parkba.

féle ember lenne összehalmozva, mint e husz mértföldnyi területü szigeten. Malayok, birmanok, singhalézek, bengálok, klingek (a ceyloni tamylek), siamok, javánok, hindu-mohammedánok, parsik, ammanitákinaiak és japánok, továbbá a feltünő szép termetü sijuk, kik Hátsó-India északi-részéből, mindenikök olyan sugár és magas, mint egy pálmasudár — bugghik a Sunda szigetekről és acsinok a szomszéd Szumatrából — együtt láthatók az utczákon és tereken. Igaz, hogy bábeli zürzavart csinálnak, de tagadhatatlan, hogy ritka érdekes látványt nyujtanak.

Habár számra nézve nem tulnyomóak, de határozottan a legérdekesebbek a benszülött malayok. Egy kis részét teszik annak a nagy népfajnak, melynek a kiterjedési határai: északra a Sandwich-szigetcsoport, délre Uj-Seeland, nyugatra Madagascar, keletre pedig a Husvéti-szigetek.

E nagy területre szétszórt és más törzsek közé beékelt nagyszámu népfaj különben két könnyen megkülönböztethető válfajra esik szét: a tulajdonképpeni malayra és a polynésira.

Az elsőhöz tartoznak a P.-Penangiakkal a Malayok (saját nyelvükön: Oran Malayu — vándoló emberek), Malaccában és Sumatrán; a Tagalok a Philippini szigeteken; a Sundanok és Javánok Jáván; a Dayakkok — e legvadabb rablógyilkosok — Brneón; a Magkassarok és Bugghik Celebesen a Sunda-Szigeteken.

A pulo-penangi malayok széles vállu, magas és szikár alakok, többnyire igen szép idomokkal. Bőrük szine sötétbarna, csokoládébarna vagy szürkésbarna és csak kivételesen fekete. Hajuk hosszu, ritkás, fénylően fekete. A szakáll gyér és ezzel is csak kevés malay büszkélkedik. Mindenekelőtt azért mert — nincs.

Penang hires a mindennapi viharjairól, daczára, hogy nem dicsekedhetnek egy saját külön Falb tanárral.

A ragyogó, tündöklő sötétkék égboltozatot nehány percz alatt elfödik a száguldó fekete felhők. A tengerről rikongva és vijjogva repülnek be a vészmadarak a szárazföld felé. A sötétzöld buja növényzet különös, mondhatni ijesztő szinezetet kap a sajátságos fényvisszaverődés következtében. A különben is nyomasztó, lankasztó hőség tikkasztó forrósággá változik. Az izzadtság patakban foly végig az emberen. Mire hirtelen megindul az égi háború. Valóságos égzengés az és meg nem szünő vakitó villámlás. Az egész szemhatáron körösköriil egyszerre gyul ki a villám ugyanegy pillanatban; siketitő dörgés végig huzódik körben az egész horizont körül. Az eső pedig zug és szakad, mint a vizesés.

Néha az egész csak egy pár perczig tart és aztán hirtelen épp oly gyorsan, a mint az ég beborult, ismét kiderül és néhány percz mulva mosolyog a gyönyörü azurkék égboltozat. Egy tenyérnyi felhő nincs, mely enyhitené a perzselő, forró napsugarakat.

Pulo-penangi tartózkodásunk alkalmával — deczember havában — némely napokon hatszor is ismétlődött e tünemény. Nincs egy nap, melyen a zivatar ne ismétlődjék, pusztitó, romboló cyklonokat itt nem is emlitve.

Hogy a jelenleg már kissé elkényeztetett malay e viharok elől

babonás félelemmel buvik el kunyhójába, az természetes. De mit tesznek ilyenkor Penang *őslakói*, a kik szabadon, hajléktalanul élnek az erdőkben? Hogy az őslakók a jelenlegi malayoknak az ősei-e vagy megforditva, a malayoknak egy atavistikus válfaját képezik, a kik az erdőbe való visszaérkezésük után vadultak még el ismét félemberekké: azt biztosan nem lehet tudni. Annyi azonban áll, hogy a kulturának oly alacsony fokán álló emberek, a minők ez időben talán csak Brazilia őserdeiben, vagy Tasmania rengetegeiben élnek még. Ezek az Oran-Cutanok, Oran-Bukitok és a Kaskuk. Benn az erdők mélyében laknak, czölöpökből és galyakból összetákolt nyomorult viskókban. A nagyobb rész előtt azonban még ez is ismeretlen luxus. A majmokkal és más erdei állatokkal együtt a *fákon* élnek! Ime az ember — az Oran-Outan, — a ki a majommal — az Orang-Outanggal — küzd élethalál-harczot az eledeléért és a hajlékért!

Testi erejükön kivül alig van fegyverük, ilyen a *sampitán*, egy hosszu bambuszcső, a melyből a mérgezett nyilat lövik ki fuvással ellenségükre, állatra és emberre egyaránt.

Hogy az erdőkbe visszavert malayok — ha csakugyan azok — hogyan sülyedhettek az emberiségnek e legalacsonyabb fokára vissza, az könnyen megmagyarázható a malayok faji jelleméből. A malayi ugyanis általában durva, erőszakos és kegyetlenségre hajló. A lustaság után legfőbb karakterisztikuma a zabolázhatlan szenvedélyesség és lobbanékony ingerlékenység, mely bizonyos körülmények között őrjöngésig emelkedik. Ilyen pl. Sumatrán, Jáván és Malakkán — tehát Penangban is — szokásban levő *Amoak-táncz*, a halottak táncza. Az elhunyt hulláját körülállják a krisekkel (széles, görbe tőr) és assagayokkal (hegyes dárda), meg a csatabárddal feldiszitett malayok, és örjöngő táncz között, meg fenevadakra emlékeztető orditással vagdossák le az elhunyt dicsőitésére szánt emberáldozatok fejeit. Ilyen továbbá a *Kris-futás*, mely különösen a Jáván és Celebesen divik. Ez abban áll, hogy a büneit vezeklő s kölcsönös felhevités és felizgatás által őrjöngővé tett malayi azzal a fogadalommal rohan ki kunyhójából az utczára, hogy minden szembejövőt, — tekintet nélkül korra, nemre, rokonra — le fog szurni. És bizony meg is teszi, mert különben örökös kárhozatra itélik a bölcs és kegyes Buddha tanok.

Megjegyzendő azonban, hogy mig minden állapotok és viszonyok még eredeti szüzességökben viritanak ott, a hol az európai befolyás még nem érvényesithette kultiváló, nemesitő hatását, — az alatt nagy mértékben csökkentek, sőt helyenkint végképpen megszüntek ott, a hol az európai kultura egy talpalattnyi tért nyert befolyásának kifejthetésére.

Különösen áll ez a P.-Penangra, a hol az angol kultura, e bámulatos imponáló nagy nemzet áldásos közbenjárása a legelőnyösebb módon érezhető.

Ámbár vallásosság tekintetében a Pulo-Penangiak nem valami scrupulózusok — a malayok épp oly kevéssé, mint a khinaiak, vagy pláne az európaiak — azért a pagodák — a templomok nagy gonddal és elképzelhetetlen fényüzéssel épülnek. Ez áll különösen a malayokra, a kik kevés kivételre nagyobbára Buddhisták, azaz a legbadarabb bálványimádásnak, vagy a legocsmányabb dämon-imádásnak a hivei. — E tekintetben igazán csak a coreaiak tesznek tul rajtuk. A nem buddhista malayok az iszlamhoz tartoznak, vagy a Brahma-vallást követik. A misszionáriusok emberfeletti önfeláldozásának köszönhető, hogy a keresztény vallásnak is sikerült néhány ezeret megnyernie, a kiknek a száma évről-évre gyarapodik.

A Buddha-pagodák az épitészetnek — persze a kelet-ázsiai fogalom szerintinek — egy-egy remekmüvei. Valóságos épület-kolosszusok, megrakva és teleaggatva kivül-belül aranynyal, gyöngyházzal és sokszinü drága márványlapokkal. A pagodákra legjellemzőbbek az impozáns magas lépcsők, a mozaikkal berakott padozatok, meg a félreismerhetetlenül legkeletiesebb — piszok és a temérdek *bélpoklos.*

A bélpoklosok Kelet-Ázsiának a legundokabb jelenségei. Némelyikből már csak a csonka törzs van meg és ez is undok, ocsmány fekélyekkel van elboritva. A végtagok már rég elvesztek az irtózatos betegségben. Sokan pedig az özönviz előtti állatokhoz hasonlitanak. A karok és a lábak oly vastagok, mint egy vén fának a sudara (Elefantiasis arabum). A homlokról a tenyérnyi bőr vastag és fekélyes ránczokat képezve, lelógg az állig és még sem képes elfeledni az irtózatosan elektelenitett és tökéletesen formátlan orrot és ajkakat. (Az orvosok ezt Leontiasisnak — oroszlánarcznak — nevezik.) Az alamizsnáért kinyujtott kéz, a melyről az ujjak többnyire mind hiányzanak, egy idomtalan, undort gerjesztő fekélyes husdarab.

Mindannyian a betelt rágják és miután ajkuk és nyelvük annyira meg van dagadva, hogy sem nyelni nem tudnak, sem a szájukat nem tudják becsukni, a piros nyálka végig foly meztelen mellükön vagy ocsmány rongyaikon. Igazán, álomrabló látvány.

Benn a templomban, a hová a magas kupolán és a vastag üvegeken át csak nehezen nyer utat a napsugár, misztikus homály dereng A belseje apró zugokra van beosztva és minden zugban egy-egy oltár áll. Minden oltár fölött egy isten van elhelyezve; egy idomtalan szörny, emberi vagy állati alakkal, mely az ájtatos hivek szivét és

lelkét mélyen megható módon vicsoritja fogait, vagy dülleszti ki szemeit a kövön guggoló könyörgőre. A főbb oltároknál két-háromszoros életnagyságu Buddhák adják az áldást, mig a kisebb oltároknál ugyanannyi kicsi Buddha — olyan fiókistenek — teszik meg ugyane szolgálatot.

Khinai kuli és malay-i »gigerli« Penangban.

A hova nem jutott Buddha uramból, oda tettek egy elefántot, tigrist, vagy valami más, nem létező szörnyet. De ezek egyformán segitik meg a szenvedő emberiséget; legalább ezzel biztatja a Hpungji — a buddhista pap — a hivőket. Csak áldozatot kell nekik hozni bőven: rizst, gyümölcsöt, tyukot, meg a lotosvirágot. Ez utóbbi akár el is maradhat, de az első, a rizs, sohasem.

Az oltárok előtt hosszu, sárga lepelbe burkolt, szikár alakok térdepelnek, egészen símára beretvált koponyával. Ezek a *Hpungjik*, a papok, kik kora reggeltől késő estig megszünés nélkül mormogják

monoton imájukat pálmalevelekből csinált, félméter hosszu és csak tenyérnyi széles imakönyvükből. Az ájtatos közönség azonban nem sokat törődik a sárga leples mormogó alakokkal, hanem inkább a pagodában ide-oda kóborló jóslók köré csoportosul, a kik az emberek arczából és tenyeréből igen érdekes dolgokat tudnak kiolvasni.

A pagoda másik oldalán, a hol a legnagyobb Buddhák, a ő-istenek diszelegnek, van a legnagyobb élénkség. Itt t. i. egynehány vén banya kiabálja és kínálja áruczikkeit: főtt rizst, forró theát, száritott halat, gyümölcsöt, tömjént, szivarokat és betelt. Ő maga közbe nagyokat pöfékel szivarából egyenesen a Buddha orra alá.

A templom legszentebb helye a *Stupa*, az ereklyeszekrény. Egy bámulatos müvészettel faragott szekrény ez, vert aranyból és elefántcsontból. Olyan szent a buddhisták előtt, mint a zsidótemplomokban a »Thóra« szekrénye. A stupában van ugyanis elhelyezve a buddhisták hét szentsége, vagy a mint ők nevezik: *a szent hétség*. T. i. Hegykristály, Achat, Lazur, Korall, Gyöngy, Arany és Ezüst. Szent helyet megillető mély csend honol e Stupa körül. Szótlanul és apatikusan hevernek itt hanyattfekve a »zayat«-okon, — a nyugvóhelyeken — az öregebb atyafiak Buddhában és nagyokat pöfékelve pipájukból — a kiknek t. i. nincs betel a szájukban — hallgatják a Hpungji altató imáját.

Közel a kijárathoz, a háttérben, a hová az isteneknek már csak a legrongyosabbjából jutott, vigan és zajosan mulatozik a malayi ifjuság. Egy csomó villogó szemü, okos arczu malay ifju és leány — nagyobbára tökéletesen meztelenül — futkos ide-oda: labdáznak, a mi a malay ifjuság kedvencz játéka. Bámulatos ügyességet fejtenek ki játékközben. A labdához t. i. kézzel nem szabad nyulni, hanem csak a könyökkel, térddel, lábbal és a fejjel. Némelyik olyan ügyes, hogy a könyökével, térdel, lábbal, és a fejjel. Némelyik olyan ügyes, hogy vagy a térdével a padozatig dobja fel a labdát, vagy pedig akkorát üt vele a Hpungji kopasz tarkójára, hogy biz az testvérek között is felér egy »baraczk«-kal.

A szinházakból messzire elhallatszik a siketitő zaj zenéje, melynél fülsértőbbet, zajosabbat és éktelenebbet legföljebb a khinai szinházakban produkálnak. Az élvezet eltart jó sokáig, naplementétől éjfélutáni 2—3 óráig. Az ember nem tudja, mit bámuljon inkább: a szinészek kitartását, vagy a nézők türelmét.

A szinház egy nagy pajtaszerü épületből áll és két részre van osztva: a nézőtérre, mely valamivel mélyebben fekszik, meg a szinpadra. A nézőtér egészen szabad terület, padok és székek nélkül. Arisztokratikus páholyok és habitüés első sorok nem léteznek. (Kopasz fej van azon-

ban itt is elég.) Minden rangkülömbség nélkül együtt kuporog mind a földön. Csak a vagyonosak hoznak szőnyeget magukkal és arra ülnek; a nép azonban megelégszik a csupasz anyaföldel.

Sokan magukkal hozzák gyermekeiket is, a bölcsőt helyettesitő

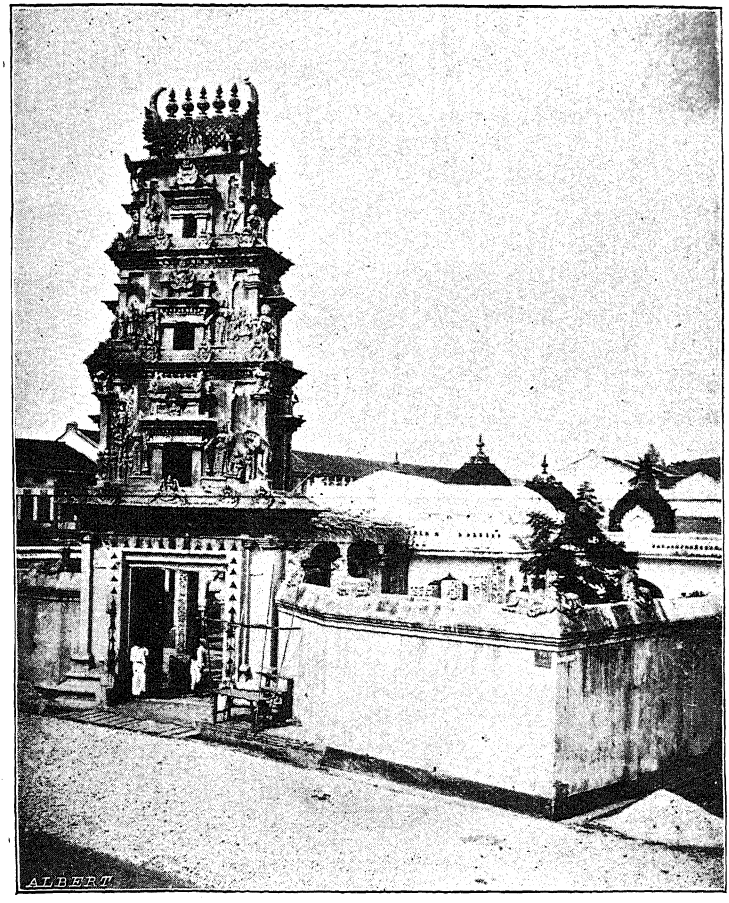

Hindu pagoda Penangban.

teknőkkel együtt. A fekete, sárga, meg csokoládészinü mamák a legfamiliárisabb módon adják meg az ugyanolyan szinü csecsemőknek azt, a mi a csecsemőké, sőt *ez után* el is altatják őket a megfelelő bölcsődal kiséretében.

A szinpadon meglehetős monoton a hangulat. A szinészek kivétel nélkül birmanok. Kulisszáknak és diszitésnek nyoma sincs. Mind-

ezt rendkivüli sokoldalusággal sikeresen képviseli egy töredezett szék, melyre a regisseur minden jelenetre ráfogja, hogy ez most egy pálmaerdő, most egy zugó patak, majd pedig a 9-ik pokol, vagy akár a dicsőségesen uralkodó fejedelemnek tündöklő trónusa, a mint éppen a hely-zet megkivánja.

A jelenetekben és felvonásokban szintén ilyen a nagy változatosság. Hol a király jön be előbb, földig érő csepüszakállal, fején egy méter magas arany koronával papirból; utána az ördög — a birmai szinpadon az ördög mindjárt a király után jön — az ördög után a király leánya; a leány után — magától értetődik — a vazallus-főnök, a kit egy csomó lefejezésre szánt áldozat követ. A másik felvonásban azonban az ördög jön a király után, a leány a vazallus-főnök fia előtt, a kit jelenleg már máglyára szánt áldozatok követnek.

Mintegy tiz zenész van a szinpadon; de az éktelen lárma után itélve, lehetnének vagy százan.

Legfontosabb hangszerük a Kywayng és Tshaind. Mind a kettő egész csoportozat különböző nagyságu dobokból áll, a melyek között az illető müvész teljes erejéből döngeti a rettenetes hangszereket. Aztán vagy egynehányan tülök, egynehány huros hangszer, 6 águ sip és egy-két gong.

Most éppen kezdetét veszi a nagy jelenet, azt est piéce de renistenceja. A király, a kinek a szinlap szerint becses neve ugy hangzik, hogy: *Pavasamtschukaloinahakowsilvaurádhassapraka* — megtudja az alantos udvarszolga árulása által, hogy a leánya, a szende *Sawangsill wadjamahaku* titkos összejöveteleket tart vazallusának fiával, még pedig — oh szörnyüség — az első — valóságos — belső titkos fő-fő miniszterének közvetitésével. A bősz király dühében halált osztogatott mindenfelé. Leánya, a szende *Sawang-* stb. máglyán végzi ifju életét; a vazallus fia, apjával és minden férfi rokonával egyetemben karóba huzatik; az első valóságos-belső-titkos fő-fő minisztert pedig tigrisek marczangolják szét. A szinpadon lázas izgalom keletkezik. Égetnek, karóba huznak, marczangolnak. Persze mindent csak ugy szóval és gesztussal. A szegény töredezett szék azt sem tudja, hogy mivé legyen előbb: máglya, karó, vagy vérengző tigris. A zene most már valósággal dühöng; a zenészek őrjöngve hadonáznak és orditanak. Az elragadott közönség fekete része pedig, t. i. a malayok, birmanok, siamok és singalézek tombolnak; a sárgák ellenben — a khinaiak — frenetikus hüvelykmutogatással fejezik ki elragadtatásukat A khinaiaknál ugyanis a *balhüvelyk* mutogatása annyi, mint a taps. (*Jobb* hüvelykkel bizonyosan kifütyülik a szinészeket.)

És mi fehérek? Mi bedugjuk a fülünket és eszeveszettül menekülünk a borzalmas látvány, de talán még inkább a borzalmas »hallvány« elől.

Egy napra elég ennyi egy — európainak!

Nyolcz napi tartózkodás után hagytuk el Pulo-Penangot. Itt tartózkodásunk alatt két momentum történt hajónkon, mely mindnyájunkra lesujtó csapásként hatott.

Étkezésnél.

Horgonyzásunk harmadik napján a Morelli lovag sorhajóhadnagy, a tisztikarnak általánosan tisztelt és valóban bajtársias őszinteséggel szeretett tagja és hadi-tengerészetünk egy legkiválóbb tüzértisztje, sürgönyt kapott hazulról, melyben édesatyja halálát tudatták vele. Képzelhető az a mély gyász és megdöbbenés, mely szegény bajtársukat a gyászhir hallatára elfogta.

Némi vigaszt nyujtott a gyászolónak az az őszinte és mély részvét,

melyet a »Zrinyin« levő összes bajtársai könnyes szemekkel és baráti kézszoritással irányában kifejezett.

A második szomoru alkalom abban állott, hogy egy régebben elhalt bajtársunk sirjára tettük le koszorunkat.

Néhány évvel a »Zrinyi« előtt érintette az »Aurora« nevü korvettánk Pulo-Penangot, csupan azon okból, hogy a hajó sulyos betegét Hermann Ödön sorhajóhadnagyot partra szállitsák. E derék tiszt és kiválóan szeretett bajtárs már a Nicobári szigeteken szerzette sulyos betegségének csiráját. — Ámbár az »Aurora« orvos-főnöke már a Nicobári szigeten szükségesnek tartotta, hogy a beteget partra szállitsák és a legelső Európa felé induló postahajóval, mely a Nicobári szigeteket érinteni fogja, hazaküldjék, vagy legalább Elő-Indiának valamely kikötőjébe, a beteg tiszt nem engedelmeskedett. Ő ott akart maradni, a hova kötelessége köti, és ha meg kell halnia, akkor is honfi- és bajtársai között akar meghalni.

A malacai szorosban azonban állapota rohamosan rosszabbodott. Minden ellenállása dacára Pulo-Penangban kihajózták és egy vendégszerető német házába helyezték el, hol rövid kinlódás után meghalt.

Indulásunk előtt vittük ki koszorunkat az elhalt bajtárs sirjára. A legkeményebb és legedzettebb szivü tengerésznek is könyben usztak szemei, a mint a bajtárs sirjánál állottunk.

A sirra lehajló pálmagalyak árnyában, sok ezer mértföldre a drága hazától aludta örök álmát az, ki a viszontlátás boldog reményében bucsuzott el azoktol, kiket e világon legjobban szerereteti, és a kétévi küzdelemteljes távollét után remélt magához ölelhetni.

És most itt nyugszik az Egyenlitő örök kék ege alatt, a pálmák árnyában. Övéit, szeretettjeit azonban látni fogja az — az égben!

DSIDDAH.

Dsiddah.

A »Zrinyi« a szirtek közt. — Kihalt város. — A bazárban. — Arab emlékek. — Kávéházak. — Éva sirja. — Baksics. — Zarándokolás Mekkába. — A fekete asszony.

Dsiddah kikötőjének érintése egyike e nehéz feladatoknak. A kikötő bejáratát nem jelzi sem kiálló sziklafok, sem pedig a környéknek valami markansabb jellege. A bejárat megtalálása kizárólag a minuciosusan pontos astronomiai és nautikai számitások helyességétől függ. A kikötő bejárata pedig, épp ugy mint a kikötő belseje, el van lepve a korall-zátonyoktól. Még pedig a zátonyok veszedelmesebb fajával. T. i. egyrészt elég mélyen feküsznek a tenger szine alatt, hogy a hajós szemét kikerüljék, másrészt pedig elég közel a tengerszinéhez, hogy a már csekély mélyjáratu hajóra nézve is veszedelmessé váljanak.

Ez okból a *vitorlás* hajók megelégesznek azzal, hogy a kikötőben a várostól meglehetős távolságban ereszszék le horgonyukat, miután a kikötő bejáratánál levő nehézségek leküzdése már elég munkát ad. A könnyebben vezethető gőzhajok azonban merészen neki mennek a bejárattól bentebb eső nehézségnek is, még oly közel a városhoz, a mely közelség egyenes arányban áll az illető hajó parancsnokának — »sneidigságával.«

A kikötő belsejében a zátonyok oly kis mélységüek, hogy felettük a tenger vizének szine már távolról megkülönböztethető és felettük meg nem szünő hullámtörés — zajlás — van folyamatban. *Ez a zajlás az egyedüli utmutató* a veszélyes szirtek és zátonyok között, miután a dsiddahbeliek szükségtelennek tartják a kikötőjükbe tartó hajónak egyéb felesleges módon — példának okáért a vesze-

delmes pontoknak megvilágitásával — mutatni az utat. Ők ugyanis azt tartják, hogy: *Kismet.* Ami magyarul körülbelől annyit jelent, hogy: annak az illető hajónak a nagy Próféta kegyelméből, az a rendeltetése, hogy vagy bejöjjön a kikötőbe, vagy nem. Ha be *kell* jönnie, akkor bejön ugy is; ha pedig az a rendeltetése, hogy tönkre menjen, no akkor meg fölösleges mindennemü világitás, mert ugy is tönkre megy!

A »Zrinyi« *teljes gőzerővel* száguldott végig a szerte szét fekvő zátonyok között. Néha oly szük utak közé került, hogy a jobbra és balra fekvő szirteken megtört hullám tajtékja fölcsapott a hajóra, holott előtte közvetlenül a tenger sima zöld szine fehérfodros hullámokat vetett; azaz *előtte is* szirt feküdt utjában. Alig nehány méternyire ettől a Zrinyi egy *hirtelen kanyarulattal* jobbra vagy balra csapott; ilyen zig-zagos fordulatokkal és kitérésekkel tartotta magát a derék korvetta tiszteletteljes távolban a halált rejtő szirtektől. Néha elállott a lélegzetünk, a mint a korvetta teljes erejével neki rohant a zátonynak, és csak annak *közvetlen közelében* fordult ormányával a szabadabb viznek.

Éppen azért, hogy e hirtelen kanyarulatokat és rögtöni kitéréseket megtehesse, vezényelte a parancsnok a hajót „teljes erővel". Mert t. i. minél gyorsabban fut egy hajó, annál präcizebben, de annál könnyebben is *enged a kormány nyomásának.* A teljes gőz alatt futó hajó megfordulási körének sugara sokkal kisebb, mint a lassan futóé. A „Zrinyi" tehát oly gyorsan futott, a mint a gépei hajtani képesek voltak és csak ezáltal volt képes közvetlen a szirt előtt irányából hirtelen eltéritetni.

Az arab sivatag izzóan forró homokjára épitett város az elhagyatottság és egyhanguság szomoru képét mutatja, A laposfedelü fehér házak rendetlenül feküsznek szanaszéjjel; a hol utczák és térségek vannak, azok szemmelláthatólag csak ugy véletlenül. Allah kegyelméből jöttek létre. A házak legtöbbje magas, néha háromemeletesnek tartaná az ember, ha nem látná, hogy itt nincsenek emeletek, csak az ablakok egy része fekszik magasabban a többinél. Az ablakok azonban nem egy sorban feküsznek, hanem csak ugy véletlenül; a mint a pallérnak éppen eszébe jutott. Jóllehet a nap perzselő forrón süt, sehol egy függöny vagy ablakredőny nem látható. Csak a háremek ablakai vannak oly sürü lécz-rácsozattal ellátva, hogy a legkiváncsibb háremhölgy sem kandikálhat ki az épp oly kiváncsian leskelődő idegenre.

A bazárok és kávéházak kivételével az utczák üresek, kihaltak. Hébe-korba végig vánszorog egy hosszu tevekaraván lassu czammogással; a tevék mellett menő hajcsárok talán még szótlanabbak, mint

jószágaik. Monoton, véghetetlen apathiával lépegetnek, fedetlen fővel és meztelen lábbal a tikkasztó forróságban.

Ámbár sok küzdelemnek és nélkülözésnek voltak kitéve hosszu utjaikon, a sivatagon keresztül, Dsiddahban vajmi kevés enyhülést találnak. Az egész városban nem találnak egy talpalattnyi árnyékot vagy üdülő-

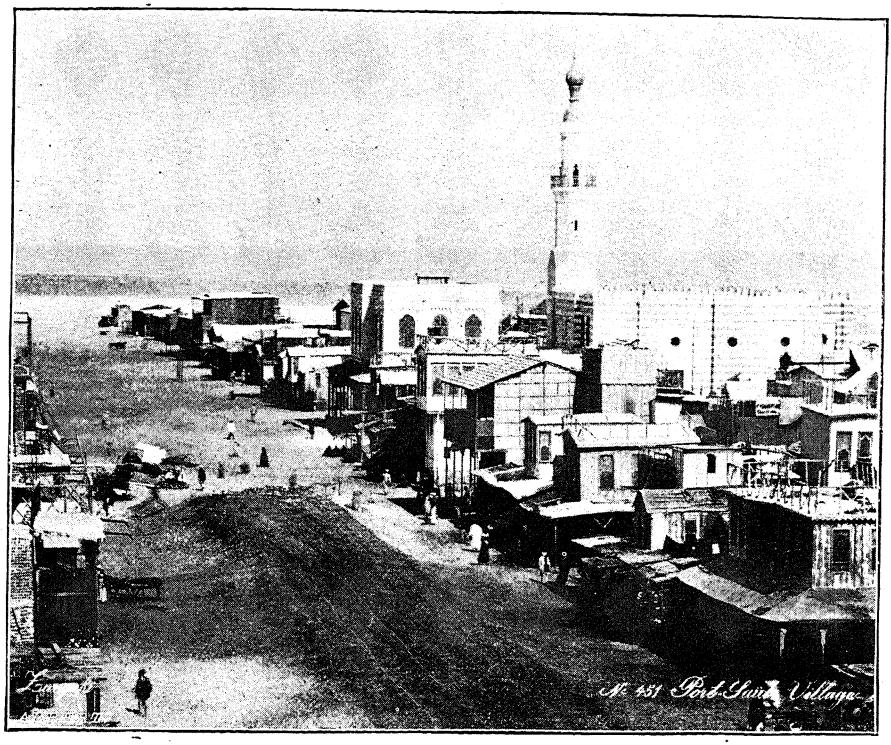

Arab város.

helyet. Még a szomjuság oltására szolgáló vizet is drága pénzen kell megvásárolniok. A városban nincs kut sehol; csak az utczasarkokon vagy valamely könyörületes szivü háztulajdonos házán vannak csapok megnyitva, a melyeken vékony sugárban folyik ki a drága ivóviz.

Néhány évtizeddel ezelőtt Hedsas tartománynak — a melynek Dsiddah a fővárosa — török kormányzója a Dsiddah közelében fekvő hegyekről nagy költséggel és munkaerővel egy vizvezetéket hozott létre. A kormányzó eltávozása után azonban a kapzsi dsiddahbeliek szétrombolták a vizvezetéket, azon okból, hogy a karavánok, de különösen a *mekkai és medinai zarándokok* ne kapják ingyen az ivóvizet, hanem

hogy a városbeliektől vegyék meg azt drága pénzen. És inkább megelégedtek a város határán szivárgó patak piszkos vizével, semhogy e nagy jövedelemforrásukról lemondjanak. A mekkai zarándoklások szezonjában még most is egy angolfont sterlinget kell fizetni egy »girbe« vizért. (Egy girbe — 40 liter.)

Fü, fa sehol sem látható. Csupán a kormányzó palotája előtt áll két elcsenevészedett porral fedett pálmafa; e két szánalomra méltó fa képezi Dsiddahnak összes növényzetét.

Jólehet Dsiddah 22 ezer lakossal bir és Közép-Arábiának a legjelentékenyebb városa, a mely csaknem a góczpontját képezi a középarábiai kereskedelemnek és forgalomnak, mégis egyike a legkihaltabb, a legcsendesebb helyeknek, a hol emberek tartózkodnak. Mintha minden élő és mozgó lény kizárólag a bazárokra és kávéházakra szoritkoznék, oly kihaltak a többi utczák és terek, és viszont oly zsufoltak a bazárok. Mindaz, a mit Arábiából hoznak, vagy Arábiába visznek, ez aránylag kis ponton, a dsiddahi bazáron van felhalmozva. Különösen szőnyegek, gyanta, mirha, fehér korall, aloé, datolya, kokusdió, kávé, gumi és indigó megy Dsiddahon keresztül. Egész Arábia szőnyegei itt lesznek felhalmozva, miután az Adenen és Hodeidán kivitt szőnyegek többnyire Perzsiából és ennek szomszéd tartományaiból, Bokkhara, Kokand és Khivából származnak. Hanem azért Ázsiának bármely vidékéről származó szőnyegekben bőven lehet válogatni, kivévén a smyrnait, mely anyagra és szépségre nézve olyan messze áll ezek mögött, hogy itt nem állják meg helyöket.

Sok ezerre tehető a Dsiddahban fölhalmozott szőnyegek száma. Egy nagyon igénytelen kinézésü bódéba belépve, a melynek külsejéről itélve, az ember legfennebb berbécshust, rizst vagy főzőedényeket remélhet találni, sok száz meg száz szőnyeg van egymás fölé rakva. Az ajtó küszöbön a szilke kávé és a rotyogó nargyleh előtt guggoló kereskedő legkevésbbé sem zavartatja magát a belépő vevő által. Nyugodtan issza tovább kávéját, bizván abban, hogy a vásárolni szándékozó majd kiválasztja magának a megvenni valót. A kimondott árból nem enged egyetlen baslikot sem; a mely szőnyegre kimondta, hogy az 10 Napoleond'or, azért 10 Napoleond'ort kell fizetni. Nyugodtan végignézi, a mint a vásárló felbolygatja az egész raktárt; egyetlen szóval nem tiltakozik, de viszont egy mozdulattal sem segit. A végén persze megkapja azért a követelt árát, miután ritkán távozik valaki anélkül, hogy legalább egyet ne vegyen meg a tömérdek gyönyörü portékából.

Sok tekintetben a bazár azt a benyomást teszi, mintha csak ki-

nálatból állana a vásár, oly kevés a vevési forgalom. A kinált czikkek vagy mondjuk a »kiállitók készletei« néha nevetségeske. Pl. 4—5 darab lepény, 3—4 csomó retek vagy hagyma; egy liter rizs és mintegy 10 darab burgonya. E »készletét« azonban a »kiállitó« kifogyhatatlan szóbőséggel tudja kinálni és feldicsérni. Végre akad egy vásárolni szándékozó és megáll pl. a hagymaárus előtt. A pénzes zacskót kezében tartja, tehát okvetlenül »bevásárol.«

— Salem alejkum! — mondja, kissé meghajtva magát, miközben tenyerével érinti a homlokát.

— Alejkum salem, — viszonozza a kereskedő, és kéri a »kundschaftot«, hogy foglaljon helyet. Az öreg arab, mintegy 50—60 éves férfiu — méltóságteljes nyugalommal leül keresztbe fektetett lábaira, elfogadja a szilke kávét, melylyel megkinálta a »kereskedő«, hosszu fehér szakállába mormog valamit — egy rövid imát — szürcsöl a kávéból, aztán kezébe veszi a vásárlandó czikkek egyikét, egy már csirázni kezdő — vereshagymát a pudliról, azaz a földre teritett rongyról.

A kereskedő mond egy árat, a mire az ősz vevő igenlőleg bólint a fejével, a mi azonban arabusul annyit jelent, hogy: igenis nem. — Most erre a vevő mond egy árt, a mire a viszont a kereskedő mondja: jók, az az hogy nem. Végre elkezd mindakettő beszélni, később kiabálni, végre kiabálva gesztikulálni. Azt hinné az ember, hogy most menten egymás fejéhez vagdossák az áruczikkeket, oly dühosen vitatkoznak annak kitünősége és felülmulhatatlansága fölött az egyik oldalról, másrészről pedig annak minden kritikán alól álló mizerábilis mivolta felől. Mintegy husz percznyi alkudozás után, miután mind a 10 hagyma alaposan megvizsgáltatott sulyra, szagra és nagyságra nézve egyaránt, végre megállapodásra jutottak: a »kundschaft« magához veszen 3 drb hagymát, fizet értök egy piczike kis rézdarabot, méltóságteljesen fölemelkedik, meghajlik és odább megyen a — rizskereskedőhöz.

Persze a proczedura ismét elől kezdődik.

A nagy kinálatban én is elragadtattam a bevásárlási kedvtől. Nem akartam eltávozni Arábiának hires piaczáról a nélkül, hogy valami benszült terméket ne vigyek magammal. Valami originális hedsasi arab emléket akartam venni. Választásom a következő »dsiddahi kiviteli produktumokra« esett: vettem egy szép nargyleht, egy darab fezzet, mely magaságra nézve megszégyenithetne akármilyen czilinderkalapot; továbbá egy »mangalt«, melynek egy parazsat tartó alsó része, valamint a boritó fedele szépen cizellirozott »arabeskekkel« volt

kifaragva, tetején a félholddal. Vettem továbbá kacskaringós orru sárga papucsot, meg egy tökéletes törökkávé szervicet, mely állott a kávédarálóból, 6 darab fületlen apró kávéscsészékből és a kávétfőző ibrikekből. Képzeletben már láttam magamat, mint guggolok odahaza a kis bokharai szőnyegemen, előttem a nargyleh rotyogó üvege, az izzó szénnel töltött mangal, lábamon a sárga papucs, fejemen a fezz, kezemben a kávés szilke a mokkával. Képzeletem oly élénk volt, hogy még a — háremet is eltudtam magam körül képzelni és lábaim már fájni kezdettek a rajtok való üléstől — képzeletben. Öntudatomat természetesen az emelte leginkább, hogy mindez originális és hamisitatlan valóságos hedsasi arab gyártmány és produktum.

A hajóra érve azonban vége szakadt az én arab illusiomnak. A hajónkon talált dsiddahi konzulunk volt az, aki én rajtam ezt elkövette. Ezek a konzul urak aminő jótevő szellemek ott a messze távolban, épp oly kegyetlen illusio-rontók sok más tekintetben. Ezuttal is ugy történt. A konzul kérlelhetlen őszinteséggel a következőket bizonyitotta reá az én „hamisitatlan és originális" dsiddahi emlékeimre: A kávé nem *arab*, hanem igenis ceyloni termés, mely csaknem a felével olcsóbb és két harmaddal rosszabb mint az igazi mokkakávé; a kávétfőző-aparátust direkte — Alexandriából hozzák, kivévén a szilkéket, melyek tényleg nem Alexandriából, hanem — *Pribramból*, Csehországból származnak. Ugyaninnen való származásu az „arab nargyleh"-nek az üvege, mig ellenben a hosszu szára Marselleiből származik, mely tudvalevőleg nem Hedsasban, mint inkább Dél-Francziaországban fekszik. A fezzem ellenben, valamint a kacskaringós orru sárga papucsaim egyenesen Bécsből lettek Dsiddahba szállitva; az „izzó parazsat" tartó mangal pedig Malta-szigetén látta meg a napvilágot először.

Nagyobb bizonyság kedvéért a konzul ur szives volt mind e tárgyakon az illető gyárak jelzéseit megmutatni, melyek az „arab emlékek" rejtettebb helyein voltak ugyan alkalmazva, de azért nagyon félreismerhetlen módon. — Bőven kárpótolhattuk magunkat a dsiddahi fekete kávéval, mely határozottan felülmulja a bármely más vidéken készitett kávét. A dsiddahi kávéházakban kapható fekete kávé összehasonlitlanul jobb, a görög és török szigetek kávéházaiban iható kávénál is. Az arabok, ugy látszik, méltányolják is kávéjok e kitünő voltát, mert a nap nagyobb részét a kávéházakban töltik. Már korán reggel beülnek a helyiségbe, letelepszenek a gyékényre és kezdik a kávészürcsölést és a nargyleh szivást. Sakktáblán kivül a helyiségben nincs semmi szórakoztatási eszköz. Sem ujságok, sem billiárd, sem kártya: még „Conservation Lexiconjuk" sincs. Társalgás meg éppen-

séggel nem folytattatik. Szótlanul ülnek és érdeklődő figyelemmel hallgatnak a vizes-pipájukban — a nargyleh-ban — rotyogó viz egyhangu zajára. Legfönnebb annyi szórakoztatást engednek meg maguknak, hogy a pipa üvegében lévő vizbe apró darabokra tört tojáshéjjat tesznek és a szivás által mozgásba jött vizen tánczoló tojáshéjdarabokban gyönyörködnek órák hosszáig.

Van egy európai modorban berendezett kávéház is az idegenek számára, a melyet a Dsiddahban fekvő török garnison tisztjei is sürün látogatnak. E kávéházban érvényesithető szabadalmak azonban már keletiek. Igy pl., ha a tiszt uraknak egy kissé szoros a csizmája és a billiárdozásban alkalmatlanná válik, akkor a csizmát egyszerüen lehuzzák és maradnak — mezitláb; a harisnya valószinüleg nem képezi a tiszt urak adjusztirungjában az okvetlenül megkövetelt ruhadarabot.

A kávén kivül kaphatók az arab és török édességeknek sokféle válfaja: pl. *halva*, *rachatukum*, *sorbet*, *dulcsasza*, még pedig kitünő minőségü, a minő talán csak Syriában, — az édességek tulajdonképpeni hazájában — kapható. Az árak pedig rendkivül olcsók: igy pl. öt csésze kávéért, egy csomó édességért, a melyekből az ember tetszés szerinti mennyiségüt fogyaszthat el, fizettem körülbelül 15 krt!

Egy igen érdekes látnivalója Dsiddahnak az *Éva sirja*. A város falaitól mintegy 15 percznyi távolságra, *de már az arab sivatagon* van egy körülbelül 65—70 lábnyi hosszuságu és 10 lábnyi szélességü keritéssel ellátott helyiség, melynek az egyik végében — a fejnél — van egy magasabb torony, a másik végében — a lábnál — egy alacsonyabb, a közepén pedig egy gömbölyü kupola. A kellő baksics lefizetése után az ember beléphet e szent helyre, és lát ott egy magas dudvával benőtt hosszu halmot, az Éva sirját. Egy második baksics lefizetése mellett be szabad lépni a sir közepén fekvő kupolába, a hol egy alacsony szoba közepén egy zöld posztóval — a szent szinnel — bevont oltár áll, széthuzható függönyökkel ellátva. A függöny mögé való betekintés már kürülményesebb czeremoniákhoz van kötve. Mindenekelőtt le kell szurni a — baksicst, aztán le kell huzni a »sarukat«, meg kell mosni a kezeket és aztán kelet felé háromszor meghajolni. A kupolában őrt álló imám ezalatt fennhangon imádkozik, azután nagy ünnepélyességgel szétvonja az oltár függönyeit. Az ember benéz a szent helyre és lát egy sürü — *sötétséget*. Egyebet még nagyitó üveggel sem lehetne kivenni, miután a sötétségen kivül a függöny mögött abszolute semmi sincs. Ellenben a baksicst negyedszer is meg kell fizetni az ájtatos élvezetért.

Ugy arab földön, mint a török területen minden perczben alkalma

nyilik az embernek a baksics-csal közelebbről megismerkedni; e tekintetben azonban ugy hiszem, hogy Smyrna — Nyugat-Ázsiának e legfontosabb empóriuma — tultesz valamennyin. Egy alkalommal partra menve csónakunkkal, a parton mintegy 10—15 lurkó, fiatal és öreg várta már a csónak kikötését. Kiszállván a hidra, a körben állók unisono kezdettek rá a stereotyp »baksicsra.«

Tudtam, hogy azon esetben, ha egyiknek adok, akkor nem menekülök addig, mig valamennyinek nem adok. Nem adtam tehát egyiknek sem. El is maradtak tőlem, egy fiatal legény kivételével, a ki árnyékként jött utánam, folyton hangoztatva azt a rettenetes szót, mely a keleten járókat képes néha idegessé tenni: a baksicst!

Hogy megmeneküljek tőle, a markába nyomtam egy rézdarabot. Még át sem vette jóformán a pénzdarabot, kinyujtja a másik kezét és ismét követelte: hogy baksics! Adtam neki másodszor is; elfogadja, kínyujtja a jobb kezét és azt mondja: baksics! Kiváncsi voltam tudni, minő fokig emelkedhetik e teremtéseknél ez a vérébe átment kunyoráló zsarolás; adtam tehát harmadszor is!

— Baksics!

Nem voltam képes megállani, hogy rá ne üssek egyet a botommal, annyira boszantott e hallatlan impertinenczia. Nem használt semmit. Ugyanazon hangon, mint eddig és mintha most pillantott volna meg először, ismételte:

— Baksics! — — — —

Dsiddah kapuin kivül, a kőfalak alatt, sokkal mozgalmasabb az élet, mint benn a városban. Itt gyülekeznek az induló karavánok és itt táboroznak a megérkezettek. Különösen mozgalmas élet van a zarándoklások szakában, a midőn a mohamedán hitüek Ázsia és Afrika legtávolibb vidékeiről is ezrivel zarándokolnak a szent mohamedán városokba: Mekkába, és Medinába. Mind két városnak Dsiddah képezi a góczpontját, a hol a zarándokok összegyülnek és megpihennek, mielőtt folytatnák utjokat a közel fekvő szent városokba. (Mekka és Medina közt k távolság mintegy 36 mértföld lehet; a kettő közt — Mekkához közelebb — fekszik Dsiddah.)

Évenként sok ezer meg ezer ájtatos hivő zarándokol azokra a szent helyekre, a hol a nagy próféta született és meghalt. E zarándoklások oly hiven megtartatnak minden évben, hogy az arab költészet szerint: Mekka az islam szive, a mekkai zarándoklások pedig a szivnek vérkeringése. Az islam vallásnak bármely sectájához tartozók üdvözitőnek és a musulmán legszentebb kötelességének tartja legalább egyszer az életben Mekkába zarándokolni. Eljönnek a schiiták, achda-

mok, sunniták és a többi secták, a melyek bár sok véres harczot vivtak és vivnak még most is egymás ellen, de a Kaabánál — a szent sirnál — mind egyformák egyaránt, igazhivő musulmánok. Itt, e végtelen homokpusztában, a hozzáférhetlen elhagyatottságban kiegyenlítődnek a villongások és gyülöletek és csak egy eszme uralkodik, egy gondolat fogja el a hivő szivét és lelkét: a vallásegyenlőség nagy ideálja.

Arab harcosok.

A mely ponton imádják Allaht, onnan jönnek zarándokok Mekkába, legyen az a pont Afrika belsejében, vagy a Hátsó-Indiai szigetek legtávolibb zugában is.

Damaskusban van a fő gyülekező-helyek egyik fontosabb pontja Nyugat-Ázsiából, a syriai pontokról a Törökországból jövők mind Damaskusban gyülekeznek. Ez a karaván hozza egyszersmind a mekkai sherifnek az évi ajándékot, melyet a szultán küld és a szent zöld abroszt, — a »*Mahmal*«-t a szent próféta sirjára.

Kairóban gyülekeznek az Algeria, Tunis, Marocco és Egyptomból jövő zarándokok, a kik az egyiptomi Khedive ajándékát hozzák a sherifnek és az aranynyal himzett »*Kiswe*«-t Kaabára. A syriai partokról és az Egyptomból jövők erős katonai fedezettel vannak ellátva, oltalmul az arab sivatagon portyázó beduinok, oroszlánok és sakálok ellen.

Irak felől jönnek a közép-ázsiaiak és a kaukázusbeliek; Bombayban és Calicutban az elő- és hátsó-indiaiak gyülekeznek. Madagascar szigetén és Zanzibarban az Afrika partjairól és Afrika belsejéből jövő zarándokok, a kiknek néha két évi kin- és gyötrelemteljes küzködésbe kerül a Kaaba meglátogatása. Valamennyien azonban Dsiddahban gyülekeznek tekintet nélkül arra, hogy a szárazföldi uton jöttek a forró sivatagon keresztül, vagy pedig tengeri uton, a Veres-tengeren. Hogy mi pihenés vagy üdülést nyerhetnek e sivár, kiaszott viz-szegény városban, a mely maga is nem egyébb, mint a homok sivatagja épitett ház-conglomerát, az elképzelhető. Még vizben is hiányt szenvednek a szegény meggyötörtek, mert a kufár dsiddahiak csak drága pénzért adják el az italt.

Mielőtt Dsiddahból elindulnak, megteszik az előkészületeket a hosszu utra és a szent város kapuinak átlépésére. Igen érdekesek *Krémer tanár* leirásai, ki alaposan ismeri ugy az islamot, mint a zarándoklás vallásos czeremoniáit.

Dsiddahban öltik magukra a zarándokok a vallás által előirt szent öltönyt: az *Ihramot*, mely egyetlen darab durva szőrcsuhából áll, mely meztelenül hagyja mind a négy végtagot. Ebben a ruházatban teszik meg a tiz-tizenkét napig tartó utat a tikkasztóan forró sivatagon Mekkáig.

Mekkába érve — leirhatlan nélkülözések között — nem kezdhetik meg mindjárt a czeremóniák hosszu proczesussát, hanem néha hetekig s ott kell tartózkodniok, a mig tulajdonképpeni czéljukat — a szent sir meglátogatását — elérhetik. Hogy a ravasz és kapzsi mekkabeliek mennyire kiaknázzák és kizsákmányolják e szent ájtatoskodók ott tartózkodását, az elgondolható.

Az asszonyoknak csak egyetlen egy napon van megengedve a szent sir meglátogatása. De már napokkal előbb gyülekeznek e hely körül gyermekeikkel együtt. Látogatásuk után nagyon szükséges a szent sir alapos tisztogatása, a mely czélra a vizet a »Zem-Zem« nevü szent kutból meritik. A mosogató viznek egyetlen cseppje sem vész kárba. Üvegekbe és korsókba fogják fel és elviszik magukkal haza, mint univerzális gyógyszert mindennemü betegségek ellen.

Mikor aztán elvégezték az ájtatos czeremóniák valamennyiét és

készülnek indulni hazafelé, akkor kezdődnek a tulajdonképpeni küzdelmek. A hetekig tartó koplalás és sanyargatás által, továbbá a zsufolt összehalmozás következtében elgyengült emberek közé beüt a betegségek puszitó angyala, mely iszonyuan megtizedeli a szegény vándorokat. Legborzasztóbban pusztit közöttük a *kolera,* a zárándokoknak ugyszólva specifikus betegsége. Krémer szerint legborzasztóbban dühöng akkor, midőn Mekka elhagyása után ismét összegyülnek nagy tömegekben.

»Egy szük helyre mintegy *100 ezer ember* van összezsufolva Dul-Higgah 8-ik napjától kezdve 10-ikéig; egészségesek, betegek, előkelők és koldusok, nők, férfiak és gyermekek összevissza keverve. Az izzó napkorong perzselő forrón süt le a meztelen tagokra és fejekre, éjjel pedig dideregnek, miután aránylag csak nagyon kevés sátoraik vannak. Az ivóvizük piszkos, keserü és sós; csupán a legnagyobb foku őrjöngés, a melyet az arab irók is mint leirhatatlant ecsetelnek, képes a kimerült idegeket és organizmust még némileg föntartani. Ekkor megkezdődnek az áldozás-hozás ünnepei; ezer és ezer áldozatot, többnyire berbécseket és tevéket mészárolnak le és aztán érintetlenül hagyják. Csak a szegények vágnak le husdarabokat, hogy megszáritván azt a napon, vagy a forró homokon, utravalóval lássák el magukat. A völgy egész területe el van boritva a hullákkal és fel van áztatva a kiömlött vértől és oly irtózatos büzös párolgás lebeg fölötte, hogy sandalfából készitett fáklyákat, myrrhát és gyantát kell szakadatlanul égetniök,hogy a mephitikus büzös kipárolgással telitett levegőt némileg eltürhetővé tegyék.

Az ünnepély végén aztán vad orgiákat csapnak és a legzabolázatlanabb módon élvezik a kinálkozó különböző élvezeteket, kárpótlásul az eddigi küzdésekért és nélkülözésekért.

Ha már most ezek az ünnepek nyár derekára esnek, akkor nincs kizárva, hogy egy tartós eső hull le a hullákkal a szó szoros értelmében elboritott talajra.

Ezzel aztán meg van adva a kolera keletkezhetésének az utolsó föltétele, a mire megkezdődik a zarándokok között a — meghalás! „Sok ezer meg ezer marad a szent völgyben örökre, a többi pedig menekül vadul dögletessé vált szent helyről.“

De mennyi pusztul el még azon a leirhatatlan nehéz uton, mig távoli hazájukba érnek! Mennyi hull el a rabló beduinok támadásainál, a tenger viharjaiban, az oroszlánok és tigrisek karmai között!

És egy évvel később elölről kezdődik a nagy hit-tragédia; ismét ezeren válnak a hit martirjává, mert: Labbek allahomma! *A Te dicsőitésedre, óh nagy Isten!* . . .

III. RÉSZ.

EPIZÓDOK

TENGEREN ÉS SZÁRAZON.

LOIN DU BAL.

Loin du Bal.

Mr. Richard L., Anglia és az északamerikai Egyesült-Államok konzulja Wu-Huban és khinai császári vámdirektor a Yangtce-Kiang partján ebédre hivott meg bennünket.

Nagyon szivesen fogadtuk el a meghivást és örömmel mentünk a dinerhez, a melynél az előkelő házigazdát megillető társaságot véltünk találni; persze köztük hölgyeket is: európai vagy amerikai nőket. És ismerve az angol konyhát, nem annyira mint élvezeteset, hanem inkább mint változatosságban nagyon gazdagot, előkészitett étvágygyal mentünk Mr. Richard L.-hez.

Velünk jött a mi főkonzulunk is Shanghaiból, H. lovag fiatal, kedves és szeretetreméltó nejével, ki mint egy második Holubné követte férjét a yangtce-kiangi küzdelemteljes nehéz misszión.

Reményeinkben nem csalatkoztunk. Sem a dinert, sem a társaságot illetve. Az utóbbi a Wu-Huban élő összes nem khinaiakból állott. Azaz jelen volt valamennyi európai és amerikai, a kik az időben Wu-Huban laktak, a misszionáriusok kivételével. Jelen volt t. i. a házi gazda nejével és egy fiatal angol orvos, szintén khinai szolgálatban. Ebből a három tagból állott — rajtunk kivül — az egész társaság, miután a 300 ezer lakossal biró városban ők voltak az egyedüli nem khinaiak.

Házigazdánk, az amerikai konzul, már évek óta lakott Wu-Huban, mig ellenben neje, egy feltünő szépségü ifju nő, holló-fekete hajjal, buzavirág kék szemekkel, királynői termettel, lányos mozdulatokkal és az első pillanatra megnyerő szives modorral, csak néhány hónappal előbb jött át Észak-Amerikából férjéhez, New-Orleansból.

A két ifju nő, kik az életben először találkoztak néhány órára utoljára — barátilag, testvérileg ölelte meg egymást. Lelkeik, sziveik, abban az egy ölelésben kicserélték gondolataikat és könyes szemeiken látható volt, hogy a két nemes sziv megértette egymást. E két nő ölelése olyan volt, mint két derék bajtárs kézszoritása, a kik véletlenül találkoznak a harczmezőn, a hová esküjökhöz hiven követték a lobogót.

A harczmezőn voltak ők is. Sok-sok ezer mértföldre otthonuktól, lánykori emlékeitől. Napról-napra, óráról-órára kitéve az alattomosan gyülölő előkelők bujtogatásainak; a minden idegent gyülölő, elvakitott csőcselék romboló vak dühének; a testet megölő mérges miasmáknak és a lelket, szellemet megölő rettenetes magánynak és unalomnak. Az esküt nem a harczmezőn tették, hanem az oltárnál; a lobogó pedig a férjük.

(Szegény ifju lady! Végzete utólérte; sokkal előbb, mint gondolta. Elesett, elvérzett. A harczmezőn, a lobogó mellett.)

— — A dus lakoma, mely épp ugy jellegzi az amerikaiak asztalát mint a házigazda és háziasszony őszinte és megnyerő szivessége, a legkedélyesebb hangulat mellett folyt le. A rég nélkülözött tisztességes emberi ebéd, a kitünő erős italok és — last not least — a rendkivüli ritkán élvezett női társaság, a háziak részéről pedig az örvendetes alkalom, hosszu hónapok után ismét emberek között lehetni, emberi arczokat láthatni, általános derült hangulatot, bút és bánatot feledtető kellemes lelki állapotot idézett elő mindnyájunknál.

A fekete kávé és a szivarra gyujtás előtt a két fiatal nő elhagyta az asztalt és egymást átölelve, mint két testvér, a kik évek óta nem látták egymást, a mellékszobába vonult vissza.

Mi férfiak az asztalnál maradtunk és a brandy mellett folytattuk a társalgást, mely a nők távozása után szabadabb, tehát élénkebb hangon folyt és általános jellege helyett inkább magánjelleget vett föl, a mennyiben kiki a szomszédja felé fordulva hallgatott, annak a szavaira, vagy elmondta annak a maga gondolatait.

Miután az én szomszédom, az emlitett fiatal orvos eltávozott, hogy dolga után lásson, pár nélkül maradtam. Kimentem tehát a verandára, a friss levegőre.

A széles veranda körülvette az egész emeletet és ugy felülről, mint oldalról lebocsátható bambusz-függönyökkel volt megvédve a perzselő forró napsugarak elől.

A várostól kissé távol, egy magányos és az esetleges támadások ellen némileg megvédhető halmon állott a konzuli lakás, melynek az

erkélyéről át lehetett tekinteni az egész környéket és a várost, a nélkül, hogy a khinai városokat annyira jellegző és egy pillanatra meg meg nem szünő zsibongó lárma és a még érezhetőbben jellegző bűz zavarná a hatást.

Tikkasztó hőség és nyomasztó nehéz levegő terül el a talaj felett. A légben nem volt egy fuvallat érezhető. Hébe-korba felhangzott

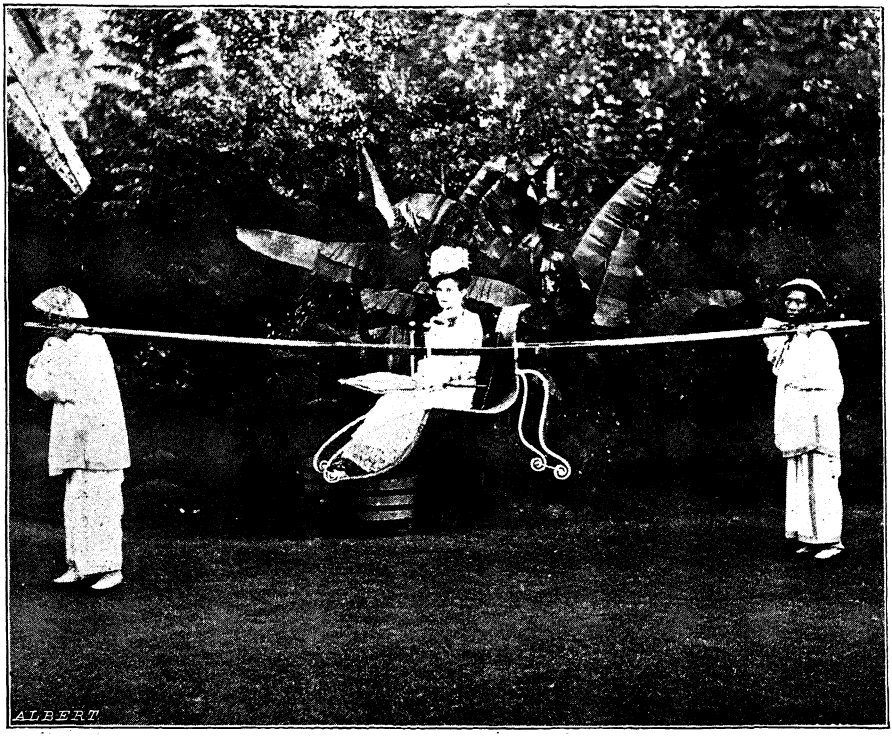

Wu-Huban.

a fák lombozatáról a sáskák légiójának monoton zizegése, a kiáradt Yangtce-Kiang zavaros, rohanó árjainak zugó mormogása és egy egy mandarin kiséretéből a gong és sip lármája.

Leirhatatlan az a benyomás, a melyet egy khinai tájék az idegen szemlélőre tesz. Legkönnyebben egy szóval lehet jellegezni, az — unalommal. És — különösen hangzik ugyan, de mégis ugy van — a legelső gondolat, az első érzelem a mit ez unalom létre hoz, az a honvágy; a fékezhetetlen, végtelen sajgó honvágy.

E theaborokkal fedett halmokban, e beláthatatlan kiterjedésü rizs-

földekben, a czikornyás pagodákban és a mezőkön szétszórva álló diadalivekben — egy-egy előkelő mandarin tiszteletére a császár kegyéből felállitott emlékek, melyek megfelelnek a mi Ferencz József-rendünknek vagy a Fekete sas-rendnek — mindezekben a legcsekélyebb hasonlatosság sincs az otthonnal és daczára ennek, vagy talán éppen azért, a legnagyobb mértékben ébresztik fel a honvágyat.

Mert a honvágy nemcsak azzal a távolsággal nő, mely elválaszt az otthontól; hanem minél nagyobb a contrast, minél szembetünőbb az ellentét, annál inkább nő és fokozódik. És viszont a legparányibt hasonlatosság, melyet az idegen földön, az idegen és szokatlan helyzetben találunk, csak fokozza azt a sajgó, nyomasztó fájdalmat, melyet honvágynak nevezünk. Határozottan emlékszem, hogy Nankingban semmi sem tett rám oly élénk benyomást, mint a misszionáriusok kápolnájából áthangzó kis harang csengése. Az a svájczi katona, ki lelkének egész megerőltetésével ellen tudott állani a dezertálás kisértésének, végre mégis golyót röpitett az agyába, midőn egyszer véletlenül meghallotta egy — pásztortülök hangjait . . .

A szomszéd teremből kihallatszó zongorahangok zavartak meg tünődésemben. Ez akkordokra eszembe jutott minden, — minden, a mi bennem, mint gondolat, vágy, remélt, élt és szunyadt. Eszembe jutott a csendes kis városka, a mi szerény kis házikónkkal, a gyermekkor édes, meleg fészkével; udvarán a piczi kis kerttel; az ismerős kedves arczok; az ifjukor öröme és bánata, a jelen egyhangusága, a jövő küzdelmei. Eszembe jutott minden, a mit az ember szivében a honvágy létrehoz.

Egy, abban az időben fölkapott rendkivül kedves kis zenedarab hangjai voltak. Egy valczer volt, vagy a mint a szerzője, Ernest Gillet nevezi: intermezzó, »Loin du Bal« czimmel. Hogy a szerző mit gondolt e czimmel, nem tudom; de egy parányi kis phantasiával meg lehet találni az összefüggést a tartalom és czim között.

Ez a valczer nem tánczdarab, hanem sokkal inkább egy románcz, sonet és elégia összetétele. A czim szerint: »Távol a báltól,« és minden taktusa megfelel e kis szónak. Bánatos panasz, bús epedés, kimondhatatlan vágy, csalódott remény, mindez benne van a gyönyörű kis zeneköltményben.

Egy fiatal leányka panaszos bánkódása lehet az, a ki napok óta készült a bálra; a ki már napok óta gyönyörködik a szekrényben lógó csipke- és szalag-halmazban; a ki már tizszer is megpróbálta, hol áll jobban a virág, a fején, a mellén vagy a vállán; a ki már képzeletben hallotta a fülében csengeni a »sweet nothing«-et, azt az »édes

semmit«, a mit a csinos fiatal gavallérok a feszes frakkban olyan hizelgően tudnak a fiatal lányoknak mondani. És most mindennek vége; otthon kell maradni, a mamának fáj a feje.

Ez a »Loin du Bal« lehet az irigység nélküli fájó bánat a III-ik emeleti Terka szivében, a ki a II-ik emeleti Margitot látja a bálterembe menni, a honnan szivdobogást okozóan hallszik ki a mazurka melodiája és az ablakon keresztül látja a gyönyörtől ragyogó szemeket, a fölhevült arczokat. Ő nem lehet ott; neki nincs mamája, se báli ruhája, se ismerősei. — Neki csak egy ifju leányi érző szive van, a melynek fáj, hogy távol kell lennie a báltól.

Ez a »Loin du Bal« lehet az oláh rekruta keserü fájdalma, ki elszakitva az otthontól, egy távoli nagy város mogorva, zord kaszárnyájában, a rideg szobában álmatlanul hánykolódik a szalmazsákon és vizióként, mint elérhetetlen szivárványt látja a náddal fedett agyagviskót, a szántó ökröket, a kaczagó Aniczát.

Ez a »Loin du Bal« lehet a gyarmatlakó, a tengerész bánatos fájdalma, a kit a kényszer, a sors, a látni vágyás távol tart az otthontól, idegen emberek, idegen viszonyok között, idegen földön. — Az apodemialgia — az idegen földek utáni fékezhetetlen vágy — éppen ennek az ellenkezőjében, a nostalgiaban — az otthon utáni beteges vágyakodásban — találja a legsulyosabb bünhődését.

A zongora elhallgatott és a két ifju nő csevegése is megszünt. A mikor a lélek, a sziv gondolkozik, akkor az ajkak némák. Ki tudja, hova röpitette az ő gondolataikat is az a Loin du Bal.

Fel s alá járkálva a verandán, a tulsó oldalon, az árnyékban egy kis csoportot pillantottam meg.

Egy 6—7 éves fiucska hevert ott a bambusz-szófán, feje alá dugott kezekkel, egymásra vetett lábakkal és szemeivel elmerengve valahol a semmiben. Előtte egy hatalmas, hosszu szőrű fekete kutya hasalt, mely egy perczre sem vette le okos barna szemeit kis gazdájáról. A szófa végénél állott a gyermek dajkája, a bonne, egy fiatal, csinos arczu khinai nő.

Nem lennék orvos és nem ismerném a honvágy érzelmeit, ha nem vettem volna rögtön észre a gyermek arczán, szemein és fekvésén, hogy a honvágy emészti. Egy kis bajtársat láttam benne, szivében a Loin du Ballal.

— Jó napot, fiucska! Hogy van?

— Thank, sir. Well. Hát ön?

— Én? Úgy mint maga. Hogy hivják magát?

— Richárdnak.

— Hát mondja csak, kis Richard, miről gondolkozott most olyan nagyon?

— Semmiről.

— De nagyon el volt merülve, láttam. Valamire kellett gondolnia.

— Gondoltam, de nem tudom mire. (Én tudtam, hogy mire gondol.)

— És sokszor szokott maga igy gondolkozni?

— A mióta a mamával eljöttünk New-Orleansból, nagyon sokszor, csaknem mindig.

— Mondja csak kis Richard, nem fáj magának valami itt? — A jobb mellére mutattam.

— Ott nem fáj semmi, felelé a gyermek, hanem itt; itt nagyon fáj. — A bal mellére mutatott.

A kis szive fájt szegénynek. Elhittem neki.

New-Orleans nagyon messze van Wu-Hutól.

— Hát itt nem fáj? kérdém, a torkára mutatva.

— Nem; de néha mikor gondolkozom, ugy szorit valami ott, hogy alig tudok lélegzeni.

A kis fiucskának elkezdettek a szemei nedves fényben uszni; az ajkain görcsös vonaglás jelent meg, mint a lelkében megrázott férfiunál, a ki visszafojtja könyeit. Láttam, hogy a vulkán közel van a kitöréshez.

— Ugy-e, Richárd, maga unja magát?

— Nagyon.

— Hát nem szereti a papát, meg a mamáját?

— Szeretem, de, . . .

— Nos, mit de?

— Ők nem játszanak velem. A papának dolga van, a mama pedig mindig — gondolkozik.

— Ugy-e Richárd, szebb volt Orleansban? . . . No, hát mért sir?

A vulkán csakugyan kitört.

— Oh, Orleans, Orleans! Ott oly szép volt! Ott oly jó volt. Ott mindig játszottam. Ott mindig velem volt Fred, Harry, Villy, Bessy meg Lu. Orleansban volt ponym, csolnakom, lapdám. Gyp, ez a csunya kutya ott mindig ugrált és játszott velem, most meg csak bámul reám, mint az a sárga ördög — mondá a kis fiu, a sarokban álló fiatal khinai nőre mutatva.

A kis fiu zokogva beszélt. Fejecskéjét az ölembe hajtá, elfödé szemeit kis kezeivel és zokogott, sirt keservesen. A kis melle föl s alá pihegett, mint a beteg galambé . . . Loin du Bal . . .

— Poor child! Always sorry, very sorry! (Szegény gyermek, mindig szomoru, nagyon szomoru) mondá a khinai bonne résztvevő hangon. Ha nem tévedek, az ő görbe szemei sem maradtak szárazon.

— Ne sirj, kis fiucska, mondám neki, a fejét simogatva. A mamád busulni fog ha látja, hogy sirtál. Ne búsulj, kis Dick, majd kapsz játszótársakat itt is. Majd lesz itt is Fred meg Harry meg pony-lovacska. Csak légy egy kis türelemmel. És ha megnősz, te is konzul leszel, mint a papád.

— Oh, meghalok én addig! sohajtá a kis gyermek . . .

*

Néhány hónappal később Indiának valamelyik kikötőjében olvastuk az ujságokban, a Yangtce-Kiang mentén kitört a zavargás, a keresztények lemészárlása. A zavargás Wu-Hubul, Khinának legvadabb fészkéből indult ki és a legelső áldozat, mely a csőcselék martalékává esett, az amerikai konzul volt, szép nejével és ártatlan kis gyermekével.

— — — Szegény kis Richárd! Csakugyan nem lett belőle konzul, hanem — angyal.

HUSZONNÉGY ÓRA AZ OCZEÁNON.

Huszonnégy óra az Oczeánon.

Szabó Sándor egyike volt a sokaknak, a kik egész életükben a tenger után vágynak, mint a hogy minden gyermeknek van valami ideája. Az egyiknek tramway-kocsis az ideálja, a másiknak czukrászlegény. Nekem a pandurhadnagy volt vágyaim netovábbja. Szabó Sándor már gyermek korában is, ha nem töltötte napjait az Amazon, vagy Missisipi partján, a hol Bőrharisnyát megillető rendkivüli óvatossággal szimatolta a fűben az ellenség lábnyomait, kezében a scalpot vágó tomahawk-kal, akkor bizonyosan valamely oczeant-járó fregatton, vagy czethalra vadászó briggen képzelte magát, mint inas, kapitány vagy vadász. A mint éppen a hangulata megkivánta.

Sajnos, vágyai nem teljesültek. Mint a hogy rendesen nem azt a leányt szoktuk feleségül venni, a kinek udvarlunk. ugy Szabó Sándor is az Indiákon, Khinában és a sarki tengeren kóborló matróz helyett egyszerű miniszteri fogalmazó lett, a kiből legfeljebb miniszteri tanácsos fejlődhetik.

Ma különösen rossz napja volt. Igaz, hogy az a nap is nagyon egyhangu volt; ugy telt el, mint a többi, változatosság nélkül. Délelőtt konczert; ebéd az *István főherczeg*-ben. Egy kis délutáni szieszt́ára alig maradt ideje, mert sietnie kellett ki a jégre, onnan vissza az operába, innen egyenesen a vigadóba az atléták báljára; előbb azonban még beszólott Mariska kisasszonyhoz, eszébe juttatni az első négyest. A souper után hazament és ezzel az unalmas egyhangu nap be volt fejezve. Lefekvés előtt rágyujtott az utolsó csibukra, megitta a theáját, lefeküdt és altatóul bevett egy esti lapot.

És ez az esti lap volt az ő megölő betüje. Egy szenzációs uj-

donságot talált benne, mely hirtelen és kiméletlenül felrázta benne az elszunnyadt örökvágyat, az alvó oroszlánt. Egy amerikai hajóskapitány Neaportból Gibraltár felé tartva, az Atlanti Oczeánon találkozott egy vihartól tépett hajóroncscsal, melyről vészjeleket lobogtattak feléje. Az amerikai, ámbár maga is halálos veszedelemmel küzdött, bámulatos hősiességgel és halált megvető elszántsággal megmentette a sülyedő hajó legénységét.

— Ez aztán az élet! — sóhajtott Szabó Sándor. Küzdeni vészszel és viharral. Járni Oczeánokon, idegen világrészekben! Látni, élvezni és tapasztalni. Ma Peruban, holnap Madagaskáron, holnapután a Fidsi-szigeteken. Látni és tanulmányozni vadakat, feketéket, sárgákat. Élvezni a tropusok paradicsomi gyönyöreit. Mozogni, jári-kelni a nagy világon, nem pedig röghöz kötve lenni! . . . A szegény unatkozó felsóhajtott. »Hej ha én mégegyszer születhetnék!

***

— Minden ember a fedélzetre! dörgé a fedélzetmester, recsegő, érdes hangon, melyet a tomboló vihar sem tud elfojtani.

A korridorban rövid időre lehevert legénység, csaknem a végkimerülés határán a napok óta dühöngő vihar küzdelmei következtében, dülöngve ugyan és álmosan, de szótalanul siet fel a fedélzetre, a hol csakugyan szükség van minden emberre.

A zajra felriad Szabó Sándor is. Ki akar emelkedni keskeny és kurta kis ágyából, a mely szándékában nagyban elősegiti a hajó veszekedett hánykolódása. A legközelebbi pillanatban már ott hever kis kabinjának az ajtaja előtt.

Feltápászkodva és körülnézve a kabinban, első pillanatra jóformán azt sem tudja, hol van: sütőkemenczében-e vagy sötét börtönben. A tenyérnyi nagyságu kis ablakon, melynek két ujjnyi vastag üveglemeze erős vaskapcsokkal van bepréselve a keretébe, perczenként kétszer merülve mélyen a viz alá, alig bocsátott át annyit a világosságból, hogy körültekinthessen. Ide-oda gurulva, hébe-korba térdre esve, majd meg lecsücsülve, végre nagy nehezen felöltözködött.

A kabin hősége kiállhatatlan volt. Tikkasztó és fojtó volt benne a levegő. Az izzadság patakként folyt le róla.

Kilépve a korridorba, csaknem visszadült a kabinjába. Ott a levegő még fojtóbb, a hőség még tikkasztóbb volt. És óriási zürzavar, sürü sötétség. Himbálózó függő ágyak, kötelékeiből kiszabadult ládák

és ruhaszekrények, döczögő matrózok, rohanó ordonánczok állták el minden irányban az utját.

Végre feljutott a fedélzetre és abban a pillanatban elállott a lélegzete. De sem a bámulattól, sem az elragadtatástól. Egészen ellenkezőleg. A délnyugati Monszun orkánszerü erővel sepert végig a fedélzeten. Ezt a levegőt nem szivja magába az ember, mert berohan az magától is az orrába, szájába, a tüdejének legfinomabb sejtjeibe is. Szólani akart, de nem tudott, a szél elvette lélegzetét. A toronymagasságra felcsapott hullámokról a szél leseperte a tajtékzó, sistergő habot és belevágta arczába és szemébe. És ez a sós tajték csip, éget és szur egyszerre. Odább akart lépni és elbocsájtotta a kötelet, a melybe eddig kapaszkodott, a másik pillanatban már ott hevert a hajó tulsó oldalán, megfürödve tetőtől-talpig a hajón átcsapó hullámban.

A kétszázötven ember, mintha meg lenne tizszerezve a számuk, oly zsibongással fut és kuszik a fedélzet minden irányában. A hullámoktól és az izzadtságtól átázott, lucskos matrózok lökdösik, taszigálják, oldalba ütik minden oldalról.

A harsány vezényszavak, az éles, sivitó füttyök és a recsegő kürtharsogás egy hang-káoszba folynak össze a vitorlák csapkodásával, a kötélzet zengő zúgásával, az orkán bőgő üvöltésével és az irtózatosan hömpölygő hullámok mennydörgő robajával. A szürke szemhatáron nincs egyéb, mint a felkavart hullámok tajtékzó fehér habja, mely ugy sistereg, zug, forr, mintha Jáva szigetének harminczegy vulkánja csak ezen az aránylag parányi helyen forralná a vizet.

A fedélzeten mindenütt viz, felbomlott kötélcsomagok, ponyvák és vonócsigák. A fedélzet közepén fekvő ágyuk kötelekkel vannak odaerősítve a hajóoldalakhoz, hogy vándorutra ne keljenek. Mert jaj annak a hajónak, a hol egy ágyu megszabadul a viharban. Egy országos vásáron megszabadult bika nem végez oly pusztitást, mint ez.

Szabó Sándor a sikos talajon és a kifeszitett kötelek között minduntalan fölbukfenczezett. Aszfalthoz és parketthez szokott lábai felmondták a szolgálatot. Ide-oda gurult, mint egy lapda, mert a hajó borzasztóan hánykolódott. Hol magasan kiállott orrával a vizből, mint egy ágaskodó paripa, aztán hirtelen szédületes gyorsasággal zuhant vissza a megtört hullám zajló örvényébe, belefurva magát az előárboczig, mialatt a hajó hátsó része annyira kiemelkedett a vizből, hogy a propellerje szabadon állott a levegőben. Ugyanekkor jobbról balra dült oly mélyen, hogy az oldalcsónakok megteltek vizzel. A hullámok csaknem szünetlenül átcsaptak a fedélzeten. Néha egészen a hajóhidig, majdnem lesodorva onnan az őrtisztet, a ki görcsösen kapaszkodva a

korlátba, erősen szétvetett lábakkal orditá harsány vezényszavait, melyet már ajkán foszlánynyá tép az üvöltő vihar.

Szabó Sándor meghuzódva a fedélzet közepén, a nagy árbocz tövénél, egyszerre csak érzi, hogy forog a világ. Torkában sajátságos, fájó érzés van, aminőt eddig sohasem érzett. Gyomrában egy miniatur tüzhányó hegyet érzett, mely kavarog, szorit és facsar. Szive elszorul; ajkai elkékülnek és görcsösen vonaglanak. Szeme megüvegesedik, arcán gyöngyözik a hideg, ragadós izzadtság, lábai zsibbadtak; kezei oly gyöngék, hogy nem tudja arczáról letörülni az izzadtságot. Irtózatos félelem, remegés fut rajta végig, egy gyötrelmes halál agoniája. És az az átkozott gyomor kavarog és fáj borzasztón.

Fejét féloldalt hajtja, mint egy beteg galamb. Egy-kettőt sohajt, a hideg izzadtság ismét kiüt az arczán és a másik perczben a gyomrában rejtő miniatur tüzhányó hegy megkezdte működését. Szabó Sándor megadta az oczeánnak, a mi az oczeáné.

Megkönyebbülve és uj életre ébredve emelkedett fel a nedves kötélcsomagról, melyet párnául használt. Megtörtént rajta a metamorfózis: tengerész lett. Most már megtudott állani a lábán, sőt még járni is tudott. Igaz ugyan, hogy járásközben ugy kaszált a lábaival, mint ha most került volna ki Illaváról; dehát az nem árt.

Szabó Sándor kezdte otthonosan érezni magát.

— Tulajdonképpen hol vagyunk most? kérdé a mellette álló őrkadettól.

— Az Egyenlitőtől 6^0 és 18^1-re délre és 90^0 34^1-re Greenvichtől keletre.

— E szerint az Indiai-Oczeán kellős közepén! És hova vitorlázunk?

— Batáviába, Jáva szigetére.

— Hiszen ez innen még több, mint 2500 mértföldnyire van! Uristen! És mikor lehetünk ott?

— Ha ilyen kedvező időjárásunk lesz, ott lehetünk husz nap alatt. De negyven nap alatt minden esetre.

— Ugy-e? Aztán kérem, honnan jövünk mi most?

— Adenből.

— Mikor is indultunk el onnan?

— November 3-án.

— Hiszen akkor mi már a harminczadik napot töltjük az Oczeánon. De sebaj. Egyelőre megyek reggelizni. Szabó Sándor lement a tiszti karrébа — a szalonba — reggelizni.

— Hej inas, servo, Ciacomo! Hozd be a kávémat!

— Kávét? Az nincs.

— Hát hozz theát?

— Theát? Az sincs: nem lehet ma főzni semmit. Nem áll meg a spiritusz semmiféle edényben.

— Hát legalább egy pohár hideg tejet,

— Tejet? Az nincs. Csak olyan süritett konzerv-tej van dobozokban. De nincs hozzá meleg viz.

— Hát hozz tojást, vagy rántottát!

— Tojást? Az már nincs. Mind megromlott.

— Teringettét, se kávé, se thea, se tojás, se tej! Hát aztán mit reggelizzem?

— A proviant-mesternek vannak konzervei: Potted Ham, Corned beef . . .

— Süsd meg!

— Azt kérem csak ugy nyersen eszik meg.

— Nem ugy értem, hogy süsd meg, hanem hogy süsd meg azokat a bolond ételeket. Adj egy pohár vizet.

Ciacomo kitámolygott és *ismét* visszadülöng egy tányérral és azon egy pohár vizzel. Hogy-hogy nem ejtette el tizszer is, annak ő a megmondhatója.

Szabó a kezébe veszi a poharat és rögtön le is teszi.

— Te Giacomo, hiszen nem kértem én vizet *borotválkozni*, hanem hogy megigyam.

— *Azt* hoztam: ivóvizet.

— Mit? Ez ivóviz? Hiszen ez legalább is 26° meleg. Hát mindig ilyet isztok ti?

— Oh, nem mindig. Néha melegebbet is . . .

»Reggeli» után felment ismét a fedélzetre levegőt szivni, mert odalenn nagyon megérzett, hogy tiz nap óta nem volt szellőztetve. Most már könnyebb kedélylyel nézett maga körül, ámbár a helyzet nem változott. A hullámok hányták, vetették a hajót, mint a mikor valaki egy diót dobál. A kötélzet zugott, a vitorlák csapkodtak, a hajó recsegett és ropogott minden izében; a legénység pedig rohant, árboczról-árboczhoz, vitorlarudról-vitorlarudra.

A láthatár hirtelen elsötétült. Az orkántól hajtott felhők csaknem az árboczok csucsát érintik, mintha össze akarnának folyni a felkavart hullámokkal. Egyszerre megeredt az eső. Az az igazi, valódi tropikus eső, mely csak az Egyenlitő alatt élvezhető. Nem csöppekben, nem is sugarakban, de egy összefolyó irtózatos viztömegben ömlik alá, mintha felhőkfeletti Oczeán zudulna le. A fedélzet néhány percz alatt el van van árasztva. Az eső vize egyesül az átcsapott hullámokkal; ide-oda

hömpölyög a hajó falai között és lever a lábáról mindent, a mi megmozgatható; embert, állatot, kötélcsomagokat, vonócsigákat. Szabó Sándor fájós tagokkal, sántikálva vánszorgott le a karéba.

Ott legalább egy kis ujságot olvasok az ebédig, gondolá magában. Giacomo elő is kereste valahonnan az ujságokat.

— Ez a legfrissebb, — mondá — átnyujtva egy lapot.

Ez ugyan »friss» ujság. Augusztus 4-ikéről szól, ma pedig van november 3-ika. Negyven nap mulva megkapjuk a friss ujságot Batáviában. Aztán majd olvashatom deczember 10-én az október 5-iki ujságokat.

Ezalatt a tiszti karból is lejöttek a szolgálaton kivüliek az ebédhez. Az asztal már meg volt teritve. A padozathoz odacsavart asztalon léczekből egy rácsozat volt megerősitve, mely minden étkező számára kijelölt egy olyan kis jászolféle alkotmányt, hogy le ne csuszszanak az edények. A székek szintén oda voltak kötözve az asztalhoz.

Szabó bemászott a helyére és várta az ebédet.

— Mi ez itt kérem? — kérdé a szomszédjától, odamutatva arra a négyszögü szürke lapra, mely a tányérán feküdt.

— Kenyér, azaz kétszersült.

— Mit? Ez kenyér? — Ez a deszka? Hiszen bikkfából van ez, vagy iharból, de nem tésztából.

Megpróbálta feltörni, de nem lehetett. Vágni még kevésbé, Harapni meg éppenséggel nem.

— De hát aztán hogy eszi meg ezt az ember, ha se törni, se vágni, se harapni nem lehet?

— Lehet azt, csak tudni kell hozzá, igy ni, — magyarázá a szomszédja. A bal tenyerére tette a kétszersültet és a jobb öklével egy jót ütött rája. A kenyér apró kis darabkákra tört.

— Jó ez nagyon, — biztatá Szabót, — kivált borba mártva. Csakhogy gyomor kell hozzá.

— Igen ám, vas gyomor és aczél fog, sóhajtá Szabó.

Megpróbálta a borba mártogatni. Azzal már el volt látva. A jobb zsebébe dugta a boros palaczkot, a bal zsebébe a poharat. Már meglátszott rajta a tengerésznevelés. De bizony csak addig tartott, mig megkóstolta a bort.

— Mi ez, kérem? — mondá összehuzott ajkakkal, mintha éretlen vadalmába harapott volna.

— Bor. *Vino istriano.*

— Ez bor? Ez a meleg eczetben felolvasztott suviksz? Nem bor ez, hanem borzasztó!

Behozták a levest. Egy nagy edényben volt valami barna lé. Benne makaróni, paszuly, borsó, gyöngykása, vereshagyma meg szalonnabőr. Egy-két hüvelynagyságu svábbogár is uszkált benn; de már nem éltek a szegények.

Egynéhányan már vettek a levesből, de a nagyobb résznek nem jutott sem a levesből, sem az időből. Éppen Szabót kinálta Giacomo a levessel, a midón egyszer csak — zsupsz! Giacomo repült jobra, a levesestál balra a Szabó fehér zubbonyára; Szabó pedig ott szedte föl magát a harmadik szomszédja kabinjában, a hol menten eltemették a könyvek, czipők, boros palaczkok, szextánsok, sapkák és köpenyegek.

Az történt ugyanis, hogy egy neveletlen hullám nem jól számitván ki a megtörési pillanatot, nem a hajó előtt, hanem közvetlen a hajóbordákon tört meg, a mely lökése által a hajó csaknem oldalt dült iszonyu csörömpöléstől kiséve. Hallatszott is a korridorból a matrózok barátságos miatyánkja b-durban! Hogyne, mikor éppen az orruk elől önti el a hullám azt a drága jó ebédet, melyre hosszu egy hét óta várnak!

— No, ha már elvitte az ördög az ebédemet, megvigasztalom magam egy trabuccoval. — Rá is akart gyujtani rögtön.

— Az istenért, mit gondol, — kiált rá egy tiszt — csak tán nem akar itt szivarozni a karréban!

— Hát nem szabad? Nem baj, majd elszivom a korridorban.

— Ott sem szabad ám! Korridor, szivarozás, haditörvényszék, 6 hónap!

— Ugy-e? Szivarozás, 6 hónap? Ejnye beh kedves. Hát elszivom a fedélzeten.

Oda is állott a keresztárbocz tövibe, a fedélzet hátulsó részén és rágyujt.

— Az Istenért, mit csinál ön? — kérdé az őrkadett.

— Hát szivarozom.

— Itt, a kereszt-árbocz mellett, a lobogó közelében? Szerencsétlen ember, hogy tudott ilyenre vetemedni?

— Hát ha se a korridorban, sem a karéban, sem a keresztárboczнál nem szabad szivaroznom, hát hova menjek? Vagy tán mászszam fel az árbocz tetejére?

— No hiszen, még csak éppen az hiányzik. Menjen előre, a nagy árbocz elé. Ott akár pipázhat is, de csak ugy, *ha kupak van a pipáján!*

— Ugy-e? majd ebben az esőben megyek én trabuccot szivni a nagy árboczhoz kupakos pipából. Megyek a kabinomba és lefekszem! — mondá Szabó busan.

Lefeküdt. Ki volt merülve a bukdácsolástól, a gyakori önkéntelen

fürdőzéstől, az izgalmaktól; el is aludt. Alig egy félórai alvás után kopogtatnak az ajtaján és belép egy altiszt, két matrózzal.

— Mit akarnak itt az én kabinomban?

— Jelentem alássan, ma péntek délután van.

— Bánom is én, ha akár mi van.

— Igen, de kérem, nekünk minden pénteken délután a lőporkamra vizalásülyesztő gépét kell megpróbálnunk.

— Hát próbálják.

— Igen, de a lőporkamra az ön kabinja alatt van és a vizalásülyesztő gépezet az ön ágyában van elhelyezve.

— Ugy-e? A lőporkamra a kabinom alatt és a gépezet az ágyamban? Ejnye be kedves. Legalább mindjárt első kézből repülhetek a mennyországba.

Akarva, nem akarva, mennie kellett. Fenn folyt a munka; a rettenetes nehéz munka, mely ontja az izzadtságot, kérgessé teszi a tenyeret; mely lázasnak, idegesnek tetszik, de minden lépés, mozdulat és parancs higgadtan, megfontolva és kiszámitva történik.

Szabó azonban unatkozott, de ugy, mint még soha életében. »Mit csináljak már most egész délután? Mihez fogjak, mit csináljak? Mit csinálok holnap, holnapután, meg aztán? Olvasni nem lehet, kártyázni nincs kivel; asszonyok persze nincsenek. Csak legalább lenne már itt a vacsora ideje.«

Eljött az is. Behozták a vacsorát.

Első étel: pléhdobozokba beforrasztott gulyáshus, pléhdobozokban tartott pityókával és pléhdobozokban konzervált savanyu káposztával. Második étel: hordókba páczolt sertéshus, konzervált borsóval. Harmadik étel: nyolcz hónappal ezelőtt csinált linzi torta; persze pléhdobozban.

Volt továbbá deszkadarab (kenyérnek); meleg eczetben felolvasztott suviksz (bornak); sajt (»mozgó« álapotban); ananász, persze szintén konzerválva és végül fekete kávé. Az egyedüli nem konzervált táplálék.

Még vagy két-három órán keresztül »élvezte« a »háborgó Oczeán borzalmas szépségeit« és végre vissza vonult kabinjába.

Giacomo, az inasa, megvetette az ágyát tengerész módra. A nappali szófából, mely egyszersmind szék is, asztal is, meg ruhatár is, csinált egy kitünő fekvő helyet. A derékalj külső végét, t. i. alája dugott könyvekkel meg czipőkkel és köpenyegekkel felemelte jó magasra, ugy hogy az egy befelé eső lejtős sikot képezett. Most, ha belefekszik abba a mélyedésbe, melyet egy oldalról a hajó fala, más oldalról a lejtős derékalj képezett, onnan bizony ki nem zökken egyhamar. Igaz ugyan,

hogy rendkivül kellemetlen benne a fekvés, meg egy kicsit nagyon forró.

Már öt percz mulva csurgott róla az izzadtság. Tiz percz mulva át volt izzadva a párna, a derékalj. Fel akarta forditani a száraz felével felfelé. Igen, de ehhez a müvelethez szüksége van az ő hü Giacomojára. Ki is nézett a korridorba, hogy majd behivja. Ott lógott és himbálózott száz függőágy, mint a heringek a hordóban. A kidült legények horkoltak bennök a skálának minden hangnemén.

Nem találván meg hü csatlósát, nagy rezignáczióval visszatért kabinjába, a hol e közben vendéget kapott. Egy macska nagyságu patkány vándorutja alatt benézett egy kicsit a Szabó kabinjába. Csak akkor vette észre a jelenlétét, a mint visszafeküdt az átizzadtt mélyedésbe. El is riasztotta a szegény állatot.

Megpróbált aludni. Lehetetlen. A feje felett egy perczre meg nem szünt a futkosó, manőverező matrózok lábdobogása. A hajó falán — egy arasznyira tőle — mennydörgésszerü robajjal törtek meg az óriási hullámok és végignyaldosták ablakát, mint a megdühödt oroszlánok rekeszük rácsozatát. Ez alatt annyira hánykolódott fekhelyén a hajó ingásával, hogy néha homlokát odaüté a hajó falához. A hőség tikkasztó, a levegő fojtó volt. Feje kábult a zajtól, az izgatottságtól, a felhevüléstől.

Tömörülve látta maga előtt a még hátralevő 40 napot Batáviáig, aztán a további utat a *Tayfunról* hirhedt khinai vizeken, a véghetetlen Csendes-Oczeán, a hirhedt Viharfok, az Atlanti-Oczeán, a Földközi-tenger. És ezeket neki még mind át kell »élveznie« látnia, tapasztalnia.

Végre valahára győzött a fáradtság és ugy hajnal felé elaludt.

***

— Jó reggelt, nagyságos ur! Már ébren van? Itt van két levél, meg a friss ujság. Milyen kávét parancsol? Hideget vagy meleget? Van friss vajaspogácsa is. Hazahozták a frakkot a mai bálra. Egy másik meghivót is hoztak. Itt a szinlap is az operából. Jaj, nagyságos ur, instálom, olyan gyönyörü idő van künn. Az utczákon csak ugy hemzseg a sok nép; látszik, hogy vasárnap van.

Szabó felriadt. Felugrott az ágyában és csaknem nyakába borult az ő hűséges kedves háziasszonyának.

— Mit! Hogyan! Hát itthon vagyok, Budapesten, a szárazon? Nem a déli szélesség 22 ezredik fokánál? Hát nem kell Batáviába vitorláznom! Nem kell eczetbe olvasztott suvikszot innom, beleapritott bikkfadeszkával? Nem fogom karácsonkor olvasni a husvéti ujságot? És nincs 5 órakor $^1/_2$7 vagy 13 óra. És nem kell vitorlára másznom trabuccot szivni kupakos pipából? Nem! Nem, hála Istennek. Itthon

vagyok az én drága, kis szobámban, itt vagyok Budapesten a szárazon. Van szinház, Mariska, bál, mai ujság, friss tej, hideg viz, Andrássy-ut, Margitsziget . . .

Mit? Margitsziget? Őrizzen meg tőle az Isten! . . . Sziget! Viz! Hajó! Soha! Esküszöm, hogy a Margitszigetre többé nem megyek. Addio Magelhaen-szoros. Addio tenger! Szervusz India! Nem kelletek. Maradok, a mi voltam: boldog szárazföldi patkány!

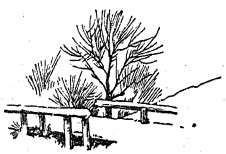

A HALÁL TORKÁBAN.

A halál torkában.

Hogy mennyi eshetőségnek, veszélynek és izgalmaknak van az ember Kelet-Ázsiának egyes pontjain, még az aránylag legczivilizáltabb helyein is kitéve, arról alkalmam volt személyesen is meggyőződhetni. Szolgálati minőségemben ép ugy, mint magán ügyeimben egynéhányszor jutottam oly helyzetbe, hogy elhült bennem a vér a környező veszély tudatában.

De mindezek a veszélyek csak »gyerekjátékok« vagy egy gymnazista »kalandjai«-hoz hasonlók azokhoz képest, a melyeket egy Singapurei fiátal barátom, egy hollandi hadi-tengerészeti orvos élt át. Singapureban, azaz inkább Bukit-Timahban ismerkedtem meg vele véletlenül.

Bukit-Timah t. i. egy üdülő hely Singapurehoz közel, és csak egy nagyobbszerü bungalowból áll, melyet egyes családok vagy személyek szoktak ideiglenesen bérbe venni. Itt, e bukit-timahi bungalowban lakott emlitett fiatal barátom. Egy másik — angol — orvos hivta rá fel figyelmemet első sorban, a ki egy közeli magános kis szigetre volt szolgálatra kirendelve, a környéknek ez elzárt szigetre számüzött nagyszámu bélpoklosaihoz (lepra-betegeihez). Ez emlitette nekem a hollandi tengerész-orvost, a ki egy kiállott sulyos betegség után hajójáról ide, Bukit-Timahra lett kiszállitva üdülés végett. Sőt lelkemre kötötte, hogy látogassam meg, miután szerinte egy kollega, még pedig egy »háromszoros« kollega látogatása nagy örömet okozna neki elhagyatott magányosságában.

Időm azonban sokkal inkább igénybe volt véve, semhogy a legjobb akarat mellett is eleget tehettem volna e szamaritán kötelességemnek. Már rég elfelejtettem a hollandi orvost (a kivel azonban később

őszinte barátságot kötöttem), a midőn egész véletlenül találkoztam vele. Ugyanis néhány közös ismerősünk Singapureban egy kirándulást rendezett az emlitett bungalowhoz, a hol meghivásunk folytán a fiatal orvos is csatlakozott hozzánk.

A felkötött karu és kissé biczegő fiatal ember, a kinek halvány beesett arczán még nagyon meglátszottak az átállott sulyos betegség nyomai, társalgás közben elbeszélte »betegsége« történetét.

És hallottunk tőle egy elbeszélést, a melyről az ember azt hinné, hogy az csak a tropusok napszurást okozó forrósága által felhevült agy fantáziájának a szüleménye lehet. Voltak közöttünk egynéhányan, a kik életöknek felét Borneó, Sumatra és Tasmania vadjai között töltötték el. Vén tengerészek, a kik oczeánokon vészben és viharban ették meg kenyerök javát, de e halvány ifju elbeszélése leköté a figyelmét mindegyiknek a legnagyobb mértékben.

Egy férfi elbeszélése volt az, ki kötelességének teljesitésében néhány óra alatt *háromszor küzdött meg a halállal*, elszántan, bátran és vakmerőn.

I.

. . . . . Az »Albatros« hollandi korvett hetekig horgonyozott Batávia kikötőjében. Előzőleg hónapokig czirkált Sumatra nyugoti partjain, a hol az atshini és benkoeleni benszülöttek zavargásait kellett elnyomni. Batávia, Jáva szigetének a fővárosa, egyszersmind »Párisa« is a hollandi gyarmatoknak a csendes-oczeáni szigeteken. Sőt daczára az ott uralkodó unalomnak és egyhanguságnak, a hollandi gyarmatokon szolgáló hadseregnek és tengerészeknek a Mekkája.

Lakosságának a legnagyobb részét hollandok képezik; portugálok és spanyolok kevesen vannak, angolok és németek csak elvétve.

A hollandi jelleg kinyomata nagyon meglátszik a városon. A kereskedelmen kivül, — mely nagyon élénk — ebben a »Párisban« nem létezik egyéb, mint az — unalom. A rideg, visszavonult holland a sajátságos helyi viszonyok következtében még ridegebb és visszavonultabb, mint odahaza a Zuyder tó partján. Nagyban hozzájárul e körülményhez az is, hogy a tulajdonképeni város a tengerparttól messzire, mint egy négy mértföldnyire fekszik. A tengerparton csak az óriási raktárak meg as irodák vannak. A családok benn élnek Meltevredenben (Uj-Batávia), elzárkózva bungalowjaikba, teljes visszavonultságban.

Nyilvános helyek és társas összejövetelek hiányában a kikötőben horgonyozó hajók tisztjei csak ritkán és akkor is naplemente után látogatnak el a városba. A nap nagyobb részét a hajón töltik el szolgálatban vagy — alvással.

Egy tikkasztó forró délután az »Albatros« orvosát felkölti az őrkadett a jelentéssel, hogy egy idegen ur óhajt vele beszélni. Az orvos megszokván már előbről az ehhez hasonló eseteket, a melyekben t. i. idegenek fordultak a hajóhoz orvosi segélyért, melyet vagy ott helyt, a hajón kellett nyujtani, vagy pedig valamelyik családnál, fölment a fedélzetre.

Egy idegent talált ott, a ki a bemutatásoknál szokásos futólagossággal nevezte meg magát, és felkérte, kisérné el bungalowjába, hol orvosi segélyre van szüksége. Az idegen egyaránt feltünt modora és külseje miatt. Öltözete sajátságos keveréke volt annak az öltözetnek, a minőt a tengerészek viselnek a tropusok alatt és a minőt a mexikói vagy más délvidéki ültetvényesek hordanak. Egy fantasztikus jelmez, a minőt csak némely excentrikus gyarmatlakó enged meg magának.

A hollandi nyelvet fogyatékosan beszélte, erős portugál kiejtéssel. Mozdulatai idegesek, nagyon élénkek voltak, határozott ellentétben szavaival és arczkifejezésével, melynek vonásain az előkelő gentleman nyugalma ült.

— Vigyek magammal műszereket és kötszereket? kérdé az orvos.

— Igen, igen. Hozzon — sok műszert.

— Sok műszert? Hát miféle eset az, a hova hiv?

— Azt majd megmondom önnek. Csak jőjjön velem.

Miután a hajóról eltávozni csak a parancsnok engedelmével lehet, az orvos lement hozzá az engedélyt kikérni.

— Menjen, menjen! De vigyázzon magára és jöjjön minél előbb haza, — figyelmezteté a parancsnok.

— Oh, vigyázok én magamra, — jegyzé meg az orvos. Parancsnok ur tudja, hogy már gyakrabban jártam künn ily esetekben. Ismerem a vidéket jól.

Bement a kabinjába, hogy magához vegye a műszeres táskáját. E mellett feküdt a revolvere.

— Vajjon elvigyem magammal? mondá magában. Elviszem, nem lehet tudni, hátha szükségem lesz rá. Az az, hogy dehogy viszem. Kell is az itt Batáviában. Nem bántják itt az embert, inkább alusznak. De mégis elviszem, ártani nem fog.

És magával vitte a műszerekkel a revolvert is. Az idegen már türelmetlenül várta a fedélzeten.

— Menjünk, menjünk; félek, hogy későn jövünk, — siettetéazorvost.

— Hát olyan sürgős a baj? Hová megyünk?

— Csak jőjjön, majd megmondom.

Beszálltak a csónakba, melylyel az idegen jött és a melyen négy malay-i izmos marokkal kezelte az evezőt. Az idegen a kormánynál ült és a csónak a kereskedelmi hajók horgonyzó helyén keresztül, a kikötő tulsó oldalára tartott.

— Nos, szabad most megtudnom, hogy hová viszen és kihez? Vagy talán ön beteg?

Az idegen nem válaszolt, később felelt valamit, de zavartan és érthetetlenül. Az orvos eleinte azt vélte kivenni az idegen tartózkodó feleleteiből, hogy valami »diskrét« esetben kell segélyt nyujtania. Majd arra a gondolatra lett áttéritve, hogy egy »lovagias« ügy kiviteléhez megy, és csodálkozott is felette.

— Hogyan, párbaj itt Batáviában? Az én nyugodt vérü és szenvedély nélküli honfitársaim földjén?

A párbaj valóban egyike a legnagyobb ritkaságoknak e vidéken, miután a hollandi törvények még az angolnál is szigorubban büntetik a párbaj vétségét.

E közben elhagyták a csónakot és beszáltak egy széles, magas cab-be, mely látszólag ő reájuk várt a parton. A kocsi nem a város felé tartott, hanem átszelve a várost átmetsző csatornát, Kampongbaru, Batáviának a legtávolabbi elővárosa felé tartott.

— De uram, nekem, az orvosnak csak megmondhatja, hogy hová viszen? Hiszen bármiről is legyen szó, előttem ugy sem tarthatja titokban.

Az idegen kitérő választ adott.

— Nem az én titkom. Nem mondhatom még meg. Csak legyen türelemmel, ott leszünk mindjárt. . . . . Csak meg ne szökjék addig!

— Ki? Én?

— Oh nem ön. Önt már nem eresztem el.

A férfiu idegessége fokozatosan nőtt. Idegesen tépázta a bajuszát; majd nyugtalan kiváncsisággal nézett ki a kocsiból és közbe-közbe a saját nyelvén — portugálul — mormogott valamit.

E közben a kocsi folytatta utját. A tengerparton végighuzódó kis erdőn áthatolva, először végighaladt a várossal párhuzamosan vonuló óriás kiterjedésü rizsföldeken, majd betért ismét egy ritkás pálmaerdőbe, a mely hovatovább átment egy sürü rengetegbe. Egy keskeny kocsiut, mely eddig vigasztaló utmutatóul szolgált, a bekanyarodásnál megszünt és egyszerre benn voltak az erdő sürüjében.

— Uram, mondá az orvos, ne bolonditson tovább. Nekem estére okvetlenül a hajón kell lennem. Mondja meg, hova viszen és kihez, különben rögtön kiszállok és megyek vissza.

Az idegen görcsösen kapaszkodott beléje.

— Ne távozzék, maradjon. Ott vagyunk néhány percz mulva.

— Jól van. Várok még tiz perczig.

Csakugyan, már néhány percz mulva elértek egy tisztásra, melynek közepén állott a bungalow. Már messziről meglátszott rajta az elhanyagoltság, és hogy vagy régen laktak benne, vagy hogy lakói csak ideiglenesen vették igénybe.

— Tehát helyesen gondoltam — mondá magában — az orvos. Mégis párbaj lesz.

Kiszálltak a kocsiból és a magános ház felé tartottak. Feltünt, hogy senki sem jött elébök, sem urak, sem cselédek. Még a kis ajtót is, mely a bungalow-t körülvevő rácsozatba volt beillesztve, az idegen nyitotta ki sajátkezűleg.

Végigmentek a széles udvaron, betértek a verandára, innen a hosszu, sötét folyosóra. Sehol egy lélek.

— Különös! Mit akar ez az ember? Talán tőrbe akar ejteni? Hát ugyan mi okból tenné?

Az idegen előre ment, csaknem szaladva. Az orvos utána, most már csaknem ragaszkodva hozzá, mint az egyedüli élő lényhez, a ki e vadonban, e rejtelmes helyen közelében volt.

Végre emberi hangok ütéк meg füleit. A hangok a hosszu folyosó túlsó oldaláról jöttek. Halk, gyenge női nyöszörgés volt. Az orvos megkönnyebbülve lélegzett fel.

»Ahá, tudom már! Hát *ezért* a titkolózás. Hála Istennek, hogy csak *ez* a baj. Szegény asszony, ilyen körülmények között és ilyen magányban. Mondja csak kérem, mondá egészen jókedvüleg az idegenhez fordulva, hát miért nem mondta, hogy *ilyen* esethez hiv? Hiszen akkor egészen *más* műszereket hoztam volna magammal!«

Beléptek a szobába és — az orvos megdermedve állott meg a küszöbön. A szoba közepén, az asztalon, feküdt egy fiatal nő, oly erősen odakötözve az asztalhoz, hogy a kötelek mélyen bevágódtak az izmokba. A szájába egy zsebkendő volt bedugva. Pongyola-öltözete széttépve; a fiatal arcz eltorzulva, a szemekbe a kétségbeesés, kín és gyötrelem kifejezése, a zsebkendőn véres hab. Köröskörül minden feldulva, felforditva és szétzuzva. Az ágy helyéről elmozditva, az ágynemü a földön szétszórva. Szanaszéjjel tört vázák, tálak és edények. Mindenütt a küzdésnek, a halálos küzdelemnek félreismerhetetlen nyomai.

Az idegen megragadta az orvos karját és odahurczolta az asztal mellé. Most már meglátszott rajta az — őrült. Az elvakitott, elkábult őrjöngő, kinek agyában minden sejt, minden atom el van öntve a vérrel.

Az őrjöngő maniakus, a kinek minden tagja, minden izma és izmainak minden szálaga reszket és remeg.

Ajkain megindult a maniakus őrültnek tuláradó szóbősége. Eleinte hebegett, hangja reszketett és aztán folytatta fokozatos erővel és szaporasággal.

— Látod ezt az asszonyt? Ezt a hosszuhajú tigrist! Ezért hivtalak, ezért vagy itt... Ne szólj, ne nyöszörögj kigyó, mert eltaposlak... Megcsalt, megszökött, visszahoztam, megöltem és mégis él. Hütlen és szivtelen. Ámitott, bolonditott. Méz volt a szája, tőr a szeme, méreg a szive. Ez a sziv kell nekem. Ezt a szivet akarom látni. A kezemben akarom tartani, összemorzsolni, megkínozni, kifacsarni. Nekem a szive kell. Vágd ki! Orvos vagy. Neked van késed. Vágd ki a szivét, és neked adom ezt a sok aranyat. Adok még egy millió annyit. Csak meg ne öld. Nekem nagyon sok pénzem van, egy egész hajóval... Nem vágod ki? Akkor lelőlek evvel a revolverrel. Válassz! A szivét vagy a revolvert. No, melyik kell?!

És az orvos ott állott az asztal mellett. A homlokának szegezve egy fegyver, oly közel szemei előtt, hogy láthatta a töltények csillogó végét. És ezt a revolvert egy őrjöngő tartja reszkető kezeiben, egy ember, a kit fenevaddá tett a zöldszemü szörnyeteg: a féltékenység; egy ember, a kinek fogai összeütődnek a bensejében duló rettenetes izgatottságtól. Mellette az asztalon feküdt egy fiatal nő, görcsösen vonaglik a tagjaiba mélyen bevágó kötelek alatt.

És a sors gunyja! A megkötözött nő mellett ott feküsznek az asztalon a felajánlott arany darabok, melyeknek egy része szétgurult a feldult szobában.

Hogyan meneküljön? Hogy mentse meg azt a szegény, megkínzott teremtést? Egy kiáltás vagy egy mozdulat egyenlő a halállal. Mit tegyen, hogyan meneküljön? Az őrült lecsillapitására nem is gondolhatott. Mint orvos tudta, hogy ily magas foku őrjöngést szavakkal lecsillapitani nem lehet. A revolvert ki nem veheti a kezéből, mire odaér a kezével, annak ideje van kétszer is elsütni a revolvert.

Aztán az ő halálával még nincs is bevégezve a dráma. A nő vele vész okvetetlenül. Meg kell hallnia annak is. Mindkettőjüknek el kell veszniök. Itt a vadonban, egy őrjöngő bolond golyója által.

De miért? Miért kell *nékie*, az ártatlannak meghalnia? Azért,

mert eleget akart tenni hivatásának, kötelességének, azért most adja oda az életét? És hozzá egy semmiért, egy senkiért, egy bolondért, a kit nem is ismer, a kit soha sem látott, a kinek a nevét sem tudja. Meghaljon ily fiatalon és a nélkül, hogy martyrhalála által több dicsőséget hozna nevére, mint egy bogár, vagy egy béka, melyet véletlenül agyontaposnak az uton.

Hát az édesanyja, apja, meg a többiek? A kik őt várják vissza, a kik naponként imádkoznak az ő visszajöveteleért. A kik várják haza, lázasan, türelmetlenül, szivdobogással. Ée ő haljon meg itt e senki kezétől, a véletlen miatt!

De miért? Miért ne vesszen el *ő*, ez az őrjöngő fenevad?!

— Hiszen nekem is van fegyverem!

Hogy mennyire elkábitá a megrenditő dráma, hogy mennyire megfosztá e borzasztó veszedelem gondolkozó tehetségétől, mutatja az, hogy csak ily hosszu benső küzdelem és tusa után jutott rá az egyedüli mentő gondolatra.

— Jól van, mondá. Megteszem a kivánságát. Szegény ember vagyok, szükségem van az aranyakra. Az asszonyt pedig nem sajnálom. Azok mind csalfák, hütlenek. Engem is megcsaltak. Megteszem a mit követel; de csak ugy, ha segit. Fogja be a szemeit, hogy ne lásson bennünket. A fejét is szoritsa le, hogy ne zavarjon bennünket mungánkban. Csak tartsa erősen a fejét, addig én hozom a kést.

A müszerek ott feküdtek a küszöbön, a hol az orvos megdöbbenésében felejtette. Az ajtó felé ment, lehajolt a műszerekért, észrevétlenül felgombolta a lecsatolt revolver-táskát és kivette belőle a fegyvert. Kezében tartá a müszeres táskát és ez alá dugva a revolvert. Az őrült ezalatt az asztal széléhez állva, leszoritá a nő fejét és befogá ujjaival a szemeit.

Az orvos lassu léptekkel közeledett az asztalhoz. Néhány lépésnyire onnan leejté a müszereket. Oly közel állott az őrülthez, hogy a kinyujtott kezében tartott revolver csaknem érinté annak homlokát. Egy nyomás, egy durranás és az őrült szétzuzott koponyával bukott hanyatt.

Meg voltak mentve.

Mindenekelőtt kirántá a nő szájából a véres zsebkendőt és gyorsan felvágta a köteleket. A nő azonban fekve maradt. A megdermedés okozta-e, vagy az irtózatos rettegés bénitotta-e meg, de nem tudott mozdulni. Szólani sem, csak fuldoklott és zokogott.

— Asszonyom, ne féljen semmit. Térjen magához. Meg van mentve. Jöjjön, öltözzék fel gyorsan, menjünk innen. Hol vannak a cselédei? Az udvaron egyet sem láttam. Jöjjön hamar, a kocsi vár.

Kiment a folyosóra kiáltani. Hej, cselédek, emberek, segitség!

Egy hang se válaszolt.

A nő felült az asztalon, szótlanul, kezeit tördelve, majd szétszaggatott öltözékével igyekezett meztelen tagjait elfedni. Az orvos hivására és biztatására csak bólintott a fejével. Mintha megnémult volna.

— Nos, hát nem akar jönni? Itt akar maradni e barlangban e halottnál? Ki ő? A férje, vagy barátja? Vagy talán ön sem ismeri? Asszonyom, az égre kérem, siessen, nekem mennem kell minden áron. Önt sem hagyhatom itt. Öltözzék fel, én kimegyek addig.

Kiment az udvarra, keresni, hátha talál valakit, vagy legalább a kocsistól megtudakolni valamit. Benézett a nyitott szobákba, a cselédosztályba. Egy lelket sem talált. Kereste a kocsit, a kocsist. Sehol. Az istállóban se ló, se ember. Az egész bungalowban nem volt más senki, mint az a fiatal nő, a ki az ijedtségtől még néma és az a másik, a ki örökre néma.

Visszatért a szobába, a dráma szinhelyére. A fiatal nő — még leányos arczczal — az ágyon ült és legkevésbbé sem látszott rajta, hogy menni készülne.

— De asszonyom! Hát ön is — őrült? Csakugyan itt akar maradni? Jöjjön velem. Most már kocsink sincs: Azt is elküldötte az ön . . . az ön — férje.

— Köszönöm, uram. Köszönöm azt, a mit értem tett. Ön megmentette az életemet. Megmentett ettől a borzasztó embertől. *Nem volt férjem.* Istenem, mennyit szenvedtem tőle, mennyit gyötört. Én már régen észrevettem, hogy őrült, de nem hitték nekem. *Azt mondták, csak féltékeny.* Oh, mennyit szenvedtem.

— Vigasztalódjék, asszonyom és nyugtassa meg magát. Most már tul van minden veszélyen. De csak ugy, ha nem marad itt. Kérem, öltözzék már és jöjjön velem. Nekem mennem kell haladéktalanul. Nos, jöjjön.

— Csak menjen, uram, menjen egyedül, ne törődjék én velem, Én nem mehetek, nekem itt kell maradnom.

— De miért?

— Miért, azt nem tudom. De itt maradok.

Az orvos nem zaklatta tovább. A nő oly határozottan vonakodott vele menni, hogy minden további kérés és rábeszélés eredménytelennek látszott. Neki azonban mennie kellett okvetetlenül. Az ut a kikötőig hosszu; erdőn, mezőn kell keresztülmennie, csak mig a várost eléri és azontul még néhány mértföldet kocsin kell megtennie a kikötőig. A rendőrségnél is jelentést akart még tenni. Sietnie kellett.

Magához vette a műszereit, felcsatolta a revolverét és utnak indult. Mielőtt elhagyta a tisztást és betért a sürü erdőbe, megjegyezte magának a nap állását, hogy tájékozhassa magát. Daczára, hogy már gyakrabban járt künn e környéken, ezt a vidéket nem ismerte. Csak arra emlékezett, hogy az idevezető uton kocsijok Kampongbarun jött keresztül, a mely falu a várostól délnyugatra fekszik.

Ugy vette tehát az utját, hogy keresztül vágva a sürü erdőn, egyenesen Tsandshong-Priok — a hadihajók kikötője — felé fogja azt folytatni, mely innen, ettől a ponttól *északkeletre* fekszik.

Megnézte az óráját. Hatot mutatott. Sietnie kellett, hogy a naplemente után hirtelenül beálló sötétség lehetőleg már az erdő tulsó szélén találja.

II.

Izgatott állapotban ugyan és nagyon felhevülve, de mégis könnyü kedélylyel folytatta utját. Egy a természettől alkotott töltésszerü magaslaton vezetett az, a melyet a jobb oldalról egy mély árok, inkább csak süppedés vágott el az erdő tulajdonképpeni sürüjétől.

A derengő homály hirtelen elsötétült. Az erdő is sürübb lett ugyan, vagy talán felhők is tornyosultak az égbolton, de nem ez okozta a hirtelen elsötétülést. A nap tünt le a láthatárról. Az egyenlitő alatt nem ismerik a napfeljöttét megelőző pirkadást, sem a lenyugtát követő homályt, mely lassanként megy át az éjjeli sötétségbe. Egy néhány perczczel azután, a mint a nap legfelső korongja letünik a láthatáron, már beáll a sötétség is.

Az orvos a helyi viszonyokhoz megfelelő gyorsasággal haladt, de már nem oly bizalommal, mint előbb, A sötétség nagyon rossz kisérő, különösen az erdőben. Nyom és aggaszt öntudatlanul. Tudja ezt minden ember.

A beállott sötétséggel megkezdődött a tropikus erdőknek sajátos élete.

Csörtetés, zörej, mozgás és sivitás hangzik minden oldalról. Néhaféha felhangzik egy távoli mennydörgés, a zsákmányra induló fenevadak megreszkettető orditása és üvöltése.

Az orvos most már csak lassan és a kidült fatörzseken, meg a keresztülhuzódó gyökereken minduntalan megbotolva, folytatta utját. Hiába tagadta önmaga előtt, — félt és a sötétben egyedül járó gyermekek kisérőjéhez: a fütyüléshez folyamodott.

A képzelhető legnagyobb szatira, mely az életben előfordulhat!

Egyesegyedül az őserdő rengetegjében, köröskörül a rejtelmes, félelmes és ismeretlen hangok. Minden zizzenés, sivitás és csörrenés egy-egy ismeretlen, rettenetes ellenségnek a vészjelző kiáltása. Előtte egy hosszu ut, melynek a vége kétségbeejtően bizonytalan. Szemei előtt az eltorzult arczu, görcsösen vonagló fiatal nő, mellette a szétzuzott agyu őrült. Szive lázasan dobog a kiállott izgalmaktól és a környező veszély tudatától, és hogy elnémitsa magában a kitörni akaró feljajdulást — fütyülnie kell!

Hirtelen ágrecsegést és levélzörgést hall maga mellett a közvetlen közelben. Egy sötét alak, egy malay-i ugrott át a széles mocsáron. Kezében megsuhogtatott valamit és a következő pillanatban az orvos érzi, miként tekerőzik dereka körül a kidobott lassó, a melynek a végére kötött vasgömb egy erős, fájó ütést mért a mellére.

Még a lasso kidobása előtt, a mint t. i. a zörrenésre megfordulva, megpillantotta a rablót, meglepetésében öntudatlanul fölemelte a jobb karját. Igy ez most szabad volt, mig ellenben a balkarja le volt szoritva a derekához a kidobott kötél által. Mint egy kigyó, mely áldozatát akarja összezuzni, szoritotta a derekát a néhányszor körülcsavarodó kötél.

Egy másodpercznyi habozás nélkül, nem is annyira öntudattal, mint inkább gépileg, villámgyorsan kirántá a revolvert és elsüté azt, mielőtt a rabló még egyet ránthatott volna a kötelen. A malay-i egy mukkanás nélkül rogyott össze élettelenül.

A lövésre mintha életet nyert volna az egész környék, mintha a közelben lappangó állatok, madarak, hüllők és rovarok száma megtizszereződött volna, oly csahogás, huhogás és sivitás támadt egyszerre. De csak pár pilanatra, és aztán elcsendesült minden. Nyomasztó, rejtelmes csend állott be, mely kinosabb és félelmesebb volt az előbbi zajnál.

A fiatal orvos ott állott a sürü rengetegben, csaknem megdermedve az ijedségtől. A derekán még szoritott a kötél, melyet csak a véletlen, az elhagyatottaknak védangyala háritott félre az utjából. Néhány ujjal feljebb vagy lejjebb és most megfojtva, vagy mint lábainál megkötözött áldozat, tehetetlenül feküdnék a megtámadás szinhelyén.

Leoldotta derekáról a zsineget. Bambuszból volt sodorva, végén egy ökölnagyságu kődarabbal. Az ismert gyilkoló eszköz, melylyel az erdei rablók, a személyes megtámadáshoz gyáva malayok leggyakrabban szokták áldozataikat legyilkolni. A lassot rendesen az áldozat nyaka, vagy lába köré szokták dobni. Az előbbi módszernél, melyhez gyakoroltabb kéz szükséges, a megtámadottat azonnal ártalmatlanná

teszi a folytogató kötél, mig az utóbbinál csak a lábairól rántja le. A letepert ellenséggel aztán könnyen el lehet bánni.

Önbizalmában erősen megingatva, elszorult torokkal és hevesen dobogó szivvel folytatta utját. *Most már az irányt is elvesztette.* Arczán érezte lefolyni az izadtságot, lábai reszkettek. Nem tudta, merre folytassa utját, jobbra vagy balra? Menjen vaktába előre, vagy térjen vissza a magányos bungalowba? Nem, inkább előre.

A fák törzseit összekötő szövevényes indákon és folyondáron csak megerőltetéssel tudott átvergődni. Minduntalan keresztül fekvő korhadt törzsek és letört ágak állták el az utját. Körüskörül felhangzott ismét az a rejtelmes, sajátságos zörej és zaj, mely csakis a forró égöv rengetegeinek oly sajátságos tulajdona. A sudarakról lehangzott a lépések zajára felriasztott majmok makogása, a felvert madarak sivitása és huhogása, a fatörzsek körül csavarodó kigyók sziszegése, a menekülő óriás denevérek kisérteties suhogása. És időkint megszólal a zsákmányra induló fenevadak csörtetése és megrezzentő orditása.

Aczélból legyen az az ideg, mely nem reszket itt és aczélból a sziv, mely nem szorul!

Még nem volt elég. Mintha ezen az egy emberen akarta volna a gondviselés megboszulni a büszke mondást: »erősebb az ember a legerősebb pálma sudaránál«, — rakott tehát rája uj terheket.

Az égboltot csaknem tökéletesen elfedő sürü lombozat közül átczikázik a vakitó villámlás. Az irtózatos dörgés és ropogás oly közelről hangzik, mintha a felhők a fák koronáján ülnének. Megered az eső, az Egyenlitő zugó zápora, mely nem sugarakban, hanem egy összefolyó óriási viztömegben zudul alá. Lehajtja a szédületes magas pálmák sürü koronáját és leveri a fákról az emberfej nagyságu gyümölcsöket.

Koromsötétség állott be. Az ingoványos, süppedő talaj enged a lábnyomásnak és a megkinzott szegény ember térdig sülyed az elkorhadt vén törzsek és rothadó levelekből képezett zsombékokba. Arczát, mellét és karjait karczolja a szurós tövis és fölhasitja az erős folyondár. Ruhája foszlányokban lóg re róla és végig foly rajta a rettenetes nehéz munka izzadsága meg a szakadó zápor.

Kimerülve, ellankadva rogyott le egy fatörzsre. Lemondott minden reményről, minden további küzdésről. Ugy is hasztalan volna. A fáradtság, éhség és a borzasztó izgalmak végképpen kimeritették. Tikkasztó szomjuságát enyhitette némileg az eső meleg vizével.

— Ez tehát a vég, sóhajta fel. Ez a küzdésnek, akaratnak és elszántságnak a véghatára. Befutottam a pályámat, bevégeztem az

életet, a végnél vagyok. A fényes, boldog jövő itt végződik az őserdőben. El kell pusztulnom e vadonban, hogy táplálékul szolgáljak ragadozó bestiáknak, vagy a hangyáknak, mint egy kimult majom, melyet agyonharapott egy mérges kigyó. Elrothadni e rengetegben ezzel az évszázados korhadt törzszsel, ezekkel a rothadt gyümölcsökkel és lehullott falevelekkel, hogy aztán magasabbra nőjjön vagy tiz szál fü! . . . Istenem! mit vétettem, hogy ily sulyosan büntetsz, hogy igy gyötörsz? Miért mentem el hazulról, miért hagytam ott csendes, boldog otthonomat! Isten, miért vertél meg a vágygyal, a nagyravágyás átkával! . . . Szegény édes jó anyám! Tudom, ti vártok engem, ti imádkoztok érettem. Vártok engem, mint én vágytam a boldog nap után, hogy visszatérjek hozzátok, körötökbe. Azok a boldog napok hiu vágyak, balga remények! Mily szépnek képzeltem a jövőt! . . . .

— Eh mit kesergek itt, mint egy megbüntetett gyermek! Talán még sirtam is egy kicsit? Szégyen, leülni és pityeregni! Rajta, előre! Ha eddig el nem estem, kibirom ezután is. Hiszen nincs pisztoly a homlokomnak szegezve, sem kötél nem szoritja a derekamat! Eltévedtem, hát olyan nagy baj az? Én vagyok az első ember, aki eltévedt az erdőn? És ha ugy is lenne, megadjam magam már most, amig még van bennem egy kis erő, egy kis ellentállás? Miért ne hurczoljam tovább, miért ne próbáljam meg a kivergődést? Megyek addig, a mig birom tagjaimat, a mig kifogy a lélegzetem, a mig össze nem rogyok. *Ezt* a sorsot, *ezt* a véget ott is megtalálom? Rajta, előre, ne csüggedj! Isten és anyám! Segitsetek!

A lesujtó elcsüggedés helyet adott a férfias elhatározásnak, a mindent koczkáztató elszántságnak. Tagjai visszanyerték az erőt, szive a bátorságot. Felugrott és tovább ment. Az eső megszünt, zavartalan, néma csend köröskörül és sürü sötétség.

Végigtapogatózott a fák között és a mohos oldalukról megtudta az *északnyugati* irányt és igy kiszámithatta az *északkeletit*, a mely felé tartania kellett. Vállaival és mellével hatolt be a sürü szövevénybe kezeit véresre tépte az erős folyondár: vérrel vegyes izzadság folyt rajta végig. Nem látott semmit, nem tudott semmiről, nem érzett semmit. Csak haladt és nyomult előre, irány, terv és czél nélkül, mint a küzdtéren szisztematikusan felbőszitett bika, a mely a matador késével a nyakában rohan, öklel és zuz mindent, mig összerogy és meghal. Ugyszólva rohant előre. A kétségbeesés megtizszerezte erejét, tört és zuzott, átugrott az akadályokon és futott, a hol nehány lépésnyi szabad térre jutott.

A sürü rengeteg kissé ritkulni kezdett; a lombok között már lát-

ható volt néhány ragyogó csillag: neki mindmegannyi »szende fényü szép szövétnek«.

Egy uj, jól ismert hang üté meg füleit: a tenger mormogása, a szirteken megtörő hullámok zajlása.

És a mely pillanatban megpillantá maga előtt a tengert, ugyanazon pillanatban — lezuhant egynéhány méternyi mélységbe.

Az országutra esett, mely az erdő és a tenger között huzódott végig. A zuhanás erejét nagy mértékben csökkentette az előbbi eső, mely felpuhitotta a talajt. Mindazonáltal sulyosan megütötte magát.

Fel akart emelkedni, de képtelen volt reá. Minden tagja fájt és el volt zsibbadva. Különösen a bal lábán, a csuklónál érzett heves fájdalmakat. Ott szenvedte a legnagyobb zuzódást. Néhány percz mulva, összeszedvén minden erejét, feltápászkodott és biczegve folytatta utját. Csak most vette észre, mekkorát tévedett ez irányban. A mennyire a fák mohos oldaláról kiszámithatta az északnyugati irányt (tudvalevőleg a fáknak ebbe az irányba eső oldalai vannak legdusabban benőve mohával), azt hitte, hogy az erdőn keresztülvergődve, Tandshong-Prioknál, a hadi kikötő közelében fog kijutni, mialatt a város és elővárosok *balkézt* fognak elmaradni.

Ellenkezőleg történt. Mindazok a faluk, Kamponglama, Dhsakatara, Gunagsahari *jobbra* maradtak el és igy Tandshong-Priok helyett annak éppen az ellenkező oldalára, kiindulási pontjától *északnyugotra* jutott. Tehát még jóval messzebb, mint a hol a hajóról kijövetele alkalmával a csónakból kiszállott.

III.

Hogy innen az »Albatros«-ra jusson, vagy gyalog kelletett volna végigmennie a tengerparton, mig a hadihajók kikötőjéhez, Tandshong-Priokhoz ér, vagy pedig itt csónakba kell szállnia és végig eveznie az egész kereskedelmi kikötőn.

A hosszu utat gyalog megtenni, a sánta lábbal, kimerülten, arra gondolnia sem lehetett. Kocsik ezen a vidéken, ilyen időben — órája éjfél utáni kettőt mutatott — soha sincsenek. Az előtte fekvő kereskedelmi kikötő tele volt a legkülönbözőbb járművekkel. Többnyire kisebb rangu gőzösök voltak, melyek a közelfekvő szigetekkel tartják fenn a közlekedést. A karcsu gőzösök között temérdek dzsunke, a khinaiaknak ez özönviz előtti otromba járműve, emelkedett ki hatalmas tat-jával és görbe árboczaival.

Ezekről a hajókról segitséget hivni lehetetlen volt, miután a sekély vizállás miatt a hajók a parttól távol vetik ki horgonyaikat.

Nem maradt más hátra, mint a parton kikötött csónakosok egyikét felszólitani, hogy vigye hajójára, jólehet tudta, hogy egy ilyen csónakutazás ebben az időben, egy ilyen csónakossal nem egészen veszélytelen.

Valamivel lejebb, ott a hol a várost átmetsző csatorna ömlik a tengerbe, talált is néhány khinai kulit, a kik sampanagjaikban heverve vártak a véletlenre.

Beszallás előtt az orvosnak volt annyi előrelátása, meggyőződni a felől, hogy csak *egy* ember legyen a sampangban. Tudta tapasztalatból, hogy az eltünt idegenek közül sokan lelték halálukat ilyen sampangban.

Ezek a kulik, a sampangok evezősei, a mennyire gyávák, épp oly alattomos, lelketlen, gonosz gyilkosok — ha a körülmények megengedik. Egy ember életét kioltani annyi előttük, mint egy férget eltaposni, kivált ha a rajtakapástól nem kell tartaniok.

Ezrével meg ezrével vannak egyes kikötőkben, a hol többnyire semmi ellenőrzés alatt sem állanak, Shanghai, Honkong, Saïgon és más ezekhez hasonló rendezett viszonyu kikötők kivételével. Ezekben a városokban a parton, vagy a beszálló hidon álló rendőr följegyzi a sampang számát, valamint a csónakba szállónak a nevét és a hajóét, a melyre evezni akar. És mégis elég gyakran tünnek el az idegenek.

Más kikötőkben azonban többnyire összezsufolva, tömegesen élnek, mint a férgek. A nagyobb csónakokon 8—10 személyből álló családok, a melyeknek tagjai néha egész életökben el nem hagyják a csónakot. Ezeken születnek és ezeken halnak meg.

A kisebb sampangokon egyedül élnek. Valahányszor egy ilyen magányos kulit láttam apró kis sampangjában, mindig nagy hasonlóságot találtam közte és a hálójába visszavonult, zsákmányra leső pók között.

Számuk nincs, nevük sincs; nappal csónakosok esetleg teherhordók, éjjel pedig rablók és gyilkosok. Ha félnek, meghunyászkodnak és rabszolgailag alázatosak. Éjjel azonban, ha egyedül van a zsákmány, lelketlen gonoszok és ravaszok. Egy khinai kuli képes az embert leszurni egy pár centért vagy a pipájáért.

Némelyiknek *kettős fenekü* csónakja van. Az evező padon ül az egyik, mutatva a bizalomgerjesztő »egyes számot«, mialatt lenn, a fenék alatt elrejtve hasal a második. A mint aztán a csónak kiér a kikötő elhagyatottabb részére, a fenék egyszerre fölemelkedik és a meglepett utas megfojtva vagy a gyiloktól leszurva a tenger fenekén leli sirját.

Egy ilyen „bizalomgerjesztő egyes sampangba“ szállott az orvos. A szélesvállu, meztelen kuli apró, szuró fekete szemeivel álmosan pislogva emelte fel lámpáját és segitett beszállani a biczegő utasnak.

Ez megjelölte hajóját — helyesebben az irányt — és leült a csónak hátulsó padjára kiteritett mocskos rongydarabra. A csónakos vele szembe, kezeibe vette az evezőket és a csónak megindult.

A kereskedelmi hajók egy sürü tömegben feküdtek közel egymáshoz. A csónak utjától balra, a tenger felé maradtak el. Köztük és a Tandshong-Prioknál horgonyzó hadihajók között mintegy két tengeri mértföldnyi terület feküdt.

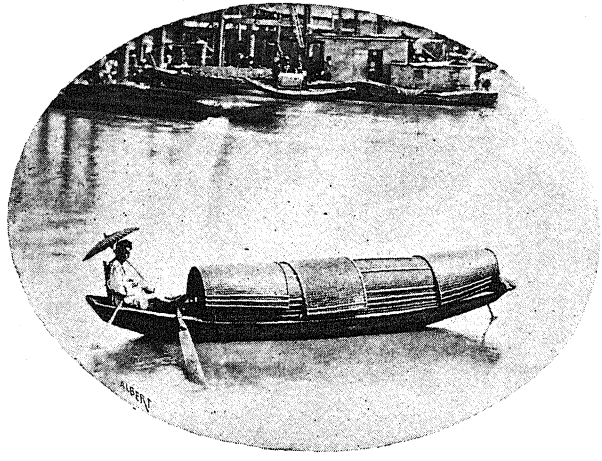

Kinai sampang.

A hollandi a csónakba szállás pillanatától kezdve szemmel tartotta már a khinait. Meggyőződött felőle, hogy a csónaknak nincs kettős feneke és revolverében is bizva, biztonságban érezte magát. Utóvégre is nem minden kuli gyilkos is. — *Egy* kutyával még fölveszem a versenyt, gondolá magában, de azért vigyázott magára

A khinai szemben ült vele, háttal a czél felé. Közte és a kuli közt még két pad feküdt keresztbe a csónakon. A khinai izmos kezeivel mélyen sülyesztette be evezőit és a csónak gyorsan siklott a sima viz tükrén.

Mint minden khinai evezős, mélyen előrehajolt az evezők bebocsátásánál és ép oly mélyen hátradőlt a kirántásnál.

Köröskörül néma csend. Egész utjokban egyetlen csónakkal sem találkoztak. A tenger tükre sima volt, miután a zápor után még a hullámzó tenger is le szokott csendesülni. — Hirtelen, mint a zsákmányra ugró tigris, felpattant a khinai. A mély előrehajlásnál elbocsátá a két evezőt, egyetlen lépéssel a hollandi mellett termett; egyik kezével torkon ragadta, a másik kezével kihuzta kését az övén lógó bőrtokból, lesujtott vele.

A megtámadott orvos visszadőlt az erős rohamtól. Állát erősen

leszoritotta a mellére, hogy a rabló a torkához ne férjen; balkezével feltartotta a lesujtó kart és jobbjával a revolverét kereste.

Az átkozott táska be volt gombolva! Minden tized másodpercz egy halál lehet és a táska be van gombolva! És a kigomboló kéz reszket a dühtől, a rettegéstől, a rettenetes felindulástól!

A khinai három-négyszer sujtott le hosszu késével. Az orvos a vállára és mellére irányzott szurásokat félreterelte ugyan feltartott baljával, de valamennyi felhasitotta a balkarját. Az állát csaknem szétmarczangolta a khinai, a mint kezével a torkához akart jutni. Irtózatos küzdelem, egy küzdés életre-halálra támadt közöttük. Néhány másodpercz mulva — mindannyi egy-egy évszázad — künn volt a revolver és a következő pillanatban élettelenül bukott a rabló széles nehéz testével a megtámadottra, a kinek a ruháján végig folyt a szétlocscsant agy meg a vér.

Undorral dobta le magáról az utálatos terhet. Határtalan dühében, véghetetlen megvetésben rárohant az orvös a mozdulatlanul fekvő testre. Meg volt fosztva minden emberi érzelemtől, kivetkőzve önmagából. Ádáz, vak dühvel, a kétségbeesett küzdelem után a győztes bestia szétmarczangoló, vérszomjas dühével rohant a hullára.

— Te féreg! Te hyéna! Te mocskos bestia! Még te is!?

És minden szónál koponyájára ütött revolvere agyával. Darabokra törte. Szétzuzta a még megmaradt részt és aztán — visszahanyatlott helyére, csaknem ájultan.

Minden tagja fájt. Lába sajgott az előbbi zuhanástól és balkarja a vágásoktól csaknem szétroncsolva lógott le.

— Ide hozzám! Segitség!

Eredménytelenül, mint a sivatagon, hangzott el a vészkiáltás a néma éjben. Ismételte kiáltásait; orditott; hasztalanul. A csónak ott lebegett a viz szinén, mint a szárnyaszegett madár.

Ugy a hogy, bekötözte a sebeket és leoldott revolverének a szijával megállitotta a vérzést. Jobb kezébe vette az egyik evezőt és a hadi kikötő felé evezett.

Az előárboczokra felvont jelzőlámpákat már tisztán kivehette. Alig volt a hajóktól mintegy ezer méternyire. Csak addig akarta vonszolni magát, mig a hajókhoz halltávolba jön.

Kinosan, irtózatos gyötrelmek között evezett tovább. Ki akarta dobni a csónakból az utálatos terhet, de nem volt hozzá ereje. Csak a végmegfeszitéssel tudta tartani kezében a hosszu evezőt.

„Albatros! Albatros!“ kiáltá teljes erővel, a midőn már kivehette a hatalmas hajók körvonalait.

— Albatros! Albatros!

— Csónak előre! — felelte az őrszem a legközelebbi hajóról. — Az »Albatros« volt!

— Ide hozzám! Segitség! Meg vagyok sebesitve. Meg vagyok bénitva! Segitség!

Rövid idő mulva hallotta az evezők csapásait. Azt a szabatos, kimért és erőteljes evezőcsapást, melyről már messziről meg lehet ismerni a hadihajók csónakjait.

Néhány percz mulva mellette volt a fehér csónak. A derék matrózok meghökkenve, mint egy kisértetre néztek a megtépett alakra. Alig hittek szemeiknek. Ez legyen az »Albatros« orvosa?

Átvették magukhoz a csónakba, magukhoz csatolták a sampangot és a hajóra eveztek. A sebesültet felvitték a fedélzetre. Borzasztó látványt nyujtott. Arcza és teste felkarczolva, megtépve, a ruhája szerteszét tépve. Tetőtől talpig lucskosan, sárral és vérrel fedve; béna lábbal szétmarczangolt karral feküdt a fedélzeten. A matrózok szánalommal és borzalommal néztek reá. — Mit állhatott ki, mennyit szenvedhetett szegény!

Gyorsan előhivták a szomszéd hajó orvosát. Ez alatt a sebesültet levitték a kabinjába; leszedték a rongyait, megmosdatták és bekötözték a sebeit.

A hajón már nyugtalanul várták. Tudták, hogy éjjelre haza *kell* jönnie okvetlenül, a parancsnok határozott parancsára. Miután nem tért haza, sejtették, hogy baj érte. Elveszettnek hitték és már megtették az előkészületeket a keresésére.

És ime, most itt van, éjféli 3 órakor. Igaz, hogy egy kicsit megtépve, de legalább itt van.

A felköltött parancsnok oly örömmel fogadta, mintha elveszettnek hitt gyermeke tért volna haza.

Elhalmozták kérdésekkel, mig aztán közbe szólott az orvos.

— Hagyják most, uraim, hadd pihenje ki magát. Ugy látszik, van oka bőven a pihenésre.

Még hetekkel az eseményteljes éj után, sulyos betegen feküdt Batávia egyik kórházában, a hova már másnap átszállitották. Később, midőn némileg magához tért, visszahozták a hajóra, mely Batáviát elhagyni készült.

Singapurába érve, ismét kiszállitották a szárazföldre, miután még sokkal gyengébb volt, semhogy megtehette volna a fáradalmas oczeáni utakat.

Igy találtuk mi Bukit-Timahban ott tartózkodásának ugyan már

második havában, de még oly állapotban, hogy nem egyhamar volt kilátása elhagyhatni aequatoriális üdülőhelyét.

És mind e gyötrelmeknek és átküzdött veszélyeknek egy egykori portugál hajóskapitány volt az oka; a ki a Batávia és Surabaya közti vidékeken parancsnokolt egy spanyol gőzösön.

Ő azonban csak közvetett ok volt. De ki volt a közvetlen, az eredeti ok?

Természetesen egy — asszony.*)

*) A hollandi orvos esetének leirásában hiven annak közléséhez tartottam magamat, a minek reproducálása a helyi viszonyokkal való tájékozottságom folytán vált lehetségessé. Azon okból, hogy hiven az előadáshoz tartottam magamat, szükségesnek tartom, a közlemény első részéhez, t. i. az »őrült«-tel való eseményhez, egy megjegyzést tenni.

Az elmebetegségeknek ilynemü formája, mint a hogy az abban le van irva, — legalább Európában, t. i. a mérsékelt zóna alatt — ismeretlen. Mi nem ismerjük az elmebetegségeknek egyetlen formáját sem, melynek kórképe vagy tünetei megegyeznének az emlitett »őrült« magaviselete által »külölt« (magyarul: nyilvánitott) tünetekkel.

Az idegen férfinak raffinált fondorlattal elkészitett terve, mely okvetlenül fegyelmezett gondolkozásra vall és kizárja a dissimulatiot, (a nő előzetes lekötözése, a csónak és kocsi kirendelése, a cselédek eltávolitása, a kocsi prompt eltünése stb.), továbbá az arczizmok és a gesztusok közötti ellentét, az izgatottságot nyomban követő nyugalom és viszont, — mindez nagyon homályos, és egy kórképnek nem fel meg.

A tuláradó szóbőség ilyen tartalommal és ilyen logicai összefüggésben, az eroticus indok, a cannibalis követelés egy harmadik személytől stb., mindezek zürzavaros dolgok ugyan, de az elmekórosok modorának egyetlen-egyikével sem egyeztethető össze. Egyetlen mozzanat: a milliókkal való dobálózás felel meg a paralyticus határokat nem ismerő nagyzásának.

E megjegyzésre orvosi mivoltomnál fogva érzem magamat indittatva, melyet hollandi collegámmal szemben nem mulasztottam el annak idején megtenni.

Dr. Gáspár.

TALÁLKOZÁSOK A TENGEREN.

Találkozások a tengeren.

I.

A midőn expedicziónk alkalmával először haladtunk végig a Veres-tengeren s először voltunk kitéve a tropikus égöv tikkasztó forróságának és szokatlan nehéz viszonyainak, akkor azzal vigasztaltuk magunkat, hogy *ezek a napok* lesznek egész missziónk alatt a legnehezebbek.

A mikor pedig később Khina belsejében, a barátságtalan és vad Yangtce-Kiangon kínlódtunk végig harmincz napot leirhatatlan nehéz és sanyaru viszonyok között, akkor örömmel néztünk eléje utazásunk ezután következő részének, azon reményben, hogy bárhova is menjünk innen, csak kellemesebb és könnyebb viszonyok közé fogunk jutni. És a midőn expedicziónk vége felé, a hazavezető uton másodszor haladtunk fel a Veres-tengeren, akkor meggyőződtünk a felől, hogy nem jó lemente előtt dicsérni a napot.

Most, a midőn az Ázsia körüli expedicziő már csak mint egy átélt tény emléke van mögöttünk, bátran állitható, hogy ezek a napok voltak a legnehezebbek.

Az indiai Oczeánról a Bab-el Mandeb szoroson betérve a Veres-tengerre, szembe csapott bennünket az egész tenger hosszán végig dühöngő Számum, mely változatlan erővel tartott napokon keresztül. A viharszerü ellenkező szél és az óriási hullámjárás következtében a vitorlákkal eszközlendő fellavirozásról szó sem lehetett. Sőt ellenkezőleg, a hajó gépezetét a végtelekig megerőltették, hogy felküzdhesse magát az óriási hullámok ellen.

A hőség már az indiai Oczeánon is ugyszólván eltürhetetlen volt, holott akkor még vitorla alatt jártunk és a kazánok nem voltak fütve. A mint azonban a gépet müködésbe hozták, az elviselhetetlennek *képzelt* forróság rögtön és tetemesen növekedett.

Könyörületlenül üvöltött végig a fedélzeten napokon át a finom homokkal és meleg vízpárával telitett Számum szele, a melyen a perzselő nap csak mint egy sárga, elmosódott, izzó korong látszott keresztül. A levegő oly forró volt, mintha egy végtelen nagyságu sütőkemenczéből fujták volna reánk.

Minden perczben végig söpörték a hullámok a hajót. Hogy megvédjék a hajó üregét a betóduló viztömeg ellen, minden oldalablakot és fedélzetnyilást vizmentesen elzártak, a mi által a hajó üregе valóságos pokollá változott. Mert eltekintve a hőségtől, már maga a levegő is irtózatos volt lenn a korridorban, ahol 230 ember élt *a napokig nem szellőztetett* alacsony és szük helyiségben.

A hőmérő a napon 66°-ot mutatott; árnyékban, a kettős ernyők alatt 42°-ot; lent a korridorban és a kabinokban állandóan 34° volt a hőség; a gépeknél pedig és a kazánkonál 68°-nyi melegség uralkodott! *(Február havában!)*

Daczára a nagymérvü testi bágyadtságnak és szellemi lehangolásnak, alvásról szó sem lehetett. Öt percznyi fekvés után az ágynemü tökéletesen át volt izzadva. Mert t. i. izzadtunk határtalanul. És minél többet izzadtunk, annál többet ittunk, vagy akár megforditva: minél többet ittunk, annál többet izzadtunk. Össze-vissza ittunk mindennemü folyadékot, a mi épen kéz alá került, a desztillált tengerviztől kezdve egészen a czukortalan hideg theáig. Notabene: *a leghüsebb* italunk testvérek között megért 30° Celsiust!

Ráadásul el voltunk látva bőven az ugynevezett »hőség-küteggel« (Preackling Heat), a tropikus égöv e kínos átkával. Alig volt egy ember a hajón, kinek teste nem volt sürün elfedve e makacs és kínos küteggel, mely szur, mint ezer finom tü és viszket mint a rüh.

Daczára a gépek megfeszitett erőlködésének, a korvetta csak lassan tudott felvergődni az ellenkező szél és hullámjárás ellen. A gép prüszkölt, zakatolt és lihegett, mint egy hosszu tehervonat mozdonya fel a meredek kaptatón. A széles, magas kürtő szakadatlanul okádta a hatalmas, fekete füstoszlopot, melyet éjjelenkint kisértetiesen megvilágitottak a füsttel együtt elszálló izzó széndarabok. A szokásos 10 mértföld helyett, melyet korvettánk 1460 lóerejü gépe normális viszonyok között kepes óránkint megtenni, ezuttal csak 4 mértföldet tudtunk futni.

Nem lesz talán érdektelen megemliteni, hogy a Yangtce-Kiangon a 10 mértföld helyett hetenkint csak *egy* mértföldet tudtunk megtenni; sőt egyes pontokon az is megtörtént, hogy a hajó meg sem mozdult helyéről és a rohamos ragadó ár egészen *keresztbe fektette a folyón.*

Csónak a nyilt tengeren.

Csakis egy hirtelen kanyarodás, t. i. ki a veszélyes örvényből és egyenesen neki a tulsó partnak, mentette meg a hajót a bizonyos veszélyből.

Mintegy 600 mértföldnyire haladtunk igy fel a Verestengeren és már csak 800 mértföldnyire voltunk Sueztől, a mely ut megtevésére számításunk szerint legfölebb nyolcz napra volt szükségünk, ha az egész Verestengeren végig gőzzel tesszük meg az utat. (Vitorlákkal talán négy hétbe is került volna ez az ut.)

Körülbelül Dsiddah magaslatán lehettünk, a midőn az előárboczról az őrszem egy hajót jelzett szembejövő iránynyal. A jelzett hajó csakugyan egyenesen felénk vett irányt. Már távolról látható volt, hogy nehéz havariája van, miután feltünő lassan közeledett. Az is gyanus volt, hogy az előárboczán vitorlákat hordott, holott kereskedelmi gőzhajók csak a legritkább esetben feszitik ki vitorláikat.

Természetesen angol hajó volt. Azért mondom: természetesen, mert az hajó közül, melylyel az ember találkozik, hat bizonyosan angol lobogó alatt jár.

Mintegy 600 méternyire tőlünk megkezdette nemzetközi lobogóival a jelzéseket, melynek tartalma körülbelül az volt, hogy „Traveller"-nek hivják, gyorsáru- és személy-szállitó, Liverpoolból jön és Jáva szigetére tart; nehéz havariája van a csavaron, további utja bizonytalan, kéri tehát segélyünket.

Rendkivül lehangoló benyomást okozott reánk e néhány mondat. Előre látható volt, hogy a segélynyujtás következtében a remélt 8 nap helyett esetleg még egyszer annyit kell a Verestengeren töltenünk.

A segélyt megtagadni azonban lehetetlen. A „nemzetközi tengerjog" szigoruan előirja, hogy *minden* hajó, melyet egy »tenger-veszélyben« levő hajó segélyért szólit fel, *minden körülmények között* köteles tehetsége szerint a kért segélyt nyujtani, feltéve, ha ő maga nem forog veszélyben.

Nem szivesen ugyan, de engedve a szükségnek, meg az erkölcsi kötelességnek, a parancsnok megigérte a kért segélyt.

— Miben áll a havaria? Mire van szüksége? — kérdé a „Travellert".

— A csavarnak elveszett három szárnya. Egyik Malta alatt, kettő a Verestengeren. Most már csak egy van. Ha ez az utolsó is elvész, akkor el van veszve a hajó is. Kisérjen tehát Perimig!

Hm! Nem rossz. Tehát vissza a Bab-el Mandeb szorosra, a hol éppen hat nappal ezelőtt voltunk. Azaz 600 mértföldnyire vissza — Perimig; onnan ismét 600 mértföldet víssza, erre a pontra, a hol most vagyunk; innen Suezig még van 800 mértföld; 600-at pedig már meg-

tettünk. Tehát 1400 mértfold helyett 2600! És még hozzá *ilyen* viszonyok között!

A kedvtelenség hatványozva fokozódott.

— Perimig nem kisérem, — jelzé vissza a parancsnok, — mert az az utammal diametrálisan ellenkező irányban esik. Hanem elkisérem Dsiddahba, Suakimba vagy Massauahba.

— Dsiddahba, Suakimba vagy Massauahba nem mehetek, mert azok az *én* utammal esnek diametrálisan ellenkező irányba. Azonkivül Perimben hajógyár van, a hol havariámat kijavithatom. Az utam pedig sürgős! — felelé a »Traveller«.

Három érv egy ellen, a melyek közül már egy is az ő javára nyomta volna le a mérleget. A mi utunk nem volt sietős. Nekünk t. i. most már, hogy a hátunk mögött voltak a khinai vizek meg az Indiai-Oczeán, mindegy volt, hogy márczius végén vagy október elején érünk-e a főhadi kikötőbe. A „Traveller"-nek ellenben mindennapi késedelemért tetemes összeget kellett volna fizetnie. Tehát neki van igaza! Nem marad más hátra, mint megfordulni és menni vissza Perimbe.

— Hány mértföldet képes ön megtenni? Ki fizeti a költségeket? — kérdé a parancsnok megfordulása előtt.

— A széllel és hullámmal talán megteszek nyolczat. A költségre pedig »carta blancát« adok egy port-saidi bankra.

All right, akkor menjünk. A találkozás szinhelye előbb meg lőn állapitva csillagászatilag a hajónapló számára, azután megindult a kisérés. Az angolban alaposan csalódtunk. Mi azt hittük, hogy az ő nyolcz mértföldje nem egyéb mint — renommirozás és azért mond ilyen sokat, hogy a parancsnok annál könnyebben határozza el magát a kisérésre. Nem hittünk neki és el voltunk készülve, hogy nem sokára »slepp«-be kell vennünk, vagy pedig, hogy a legjobb esetben is legfeljebb csak három mértföldet fogunk futni.

Ellenkezőleg történt. Nekünk, a segélynyujtóknak, *a gépek teljes megerőltetésével* kellett futnunk, hogy nyomába maradhassunk a „szegény sebesült" Travellernek.

A mi különben nagyon természetes. A mi korvettánk ugyanis, a melynek hatalmas vitorláiban áll a tulajdonképeni ereje és a gépe inkább csak mint kisegitő motor szerepel, a legjobb esetben is csak 10 mértföldnyi gyorsaságot képes kifejteni. Jelenleg azonban még ez a 10 mértföld is nyolczra redukálódott egy kis jelentéktelen baj miatt. Az angol ellenben, mint modern gyorsjáró hajó, mely 16 mértföldet fut normális viszonyok között, nehéz havariája daczára is könnyen megtett 8—9 mértföldet, 6000 lóerejü gépével.

A kiséretre különben is csak azért volt szüksége, hogy a közelben legyünk arra az esetre, ha a propellernek az u-olsó szárnya is elveszett volna. Mert ez esetben a hajó mint egy tehetetlen vastömeg hánykolódott volna a hullámokon és bizonyára tönkre ment volna a tömérdek zátonyokon és szirteken, a melyekről a Verestenger — különösen a déli része — oly félelmesen hirhedt.

Két napig tartott a kisérés, mely azonban inkább — üldözés volt. A mi gépeink már előbb annyira meg voltak erőltetve, hogy ily gyorsaság kifejtésére alig lettek volna tovább képesek. A lobogó becsületét azonban meg kell menteni *minden áron*. Tehát csak rajta, tovább, a végkimerülésig.

Szerencsénkre közbe jött a véletlen, a »Gondviselés üzletvezetője«. A hullámzás t. i. lecsendesült, az idő kiderült. A »Traveller« pedig azt remélte, hogy a lenyugodott tengeren kibirja az egyetlen csavarszárny a Peremig még hátralevő utat. Megállott tehát, hogy bevárjon minket és hogy megköszönje a segitséget. Ujból megállapitottuk a csillagászati pontot és a két hajó egy barátságos »Good bye«-jal elvált. Az angol folytatta utját délre Perimnek, mi pedig visszafordultunk északra.

Néhány nappal később Dsiddahban, a hova be kellett térnünk szén és élelmi készleteink kiegészitése végett, találkoztunk egy orosz hadihajóval, mely a kelet-afrikai partokról jött és a melyet ugyanaz a sors ért, mint minket. Még pedig szintén a szerencsétlen »Traveller«-rel.

Alig husz mértföldnyire attól a ponttól, a melyen mi elhagytuk, csakugyan szerencsésen *elveszté az utolsó csavarszárnyat is* és ki tudja, mi lett volna belőle, ha gondviselés nem hozza utjába ugyanaz nap az orosz hajót.

De sok gyermek maradt volna árván és de sok asszony lett volna özvegygyé!

II.

A „Travellerrel“ való találkozásunk után mintegy három héttel sokkal kedvezőbb körülmények között találkoztunk egy másik hajóval, egy kedves régi, jó ismerősünkkel, a „II. Vilmos császárral.“

E hajóval Ceylon szigetén, Colombo kikötőjében találkoztunk először és daczára, hogy „csak“ kereskedelmi hajó, a legjobb barátságba léptünk vele. Ennek a leereszkedésnek oka egyrészt abban állott, hogy az időtájt járt a mi pánczélflottánk a német partokon, a hol a németek a legbensőbb barátsággal és kitüntetéssel fogadták bajtársainkat. Ugy illett tehát, hogy mi is barátságot kössünk a Pidurutallagalla tövénél.

De voltak más okaink is a „II. Vilmos császárral“ jó barátságban élni. Colombo kikötője, mely nemcsak, hogy talán egyik legszebb pontja a földgömbnek, hanem már rendes körülmények között is egyike a legélénkebb kikötőknek, ott tartózkodásunk idejében különösen élénk s mozgalmas volt. Ugyanis több világhirü hajótársulat elhatározta egy bizonyos ok miatt, hogy megváltoztatják hajóik menetét, a mennyiben t. i. azokat a hajókat, a melyek eddig a Nyugattal tartották fenn a közlekedést, ezután Keletre küldik és viszont a keletiek nyugatra. Központul Colombo lőn kijelölve, az idő pedig deczember másik felére kitüzve.

Igy történt aztán, hogy karácsony körül Colomboban horgonyzott az oczeánt járó kereskedelmi hajók néhány leghatalmasabbja és legbüszkébbje. E hajók között volt egynéhány, pl. az „Oczeánia“, a „II. Vilmos császár“, melyek ép ugy páratlanok a maguk nemükben, mint akár a „Trafalgar“ vagy a „Lepantó“ pánczéltornyos kolosszusok a hadihajók között.

Colombo gyönyörü utczáinak érdekes bennszülött közönsége csaknem egészen elenyészett a temérdek idegen között, a kik ez idő alatt a várost elözönlötték. E néhány nap alatt Európa és Amerika csaknem valamennyi müvelt nemzetének a nyelve hallható volt a szállodák terrászain, vagy a kirakatok előtt. Az ebédnél pedig könnyen megtörténhetett, hogy ugyanegy asztal mellé kerültek a table d'hote-nál pl. Callao, Wladiwostock, Saravak, New-Orleans, Hyogo, Tien-Csin, Fernando-Po, Adalaide és Bahia képviselői.

A kikötő ez érdekes mozgalmához nagyban hozzájárult még egy másik körülmény, mely nem kevésbbé érdekes, mint az előbbi.

Colomboban t. i. számos angol lovasság „fekszik“ és ennek megfelelően számos lovastiszt tartózkodik. Ezek többnyire fiatal lordok, másodszülöttek, a kiknek nincs pénzük, de van czimerük. A szomszéd Elő-Indiában pedig: Madrasban, Bombayban, Calcuttában viszont nagyon sok ültetvényes van, a kiknek nincs ugyan czimerük, de vannak mértföldekre terjedő ültetvényeik és szőke fürtü, rózsás arczu misseik, a kik nagyon szivesen hallgatnak a lady czimre. Miután azonban a lovastisztek nem mehetnek kedvük szerint Madrasba vagy Calcuttába, ellenben az ültetvényekkel és missekkel biró papák jöhetnek Colomboba — nyaralni, megtörténik tehát minden év vége felé, hogy Colomboban ilyenkor az embernek minden ujjára jut egy indiai nábob és minden nábobkisasszonynak az ujjára egy — jegygyürü.

Nekünk ugyan a gyürüosztogatásba — sajnos, nem volt részünk, de volt az ismeretség-kötésekben, bálakban, meghivásokban, a melyek

...TEMI KÖNY...

tudvalevőleg normális viszonyok között a gyürühistóriák előzményei szoktak lenni.

Az „Union club" és a „Hotel Oriental" termei után a „II. Vilmos császár" fedélzete volt számunkra leggyakrabban a találkozási hely a colomboi ideiglenes társasággal. E hajó ugyanis — ámbár akkor csak a negyedik-ötödik utját tette meg — már is el volt ismerve, hogy mint személy-szállitó hajó páratlanul áll a maga nemében. Jelenleg nem uszik a tengeren hajó, — kivéve egynéhány fejedelmi vagy klubbeli yachtot, mely fényüzésre, pompára, kényelemre, de különösen nagyságra nézve ezzel a hajóval vetekedhetnék.

Az utazó közönség és gyarmatlakók kiváncsiságából kifolyólag csakhamar a bon-tonhoz tartozott a »II. Vilmos császárt« meglátogatni és a kedves, csinos kis missek tényleg bebizonyitották, hogy a „german-ship" ez időben „the greatest attraction, indeed".

Az ilyen nemzetközi összejövetelek alkalmával tudvalevőleg gyorsan jönnek létre az ismeretségek és épp oly gyorsan jön létre egy kis improvizált tánczmulatság, különösen a gyarmatokon. A tudat, hogy az együttlét az utolsó az egész életben, hogy egy másik összejövetel az életben aligha lehetséges, továbbá az a mámoritó, balzsamos édes levegő, hogy ilyenkor még a szigoruan exlusiv angol miss, a büszke spanyol sennorita, az öntudatos olasz signorina is megenged magának egy gyöngédebb tekintetet, egy melegebb kézszoritást.

Feledhetlen gyönyörü esték voltak azok a „II. Vilmos császár" fedélzetén. Egyike azoknak az érdekes jeleneteknek, a minőket ritkán élvez az ember életében. Minden, a mi a fedélzeten volt, exotikus, szokatlan gyönyörü és uj: a növények, a zene, a tánczok, a közönség, a modor és a társalgás. Gyönyörü látványt nyujtott a különböző nemzetiségü fiatal nők és leányok csoportozata, mindnyájan könnyü és lenge hófehér öltözetben, a tropikus hőség által megengedett kaczér szabadalommal.

Mindazonáltal eszembe juttatták e tánczmulatságok a hazai emlékeket is, a mennyiben mindannyiszor önkénytelenül egy kis összehasonlitást kellett tennem. Ugyanis itt, a klubban, vagy a hajón minden olyan szaloniasan, kimérten, sajátságos finom feszességgel történt. A férfiak, ha tánczra kértek fel egy hölgyet, kimért udvarias meghajlással tették azt. Bemutatták magukat előbb a mamának és ennek engedelmével a kiszemelt tánczosnőnek. Ezzel az illető nem rohant mindjárt neki a tömegnek, hanem egynéhány bevezető, megismerkedő szót vált vele. A választott tánczosnő aztán birtokában marad a megkezdett tánczdarab egész tartamára a nélkül, hogy végkimerülésig, a lélekzet

elfogytáig forsziroznák a tánczot. Ellenkezőleg; minden egy-két forduló után következik egy kis pihenés, egy kis társalgás, a mely idő alatt azok tánczolnak, a kik számára előbb nem volt hely. Aztán ismét folytatják tovább óvatosan és kiméletesen, a nélkül, hogy a tánczosnő egyetlen lábtaposásnak, oldallökésnek vagy mellbedöfésnek lenne kitéve.

Mahawa-Tawu, egy pápua főnök az Uj-Hebridákról, a ki valószinüleg valamelyik európai állatkertben mutogatta magát csapatával, vagy talán az angol királynőnél járt egy „szövetség pipa" elszivására — véletlenül ott állott egy alkalommal a fedélzeten és nézte a tánczmulatságot. Láttam az arczán, hogy unatkozik és hogy nem tetszik neki ez a mulatság. Oda mentem hozzája és megszólitottam:

— Jó Mahawa-Tawu! Nagyot nőjjön a te ükapád szelleme! Ugy-e, unalmas mulatság ez nagyon? Nincs harczi lárma, kurjongatás, sem assagay suhogtatás. Még azt sem hallani egy tánczostól: „Ej haj, dear miss; we should never die!" — de csak jönnél mihozzánk, az én hazámba, a Kárpátok aljába; ott látnál mulatságot a te gusztusod szerint. Az ország szivében, a szőke folyó partján, van egy nagy-nagy wigwam, a mit a mi nyelvünkön ugy ejtenek ki: redout. Máskép megy ott a mulatság, jó Mahawa-Tawu: Ott nem látsz hajlongó, bokoló fehérarczuakat, hanem tüzvérü ifjakat, a kiknek a nemes tüztől rákpiros a felhevült arczuk, látsz ifjakat homlokba csapzott, izzadt hajjal, átizzadt inggel: a nyak körül tekert manchetta (a mit, tudod, néhány év óta nálunk gallér helyett viselnek, mint Kamerunban) átizzadt, gyürött rongyként hull a frakkra. Ott nem hajolnak, bókolnak; hanem az ifju oda lejt a tánczosnő elé, büszkén és hetykén, a mint az egy tüzvérü ifjuhoz illik. A mamára rá sem néz, legfeljebb — lenéz; összeüti a bokáját, végigtörli izzadt arczát és nyakát (a mellét csak ritkán) és elmondja egyszuszra kihi . . . nem: meghivólag: „Sziszeky Bandi! Szabad kérnem!" Még el sem végzi és rohan a zsákmánynyal neki a tömegnek, a hol legsürübb. Két kézre kapja karcsu derekát és rázogatja lelkesen, mint a hogy ti, meg a zulukafferek a pálmasudarat kókuszszüretkor. Ő maga pedig megáll egy helyt és elkezd topogni meg kopogni, mint a pommeráni rekruta a kommandó szóra: uff der Stelle jetreten! Aztán behunyja szemét és elkezd mártogatni, térdepelni, szorongatni és keringeni, mint egy ájtatosságban megveszekedett gangesparti fakir. Aztán fellobognak a harczi zászlók, az izzadtságtól csepegő zsebkeszkendők. Aztán a konty repül, a fecher repül, az uszály meg a szoknya perdül. Minden harczos, azaz tánczos kopog, dobog, kurjong, zihál, sohajt és biztat. A fal reng a harczi zajtól: Ne hagyd

magad Schlézinger! Szoritsd Laczi, vakapád! Hej kisasszony, nem halunk meg soha sem! . . . Ugy ám Mahawa-Tawu: és még napokkal ezután foly csak az igazi vér! . . .

— Szünj meg beszélni, te sápadt arczu idegen, sóhajtá a pápaufőnök; ne juttasd eszembe *hazám* emlékeit; ne ébreszd fel bennem a szunnyadó honvágyat! . . .

Eltekintve ez érdekes mulatságoktól, a német hajó különben is nagy vonzóerővel birt reánk. Először is, mert mint jó hazafiak kötelességünknek tartottuk a hajó német utazóival szorosabbra füzni a „birodalmi szövetség" kapcsát. Hogy e szövetség megkötésben nem annyira az utazókat, mint az *utazónőket* igyekeztünk első sorban megnyerni, az csak ugy véletlenül történt.

Másodszor pedig szerettük a hajót azért, mert reggelenkint, a lobogó felvonásakor, az udvarias kapitány rendesen a mi hymnusunkat is eljátszatta zenekarával. Harmadszor pedig azért is, mert a derék és vendégszerető tisztikar mindig a legnagyobb barátsággal fogadott bennünket és a kiknek a társaságában nagyon kellemes változatosság volt a megunt olasz és angol konyha után végre egy becsületes, alapos német konyha gyönyöreit élvezni.

Különösen megnyerő és érdekes alak volt a hajó kapitánya, egy telivér tengerész-tetőtől talpig. Abból az iskolából való volt, a mikor még vitorlával járták meg a Vihar-fokot és a ki megtette azt, hogy miután egy alkalommal harmincz napon keresztül hasztalanul lavirozott a Vihar-foknál, hogy feljusson a nyugati partra, megfordult, *megkerülte az egész földgömböt* és kelet felől jutott el a tulsó oldalra, Valparaisóba.

Indulásunk előtt épp oly kellemes, mint hasznos ajándékkal lepett meg bennünket — ujévre. T. i. néhány hordó bajor sört, néhány kosár friss kenyeret, vajat és jeget küldött a hajónkra; tehát csupa olyan jószágokat, a melyeket hadihajókon csak ugy a természetrajzból ismernek. Neki azonban könnyü, hiszen omnia sua secum portat; van pékmühelye, mészárszéke, tehén-istállója és jéggyára.

Haza felé vezető utunkon még egyszer találkoztunk a „II. Vilmos császárral", még pedig suezi csatornán. Első találkozásunk óta a „II. Vilmos" már otthon járt Hamburgban, kirakodott, berakodott, meg is pihent egy pár hétig és már ismét utban volt Dél-Ausztráliába és a Csendes-tengeri szigetekre.

Ezuttal a szokottnál is sokkal élénkebb volt a közlekedés a csatornán. Minduntalan ki kellett térnünk a szembejövő hajóknak és viszont mi is számos hajó előtt haladtunk végig, a melyek nekünk adtak utat. Hogy mekkora volt a forgalom ez időben a csatornán,

talán leginkább jellegzi a tény, hogy e két napon — február 15-én és 16-án — a suezi társulat bevétele *egy milló egyszázezer frankra* rugott. (Csak egy hajó is, mint pl. a „II. Vilmos“ 60,000 franknyi vámot fizet *egy utjáért* a csatornán!)

A csatorna feleutján, Ismaila felett, ismét jelt kaptunk, hogy a legközelebbi „garenál“ térjünk ki, de oly módon, hogy mögöttünk még egy hajó férhessen el, miután annak is ugyanott kell kitérnie.

Nemsokára a kitérés után látható volt az impozáns, hatalmas hajó, mely velünk szembe jött. Hogy a szembe jövő hajó az óriás nagyságuak közé tartozik, már abból is látható volt, hogy a csatornára előírt öt mfdnyi gyorsaság helyett csak 3 mfddel haladt, a mely lassuságra csak a kivételesen nagy hajók vannak kényszeritve.

A legközelebbi kanyarodásnál megismertük a „II. Vilmos császárt“ és a kedves emlékü ismerősnek egy barátságos üdvözlést szándékoztunk rendezni. Az udvarias kapitány azonban ismét megelőzött bennünket, mert mire közelünkbe értek, a zenekar már javában hangoztatta a mi hymnusunkat, a közönség pedig, mely sürün fedte el a fedélzetet, kendőlobogtatással és hangos hurrah-val köszöntött bennünket.

A kitérési idő ugyan nagyon rövid volt, de éppen elég arra, hogy a derék kapitány néhány hordó jégbe hütött bajorsört küldjön a hajónkra.

Mondja csak nekem valaki ezután, hogy mégis h . . . a német!

NEHÉZ KENYÉR.

Nehéz kenyér.

I.

Félig bevont vitorlákkal és kissé meglazult kötélzettel állott a »Zrinyi« a Sárga-tengeren, közel a khinai partokhoz. A hatalmas kürtőn fekete felhőkben gomolygott ki a csak néhány órával előbb meggyujtott kazántüzek sürü füstje, melyhez — mint erős, izmos férfiukhoz a gyöngéd termetü karcsu nő — odasimult a gőzszelentyükön elszálló lenge, könnyü gőzoszlop.

Korvettánk várt valamire.

A minutiosusan präciz csillagászati megfigyelések szerint három heti vitorlázás után felértünk a Yangtce-Kiang torkolatához, a mit különben is bizonyitott a »kék folyó« (Yangtce-Kiang) mocskos, sárga vizének a »Sárga-tenger« kék vizébe behömpölygő hullámai.

Mintegy husz mértföldnyire lehettünk a parttól, mely tökéletesen egybeolvadt a felette elterülő borongós, ködös légkörrel, és beleszámitva a Whangpu folyón még megteendő utunkat, 45 mértföldnyire Shanghaitól, Ázsia »Párisától".

Daczára meglehetős magas foku türelmetlenségünknek, melyet bőven okadatolt a négyheti megszakitatlan vitorlázás, meg a közeli »Páris«, mégsem folytathattuk utunkat addig, mig a pilot — a *folyókalauz* — nem jön a hajónkra, a ki a folyó torkolatát elzáró temérdek és rendkivül veszélyes akadályokon keresztül bevezessen bennünket a Yangtce-Kiangba, innen a Whangpu folyóba, illetőleg Shanghai kikötőjébe.

A folyókba való befutás egy nagy tengeri hajóval, egyike a hajózási tudományok legnehezebb feladatának. Még akkor is az, ha a folyó torkolata a tengerbe messze kinyuló és már távolról észreve-

hető szirtekkel van szegélyezve vagy világító tornyokkal van ellátva. Hát még akkor, ha a lapályos, homokos part alig emelkedik egy néhány méterre a tenger szine fölé; ha nincs intő sziklafok és hivogató fénysugár, mely mutatná a bejárást.

E tekintetben talán a Magelhaens-szoros nyugoti bejárata a Csendes-Oczeán felől, sőt Mekka és Medina kapujának — Dsidahh hirhedt kikötőjének — az érintése sincs annyi veszélylyel és nehézségekkel összekötve, mint a khinai folyók torkolata. A Yangtce-Kiang, a Min-Ho és Pey-Ho torkolatai egyaránt tele vannak homokzátonyokkal, alacsony szirtekkel, és a mi a legveszélyesebb, messze szétágazó, széles, de nagyon sekély lefolyásokkal.

A partokat pedig párhuzamosan, azoktól néhány mértföldnyi távolságban, a szirteknek, sziklafokoknak és zugcsatornáknak valóságos tömkelege huzódik fel több mint 2000 mértföldnyi hosszuságban. Sokkal hatalmasabb védbástyát képeztek e szirtövek Khina baratságtalan, vad partjai körül a tenger felől, mint akárhány khinai fal a mongol hordák inváziója ellen a szárazföld felől.

Ez okból várt korvettánk a pilotra.

Mint a végtelen Oczeán lakatlan szirtjei körül magányosan kóválygog a merészröptü fregattmadár, ugy czirkál künn a sik tengeren *a pilot*. Messze a parttól, néha száz, százötven mértföldnyi távolságra merészkedik vakmerően nekimenni a háborgó tengernek parányi kis járművével.

Veszélylyel terhes, zaklatott életének kétharmadát künn tölti a tengeren. A tenger az ő eleme, az ő élete, a kedvese. Ennek van szentelve egész élete, a tenger az ő összes tudása. Ismeri azt minden pházisában, tudja annak minden szeszélyét és szereti, mert — szeszélyes, mert vad, rakonczátlan; mert veszedelmes. Szereti, mint a hogy csak az ilyen nőt tudjuk szeretni: szenvedélylyel, véghetetlenül, odaadással. Szereti ha nyugszik; ha végtelen sima, ezüstfehér tükrén libbenő, rezgő fényben törik meg rajt végigsikló napsugár. Akkor bevonja a vitorláit és nyugszik ő is. Pihenve vár. Szereti, ha háborog, ha végig hullámzik rajta a pillanatnyi szeszélynek könnyen oszló redőjet, és imádja, ha tombol, ha hömpölygve, hegymagas hullámokat vetve zajdul fel a dühöngve végigkorbácsoló orkán alatt.

Mert az orkán az ő kenyere. Ilyenkor szüksége van rá minden hajónak. Az orkánban a pilot a mentő, a védőangyal. Ő az, a ki erős kézzel, sastekintettel menti ki a halált rejtő szirtek közé hányatott hajót. Bevezeti azt a kikötőbe, a pihenésnek és élvezeteknek édes földjére; vagy kiviszi azt a sik tengerre, a hol nincs zátony, nincs sziklafok,

csak a határnélküli végtelenség. Itt aztán magára hagyja a hajót. Az pedig neki megy az Oczeánnak, — mint az ifju az életnek. Ott, ha van szive, kitárhatja összes vitorláit, hadd repüljön, hadd száguldjon; annál jobb, csak helyes legyen az iránya. Hamarább ér czéljához.

Ő pedig, a pilot, ott marad és ujra vár. Lesi az uj kenyeret. Tomboljon a vihar bárhogyan, legyen az éj bármi sötét, ő nem menekül. Rendületlenül áll meg a helyén, mint a szikla, melyet végig nyaldos a felkorbácsolt viharhullám; nem megy a kikötőbe. De hogy is mehetne, mikor neki itt van kenyere. És ha ő menekülne is, *itt* marad a másik, a *konkurrens*, a létért való küzdelmében a legnagyobb, a legveszedelmesebb vihar!

Ha a pilot imádkoznék, bizonyára ez lenne az ő imája: adj uram sürü sötét éjszakát; adj vihart és fergeteget, a mi mindennapi kenyerünket, mert sok a pilot, kevés a hajó! Amen!

— — — Három árbocz-csucs tünik fel a láthatáron egyszerre, tőlünk északkeleti irányban. Korvettánkon felgöngyölik a vitorlákat egészen, elzárják a gőzszelenttyüt, a kürtőn kiszálló füstoszlop megnagyobbodik és a hajó megindul. Irányt veszünk a három árboczcsucs felé. Csakhamar három vitorlás kis járművet pillantunk meg egész nagyságukban.

Tekintettel veszélyes hivatásukra, valóban vakmerően kis hajócskák, merészen magas árboczokkal. Valamennyinek az árboczán egy kis lobogó leng, a pilotot jelző nagy »P«. betüvel. Egy angol volt, egy amerikai, meg egy német. Mind a hárman felénk tartottak. Mintegy két mértföldnyire tőlük megállottunk. Vártuk, melyik lesz az első. A három pilot között már javában folyt a regatta, a létért való vitorlázás. A ki „prior tempore", azé a kenyér, a 150 dollár.

Elöl járt az amerikai csillagos lobogó, mögötte az angol piros keresztje, valamivel hátrább a fekete keresztes német. Mind a három hajó valóságos kis remekmü. Akkorák lehettek, mint egy dunai propeller, de karcsu, nyulánk testtel, aczélból épitve, fedélzetükön vizmentesen elzárható készülékkel. A vitorlázatuk aránytalanul nagyok, egy pacsirta a sas szárnyaival. Csaknem lebegve, száguldva közeledtek felénk. A szél erős nyomása alatt egészen oldalt feküdtek; az alsó vitorlák csaknem érintették a vizét.

Mintegy 1000—1500 méternyire tőlünk az angol megnagyobbitotta vitorláit és néhány percz alatt az amerikai elé vágott. Ez szintén kitárja tartalék vitorláit és felrepül egy vonalba az angollal. A német valószinüleg már összes vásznát felhasználta és el is maradt. Az

angol és amerikai azonban halad »Mast an Mast«, vagy a mint magyarul mondják: „Gurt an Gurt."

A mesterileg végrehajtott vitorlamanöverek, a melyekben a pilotok felülmulják bármely tengerésznemzet matrózait, rendkivüli érdekeltséget keltettek a mi müértő matrózainkban. Valóságos izgalomba hozattak. Daczára a szigoru tilalomnak, kihajoltak a hajó párkányán, felkusztak az árboczokra és kötélhágcsókra; onnan tettek megjegyzéseket és kritikát, kiki a maga ropogós kemény dialektusán:

— Eccolo! l'inglesse xe il primo! Hurah l'amaricano! Schursl, hast dem sein Focksegel g'esehn! Guarda, quei mostri di chinesi! Schau dem sein mords Bugspriet an! Na Laczi, ilyet se pipáztál ott a ti pocsolyátokon, Löllén! (Pocsolya = Balaton).

Az angol és amerikainak az árboczai veszedelmesen tul voltak terhelve vitorlákkal. Az árboczok a megtöréshez közel, ivalakulag hajoltak előre az óriás nyomás alatt; a hajók éles orra szökőkutat vert fel maga előtt a felcsapott tajtékzó habból. A matrózaik — mintegy 8—20 khinai lehetett a hajókon — orditozva, kiabálva biztatták egymást, a mint a vitorlákon huztak, vontak és feszitettek. A elsőségi dijban nekik is van részük.

Egyszerre értek hozzánk mind a ketten, *de az angol került belől.* Még időnk sem volt, hogy lebocsássuk számára a lépcsőt, a midőn az a legelképzelhetetlenebb módon már felkuszott hajónk külső falán a párkányra; innen egy ugrással a fedélzeten termett és a következő perczben előttünk termett mr. Burns, »the Yangtce-Pilot«.

Előbb azonban udvariasan leköszönt a legyőzött amerikainak: Good bye, Broom! Look out for an other man! (Man pilot nyelven — man of war, hadihajó.)

Egy alacsony, szikár emberke volt mr. Burns, keményen hátraszegzett fejjel, rozsdabarna arczczal, a melyen alig volt megkülönböztethető a fakóra égetett szőke szakáll. Fején hatalmas parafasisak volt, a melyről háta közepéig lógott le a nyakvédő lebernyeg. A derekára széles, tenyérnyi vastag tüsző parafából, a pilotok „életfentartó«-ja.

Viharbarnitotta arczán, kék szemein, keskeny, zárt ajkain, általában minden mozdulatán leolvasható volt az öntudatos erélyesség, azt elszánt vakmerőség és megtestesült nyugalom.

Oly nyugalom és biztonsággal, mintha csak a kabinjából lépett volna ki hosszu alvás után, végig himbálózott a fedélzeten, a parancsnoki hid felé, neki egyenesen a parancsnoknak, odanyujtá ennek a kezét, mint valami régi ismerősének és elmondá hogy:

— How do you do, Captain? I'm the Pilot!

Teringettét! A mi „parancsnok urunk" neki csak »captain« és »alászolgája« helyett azt mondja neki: hogy: maga, barátom?

Jól van az ugy. A tengeren nem igen hajlik az ember dereka.

— — —

II.

A tenger munkásainak egy másik alakja a bámulatraméltóan vakmerő, bátor, hidegvérü *gyöngy- és szivacshalászó singhalés.* A halállal játszik minden falat kenyérért, a szó szoros értelmében mondva. Ceylon szigetének a partjai és ennek szomszédsága: keletről a Nikobárok és Andamanok szigetcsoportja, nyugatról a Lakkadivek és Maladivek, délről a Chagos szigete képezik létért való küzdelmüknek a terrenumát.

Apró kis canoékkal mennek neki a tengernek. Az egész jármü, melynél csak a malay-i prao primitivebb és bizonytalanabb, egy kivájt pálmatörzsből áll. Ez ratang- és bambusz-rostokkal rá van erősitve egy alatta fekvő vastagabb pálmatörzsre, mely nincs kivájva. A canoé oly keskeny, hogy az ember csak lovagolva ülhet rajta, mert a kivájt üregbe csak egy láb fér el. Hogy az ingó jármü megállhasson a vizen és ne boruljon fel rögtön a vizrebocsátásakor, egy harmadik pálmasudar van hozzá erősitve. Ez utóbbit két ivalakulag hajlitott rud tart 2—3 méternyire párhuzamosan a canoéhoz. Az egyensulynak eme sajátságos elhelyezése folytán a canoé meglehetős biztos támpontot nyer, ugy, hogy az aránytalanul nagy vitorla nyomását is elbirja, sőt még a hullámzás ellen is elég biztos talajt képez. (Már t. i. annak, a kinek.)

E kis lélekvesztővel mennek neki a tenger munkásai kenyeret keresni, azaz gyöngyöt és szivacsot.

A tenger szine alatt fekvő zátonyok és sziklák falához van odanőve a drága gyöngyöt rejtő kagyló, meg a koral. E tenger alatti zátonyok megtalálásában áll a singhalés tudománya; a felhozatal, az a mestersége. Kis canoéjával oda evez, a hol rendkivül magas fokra kiképzett „helyi érzékével« megszimatolja a kagylókkal berakott zátonyt. E zátonyok felett ugyanis az eltérő sugártörés folytán a tenger szine is más szinü. Köröskörül a tenger kékeszöld; a zátony felett azonban egy árnyalattal eltérő; egy parányival kékesebb vagy egy parányival zöldebb. E kis nuance neki elég a zátony felismerésére.

Most tehát, miután megtalálta a kincset rejtő helyet, könnyü a mestersége: csak fel kell onnan hozni. Buvárkészüléke nincs, még

csak azt sem tudja, hogy olyan létezik. Hanem van hatalmas tüdeje; van éles sas szeme, melylyel oda leereszkedni merészel.

A buvár a dereka köré köt egy bőrzacskót, jobb kezébe veszi a sarlóalaku éles kést, a balkezébe pedig egy félméter hosszu, hegyes keményfa-rudat fog, az *életfentartóját*. Feláll a canoé szélére és egy ugrással eltünik a tenger mélyében.

Halak és puhányok ijedten vagy lomhán térnek ki a sülyedő fekete tömeg elöl. Az pedig néz és keres. Megpillantja a zátonyt és — csalódik. A szikla egészen kopasz. Keres és kutat még egyszer, mindaddig, mig érzi, hogy tüdejének már minden sejtjéből elhasználta levegőt. Akkor egy ugrással fellöki magát a viz szinére, — üres tüdővel, üres kézzel. Egynéhány perczig pihen jóllakik levegővel és aztán lebukik ujra. Néha talál valamit, néha nem. Néha százszor is lebukik és százszor csalódik.

Kevés ember tapossa ezt az anyaföldet, a kinek megélhetési igényei oly szerények lennének, mint a gyöngyhalászó singhalésé. Egynéhány marék rizs napjában táplálékul; egy maroknyi betel élvezetre, ez az ő összes szükséglete, minden vágya. És *ezért* neki száz meg százszor kell a tenger fenekére szállni, a honnan gyakran a *halál torkából* hozza fel a kenyerét.

A leggyakorlottabb buvár is csak ritkán birja ki tovább a viz alatt másfél percznél. És van akárhány, a kinek életében e rövid másodperczek alatt gyakran játszódnak le vérfagyasztó, megrenditő drámák.

Ugyanis, ott, a hol a singhalés gyöngyre halászik, ugyanott egy gyülöletes ellenség, egy undoritó szörny halászik ő reá, a — *czápa*.

A singhalés pedig, tudva azt, hogy valamennyi viz alá bukása alkalmával találkozhatik rettenetes ellenségével, a halálos harczra elkészülve száll a viz alá.

Egyik kezében van a kés, a másikban a leirt rövid rudacska. A kés az eszköze, a rud a fegyvere. Igy bukik a viz alá.

Nyitott szemekkel, élesen fürkészve lesi a szivacsot vagy a kagylót. Nem találja vagy megpillantja. De ugyanakkor megpillant maga előtt egy irtózatos szörnyet, egy rémlátományt. Az idomtalan, undoktestü állat körvonalai elmosódottnak, sokkal nagyobbnak tünnek fel a kristálytiszta, átlátszó vizben. A bestia szuró, hideg szemeit reá szögezve egyenesen feléje tart. Menekülésről szó sem lehet. A rabló százszorta gyorsabban uszik, mint a legkitünőbben uszó halász. Se fel, se le, sem oldalt nem menekülhet. Mig ő egyet moczczan, a szörny már régen

mellette terem. A singhalés tehát nem is moczczan, hanem vár. Érzi, hogy még egy félperczig kibirja a viz alatt. És ez neki elég.

A czápa meglassitva uszását, mintegy méregetve a távolságot, közeledik feléje. Ekkor egy hirtelen fordulattal fél oldalra fekszik, mert szája helyzeténél fogva csak ebben a helyzetben képes zsákmányát elnyelni, vagy abba beleharapni. A singhalés pedig mozdulatlanul vár. E pillanatban a gyilkos bestia kinyitja rettenetes száját és feléje kap az előtte lebegő zsákmánynak. Ez pedig meg sem moczczanva helyéről — talán a szétpattanás határáig hevesen dobogó szivvel, — de mindenesetre bámulatosan hideg vérrel és biztos kézzel kinyujtja a balkezét és az abban fogott faruda t függélyesen tartva, mélyen betaszitja a »halál torkába«. A czápa összecsapja fogait és *felpeczkeli a száját* a beléje dugott faruddal.

A singhalés pedig elérve lélegzetének talán legutolsó másodperczéig, menekül; rohanva uszik felfelé.

A szabad levegőre érve, a legelső a mit teszen az, hogy — fellélegzik. Oka van reá duplán.

A felpeczkelt szájjal tehetetlenné vált szörnyeteg pedig néhány percz multán felkerülve a viz felszinére, a halászok zsákmányául esik. Töbnyire azonban felfalják az apró halak.

Ugy történik vele, a mint ebben az igazságtalan életben már meg szokott történni. A mig ugyanis ez a rusnya dög élt, addig ugy volt, hogy „milliók egyért", most pedig „millióknak csak egy». — — — —

III.

Az oczeán viharjaival és tengeri bestiákkal megküzdött harczból élő pilot és gyöngyhalász életénél talán még küzdelemteljesebb, örömtelenebb és sanyarubb élettel keresi kenyerét egy szárazföldi hős bajnok: a *misszionárus*. Amazok csak az elemekkel harczolnak, meg a bestiákkal, ez azonban az *emberrel* küzd.

Nincs hivatás, nincs mesterség, a melynek a kenyere oly keserü, oly nehéz lenne, mint a misszionáriusé. Nincs férfiu, a kinek élete oly gyötrelmes, oly örömtelen, oly sivár lenne, mint a misszionáriusé.

Egyedül, egymagára hagyatva, mint oázis a végtelen, forró sivatag közepén, él idegen vad népek közepett. Tasmania rejtelmes vadonjaiban, Afrikának ismeretlen belsejében, a csendes-oczeáni szigetek vad törzsei, Kkina és Korea hirhedt csőcselékje között van a hazája.

Lelkét, szellemét megöli az évekig, gyakran élethosziglan tartó

rettenetes magány és unalom. Testét megöli a mérges miazmákat kilehelő gyilkos talaj és excessiv forróság' Egy parányi öröm, egy atomnyi boldogság, egy félnapi biztosság csak ritkán fordul elő örömtelen, sivár életében. Önmegtagadás, önfeláldozás, teljes lemondása az élethez némileg tartozó követelményeknek legprimitivebbjéről és soha tel nem lázadó tökéletes megnyugvás a semmiben — a mi az ő személyét érinti, — ez a misszionárius élete. Ez az ő kenyere.

Óriási fáradtsággal megtanulja az exotikus népnek exotikus nyelvét, a melyek között él. Felveszi annak a viseletét; ha kell, czopfot növeszt, mint a khinai és kaftánt visel; megtanulja annak a népnek szokásait, kifürkészi gondolkozásmódját; megtanul vele gondolkozni, vele érezni és akkor megindul — prédikálni, tériteni.

Neki megy az ismeretlen, vad vidékeknek; vad lelkületü, embert irtó törzsek közé. Sarutlanul, meztelen fővel vándorol tanyáról-tanyára, erdőkön, rengetegen, sivatagon keresztül, vad állatok és vadabb emberek között. Hónapokon keresztül táplálkozik gyümölcsökkel és gyökerekkel; akárhányszor a szomjtól elgyötörve, tikkasztó forróságtól ellankasztva a kimerülésig, összeroskad nehéz utjain.

Aztán ismét folytatja vándorutját, Neki megy ismét a küzdelemnek, a veszélynek. De mindig öntudattal és megnyugvással. Tudja, hogy száz meg száz elődje vérzett és pusztult el ez utakon, ő folytatja utját.

Nyugalom, kényelem, biztonság és talán jólét csábitja egyfelől, az otthonból; megvető guny, halálos gyülölet, kinzás, máglya, karóbahuzás riasztja vissza másfelől. És ő halad, vándorol tovább, mig eléri kitüzött czélját, a vad néptörzset.

Az isten szabad ege alatt szól hozzájuk: az ő nyelvükön, az ő felfogásukhoz mérten, de a maga hitén, a maga meggyőződésével. A bámészkodó vad tömeg bámul és röhög. Ő pedig beszél tovább. Beszél nekik az egy istenről; a ki nem itt lakik a földön, az erdőkben, a tüzben, kigyók és elefántok képében és fogukat vicsorgató szörnyek alakjában, hanem, a ki fenn lakik a magasban, még a kék égen és a csillagokon is tul. A ki azért mégis közöttünk él, mindig és mindenütt. A kitől nem is kell reszketnünk, a kit csak szeretnünk kell. A ki nem küld ránk dögvészt, pestist és gyilkos ellenséget, hanem áldást és békességet. Szól hozzájuk az Isten-emberről, a ki feláldozta magát embertársaiért; a ki megbocsátott minden bünöket. Megmutatja és szétosztja közöttük a képet, azt a szelid ábrázatu embert a keresztfán, arczán az isteni jósággal, fején a dicsfénynyel. Beszél nekik egymás iránti szeretetről, egyetértésről, bekéről, a bünök megbocsátásáról . . .

A missionárius publikuma.

A rakonczátlan, vad tömeg pedig gunyosan szemeközé röhög, leköpdösi, megkövezi a szeretetet, békét hirdető apostolt . . .

Hogy mily bámulatra méltó kitartással, mily hősies önfeláldozással és halált megvető vakmerőséggel végzik hivatásukat e hős bajnokok, látszik abból, hogy egyedül Khinában, eme, a pápuáknál is vadabb nép között, mintegy nyolczszázezer lelket nyertek meg a keresztény vallásnak.

De hogy mily kínok és küzdelmek után, hány emberéletnek az árán, arról nem szól a statisztika.

SÁRGALÁZ.

Sárgaláz.

Egy kissé merész hasonlattal azt lehetne róla mondani, hogy olyan mint a — Sárga tenger. Rosszindulatu, kiszámithatlan és hirtelen, mint ez.

Éppen akkor támad és azt lepi meg, a ki legkevésbbé gyanitja. Mind a kettő gyilkos módon bánik el áldozatával; t. i. előbb megkínoz, meggyötör és aztán öl. És nem csak ugy vaktában, mint az elemi csapás, hanem mintegy feltett szándékkal. Csaknem öntudatosan, mint akár az ember. — Meggyötrés közben mind a kettő szünetet tart. Az is ugy mint ez, hagyja, hogy erőt gyüjtsön az áldozat a további megkínzáshoz. A Sárga tenger hajósa fellélegzik, megpihen: rendbe szedi megtépett vitorláit és uj erővel tart a czél felé; a sárga láz betege is magához tér: örvend és hálálkodik, hogy életben maradt. A legmélyebb bizalom, a legnagyobb hálálkodás közepette hirtelen és váratlanul ujra kitör a vihar, ujra beüt a láz. De most már igazán leveri a lábáról. Rövid küzködés után az áldozat többnyire elpusztul.

A sárga láz, mondhatni, kizárólag csak forró égövön uralkodó betegség, jó lehet előfordul Ázsiának is némely déli pontján, mint pl. Dél- és Cochin-Chinában, a Csendes tengeri szigetek északibb csoportjain, továbbá Nyugat-Afrikának az Egyenlitő közelében fekvő partján; a tulajdonképeni hazáját azonban *Amerika nyugati partja képezi.* A szorosan vett hazája, hol egész éven át szórványosan fordul elő és igen gyakran gyilkos jellegü epidemiakép lép föl, azon óriási partrészen van, mely a mexicói öblöt fogja körül, és ettől délre, végig Brazilia partjain és fel északra, a Nyugat-Indiai szigetcsoportokig.

Az öldöklő betegséget okozó csirának különösen kedvező talajul szolgálnak a közép- és dél-amerikai népesebb kikötővárosok, meg az ezek közelében fekvő óriás tavak, mocsarak és zsombékok körül elterülő rengetegek, melyeknek sürüjébe ritkán hatol be a tisztitó és csi-

rátölő napsugár, és a melyekben métermagasra gyülik meg a bomlásnak, rothadásnak és korhadásnak indult temérdek szerves anyag. — A kikötővárosok azon része, hol örökös tanyát ütött a nyomor, a szegénység és a velök karöltve járó piszok és szenny, ott örökös otthona van a sárga láznak, mely aztán minden kifürkészhető ok nélkül, egyszerre s hihetetlen széles területekre kiterjedő borzasztó járványnyá fajul.

Ily esetekben a benszülötteket sem kiméli, mig ellenben a járvány jellege nélkül mondhatni kizárólag az idegeneket és nem acclimisáltakat támadja meg. Ezért nevezik a benszülöttek: idegenek pusztitójának, mint akár a chinaiak Shanghai városukat: idegenek sirjának. A nyugat-afrikai négerek vagy a mexicói és braziliai creolok csaknem ugy immunisok a sárgaláz iránt, mint pl. a chinaiak, vagy a malayok teszem fel az ő vidékükön uralgó malaria, typhusz iránt vagy akár a mosquitó-legiókkal szemben. Mig a benszülöttek egész életükön át büntelenül iszszák folyóik mocskos vizét, addig hajóink legénységéből csaknem mind sulyos maláriabetegséggel vagy typhuszszal fizette meg azt a néhány korty mocskos vizet, melyet daczára a szigoru tilalomnak, az excessiv forróság következtében a folyóvizből ivott. Minket a kétségbeesésig gyötörtek a mérges mosquitók csipős harapásukkal, mely áthatott a ruhán és a vászonczipőn keresztül, a benszülöttek pedig csaknem teljes meztelenségükben, még csak rá sem hederitettek a csipkedő apróságokra. Hogy mennyire pusztit és különösen menynyire pusztitott a sárga láz az idegenekben, azt elmondhatják a spanyol és portugál hajósok, kik az előbbi évtizedekig legsürübb érintkezésben állván e partokkal, hajóikon hihetetlen mértékben öldökölt a tropikus sárga moloch.

A hajók különben mindig igazi alkalmas talajt képeztek a sárga láz terjedésére. A szokatlan nagy forróság, a sárgaláz fennállhatóságnak egyik legfőbb feltétele, az oczeán által megkivánt nehéz munka, a megromlott tápszerek és rossz ivóviz élvezése, az összezsufoltság, a hajó üregeinek csak igen fogyatékos, vagy néha egyátalában nem szellőzhető dohos helyiségei, nagyon alkalmas talajjá teszik a hajót a sárga lázt okozó mérges mikroorganizmus tenyésztésére, mely daczára gyilkos hatásának, mégis oly gyenge »szervezetü«, hogy a legdühöngőbb járvány azonnal, mintegy ollóval elvágva, szünik meg egyetlen közbejött hüvös éj befolyása alatt.

Hogy contagiosus (ragályos) a sárgaláz, az épp oly kevéssé tagadható, vagy állitható, mint az, hogy helyhez kötött, miasmatikus. Mert a mily kevéssé kimutatható az, hogy személyről személyre ragadós

volna, ép ugy megtörtént tény, hogy a ragályos partokról hazajövő hajót nyomában Nyugat-Európa különböző pontján lépett fel egy »zártabb körü« sárgaláz-járvány a nélkül, hogy a csirát magával hozó hajón egyetlen egy megbetegülési eset fordult volna elő.

A járványok között mindenesetre előfordulnak olyanok is, melyek sokkal enyhébb lefolyásuak és a melyekben a halálozás a megbetegülésnek csak 50%-ában áll be.

Annyi azonban bizonyos, hogy tulnyomó előszeretettel viseltetik az idegenek iránt és ezek között is elsősorban az egészséges, izmos és erős ifjabb individuumokat támadja meg. Nők, aggok, gyermekek csak a gyilkosabb jellegü epidemiák alatt kerülnek sorra, a mikor a megtámadottaknak 75—85%-a pusztul el feltétlenül.

Mi a sárgaláz lényege? Hogyan kezdődik és hogyan végződik a sárgaláz?

A sárgaláz lényege, a máj acut szöveti elfajulásában áll.

Kezdődik — mondhatni — semmivel, egy kis rosszulléttel és végződik (az esetek legnagyobb részében) mindennel: az — élettel. Vegyünk egy Puebla vagy Santos kikötőjében éppen horgonyt vetett hajóval megérkező erős és egészséges fiatal embert például.

Egy-két napon keresztül az exotikus földhöz kötött várakozásait és reményeit kielégitendő kiváncsisággal néz széjjel a kikötő különböző pontjain. Érdekkel nézi meg a város ismeretlen szépségeit, exotikus érdekességeit. Kimegyen a várost körülvevő erdőig, elnézi a tengerparton foglalkozó emberek nyüzsgő, mozgalmas életét. Este hazatérve a hajóra, érzi, hogy egy kissé szokatlanul bágyadt és törődött. Annak tulajdonitván, hogy a sok járás-kelésben fáradt el és ezzel megnyugtatva magát, elalszik. Reggel felébredve, gyengének érzi magát és feltünő halvány. A tea nem kell, a hajó körüli mozgalom nem érdekli, a kedélye mélyen lehangolt. Sajátságos izgatottság és remegés fogja el; délután a forróságot türhetetlenebbnek tartja, mint máskor; a bőre forró, de egy csepp izzadtság nincs rajta. Undorodik az étel szagától, a szomja pedig csillapithatlan.

Este, miután előbb a fogvacogásig megrázta a hideg, beáll a forróság, a láz, mely leveri a lábáról. Levánszorog a szük kis kabinba, ledül a keskeny ágyra, a melyet többé el nem hagy — élve.

Az éj folyamán a láz rettentő fokra emelkedik. (A hónaljába tett hőmérő eléri a 43 ik fokot.) Oly magasságot, a melyet Európában orvos csak a legritkább esetekben észlel. Minden izülete, minden izma fáj. Borzasztó félelem, egy sulyos, halálos betegség előli rettegés fogja el; idegesen reszket minden tagja. Az első nap eltelik végtelen forró láz-

ban, csillapithatlan szomjusággal és leghevesebb izületi fájdalmakkal. Másnap és harmadnap állapota nem hogy javulna, de még rosszabbodik. Az előbbi gyötrő fájdalmakhoz ujak járulnak; a gyomor és máj tájékán érez szúró, égető fájdalmakat; a szomja fokozódik, de a gyomra nem tür meg semmit. Éppenséggel semmit; az égő szomjuság oltására lenyelt korty viz sem marad meg. Szája, nyelve, torka száraz, mint a tapló.

Egész testét elboritja *a sárgaság*, a czitrom halványsárga szinével kezdve, mely fokozódik a túlérett narancs sötétsárga szinéig.

Ugyanekkor vérzések állnak be száján, az orrán és a gyomrából. Nyelve és ajka megdagadnak, tagjai oly gyengék, hogy fekhelyén meg sem mozdulhat.

A láz — most már a szó szoros értelmében vett sárgaláz — folyton a legmagasabb fokon áll.

Beáll a delirium, a tulhevült agy káprázatos, fantasztikus, csalóka játéka. Teste oly sulyos, mintha az Andesek nehezednének rája. Feje nehéz, mint egy óriás vasgömb; lábszárai és karjai képzeletében oly vastagok, mint az árboczrúd, — és oly sulyosak, mint egy ágyucső. És neki azokat folyton emelgetni kell. Az égetően forró-testü, gyötrően szomjas ember képzeletében végtelen hómezők jelennek meg, melyekről hüsitő, hideg szél leng feléje. Mire a hüs szél közelébe ér, a hósivatag forró homokpusztává lesz, az onnan lengő szél forró, mint a sütő kemencze levegője. Futni akar a Sahara Samumja elől, de ágyucső súlyos lábait nem birja. — Jéghegyeket lát; az északi fényben kék, zöld és fehér szinben tündöklő hideg hüsitő jéghegyeket. Meztelen testtel fúrja, tolja magát a jégsziklák közé; mire hozzájok ér, azok forró sziklatömbök és égető törmelékek.

Hüvös árnyas időben jár, hol kristálytiszta patakot lát. Odemegy, hogy belé mártsa égető fejét. Mire a feje benne van, a hüs erdei patakból izzó láva lesz.

Hűs árnyat, jeget, hideget, keres mindenütt és naptól áthevült sivatagot, homokot és forróságot talál mindenütt.

Negyednapra beáll a nagy változás. A láz hirtelen leszáll a normális hőmérsékletig, a fájdalmak és vérzések megszünnek. A phisiológikus secretiok is beállván, az előbb taplószerüen száraz repedezett nyelv és száj ismét normálisan nedvesek. A beteg étvágya megjön és vele együtt az életkedv; az a végtelen ragaszkodás az élethez, melyet csak az ismer, a ki a halál félelmén már keresztül ment. A megkönnyebbült beteg kedélye emelkedett. Most már csak egyetlen vágya van még: el innen; el haza, hazafelé minden áron! Az otthon utáni vágy a

betegség ezen remissionális stádiumában mondhatni az egyetlen bántó érzés. Alig tudja bevárni, hogy a hajó induljon, hogy jöhessen haza az otthonába, az övéihez. Megnyugszik a viszontlátás édes reményében. (Viszontlátás azonban itt lenn már nem lesz, csak — odafönn.)

Ezen reménynyel és vágygyal teljes állapot tudniillik nem sokáig tart. Néhány órával vagy legfeljebb 2 nappal később hirtelen beáll ismét a láz és vele a betegség valamennyi többi symptomája. A rettenetes fájdalmak az izületekben, a beteg a lenge takaró könnyü nyomását nem tudja elviselni, — a vérzések minden üregből; a sárga szin mind sötétebbé válik. A gyomor rendkivül fáj és oly tulérzékeny, hogy éppenséggel semmit sem tűr magában. Jóllehet a láz ismét a legmagosabb fokra emelkedett, az öntudat mégis tiszta és megmarad az utolsó leheletig. A betegnek teljes tudata van sulyos állapotáról, érzi a gyötrő fájdalmakat izületeiben és tudja, hogy a halál előtte. Néhány óra mulva beáll a halál előjele, a tökéletes indolentia, a nembánomságnak és apathiának tiszta képe. Most már nem fáj semmi; sem a fej, sem a gyomor, az izületek. Jóllehet a nyelve és a szája a megrepedésig kiszáradt és ámbár ismét gyötri a csillapithatlan szomjuság, nem panaszkodik, nem kér. A rendkivül elgyengült szegény szenvedő végtelen megnyugvással türi állapotát. Mialatt a sárga szin folyton sötétedik, a beteg szeme kezd homályosodni, érverése alig érezhető, a lélegzete alig halható. Éjfélig kiszenvedett.

A sárgaláz ellen biztosan ható orvosság nincs. A legtöbb, a mit az orvos tehet, abban áll, hogy a lehetőségig enyhiteni törekszik a szenvedő fájdalmait.

KRIPS UR A YANG-TCÉN.

Krips ur a Yang-Tcén.

Elindulásunk után mintegy 8 hóval később érkeztünk fel a Hoang-Hay északi részébe, a honnan hosszabb tartózkodások utánb evitorláztunk a hatalmas Yangtce-Kiangba. A Hoanghay magyarul annyit jelent, hogy: *Sárga tenger* és azért nevezik *sárgának*, mert gyönyörü *kék* vize van, a Yangtce-Kiang pedig annyi, mint a *Kék folyó* és azért nevezik *kék*-nek, mert a vize a rohamos árral uszó iszaptól a lehető *legsárgább*. Szóval a két elnevezés egészen megfelel a bámulatra méltó khinai logikának. A Yangtce-Kiangon való tartózkodásunk allatt a folyó egészen ki volt áradva, és ez időben érte el áradásának legmagasabb fokát. A folyó egyes helyeken a sik tengerhez hasonlitott, és helyenkint a partok egyike sem volt látható. Mintegy 600 mértföldet tettünk felfelé a hatalmas folyón és utazásunk 14-ik napján King-She-Ctán város elhagyása után Wu-Hu felé közeledtünk. A folyón előforduló mozgalom és minden tünet oda mutatott, hogy már a város közelébe járunk. Erre mutatott többek közt az, hogy a Yangtce-Kiang különben is piszkos vize még mocskosabb lett; a khinai városok fölött és körül elterülő penetrans, orrfacsaró büz már érezhető volt, daczára annak, hogy éppen akkor bontottak fel a hajón egy hordó — conzerv hust a holnapi ebédhez; itt-ott látható volt egy már bomlásnak indult leány-gyermek uszó hullája, mely gyermeket a fiu-gyermek jövője felett aggódó szülők szeretete adott át a *kék-folyó* lágyan ölelő habjainak, továbbá minduntalan szembe jöttek velünk az otromba vizi járművek, a dzsunkék, mely otromba alkotásu, dült árboczu és toldott foldott vitorláju jámüvektől hemzseg a Yangtce-parti városok környéke, és a melyekkel a khinai hajósok elrutitják a fenséges szép tengert.

Délután 4 óra tájt, midőn szolgálati teendőimnél fogva az ágyu-ütegben elhelyezett betegeimmel voltam éppen elfoglalva, sietve jön hoz-

zám a parancsnoki ordonanczmatróz és tengerész lakonismussal jelenti nekem, hogy: »Sior! il Commandante La chiama!« — Hivat a parancsnok. — Futok fel a fedélzetre, onnan a hajóhidon álló parancsnokhoz és várom rendeleteit.

Parancsadás helyet azonban az előttünk éppen kibontakozó kikötő felé mutat:

— Nézzen oda, — mondá — és — bámuljon! Nos, mit mond hozzá az ön — magyar szive? (Megjegyzem, hogy én voltam az egyetlen magyar tiszt a corvettán.)

A megszokásból és fegyelmezettségből származó feltétlen engedelmességgel rögtön megtettem, a mit parancsolt; t. i. odanéztem és — bámultam! Bámultam, de nem fegyelemből, hanem azért, mert amit láttam, az csakugyan bámulattal töltötte el az én — magyar szivemet. A part mentén temérdek dzsunkék, sampangok, gőz- és vitorlás hajók bárkák és pontonok voltak elhorgonyozva. E temérdek járművek között feküdt elhorgonyozva egy szép formáju, tisztán tartott nagy hajó, melynek keresztárboczán ott lengett a — magyar nemzetiszinü lobogó!

Jóllehet, hogy a földgömb bármely más pontján is nagyon meglepett volna a magyar lobogó megpillantása, de itt, a Yangtce-Kiangon, benn Khina szivében, 10-ezer mfnyire az otthontól, a piros-fehér-zöld lobogó csaknem megdöbbentő, mondhatnám lelkesitő hatással volt reám.

— Tiz perczczel a horgony lebocsátása után már a szárazon voltam. A »Bill of Health« et — az egészségügyi pátenset — kellett bemutatnom az egészségügyi hivatalban. (T. i. a megérkező hajóknak a szárazfölddel való érintkezés nincsen megengedve addig, mig a Bil of Health ügyét a hajó orvosa az illető száraztöldi hatóságokkal el nem intézte.)

Talán egy kikötőben sem tünt fel a hajón maradt parancsnoknak és tiszteknek az egészségügyi pátens elintézése oly hosszadalmasnak, mint Wu-Huban. T. i. a hajóra térésem előtt meglehetős kerülőt tettem a csónakkal. Közvetlen közelből akartam látni azt a piros-fehér-zöld lobogót, aztán meg akartam tudni, hogy mi a neve a hajónak és tulajdonosának.

Meg is tudtam: *Aoshin-Maru*-nak hitták a hajót és *Krips* urnak a gazdáját. Ugy tehát a *chinai* folyón *magyar* lobogó alatt járó hajónak *japán* neve van: legénysége angol-holland-német keverék, tulajdonosát ugy hijják, hogy: Mr. *S. Krips*.

Visszatérve hajónkra, a parancsnoknál találtam egy félméter átmérőjü fehér paraffa sisakot, egy fehér zubbonyt és fehér nadrágot, a mely ruhadarabokba egy széles vérpiros indiai shállal egy apró,

szürke emberke volt bekötve. A szürke emberkének barnás-szürke arcza volt, mint a forró égöv alatt élő európaiak legtöbbjének, éles egyenes orra, hegyes álla, fakóra sült pofaszakálla és rendkivül élénk gesztusa.

Mr. S. Krips volt, a magyar lobogó alatt járó japán nevü hajónak tulajdonosa.

— Ime, az ön *szorosabb* honfitársa, mutatott be a parancsnokunk engem Krips urnak.

Barátilag ráztam meg *szorosabb* honfitársam kezét és örömemet fejeztem ki a felett, hogy alkalmam nyilik megismerkedni egy bátor szivü, vállalkozó szellemü honfitársammal. ki a végső Keleten szerez dicsőséget édes hazánk büszke lobogójának.

— I'dont speak the Hungrian, please speak english or german, (nem beszélek magyarul, kérem, beszéljen angolul vagy németül) válaszolá szükebb honfitársam *meleg* hangu üdvözlésemre.

Krips ur magyarsága különben is tényleg csak abban állott, hogy véletlenül egyszer Magyarországon jött a világra.

Mindazonáltal a megelégedésnek bizonyos nemével tekintett az egész tisztikar a honfitársra mint az első és egyetlen osztrák-magyar alattvalóra, a ki a Yangtce-Kiangon és a Sárga Tengeren hirt és nevet szerez nekünk, magának pedig dollárokat, — sokat.

És meg kell vallanom, hogy őszinte örömmel láttuk a »China Marchant Steam Navigation Companie«, a »Shangai Mitchell Compnie", a Geo Mac Bain et Compnie és több más világhirü magán czégek lobogói között a magyar nemzeti szinü tricolort.

A sok dicséretre és elismerésre Krips ur nagyon szerényen viselte magát.

— Kérem, uraim, nem érdemlek semmi dicséretet. Én csak az egyszerü kereskedő ember vagyok, ki idekerülve a távol Keletre példát vettem magamnak az itt élő kereskedők merész és geniális foglalkozásain és azon törekszem, hogy ugy, mint ők, tiszteletet és tekintélyt szerezzek az áruimat védő lobogónak. Butherfield and Swire Geo Mac Bain, and Compnie, Buchheister und Comp. is kicsiben kezdették — és nézzék uraim, ma világra szóló nevük van. Zsádnmátsnko egy hordó heringgel kezdte müködését és ma uraim — Zsádnmatsnkó egy nagyhatalom.

Krips urnak igaza volt. *Zsádnmatsnko* tényleg nagyhatalom. Ezeket az urakat tulajdouképen ugy hivják, hogy Jardin Mattheson and Companie, a kiknek nevét azonban széles e világon — so weit die englische Zunge reicht — ugy ejtik ki, hogy *Zsádnmatsnko*, Angliától kezdve le a déli Atlanti ocezán magányos szigetéig, Tristan de Cunhaig

a Sechell szigetektől a Palau szigetekig és Tasmaniától Wladiwostockig mindenütt ismerik Zsádnmatsnko urakat.

Ez a czég valóságos uttörője volt a nyugati czivilizációnak a Kelet és Dél magányos szigetén és félvad népeinél. Árulnak mindent, a mi a szines carton és a svájczi konzervtej között van: üveggyöngyöt, bicskát, dohányt, szines tollat, festéket, petroleumot, nyakkendőt, conservborsót, dohányzacskót, isteneket és bálványokat, rézből, fából és kőből, en gros és en detail, pálinkát, függönyt, plajbászt, csónakokat, kapákat, kötényeket, vitorlaköteleket és drogueriákat.

És nagyon sok angol, német és olasz koponya lett már beütve azzal a puskával, melyet a Jardin Matheson et Comp. adott el a Csendes oczeáni szigeteken gyöngyért, bambuszért, aranyért és kókuszdióért. A czég valóságos nagyhatalom, melynek egész flottája jár szerte a világon saját lobogója alatt, mint akár a hires Peninduhsular and Oriental Steamsheap Companienak és a világhirü Messagarier Maritimnek.

Krips ur állitása szerint ezek az urak annak idején egy hordó norvég heringgel kezdették a »businesst«, az üzletet; mennyivel szebb jövője van tehát neki, ki mindjárt egy 2000 tonnás steámerrel lépett a Zsádnmatsnkó magaslatig vezető lépcső első fokára.

Krips ur »business«-e, — üzlete — tulajdonképpen abban állott, hogy a közvetitő, átadó, leszámoló és szállitó üzletet végezte a Sárga tenger parti kikötők és a Yangtce-Kiang menti nagykereskedők között. A Yangtcén felfelé vitt Shanghaiból: opiumot, gyapotot, fegyvereket, gyufát, czukrot, vasat és kelméket, lefelé pedig hozott Tai-Ping-Tuból rizset, selymet, theát és porczellánt Shanghaiba. Shanghaiban átvette a kereskedőktől a portékát, a parti városokban pedig a benszülött kereskedőknek átadta, még pedig az ott megszokott uzus szerint, a mely abban áll, hogy: *do ut des*, a mi chinaiul körülbelül annyit tesz, hogy: én adok portékát, te pedig adsz érte dollárokat, de készpénzben.

Krips ur Aoshin-Maruja portékán kivül élő állatokat is szállitott: t. i. chinaiakat és más barmokat, mely szállitmánynál legtöbb baja az előbbiekkel volt. Krips ur ugyanis nagyon jól tudta, hogy a tisztelt czimü chinai passagirok alkalom adtán ugyanannyi rablókká változnak, a mennyiben már számtalanszor megtörtént, hogy a néhány száz főnyi chinai utas megtámadta a hajó legénységét és az európai utasokat, meggyilkolták őket, a portékán szépen megosztoztak, ők maguk pedig a rablott tárgyakkal elmenekültek a velük egyetértésben lévő dzsunkékon, melyek »*véletlenül*« mindig »a tempó« jelentek meg a láthatáron.

Ez okból tehát az Aoshin-Maru is minden tekintetben gondoskodott utasainak kényelméről, t. i. a chinai utasok egy erős deszkafal

által a corridornak és fedélzetnek az elejére voltak szoritva, a honnan kilépniök semmi körülmények között sem volt szabad. Ezt az elzárt helyet köröskörül vizcsapok vették körül, a melyek segélyével a kazánból 120 fokos forró vizet és gőzt lehetett fecskendezni a lázadók lehüésére; a szalonban és a corridor hátsó részén — az európaiak számára fentartott helyeken nyitott szekrényekben puskák, kardok és revolverek állottak a legénység és európai utasok rendelkezésére.

Corvettánk huzamosabb ideig tartózkodván Yangtce-Kiangon, még néhányszor volt alkalmunk találkozni az Aoshin-Maruval. Természetesen mindanyiszor büszkén gyönyörködtem a honfitárs hajójában. — Ime a vörös-fehér-zöld szinek China szivében; ime a magyar Zsádnmatsnko! mondám a többieknek.

Legutoljára Hankauban láttuk Krips urat, a ki ezuttal nekünk is szállitott valamit. Megkértük ugyanis, hogy hozzon nekünk Shanghaiból — jeget! Krips ur azonban Shanghaiból nem hozhatott jeget, hanem hozott e helyett a Ching-Kiang-Fui havasokról néhány vas-cassonban comprimált havat. Mire az Aoshin-Maru Ching-Kiang-fuból Hankauba ért — 600 mértföldnyi ut — a ching-ciangi comprimált hóból lett ugyanannyi láda szennyes meleg viz, melynek hőfoka testvérek között is megért 26° Celsiust! Néhány héttel később már künn jártunk a sik tengeren és egy hónappal később már Lütsung-Khóban, Észak Khinának egyik kikötőjében horgonyoztunk. Az itt élő néhány európaitól sok érdekes ujdonságot tudtunk meg. Többek közt azt is, hogy Krips ur cserben hagyta a Yangtce-Kiangot, az Aoshin-Marut, a magyar lobogót, meg egy jó csomó kereskedőt. Krips ur t. i. sikkasztott, megszökött és most körözik.

Képzelhető, mily kellemetlenül hatott ránk e hir. Igy megcsalni minket és igy becsapni a khinaiakat!

Elhatároztuk, hogy Krips ur — gazember.

A lüchungkhói amerikai consul már többet is tudott mr. Kripsről. Mr. Krips átszökött Koreába, és 180.000 taelt vitt magával!

180.000 taelt, azaz 230.000 dollárt, azaz egy félmillió frtot aranyban! Ez már más!

Elhatároztuk, hogy Krips ur nem gazember; Krips ur egy — geniális ember.

Szorosabb honfitársamat földfölötti és tengeralatti kabeleken körözték az összes parti városokban, Khinában, Koreában és Japánban. Wey-Hey-Weig már nyomán voltak, itt azonban egyszerre eltünt, elveszett. Ugy eltünt minden nyoma, mintha egy Tayfun nyelte volna el.

Krips ur azonban, mint láttuk, geniális ember volt. Nem veszett el, hanem csak eltünt.

Ugyanis Wey-Hey-Weyba menekülve, letette a félméter átmérőjü paraffa sisakot, a fehér zubbonyt és az indiai shalt és magára vett e helyett egy bő kék selyem kaftányt, füzöld szinü bugyogót, fehér talpu himzett csizmát, az orrára felbigyesztett egy tenyér nagyságu barna szemüveget, leberetváltatta az állát és koponyáját, egy bokáig érő czopffal ellátott parókát huzott a fejére és beállott — mandarinnak. Mint ilyen kibérelt egy dzsunkét és bucsut mondva a »Központi Birodalomnak«, átvitorlázott Koreába, a »keleti szellő« hazájába.

Krips ur óvatos volt. Nem a városban, Csemulpoba horgonyzott, hanem néhány mérföldnyire a kikötőből a temérdek apró szirtek egyikénél huzódott meg kibérelt dzsunkéjével. Inasát pedig beküldte egy csónakon Csemulpóba, hogy váltson neki jegyet arra a japán hajóra, mely hetenként egyszer közlekedik Csemulpo és Nagasali között. Krips ur ugy tervezte, hogy ha egyszer Japánban lesz, könnyen átmenekülhet a nagy Oceánon át, San-Franciscoba, a dollárok hazájába, a hol épp oly szivesen látják a Yangtceről hozott taeleket, mint a budapesti gazdák egyesületének pénztárától áthozott osztrák-magyar forintokat.

Az inas azonban jegy és pénz nélkül tért vissza este a rejtekhelyre.

— Elvették a pénzét a japánok, magyarázá a fiu.

Másnap ismét beküldte a fiut a jegyért, a fiu pedig ismét jegy és pénz nélkül tért vissza a dzsunkére. Már megint elvették a pénzét azok a hunczut japánok.

Jóllehet a szökevénynek égett a talpa alatt a dzsunke fedélzete, és jóllehet tudta, hogy a chinai inas van olyan gazember, hogy még tizszer is elveszik a pénzét azok a ravasz japánok, nem mert személyesen bemenni a városba, mert hát ő is félt a japánoktól, a kik Coreában kitünően szervezett rendőrséget tartanak.

Beküldte tehát A-Fut harmadszor is a jegyért. Egyszersmind adott neki pénzt külön, a mit a japánok elvehessenek tőle. Hogy A-Futól a pénzt a japánok vették el, az igaz. Csakhogy a japánok teát, ételt, kártyát és más mulatságokat adtak érette az ő barátságos és bájos teaházaikban, amiről persze Afu nem tett jelentést a gazdájának.

Az idegen chinai fiu megjelenése az aránylag kis városkában olyan időben, midőn uj hajó nem is jött a kikötőbe, feltünt a japán rendőrségnek. Meg is figyelték. Harmadszori partra jövetelekor a boy tényleg meg is váltotta a jegyet, beszállt a csónakjába és a dzsunke rejtett helye felé evezett.

Kellő távolságban egy csónak követte, megrakva japán rendőrökkel.

Krips a dzsunkén érthető türelmetlenséggel várta a csónakot. Örömmel veszi észre, hogy a csónak közeledik, de megdöbbenéssel pillantja meg, hogy ezt egy második csónak követi.

Hamar tisztában volt a helyzettel. Belátván, hogy nincs menekülése, a tengerbe ugrott és egy közeli szikla felé uszott. A japán csónak utána. Éppen akkor értek hozzája, midőn a menekülő a viz alá bukott. Ketten is utánuk nyultak. Az egyik rendőrnek egy hosszu copfos paróka maradt a kezében, a másiknak pedig egy kopaszra beretvált ember, chinai ruhában, de európai arczczal.

Krips urat bevitték Csemulpoba, a hol átadták a mi érdekeinket is képviselő angol consulátusnak, provisorikus conserválás végett.

Később átvitték Shanghaiba, az ottani főconsulunk jurisdictiójának átadják.

Ily gyászos vége lett a piros-fehér-zöld lobogónak a Yangtce-Kiangon, és ilyen hamar lebukott Krips ur a Zsádnmatsnko magaslatig vezető létráról.

Mi biztunk azonban Krips urnak 180 ezer tael eltulajdonitására képesitő geniálitásában. Hiszen itthon is látjuk, hogy a nagy bukások nem mindig esések, hanem inkább ugrások — fölfelé.

FÉLREISMERT LOBOGÓ.

Félreismert lobogó.

A tavaly oly sokat emlegetett *Korea* legujabb történetében — t. i. a 70-es években — két igen érdekes és exotikus keleti országra nézve, válságos jelentőséggel biró mozzanatot képeznek az *amerikaiakkal* és *japánokkal* keletkezett konfliktusok. Az amerikaiakkal való konfliktusok ugy keletkeztek, hogy a koreaiak, illetőleg a Ta-Tong parti lakosok, egy a folyó torkolatába tévedt amerikai kereskedelmi hajót, — a General Shermant — megtámadták, felgyujtották és a legénységét legyilkolták. A koreaiak t. i. az amerikai shoonert — *franczia* hajónak tartották. Miután pedig Koreának néhány évvel ez esemény előtt véres afférja volt a francziákkal, a koreaiak a franczia lobogót joggal támadhatták volna meg.

A General Shermon elkövetett gyilkosságot megboszulandó, az Észak-Amerikai Egyesült-Államok Rodgers tengernagyot egy flottával küldték Korea partjaira. Igy aztán megteremtődött Koreának egy ujabb konfliktusa, most már az amerikaiakkal.

Még e konfliktus idejében történt, hogy Korea partjain, Csemülpóban, egy japán hadihajó jelent meg. Ezuttal először történt, hogy Japán részéről egy egészen modern, hatalmas pánczélhajó jelent meg a koreai kikötőben.

A koreaiak az uj lobogót csakugyan félreismerték és azon hiedelemben, hogy *amerikai* hajó, azt is megtámadták, szétrombolták és a legénység nagyobb részét leölték.

Természetesen Japán egy egész flot át küldött át a koreai partokra, hogy megbüntessék őket a japán lobogón ejtett sérelemért.

Tehát két izben véres harczok, és egy ország évezredes történelmét megváltoztató, uj mederbe téritő háboruk keletkeztek azon — ugyszólván — *csekély tévedésből,* hogy a parti lakók a kikötőben meg-

jelenő hajó lobogóját nem ismerték fel, vagy pedig, mert összetévesztették egy másikkal.

*

Habár sokkal kisebb jelentőségü, de eléggé tragikus kimenetelü esemény történt ugyanezen okból — t. i. *a lobogónk félreismeréséből* — több évvel ezelőtt a *mi haditengerészetünk* egyik hajójával, a Fridrich korvettával.

A „Fridrich" a hetvenes évek végén földkörüli utazásra volt kiküldve. A korvetta utazási programmjába többek közt egy rendkivül fontos missió volt feltéve: *Borneo szigetének körülhajózása.* Már csak azért is érdekes volt e missio, mert a „Fridrich" előtti összes utazások Borneo partjain csak kisebb, részleges excurziókban állottak. A „Fridrich" korvettát, *tehát a mi haditengerészetünket* illeti meg a dicsőség, hogy az *első hajó* volt, mely a 13.600 n. mértföldnyi kolosszális szigetnek csak fogyatékosan ismert vad partjait egyhuzamban körülhajózta.

A sziget körüli utazás folyamán, mely Jáva szigetéről, Surabayaból kiindulólag, a Makassari szoroson és a Celebesi tengeren végig Borneo északkeleti pontja felé huzódott, a „Fridrich" több olyan pontokat érintett és mért fel a part mentén, melyek, mint tökéletesen ismeretlenek, a legpontosabban kidolgozott tengerészeti térképen sem voltak megjelölve.

Egy ilyen hydrografiai mérés eszközlése végetti horgonyzás alkalmával történt a tragikus esemény, mely oly emlékezetes maradt haditengerészetünk évkönyveiben.

A „Friedrich" Borneonak északkeleti részén, a *Bum-Bum*-szigetek közelében horgonyzott, a *Siboku* folyó torkolatának környékén. A szigetcsoport körülfekvő számos korall-zátonyok és a folyó torkolatának környéke, részben nagyon hiányosan, vagy éppenséggel nem lévén megjelölve a térképen, a „Fridrich" parancsnoka — Oesterreicher báró sorhajókapitány — elhatározta az ismeretlen vidék pontos felmérését.

Hogy a meglehetősen igénybe vett kőszénkészletet pótolja és kimélje, elhatározta továbbá, hogy a gazdátlan terület őserdőjének hatalmas törzseiből néhány hétre való fütőanyaggal látja el a hajót Ez okból egy csapatot rendeltek ki az erdő szélére — favágásra.

Másnap reggel — május 7-én — a gőzbárka által vontatott nagy csónakban — 30 főből álló matróz-csapat, továbbá 4 altiszt és egy hajóács szállott a partra, egy tengerész kadét vezénylete alatt. A kadét parancsot kapott, hogy rögtön a partra szállás után állitson fel öt fegyveres őrt az erdő felöli oldalon, kettőt a parton, egyet pedig a

csónakban. A gőzbárkát pedig várják be, mely este fog érettök a partra menni. A szárazföldre jutott matrózok, kik hónapok óta először éreztek szilárd talajt lábaik alatt, kik hosszu idő óta először érezték magukat némileg felszabaditva a hadihajók hajlithatlan vasfegyelme alól, gyermekies, pajkos örömmelfogtak a munkához. Az őserdő csengett a hangos nevetéstől és dalolástól, meg a fejszecsapásoktól, melyekkel sorra döntötték az évszázados hatalmas sudarakat. Közbe-közbe azzal mulattak hogy majmokat fogdostak és „rekülő kutyákat", melyek ezrével tanyáztak a lombok között. Délig óriási rakás sudarat döntöttek halomra, melyek közt volt egy néhány *3—4 méter átmérőjü* törzs.

A déli szieszta előtt Nembrini, a kadét, egy őrjárattal körülszemlélte a helyet, melyen a favágás történt. Látván, hogy a veszélynek semmi nyoma, bevonta az erdőben felállitott őrszemeket, hogy ezekkel is több legyen a munkáskéz. Csupán a parton maradt két őrszem és egy a csónakban, mely mintegy 40 méterre a parttól feküdt elhorgonyozva.

Mintegy 2 óra tájt délután az egyik őrszem *öt canoet lát előbukkanni* a folyóból. A canoek megkerülve az öblöt, nyilsebességgel eveztek fel, a mi csónakunk közeléig. Itt hirtelen „front"-ba sorakoztak, felrakták a canoek orrára a mellvédeket és üvöltő kiabálások közt megkezdték a támadást dárdákkal és nyilakkal. Néhánynak közülök kovás puskájuk is volt; többek közt a mintegy 80 főnyi kalóz-csapat főnökének is, egy őszhaju, hatalmas termetü vadnak.

A meglepett matrózcsapat ijedten kapott fegyverre. Karabélya csak egy néhánynak volt; a többiek fejszével, csákánynyal és fadorongokkal látták el magokat. A harcz központja a mi csónakunk körül mozgott. Ezt a szép, öblös járművet akarták a pirátok megszerezni minden áron. A csónakban ülő matróz, Filinich, hősies bátorsággal tartotta magát. Addig lőtt a pirátok sürü csoportjai közé, mig csak volt tölténye. Pompás lövéseivel le is teritett néhányat közülök, mindenekelőtt az egyik canoe orrán handabandázó és üvöltő ősz főnököt. Kilözöldözvén töltényeit, a vizbe ugrott és a viz alá bukva, sértetlenül uszott ki a partra, daczára az utánna dobott dárdáknak és nyilaknak.

Matrózaink közül néhányan a vizbe ugrottak, hogy a megtámadott csónakot a partra vonják. Elől járt Delconte nevü matróz, kezében a karabélylyal, szájában néhány tölténynyel, utánna *Kiraz*, *Car* és *Horváth* Mihály. Delconte sziven találva, összerogyott. „Addio madre mia! qua mi tocca morire"; Isten veled, édes anyám! itt ér utól a halál! kiáltá a bátor tengerész és meghalt. Egy perczczel később Kiraz esett el, kit homlokon talált halálosan egy dárdaütés. Car és Horváth

szintén sulyosan megsebesültek; még a vizben elestek, de bajtársaik a partra vonszolták. (Horváth Mihály az egyetlen magyar, ki Borneo szigetén ontotta vérét lobogónkért.)

A fekete rablók rendkívül ravaszul harczoltak mellvédeik mögül, vagy a canoek falai alól alig bujtak elő, és ilyenképpen biztositva lövöldöztek, egy perczre meg nem szünve vad orditásaikkal. Hiszen ha a szárazon merészkedtek volna, ott könnyen elbántak volna izmos és bátor matrózaink e hitvány termetü gyáva kalózokkal.

E közben a vadak feloldották csónakunk horgonyát, odakötötték egyik canoéhoz és elvontatták. A többi canoék visszavonulása előtt néhányan a vizben álló vadak közül elesett matrózaink holttestét gyalázatosan megcsonkitották. Egy széles handzsárral levágták az elesettek fejét és ugyanazon fegyverrel végig felmetszették a hasukat.

Ekkor aztán eltüntek — nyomtalanul... A hirtelen előbukkanó tulerős számu ellenségtől a vad kinézésü és vadul üvöltő, nyillal meg dárdával harczoló pirátok által meglepett matrózok, most hogy még a csónakjukat is elraboltak, semmit sem tehettek egyebet, mint hogy folyton készenlétben állva, egy ujabb támadás ellen helyezzék magukat biztonságba. Igy találta őket este felé az értök jövő gőzbárka.

Mindezekről persze a hajón semmit sem tudtak. Egyrészt, mert a korvetta meglehetősen távol horgonyozott a parttól, másrészt pedig a tenger felől lengő szél következtében a puskaropogást sem hallhatták. Képzelhető tehát az a riadalom, melyet a hajóra jövők jelentése előidézett. A parancsnok azonnal alarmot fuvatott és a korvettát „harczra kész" állapotba helyezte. A bekövetkezett sötét éjt azonban nem tartotta alkalmasnak arra, hogy a rablókat azonnal üldözőbe vegye.

Másnap reggel néhány hadilag felszerelt csónakkal indultak ki rekognoszczirozásra. Meglehetős magasan felhatoltak a folyóba és kutattak az erdőben, de a rablóknak, vagy egyáltalában embereknek nyomára sem akadtak.

Következő napon a korvettával indultak a pirátok keresésére. Felkutatták a közeli Bum-Bum szigeteket, az Admiral szigetet és folyton kutatva, keresve, felvitorláztak a Tawifawi szigetekig. A megkérdezett vagy vallatóra fogott benszülöttek semmiről sem akartak tudni és valószinü, hogy nem is tudtak semmit. A kutatások alatt nyert felvilágositások szerint a pirátok vagy a Siboku folyó felső partjairól leszállt vándorkalózok lehettek, vagy az öböl távolabbi vidékén tanyázó benszülött dayakok, e hirhedt »*fejleütők*.« Az a körülmény, hogy a támadók az elesett matrózoknak levágták a fejét és magokkal vitték, valószinüvé tette az utóbbi feltevést.

Ugyanis e dayakoknál — ugymint több más vad törzsnél — az egyén társadalmi állása és tekintélye attól függ, hány levágott fej fölött rendelkezik az illető. E gyüjtemény megszerzésében az asszony- vagy gyermek-fej nem hogy nem derogál a vitéz harczosnak, hanem ellenkezőleg, még becsesebb. Mert hát asszonyfejhez csak akkor jut tisztességes ember, ha a védő férfiak már mind le vannak vágva. Megjegyzendő, hogy az apa fejgyüjteményét a fiu nem örökli. Az apa szerezte tekintélyben a fiu nem fürödhetik, mint minálunk, hol az apa véres verejtékkel szerzett ezresein a fiatal ur ágál. A borneoi dayakoknál ez nem »gilt«. A ki a dayakoknál henczegni akar, az szerezzen előbb ezereseket, akarom mondani: koponyákat.

A csatatérről haza hozott fejeket ugy präparálják, hogy megnyitják a koponyát és kiszedik belőle az agyvelőt. Ekkor ismét összekötözik, beleteszik egy czifra kosárba és lassu tüz fölé helyezik a füstre, mig a fej, illetőleg a bőr és izomzat megaszalódik rajta. Ilyen állapotba helyezik aztán az ajtókra vagy a kunyhó elé.

A »Fridrichen« tehát meg voltak róla győződve a felől, hogy dayak rablókkal történt az összeütközés. De későbbi kutatásaikon, különösen pedig Singaporeban, hova hosszabb idei pihenésre tértek vissza, felvilágositották őket a felől, hogy a rablók *malayok* voltak a Tawi-Tawi szigetekről. És mindjárt magyarázattal is szolgáltak.

A malayok t. i. *összetévesztették a mi lobogónkat a spanyol hadi lobogóval.* A kettő között tényleg nagy a hasonlóság. A mi hadi lobogónk ugyanis piros-fehér-piros; a spanyol lobogó pedig: piros-sárga-piros. Ha már most a lobogó egy darab ideig ki van téve a nap és eső behatásának, a fehér csik épp ugy szürkévé lesz, mint a sárga csik. A félreismerés tehát a legélesebb szemnek is lehetséges.

A spanyol lobogó megtámadására pedig igenis volt okuk a tawi-tawibeli malayoknak. E szigetek ugyanis a Sulu szigetcsoporthoz tartoztak, mely csoport akkori időben háborus viszonyban állott a spanyolokkal. A suluk t. i. semmiesetre sem akarták magukat a spanyolok által boldogittatni. Elfogadtak volna *bárkit* protektornak, csak éppen a spanyol volt előttük gyülöletes.

Miért? Azért, mert a spanyolok nem annyira *colonizálnak*, mint inkább *katholizálnak* mindenekelőtt. És hogy mit ért Spanyolország a katholizálás alatt, azt megmagyarázták Gonzales, Arbuez, Ximenes és Torquemada. Már pedig egy Arbuezet, vagy Torquemadat még egy dayak gyomor sem képes egészségesen elviselni.

TENGERÉSZ A SZÁRAZON.

Tengerész a szárazon.

A tengerész-életről nagyon furcsa nézete van a legtöbb szárazföldi embernek. A müveltebb osztálynál is olyan állitásokat, még gyakrabban olyan kérdéseket lehet néha hallani, hogy az ember nem tudja: nevessen-e a határtalan naivságon, vagy boszankodjék a nagy — tájékozatlanság felett.

— Volt-e már Khinában? Szenvedett-e hajótörést vagy egyszer? Szokott-e tengerbeteg lenni? Hol vannak — éjjel? Milyen egy tengeri vihar? Vannak-e nők? Hát az asszonyaikkal mit csinálnak, ha tengerre kelnek? stb. stb.

A közt a temérdek kérdés között, a melyet a szárazföldi ember a keze ügyébe eső tengerészhez intéz, ezek a legfőbb, leggyakrabban intézett kérdések, ugy szólva a sarkalatos kérdések, a melyekhez a vallatás folyamán a leghihetetlenebb kérdések egész sorozata kapcsolódik.

Legyen a kérdés még olyan furcsa is, kitérni előle nem lehet, ha csak annak nem akarja az ember kitenni magát, hogy goromba tengeri medvének tartják. Felelni kell tehát mindenáron.

Tehát:

— *Volt-e már Khinában?*

Ezt a kérdést a kérdezőknek oly nagyszámu többsége és oly állhatatossággal intézi az emberhez, mintha ezen a földgömbön ránézve egyetlen pont sem volna idegen, vagy uj és ismeretlen, csak éppen Khina, India, Amerika, Tasmania, az Azorok — ez mind bliktri. A legtöbb embernek a földrajza, — ugy látszik, Khinából áll és egy tengerész, a ki még Khinában sem járt, előtte az nem is tengerész.

Tényleg áll, hogy azt a rekedtséget, melyet szabadságidőm alatt

apránkint beszereztem magamnak a feleletadás által, csaknem kizárólag Khinának köszönhetem. Másrész pedig hálával tartozom az »ég czopfos fiai központi birodalmának«, mert csakis annak köszönhetem tengerész reputációmat.

Hát hogyne? Miféle tengerész az, a ki még csak Khinában sem járt?

— *Szenvedett-e már hajótörést vagy egyszer?*

Mintha bizony egy hajótörés az emberi életnek oly kellemes állapota lenne, hogy csupa szeretetből meg is repetálja az ember. Aztán meg mintha annak a hajónak egyéb dolga nem is lenne, mint hogy csupa unalomból, változatosság kedvéért, egy kis hajótörést szenvedjen. Vagy talán azt hiszik, hogy egy hajónak első sorban az a rendeltetése, hogy minden kis széltől hajótörést szenvedjen. Elbámultam néha, hogy milyen emberek intézték hozzám ezt a kérdést.

— *Szokott-e tengerbeteg lenni?*

Ez a harmadik kérdés. Nem a sorrendre nézve gondolom, hanem a kérdés gyakoriasságára nézve.

Fogas kérdés, az igaz. Ha azt mondja az ember, hogy: igenis szoktam, — ez árt a reputációnak. Ha pedig azt mondja: én sohasem voltam tengerbeteg, hát az is árt annak a bizonyos reputációnak, miután egyszerüen nem hiszik el neki. Hogyne? Tengeren járni és nem szenvedni tengeri betegségben?

Most álljon elő az ember azzal a kissé hosszadalmas magyarázattal, hogy a mint egy fának a levelei egymáshoz sohasem hasonlitanak tökéletesen, olyanképpen tökéletesen különböznek e tekintetben az emberek egymástól. Vannak tengerészek, a kik soha, de soha, a legirtózatosabb vihar közepette sem lettek tengerbetegek, és viszont olyanok, a kik daczára annak, hogy a tengeren ették meg kenyerük (vagyis: kétszersültjük) javát, tengerbetegek lettek abban a perczben, a melyben a hajó elhagyta a kikötő nyugalmas vizét.

Itt van pl. *Nelson*, a tengeri hősök leghősebbje, a tengerészeknek e mythoszi, félisteni alakja, a ki a trafalgari csatánál is, a hajóhid korlátán kihajolva, a kezében tartott hosszu szócsövön keresztül adta meg a tengernek azt, a mi a tengeré.

Viszont vannak sokan, a kik csak az ut kezdetén kapják meg a tengeri betegséget és biztos talppal állnak meg a hosszu ut folyamán később előforduló orkánok alatt. Ellentétül azoknak, a kiket az uton mindig lever a lábukról a betegség, ha a már megszokottnál csak egy kissé élénkebbé lesz a hánykolódás.

Vannak olyanok továbbá, a kik egész életükben csak egyetlen-

egyszer szenvedtek a tengeren és többé soha, ha akár csak évek után szálltak ismét tengerre.

Sőt olyanok is vannak, a kik derekasan megállották az ut viszontagságait, de a legnagyobb mértékben tengerbetegek lettek abban a perczben, a melyben ismét szárazföldre léptek vagy a hajó a kikötő sima tükrébe ért, a hol megszünt hánykolódás.

Megemlitendők azok is, a kik tökéletes „tengerszilárdak" a hajó fedélzetén, de rögtön beadják a derekukat, mihelyest csónakba szállanak; továbbá azok, a kik megállják a hajó jobbra és balra dülöngését a legeszeveszettebb mértékben is, ellenben a legcsekélyebb bukdácsolásra (előlről-hátra) már betegek lesznek stb. stb.

És most tessék ezt naponként vagy husz kérdésre ugyanannyiszor elmondani.

— *Hol vagyunk — éjjel?*

Nem ugy van értve, hogy a hajónak melyik részén tartózkodunk, hanem hol kötjük ki a hajót etetni, abrakolni.

Most jön a magyarázat, a mely a kérdező individualitásához mérten vagy kimeritő, megfelelő, vagy pedig épp oly naiv, mint maga a kérdés. Emlékszem egy esetre, a midőn az utóbbi módon, — minden esetre egy kissé drasztikusan magyaráztam meg, hogy hol vagyunk — éjjel.

— Ismeri ön a térképeket? — kérdém a kérdőtől.

— Hogy ismerem-e? Mint a saját tenyeremet, vagy akár Magyarország térképét!

— Hát hány vonal kereszteződik az ön baltenyerén és hány fut egymással párhuzamosan?

— Azt igazán nem tudom. Sohasem jutott eszembe megnézni.

— No lássa csak. Hát Kárásztelek hol van, melyik megyében?

— Bizony én nem tudom. Sohasem jártam ott.

— No sebaj. Hát akkor megmutatom önnek térképen, hogy hol vagyunk éjjel. Kiteritettem előtte a földabroszt és megkérdeztem tőle, mik azok a fekete vonalak, melyeknek egy része északról délre huzódik, másik része pedig keletről nyugotra és egy bizonyos pontban keresztezik egymást.

Megmondotta. »Ezek itt a meridiánok; ezek pedig a déli szélességet mutatják«.

— Nagyon helyes. Tehát lássa, ott, a hol egy meridián keresztül vág egy déli szélességet, ott a tengeren mindenütt szállodák és korcsmák vannak elhelyezve. Ezekben töltjük mi az éjszakákát.

— Ne mondja kérem! No ezt igazán nem tudtam.

Ehhez a főkérdéshez gyakran egy második, alárendelt kérdés csatlakozik, t. i. hogy honnan tudjuk mi meghatározni, hogy tulajdonképen hol vagyunk, a tengernek melyik pontján?

Nagyon bajos megmagyarázni, ha csak nem olyan értelmes ember intézi a kérdést, mint az a »sneidig premier lieutenant«, a ki ugyan e kérdést intézte egy tengerésztiszthez.

— Ech, kámechád, mondjá csák nekem, hogyan találják föl önök ázokat á szigeteket meg kikötőket az oceánon, hm? Hiszen nincs utmutatójuk, sem káláuzuk?

— Kalauzunk persze nincs, sem utmutatónak; de tudja kamerád, vannak compassaink, térképeink . . .

— Ách önöknek térképeik is vánnák? Hiszen ákkor áz csák gyerekjáték lehet! . . .

— *Milyen egy tengeri vihar?*

Többnyire egy kissé szentimentális hajlamu kisasszonyok és fiatal Titán Laczik kérdése. Az előbbiek csókolni való kedves módon irtóznak és rettegnek az egyéniségükhöz mért leirásnál és megkönnyebbülve, hálásan szoritják meg az ember kezét, ha egy kis megkinzás után végre-valahára haza hozza őket a biztos kikötőbe.

Ha van is a kedves kérdezők között egy kis különbség a rettegés és elborzadás kifejezésében, egy tekintetben tökéletesen megegyeznek egymásssal. Mindnyájan nagyon szivesen hallgatják, a mikor az ember bevitorlázik abba a bizonyos — biztos kikötőbe.

A Titán Laczik egész másnemü leirást kapnak. Ezeknek fékevesztett vad démonként üvölt, bőg, harsog és mennydörög a tomboló orkán. A viharkorbácsolta hentergő, hömpölygő tengeren toronymagasságra zudulnak fel az irtózatos, óriás vizhegyek, melyek menydörgésszerü robajjal, siketitő, borzasztó zajlással zugnak le a félelmesen hánykolódó hajót elnyelei akaró, szédítő mélységbe . . .«

Hogy még jobban imponáljon a »bősz orkán«, elszavalom neki Horaciussal:

Illi robur et aes triplex
Circa pectus erat qui fragilem truci
Commissit pelago ratem
Primus!

(Erővel és háromszoros páncéllal volt az vértezve, aki először merészkedett törékeny járművel a csalfa tengerre bizni magát.)

A meggyőzött titán nem fojthat el ilyenkor egy sóhajt, melynek ez a rejtett tartalma: »Hej, ha én még egyszer születhetnék!«

Vannak-e ott nők?

Egyike azoknak a kérdéseknek, a melyek a szárazföldit a lehető legnagyobb mértékben érdeklik. Utolsó szabadságom második felében fogadtam valakivel, hogy tiz kérdező közül legalább is hatan fogják ezt kérdezni. De tévedtem a föltevésemben! Mert a tiz között — férfiak és nők vegyesen — nem volt egyetlen egy sem, a kit nem érdekelt volna az, hogy vannak-e ott nők?

Hogy hol van az a tulajdonképeni *ott*, azt csak ugy apránkint lehet kivenni. Egyik az ott alatt a hajót érti, a másik a tengert és az idegen kikötőket egyáltalában; de a legtöbb megint csak — Khinát gondolja az ottnak.

— Hol gondolja ön, hogy: ott?

— Hát a hajót.

— No, hát ott bizony — sajnos — nincsenek.

— Nincsenek? Hát aztán — ki főz? (Hogy kivel társalgunk, azt nem kérdik. Ki főz, ez a legfontosabb).

— A szakács.

— És nem a szakácsné?

— Persze hogy nem, miután nők abszolute nincsenek a hadihajókon.

— Egyetlen egy sincs? Semmi-semmiféle nők?

— Bizony talán még nőstény-állatok sem!

— Hát aztán, hogy tudnak megélni nők nélkül? — szörnyüködik a vallató. Ez már aztán más kérdés. Az ember nem is felelhet reá. Hát ugyan mit is lehetne ilyen kérdésre felelni? Az ember a vállait vonogatja és hallgat.

— De ha a kikötőkbe jönnek és kiszállanak, mégis csak látnak nőket?

— Ott már igen. Még pedig sokat és válogathatunk tetszés szerint feketét, sárgát, bronzszinüt, barnát, csokoládé-szinüt. Sőt hébe-korba fehéret is!

— Ejnye, beh szép lehet az!

— Mi? A fehér nő?

— Oh nem, — mondja az illető olyan hanggal, mint a mikor valaki az unalomig jól lakott a becsinált csirkével, meg tortával és szeretne már egyszer egy kis foghagymás rostélyost is enni, — azt a válogatást gondolom.

A nőket persze a fekete vagy a bronzszinü testvérnek a toilettje érdekli mindenekelőtt.

— Ugyan kérem, hogy vannak öltözve? — kérdé tőlem egy csókolni való fehér arczu kis kolozsvári „európai."

— A legszeretetreméltóbb egyszerüséggel, — sehogy.

— Jézus Mária! talán csak nem járnak meztelenül?

— Oh nem; a legjobb — pardon, akarom mondani: a legroszszabb esetben is viselnek valami — fügefalevél-félét. Miután azonban önök a föld tulsó oldalán is nők, természetes, hogy ez a fügefalevél a földgömb tulsó felén épp ugy alája van vetve a divatnak, mint pl. az önök kalapja, a melynek egyszer nincs karimája, máskor nincs fedele és most pláne egyik alkatrésze sincs meg.

— Hogyan, még azzal a fügefalevéllel is lehet divatot üzni? Aztan miben áll az ő divatjuk?

— Nem sok variációjuk van a szegényeknek. Egyszer elöl viselik máskor — hátul.

— Ez az egész?

— Oh nem: van még egy harmadik variáczió is. Tudniillik, a mikor nem viselik sem elöl, sem hátul, hanem a mellükön.

— Aztán, ha egy idegen férfi lát egy ilyes divatos hölgyet, nem szégyenli magát?

— Ki? A férfi?

— Pfui, menjen már. Maga ugyan szép női ismeretséggel bir.

— Kérem szépen, ne tessék becsmérelni az én ismeretségeimet. Ismerek én ott olyan nőket is, a kiknek valóságos turnürjük van.

— ?....

— Nem párisi, hanem a legtermészetesebb.

— De most már igazán pfui! Menjen, menjen. Nem kérdezek magától többet semmit!

A mit bizonyos körülmények miatt igazán nagyon sajnáltam. — —

— És mit csinálnak asszonyaikkal, ha nem szabad magukkal vinniök?

Természetesen ezt a férfiak kérdezik. Ez a kérdés nagyon alkalmas egy kis ravasz taktika kifejtésére.

Ha nőtlen az illető, vagy pláne fiatal házas, a ki éppen a mézes hetek gyönyöreit élvezi, akkor az ember szomoru arczot vág és sóhajt egyet.

— Lássa kérem, ez éppen a baj. Ez az egyedüli, vagy mindenesetre a legkeserübb csepp a tengerész életében. A legérdekesebb, a legboldogabb perczben ott kell hagyni a feleségét, ezt a drága portékát. El kell menni messzire, hosszu időkre. Leveleket nem igen lehet irni; azaz, hogy irni lehet, de nem lehet elküldeni. Még irásban sem lehet megmondani annak az elhagyott, busuló kis asszonynak, hogy menynyire szereti az ember, mennyire vágyódik utánna. Aztán ha már meg

is irja azt a levelet és el is küldi, bizony eltelik néha 6 hónap is, a mig választ kaphat rá. Azt sem szabad elfelejteni, hogy egy olyan magányos busuló asszonyka, ha egyedül van sokáig, hónapokig .... hm, nem jó az ördögöt a falra festeni ....

Ha égő lánggal vágyott volna a kérdező a tengeri élet után, *erre* a felvilágositásra bizony *elmegy* a kedve a tengertől, de nagyon.

Éppen megforditva gondolkozik a másik, a ki már régen kinőtte a mézes hetek czipőit és jelenleg már egy másfajta — lábbeli alatt nyög. Ennek a számára ez a leirás jut:

— Tudja kérem, az a körülmény, hogy az ember nem viheti magával a feleségét, nagyon örvendetes jelenség a tengerész életében. Képzelje csak, minő boldogság az, ha az ember egy-két évre levetheti magáról a házas élet megunt terheit! Az ember szabad mint a madár; nem felelős a tetteiért; nem tartozik beszámolni, hogy hol volt, hol járt; nincs zsörtölődés, perpatvar, gyereklárma, husdrágaság, uj kalap...

— És nincs — anyós! sóhajtja a szegény megkinzott, és e percztől kezdve megesküszik, hogy nincs boldogabb ember a — nős tengerésznél.

KIKÖTŐI GYÖNGYÉLET.

Kikötői gyöngyélet.

I.

Valamennyi nézet között, melyet a szárazföldi a tengerészéletről táplál, határozottan az a legtévesebb, melylyel a kikötőkben töltött napokról bir.

A legtöbben azt hiszik, hogy mihelyt a hajó a kikötőbe ért, az ember kapja a frakkját, azaz a podgyászát, partra száll és még csak feléje sem néz a hajónak az indulásig.

Az *utazó közönség* persze hogy igy teszen. Ezeknek a legnagyobb része, ha ugyan nem mindnyájan, a megérkezés napján már kora reggel talpon van. Felöltik az ünneplő gunyájukat, türelmetlenül végig olvassák hamarjában az illető kikötőről szóló Bädecker-czikket és felfegyverkezve napernyővel, parafa-sisakkal, revolverrel és bottal, meg egy hatalmas látcsővel, kiállnak a fedélzetre. A horgony még jóformán nincs is a fenéken, ezek már seregestől tódulnak a hajó alá jövő csónakokba. Ha aztán eljő az elindulás ideje, akkor szépen visszaszállingóznak a hajóra és a legjámborabb béketüréssel nekiadják magukat a hosszu ut unalmainak.

Egészen másképpen áll ez a hadihajók személyzetével.

A hadihajók a legtöbb kikötőben a kiszálló helytől vagy a rakparttól nagyon távol, néha több mértföldnyire horgonyoznak. Ennek oka részben a hadihajók mély járata, másrészt pedig az a hagyományos etikett, mely megtiltja a „polgári“ hajókkal való közelebbi érintkezést és arra itéli, hogy tiszteletet gerjesztő távolban tartsa magát a „plebs“-től, a kereskedelmi hajóktól.

Tehát már a nagy távolság maga is oly körülmény, a mely a hajó elhagyását és a partra szállást megneheziti, vagy legalább kelle-

metlenné teszi. Ez azonban még hagyján. A ki a partra akar szállani, az ugy van vele, mint a ki egy rendezvousra siet; az nem ismer akadályt, nem fél a veszélytől, hanem megy minden áron.

Notabene: „de csak ugy, ha lehet", azaz, ha megengedi a szolgálat. Egy hadihajón ugyanis viharban sincs oly sok tennivaló, oly lázas munkálkodás, mint a kikötőbe érkezés első napjaiban. Ilyenkor minden embernek bőven kijut a magáé és nagyon furcsa szemmel nézik a „felsőbb hatóságok« azt a szerénytelent, a kinek ennyi temérdek munka között csak még eszébe is jut, hogy szárazföld is van a világon.

Leirhatlan zürzavar van ilyenkor a hajókon. Mindenekelőtt jön a territoriális »salut«, egy nagyon czeremoniális jelenet, mely daczára gyakori ismétlődésének, mindig szép és érdekes marad.

A mely perczben lezuhan az óriási nagyságu horgony, ugyanazon pillanatban leeresztik a hajó két oldalán azokat a nagy vitorlarudszerü gerendákat, melyek a hajó két oldalán, mint két kinyujtott kar állanak a viz szine fölött. (Ezekhez kötik t. i. a vizre bocsátott csónakokat s ezeken száll be a legénység a csónakba, vagy jön onnan a fedélzetre = Backspiere.)

Ezzel egyidejüleg, ugyanabban a perczben a kürt szavára fegyverbe lép az őrség, a tüzérek pedig felszerelik és megtöltik az ágyukat; a középárbocz csucsára felvonják az illető ország lobogóját, (felgöngyölt állapotban) és amint az emlitett két rud eléri a vizszintes fekvést, megrántják azt a kötelet, mely a felgöngyölt lobogót tartja: ez felbomlik, egyet pattog a levegőben és ugyanazon pillanatban dördül el az első lövés, a melyet pontosan kimért öt másodpercznyi időközökben követ még husz lövés.

A salut után vizre bocsátják azokat a nagyszámu sulyos csónakokat, melyek az ut tartama alatt a csónakdarukra vannak felhuzva vagy a fedélzetre beemelve. A nagy csónakoknak vizrebocsátása oly nehéz munka, hogy többnyire a hajó összes legénysége igénybe van véve általa.

Ezután következik az ugynevezett »kikötő-toilette«, mely csaknem több munkát és időt vesz igénybe, mint egy bálba készülő hölgynek a toiletteje. T. i. az ut alatt meglazult kötélzetet egyenkint hozzák rendbe. Hogy mennyi munkába kerül az, a mig a *százakra menő* köteleket, a melyeknek egy része karvastag és 65—85 méter hosszu, feszesre huzzák, oly feszesre, mint egy megfeszitett hur, azt el lehet képzelni. A komplikált gépeket, kazánokat és az ezeket összekötő temérdek csövet tükörsimára takaritják. Hogy mily kinos gonddal takaritanak a hadi

hajókon minden részecskét, legyen az a gépeknél, az ágyuknál, vagy a kórházban, mutatja az, hogy mikor a parancsnok hajó-szemle alkalmával fehér keztyüs kezével végig tapogatja azokat, *a fehér keztyünek mocsoktalanul* kell kiállania a vizsgálatot! A vitorlákat felgöngyölik a rudjaikra és bevonják egy vászonburkolattal; a hajót megmossák alaposan kivül és belül; épp igy a csónakokat is és száz meg száz olyan apróságokat végeznek, melyeket nem is lehet leirni.

Ugyanekkor megindul a hajó körül egy kisebb mérvü népvándorlás. Mindenek előtt jönnek a kikötő egészségügyi hivatalnokai, a kik alapos vizsgálat alá veszik a hajót, hogy nem hurczol-e be valami ragályos betegséget és hogy rendben vannak-e az illető papirjai? A legkisebb gyanura — quarantinba helyezik a hajót, a mi bizony nagyon keserves állapot. Az ilyen hajónak fel kell szednie a sátorfáját, t. i. a horgonyát és a kikötőnek egy távolabbi részében kell meghuzódnia. Ott felhuzza a quarantint jelző sárga lobogót és a mig az a gyászos lobogó ott leng az előárboczon, addig a hajó tökéletesen ki van zárva minden érintkezésből.

Ha azonban nincs semmi baj, akkor jöhetnek a konzulátus hivatalnokai, a kik a legkedvesebb és legtürelmetlenebbül várt vendégek. Ők hozzák t. i. a megérkezett postát, melyet néha már hónapokkal előbb küldöttek el hazulról.

Jönnek továbbá a már horgony előtt fekvő hadihajók tisztjei, a kik az illető parancsnok nevében gratulálni jönnek a szerencsés megérkezéshez és felajánlani az esetleg szükséges segitséget,

Hogy ez a czeremónia nem történik mindig mulatságos quiproquok nélkül, mutatja a következő eset. Egy korvettánk néhány évvel ezelőtt Créta szigetén Suda-Bayban bocsátá le horgonyát. A nemzetközi tengerjog értelmében a korvetta parancsnokának meg kellett volna adnia a szokásos territoriális salutot, mely áll 21 ágyulövésből, mely idő alatt, t. i. mig a lövések eldördülnek, a hajó középárboczán a a megtisztelendő nemzetnek, vagy országnak a hadi lobogója leng. Ezt a salutot azonban az illető kikötő erődjéről, vagy egy esetleg ott horgonyzó nemzetbeli hadihajónak haladéktalanul viszonozni kell és viszonzásul a tisztelgő hadihajónak lobogóját vonja fel árboczára.

Ha a megérkező hajó parancsnokának biztos tudomása van arról, hogy az érintett kikötőben adott salutját sem egy erődről, sem egy hadihajóról nem viszonozhatják, akkor a salut teljesitése saját belátására van bizva.

Az emlitett korvettánk parancsnoka Suda-Bayban véletlenül nem talált török hadihajót; ettől tehát nem is várhatta a viszonzást. Hogy

egy erőd van Suda-Bayban, azt tudta; de hogy ez az erőd képes-e 21 ágyulövést visszaadni, azt már egy kissé kétségbevonta. Először is: mert Suda-Bay török; másodszor pedig mert Suday-Bay Créta szigetén van. Itt pedig akárhányszor megtörténik az erődben, hogy az ágyuk nem állanak lövésre készen; vagy ha az ágyuk rendben vannak, akkor nincs puskapor; vagy pedig ha van ágyu is, meg lőpor is, akkor nincs — tüzérség a kéznél.

A parancsnok tehát sokáig fontolgatta, megadja-e a salutot, miután ennek nem viszonzása — történjék az bármely okból — direkt sértés és alapos ok esetleg hónapokig elhuzódó jegyzékváltásra.

A parancsnok tehát várt. Reggel 8-kor megjelent egy fiatal török tüzértiszt az erődből és parancsnoka nevében üdvözölte a mi parancsnokunkat, barátságos „szalem alejkumot" kivánva neki.

A törökül nem értő parancsnokunk franczia nyelven kérdé a fiatal törököt a körülmények mibenléte felől. A török tiszt azonban angolul felelt rá, még pedig azt, hogy nem tud francziául, hanem igenis angolul. A parancsnokunk azonban viszont az angol nyelvben volt gyenge, és így a mellette álló tisztre bizta, hogy kérdezze meg a törököt, mi lesz a saluttal. A tiszt szépen szótagolt angol nyelven kérdé a törököt: ha mi megadjuk a kommanderednek a salutot, fogjátok-e viszonozni?

A körülményesen és tisztán tett kérdésre a török ép oly tisztán adta válaszul, hogy: „Commander seak man; Hallepa." (Parancsnok beteg ember; Haleppa). A háromszor ismételt kérdésre ugyanazt a választ adta: Commander seak man, Haleppa; a miből körülbelül annyit következtettünk, hogy a beteg erődparancsnok a közeli Aleppában fekszik.

Denique a parancsnok annyit tudott a salutról, mint előbb.

— Várjon csak, mondá a tisztnek, (a mienknek), majd megkérdem *én* tőle angolul.

A törökhöz fordulva, feladá a kérdést:

— I say, gentleman; I make bum-bum, make you bum-bum? (Ha én csinálok bum-bumot, csinálnak önök is bum-bumot?)

— Ooh yees! mondá a török, nagyot lélegzelve örömében; we make bum-bum!

Igy aztán megesett a hiressé vált suda-bay-i bum-bum. — — —

Azután jönnek kereskedők, alkuszok, ágensek, kufárok, a kik szenet, olajt, élelmi szereket, konzerveket és más áruczikkeket ajánlanak föl. Jönnek a honfitársak, a kik már hetek óta türelmetlenül várják a már avizált hajó megjöttét. Mindnyájan meghivót hoznak és

mindnyája azt hiszi, hogy ő lesz az első, a kit meg fognak látogatni. A hajó körül egy egész csónaktábor van; mindegyike hozott valamit, mindegyiknek van valami eladni, mutatni, kérdezni vagy kérni valója. Mindannyi kiabál, liczitál, lármázik és első akar lenni.

Néha napok is eltelnek, mig az embernek alkalma nyilik a hajóról kimennie. Előbb nem lehetett, mert a hajón tartotta az őrség, a inspekczió vagy az execzirozás, továbbá a hivatalos látogatások és meghivások elfogadása és visszaadása, stb. Ezeknek az elvégzése után mehet kiki a maga dolga után — szabad idejében.

Egyes kikötőkben azonban a hajók nagyon messze horgonyoznak a kiszálló helytől. Megjegyzendő azonban, hogy némely kikötőkben viszont a legkellemesebb közelben horgonyoznak, ugy annyira, hogy a fedélzetről kényelmesen lehet gyönyörködni a parton folyó nyüzsgő életben. Pl. Barczellonában, Messinában, Shanghaiban oly közel feküdtünk, hogy tisztán kivehettük a parton járókelők arczát. Palermóban és Maltában pláne egy ugrással künn lehetett volna az ember a rakparton.

Ez azonban kivételes helyzet. Legtöbbnyire mértföldeket kell megtenni apró kis csónakon, mig az ember a szárazföldre ér, mint pl. Dsiddahban, Singapureban vagy Monte-Videóban. Chemulpó kikötőjében, Coreában nem kevesebb mint 3 mfdre feküdtünk a várostól.

Természetes, hogy ily távolságok mellett néha a legelhatározottabb szándék mellett sem lehet a partra menni; még akkor sem, ha az ember az unalomig jólakott a hajó-élettel. De nem a kedvhiány miatt, hanem azért, mert a hullámzás oly nagy, hogy isten kisértés lenne egy csónakot a vizre bocsátani.

Nagyon drágán kell néha megfizetni azt az amugy is kétes szárazföldi mulaságot. Eltekintve minden mástól, nem valami kellemes állapot az, mikor az ember meg van hiva a guvernörhöz, vagy egy admirálishoz és ennek megfelelően felöltözik No. I.-be; már a beszállásnál végig mos rajta egy hullám; az ut tartalma alatt néhány másik hullám; a kiszállásnál pedig — nem számitván ki az emelkedés és süllyedés idejét egy másodperczre — az ember nyakig merül a vizbe. Addió bál, addió mulatság! Az ember visszaül a csónakba, haza evez a hajóra és a bál vagy az estély gyönyörei helyett gondolkozhatik a felett, hogy:

Schönes Leben
Ist des Seemanns Leben . . .

Némely kikötőkben normális viszonyok között is olyan hullámzás van, hogy a csónakközlekedés életveszélylyel jár, mint Calcuttában,

Madrasban vagy Annapolisban. Ez azonban leginkább oly kikötőkre áll, melyek direkte ki vannak téve az Oczeán hullámainak, a melyek a chronométer szabatosságával néhány percznyi időszakokban megjelennek és eltünnek. Ezek a hullámok az Oczeán szivverése.

Ha már most egy ilyen kikötőben a normális nagy hullámzáshoz egy kis viharocska is hozzájárul, akkor nem csak a csónakközlekedés van tökéletesen megszakitva, hanem maga a hajó is a legnagyobb veszélyben forog, miután ki van téve annak, hogy a szél- és hullámoktól hajtva, neki megy a partnak, vagy valamelyik zátonynak.

Ki nem emlékszik arra a drámára, mely mintegy három évvel Samoa szigetén Apia kikötőjében játszódott le, a mely alkalommal három német, egy amerikai és egy angol hadihajó egyszerre ment tönkre.

Jellemzésül álljon itt egy másik eset, mely egy fregattunkkal történt, néhány évvel ezelőtt.

1888-ban a »Saida« fregatt Afrika körüli utja alkalmával Madeira kikötőjében horgonyzott. Három nap óta feküdt már horgony előtt és a hajóról egy lélek sem távozhatott, sem pedig a hajóra nem jöhetett senki az irtózatos hullámzás következtében. Végre a negyedik napon annyira lecsendesült a tenger, hogy a fregatt parancsnoka néhány tiszt kiséretében kimehetett a partra. Alig töltöttek néhány órát a szárazföldön, a midőn ismét megkezdődött a rettenetes hullámzás. A parancsnok vissza akart térni hajójára, mely a legnagyobb veszélyben forgott, de nem lehetett.

A »Saidán« csak három tiszt maradt. Ezek belátták, hogy a hajó és vele az összes legénység életveszélyben forog. Jeleztek lobogókkal a partra, de a nagy távolság miatt eredménytelenül. A veszély nőttön nőtt. Elhatározták, hogy kifutnak a kikötőből és künn, *az oczeánon fogják bevárni*, mig az orkán lecsendesül.

Vakmerő elhatározás! A parancsnoknak és a tisztikar nagyobb részének ott hagyásával nekimenni a borzasztó viharban az Oczeánnak! De a két baj közül a kisebbiket választották.

Annyi idejük sem volt, hogy felhuzzák a horgonyukat. A horgonyláncot kikapcsolták erősitékeiből és neki mentek a háborgó Oczeánnak. Három nap és három éjjel laviroztak Madeira közelében a legborzasztóbb viszonyok között. Negyednapra, a vihar lecsendesültével, viszatértek a kikötőbe, a hol a parancsnok és a többi tisztek ismét a hajóra jöttek.

A legszebb az volt a dologban, hogy még ezeknek állt feljebb! Nekik három éjszakát kellett végigtánczolniok azokon a bálokon, a

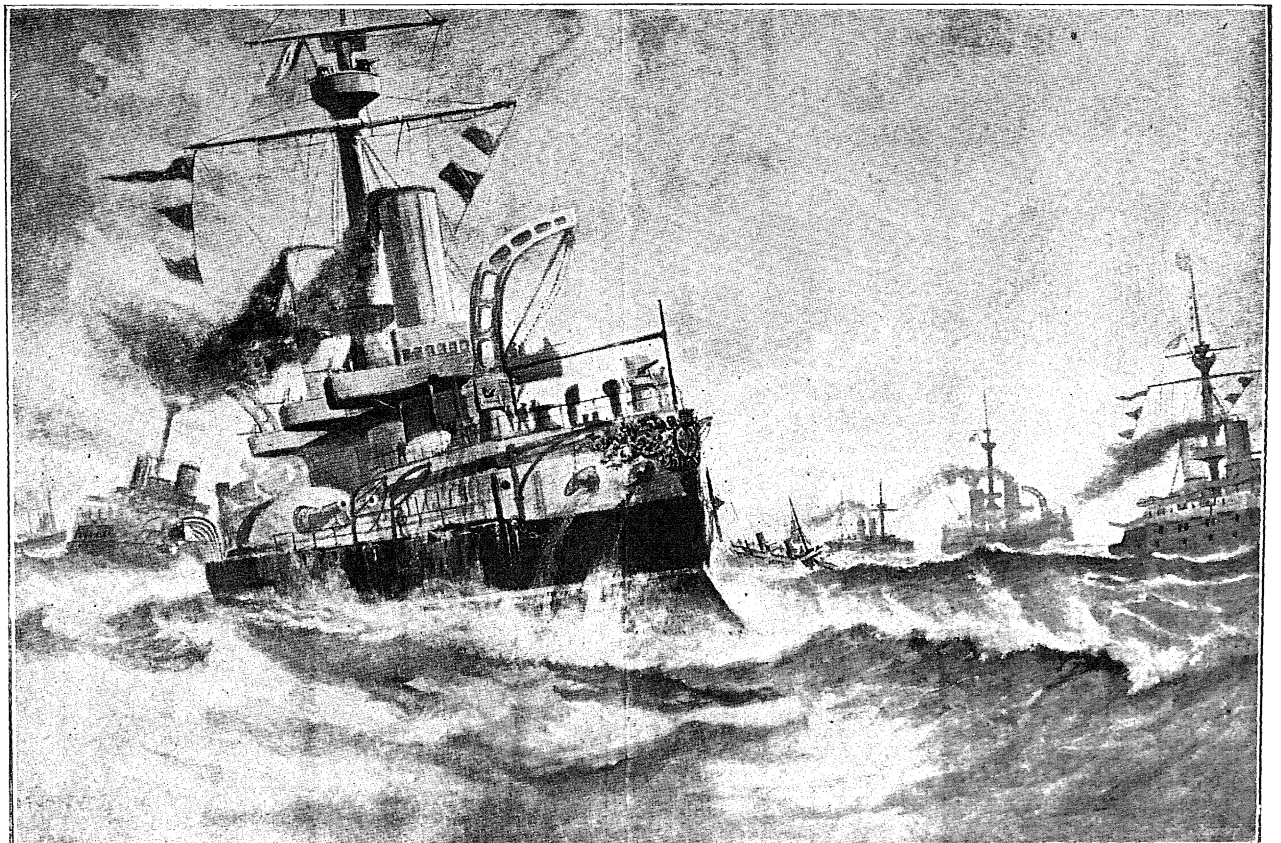

Angol páncél-flotta Wey-Hey-Wey előtt.

melyeket Madeira haut-voléje rendezett számukra és most egészen tönkre vannak téve, mig ellenben ők — a hajón maradottak — ki vannak pihenve, tehát tartsanak helyettük őrséget!

Hogy milyen kedvvel tánczolhatott a parancsnok azokon a bálokon, mialatt a reábizott hajó künn tánczolt az oczeánon, azt elképzelheti az is, a ki még sohasem parancsnokolt egy fregattot. — —

II.

Most egy éve történt, hogy mi is nehéz, nagyon nehéz napokat töltöttünk egy kikötőben.

Sokan lesznek talán, a kik még emlékezni fognak az »Ertogrul« török fregatte gyászos sorsára, mely Japán partjain, Osaka mellett ment tönkre. A hajó 650 emberéből 52 maradt életben, a többi elpusztult a hajótörés szinhelyén. (Néhány hónappal az »Ertogrul« sülyedése után Hongkongban találtuk azt az 52 menekültet, a kiket a gavallér japáni császár két fregatteon: a Hi-Yein és Kon-ghón küldött haza Konstantinápolyba.)

Ugyanaz a tayfun, mely Osakánál tönkre tette az »Ertogrult«, a mi korvettánkat Észak-Khinának egy kikötőjében, a Petsili öbölben fekvő Csi-fuban érte utol. Minket ugyan a forgó viharnak csak a peripheriája — a szárnycsapásai — értek utól, hanem azért derekasan megczibált bennünket.

Mindjárt megérkezésünk napján, reggel kiment a gőzbárkánk, hogy a hajóra hozza a konzulunkat, a ki ebédre volt meghiva a parancsnokhoz. A gőzbárkával kiment a számtiszt is, hogy magával hozza a megérkezett postát.

Dél felé kellett volna megjönnie a gőzbárkának. Dél felé már a vihar is kitört rettenetes, elképzelhetetlen dühvel. Az előbb még sima tenger néhány óra alatt fel volt kavarva. A két horgony előtt fekvő korvettánk eszeveszettül hánykolódott. Nem emlékszem reá, hogy a nyilt oczeánon láttam volna ennél nagyobb mérvü hánykolódást.

Megérkezett a gőzbárka, bent a konzul és a számtiszt, meg a posta. A mint a bárka a hajó közelébe ért, látható volt, hogy a benne ülők kiszállása teljes lehetetlenség. Még az ilyen alkalmakkor szokásos eljárás, hogy t. i. a csónakot a benne levőkkel együtt huzzák föl a csónakdarukra, ezuttal ki volt zárva. A bárka még csak közel sem jöhetett a hajóhoz, mert szerte szétzuzódott volna ennek a bordáin. A hullámzás oly erős volt, hogy a közelünkben levő bárka eltünt a szemünk elöl, a bárka és a hajó közzé feltornyosuló hullámok mögött.

A gőzbárka vezetője parancsot kapott, hogy menjen vissza a partra, szállitsa ott ki a konzult és maradjon ő is künn a bárkával, mig a vihar lecsendesül. A gőzbárka irányt vett a partnak és eltünt a feltornyosuló hullámok mögött.

Mintegy két óra mulva visszatért a kétségbeesett jelentéssel, hogy künn a parton a hullámok toronymagasságra csapódnak fel. Kiszállásról szó sem lehet. Ott még rosszabb, mint itt a hajó közelében, mert itt több tere van a manöverezésre.

A csónakban lévők egy része görcsösen kapaszkodott a padokba, mig a másik része a becsapott vizet meritette ki a csónakból.

A csónakban fekvő konzult leverte lábáról a tengeri betegség. Borzasztó kinokat állhatott ki a szegény ember, a ki daczára a veszedelmes hullámzásnak, a bárkába merészkedett szállani, csak hogy egy néhány boldog órát töltsön régen nélkülözött honfitársai között.

A bárka kormányosa — egy kiválóan derék kormány-altiszt, — ujabb parancsot kapott. Menjen vissza a part közelébe, kiáltson magához egy khinai sampangost; a sampangot kösse a bárka mellé és helyezzék át a konzult a sampangba; a kuli aztán dobassa magát, az az a sampangot a legelső hullámmal a szárazföldre. Ha szét is zuzódik, nem tesz semmit; majd megtéritik neki. Ő pedig — a kormány-altiszt — vigyázzon magára és tartsa a bárkát, ameddig lehet.

— *És vigyázzon a postára,* — kiáltottunk mi többiek egyhangulag utána.

A müvelet sikerült. (A csifuiak hiresek, mint kiváló, ügyes tengerészek.) A sampang, benne a konzullal, szerencsésen a partra ért. A sampang ugyan forgácsokra zuzódott, a benne ülőknek is lement a bőr a tenyerükről meg az arczukról, de hát az nem számit ilyenkor.

Másnap bejött a kikötőbe néhány hajó, a melyeket a tayfun künn ért a tengeren. Köztük volt a franczia »L'Aspic« is. De minő állapotban! Az árboczok felső része letörve, a még megmaradt vitorlák rongyokká tépve; a csónakdaruk üresen; a csónakjait mind leseperte az orkán. Hetekig kellett ezeknek Csi-Fuban feküdni, a mig némileg helyre hozhatták havariájukat.

Csi-Fuban töltendő napjaink meg voltak számlálva. Sietnünk kellett tovább, hogy a legközelebbi kikötőbe megérkezhessünk a programmban kijelölt időben. Ez a legközelebbi kikötő Chemulpó volt Coreában, az »*Elzárt országban.*« Az ott töltendő idő néhány hétre volt kitüzve és miután tudtuk, hogy Coreának elhagyott kikötőiben szükségleteinket nem fedezhetjük, elláttuk magunkat Csi-Fuban mindazzal, a mire szükségünk volt.

Igen ám, de hogy hajózzuk be azt a temérdek szenet, olajat, élelmi szereket, stb. ilyen hullámzás mellett.

Igaz, hogy a vihar nagy mértékben lecsendesült, de a felkavart tenger nem akart lepihenni. A hullámzás még most is óriási volt. Várnunk azonban nem lehetett tovább, miután Corea királyánál a korvettánk megjelenése már ki volt tüzve és a parancsnok *minden áron* meg akart jelenni a kitüzött időben.

Tehát csak rajta, elő azokkal az élelmi szerekkel, meg a szénnel, ugy, a hogy. És megindult a behajózás. Oly látványosság volt ez, a minőhöz hasonlót Renz czirkuszában sem produkálnak.

Mintegy 10—12 hosszu csónakon hozták a hajó alá a megrendelt kőszenet és élelmi szereket (élő barmokat). Az egyik oldalon a szenet hajózták be, a másikon az élelmiszereket. A csónakokat távol kellett tartani a hajó falaitól, különben szerte szét zuzódtak volna ezeken, másrészt pedig oly közel kellett maradniok, hogy a tárgyakat át lehessen emelni a darukra felkötött csigákkal.

A hajó két oldala mellé egy-egy csónak állott. A többi addig tiszteletteljes távolságra maradt és dióhéjként tánczolt a hullámokon. A hajó mellett levő csónakok néha oly magasra vetődtek föl, hogy a fenekükkel magasabban feküdtek a hajó pereménél és a legközelebbi perczben, — mialatt a hajó átdült a másik oldalára, — a csónak egészen eltünt szemünk elől a mély hullámvölgyben. Abban a pillanatban a midőn a csónak egyenlő magasságban állott a hajó párkányával (peremével), lőn a csónakból átdobva egy borju, egy disznó, egy köteg széna, egy zsák pityóka vagy kétszersült az egyik oldalon, vagy egy zsák szén, egy hordó olaj a másikon.

Az összes khinaiak között ezeknek a sampangoknak a legénysége volt előttünk egyedül szimpathikus. Sőt a legénységünk is, a nehéz és veszélyes munkához szokott matrózok is, bámulattal és elismeréssel nézték a vakmerő ficzkók müködését,

Hogy minden mozdulatot, dobást és evezőcsapást a kulik megfelelő orditással és kiabálással kisérték, az magától értetődik.

Késő éjjel volt vége a veszedelmes munkának, a mely egyike volt a legérdekesebb látványoknak, a melyeket eddig láttam.

A munka bevégeztével a szállitó, egy hamburgi német, beseperte a szállitmányokért járó 4000 mexikói dollárt csengő ezüstben. (Megjegyzendő, hogy Khinában idegen pénzek közül kizárólag az angol font-sterlinget, ezüstben pedig csak a mexikói dollárt fogadják el). Kiváncsiak voltunk reá, hogy hogyan fog ez az öreg ember — 60-on felül volt — a nehéz pénzes zacskókkal a hajóról a csónakba szállani.

Kiállott a hajó párkányának a külső oldalára, arra az erős vaslapra, a melyhez az árboczokat oldalról tartó drótkötelek és kötél hágcsók vannak megerősitve és oda szólitotta a sampangok egyikét. A mikor azután a csónak ismét egy magasságra jutott a hajó párkányával, beledobta egyenkint a zacskókat, a legközelebbi emelkedésnél pedig ő maga is megtette a veszedelmes ugrást. Ez aztán salto mortale volt a szó szoros értelmében.

— Good night, gentlemen! A palaesant voyage! kiáltá vissza. És a vén, öreg ember neki ment csónak-flottájával a sötét, háborgó éjnek mintegy 50 khinaival, a kiknek mindegyike tudta, hogy néhány ezer dollárnyi összeg van nála! . . .

Hogy egyes nemzetekből egyes osztályok vagy városok bizonyos privilegizált ügyességet fejtenek ki, a mely téren kifejtett ügyesség lényegessen eltér fajbeliök foglalkozásától, ezt bizonyitják a *rhódusi zsidók*, mint kiválóan vakmerő, bátor — tengerészek! Midőn az angol fiotta közép-tengeri diviziója blokáda alatt tartotta a syriai partokat, a rhódusi zsidók fényes bizonyságát adták annak, hogy valóban vakmerő hajósok. Az angol divizió ugyanis két részre volt osztva; az egyik Rhódus városának nyilt kikötőjében horgonyzott, a másik fele pedig a szomszédos közeleső szárazföldi kikötőben. Marmaricában. A két divizió közt persze igen élénk postaközlekedés volt csónakok által fentartva. E helyen azonban a tenger nagyon viharos szokott lenni, különösen a téli időszakokban, a melyre éppen a fiotta blokádja tartatott. Hogy ne kelljen a legénységből naponként egy-két csónaknyi legénységet nélkülözni, a rhódus divizió tengernagyja a rhódusi zsidó hajósokat alkalmazta e czélra, kik megelégedését teljes mértékben kiérdemelték maguknak. Különösen nagy szolgálatokat tettek neki akkor, midőn oly erős viharok dühöngtek, hogy az angol csónakokat nem lehetett a tengerre bocsátani. A rhódusi zsidó hajósok azonban a legdühösebb viharok alkalmával is hiven teljesitették a magukra vállalt kötelességet. Sokan vesztették ugyan életöket e nehéz misszió alatt, de azért a marmaricai angol divizió pontosan megkapta a maga postáját.

Persze nem minden kikötőben telnek ilyen nehezen a napok. Sőt ellenkezőleg, a legtöbb kikötő leirhatatlan sok élvezetet nyujt az embernek. A rövid idő tudatában az ember felhasználja minden szabad perczét és ugyszólván tömörülten élvez mindent, a mi számára kinálkozik.

A szárazföldi embernek nagyon kevés fogalma van egy hosszu tengeri ut fáradalmairól, de még sokkal kevésbbé képes magának fogalmat alkotni a kikötői gyöngyéletről.

Megjegyzendő azonban, hogy a tengerésznél szerényebb igényü ember nincs. Azok a legjelentéktelenebb csekélységek, a melyeket egy szárazföldi tekintetbe sem veszen, nem is élvezi, mert a megszokás következtében nem tudja megitélni, hogy az, a mivel bir, a mi rendelkezésére áll mindig, mindenütt és minden körülmények között, — néha hiányozhatnék is neki: a tengerésznek az mind valóságos élvezet.

Ugyan kinek jutna eszébe odahaza örvendeni egy pohár friss viznek, egy csésze tejnek, egy darabka friss husnak vagy az egyenesen fekvő ágynak? Ugy-e senkinek? De élne csak az illető egy néhány hónapon keresztül konservekkel, hordóba páczolt disznóhussal, innék csak hónapokon keresztül 30° meleg destillált vizet és épp ilyen meleg poshadt, savanyu sört és nyulós bordeauxit, törnék csak bele egy-két foga a kőkemény kétszersültbe, vagy feküdnék éveken keresztül egy $^3/_4$ méter szélességü ágyban, mely nappal szófa, szekrény és asztal is egyszersmind és a mely néha heteken át ugy hánykolódik, mint egy kis gyermek a bölcsőben, melyet egy rosszlelkü dajka mérgesen ringat — de megtanulna az illető szerény igényüvé lenni!

— — Egy hetekig tartó rendkivüli viharos ut után egy késő este megérkeztünk Gravosába, Dél-Dalmátiának egy kis kikötőjében, Raguza mellett. Egy esztendei távollét után ez volt az első hazai kikötő.

A ki tehette, azaz, a kinek a szolgálati viszonyok megengedték, az ment ki a szárazra. A parancsnok, tekintettel a láthatólag lecsillapithatlan lelkesedésre, melyet az első hazai föld gyakorolt reánk, nem tett nehézségeket, daczára a késő órának.

Vizre bocsátottak a számunkra egy csónakot és vigan, mintha valami menyegzőre tartottunk volna, eveztünk be Gravosába. Itt kocsikat keritettünk és vágtattunk be a közeli Raguzába. A város már ki volt halva, az üzletek, vendéglők zárva.

Nem tesz semmit. Neki mentünk a legelső vendéglőnek, mely utunkban akadt; az „Al buon pastore“ volt. Felzörgettük a személyzetet. Egy fiatal, csinos leány, a pinczérleány jött elénk. Általános halloh és hurah!

Én sohasem voltam előbb e vendéglőben és sohasem láttam előbb ezt a leányt. De az első pillanatban, a mint megláttam csinos, kerek arczát, szép barna szemeit és a széles hajfonatot a fején, megismertem benne a — *magyar leányt*, ennek az egész kerek földgömbnek a legkedvesebb és legcsinosabb teremtéseinek egyikét.

— Eszem a kis zuzáját, gyönyörü kis földi! Van-e valami vacsorára?

Képzelhető a leány meglepetése, a kit álmából zavar fel hat isme-

retlen tengerésztiszt, és a kiknek az egyike az édes magyar nyelven szól hozzá és ráadásul magyarosan meg is ölelgeti hamarjában.

— Vacsora? Biz, az nincs. Ilyen későn sohasem jönnek mi hozzánk. Hát az urak honnan jönnek?

— Sohase kérdezze azt, Juliska lelkem, — Katiczának hivják? Hiszen az majdnem mindegy: Juliska, Katicza. No hát, Katicza lelkem, sohse kérdje, hogy honnan jövünk, hanem adjon nekünk valamit enni, meg inni?

— De nincs ám semmink!

— Ej dehogy nincs. Hát nem maradt semmi az ebédről, vagy a vacsoráról?

— Valami maradék van, de azt nem merem ilyen uraknak adni.

— Sohase féljen tőle. Mondja csak hát mi van?

— Hát maradt egy kis káposzta, meg van virsli . . .

— Tyüh! Káposzta, virsli! Hát még? Egy kis friss barna kenyér csak akad, meg egy pohár sör?

— Hát persze, hogy az is van. Aztán meg tudok ám palacsintát sütni, — mondá a kis leány egészen boldogan, hogy ilyen nem képzelt örömet okoz nekünk az ő jelentéktelen dolgaival.

— Tyüh, Katicza lelkem, aranyos kis földim, hiszen maga valóságos lukullusi lakomát rendez nekünk!

Tolmácsoltam társaimnak felfedezéseimet. Nagy volt az öröm Izraelben. A csengő borravaló már jó előre kézbesittetett és hálásan lőn megölelgetve a kis barna teremtés.

És csaptunk magnum áldomást a maradék káposztával, a maradék sörrel, meg a friss barna kenyérrel! Ez az *est* egyike volt hónapok óta a legboldogabb *napjainknak*.

— — — Higyjék meg kérem, hogy szép az ember élete nagyon, csak meg kell tanulni megbecsülni az adományait.

A KABINBAN.

A kabinban.

Tündöklően, bübájos fényben ragyogott le a déli éggömb legragyogóbb csillagzata *a Déli-Kereszt.** A hét csillagból álló képlet minden csillaga oly ragyogó és fénylő, mintha mindenik egy Uranus, Vénus vagy Syrius lenne. A párával telitett tropikus forró levegőn homálytalan, tiszta fényben tündököl át a sötétkék égboltozat. A hatalmasan feltornyosuló sötétzöld hullámok tajtékzó habja ugy megvillan a rezgő csillagfényben és aztán összeomlanak, összefolynak ismét zugó, zajló morajjal. A megtört hullám örvényébe szédítő gyorsasággal zuhan le a korvetta. Messze kinyuló ormányával mélyen belefurja magát a sistergő habokba, a másik pillanatban pedig hirtelen és merészen felemelkedik, mint egy ágaskodó paripa. A kötélzetről a magával emelő viztömeg gyöngyesőként hull vissza a sötét oczeánra, ugy néz ki, mint egy sörényét rázó oroszlán.

A vitorlák duzzadtan hordanak, néha meg-megcsikorogva hatalmas csigáikban. A nedves kötélzet meg van feszülve, mint megannyi hegedühur. Az erős délnyugati Monszun, a mint átcsap a kötelek között, zug, bőg, sivit és fütyül. Ilyen lehetne a Gygászok zenéje egy gygaszi hangszeren. A harmonikus kiséretet megadja hozzá az árbóczok körül lehevert matrózok hortyogása. Körbe feküdve, vagy hanyat bukva, néha a leggroteszkebb helyzetben összekuporogva »nyugosznak ők, a barna fiuk«, duló viharok után.

Fönt a hátsó fedélzet emelvényén pihen a tisztikar. Már a menynyire a hajó eszeveszett hánykolódása mellett pihenésről szó lehet. Az egyik két karjával görcsösen ragaszkodik egy gyorságyu talapzatába,

* Csak $23^1/_2{}^0$-ra az egyenlitőtől északra vagy délre, azaz a Rák és Baktérito átlépésénél kezd láthatóvá lenni.

mialatt lábaival épp oly görcsösen tartja a sörös palackot. (A pohár a zsebében van.) A másik egy lelógó vitorlakötél véggel kötötte körül a derekát, lábaival nekitámaszkodik a párkánynak. Egyik kezében a a palaczk, a másikban a pohár. Megesküszik reá, hogy ez a legalkalmasabb situatio, ha az ember aludni akar. Hárman-négyen háttal egymásnak dülnek, lábaikkal neki támaszkodnak az ágyuknak. Csak ugy szóval koczczintanak, hogy le ne öntsék e hüs itallal a drága bokharai szőnyeget. Bokharai szőnyege mindegyiknek van. E nélkül tengerésztiszt épp oly kevéssé képzelhető, mint például huszártiszt sarkantyu nélkül.

A friss italt — mely legfeljebb + 26° C *hideg* — vagy a tengerben szokták behüteni, vagy pedig, a mi tanácsosabb, az árboczon. Az előbbi módszer abban áll, hogy az ember ráköt egy kötélre egy féltuczat palaczkot; ezt bebocsátja a tengerbe vagy 20 méter mélységre, ott hogyja egy óráig és aztán felvonja. Igaz ugyan, hogy ezért nem valami nagyon hideg, de legalább jó sósizü a benyomult tengerviztől, és igy az ember nem rontja vele a »Büchsenfleisch«, »Pöckelfleisch«, meg „Salzfleisch" átal már ugyis elrontott gyomrát.

Hogy miért tanácsosabb a sört 20 méter magasan az árboczon behüteni, mint 20 méter mélyen a tengerben, azt megmondhatnák — a czápák. E kedves jószágok t. i. nagy előszeretettel viselkednek a palaczksör iránt. Különösen azt a fajt kedvelik, melyet a tengerbe bocsátanak behütés végett. Én legalább ugy tapasztaltam, hogy a hajó üregébe elhelyezett ládákból e bestiák sohasem itták meg a sörömet, de a tengerbe bocsátott palaczkjaimat meglehetős gyakran. Notabene, olyanok ezek az istentelenek, mint a német burschok; nem is isszák meg a sört, hanem csak ugy nyelik.

Hogy ne kelljen velük testvériesen osztakoznunk, azaz, hogy ne mindig ők kapják a nagyobb részt, belegöngyöltük tehát a palaczkokat nedves kendőkbe és felkötöttük jó magasan az árboczra, a hol az erős szélben a kendő vize gyorsan elpárolog és vele az italnak néhány hőfoka is. Magából értetődik, hogy a palaczkok előbb alaposan meg lettek számlálva, számitva azon körülményre, hogy a matrózok, a kik tudvalevőleg nem esküdt ellenségei a behütött italnak, néha-néha megreszkiroznak ilyenkor egy kis mászást az árboczokon, állitólag csupán szolgálati buzgalomból.

Tehát „kényelmesen" heverünk a bokkharai szőnyegen, isszuk a „behütött" sört, gyönyörködünk a viharhullámokban, meg a Déli-Keresztben és tárgyalunk thémákat, melyek nem is olyan régen, legfölebb egy évvel ezelőtt itthon Európában még ujdonságszámba men-

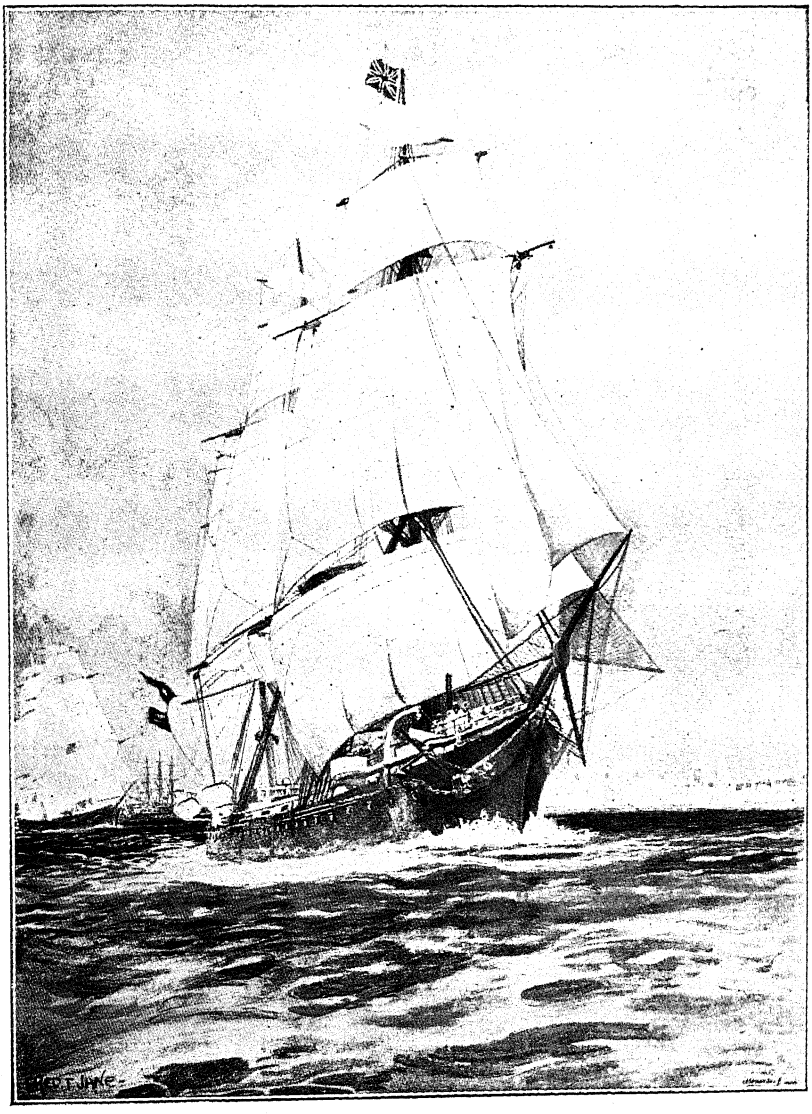

A vitorlák duzzadtan hordanak . . .

tek. A hullámokban meg a Déli-Keresztben azért gyönyörködünk, mert ez a kettő éppen kéznél van. Minden egyéb pedig, a miben emberek itt-ott még szoktak gyönyörködni, az nincs meg. A dolog tehát épp oly természetes, mint a minő egyszerü.

A hullámok azonban igazán szépek, hatalmasak. Valódi oczeáni viharhullámok. Harmincz lábnyi magasra tornyosulnak föl beláthatatlan lassuságban és aztán gyorsan és hirtelen megtörnek, ugyanoly szédítő mély örvényt képezve előttünk, mint a minő ijesztően borzasztó magasra kapaszkodtak előbb. Azok a hullámok, melyek nem a hajó tövében törnek meg, hanem lágy ölelésükkel ráborulnak a hajóra és elöntik annak a fedélzetét, ugy, hogy emberek, állatok, csigák, kötelek és csónakok egy quodlibetben usznak és gurulnak a fedélzeten; ezek nem számitanak. Ezek hibásan törtek meg.

Miután azonban az embernek — állitólag — aludnia is kell, itt fenn a kasaretten azonban nem igen lehet, meg abszolute nem is szabad, — a mi természetesen a mérvadóbb akadály, — nem marad más hátra, mint lemenni a kabinba.

Felgöngyöltem az én szép kis bokkharámat, a poharat bedobtam a tengerbe, az üres palaczkot pedig zsebre dugtam (pedig éppen ellenkezőleg akartam) és lebukdácsoltam a fedélzetre. Itt végig botorkáltam a lejáró-lépcső nyilásáig, félrehuztam annak a fedelét és — felsóhajtottam.

A hajó üregéből felszálló gőz és pára csapta meg az orromat. Minő pára, minő gőz! 238 embernek napok óta meggyült lehelete, (t. i. napok óta volt minden nyilás vizmentesen elzárva); a hónapokra felhalmozott élelmiszerek, a gépolaj, nedves csepü, kátrányos kötelek, átizzadt és átázott ruhadarabok, kihült konyhaedények kipárolgása és kigőzölgése együtt és egyszerre csapta meg az orromat.

De hiába, le kell menni — aludni. „Lasciate ogni speranza“ gondolám magamban.

»Denn da unten ist es fürchterlich!«

A korridorban égő olajmécsesek halvány, pislogó fénye sárgára festette a közelben levő tárgyakat. A függő-ágyak és bennük a matrózok katonás egyöntetüséggel himbálóztak ide-oda, a mint a hajó mélyen dült jobbra vagy balra a hullámhegy tetején, vagy az örvény mélyében. Az élelmi-raktárnál, a lőpor-kamránál, meg a fütetlen gépnél álló őrök irigyen és álmosan pislogtak a boldog, alvó bajtársakra. Pedig igazán nem irigylendők. A matrózok oly sürün feküdtek egymás mellett, hogy egy hordóba préselt norvég-hering egy bálteremben képzelné magát hozzájok képest. Bámulatos az a találékonyság, melylyel a matrózok,

a nyomasztó, fojtó hőségben feküdve, enyhülést keresnek. Sokan lábaikkal neki támaszkodnak a korridor hideg vastetetejének, mely a fedélzet alsó lapját képezték. Egynehány belekapaszkodik azokba a vaskapcsokba, a melyeken a függőágya lóg és csak ugy lebegve fekszik, mint a Mohamed koporsója. Hanem azért alszik mint a bunda. Hiszen azért matróz. A legtöbbnek azonban kilóg mindakét lába, a melylyel barátságosan végig czirógatták az arczomat, a mint mélyen meggörnyedve, csaknem négykézláb, végighaladtam alattuk a kabinom felé.

Átizzadva és kimerülve értem el a kabinomat. Betoltam az ajtaját és — visszahökkentem. Csak ugy párolgott ki belőle a hőség, meg a néhány napi nem „szellőztetés“. Nem, ide nem megyek be, mondám magamban; itt lehetetlen élni. — Igen ám, de valahol még is csak kell aludni! A fedélzeten? Ott nem lehet, mert az embert minduntalan nyakon önti az átcsapó hullám. A karréban, a tiszti szalonban? Ott ugyan lehetne, de nem szabad. Ezt szigoruan tiltja a hajó-etiquette és még szigorubban a hajó — első tisztje.

Tehát nem marad más hátra, mint a kabin: ugyanaz a kabin, melyben tegnap és tegnapelőtt is aludtam, meg hónapok és évek óta és fogok még évekig aludni. Előre.

Beléptem: elszántan és dacosan. Hiszen máskép ugy sem tehettem volna. Egy előnye azért mégis volt a kabinomnak; csakhogy még ma sem tudom, hogy mi volt az: a forráságnál nagyobb büz, vagy a nagyobb büznél kisebb forróság? Az egyikben azonban kárpótlást találtam.

Sem az egyik, sem a másik nem bántott oly nagy mértékben, mint ezen az utankon. A kabinom ugyanis minden zugában tele volt tömve a legheterogénebb tárgyakkal, melyeket a kikötőkben összevásároltunk. A derékaljat képviselte Indiának, Perzsiának, és Arábiának egy-egy szőnyege. Az ágy alatti szekrényben tiencsini cloissoné, kiukiangi korsók, japán servicek, sazuma vázák, kágá tálak, nankingi selyem, hongkongi fecherek, wutschangi könyvek és sumatrai bambuszfaragások voltak felhalmozva. Az álló szekrények tartalmát bronczmüvek, fegyverek, tropikus gyümölcsök, malaccai csigák, elefántcsont faragások, szárított pálmalevelek, spirituszba dugott halak, kigyók, puhányok, férgek, manilla szivarok (ezek persze nem spirituszban, hanem ládákban), sanghaii thea, meg jávai kávé képezték. A falon egy kopaszodásnak induló koreai tigrisbőr, néhány mandzsurai kecskebőr, egy kiszáritottnak hitt, de meglehetős eleven illatu elnyomoritott khinai leány-láb csontváza, meg egy borneoi koponya diszelgett.

Mindezek békében hagytak ugyan, de nem ugy ám a temérdek

rothadt szalma, penészes papir, büzös vászondarab, meg illatos ládák, amikbe a tárgyak be voltak csomagolva. Ezek együtt olyan illakeveréket hoztak létre, a melyre patentet vehetett volna magának egy hottentotta fejedelem parfümszállitója. De megnyugodtam ebben is. Egyik kezemmel meg lábammal megkapaszkodtam valahol, a másik kezemmel és lábammal levetkőztem valahogy. Lefeküdtem és — nem aludtam el. Ellenben izzadtam rémségesen. Tiz percz mulva felkeltem, felforditottam az átizzadt szőnyegréteget; lefeküdtem ismét és — izzadtam tovább ébren. Megforditottam az ágyat, azaz hogy én fordultam meg. Fejjel feküdtem „lábtul" és viszont. De csodálatos módon, az nem használt; a büz nem lett kisebb, a hőség azonban fokozódott. Ezalatt persze a hajó hánykolódott tovább is, hol én ütöttem bele az orromat a falba, hol pedig a fal ütődött össze az én homlokommal.

Végre elszunnyadtam. Mintegy tiz perczet aludhattam, a midőn a korvettának egy szokatlan erős lökése után felébredtem, még pedig arra, hogy el vagyok temetve. A fejem és lábaim feletti polczokról ugyanis egyszerre zuhant reám mintegy 8 pár czipő, egy csomó könyv, egy tuczat üveg, a kávéfőző, a theaszürő, egy összekötött nyaláb bot, egy csomó fecher, a revolver, egy látcső, 10 láda szivar, négy fatálcza, és két skatulya gallér.

Összeszedtem a felülről jött áldást és vissza raktam ugy, a hogy ismét a polczra; lefeküdtem, befordultam és kezdtem szunyadni. Szerencsére elértem azt a stádiumot, a melyben az ember a szunyadásból átmegy az alvásba, a midőn ismét felriaszt egy uj zaj.

A két lakótársam veszett össze, Ella és Mariska. Kegyetlenül visitoztak és csapkodtak, mint két ellenség. Csodálatos, hogy ezek verekednek, gondolám magamban. Már hat hónapja, hogy velök élek de ezt még nem tették. Valami bajok lehet.

Persze ismét fel kellett kelnem, odamentem a két czivakodóhoz és elkeztem őket csittitani.

— Csend legyen Mariska, — rivaltam rájok; — te pedig Ella, ne kötekedj mindig, mert kidoblak benneteket.

A csittitás nem használt, sivitottak és csapkodtak tovább. Csak most vettem észre, hogy mi a baj. Egy hatalmas svábbogár mászott be hozzájuk és ettől riadtak meg a szegény madarak, mert t. i. Ella és Mariska madarak voltak, szép czitromsárga kanárik. Nankingban kaptam őket ajándékba Sey-Yuen barátomtól, kalitkástól, a kinek viszont én gyufatartót ajándékoztam, meg egy skatulya nemzeti bajuszkenőcsöt. (Szegény fiunak soha életében sem volt egy szál bajusza.)

Lefeküdtem negyedszer és most már el is aludtam volna, ha nem

kezdett volna valami a homlokomon mászkálni. Persze elhajtottam azt a mászkáló valamit, de ez egy légyhez illő szemtelen makacssággal ugyan-annyiszor visszaszállt, még pedig kitartó konzekvenciával mindig ugyanazon pontosan kitartó időközökben.

— Ejnye no, hát ez mi az istennyila lehet? Felugrom, meggyujtom a gyertyát és véletlenül bepillantok a tükörbe. Ur Isten, hogy nézek ki! Egy legsötétebb szinü néger hozzám képest valóságos angol kisasszony lehetett! Tele volt az arczom tintával. Felnézek a fejem fölötti polczra és látom minő kitartó konzekvenciával esik mindig ugyazon pontra és pontosan kimért időközben egy-egy kövér tintacsepp, éppen oda, a hol előbb a fejem volt.

A mikor az ágyamra borult tárgyakat visszaraktam a polczra „ugy a hogy", véletlenül a lazán bedugott tintásüveget is fölraktam, a melynek egy szerencsés véletlen folytán sikerült magát felboritania.

Megtörülköztem, lefeküdtem, de éreztem, hogy aligha fogok elaludni. Mos már nagyon bántott a hőség; nem is bántott, hanem kínozott. A hova nyultam, a mit érintettem, az mind forró volt. Csak a hajó vasfala adott egy kis hüséget, ha odaszorultam hozzá.

Az előbb megriasztott két madárka sem tudott megnyugodni; minduntalan csapdostak szárnyaikkal és visitottak. A kabinom tartalma utra kelt; könyvek, fegyvereik, porczellánok és üvegek csörömpöltek és összeütődtek. A hajó falán, tőlem alig egy arasznyira, zugva törtek meg a friss szél által csapdosott hüs habok, nekem pedig itt kell izzadnom, fulladoznom e rettenetes athmosphärában.

Hát nem lehetne-e ezen segiteni? — Ej, dehogy nem. Hát mire való a — telegrafálás? . . . Igaz ugyan, hogy szigoruan meg van tiltva és rendkivüli sulyos kovetkezményei lehetnek, de majd vigyázni fogok.

A „telegrafálás" t. i. ebben áll: az ember feltérdepel az ágyára, szembe avval a parányi ablakkal, mely a hajó falába van bevágva; kezébe veszi a nehéz csavart, a melylyel az ablak vizmentesen le van szoritva és ekkor elkezd figyelni. Abban a pillanatban, midőn az erősen féloldalra dült hajó kezd a vizből kiemelkedni és a másik oldalára átdülni, a midőn tehát az ablaka nincs a viz alatt, az ember gyorsan kicsavarja a befelé nyilt ablakot, kinyitja, odatartja a fejét a nyiláshoz, egyet-kettőt mélyen lélegzik és a mikor érzi, hogy a hajó kezd ismét visszadülni, akkor gyorsan visszacsavarja, hogy mire az ablaka érinti a vizet, akkor már le legyen erősen csavarva. Azt a kinyitást és becsukást ismétli az ember addig, mig jóllakott friss levegővel, vagy pedig nincs több erő a karjába.

Tehát ilyen módon kezdtem én is telegrafálni. Feltérdepelek az

ágyra, kezembe veszem a csavart és egynéhány perczig megfigyelem a hajó egyenletes ingási momentumát. Kiszámitottam, hogy mintegy 45 másodpercz telik el, mig a vizszinéből kiemelkedő ablakon ismét a vizszinéhez tér vissza.

Tehát rajta. Kinyitom az ablakot, odatartom a fejemet és tátott szájjal, tele tüdővel, teljes erőmből szivtam be az istenadta, édes balzsamos drága friss levegőt. Hej, miért nem lehetek én mindig ilyen boldog, sóhajték föl.

És élveztem a tiltott gyümölcs gyönyöreit. Igaz, hogy a karom hamar kifáradt, a térdeplő helyzet sem volt nagyon kellemes, meg elálmosodni is kezdtem, de nem tudtam lemondani a gyönyörről. Végre elhatároztam, hogy még csak tizszer telegrafálni és aztán becsukom az ablakot, meg a szemeimet is.

Olvastam ötig: a hatra már nem emlékszem. De igenis emlékszem még ma is arra a hatalmas hideg vizsugárra, mely egyszerre öntött el engemet is, az ágyamat, meg a kabinomat. Ugy történt t. i., hogy elbágyadva a hőségtől meg az álmosságtól, a 6-ik kinyitást még megtettem, de a 6-ik becsukásra már álomba merülve dőltem vissza ágyamra.

Özönviz volt az a szó szoros értelmében. El volt árasztva mindenem; nem volt egy száraz folt a kabinomban, a hova lehajthattam volna fejemet.

Hanem most már véglegesen felkeltem. *Ezt* az éjszakát már eltelegrafálta szent Dávid. De a szegény Luiggiét is. Szegény jó fiu; ezuttal már a 6-ik hajón élvezte velem a tengerész élet gyönyörüségeit, de igy még nem járt. Én se.

Azok a bizonyos legidősebb emberek nem láttak még akkora nagy szemeket, a melyeket hüséges szolgám, Luiggi meresztett reám, a midőn felzavartam függőágyából, hogy menjen *egy perczre* a kabinomba — szivattyuzni, meg száritani.

Dünnyögött is magába valamit nagy mogorván, »Ő szijja a friss levegőt és én iszom meg a levét«, gondolhatta magában.

Én pedig eltöltöttem az éjszakát azzal, hogy gyönyörködtem tovább a feltornyosuló hullámokban, meg a ragyogó Déli-Keresztben.

Elhihetik bátran, hogy soha többé nem telegráfáltam — hajóablakon.

TEMETÉS A TENGEREN.

Temetés a tengeren.*

Hongkong és Singapure közti utunkon történt, hogy a szokásos vitorlamanőverek alkalmával egy matróz leesett az árbóczról a fedélzetre és szétzuzott tagokkal maradt ott fekve.

Bogisich, a szerencsétlenül járt matróz, egy lagostai dalmát, egyike volt legénységünk legvakmerőbb és legbátrabb matrózainak. Ott a hol a többiek csak kezeikkel dolgoztak a magas árboczokon és lábaikkal kapaszkodtak, ott Bogisich kézzel és lábbal dolgozott. Kapaszkodásra jók voltak neki a fogai is. A többiek a vitorlák felgöngyölítése vagy lebocsátása után guggolva másztak be a vitorlarudakról az árboczkosárba, Bogisich ellenben, mint valami vakmerő tengeri Blondin, egyenesen állva és csak a karjaival balancirozva tette meg a veszedelmes utat a keskeny vitorlarudon.

Ezuttal már másodszor zuhant le az árboczról. Első izben szerencsésebben járt, mert akkor csak a tengerbe zuhant, a mikor az önkénytelen fürdőből szótlanul nekiuszott az utána dobott kötélnek, fölkuszott rajta a fedélzetre, innen az árboczra, illetőleg a vitorlarudra és folytatta dolgát, mintha mi sem történt volna. Csak a sapkáját sajnálta egy kicsit, mert az bizony odaveszett.

De most megadta az árát a szegény mali. Bátorságáért életével lakolt. Ha a hajó nem himbálózott volna oly eszeveszetten a hullámokon, hanem egyenesen uszott volna, ugy talán nem történt volna semmi baja, mert ismét csak a tengerbe zuhant volna. A vitorlarudak

* A szerencsétlenül járt fiatal matróz halálát és temetését, a korán elhunyt Nagykállói Kállay Mártha, egykori kedves tanitványom áldott emlékének tiszteletére irtam meg.

t. i., a melyek keresztbe feküsznek a szédületes magas árboczokon, sokkal hosszabbak, mint a minő széles a fedélzet, ugy, hogy végeikkel a hajó oldalai fölött kinyulva, messze kiállanak a tenger szine fölé. Ha tehát a hajó egyenesen feküdt volna, akkor a matróz, a ki az előárbocz sugár vitorlarudjának a végén dolgozott, lebukáskor megint csak a tengerbe zuhant volna, a honnan mégis csak kimentették volna valahogy. Igaz ugyan, hogy tekintettel a hajó hánykolódására, a magasra fölcsapó hullámokra és a korvettát üldöző czápákra, a mentés nem lett volna könnyü.

A hajó nagymérvü hánykolódása és oldalra dülése következtében azonban az árboczok oly ferdén állottak, hogy a mintegy 25 méter magasan fekvő vitorlarud végéről lebukó matróz egyenesen a fedélzetre zuhant.

A szegény sebesültet levitték a hajó-kórházba. A kórház a hajó előrészében, közvetlen a hajó orra alatt fekszik. Egy háromszögü alacsony kis helyiség ez, melyet csak gyéren világit meg egy paranyi kis ablakon behatoló napsugár. A butorzata négy függőágyból áll, melyek nyikorogva himbálóznak állványaikon. A falakban köröskörül apró mélyedések, bevágások vannak. Ezekbe helyezik a müszereket, a gyógyszertárt, a tábori kellékeket, szóval mindazt, a mi az egy-két esztendeig tartó ut alatt szükséges, a mely idő alatt a hajó személyzete ugyszólván ki van zárva a társadalomból.

Daczára a kórház kedvezőtlen alakjának és helyzetének, aránylag mégis ez a legcsendesebb és a legkevesebb zakatolásnak és lábdübörgésnek kitett hely a hajón. A közelben sem ágyuk, sem árboczok, sem lőporkamrák. Az egész hajó üregében itt van a legfrissebb levegő és itt uralkodik a legnagyobb tisztaság. Már pedig, a ki tudja, minő tulhajtott tisztaság uralkodik a hadihajókon, az elképzelheti, hogy mit jelent ezt.

És mindamellett, egy szárazföldi orvos összecsapná a kezeit a rémülettől, ha azt mondanák neki, hogy ez az a hely, a hol a betegeit és sebesültjeit kell gyógyitania.

Jóllehet a hadihajók kórházai minden képzelhető szükséglettel el vannak látva és az orvosi tudomány legmodernebb követelményeinek megfelelően vannak felszerelve, mégis el lehet mondani, hogy talán sehol a földgömbön, a társadalomnak egyetlen rétegében sincs egy szenvedő betegnek nehezebb sorsa, mint éppen egy hadihajón.

Mindenekelőtt hiányzik neki a nyugalom; az az abszolut, háboritlan nyugalom, a mely egy beteg gyógykezelésében egyike a legfőbb faktoroknak. A legkisebb müvelet, mint pl. a vitorlák kezelése, az

ágyukkal való gyakorlatok, nagy mértékben zavarják nyugalmában. Vagy más oly müveletek, a melyeknél a hajó összes legénysége egyszerre lép müködésbe, mint pl. a támadási- és védelmi gyakorlatoknál, vagy csak a legénység átöltözésénél az éjjeli szolgálathoz — mindezek oly zürzavaros lármával és zajongással vannak összekötve, hogy a megszokás daczára is az aczélidegzetü embernek is kellemetlenné válik idővel. Hát még annak a szegény lázbetegnek, vagy sulyos sebesültnek, a ki iázas izgatottságban fekszik ott abban az örökké himbálózó keskeny függőágyban!

Nagyon gyakran hiányzik az éltető elem: a friss levegő. A parányi kis ablakok t. i. többnyire vizmentesen le vannak zárva erős vaskapcsokkal, mert különben a kórházat, mely a hajónak a leggyakrabban viz alá merülő részében fekszik, minden perczben elöntené a betóduló viztömeg.

A táplálkozás szintén rendkivül hiányos. Husz-huszonöt napi ut után a friss élelmiszereknek nyoma sincs. Csupa konzervből áll minden étel. Konzerv a hus, a tej, a zöldség, a kenyér. A ki életében kétszer-háromszor megkóstolta ezt a »konzervált életet«, az fogalmat alkothat magának felőle, mit teszen az, hetekig, sőt hónapokig konzervel táplálkozni.

A direkt orvosi kezelés pedig e hátrányok mellett talán még a leghálátlanabb. A világosság, mint emlitve lőn, nagyon gyér. A mesterséges világitás még ennél is gyérebb. A mi orvosaink odahaza megszokták a gázvilágnál vagy a villanyfénynél dolgozni; még haragusznak, ha egy óra tartama alatt a fény egyet-egyet pislog. Itt pedig e hajókórházban a világitás egy két olajmécsből áll, a melyek a tüzbiztonság kedvéért, még egy dróthálózattal vannak körülvéve. A hajó annyira hánykolódik néha, hogy az ember okvetlenül orra buknék, ha mind a két kezével nem kapaszkodnék.

És az orvosnak mégis kell dolgoznia; mégis bele kell vágnia késével az eleven testbe. És lehet, hogy egy miliméterrel mélyebben vágva, az élő testből egy hulla lenne.

Magától értetődik, hogy a nehéz viharok alkalmával van az orvosnak a legtöbb dolga, miután a viharok alatt történnek a legtöbb sebesülések. Ilyenkor pedig néha oly eszeveszettül hánykolódik a hajó, hogy az orvosnak, ha évek óta él is a tengeren és lábai tökéletesen »tenger-szilárdak«-ká lettek is, összetett kezekkel (?) kell végignéznie a reá bizott ember kínjait, anélkül, hogy a legcsekélyebbet elkövethetné az élete megmentésére.

Ily körülmények között hozták le a kórházba Bogisichot, a nehéz

sebesültet. A jobblába szétzuzódott, az egyik karja kificzamodott, ezenkivül agyrázkodást szenvedett és belső zuzódásokat.

Mindent elkövettünk a megmentésére és minden hasztalan volt. A parancsnok hajlandó lett volna a szegény szenvedőn az által segiteni, hogy kitüzött czélja — Singapure — helyett, a mely kikötő még több, mint 1000 mfdre feküdt, egy más, közelebb fekvő kikötőbe fusson be, a hol esetleg egy szárazföldi kórházba helyeztük volna el a sebesültet. A jó kivánság azonban kivihetetlen maradt. A baleset a délkhinai vizeken történt, azon a tengeren, mely egy oldalról Cochin-Khina és Anam, más oldalról pedig Borneo és a Philippini szigetek által van bekeritve. A legközelebbi kikötő, a melyben kórházra számithattunk volna, Saigon lett volna. Cochin-Khinában vagy Manilla, Luzson szigetén. Mind a kettő azonban sokkal távolabb volt, sem hogy remélhetni lehetett volna, hogy a beteg még élve éri a szárazföldet. A dühöngő vihar is nagy mértékben megnehezitette volna a mentési kisérletnek ezt a nemét.

Igy tehát szegény Bogisich a hajón maradt. Negyednapra kiszenvedett. Negyednapra kitombolta magat a vihar is. Mintha csak azt ártva volna, hogy a szegény áldozatot a halálig kínozza; — a mint ez az utolsót lehelte, lecsendesült az is.

A matróz halála után félig bevonták a kereszt-árboczon lengő hadilobogót.

Leirhatatlan benyomást okoz ez a félig bevont lobogó, a gyásznak e néma jele. Egy haláleset az oczeánon kínos, megrenditő benyomást gyakorol a hajó összes személyetére. Megbénitja a munkaerőt, mélyen deprimálja a kedélyt, megszünteti a társalgást. Egy haláleset a hajón, künn az oczeánon talán a legiszonyubb »memento mori«.

A kiszenvedett bajtársat a fedélzetre beemelt nagy csónakok egyikébe helyezték el. Utolsó éjszakáját abban a jármüben töltötte, a melyben annyiszor forgott koczkán ifju élete, a melyben oly gyakran nézett szembe a halállal, a midőn izmos kezeiben a hatalmas evezővel küzdött a hömpölygő, óriás hullámokkal.

Szemfedőül ráboritottak egy hadilobogót; a monarchiának legbüszkébb szimbólumát, a melynél szebb és dicsőségesebb szemfedőt a harczokban megőszült hadvezérnek sem adhatnak. E lobogónak a szolgálatában vesztette el életét, e lobogó legyen az utolsó — egyetlen — dicsősége.

A csónak fejénél egy hajólámpa pislogó lángja áraszt gyenge, halvány fényt maga körül. Még ezt a gyenge fényt is el kell boritani. A hajóhidon álló őrtisztet sérti a szokatlan fény; a közelben levő

halvány sugár káprázatja szemeit és nem láthatja a szembe jövő hajók jelző lámpáit. A holt embernek adott végkegyelet kétszáz embernek kerülhet az életébe, — ezért kell elfödni még e gyenge sugárt is.

Az elhunyt mellé két diszőr van kirendelve, kezükben egy széles markolatu, nehéz pallost tartanak, a minővel egykoron a tengerész katonák harczoltak. Az elhunyt bajtárssal ugyanegy szigetről származó fiuk önkényt jelentkeztek az őrségre. Lemondtak zaklatott napjaiknak egyetlen élvezetéről, az alvásról, hogy megadják bajtársuknak az utolsó tiszteletet.

A fedélzeten néma csend van. Mintha Bogisich-csal a többi élet is kihalt volna. Még a hajó meneteléhez megkivánt vitorla-manöverekre sincs szükség. A kedvező irányu szél alatt duzzadtan hord valamennyi vitorla és nyomásuk alatt a hajó oldalt dülve, gyorsan szeli orrával a fehér habu hullámokat.

Az éj gyönyörü, fölséges. Egyike azoknak a bübájos éjjeleknek, a melyek csak a szubtropikus éghajlat alatt a nyilt oczeánon élvezhetők. Sehol sem oly szép sötétkék az égbolt, sehol sem oly ragyogók a csillagok és nincs balzsamosabb, lágyabb levegő, mint ezeken a vidékeken, a déli szélességnek ezen a magaslatán.

A hajó nesztelenül surran a lecsendesült oczeán sötét, sima tükrén. Duzzadó, hatalmas vitorláival mint egy mesebeli óriási madár száll tova. A középárbocz csucsáról kisértetesen hangzik le a szokatlan csend által odacsalt fregatt-madár rekedt kiáltása és a vészsirályok panaszos vijjogása. Ezeket a vihar hajtotta ki ide az oczeánra, száz meg száz mértföldre a szárazföldtől és most az árboczokon pihenik ki magukat, mig megpillantanak valahol egy magányos szirtfokot, az ő otthonukat.

Néma csend mindenütt. Mintha egy vihar megrongálta hajóroncs lebegne a vizen és nem egy legénységgel tultömött hadihajó.

Mi egészen más élet van itt normális viszonyok között a napnak ennek a szakában! — A fedélzet előrésze ilyenkor el van fedve a matrózokkal, a kik körbe ülve vagy körbe feküdve — egyiknek a feje a másiknak ölébe nyugszik — külön kis csoportokat képeznek nemzetiségük szerint, vagy a szerint, a mint ugyanegy szigetnek a fiai. Az egyes csoportokban vigan, zajos egyvelegben hangzik fel a gondatlan fiuk pajkos nevetése, hahotája, a melyre az egyik czimborának kissé durva matróz tréfája szolgáltatja az okot. A másik csoportban egy élénk fantáziáju, világlátott altiszt beszéli éleményeit az emberevő vadak szigeteiről. A fedélzet cseng sok nemzetiségü hazánknak minden

nyelvü énekétől. Egynéhány barnaképü olasz fiu egy kisebb rangu szinésztruppot megszégyenitő präcizitással énekli a busszerelmes dalt:

»Ogni sera di sotto al mio balcone . . .«

A nagy árbocz tövében lehevert csoportból honvágyat gerjesztően hangzik a:

»Kék nefelejts virágzik a tó tükrén . . .«

kezdetü dal.

A másik sarokban a horvát fiuk emlékeznek meg otthon hagyott kedveseikről:

»Ti si moja, moja, Ljubicza.«

Amodább a bécsi fiuk keck gassenhauerje:

»Das ist dem Weana sein Schan . . .«

Zsibongó, zajos élet van itt máskor minden zugban. Ének, kaczaj, duhajkodás és tréfa, a mig közbeszól egy — harsány vezényszó, a melyre felvillanyozva ugrálnak fel helyeikről.

A különböző nemzetiségü csoportok egygyé olvadnak össze. Az ember megszünik »nemzet« lenni, hanem lesz belőle katona, matróz, bajtárs! A magyar, olasz, horvát és dalmát együtt dolgozik a veszedelmesen magas árboczon, a talpnyi keskeny vitorlarudon. Vállvetve, egymást segitve, biztatva. Dolgoznak, kínlódnak együtt: egymásmellé szorulnak, mint viharban a fecskék a rengő ágon. Ujjaikról letöri a körmöt az orkántól duzzasztott, csapkodó vitorla; arczukat feltöri a horzsoló kötél; meztelen vállukat csipi, metszi az éles szél meg a hullámok tetejéről lesepert sós hab és végig foly a nehéz munkától kivert izzdtság vihar- és napbarnitotta arczukon!

Igy van ez máskor — és most néma csend van mindenütt. Mintha kihalt volna minden élet.

A hajó orrán és az előárboczon guggoló őrszemek vontatott, éneklő kiáltásain kivül egy hang sem hallható a fedélzeten. A szolgálatban levő matrózok leheverednek az árboczok tövébe a kötélcsomagokra, a csigákra. Hallgat valamennyi. Nincs ének, nincs lárma, nincs vig tréfálkozás. Legfeljebb halkan suttognak egymással, Az a halvány fényü mécses a csónak fejénél elvág minden életet.

A holt bajtárs a nagy csónakban eszébe juttatja valamennyinek, hogy — ember. Eszébe juttatja az otthont, mely sok-sok ezer mértföldre van innen; a remegő, reszkető anyát, a ki szivszakadva, zokogva bocsátá utra, a veszélyekkel teljes, nehéz utra szeretett gyermekét; az édes anyát, a kinek lelke, szeme mint védőangyal ott lebeg fölötte istent kisértő nehéz munkájában. Eszébe juttatja az imádott arát, a váró menyasszonyt; a hitvest, a gyermekeket, a kik otthon, az édes

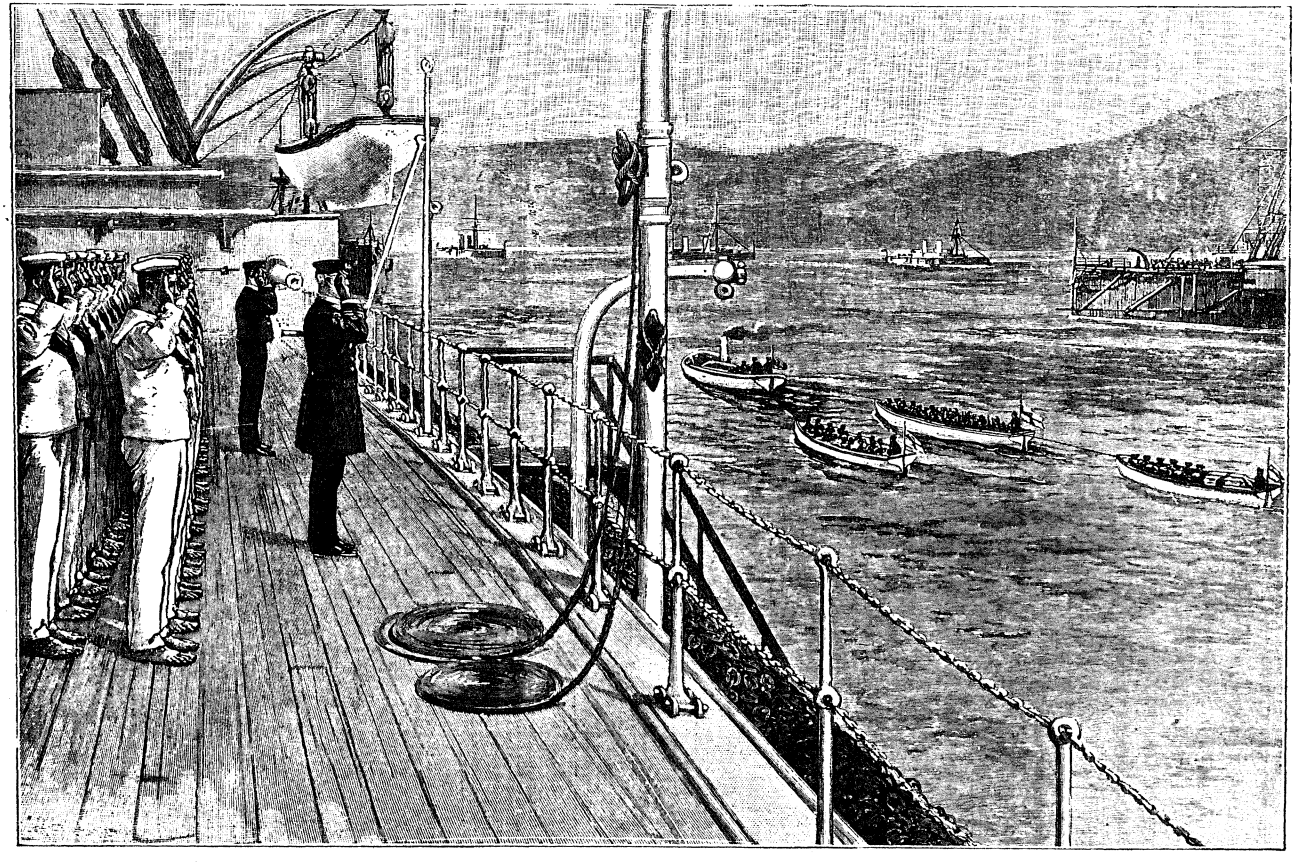

Tengerész-temetés a kikötőben.

otthonban, a tengerparton játszva, elmerengnek a sima tükrön tovalibbenő fehér vitorlán, mely eszükbe juttatja a messze-távol vizeken himbálózó hajót, a melyen az édes apa, a férj küzd nehéz életével.

A durva, barna arczokon végig foly a köny és a kérges tenyér szégyenkezve törli a szemeket.

Ne szégyeld jó fiu! Sem a könyeket, sem a kérges tenyeret. Érző szived sajtolja ki a könyeket és a férfias, szivedző munka tette kérgessé a tenyered. Becsületedre válik mind a kettő! . . .

Temetésre virradt a másnap reggele. A halottat kiemelik a csónakból és elhelyezik egy állványra a fedélzet hátsó részén, a lobogó közelében, e szentelt helyre. Olyan tisztelet ez, a melyben csak halála révén részesülhet. Közember vagy altiszt erre a helyre kizárólag csak szolgálatban léphet. Temetése előtt megadják neki ez utolsó végtiszteletet is. Koporsója . . . az az hogy nincs is koporsója.

A függő ágyába van bevarrva; abba a keskeny, durva vászondarabba, a melyen talán egész életének a legboldogabb, legnyugalmasabb óráit töltötte. A lábára egy nagy ágyugolyó van kötve, mely lehuzza oda mélyre, az oczeán fenekére, a sirba. A négy ezer mély sirba, korállok és csigák közé.

A hulla le van födve a hadi lobogóval. Körüllötte legjobb barátai, nagyobbára legközelebbi honfitársai. Egyikük az elhunyt bajtárs feje alá dugja azt a maroknyi kis földet, az egyetlen, drága hantot, melyet a *saját* számára hozott magával Lagostának imádott földjéről.

A hajót megállitják mentében.

A vitorlákat ugy állitják szembe egymással, hogy mig egy részük hátulról fogja föl a szelet, a másik részüket elölről nyomja a szél. Ez által egyenlő mértékben hajtatva előre és hátra, a hajó megáll egy helyen.

A hajó összes legénysége ki van vonulva a fedélzetre.

Szünetel minden munka Az egész személyzet diszben van, a parancsnoktól kezdve a legutolsó árbocz-legényig.

Ünnepies csend, nyomasztó, sajátságos hangulat uralkodik az egész hajón.

A kürt recsegő hangja vigyázz-t parancsol. Megjelen a *parancsnok*, a monarchia e talpalattnyi kis földjének teljhatalmu ura; a kinek ajkáról nem hallottak egyebet, mint megmásithatlan szigoru parancsszót; a kinek személyét az évszázadok szokása által nimbuszszá vált nagy tekintély veszi körül. A vén tengerésznek arczán látható a megindultság, a meghatottság.

Egy rövid beszédet tart a legénységhez. Megszakitott, rövid mon-

datokban beszél, érczes és tiszta hangon, mintha most is a hajóhidon vezényelne. De minden szava fáj és megható. Minden szava a szivhez szól és elszoritja azt, a meztelen vállu matróznak és az arany-vállrojtos tisztnek egyaránt végig foly a köny az arczán.

A rövid beszéd után egy még rövidebb ima következik. Az imát nem kiséri sem orgona, sem kórus, sem zenekar és az ima mégis megható. Csak egyetlen hangszer van, az érdes hangu recsegő kürt. A kürtös honfitársa a halottnak. Gyermekkorukban együtt szedték a kagylót Lagosta sziklás partjain. Neki jutott a szerep: megadni a végtiszteletnek ez utolsó mozzanatát.

Sohasem hittem volna, hogy e jelentéktelen hangszeren ily mélabus, szivhez szóló hangokat lehessen létre hozni. Mintha a lelkét, a bajtárs kesergő bánatát akarná belélehelni abba a sárgarézdarabba, oly busan, szomoruan szólanak a recsegő hangok.

A hullát leemelik az állványról és megindulnak vele a *jobboldali lépcsőhöz.* Ez is olyan tisztelet, mely csak a halottnak jut osztályrészül.

A fegyverbe lépett őrség balra néz és tiszteleg. A parancsnok és a köréje gyült tisztikar elkisérik a halottat a lépcsőig. Ott fölteszik a hullát — lábaival kifelé — egy lejtős deszkára, melynek a külső vége kiér a tenger szine fölé. A deszka belső végét fölemelik lassan, ünnepélyesen. A hulla megindul rajta, lesiklik róla és a következő pillanatban Bogisich, a derék matróz, a szeretett bajtárs eltünik az oczeánban, a végtelen sir mélyében . . .

***

— Föl a lobogót! — Árboczra föl! Ki a vitorlarudra! Jobbra forditsd! Huzd le!

A hátravont vitorlákat a középárboczon nekiforditják a szél irányának. A szél belefekszik teljes erővel és a hajó duzzadó vitorlákkal hagyja ott a temetőt és gyorsan folytatta utját a végtelen oczeánon.

A kék Adriának egy félreeső kis szigetén egy öreg, törődött anyóka áll a tengerparton. Elmerengve nézi a hattyuként lebegő fehér vitorlákat, e nesztelenül tovasikló halászbárkákat. Egy ilyen bárkával tünt el évekkel ezelőtt az ő férje is, a kit utolért a bóra a sik tengeren és nem tért többé vissza soha. Megnyugodott benne, beletörődött. Tengerész sorsa az.

Vigaszt talált a fiában, az ő egyetlen drága gyermekében, a kenyérkeresőjében. És most ez is elment. Elment messze-messze vizekre, a királyt szolgálni. Az is a tengeren jár, távol oczeánokon, idegen

földeken. De nem halászbárkán, törékeny sajkával, hanem egy hatalmas hajón, egy büszke fregatton.

Ezt a fiut várja.

Ezt a fiut, a ki az ő reménye, vágya, élete, szivdobbanása. A szegény öreg asszony kuporgat, éhezik, nélkülöz. Jó lesz a fiunak, ha majd hazajön egykoron. Mily boldog lesz, mily gazdag lesz ő akkor, ha egyszer itthon lesz a várva-várt fiu! Ha keblére szoritja széles vállait, ha megcsókolja a barna arczát! Oh csak jönne már!

És a szegény, törődött anyóka a tengerparton vár, vár, és remél. És jön a fiu helyett a levél:

»Fia meghalt; meghalt, mint derék, bátor tengerész. Meghalt a király, a haza szolgálatában. Sirja ott van az Oczeán fenekén, 15° 8′ és 34″-re az Egyenlitőtől északra és 114° 30′ 24″-re Greenwichtől keletre. Sirja meg van jelölve az évkönyvekben és tiszteletben tartjuk a hü katona, a bátor tengerész áldott emlékét«.

Szegény öreg asszony! Szegény anya. Mit neki az emlék az évkönyvekben. Mit tud ő északi szélességről, keleti hosszuságról?!

Egy durván összetákolt, egyszerü fakereszt itt a temetőben, az ő közelében többet érne neki, mint egy aranyozott márványoszlop ott a távolban.

TARTALOM-JEGYZÉK.

Tartalom-jegyzék.

I. RÉSZ.

A TENGER ÉS HADITENGERÉSZET.

Oldal

Cotillon és magántáncz 9
Vitorla-manövérek.

Szélcsend 23
A matróz életből.

A mi csatahajóink 39

Tengeri ütközet 53

A torpedó 69

A mélységes tenger 83
A viz és a föld felületete. — Milyen nagyok a tengerek? — A tenger mélysége. — Mérő zsinór. — Brooke gömbje. — Thompson apparátusa. — A Tuscerora fenék. — Mennyit nyom a viz és a föld?

A fenséges tenger 91
A tenger szine. — Caprii kék barlang. — Zátonyok. — A vihar-fok »veres« tenger. — A viharos tenger szine. — A tenger átlátszósága. — Fényképezés a tenger fenekén. — A tenger hőmérséke. — Mit talált Du Petit Touars? — A hullámok magassága és hossza. — A »Novara« fregatta a Csendes-Oczeánon. — A »Zrinyi« az indiai Oczeánon. — A »Kalema« Felső-Quineában. — Punta d'Ostro.

Czéllövés a tengeren 103
Készülődés a czéllövészethez. — »Albrecht főherczeg« mint vezérhajó. — »Custozza«. — Kráterek a tengeren. — Krupp-ágyuk. — Bronz-ágyuk. — Mitrailleusök és revolver-ágyuk. — Szökőkutak.

Oldal

Mentés a tengeren 113

Maltából Zanteba. — Először a tengeren. — Präciz munka. — A mentő-csónak. — »A czápák!« — Épen jókor! — Életre hozatal a csónakban. — Kedvezőtlen viszonyok. — Silay mentő-apparátusa. — Első segély a hajón. — A hajókórházban. — Beszorult matróz. — Tüzveszély. — Óvintézkedések. — Az »extincteur«. — A hajó elhagyása. — »Mindnyájan egyért!«

II. RÉSZ.

ÁZSIA KÖRÜL.

Indulás I. 133

Változatosság. — A Narentán. — Unalom és vágyak. — Sürgöny! — A szárazon. — Az Archiduchessa Carlottán. — Towuhabohu.

Indulás II. 145

Készen. — Bucsuzás. — Indulás. — Fehér kendő a Fort-Moussilon. — Az »Uhu« bucsuja. — Ismerkedés a Zrinyivel. — A Zrinyi utja. — Ellenkező szelek. — Találkozás az Aurorával. — Bucsu Európától. — Megérkezés.

Port-Said 155

A kikötő látképe. — A szénváros. — Óriási vám. — Szénberakás. — A város. — Rablás. — Achmet, a polyglott gamin. — A bazárban.

A suezi csatornában és a Veres-tengeren 165

A csatorna forgalma. — Érintkező végletek. — A sivatag. — Baksis! — A suezi vasut. — Mózes kutja. — Személyzet-szaporitás. — Kezdődik a forróság. — Czápa-vadászat.

AZ INDIAI GIBRALTÁR.

Aden I. 179

Reflexiók. — Sivárság. — Történelem. — Hogyan kolonizál Anglia. — Steamer-Point. — Szőke négerek. — »Have a dive!« — Szomali nők. — Az ördög nagyanyja.

Aden II. 185

A sivatag hajója. — Huszárok teveháton. — Az országuton. — Szomali kocsis, angol rendőr. — A cisternák. — »Botanikus« kert. — Gyilkos forróság — A »Punka.« — Pomológia. — Imádkozó arab.

CEYLON SZIGETÉN.

Colombo I. 195

Az indiai Oczeánon. — Colombo, India gyöngye. — Egy darab a paradicsomból. — Szinek.

VEIEMI KÖN

Oldal

Colombo II. 206

A Galle Face. — Az Oczeán partján. — A Polo. — Highlander Band. — Néző közönség. — Az én »herczegnőm«. — Magyarul!

Singapure 215

Az egyenlitő alatt. — Bungalowk és contorok. — Lakosság. — Ruházat. — Betel. — Khinaiak mint élesztő. — Japán nők. — Nemzetközi csőcselék. Tigrisek, kigyók, Lassao és kés. — Esti élet. — Büvészek. — Végletek az igényekben. — Kevés a nő. — Éghajlat és acclimatizatió. — Mosquitok és Preackling heat. — Európaiak a tropusokon. — A »Curry.« — »Brandy with soda.« — Singapure mint »nyaraló«. — Európai nők. — Nincs szobalány. — Európai Ázsia. — A czölöp-faluban.

SHANGHAIBAN.

I. Első séta Khina városában 239

Parfümözött tanács és zsebkendő. — Jinirikshaw és kuli. — Csun-Hing ur gyászban. — Angol nyelv khinai grammatikával. — A kulik megindulnak. — Bérbe adott városok. — Vegyes törvényszék. — Családi élet az utczán. — A palankin és mandarin. — Bambusz mint akadályháritó. — Szeny, büz és piszok. — Khinai miss és amerikai lady. — Gong és zongora.

II. Khinai estély 249

A Csing-Foong utczában. — Mandarinok. — Bengál »varázs-ütések«. — Tüzijáték for ever. — Névjegyek és etiquette. — Kwong-Sing ur gálában. — Fogadtatás. — Szobák és butorok. — Shanghai-i jeunesse d'orée. — Opium és pezsgő. — Különböző ázsiai illatok. — Kiváncsiság. — »Dsing«-cho!

III. Kwong ur vacsorája 257

Sam-Huen és A-Yuen-Hang. — Elefántcsont evőeszköz. — A menü. — Az italok. — Tengerész-kadettek bravurja. — Thea, dinnyemag és rizs. — Forró viz és legyező. — Szucsaui lotosvirágok. — Khinai románcz. — Lenyelt tük. — A-Hang ur el van ragadtatva.

IV. Khinai szinház 265

Indulás a Sing-Songba. — A nézőtér. — A szinpad. — Az orchester. — A hős tenor. — A kulisszák mögött. — Hogyan lesz Li-Han urból O-Yana kisasszony? — Elnyomoritott lábak.— Mi az oka? — A »lotos kehely«.

V. Nők és orvosok 273

A nő társadalmi és egyéni világa. — »Ősök imádata« mint legfőbb dogma. — A »Fengshiu.« — »Yo« és »In.« — A khinai »der-die-das.« — A »Kék Sárkány« és »Felhér Tigris.« — Mit mond a csizió? — Lelenczházak. — Anatomia. — Physologia. — Therapiai.

VI. A társadalom 281

Sampangok és dzsunkék. — Vendégszeretet. — Fiuk és leányok. — Khinai tudomány és philosophia. — »Az áldozás.« — Érdekes gyüjtemények. — A büntető kodex. — Családi érzék. — Vasutak. — Hajózás. — Harczászat.

Oldal

VII. A lücsungkhói parádé 289
A khinai Pola. — Khinai tengerésztiszt. — Öt ember kivégzése lopás miatt. — A generális. — Fehér alezredes. — A gyakorlótéren. — Krupp-ágyuk. — Fölvonuló csapatok. — Zsold nélkül. — Kétlábu tüzérlovak. — Ő exczellenczciája. — A manőver. — Ezer ember egy sorban. — A defilirozás. — A viszonzás.

VIII. Opiumszivás 301
Megforditott világ. — Az opiumszivók. — Egy khinai kivándorló hajó. — Temető a hajón. — Az opium-szobában. — Opium-házak Sanghaiban. — Khinai »liliomszálak.« — Khinai toilette. — A zene. — Khinai dal. — A kinai taps. — Egy kis fiziologia. — Az opium hatása. — Az opium-mámor. — Az opium-elzüllés.

ÁZSIAI ÁLLAPOTOK.

I. Kiu-Kiang 313
Egy »kis város« a Sárga folyam partján. — Az utczák. — Meztelenségek. — Hulla az utban. — Holttestekkel trágyázott földek. — A papirpénz mint áldozat. — Ősök és apák. — A nő »méltósága« Khinában. — A vizen lakó csőcselék. — Gyerekek a puttonyban és a disznóólban. — Fiuk és leányok. — Éléskamra a csónakon.

II. Khinai igazságszolgáltatás 321
Khinai tájkép. — Rizsföldek, theaföldek, madarak. — Gyanus fáczánypecsenye. — A kivégzések háza. — Az elrettentő freskók. — A börtönök és kinzó kamarák. — A lefejezendők gyüjteménye. — A khinai büntető törvényszék. — A biró. — A vádlottak. — Az itélet. — Vérnyomok a földön. — A végrehajtás. — Iszonyuságok.

NANKINGBAN.

I. A khinai főváros 331
Sok puskapor. — Lün-Yoo tábornok korvettünkön. — Khinai kiváncsiság. — A Yangtce-Kiang folyó, — Árviz, büz és piszok. — Két európaizált mandarin. — A palankinban. — A nankingi kőfal. — A város látképe. — Nincs porczellán-torony. — A kapu utálatosságai. — Khinai laczikonyhák. — A büdösségek maximuma. — Olcsó élet. — A csőcselék tolakodik. — Kath. hittérítők. — A magasabb udvariasság. — Confucius hires temploma. — A nagy harang. — Borravaló. — Two dollár! — A nankingi arzenál csodája. — Megint a palankinban. — A Ming-dinasztia sirvárosa. — Porczellán emlék.

II. A nankingi taotay-nál 345
Megérkezés ő exczellencziájá palotájába. — A khinai névjegyek. — Szótagirás. — Entrées! — Lapos orrok. — A teritek. — Eszünk. — A pörkölt dinnyemag és a thea. — A shamsu és rakhi. — Étlen-szomjan. — A menu. — Egy rossz vicz következései. — Finished!

Oldal

AZ ELZÁRT ORSZÁGBÓL.

Korea 355
Missziónk fontosabb része. — Elzárkózva a világtól. — Egy polyglott honfitárs. — Az »Estrem Orient« népkeveréke. — Egy kis történelem és földrajz. — A véglegesen eltemetett anyós. — Tudományos expedició akadályokkal.

A japán negyed 397
Rokonszenves modor. — Ruházat. — A »nevelő-intézet«. — Ideiglenes házasság.

Hongkong 409
Angol lobogó alatt. — Öt árboczos hajók. — A Queen-Road. — Husz dollár, tiz cent. — Alkudozó tiszt. — Angol tisztek klubbja. — A »goromba« doktor. — Angol rendőrség. — Gavallér közrendőr. — Honfitársak.

Pulo-Penang 421
Flora és Fauna. — A kikötő. — Etnographia. — Őslakók Hindostánban. — A »Hpungi.« — Sawangsilwadjamahaku kisasszony gyászos tragédiája.

Dsiddah 435
A »Zrinyi« a szirtek közt. — Kihalt város. — A bazárban. — Arab emlékek. — Kávéházak. — Éva sirja. — Baksics. — Zarándoklás Mekkába. — A fekete asszony.

III. RÉSZ.

EPIZÓDOK TENGEREN ÉS SZÁRAZON.

Loin du Bal 451
Huszonnégy óra az Oczeánon 461
A halál torkában 473
Találkozások a tengeren 493
Nehéz kenyér 507
Sárgaláz 521
Krips ur a Yang-Tcén 529
Félreismert lobogó 539
Tengerész a szárazon 547
Kikötői gyöngyélet 557
A kabinban 573
Temetés a tengeren 585

Singer és Wolfner kiadása Budapesten.

EGYETEMES REGÉNYTÁR

a legkiválóbb hazai és külföldi regények gyüjteménye.

❋ **50 kr.** ❋ Egy-egy kötet ára csinos piros vászonkötésben ❋ **50 kr.** ❋

Jegyzéke

Az **EGYETEMES REGÉNYTÁR** eddig megjelent köteteinek:

(Az 50 kros regények egy kötetből, az 1 frtosak két kötetből állanak.)

I. évfolyam.

Ohnet György. *A bánya.* forditotta *Fái J. Béla.* 1.—
Mikszáth Kálmán. *A lohinai fű,* elbeszélés. —.50
Hugh Conway. *Beatrice házassága,* angolból 1.—
Tolnai Lajos. *A jubilánsok,* regény —.50
Fortuné du Boisgobey. *A kék fátyol,* francia regény 1.—
Feuillet Oktáv. *A halott,* regény —.50
Ohnet György. *Lise Fleuron,* forditotta *Fái J. Béla* 1.—
Petelei István. *A fülemile* —.50
Wilkie Collins. *Nem!* Regény 1.—
Eckstein Ernő. *Violanta,* regény, ford. *Fái J. Béla* —.50
Beniczkyné-Bajza Lenke. *Saját kezébe,* regény —.50
Manuel Gonzales. *Egy csontváz elbeszélése* —.50
Hamilton Aidé. *Az uri körökben,* regény —.50

II. évfolyam.

Ohnet György. *A Croix-Mori grófnők,* regény 1.—
Hugh Conway. *Élő halott,* regény 1.—
Margitay Dezső. *Megölt lelkek,* regény —.50
Feuillet Oktáv. *Az özvegy* —.50
Abonyi Lajos. *Magduska öröksége,* regény 1.—
Lindau Pál. *Jung Helén,* elbeszélés, forditotta *Tábori Róbert* —.50
Ohnet György. *Sarah grófné,* forditotta *dr. Sziklay János* 1.—
P. Szatmáry Károly. *Balassa Bálint* —.50
Delpit Albert. *A marquisné,* regény forditotta *Fái J. Béla.* 1.—
Turgenyev Iván. *Első szerelem.* — *Kipp-Kopp* —.50
Mikszáth Kálmán. *A fészek regényei* —.50
Carmen Sylva. *Tábori posta,* regény, forditotta *Fái J. Béla* 1.—

III. évfolyam

Beniczkyné-Bajza Lenke. *Ő az!* Regény 1.—
Delpit E. *A hitetlen,* regény 1.—
Mikszáth K. *Almanach 1888. évre* 1.—
Cherbuliez V. *Holdenis Meta,* forditotta *Ambrus Zoltán* 1.—
Kázár E. *Lég és föld.* — *Kilörölt évek.* Két elbeszélés —.50
Groller Balduin. *A tábornok ur fia.* — *A nevelő.* —.50
Ohnet György. *Akarat,* forditotta *Tóth Béla* 1.—
P. Szathmáry Károly. *A legszebb hercegnő,* tört. regény 1.—
Quida. *A freskók* —.50
Uchard Mario. *Blaisot kisasszony* —.50
Bródy Sándor. *Emberek.* Elbeszélések —.50
Dosztojevszkij Tivadar. *Fehér éjszakák* —.50

.Egy-egy évfolyam ára 9 frt.

PEDAGÓGIAI SZEMLE KÖNYVTÁR

EGYETEMES REGÉNYTÁR.

IV. évfolyam.

Csiky Gergely. *Az elvált asszony,* regény 1.—
Rider Haggard. „*Ő*“, angol regény 1.—
Mikszáth Kálmán. *Almanach 1889-re.* 1.—
Zola Emil. *Álom,* regény, forditotta *Fái J. Béla* 1.—
Werner E. *Szent Mihály,* regény 1.50
Abonyi Lajos. *A fényes molnár románcza* 50.—
Ohnet György. *Rameau orvos,* regény forditotta *Fái J. Béla* 1.—
Kázár Emil. *A szivárvány* —.50
Burnett F. H. *A kis lord,* forditotta *Kárpáti János* —.50
Lettneff P. *Anjuta,* forditotta *Sasváry Á.* 1.—

V. évfolyam.

Beniczkyné Bajza Lenke. *A hegység tündére,* regény 1.—
Hugh Conway. *Paulina,* regény 1.—
Mikszáth Kálmán. *Almanach 1890-re* 1.—
Tarchetti H. *A szív küzdelmei,* olasz regény —.50
Ohnet György. *Utolsó szerelem,* forditotta *Tóth Béla* 1.—
Bródy Sándor. *Faust orvos,* regény —.50
Herczeg F. *Fenn és lenn* 1.—
Daudet E. *Az elitélt leánya* 1.—
Heyse P. *Felejthetetlen szavak,* — *Megosztott szív* —.50
Jókai Mór. *A ki a szivét a homlokán hordja* —.50
Cherbuliez V. *Miss Rovel,* regény 1.—

VI. évfolyam.

Ohnet György. *A Pierre lelke,* forditotta *Fái J. Béla* 1.—
Mikszáth Kálmán. *Almanach 1891-re* 1.—
Coleman John. *Curly, egy színész története* —.50
Beniczkyné Bajza Lenke. *Rang és pénz* 1.—
Feuillet Octav. *Művészbecsület,* regény, forditotta 1.—
Gyarmathy Zsigáné. *A havasok alján,* elbeszélések —.50
Ohnet György. *A vasgyáros* (A hámoros), forditotta *Fái J. Béla* 1.—
Serao Matild. *Isten hozzád szerelem,* forditotta *Tóth Béla* 1.—
Mudrony Soma. *Ildeiné leánya,* regény 1.—
Lindau Pál. *Lázban,* regény, forditotta *Tábori Róbert* —.50
Tinseau Leon. *A hivek* regény, ford. *Fái J. Béla* —.50

VII. évfolyam.

Ohnet György. *A gyülölség adója,* forditotta *Tóth Béla* 1.—
Mikszáth Kálmán. *Allmanach 1892-re* 1.—
Verga G. *Egy apácza története,* regény, —.50
Bret Harte. *Yerba Buena,* regény, forditotta *Fái J. Béla* 1.—
Várady Antal. *Elmult évekből,* elbeszélések —.50
Theuriet Andrè. *Veszedelmes bűbáj,* regény, forditotta *Tóth Béla* 1.—
Sudermann H. *A kegyencz,* regény, forditotta *Tábori Róbertné* 1.—
Kövér Irma. *Damáz Margit,* regény —.50
Mrs. Hungerford. *Kis hercegnő,* regény, forditotta *Fái J. Béla* —.50
P. Szathmáry Károly. *A kiengesztelt átok,* regény —.50
Tinseau Leon. *A tilalom,* regény, forditotta *Fái J. Béla* 1.—
Beniczkyné Bajza Lenke. *A vér,* regény —.50

VIII. évfolyam.

Ohnet György. *Nimród és társa,* regény, forditotta *Tóth Béla* 1.—
Mikszáth Kálmán. *Almanach az 1893. évre* 1.—
Gunter A. C. *Marina* (Mr. Barnes of New-York) 1.—
Tábori Róbert. *Nagy játék,* regény 1.—
Savage Rickard Henry. *Hivatalos feleség,* angol regény —.50
Rákosi Viktor. (Sipulusz) *Téli rege,* regény —.50
Jeanne Schultz. *A fogadalom,* forditotta *Fái J. Béla* —.50
Werner Gyula. *Anteusz,* eredeti regény 1.—

Minden évfolyam külön is megszerezhető.

EGYETEMES REGÉNYTÁR

VIII. évfolyam.

Reade Charles. *Titok,* angol regény 1.—
Bródy Sándor. *Nyomor,* elbeszélések —.50
Louis Couperus. *Végzet,* dán regény, forditotta *Ignotus* —.50
Salvatore Farina. *Vénusz,* olasz regény —.50

IX. évfolyam.

Herczegh Ferencz. *Simon Zsuzsa,* regény 1.—
Mikszáth Kálmán. *Almanach az 1894. évre* 1.—
Delpit Albert. *Hét év multán,* regény 1.—
Croker B. M. *A szép Neville kisasszony,* angol regény 1.—
Bródy S. *Hófehérke,* regény —.50
Filon A. *Ibolya,* regény —.50
Békefi Antal. *Kálvárián,* elbeszélések —.50
Tinseau Leon. *Göröngyös utakon,* francia regény 1.—
Werner Gyula. *Andrásfalvy de Andrásfalva,* 2 kötet 1.—
Mercedes. *Noemi.* Olasz regény —.50
Borostyány Nándor. *Mindszenti Katalin,* regény —.50
Mrs. Hungerford. *A kis hóbortos,* regény, forditotta *Szigethyné Szalay Erzsi* —.50

X. évfolyam.

Ohnet György. *A gyermek joga,* Regény 1.—
Mikszáth K. *Almanach az 1895. évre* 1.—
Mrs. Alexander. *Sibilla,* angol regény 1.50
Beöthy László. *Két leány és egy legény,* regény —.50
Roberts Sándor. *Lou,* regény —.50
Tutsek Anna. *Viola története,* regény —.50
Conan Doyle. *A nábob kincse,* regény —.50
Gyarmathy Zsigáné. *Asszonyokról — asszonyoknak.* Elbeszélések —.50
Theuriet André. *Angela,* regény 1.—
Kupa Árpád. *A napszámosok,* regény 1.—
Contessa Lara. *A komédiásné,* regény —.50
Pekár Gyula. *Lavina,* regény —.50

XI. évfolyam.

Ohnet György. *Régi harag,* regény 1.—
Mikszáth Kálmán. *Almanach az 1896. évre* 1.—
Rider Haggard. *Salamon király kincse,* regény, forditotta *Fái J. Béla.* 1.—
Herman Ottóné. *Knopfmacher,* elbeszélés. —.50
Csehov P. Antal. *A párbaj,* orosz regény, forditotta *Szabó Endre* —.50
Tábori Róbert. *Korhadt oszlopok,* regény —.50
Cherbuliez V. *A Csókás-tanya,* francia regény, fordit. *K. Karlovszky Endre* 1.—
Szomaházy I. *Nyári felhők,* elbeszélések —.50
Rovetta G. *Az első kedves,* olasz regény —.50
Jean de la Bréte. *Vadrózsa,* regény 1.—
Gyalui Farkas. *A szabaditó,* regény 1.—
Warden Florence. *A rejtélyes ház,* angol regény, 1.—

A vállalat folytatódik.

Az eddig megjelent teljes 11 évfolyam 99 forintért megrendelhető.

havi 5 forintos részletfizetés mellett is.

Singer és Wolfner kiadása Budapesten.

Az „EGYETEMES REGÉNYTÁR"-ban

eddig megjelent kötetek szerzők szerint ABC-rendben:

Abonyi. Magduska öröksége, regény . . . . . 1.—
» A »pénzes molnár« románcza . . . —.50
Aidé. Az uri körökben . . . . . —.50
Alexander Mrs. Sibilla . . . . . 1.—
Benicakyné. Saját kezébe, regény . . . . . —.50
» »Ő az«, regény . . . . . 1.—
» A hegység tündére, regény . . . 1.—
» Rang és pénz, regény . . . . . 1.—
» A vér . . . . . —.50
Békefi Antal. Kálvárián . . . . . —.50
Beőthy László. Két leány és egy legény . . . —.50
Boisgobey. A kék fátyol, regény . . . . . 1.—
Borostyány N. Mindszenti Katalin . . . . —.50
Bret-Harte. Yerba Buena . . . . . 1.—
Bréte Jean de la. Vadrózsa . . . . . 1.—
Bródy S. Emberek. Elbeszélések . . . . . —.50
» Faust orvos . . . . . —.50
» Nyomor . . . . . —.50
» Hófehérke, regény . . . . . —.50
Burnet F. H. »A kis lord«, regény. . . . . —.50
Carmen Sylva. Táborı posta, » . . . . . 1.—
Cherbuliez. Holdenis Meta » . . . . . 1.—
» Miss Rovel, » . . . . . 1.—
» A csókás-tanya . . . . . 1.—
Coleman John. Curly, egy színész története . —.50
Collins. »Nem!« Regény. . . . . 1.—
Contessa Lara. A komédiásné, regény . . . 1.—
Conway. Beatrice házassága, regény . . . . . 1.—
» Élő halott . . . . . 1.—
» Paulina . . . . . 1.—
Couperus Louis. Végzet. Regény . . . . . —.50
Croker B. A szép Neville kisasszony . . . . 1.—
Csehov P. Antal. A párbaj . . . . . —.50
Csiky Gergely. Az elvált asszony, regény . . 1.—
Daudet E. Az elitélt leánya . . . . . 1.—
Delpit A. A marquisné, regény . . . . . 1.—
» Hét év multán, » . . . . . 1.—
Delpit E. A hitetlen, » . . . . . 1.—
Doyle A. Conan. A nábob kincse . . . . . —.50
Dosztojevszkij. Fehér éjszakák, regény . . . —.50
Eckstein. Violanta, regény . . . . . —.50
Farina Salvatore. Vénus, regény . . . . . —.50
Filon. Ibolya, » . . . . . —.50
Feuillet. A halott, » . . . . . —.50
» Az özvegy, » . . . . . —.50
» Művészbecsület . . . . . 1.—
Gonzales. Egy csontváz elbeszélése . . . . . —.50
Groller. A tábornok ur fia, elbeszélés . . . . —.50
Gunter A. C. Marina (Mr. Barnes of New-York) 1.—
Gyalui Farkas. A szabaditó . . . . . 1.—
Gyarmathyné. A havasok alján . . . . . —.50
» Asszonyokról—asszonyoknak . . —.50
Haggard Rider. »Ő«, regény . . . . . 1.—
» Salamon király kincse . . . 1.—
Herczeg Ferenc. Fenn és lenn . . . . . 1.—
» Simon Zsuzsa, regény . . . 1.—
Herman Ottóné. Knopfmacher . . . . . —.50
Heyse P. Felejthetetlen szavak . . . . . —.50
Hungerford Mrs. Kis hercegnő . . . . . —.50
» A kis hóbortos . . . . . —.50
Jókai M. A ki a szivét a homlokán hordja . . —.50
Kazár. Lég és föld. Kitörölt évek, 2 elbeszélés —.50
» A szivárvány, regény . . . . . —.50
Kövér Ilma. Damáz Margit . . . . . —.50
Kupa Árpád. A napszámosok, regény . . . 1.—
Lettneff. Anjuta, orosz regény . . . . . 1.—
Lindau. Jung Helén, elbeszélés . . . . . —.50
» Lázban, regény . . . . . —.50
Margitay. Megölt lelkek, regény. . . . . —.50
Mercedes. Noemi . . . . . —.50
Mikszáth. A lohinai fú, elbeszélés . . . . . —.50
» A fészek regényei, elbeszélések. . . —.50
» »Almanach« 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896-ra. Egy-egy évfolyam ára 1 frt.
Mudrony. Ildeinè leánya, eredeti regény . . . 1.—
Ohnet. A bánya, regény . . . . . 1.—
» Lise Fleuron, regény . . . . . 1.—
» A Croix-Mort grófnők, regény . . . 1.—
» Sarah grófnő, » . . . . . 1.—
» Akarat, » . . . . . 1.—
» Rameau orvos . . . . . 1.—
» Utolsó szerelem . . . . . 1.—
» A Pierre lelke . . . . . 1.—
» A vasgyáros (hámoros) . . . . . 1.—
» A gyülölség adója . . . . . 1.—
» Nimród és társai . . . . . 1.—
» A gyermek joga . . . . . 1.—
» Régi harag, regény . . . . . 1.—
Ouida. A freskók, regény . . . . . —.50
Pekár Gyula. Lavina, regény. . . . . —.50
Petelei. A fülemile, elbeszélés . . . . . —.50
Rákosi Viktor. Téli rege . . . . . —.50
Reade Charles. Titok . . . . . 1.—
Róberts Sándor. Lou . . . . . —.50
Rovetta G. Az első kedves . . . . . 1.—
Savage R. Henry. Hivatalos felesség . . . . —.50
Schultz Jeanne. A fogadalom . . . . . —.50
Serao. Isten hozzád szetelem, olasz regény . . 1.—
Sudermann. A kegyencz . . . . . 1.—
P. Szathmáry. Balassa Bálint, tört. regény . . 1.—
» A legszebb herczegnő, regény . 1.—
» A kiengesztelt átok . . . . —.50
Szomaházy István. Nyári felhők . . . . . —.50
Tábori Róbert. Nagy játék . . . . . 1.—
» Korhadt oszlopok . . . . . —.50
Tarchetti. A szív küzdelmei . . . . . —.50
Theuriet. Veszedelmes bűbáj . . . . . 1.—
» Angela, regény . . . . . 1.—
Tinseau Leon. A hivek, regény. . . . . —.50
» A tilalom . . . . . 1.—
» Göröngyös utakon . . . . . 1.—
Tolnai. A jubilánsok, regény . . . . . —.50
Turgenyev. Első szerelem. Kipp-Kopp elbesz. —.50
Tutsek Anna. Viola története . . . . . —.50
Uchard, Blaisot kisasszony, regény . . . . . —.50
Váradi Antal. Elmult évekből . . . . . —.50
Verga. Egy apáca története . . . . . —.50
Warden Florence. A rejtélyes ház . . . . 1.—
Werner. Szent-Mihály 1.50
Werner Gy. Anteusz. . . . . 1.—
» Andrásfalvy de Andrásfalva . . . 1.—
Zola Emile. Álom, regény. . . . . 1.—

Minden regény külön is megszerezhető.

Singer és Wolfner kiadása Budapesten.

HERCZEG FERENC MUNKÁI.

A Gyurkovics-fiuk.
Tizenegyedik ezer. Füzve frt 2.— Diszkötésben frt 3·—

Napnyugati mesék.
Négy elbeszélés. Füzve . . frt 2.— Diszkötésben frt 3—

A három testőr.
Bohózat 3 felvon. Füzve . frt 1.20 Diszkötésben frt 1·80

A dolovai nábob leánya.
Szinmü 5 felvon. Füzve . frt 1.20 Diszkötésben frt 1.80

Az első fecske
és egyéb elbeszélések.
Füzve 1 frt 40 kr. Díszkötésben 2 frt 40 kr.

Szabolcs házassága.
Regény, 1 frt 50 kr. — Diszkiadásban 2 frt 40 kr.

Simon Zsuzsa.
Regény, 3-ik kiadás. Füzve frt 1.60 Diszkötésben frt 2.50

A Gyurkovics-leányok.
Tizenegyedik ezer. Füzve frt 1.40 Diszkötésben frt 2.50

Mutamur.
26 elbeszélés, 2. kiadás. Füzve frt 1.50 Diszköt. frt 2.50

Fenn és lenn.
Regény, 3-ik kiadás. Füzve frt 1.60 Diszkötésben frt 2.50